ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

อภิธมฺมาวตาโร

คนฺถารมฺภกถา

๑. อนนฺตกรุณาปญฺญํ , ตถาคตมนุตฺตรํ;
วนฺทิตฺวา สิรสา พุทฺธํ, ธมฺมํ สาธุคณมฺปิ จฯ

๒. ปณฺฑุกมฺพลนามาย, สิลายาตุลวิกฺกโม;
นิสิโนฺน เทวราชสฺส, วิมเล สีตเล ตเลฯ

๓. ยํ เทวเทโว เทวานํ, เทวเทเวหิ ปูชิโต;
เทเสสิ เทวโลกสฺมิํ, ธมฺมํ เทวปุรกฺขโตฯ

๔. ตตฺถาหํ ปาฏวตฺถาย, ภิกฺขูนํ ปิฏกุตฺตเม;
อภิธมฺมาวตารนฺตุ, มธุรํ มติวฑฺฒนํฯ

๕. ตาฬํ โมหกวาฏสฺส, วิฆาฏนมนุตฺตรํ;
ภิกฺขูนํ ปวิสนฺตานํ, อภิธมฺมมหาปุรํฯ

๖. สุทุตฺตรํ ตรนฺตานํ, อภิธมฺมมโหทธิํ;
สุทุตฺตรํ ตรนฺตานํ, ตรํว มกราภรํฯ

๗. อาภิธมฺมิกภิกฺขูนํ, หตฺถสารมนุตฺตรํ;
ปวกฺขามิ สมาเสน, ตํ สุณาถ สมาหิตาฯ

๑. ปฐโม ปริเจฺฉโท

จิตฺตนิเทฺทโส

๘. จิตฺตํ เจตสิกํ รูปํ, นิพฺพานนฺติ นิรุตฺตโร;
จตุธา เทสยี ธมฺมํ, จตุสจฺจปฺปกาสโนฯ

ตตฺถ **จิตฺตนฺ**ติ วิสยวิชานนํ จิตฺตํ, ตสฺส ปน โก วจนโตฺถ? วุจฺจเต – สพฺพสงฺคาหกวเสน ปน จิเนฺตตีติ จิตฺตํ, อตฺตสนฺตานํ วา จิโนตีติปิ จิตฺตํฯ

๙. วิจิตฺตกรณา จิตฺตํ, อตฺตโน จิตฺตตาย วา;
ปญฺญตฺติยมฺปิ วิญฺญาเณ, วิจิเตฺต จิตฺตกมฺมเก;
จิตฺตสมฺมุติ ทฎฺฐพฺพา, วิญฺญาเณ อิธ วิญฺญุนาฯ

ตํ ปน สารมฺมณโต เอกวิธํ, สวิปากาวิปากโต ทุวิธํฯ ตตฺถ สวิปากํ นาม กุสลากุสลํ, อวิปากํ อพฺยากตํฯ กุสลากุสลาพฺยากตชาติเภทโต ติวิธํฯ

ตตฺถ **กุสลนฺ**ติ ปเนตสฺส โก วจนโตฺถ?

๑๐. กุจฺฉิตานํ สลนโต, กุสานํ ลวเนน วา;
กุเสน ลาตพฺพตฺตา วา, กุสลนฺติ ปวุจฺจติฯ

๑๑. เฉเก กุสลสโทฺทยํ, อาโรเคฺย อนวชฺชเก;
ทิโฎฺฐ อิฎฺฐวิปาเกปิ, อนวชฺชาทิเก อิธฯ

ตสฺมา อนวชฺชอิฎฺฐวิปากลกฺขณํ กุสลํ, อกุสลวิทฺธํสนรสํ, โวทานปจฺจุปฎฺฐานํฯ วชฺชปฎิปกฺขตฺตา อนวชฺชลกฺขณํ วา กุสลํ, โวทานภาวรสํ, อิฎฺฐวิปากปจฺจุปฎฺฐานํ, โยนิโสมนสิการปทฎฺฐานํฯ สาวชฺชานิฎฺฐวิปากลกฺขณมกุสลํฯ ตทุภยวิปรีตลกฺขณมพฺยากตํ, อวิปาการหํ วาฯ

ตตฺถ กุสลจิตฺตํ เอกวีสติวิธํ โหติ, ตทิทํ ภูมิโต จตุพฺพิธํ โหติ – กามาวจรํ, รูปาวจรํ, อรูปาวจรํ, โลกุตฺตรเญฺจติฯ

ตตฺถ **กามาวจรกุสลจิตฺตํ** ภูมิโต เอกวิธํ, สวตฺถุกาวตฺถุกเภทโต ทุวิธํ, หีนมชฺฌิมปณีตเภทโต ติวิธํ, โสมนสฺสุเปกฺขาญาณปฺปโยคเภทโต อฎฺฐวิธํ โหติฯ เสยฺยถิทํ – โสมนสฺสสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกํ, โสมนสฺสสหคตํ ญาณวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกํ, อุเปกฺขาสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกํ, อุเปกฺขาสหคตํ ญาณวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกนฺติ อิทํ อฎฺฐวิธมฺปิ กามาวจรกุสลจิตฺตํ นามฯ

๑๒. อุทฺทานโต ทุเว กามา, เกฺลสวตฺถุวสา ปน;
กิเลโส ฉนฺทราโคว, วตฺถุ เตภูมวฎฺฎกํฯ

๑๓. กิเลสกาโม กาเมติ, วตฺถุ กามียตีติ จ;
สิชฺฌติ ทุวิโธเปส, กาโม โว การกทฺวเยฯ

๑๔. ยสฺมึ ปน ปเทเส โส, กาโมยํ ทุวิโธปิ จ;
สมฺปตฺตีนํ วเสนาว-จรตีติ จ โส ปนฯ

๑๕. ปเทโส จตุปายานํ, ฉนฺนํ เทวานเมว จ;
มนุสฺสานํ วเสเนว, เอกาทสวิโธ ปนฯ

๑๖. กาโมวจรตีเตตฺถ, กามาวจรสญฺญิโต;
อสฺสาภิลกฺขิตตฺตา หิ, สสตฺถาวจโร วิยฯ

๑๗. สฺวายํ รูปภโว รูปํ, เอวํ กาโมติ สญฺญิโต;
อุตฺตรสฺส ปทเสฺสว, โลปํ กตฺวา อุทีริโตฯ

๑๘. ตสฺมึ กาเม อิทํ จิตฺตํ, สทาวจรตีติ จ;
กามาวจรมิเจฺจวํ, กถิตํ กามฌาตินาฯ

๑๙. ปฏิสนฺธึ ภเว กาเม, อวจารยตีติ วา;
กามาวจรมิเจฺจวํ, ปริยาปนฺนนฺติ ตตฺร วาฯ

๒๐. อิทํ อฏฺฐวิธํ จิตฺตํ, กามาวจรสญฺญิตํ;
ทสปุญฺญกฺริยวตฺถุ-วเสเนว ปวตฺตติฯ

๒๑. ทานํ สีลํ ภาวนา ปตฺติทานํ,
เวยฺยาวจฺจํ เทสนา จานุโมโท;
ทิฏฺฐิชุชฺตฺตํ สํสฺติจฺจาปจาโย,
เญโยฺย เอวํ ปุญฺญวตฺถุปฺปเภโทฯ

๒๒. คจฺฉนฺติ สงฺคหํ ทาเน, ปตฺติทานานุโมทนา;
ตถา สีลมเย ปุเญฺญ, เวยฺยาวจฺจาปจายนาฯ

๒๓. เทสนา สวนํ ทิฏฺฐิ-อุชุกา ภาวนามเย;
ปุน ตีเณว สโมฺภนฺติ, ทส ปุญฺญกฺริยาปิ จฯ

๒๔. สพฺพานุสฺสติปุญฺญญฺจ, ปสํสา สรณตฺตยํ;
ยนฺติ ทิฏฺฐิชุกมฺมสฺมึ, สงฺคหํ นตฺถิ สํสโยฯ

๒๕. ปุริมา มุญฺจนา เจว, ปรา ติโสฺสปิ เจตนา;
โหติ ทานมยํ ปุญฺญํ, เอวํ เสเสสุ ทีปเยฯ

อิทานิ อสฺส ปนฏฺฐวิธสฺสาปิ กามาวจรกุสลจิตฺตสฺส อยมุปฺปตฺติกฺกโม เวทิตโพฺพฯ ยทา หิ โย เทยฺยธมฺมปฺปฏิคฺคาหกาทิสมฺปตฺตึ, อญฺญํ วา โสมนสฺสเหตุํ อาคมฺม หฏฺฐปหโฏฺฐ ‘‘อตฺถิ ทินฺน’’นฺติ อาทินยปฺปวตฺตํ สมฺมาทิฏฺฐึ ปุรกฺขตฺวา ปเรหิ อนุสฺสาหิโต ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กโรติ, ตทาสฺส โสมนสฺสสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ ปฐมํ มหากุสลจิตฺตํ อุปฺปชฺชติฯ ยทา ปน วุตฺตนเยเนว หฏฺฐปหโฏฺฐ สมฺมาทิฏฺฐึ ปุรกฺขตฺวา ปเรหิ อุสฺสาหิโต กโรติ, ตทาสฺส ตเมว จิตฺตํ สสงฺขาริกํ โหติฯ อิมสฺมึ ปนเตฺถ **สงฺขาโร**ติ อตฺตโน วา ปรสฺส วา ปวตฺตสฺส ปุพฺพปฺปโยคสฺสาธิวจนํฯ ยทา ปน ญาติชนสฺส ปฏิปตฺติทสฺสเนน ชาตปริจยา พาลกา ภิกฺขู ทิสฺวา โสมนสฺสชาตา สหสา ยํ กิญฺจิ หตฺถคตํ ททนฺติ วา วนฺทนฺติ วา, ตทา เตสํ

ตติยจิตฺตมุปฺปชฺชติฯ ยทา ปน เต “เทถ วนฺทถ, อเยฺย”ติ วทนฺติ, เอวํ ญาติชเนน อุสฺสาหิตา หุตฺวา หตฺถคตํ ททนฺติ วา วนฺทนฺติ วา, ตทา เตสํ จตุตฺถจิตฺตมุปฺปชฺชติฯ ยทา ปน เทยฺยธมฺมปฺปฏิคฺคาหกาทีนํ อสมฺปตฺตึ วา อเญฺญสํ วา โสมนสฺสเหตูนํ อภาวํ อาคมฺม จตูสุปิ วิกเปฺปสุ โสมนสฺสรหิตา โหนฺติ, ตทา เสสานิ จตฺตาริ อุเปกฺขาสหคตานิ อุปฺปชฺชนฺติฯ เอวํ โสมนสฺสุเปกฺขาญาณปฺปโยคเภทโต อฏฺฐวิธํ กามาวจรกุสลจิตฺตํ เวทิตพฺพํฯ

๒๖. ทสปุญฺญกฺริยาทีนํ, วเสน จ พหูนิปิ;
เอตานิ ปน จิตฺตานิ, ภวนฺตีติ ปกาสเยฯ

๒๗. สตฺตรส สหสฺสานิ, เทฺว สตานิ อสีติ จ;
กามาวจรปุญฺญานิ, ภวนฺตีติ วินิทฺทิเสฯ

ตํ ปน ยถานุรูปํ กามาวจรสุคติยํ ภวโภคสมฺปตฺตึ อภินิปฺผาเทติฯ

อิตเรสุ ปน **รูปาวจรกุสลจิตฺตํ** สวตฺถุกโต เอกวิธํ, ทฺวีสุ ภเวสุ อุปฺปชฺชนโต ทุวิธํ, หีนมชฺฌิมปณีตเภทโต ติวิธํ, ปฏิปทาทิเภทโต จตุพฺพิธํ, ฌานงฺคโยคเภทโต ปญฺจวิธํฯ เสยฺยถิทํ – กามจฺฉนฺทพฺยาปาทถินมิทฺธอุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจวิจิกิจฺฉาวิปฺปหีนํ วิตกฺกวิจารปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ปฐมํ, วิตกฺกวิปฺปหีนํ วิจารปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ทุติยํ, วิตกฺกวิจารวิปฺปหีนํ ปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ตติยํ, วิตกฺกวิจารปีติวิปฺปหีนํ สุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ จตุตฺถํ, วิตกฺกวิจารปีติสุขวิปฺปหีนํ อุเปกฺขาจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ปญฺจมนฺติ อิทํ ปญฺจวิธํ รูปาวจรกุสลจิตฺตํ นามฯ

ตํ ปน ยถาสมฺภวํ ปถวีกสิณาทีสุ อารมฺมเณสุ ปวตฺติวเสน อเนกวิธํ โหติฯ สพฺพํ ปเนตํ รูปาวจรภาวนาปุญฺญวสปฺปวตฺตํ ยถานุรูปํ รูปาวจรูปปตฺตินิปฺผาทกํ โหติฯ เอวํ ตาว รูปาวจรกุสลํ เวทิตพฺพํฯ

เสเสสุ ปน ทฺวีสุ **อรูปาวจรกุสลจิตฺตํ** ตาว อุเปกฺขาเวทนาโยคเภทโต เอกวิธํ, สวตฺถุกาวตฺถุกเภทโต ทุวิธํ, หีนมชฺฌิมปณีตเภทโต ติวิธํ, อารมฺมณเภทโต จตุพฺพิธํฯ กสิณุคฺฆาฏิมากาสํ, ตตฺถ ปวตฺตวิญฺญาณํ, ตสฺส อปคโม, อากิญฺจญฺญายตนนฺติ อิทมสฺส จตุพฺพิธมารมฺมณํฯ ยถาปฏิปาฏิยา เอตสฺสารมฺมณสฺส เภทโต จตุพฺพิธํ โหติฯ เสยฺยถิทํ – สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา อากาสานญฺจายตนสญฺญาสหคตํ, วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญาสหคตํ, อากิญฺจญฺญายตนสญฺญาสหคตํ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญาสหคตนฺติ อิทํ จตุพฺพิธํ อรูปาวจรกุสลจิตฺตํ นามฯ สพฺพํ ปเนตํ อรูปาวจรภาวนาปุญฺญวสปฺปวตฺตํ ยถานุรูปํ อรูปูปปตฺตินิปฺผาทกํ โหติฯ เอวํ อรูปาวจรกุสลจิตฺตํ เวทิตพฺพํฯ

อิตรํ ปน **โลกุตฺตรกุสลจิตฺตํ** นิพฺพานารมฺมณโต เอกวิธํ, นิยตานิยตวตฺถุกเภทโต ทุวิธํ, ตีหิ วิโมกฺขมุเขหิ ปตฺตพฺพโต ติวิธํ, จตุมคฺคโยคเภทโต จตุพฺพิธํ ฯ เสยฺยถิทํ – สกฺกายทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉาสีลพฺพตปรามาสสโญฺญชนปฺปหานกรํ โสตาปตฺติมคฺคจิตฺตํ, ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตกรํ สกทาคามิมคฺคจิตฺตํ, กามราคพฺยาปาทานํ นิรวเสสปฺปหานกรํ อนาคามิมคฺคจิตฺตํ, รูปราคอรูปราคมานอุทฺธจฺจอวิชฺชาปหานกรํ อรหตฺตมคฺคจิตฺตนฺติ อิทํ จตุพฺพิธํ โลกุตฺตรกุสลจิตฺตํ นามฯ เอเกกํ ปเนตฺถ ฌานงฺคโยคเภทโต ปญฺจวิธํ โหติ, ตสฺมา วีสติวิธํ โหติฯ สพฺพํ

ปเนตํ โลกุตฺตรภาวนาปุญฺญวสปฺปวตฺตํ มคฺคานุรูปผลปฺปวตฺติยา จตฺตาโร อริยปุคฺคเล อภินิปฺผาเทติฯ เอวํ โลกุตฺตรกุสลํ เวทิตพฺพํฯ

๒๘. กาเม อฏฺเฐว รูเป จ, ปญฺจ จตฺตาริรูปิสุ;
จตฺตารานุตฺตราเนวํ, กุสลาเนกวีสติฯ

๒๙. กุสลากุสลาปคเตน สตา,
กุสเล กุสเลน จ ยํ กุสลํ;
จตุภูมิคตํ มุนินา วสินา,
ลปิตํ ลปิตํ สกลมฺปิ มยาฯ

อกุสลํ ปน ภูมิโต เอกวิธํ กามาวจรเมว, นิยตานิยตวตฺถุวเสน จ เอกเหตุกทุเหตุกวเสน จ ปฏิสนฺธิชนกาชนกวเสน จ ทุวิธํ, ตีหิ เวทนาหิ โยคโต จ โลภมูลํ โทสมูลํ โมหมูลนฺติ มูลโต จ ติวิธํ โหติฯ ตตฺถ **โลภมูลํ** ปน โสมนสฺสุเปกฺขาทิฏฺฐิปฺปโยคเภทโต อฏฺฐวิธํ โหติฯ เสยฺยถิทํ – โสมนสฺสสหคตํ ทิฏฺฐิคตสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกํ, โสมนสฺสสหคตํ ทิฏฺฐิคตวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกํ, อุเปกฺขาสหคตํ ทิฏฺฐิคตสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกํ, อุเปกฺขาสหคตํ ทิฏฺฐิคตวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกนฺติฯ

ยทา หิ ‘‘นตฺถิ กาเมสุ อาทีนโว’’ติอาทินา นเยน มิจฺฉาทิฏฺฐึ ปุรกฺขตฺวา เกวลํ หฏฺฐตุฏฺโฐ กาเม วา ปริภุญฺชติ, ทิฏฺฐมงฺคลาทีนิ วา สารโต ปเจฺจติ สภาวติเกฺขเนว อนุสฺสาหิเตน จิเตฺตน, ตทาสฺส ปฐมํ อกุสลจิตฺตํ อุปฺปชฺชติฯ ยทา ปน มเนฺทน สมุสฺสาหิเตน, ตทา ทุติยํฯ ยทา มิจฺฉาทิฏฺฐึ อปุรกฺขตฺวา เกวลํ หฏฺฐตุฏฺโฐ เมถุนํ ธมฺมํ วา ปริภุญฺชติ, ปรสมฺปตฺตึ วา อภิชฺฌายติ, ปรสฺส ภณฺฑํ วา หรติ สภาวติเกฺขเนว อนุสฺสาหิเตน จิเตฺตน, ตทา ตติยํฯ ยทา มเนฺทน สมุสฺสาหิเตน, ตทา จตุตฺถํ อุปฺปชฺชติฯ ยทา ปน กามานํ วา อสมฺปตฺตึ อาคมฺม อเญฺญสํ วา โสมนสฺสเหตูนํ อภาเวน จตูสุปิ วิกเปฺปสุ โสมนสฺสรหิตา โหนฺติ, ตทา เสสานิ จตฺตาริ อุเปกฺขาสหคตานิ อุปฺปชฺชนฺตีติฯ เอวํ โสมนสฺสุเปกฺขาทิฏฺฐิปฺปโยคเภทโต อฏฺฐวิธํ โลภมูลํ เวทิตพฺพํฯ

โทสมูลํ ปน เอกนฺตสวตฺถุกโต เอกวิธํ, อสงฺขารสสงฺขารเภทโต ทุวิธํ โทมนสฺสสหคตํ ปฏิฆสมฺปยุตฺตํ อสงฺขารํ, สสงฺขารนฺติฯ อสฺส ปน ปาณาติปาตาทีสุ ติกฺขมนฺทปฺปวตฺติกาเล อุปฺปตฺติ เวทิตพฺพาฯ

โมหมูลมฺปิ วิจิกิจฺฉุทฺธจฺจโยคโต ทุวิธํ โหติ อุเปกฺขาสหคตํ วิจิกิจฺฉาสมฺปยุตฺตํ, อุเปกฺขาสหคตํ อุทฺธจฺจสมฺปยุตฺตนฺติฯ ตสฺส อสนฺนิฏฺฐานวิเกฺขปกาเลสุ ปวตฺติ เวทิตพฺพาติฯ

เอวํ ตาว ทฺวาทสวิธํ อกุสลจิตฺตํ เวทิตพฺพํ, สพฺพํ ปเนตํ ยถานุรูปํ อปาเยสุ อุปฺปตฺติยา, สุคติยมฺปิ ทุกฺขวิเสสสฺส อภินิปฺผาทกํ โหติฯ

๓๐. โลภมูลวเสนฏฺฐ, โทสมูลวสา ทุเว;
โมหมูลวเสน เทฺว, เอวํ ทฺวาทสธา สิยุํฯ

๓๑. ปาปาปาเปสฺวปาเปน , ยํ วุตฺตํ ปาปมานสํ;
ปาปาปาปปฺปหีเนน, ตํ มยา สมุทาหฏํฯ

อิตรํ ปน อพฺยากตมวิปาการหโต เอกวิธํ โหติ, ชาติเภทโต ทุวิธํ วิปากจิตฺตํ กิริยจิตฺตนฺติฯ ตตฺถ **วิปากจิตฺตํ** ภูมิเภทโต จตุพฺพิธํ กามาวจรํ รูปาวจรํ อรูปาวจรํ โลกุตฺตรนฺติฯ ตตฺถ กามาวจรํ ทุวิธํ กุสลวิปากํ อกุสลวิปากนฺติฯ กุสลวิปากํ ทุวิธํ สเหตุกมเหตุกเญฺจติฯ

ตตฺถ **สเหตุกวิปากจิตฺตํ** สกกุสลํ วิย โสมนสฺสุเปกฺขาญาณปฺปโยคเภทโต อฏฺฐวิธํฯ เสยฺยถิทํ – โสมนสฺสสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ อสงฺขารํ, สสงฺขารํ, โสมนสฺสสหคตํ ญาณวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขารํ, สสงฺขารํ, อุเปกฺขาสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ อสงฺขารํ, สสงฺขารํ, อุเปกฺขาสหคตํ ญาณวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขารํ, สสงฺขารนฺติ อิทํ อฏฺฐวิธํ สเหตุกวิปากํ นามฯ

ยถา ปนสฺส กุสลํ ทานาทิวเสน ฉสุ อารมฺมเณสุ ปวตฺตติ, น อิทํ ตถาฯ อิทํ หิ ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติตทารมฺมณวเสน ปริตฺตธมฺมปริยาปเนฺนสฺเยว ฉสุ อารมฺมเณสุ ปวตฺตติฯ สมฺปยุตฺตธมฺมานญฺจ วิเสเส อสติปิ อาทาสตลาทีสุ มุขนิมิตฺตํ วิย นิรุสฺสาหํ วิปากํ, มุขํ วิย สอุสฺสาหํ กุสลนฺติ เวทิตพฺพํฯ อิเมสํ ปน วิปจฺจนฏฺฐานํ เวทิตพฺพํฯ อิมานิ หิ ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติตทารมฺมณานิ หุตฺวา วิปจฺจนฺติฯ

๓๒. กามาวจรเทวานํ , มนุสฺสานํ อิเม ปน;
ทุเหตุกติเหตูนํ, ภวนฺติ ปฏิสนฺธิโยฯ

๓๓. ตโต ปวตฺติยํ หุตฺวา, ภวงฺคํ ยาวตายุกํ;
พลวารมฺมเณ หุตฺวา, ตทารมฺมณเมว จฯ

๓๔. ตโต มรณกาลสฺมึ, จุติ หุตฺวา ปวตฺตเร;
เอวํ จตูสุ ฐาเนสุ, วิปจฺจนฺตีติ นิทฺทิเสฯ

๓๕. สภูมิกุสเลเหว, มหาปากา สมา วินา;
กมฺมทฺวารญฺจ กมฺมญฺจ, ปุญฺญานํ กฺริยวตฺถุกํฯ

๓๖. อวิญฺญตฺติชนตฺตา หิ, อวิปากสภาวโต;
อปฺปวตฺตนโต เจว, ปากา ปุเญฺญหิ โน สมาฯ

๓๗. ปริตฺตารมฺมณตฺตา หิ, เตสเมกนฺตโต ปน;
กรุณามุทิตา เตสุ, น ชายนฺติ กทาจิปิฯ

๓๘. ตถา วิรติโย ติโสฺส, น ปเนเตสุ ชายเร;
ปญฺจ สิกฺขาปทา วุตฺตา, กุสลาติ หิ สตฺถุนาฯ

๓๙. ตถาธิปติโนเปตฺถ, น สนฺตีติ วินิทฺทิเส;
ฉนฺทาทีนิ ธุรํ กตฺวา, อนุปฺปชฺชนโต ปนฯ

๔๐. อสงฺขารสสงฺขาร-วิธานํ ปน ปุญฺญโต;
เญยฺยํ ปจฺจยโต เจว, วิปาเกสุ จ วิญฺญุนาฯ

๔๑. หีนาทีนํ วิปากตฺตา, ปุญฺญานํ ปุญฺญวาทินา;
หีนาทโย ภวนฺตีติ, วิปากา ปริทีปิตาฯ

๔๒. อิทํ อฏฺฐวิธํ จิตฺตํ, เอกเนฺตน สวตฺถุกํ;

ชายเต กามโลกสฺมึ, น ปนญฺญตฺถ ชายเตฯ

เอวํ ตาว สเหตุกวิปากจิตฺตํ เวทิตพฺพํฯ

อเหตุกวิปากจิตฺตํ ปน อโลภาทิเหตุวิรหิตํ อุเปกฺขาสหคตํ จกฺขุวิญฺญาณํ, อุเปกฺขาสหคตํ โสตวิญฺญาณํ, อุเปกฺขาสหคตํ ฆานวิญฺญาณํ, อุเปกฺขาสหคตํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, สุขสหคตํ กายวิญฺญาณํ, อุเปกฺขาสหคตํ อเหตุกมโนธาตุสมฺปฏิจฺฉนํ, โสมนสฺสสหคตํ อเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุสนฺตีรณํ , อุเปกฺขาสหคตํ อเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุสนฺตีรณนฺติ อิทํ ปน อฏฺฐวิธํ อเหตุกวิปากจิตฺตํ นามฯ

อิทํ ปน อฏฺฐวิธํ นิยตวตฺถุกโต เอกวิธํ, นิยตานิยตารมฺมณโต ทุวิธํฯ ตตฺถ วิญฺญาณปญฺจกํ นิยตารมฺมณํ, เสสตฺตยํ อนิยตารมฺมณํฯ สุขโสมนสฺสุเปกฺขาเวทนาโยคโต ติวิธํฯ ตตฺถ สุขสหคตํ กายวิญฺญาณํ, ทฺวิฏฺฐานิกํ สนฺตีรณํ โสมนสฺสุเปกฺขายุตฺตํ, เสสมุเปกฺขายุตฺตนฺติฯ

ทิฏฺฐารมฺมณสุตารมฺมณมุตารมฺมณทิฏฺฐสุตมุตารมฺมณทิฏฺฐ-สุตมุตวิญฺญาตารมฺมณวเสน ปญฺจวิธํฯ ตตฺถ ทิฏฺฐารมฺมณํ จกฺขุวิญฺญาณํ, สุตารมฺมณํ โสตวิญฺญาณํ, มุตารมฺมณํ ฆานชิวฺหากายวิญฺญาณตฺตยํ, ทิฏฺฐสุตมุตารมฺมณํ มโนธาตุสมฺปฏิจฺฉนํ, ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตารมฺมณํ เสสมโนวิญฺญาณธาตุทฺวยนฺติฯ

วตฺถุโต ฉพฺพิธํฯ กถํ? จกฺขุวิญฺญาณสฺส จกฺขุเมว วตฺถุ, ตถา โสตฆานชิวฺหากายวิญฺญาณานํ โสตฆานชิวฺหากายวตฺถุ, อวเสสตฺตยสฺส หทยวตฺถุเมวาติฯ

อารมฺมณโต สตฺตวิธํ โหติฯ กถํ? รูปารมฺมณเมว จกฺขุวิญฺญาณํ, ตถา สทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพารมฺมณานิ ปฏิปาฏิยา โสตฆานชิวฺหากายวิญฺญาณานิ, รูปาทิปญฺจารมฺมณา มโนธาตุ, เสสมโนวิญฺญาณธาตุทฺวยํ ฉฬารมฺมณนฺติฯ

ตํ สพฺพํ ปน อเหตุกวิปากจิตฺตํ กิจฺจโต อฏฺฐวิธํ โหติฯ กถํ? ทสฺสนกิจฺจํ จกฺขุวิญฺญาณํ, สวนฆายนสายนผุสนสมฺปฏิจฺฉนสนฺตีรณตทารมฺมณกิจฺจานิ อวเสสานิฯ

ตตฺถ จกฺขุโต ปวตฺตํ วิญฺญาณํ, จกฺขุมฺหิ สนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณนฺติ วา จกฺขุวิญฺญาณํ, ตถา โสตวิญฺญาณาทีนิฯ ตตฺถ จกฺขุสนฺนิสฺสิตรูปวิชานนลกฺขณํ จกฺขุวิญฺญาณํ , รูปมตฺตารมฺมณรสํ, รูปาภิมุขภาวปจฺจุปฏฺฐานํ, รูปารมฺมณาย กิริยามโนธาตุยา อปคมปทฏฺฐานํฯ ตถา โสตฆานชิวฺหากายวิญฺญาณานิ โสตาทิสนฺนิสฺสิตสทฺทาทิวิชานนลกฺขณานิ, สทฺทาทิมตฺตารมฺมณรสานิ, สทฺทาทีสุ อภิมุขภาวปจฺจุปฏฺฐานานิ, สทฺทาทิอารมฺมณานํ กิริยามโนธาตูนํ อปคมปทฏฺฐานานิฯ มโนธาตุสมฺปฏิจฺฉนํ ปน จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ อนนฺตรา รูปาทิวิชานนลกฺขณํ, รูปาทิสมฺปฏิจฺฉนรสํ, ตถาภาวปจฺจุปฏฺฐานํ, จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ อปคมปทฏฺฐานํฯ

เสสา ปน เทฺว อเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุโย ฉฬารมฺมณวิชานนลกฺขณา, สนฺตีรณาทิรสา, ตถาภาวปจฺจุปฏฺฐานา, หทยวตฺถุปทฏฺฐานาติ เวทิตพฺพาฯ ตตฺถ ปฐมา เอกนฺตมิฏฺฐารมฺมเณ ปวตฺติสพฺภาวโต โสมนสฺสยุตฺตาว หุตฺวา ปญฺจทฺวาเร สนฺตีรณกิจฺจํ สาธยมานา ปญฺจสุ ทฺวาเรสุ ฐตฺวา วิปจฺจติ, ฉสุ ปน ทฺวาเรสุ พลวารมฺมเณ ตทารมฺมณํ หุตฺวา วิปจฺจติฯ ทุติยา ปน อิฏฺฐมชฺฌตฺตารมฺมเณ ปวตฺติสพฺภาวโต อุเปกฺขาสหคตา หุตฺวา สนฺตีรณตทารมฺมณปฏิสนฺธิภวงฺคจุติวเสน ปวตฺตนโต ปญฺจสุ ฐาเนสุ วิปจฺจติฯ กถํ? มนุสฺสโลเก ตาว ชจฺจนฺธชจฺจพธิรชจฺจชฬชจฺจุมฺมตฺตกปณฺฑกอุภโตพฺยญฺชนนปุํสกาทีนํ ปฏิสนฺธิคฺคหณกาเล

ปฏิสนฺธิ หุตฺวา วิปจฺจติฯ ปฏิสนฺธิยา วีติวตฺตาย ปวตฺติยํ ยาวตายุกํ ภวงฺคํ หุตฺวา วิปจฺจติฯ อิฏฺฐมชฺฌตฺเต ปญฺจารมฺมณวีถิยา สนฺตีรณํ หุตฺวา, พลวารมฺมเณ ฉทฺวาเร ตทารมฺมณํ หุตฺวา, มรณกาเล จุติ หุตฺวาติ อิเมสุ ปน ปญฺจสุ ฐาเนสุ วิปจฺจตีติฯ เอวํ ตาว อเหตุกวิปากจิตฺตานิ เวทิตพฺพานิฯ

๔๓. กามาวจรปุญฺญสฺส , วิปากา โหนฺติ โสฬส;
ตํ ติเหตุกปุญฺญสฺส, วเสน ปริทีปเยฯ

อิทานิ **รูปาวจรวิปากจิตฺตานิ** วุจฺจนฺติฯ ตานิ นิยตวตฺถุกโต เอกวิธานิ, ฌานงฺคโยคเภทโต ปญฺจวิธานิฯ กถํ? วิตกฺกวิจารปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ปฐมํ, วิจารปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ทุติยํ, ปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ตติยํ, สุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ จตุตฺถํ, อุเปกฺขาจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ปญฺจมนฺติ อิมานิ ปญฺจปิ รูปาวจรวิปากจิตฺตานิ อุปปตฺติยํ ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติวเสน ปวตฺตนฺติฯ

อิทานิ **อรูปาวจรวิปากจิตฺตานิ** วุจฺจนฺติฯ ตานิ สกกุสลานิ วิย อารมฺมณเภทโต จตุพฺพิธานิ โหนฺติฯ กถํ? อากาสานญฺจายตนสญฺญาสหคตํ, วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญาสหคตํ, อากิญฺจญฺญายตนสญฺญาสหคตํ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญาสหคตนฺติ อิมานิ จตฺตาริ อรูปาวจรวิปากจิตฺตานิฯ

๔๔. กุสลานุคตํ กตฺวา, ภาชิตํ กึ มหคฺคตํ;
กามาวจรปุญฺญํว, นาสมานผลํ ยโตฯ

๔๕. อตฺตโน กุสเลเหว, สมานํ สพฺพถา อิทํ;
คชาทีนํ ยถา ฉายา, คชาทิสทิสา ตถาฯ

๔๖. กามาวจรปุญฺญํว, นาปราปริยเวทนํ;
ฌานา อปริหีนสฺส, สตฺตสฺส ภวคามิโนฯ

๔๗. กุสลานนฺตรํเยว , ผลํ อุปฺปชฺชตีติ จ;
ญาปนตฺถํ ปเนตสฺส, กุสลานุคตํ กตํฯ

๔๘. ปฏิปฺปทากฺกโม เจว, หีนาทีนญฺจ เภทโต;
ฌานาคมนโต เจตฺถ, เวทิตโพฺพ วิภาวินาฯ

๔๙. อภาโวธิปตีนญฺจ , อยเมว วิเสสโก;
เสสํ สพฺพํ จ เสเสน, กุสเลน สมํ มตํฯ –

เอวํ รูปาวจรารูปาวจรวิปากา เวทิตพฺพาฯ

อิทานิ **โลกุตฺตรวิปากจิตฺตานิ** โหนฺติฯ ตานิ จตุมคฺคยุตฺตจิตฺตผลตฺตา จตุพฺพิธานิ โหนฺติฯ กถํ? โสตาปตฺติมคฺคผลจิตฺตํ, สกทาคามิมคฺคผลจิตฺตํ, อนาคามิมคฺคผลจิตฺตํ, อรหตฺตมคฺคผลจิตฺตนฺติฯ เอวํ ปเนตฺถ เอเกกํ ฌานงฺคโยคเภทโต ปญฺจวิธํ, ปุน มคฺควีถิผลสมาปตฺติวเสน ปวตฺติโต ทุวิธํฯ เอวํ โลกุตฺตรกุสลวิปากจิตฺตานิ เวทิตพฺพานิฯ

๕๐. สุญฺญตํ อนิมิตฺตนฺติ, ตถาปณิหิตนฺติปิ;

เอตานิ ตีณิ นามานิ, มคฺคสฺสานนฺตเร ผเลฯ

๕๑. ลพฺภนฺติ ปรภาคสฺมิํ, วฬญฺชนผเลสุ น;
วิปสฺสนาวเสเนว, ตานิ นามานิ ลพฺภเรฯ

๕๒. โหนฺติ สาธิปตีเนว, โลกุตฺตรผลานิ ตุ;
วิปาเกธิปตี นตฺถิ, ฐเปตฺวา ตุ อนาสเวฯ

๕๓. อตฺตโน มคฺคภาเวน, มโคฺค ''มโคฺค''ติ วุจฺจติ;
ผลํ มคฺคมุปาทาย, มโคฺค นามาติ วุจฺจติฯ –

เอวํ โลกุตฺตรวิปากา เวทิตพฺพาฯ

อิทานิ **สตฺตากุสลวิปากานิ** วุจฺจนฺติฯ อกุสลวิปากํ อุเปกฺขาสหคตํ จกฺขุวิญฺญาณํ, อุเปกฺขาสหคตํ โสตวิญฺญาณํ, อุเปกฺขาสหคตํ ฆานวิญฺญาณํ, อุเปกฺขาสหคตํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, ทุกฺขสหคตํ กายวิญฺญาณํ, อุเปกฺขาสหคตํ อเหตุกมโนธาตุสมฺปฏิจฺฉนํ, อุเปกฺขาสหคตํ อเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุสนฺตีรณนฺติ อิมานิ สตฺต อกุสลวิปากจิตฺตานิฯ

เอตฺถ ปน อุเปกฺขาสหคตาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุ เอกาทสวิเธนาปิ อกุสลจิเตฺตน กเมฺม อายูหิเต กมฺมกมฺมนิมิตฺตคตินิมิเตฺตสุ อญฺญตรํ อารมฺมณํ กตฺวา จตูสุ อปาเยสุ ปฏิสนฺธิ หุตฺวา วิปจฺจติ, ปฏิสนฺธิยา วีติวตฺตาย ทุติยจิตฺตวารํ ตโต ปฏฺฐาย ยาวตายุกํ ภวงฺคํ หุตฺวา, อนิฏฺฐมชฺฌตฺตารมฺมณาย ปญฺจวิญฺญาณวีถิยา สนฺตีรณํ หุตฺวา, พลวารมฺมเณ ฉสุ ทฺวาเรสุ ตทารมฺมณํ หุตฺวา, มรณกาเล จุติ หุตฺวา วิปจฺจติฯ เอวํ ปญฺจสุ ฐาเนสุ วิปจฺจติฯ เกวลํ หิ ตานิ กุสลวิปากาเหตุกจิตฺตานิ กุสลกมฺมปจฺจยานิ, อิมานิ อกุสลกมฺมปจฺจยานิฯ อยมิเมสํ, เตสญฺจ วิเสโสฯ

๕๔. อนิฏฺฐานิฏฺฐมชฺฌตฺตโคจเร วตฺตเร อิเม;
สุขาทิตฺตยยุตฺตา เต, ทุกฺขุเปกฺขายุตา อิเมฯ

เอวํ กามาวจรกุสลวิปากสเหตุกมฏฺฐวิธํ, อเหตุกมฏฺฐวิธํ, ฌานงฺคโยคเภทโต รูปาวจรวิปากํ ปญฺจวิธํ, อารมฺมณเภทโต อรูปาวจรวิปากํ จตุพฺพิธํ, มคฺคสมฺปยุตฺตจิตฺตผลเภทโต โลกุตฺตรวิปากํ จตุพฺพิธํ, จกฺขุวิญฺญาณาทิเภทโต อกุสลวิปากํ สตฺตวิธนฺติ ฉตฺติํสวิธํ วิปากจิตฺตํ เวทิตพฺพํฯ

๕๕. เอวํ ฉตฺติํสธา ปากํ, ปากสาสนปูชิโต;
สวิปากาวิปาเกสุ, กุสโล สุคโตพฺรวิฯ

กิริยาพฺยากตจิตฺตํ ปน อวิปากโต เอกวิธํ, ปริตฺตมหคฺคตโต ทุวิธํ, กามาวจรรูปาวจรอรูปาวจรภูมิเภทโต ติวิธํฯ ตตฺถ กามาวจรํ ทุวิธํ สเหตุกมเหตุกนฺติฯ ตตฺถ **สเหตุกํ** เอกวิธํ อรหโต เอว อุปฺปชฺชนโตฯ โสมนสฺสุเปกฺขาญาณปฺปโยคเภทโต กามาวจรกุสลํ วิย อฏฺฐวิธํ โหติฯ เสยฺยถิทํ – โสมนสฺสสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ, สสงฺขาริกํ, โสมนสฺสสหคตํ ญาณวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ, สสงฺขาริกํ, อุเปกฺขาสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ, สสงฺขาริกํ, อุเปกฺขาสหคตํ ญาณวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ, สสงฺขาริกนฺติ อิมานิ อฏฺฐ สเหตุกกิริยจิตฺตา

นิฯ เอตานิ ปน ยถานุรูปํ ทานาทิวเสน ขีณาสวานํเยว ปวตฺตนฺติฯ เอวํ สเหตุกกิริยจิตฺตานิ เวทิตพฺพานิฯ

อเหตุกกิริยจิตฺตํ ปน ติวิธํ กิริยาเหตุกมโนธาตุอุเปกฺขาสหคตาวชฺชนจิตฺตํ, กิริยาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุโสมนสฺสสหคตํ หสิตุปฺปาทจิตฺตํ, กิริยาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุอุเปกฺขาสหคตํ โวฏฺฐพฺพนจิตฺตนฺติ ฯ

ตตฺถ กิริยาเหตุกมโนธาตุ อุเปกฺขาสหคตา หทยวตฺถุํ นิสฺสาย จกฺขุทฺวาเร อิฏฺฐอิฏฺฐมชฺฌตฺตอนิฏฺฐอนิฏฺฐมชฺฌตฺเตสุ รูปารมฺมเณสุ เยน เกนจิ ปสาเท ฆฏฺฏิเต ตํ ตํ อารมฺมณํ คเหตฺวา อาวชฺชนวเสน จกฺขุวิญฺญาณสฺส ปุเรจารี หุตฺวา ภวงฺคํ อาวฏฺฏยมานา อุปฺปชฺชติฯ โสตทฺวาราทีสุปิ เอเสว นโยฯ อิตรา ปน เทฺว อเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุโย สาธารณาสาธารณาติ ทุวิธา โหนฺติฯ ตตฺถ **อสาธารณา** ปน กิริยาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุโสมนสฺสสหคตา ขีณาสวเสฺสว ฉสุ ทฺวาเรสุ ฉสุ อนุฬาเรสุ อารมฺมเณสุ หสิตุปฺปาทกิจฺจานิยตวตฺถุกา อุปฺปชฺชติฯ **สาธารณา** ปน อเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุ อุเปกฺขาสหคตา ฉฬารมฺมณวิชานนลกฺขณา , ตถาภาวปจฺจุปฏฺฐานา, สา ตีสุ ภเวสุ สเพฺพสํ สจิตฺตกสตฺตานํ สาธารณา, น กสฺสจิ ปน สจิตฺตกสฺส น อุปฺปชฺชติ นามฯ อุปฺปชฺชมานา ปนายํ ปญฺจทฺวารมโนทฺวาเรสุ โวฏฺฐพฺพนาวชฺชนกิจฺจา อุปฺปชฺชติฯ ฉ อสาธารณญาณานิปิ เอตาย คหิตารมฺมณเมว คณฺหนฺติฯ สพฺพารมฺมณคหณสมตฺถตาย สพฺพญฺญุตญฺญาณคติกาติ เวทิตพฺพาฯ อิมานิ ตีณิ อเหตุกกิริยจิตฺตานิฯ

อิธ ฐตฺวา หสนจิตฺตานิ ปริคฺคณฺหิตพฺพานิฯ เตรส หสนจิตฺตานิฯ กุสลโต จตูหิ โสมนสฺสสหคเตหิ, อกุสลโต จตูหีติ อิเมหิ อฏฺฐหิ จิเตฺตหิ ปุถุชฺชนา หสนฺติ, เสขา ปน กุสลโต จตูหิ, อกุสลโต ทฺวีหิ ทิฏฺฐิคตวิปฺปยุตฺตโสมนสฺสสหคเตหีติ ฉหิ หสนฺติ, ขีณาสวา กิริยโต ปญฺจหิ โสมนสฺสสหคเตหิ หสนฺตีติฯ

๕๖. โสมนสฺสยุตานฏฺฐ, กุสลากุสลานิ จ;
กฺริยโต ปน ปเญฺจวํ, หาสจิตฺตานิ เตรสฯ

๕๗. ปุถุชฺชนา หสเนฺตตฺถ, จิเตฺตหิ ปน อฏฺฐหิ;
ฉหิ เสขา อเสขา จ, หสนฺติ ปน ปญฺจหิฯ

อิทานิ **รูปาวจรกิริยจิตฺตานิ** โหนฺติฯ วิตกฺกวิจารปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ปฐมํ, วิจารปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ทุติยํ, ปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ตติยํ, สุขจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ จตุตฺถํ, อุเปกฺขาจิเตฺตกคฺคตาสมฺปยุตฺตํ ปญฺจมนฺติ อิมานิ ปญฺจ รูปาวจรกิริยจิตฺตานิฯ

อิทานิ **อรูปาวจรกิริยจิตฺตานิ** วุจฺจนฺติฯ อากาสานญฺจายตนสญฺญาสหคตํ, วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญาสหคตํ, อากิญฺจญฺญายตนสญฺญาสหคตํ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญาสหคตนฺติ อิมานิ จตฺตาริ อรูปาวจรกิริยจิตฺตานิฯ อิมานิ ปน รูปารูปกิริยจิตฺตานิ สกสกภูมิกุสลสทิสานิฯ เกวลํ ปเนตานิ กิริยจิตฺตานิ ขีณาสวานํเยว อุปฺปชฺชนฺติ, กุสลานิ ปน เสขปุถุชฺชนานํฯ อิมานิ จ ขีณาสวานํ ภาวนาการวสปฺปวตฺตานิ, ตานิ ปน เสขปุถุชฺชนานํ ภาวนาปุญฺญวสปฺปวตฺตานีติ อยเมว อิเมสํ, เตสญฺจ วิเสโสฯ

๕๘. ยา ปุถุชฺชนกาลสฺมิํ, อภินิพฺพตฺติตา ปน;

รูปารูปสมาปตฺติ, สา ขีณาสวภิกฺขุโนฯ

๕๙. ยาว ขีณาสโว ภิกฺขุ, น สมาปชฺชเตว นํ;
ตาว ตา กุสลา เอว, สมาปนฺนา สเจ กฺริยาฯ

เอวํ โสมนสฺสาทิเภทโต กามาวจรสเหตุกกิริยจิตฺตมฏฺฐวิธํ, มโนธาตุมโนวิญฺญาณธาตุทฺวยเภทโต อเหตุกํ ติวิธํ, ฌานงฺคโยคเภทโต รูปาวจรํ ปญฺจวิธํ, อารมฺมณเภทโต อรูปาวจรํ จตุพฺพิธํ, เอวํ ภูมิวเสน วีสติวิธํ กิริยจิตฺตํ เวทิตพฺพนฺติฯ

๖๐. เอกาทสวิธํ กาเม, รูเป ปญฺจ อรูปิสุ;
จตฺตารีติ จ สพฺพานิ, กฺริยาจิตฺตานิ วีสติฯ

๖๑. โลกุตฺตรกฺริยจิตฺตํ, ปน กสฺมา น วิชฺชติ;
เอกจิตฺตกฺขณตฺตา หิ, มคฺคสฺสาติ น วิชฺชติฯ

๖๒. กฺริยากฺริยาปตฺติวิภาคเทสโก,
กฺริยากฺริยํ จิตฺตมโวจ ยํ ชิโน;
หิตาหิตานํ สกฺริยากฺริยารโต,
กฺริยากฺริยํ ตนฺตุ มยา สมีริตํฯ

เอตฺตาวตา เอกวีสติวิธํ กุสลํ, ทฺวาทสวิธํ อกุสลํ ฉตฺติํสวิธํ วิปากํ, วีสติวิธํ กิริยจิตฺตนฺติ อาทิมฺหิ นิกฺขิตฺตํ จิตฺตํ เอกูนนวุติปฺปเภเทน วิธินา ปกาสิตํ โหตีติฯ

๖๓. เอกวีสติ ปุญฺญานิ, ทฺวาทสากุสลานิ จ;
ฉตฺติํเสว วิปากานิ, กฺริยจิตฺตานิ วีสติฯ

๖๔. เอกูนนวุติ สเพฺพ, จิตฺตุปฺปาทา มเหสินา;
อฏฺฐ โลกุตฺตเร กตฺวา, นิทฺทิฏฺฐา หิ สมาสโตฯ

๖๕. ปิฏเก อภิธมฺมสฺมิํ, เย ภิกฺขู ปาฏวตฺถิโน;
เตหายํ อุคฺคเหตโพฺพ, จิเนฺตตโพฺพ ปุนปฺปุนํฯ

๖๖. อภิธมฺมาวตาเรน, อภิธมฺมมโหทธิํ;
เย ตรนฺติ อิมํ โลกํ, ปรเณฺจว ตรนฺติ เตติฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร จิตฺตนิเทฺทโส นาม

ปฐโม ปริเจฺฉโทฯ

๒. ทุติโย ปริเจฺฉโท

เจตสิกนิเทฺทโส

๖๗. จิตฺตานนฺตรมุทฺทิฏฺฐา , เย จ เจตสิกา มยา;
เตสํ ทานิ กริสฺสามิ, วิภาชนมิโต ปรํฯ

ตตฺถ จิตฺตสมฺปยุตฺตา, จิเตฺต ภวา วา เจตสิกาฯ เตปิ จิตฺตํ วิย สารมฺมณโต เอกวิธา, สวิปากาวิปากโต ทุวิธา, กุสลากุสลาพฺยากตเภทโต ติวิธา, กามาวจราทิเภทโต จตุพฺพิธาฯ

ตตฺถ กามาวจรจิตฺตสมฺปยุตฺตา **กามาวจรา**ฯ เตสุ กามาวจรปฐมมหากุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา ตาว นิยตา สรูเปน อาคตา เอกูนตึส ธมฺมา โหนฺติฯ เสยฺยถิทํ – ผโสฺส เวทนา สญฺญา เจตนา วิตโกฺก วิจาโร ปีติ จิเตฺตกคฺคตา สทฺธา สติ วีริยํ ปญฺญา ชีวิตินฺทฺริยํ อโลโภ อโทโส หิรี โอตฺตปฺปํ กายปฺปสฺสทฺธิ จิตฺตปฺปสฺสทฺธิ กายลหุตา จิตฺตลหุตา กายมุทุตา จิตฺตมุทุตา กายกมฺมญฺญตา จิตฺตกมฺมญฺญตา กายปาคุญฺญตา จิตฺตปาคุญฺญตา กายุชุกตา จิตฺตุชุกตา ติฯ ปุน ฉโนฺท, อธิโมโกฺข, ตตฺรมชฺฌตฺตตา, มนสิกาโร จาติ จตฺตาโร นิยตเยวาปนกา โหนฺติฯ อิเมหิ จตูหิ เตตฺตึส โหนฺติ ฯ ปุน กรุณา มุทิตา กายทุจฺจริตวิรติ วจีทุจฺจริตวิรติ มิจฺฉาชีววิรติ เจติ อิเม ปญฺจ อนิยตาฯ อิเม ปน กทาจิ อุปฺปชฺชนฺติฯ

อิเมสุ ปน กรุณามุทิตาวเสน ภาวนากาเล กรุณาปุพฺพภาโค วา มุทิตาปุพฺพภาโค วา เอตา อุปฺปชฺชนฺติ, น ปเนกโต อุปฺปชฺชนฺติฯ ยทา ปน อิมินา จิเตฺตน มิจฺฉากมฺมนฺตาทีหิ วิรมติ, ตทา สมฺมากมฺมนฺตาทีนิ ปริปูเรนฺติ, เอกา วิรติ อุปฺปชฺชติ, กรุณามุทิตาหิ สห, อญฺญมเญฺญน จ น อุปฺปชฺชนฺติฯ ตสฺมา เอเตสุ เอเกน สห จตุตฺตึเสว ธมฺมา โหนฺติฯ

๖๘. อาทินา ปุญฺญจิเตฺตน, เตตฺตึส นิยตา มตา;
กรุณามุทิเตเกน, จตุตฺตึส ภวนฺติ เตฯ

๖๙. กสฺมา ปเนตฺถ เมตฺตา จ, อุเปกฺขา จ น อุทฺธฏา;
เยวาปนกธเมฺมสุ, ธมฺมราเชน สตฺถุนาฯ

๗๐. อพฺยาปาเทน เมตฺตาปิ, ตตฺรมชฺฌตฺตตาย จ;
อุเปกฺขา คหิตา ยสฺมา, ตสฺมา น คหิตา อุโภฯ

๗๑. กสฺมา เยวาปนา ธมฺมา, พุเทฺธนาทิจฺจพนฺธุนา;
สรูเปเนว สเพฺพเต, ปาฬิยํ น จ อุทฺธฏาฯ

๗๒. ยสฺมา อนิยตา เกจิ, ยสฺมา ราสึ ภชนฺติ น;
ยสฺมา จ ทุพฺพลา เกจิ, ตสฺมา วุตฺตา น ปาฬิยํฯ

๗๓. ฉนฺทาธิโมกฺขมุทิตา มนสิ จ กาโร,
มชฺฌตฺตตา จ กรุณา วิรติตฺตยํ จ;
ปุเญฺญสุ เตน นิยตานิยตา จ สเพฺพ,
เยวาปนา มุนิวเรน น เจว วุตฺตาฯ

๗๔. กสฺมา ปเนตฺถ ผโสฺสว, ปฐมํ สมุทีริโต;
ปฐมาภินิปาตตฺตา, จิตฺตสฺสารมฺมเณ กิรฯ

๗๕. ผุสิตฺวา ปน ผเสฺสน, เวทนาย จ เวทเย;
สญฺชานาติ จ สญฺญาย, เจตนาย จ เจตเยฯ

๗๖. พลวปจฺจยตฺตา จ, สหชาตานเมว หิ;
ผโสฺสว ปฐมํ วุตฺโต, ตสฺมา อิธ มเหสินาฯ

๗๗. อการณมิทํ สพฺพํ, จิตฺตานํ ตุ สเหว จ;
เอกุปฺปาทาทิภาเวน, จิตฺตชานํ ปวตฺติโตฯ

๗๘. อยํ ตุ ปฐมุปฺปนฺโน, อยํ ปจฺฉาติ นตฺถิทํ;
พลวปจฺจยเตฺตปิ, การณญฺจ น ทิสฺสติฯ

๗๙. เทสนากฺกมโต เจว, ปฐมํ สมุทีริโต;
อิเจฺจวํ ปน วิเญฺญยฺยํ, วิญฺญุนา น วิเสสโตฯ

๘๐. น จ ปริเยสิตโพฺพยํ, ตสฺมา ปุพฺพาปรกฺกโม;
วจนตฺถลกฺขณาทีหิ, ธมฺมา เอว วิชานตาฯ

ยสฺมา ปน อิเม ธมฺมา วจนตฺถลกฺขณาทีหิ วุจฺจมานา ปากฏา โหนฺติ สุวิเญฺญยฺยาว, ตสฺมา เตสํ วจนตฺถลกฺขณาทีนิ ปวกฺขามิฯ เสยฺยถิทํ – ผุสตีติ **ผโสฺส**ฯ สฺวายํ ผุสนลกฺขโณ, สงฺฆฏฺฏนรโส, สนฺนิปาตปจฺจุปฏฺฐาโน, ผลเฏฺฐน เวทนาปจฺจุปฏฺฐาโน วา, อาปาถคตวิสยปทฏฺฐาโนฯ อยํ หิ อรูปธโมฺมปิ สมาโน อารมฺมเณสุ ผุสนากาเรเนว ปวตฺตติ, โส ทฺวินฺนํ เมณฺฑานํ สนฺนิปาโต วิย ทฏฺฐโพฺพฯ

สุนฺทรํ มโนติ สุมโน, สุมนสฺส ภาโว โสมนสฺสํ, โสมนสฺสเมว เวทนา **โสมนสฺสเวทนา**ฯ สา เวทยิตลกฺขณา, อิฏฺฐาการานุภวนรสา ราชา วิย สุโภชนรสํ, เจตสิกอสฺสาทปจฺจุปฏฺฐานา, ปสฺสทฺธิปทฏฺฐานาฯ

นีลาทิเภทํ อารมฺมณํ สญฺชานาตีติ **สญฺญา**ฯ สา สญฺชานนลกฺขณา, ปจฺจาภิญฺญาณกรณรสา วฑฺฒกิสฺส อภิญฺญาณกรณมิว, ยถาคหิตนิมิตฺตวเสน อภินิเวสกรณปจฺจุปฏฺฐานา, ยโถปฏฺฐิตวิสยปทฏฺฐานาฯ

เจตยตีติ **เจตนา**ฯ สทฺธึ อตฺตนา สมฺปยุตฺตธเมฺม อารมฺมเณ อภิสนฺทหตีติ อโตฺถฯ สา เจตยิตลกฺขณา, อายูหนรสา, สํวิทหนปจฺจุปฏฺฐานา สกกิจฺจปรกิจฺจสาธกา เชฏฺฐสิสฺสมหาวฑฺฒกิอาทโย วิยฯ

วิตเกฺกตีติ **วิตโกฺก**ฯ วิตกฺกนํ วา **วิตโกฺก**ฯ สฺวายํ อารมฺมเณ จิตฺตสฺส อภินิโรปนลกฺขโณ, อาหนนปริยาหนนรโส, อารมฺมเณ จิตฺตสฺส อานยนปจฺจุปฏฺฐาโนฯ

อารมฺมเณ เตน จิตฺตํ วิจรตีติ **วิจาโร**ฯ วิจรณํ วา **วิจาโร**ฯ อนุสญฺจรณนฺติ วุตฺตํ โหติฯ สฺวายํ อารมฺมณานุมชฺชนลกฺขโณ, ตตฺถ สหชาตานุโยชนรโส, จิตฺตสฺส อนุปพนฺธปจฺจุปฏฺฐาโนฯ

ปีนยตีติ **ปีติ**ฯ สา สมฺปียายนลกฺขณา, กายจิตฺตปีณนรสา, ผรณรสา วา, โอทคฺยปจฺจุปฏฺฐานาฯ

จิตฺตสฺส เอกคฺคภาโว **จิเตฺตกคฺคตา**ฯ สมาธิเสฺสตํ นามํฯ โส อวิสารลกฺขโณ, อวิเกฺขปลกฺขโณ วา, สหชาตานํ สมฺปิณฺฑนรโส นฺหานิยจุณฺณานํ อุทกํ วิย, อุปสมปจฺจุปฏฺฐาโน, วิเสสโต สุขปทฏฺฐาโนฯ

สทฺทหนฺติ เอตาย, สยํ วา สทฺทหติ, สทฺทหนมตฺตเมว วา เอสาติ **สทฺธา**ฯ สา ปเนสา สทฺทหนลกฺขณา, ปสาทนรสา อุทกปฺปสาทกมณิ วิย, อกาลุสิยปจฺจุปฏฺฐานา, สเทฺธยฺยวตฺถุปทฏฺฐานาฯ

สรนฺติ เอตาย, สยํ วา สรติ, สรณมตฺตเมว วา เอสาติ **สติ**ฯ สา อปิลาปนลกฺขณา, อสโมฺมสรสา, อารกฺขปจฺจุปฏฺฐานา, ถิรสญฺญาปทฏฺฐานาฯ

วีรภาโว **วีริยํ**ฯ วีรานํ วา กมฺมํ **วีริยํ**ฯ ตํ ปเนตํ อุสฺสาหนลกฺขณํ, สหชาตานํ อุปตฺถมฺภนรสํ, อสํสีทนภาวปจฺจุปฏฺฐานํ, สํเวคปทฏฺฐานํฯ

ปชานาตีติ **ปญฺญา**ฯ สา ปเนสา วิชานนลกฺขณา, วิสโยภาสนรสา ปทีโป วิย, อสโมฺมหปจฺจุปฏฺฐานา อรญฺญคตสุเทสโก วิยฯ

ชีวนฺติ เตน ตํสมฺปยุตฺตธมฺมาติ **ชีวิตํ**ฯ ตํ ปน อตฺตนา อวินิพฺภุตฺตานํ ธมฺมานํ อนุปาลนลกฺขณํ, เตสํ ปวตฺตนรสํ, เตสํเยว ฐปนปจฺจุปฏฺฐานํ, ยาปยิตพฺพธมฺมปทฏฺฐานํฯ สเนฺตปิ จ เตสํ อนุปาลนลกฺขณาทิมฺหิ วิธาเน อตฺถิกฺขเณเยว ตํ เต ธเมฺม อนุปาเลติ อุทกํ วิย อุปฺปลาทีนิ, ยถาสกํ ปจฺจยุปฺปเนฺนปิ จ ธเมฺม อนุปาเลติ ธาติ วิย กุมารํ, สยํปวตฺติตธมฺมสมฺพเนฺธเนว ปวตฺตติ นิยามโก วิย, น ภงฺคโต อุทฺธํ ปวตฺตยติ อตฺตโน จ ปวตฺตยิตพฺพานญฺจ อภาวา, น ภงฺคกฺขเณ ฐเปติ สยํ ภิชฺชมานตฺตา ขียมาโน วิย วตฺติเสฺนโหว ปทีปสิขนฺติฯ

น ลุพฺภนฺติ เตน, สยํ วา น ลุพฺภติ, อลุพฺภนมตฺตเมว วา ตนฺติ **อโลโภ**ฯ โส อารมฺมเณ จิตฺตสฺส อลคฺคภาวลกฺขโณ กมลทเล ชลพินฺทุ วิย, อปริคฺคหรโส มุตฺตภิกฺขุ วิย, อนลฺลีนภาวปจฺจุปฏฺฐาโน อสุจิมฺหิ ปติตปุริโส วิยฯ

น ทุสฺสนฺติ เตน, สยํ วา น ทุสฺสติ, อทุสฺสนมตฺตเมว วา ตนฺติ **อโทโส**ฯ โส อจณฺฑิกฺกลกฺขโณ, อวิโรธลกฺขโณ วา อนุกูลมิโตฺต วิย, อาฆาตวินยนรโส, ปริฬาหวินยนรโส วา จนฺทนํ วิย, โสมฺมภาวปจฺจุปฏฺฐาโน ปุณฺณจโนฺท วิยฯ

กายทุจฺจริตาทีหิ หิรียตีติ **หิริ**ฯ ลชฺชาเยตํ อธิวจนํฯ เตหิเยว โอตฺตปฺปตีติ **โอตฺตปฺปํ**ฯ ปาปโต อุเพฺพคเสฺสตํ อธิวจนํฯ ตตฺถ ปาปโต ชิคุจฺฉนลกฺขณา หิรี, โอตฺตาสลกฺขณํ โอตฺตปฺปํฯ อุโภปิ ปาปานํ อกรณรสา, ปาปโต สโงฺกจนปจฺจุปฏฺฐานา, อตฺตคารวปรคารวปทฏฺฐานาฯ อิเม ธมฺมา โลกปาลาติ ทฏฺฐพฺพาฯ

กายปสฺสมฺภนํ **กายปสฺสทฺธิ**ฯ จิตฺตปสฺสมฺภนํ **จิตฺตปสฺสทฺธิ**ฯ **กาโย**ติ เจตฺถ เวทนาทโย ตโย ขนฺธาฯ อุโภปิ ปเนตา เอกโต หุตฺวา กายจิตฺตทรถวูปสมลกฺขณา , กายจิตฺตทรถนิมฺมทนรสา, กายจิตฺตานํ อปริปฺผนฺทนสีติภาวปจฺจุปฏฺฐานา, กายจิตฺตปทฏฺฐานา, กายจิตฺตานํ อวูปสมตาอุทฺธจฺจาทิกิเลสปฺปฏิปกฺขภูตาติ เวทิตพฺพาฯ

กายลหุภาโว **กายลหุตา**ฯ จิตฺตลหุภาโว **จิตฺตลหุตา**ฯ กายจิตฺตานํ ครุภาววูปสมลกฺขณา, กายจิตฺตครุภาวนิมฺมทนรสา, กายจิตฺตานํ อทนฺธตาปจฺจุปฏฺฐานา, กายจิตฺตปทฏฺฐานา, กายจิตฺตานํ ครุภาวกรถินมิทฺธาทิกิเลสปฺปฏิปกฺขภูตาติ เวทิตพฺพาฯ

กายมุทุภาโว **กายมุทุตา**ฯ จิตฺตมุทุภาโว **จิตฺตมุทุตา**ฯ กายจิตฺตานํ ถทฺธภาววูปสมลกฺขณา, กายจิตฺตานํ ถทฺธภาวนิมฺมทนรสา, อปฺปฏิฆาตปจฺจุปฏฺฐานา, กายจิตฺตปทฏฺฐานา, กายจิตฺตานํ ถทฺธภาวกรทิฏฺฐิมานาทิกิเลสปฺปฏิปกฺขภูตาติ เวทิตพฺพาฯ

กายกมฺมญฺญภาโว **กายกมฺมญฺญตา**ฯ จิตฺตกมฺมญฺญภาโว **จิตฺตกมฺมญฺญตา**ฯ กายจิตฺตานํ อกมฺมญฺญภาววูปสมลกฺขณา, กายจิตฺตานํ อกมฺมญฺญภาวนิมฺมทนรสา, กายจิตฺตานํ อารมฺมณกรณสมฺปตฺติปจฺจุปฏฺฐานา, กายจิตฺตปทฏฺฐานํ, กายจิตฺตานํ อกมฺมญฺญภาวกรอวเสสนีวรณาทิกิเลสปฺปฏิปกฺขภูตาติ เวทิตพฺพาฯ

กายปาคุญฺญภาโว **กายปาคุญฺญตา**ฯ จิตฺตปาคุญฺญภาโว **จิตฺตปาคุญฺญตา**ฯ กายจิตฺตานํ อเคลญฺญภาวลกฺขณา, กายจิตฺตานํ เคลญฺญนิมฺมทนรสา, นิราทีนวปจฺจุปฏฺฐานา, กายจิตฺตปทฏฺฐานา, กายจิตฺตานํ เคลญฺญภาวกรอสฺสทฺธาทิกิเลสปฺปฏิปกฺขภูตาติ ทฏฺฐพฺพาฯ

กายสฺส อุชุกภาโว **กายุชุกตา**ฯ จิตฺตสฺส อุชุกภาโว **จิตฺตุชุกตา**ฯ กายจิตฺตานํ อกุฏิลภาวลกฺขณา, กายจิตฺตานํ อชฺชวลกฺขณา วา, กายจิตฺตานํ กุฏิลภาวนิมฺมทนรสา, อชิมฺหตาปจฺจุปฏฺฐานา, กายจิตฺตปทฏฺฐานา, กายจิตฺตานํ กุฏิลภาวกรมายาสาเฐยฺยาทิกิเลสปฺปฏิปกฺขภูตาติ ทฏฺฐพฺพาฯ

ฉนฺทติ กตฺตุกมฺยตาเยตํ อธิวจนํฯ ตสฺมา โส กตฺตุกมฺยตาลกฺขโณ ฉนฺท, อารมฺมณปริเยสนรโส, อารมฺมเณน อตฺถิกตาปจฺจุปฏฺฐาโน, ตเทวสฺส ปทฏฺฐาโนฯ

อธิมุจฺจนํ **อธิโมกฺข**ฯ โส สนฺนิฏฺฐานลกฺขโณ, อสํสปฺปนรโส, นิจฺฉยปจฺจุปฏฺฐาโน, สนฺนิเฏฺฐยฺยธมฺมปทฏฺฐาโน, อารมฺมเณ นิจฺจลภาเวน อินฺทขีโล วิย ทฏฺฐโพฺพฯ

เตสุ เตสุ ธเมฺมสุ มชฺฌตฺตภาโว **ตตฺรมชฺฌตฺตตา**ฯ สา จิตฺตเจตสิกานํ สมวาหิตลกฺขณา, อูนาธิกตานิวารณรสา, ปกฺขปาตุปเจฺฉทนรสา วา, มชฺฌตฺตภาวปจฺจุปฏฺฐานาฯ

กิริยา กาโร, มนสฺมิํ กาโร **มนสิกาโร**ฯ ปุริมมนโต วิสทิสํ มนํ กโรตีติ จ **มนสิกาโร**ฯ

สฺวายํ อารมฺมณปฏิปาทโก, วีถิปฏิปาทโก, ชวนปฏิปาทโกติ ติปฺปกาโรฯ ตตฺถ **อารมฺมณปฏิปาทโก** มนสฺมิํ กาโร มนสิกาโรฯ โส สารณลกฺขโณ, สมฺปยุตฺตานํ อารมฺมเณ สํโยชนรโส, อารมฺมณาภิมุขภาวปจฺจุปฏฺฐาโน, อารมฺมณปทฏฺฐาโน, สงฺขารกฺขนฺธปริยาปโนฺน อารมฺมณปฏิปาทกเตฺตน สมฺปยุตฺตานํ สารถี วิย ทฏฺฐโพฺพฯ **วีถิปฏิปาทโก**ติ ปญฺจทฺวาราวชฺชนเสฺสตํ อธิวจนํ, **ชวนปฏิปาทโก**ติ มโนทฺวาราวชฺชนเสฺสตํ อธิวจนํ, น เต อิธ อธิเปฺปตาฯ

กรุณาติ ปรทุเกฺข สติ สาธูนํ หทยกมฺปนํ กโรตีติ **กรุณา,** กินาติ วินาเสติ วา ปรทุกฺขนฺติ **กรุณา**ฯ สา ปรทุกฺขาปนยนาการปฺปวตฺติลกฺขณา, ปรทุกฺขาสหนรสา, อวิหิํสาปจฺจุปฏฺฐานา, ทุกฺขาภิภูตานํ อนาถภาวทสฺสนปทฏฺฐานาฯ

โมทนฺติ ตาย, สยํ วา โมทตีติ **มุทิตา**ฯ สา ปโมทนลกฺขณา, อนิสฺสายนรสา, อรติวิฆาตปจฺจุปฏฺฐานา, สตฺตานํ สมฺปตฺติทสฺสนปทฏฺฐานาฯ เกจิ ปน เมตฺตุเปกฺขาโยปิ อนิยเต อิจฺฉนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ อตฺถโต หิ อโทโส เอว เมตฺตา, ตตฺรมชฺฌตฺตุเปกฺขาเยว อุเปกฺขาติฯ

กายทุจฺจริตโต วิรติ **กายทุจฺจริตวิรติ**ฯ เอเสว นโย เสเสสฺุปิ ทฺวีสุฯ ลกฺขณาทิโต ปน เอตา ติโสฺสปิ วิรติโย กายทุจฺจริตาทิวตฺถูนํ อวีติกฺกมลกฺขณา, กายทุจฺจริตาทิวตฺถุโต สโงฺกจนรสา, อกิริยปจฺจุปฏฺฐานา, สทฺธาหิริโอตฺตปฺปอปฺปิจฺฉตาทิคุณปทฏฺฐานาฯ เกจิ ปน อิมาสุ เอเกกํ นิยตํ วิรตึ อิจฺฉนฺติฯ เอวํ กามาวจรปฐมมหากุสลจิเตฺตน อิเม เตตฺตึส วา จตฺตฺตึส วา ธมฺมา สมฺปโยคํ คจฺฉนฺตีติ เวทิตพฺพาฯ

ยถา จ ปฐเมน, เอวํ ทุติยจิเตฺตนาปิฯ สสงฺขารภาวมตฺตเมว หิ เอตฺถ วิเสโสฯ ปุน ตติเยน ญาณวิปฺปโยคโต ฐเปตฺวา อโมหํ อวเสสา ทฺวตฺตึส วา เตตฺตึส วา เวทิตพฺพาฯ ตถา จตุเตฺถนาปิ สสงฺขารภาวมตฺตเมว วิเสโส, ปฐเม วุเตฺตสุ ปน ฐเปตฺวา ปีตึ อวเสสา ปญฺจเมน สมฺปโยคํ คจฺฉนฺติฯ โสมนสฺสฏฺฐาเน เจตฺถ อุเปกฺขาเวทนา ปวิฏฺฐาฯ สา ปน อิฏฺฐานิฏฺฐวิปรีตานุภวนลกฺขณา, ปกฺขปาตุปเจฺฉทนรสาฯ ยถา จ ปญฺจเมน, เอวํ ฉเฏฺฐนาปิฯ สสงฺขารมตฺตเมว โหติ วิเสโสฯ สตฺตเมน ปน ฐเปตฺวา ปญฺญํ อวเสสา เอกตึส วา ทฺวตฺตึส วา ธมฺมา โหนฺติ, ตถา อฏฺฐเมนาปิฯ สสงฺขารมตฺตเมว วิเสโสฯ เอวํ ตาว กามาวจรกุสลเจตสิกา เวทิตพฺพาฯ

๘๑. อุเปกฺขายุตฺตจิเตฺตสุ, น ทุกฺขสุขปีติโย;
ชายเนฺตว วิสุํ ปญฺจ, กรุณามุทิตาทโยฯ

อวเสเสสุ ปน รูปาวจรจิตฺตสมฺปยุตฺตา **รูปาวจรา,** ตตฺถ ปฐมจิตฺตสมฺปยุตฺตา ตาว กามาวจรปฐมจิเตฺต วุเตฺตสุ ฐเปตฺวา วิรติตฺตยํ อวเสสา เวทิตพฺพาฯ วิรติโย ปน กามาวจรกุสลโลกุตฺตเรเสฺวว อุปฺปชฺชนฺติ, น อเญฺญสุฯ ทุติเยน วิตกฺกวชฺชา ทฺวตฺตึส วา เตตฺตึส วาฯ ตติเยน วิจารวชฺชา เอกตึส วา ทฺวตฺตึส วาฯ จตุเตฺถน ตโต ปีติวชฺชา ตึส วา เอกตึส วาฯ ปญฺจเมน ตโต กรุณามุทิตาวชฺชา ตึส โหนฺติ, โสมนสฺสฏฺฐาเน อุเปกฺขา ปวิฏฺฐาฯ เอวํ รูปาวจรกุสลเจตสิกา เวทิตพฺพาฯ

อรูปาวจรจิตฺตสมฺปยุตฺตา **อรูปาวจรา,** เต ปน รูปาวจรปญฺจเม วุตฺตนเยน เวทิตพฺพาฯ อรูปาวจรภาโวเวตฺถ วิเสโสฯ

โลกุตฺตรจิตฺตสมฺปยุตฺตา **โลกุตฺตรา,** เต ปน ปฐมชฺฌานิเก มคฺคจิเตฺต ปฐมรูปาวจรจิเตฺต วุตฺตนเยน ทุติยชฺฌานิกาทิเภเทปิ มคฺคจิเตฺต ทุติยรูปาวจรจิตฺตาทีสุ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพาฯ กรุณามุทิตานมภาโว จ นิยตวิรติภาโว จ โลกุตฺตรภาโว เจตฺถ วิเสโสฯ เอวํ ตาว กุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตเจตสิกา เวทิตพฺพาฯ

อกุสลา ปน **เจตสิกา** ภูมิโต เอกวิธา กามาวจราเยว, เตสุ โลภมูลปฐมากุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา ตาว นิยตา สรูเปนาคตา ปนฺนรส, เยวาปนกา นิยตา จตฺตาโรติ เอกูนวีสติ โหนฺติฯ อนิยตา ฉ เยวาปนกาติ สเพฺพ ปญฺจวีสติ โหนฺติฯ เสยฺยถิทํ – ผโสฺส โสมนสฺสเวทนา สญฺญา เจตนา วิตโกฺก วิจาโร ปีติ จิตฺตเสฺสกคฺคตา วีริยํ ชีวิตํ อหิริกํ อโนตฺตปฺปํ โลโภ โมโห มิจฺฉาทิฏฺฐีติ อิเม สรูเปนาคตา ปนฺนรส, ฉโนฺท อธิโมโกฺข อุทฺธจฺจํ มนสิกาโรติ อิเม จตฺตาโร นิยตเยวาปนกา, อิเม ปน ปฏิปาฏิยา ทสสุ จิเตฺตสุ นิยตา โหนฺติ, มาโน อิสฺสา มจฺฉริยํ กุกฺกุจฺจํ ถินมิทฺธนฺติ อิเม ฉเยว อนิยตเยวาปนกาฯ

๘๒. เอวํ เยวาปนา สเพฺพ, นิยตานิยตา ทส;
นิทฺทิฏฺฐา ปาปจิเตฺตสุ, หตปาเปน ตาทินาฯ

ตตฺถ **ผโสฺส**ติ อกุสลจิตฺตสหชาโต ผโสฺสฯ เอส นโย เสเสสุปิฯ น หิรียตีติ อหิริโก, อหิริกสฺส ภาโว **อหิริกํ**ฯ กายทุจฺจริตาทีหิ โอตฺตปฺปตีติ โอตฺตปฺปํ, น โอตฺตปฺปํ **อโนตฺตปฺปํ**ฯ ตตฺถ กายทุจฺจริตาทีหิ อชิคุจฺฉนลกฺขณํ, อลชฺชาลกฺขณํ วา อหิริกํ, อโนตฺตปฺปํ เตเหว อสารชฺชนลกฺขณํ, อนุตฺตาสลกฺขณํ วาฯ

ลุพฺภนฺติ เตน, สยํ วา ลุพฺภติ, ลุพฺภนมตฺตเมว วา ตนฺติ **โลโภ**ฯ โส อารมฺมณคหณลกฺขโณ มกฺกฏาเลโป วิย, อภิสงฺครโส ตตฺตกปาเล ปกฺขิตฺตมํสเปสิ วิย, อปริจฺจาคปจฺจุปฏฺฐาโน เตลญฺชนราโค วิย, สํโยชนิเยสุ ธเมฺมสุ อสฺสาททสฺสนปทฏฺฐาโนฯ

มุยฺหนฺติ เตน, สยํ วา มุยฺหติ, มุยฺหนมตฺตเมว วา ตนฺติ **โมโห**ฯ โส จิตฺตสฺส อนฺธภาวลกฺขโณ, อญฺญาณลกฺขโณ วา, อสมฺปฏิเวธรโส, อารมฺมณสภาวจฺฉาทนรโส วา, อนฺธการปจฺจุปฏฺฐาโน, อโยนิโสมนสิการปทฏฺฐาโนฯ

มิจฺฉา ปสฺสนฺติ ตาย, สยํ วา มิจฺฉา ปสฺสติ, มิจฺฉาทสฺสนมตฺตเมว วา เอสาติ **มิจฺฉาทิฏฺฐิ**ฯ สา อโยนิโสอภินิเวสลกฺขณา, ปรามาสรสา, มิจฺฉาภินิเวสปจฺจุปฏฺฐานา, อริยานํ อทสฺสนกามตาทิปทฏฺฐานาฯ

อุทฺธตภาโว **อุทฺธจฺจํ**ฯ ตํ อวูปสมลกฺขณํ วาตาภิฆาตจลชลํ วิย, อนวฏฺฐานรสํ วาตาภิฆาตจลธชปฏากา วิย, ภนฺตตฺตปจฺจุปฏฺฐานํ ปาสาณาภิฆาตสมุทฺธตภสฺมํ วิย, อโยนิโสมนสิการปทฏฺฐานํฯ

มญฺญตีติ **มาโน**ฯ โส อุณฺณติลกฺขโณ, สมฺปคฺคหณรโส, เกตุกมฺยตาปจฺจุปฏฺฐาโน, ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตโลภปทฏฺฐาโนฯ

อิสฺสตีติ **อิสฺสา**ฯ สา ปรสมฺปตฺตีนํ อุสูยนลกฺขณา, ตเตฺถว อนภิรติรสา, ตโต วิมุขภาวปจฺจุปฏฺฐานา, ปรสมฺปตฺติปทฏฺฐานาฯ

มจฺฉรภาโว **มจฺฉริยํ**ฯ ตํ อตฺตโน สมฺปตฺตีนํ นิคุหณลกฺขณํ, ตาสํเยว ปเรหิ สาธารณภาวอกฺขมนรสํ, สโงฺกจนปจฺจุปฏฺฐานํ, อตฺตสมฺปตฺติปทฏฺฐานํฯ

กุจฺฉิตํ กตํ กุกตํ, ตสฺส ภาโว **กุกฺกุจฺจํ**ฯ ตํ ปจฺฉานุตาปลกฺขณํ, กตากตานุโสจนรสํ, วิปฺปฏิสารปจฺจุปฏฺฐานํ, กตากตปทฏฺฐานํฯ

ถินตา **ถินํ**ฯ มิทฺธตา **มิทฺธํ**ฯ อนุสฺสาหนสํสีทนตา, อสตฺติวิฆาโต จาติ อโตฺถฯ ถินญฺจ มิทฺธญฺจ ถินมิทฺธํฯ ตตฺถ ถินํ อนุสฺสาหนลกฺขณํ, วีริยวิโนทนรสํ, สํสีทนภาวปจฺจุปฏฺฐานํฯ มิทฺธํ อกมฺมญฺญตาลกฺขณํ, โอนหนรสํ, ลีนตาปจฺจุปฏฺฐานํ, อุภยมฺปิ อโยนิโสมนสิการปทฏฺฐานํฯ เสสา กุสเล วุตฺตนเยน เวทิตพฺพาฯ

เอตฺถ ปน วิตกฺกวีริยสมาธีนํ มิจฺฉาสงฺกปฺปมิจฺฉาวายามมิจฺฉาสมาธโย วิเสสกาฯ อิติ อิเม เอกูนวีสติ เจตสิกา ปฐมากุสลจิเตฺตน สมฺปโยคํ คจฺฉนฺตีติ เวทิตพฺพาฯ ยถา จ ปฐเมน, เอวํ ทุติเยนาปิฯ สสงฺขารภาโว เจตฺถ ถินมิทฺธสฺส นิยตภาโว จ วิเสโสฯ ตติเยน ปฐเม วุเตฺต

สุ ฐเปตฺวา ทิฏฺฐึ เสสา อฏฺฐารส เวทิตพฺพาฯ มาโน ปเนตฺถ อนิยโต โหติ, ทิฏฺฐิยา สห น อุปฺปชฺชตีติฯ จตุเตฺถน ทุติเย วุเตฺตสุ ฐเปตฺวา ทิฏฺฐึ อวเสสา เวทิตพฺพาฯ เอตฺถาปิ จ มาโน อนิยโต โหติฯ ปญฺจเมน ปฐเม วุเตฺตสุ ฐเปตฺวา ปีตึ อวเสสา สมฺปโยคํ คจฺฉนฺตีติฯ โสมนสฺสฏฺฐาเน ปเนตฺถ อุเปกฺขา ปวิฏฺฐาฯ ฉเฏฺฐนาปิ ปญฺจเม วุตฺตสทิสา เอวฯ สสงฺขารตา , ถินมิทฺธสฺส นิยตภาโว จ วิเสโสฯ สตฺตเมน ปญฺจเม วุเตฺตสุ ฐเปตฺวา ทิฏฺฐึ อวเสสา เวทิตพฺพาฯ มาโน ปเนตฺถ อนิยโตฯ อฏฺฐเมน ฉเฏฺฐ วุเตฺตสุ ฐเปตฺวา ทิฏฺฐึ อวเสสา เวทิตพฺพาฯ เอตฺถาปิ มาโน อนิยโต โหติฯ เอวํ **โลภมูลเจตสิกา** เวทิตพฺพาฯ

โทมนสฺสสหคเตสุ ปฏิฆสมฺปยุเตฺตสุ โทสมูเลสุ ทฺวีสุ ปฐเมน อสงฺขาริเกน สมฺปยุตฺตา นิยตา สรูเปนาคตา เตรสฯ เสยฺยถิทํ – ผโสฺส โทมนสฺสเวทนา สญฺญา เจตนา จิเตฺตกคฺคตา วิตโกฺก วิจาโร วีริยํ ชีวิตํ อหิริกํ อโนตฺตปฺปํ โทโส โมโห เจติ อิเม เตรส ธมฺมา ฉนฺทาทีหิ จตูหิ นิยตเยวาปนเกหิ สตฺตรส โหนฺติ อิสฺสามจฺฉริยกุกฺกุเจฺจสุ อนิยเตสุ ตีสุ เอเกน สห อฏฺฐารส โหนฺติ, เอเตปิ ตโย น เอกโต อุปฺปชฺชนฺติฯ

ตตฺถ ทุฏฺฐุ มโนติ ทุมฺโน, ทุมนสฺส ภาโว โทมนสฺสํ, โทมนสฺสเวทนาเยตํ อธิวจนํฯ เตน สหคตํ โทมนสฺสสหคตํฯ ตํ อนิฏฺฐารมฺมณานุภวนลกฺขณํ, อนิฏฺฐาการสโมฺภครสํ, เจตสิกาพาธปจฺจุปฏฺฐานํ, เอกเนฺตเนว หทยวตฺถุปทฏฺฐานํฯ

ทุสฺสนฺติ เตน, สยํ วา ทุสฺสติ, ทุสฺสนมตฺตเมว วา ตนฺติ **โทโส**ฯ โส จณฺฑิกฺกลกฺขโณ ปหตาสีวิโส วิย, วิสปฺปนรโส วิสนิปาโต วิย, อตฺตโน นิสฺสยทหนรโส วา ทาวคฺคิ วิย, ทุสฺสนปจฺจุปฏฺฐาโน ลโทฺธกาโส วิย สปโตฺต, อาฆาตวตฺถุปทฏฺฐาโนฯ อวเสสา เหฏฺฐา วุตฺตปฺปการาวฯ อิติ อิเม สตฺตรส วา อฏฺฐารส วา นวเมน สมฺปโยคํ คจฺฉนฺตีติ เวทิตพฺพาฯ ยถา จ นวเมน, เอวํ ทสเมนาปิฯ สสงฺขารตา, ปเนตฺถ ถินมิทฺธสมฺภโว จ วิเสโสฯ

ทฺวีสุ ปน โมหมูเลสุ วิจิกิจฺฉาสมฺปยุเตฺตน เอกาทสเมน สมฺปยุตฺตา ตาว ผโสฺส อุเปกฺขาเวทนา สญฺญา เจตนา วิตโกฺก วิจาโร วีริยํ ชีวิตํ จิตฺตฏฺฐิติ อหิริกํ อโนตฺตปฺปํ โมโห วิจิกิจฺฉาติ สรูเปนาคตา เตรส, อุทฺธจฺจํ มนสิกาโรติ เทฺว เยวาปนกา นิยตาฯ เตหิ สทฺธึ ปนฺนรส โหนฺติฯ

ตตฺถ ปวตฺตฏฺฐิติมตฺตา เอกคฺคตาฯ วิคตา จิกิจฺฉาติ **วิจิกิจฺฉา**ฯ สภาวํ วิจินโนฺต เอตาย กิจฺฉติ กิลมตีติ **วิจิกิจฺฉา**ฯ สา สํสยลกฺขณา, กมฺปนรสา, อนิจฺฉยปจฺจุปฏฺฐานา, อโยนิโสมนสิการปทฏฺฐานาฯ เสสา วุตฺตนยา เอวฯ

ทฺวาทสเมน อุทฺธจฺจสมฺปยุเตฺตน สมฺปยุตฺตา สรูเปนาคตา วิจิกิจฺฉาสหคเต วุเตฺตสุ วิจิกิจฺฉาหีนา อุทฺธจฺจํ สรูเปน อาคตํ, ตสฺมา เตรเสว โหนฺติฯ วิจิกิจฺฉาย อภาเวน ปเนตฺถ อธิโมโกฺข อุปฺปชฺชติ, เตน สทฺธึ จุทฺทส โหนฺติฯ อธิโมกฺขสมฺภวโต สมาธิ พลวา โหติ, อธิโมกฺขมนสิการา เทฺว เยวาปนกา, เตหิ สห ปนฺนรเสว โหนฺติฯ เอวํ ตาว อกุสลเจตสิกา เวทิตพฺพาฯ

อิทานิ **อพฺยากตา** วุจฺจนฺติ, อพฺยากตา ปน ทุวิธา วิปากกิริยเภทโตฯ ตตฺถ **วิปากา** กุสลา วิย ภูมิวเสน จตุพฺพิธา กามาวจรํ รูปาวจรํ อรูปาวจรํ โลกุตฺตรเญฺจติฯ ตตฺถ กามาวจรวิปากา สเหตุกาเหตุกวเสน ทุวิธาฯ ตตฺถ สเหตุกวิปากสมฺปยุตฺตา **สเหตุกา**ฯ เต สเหตุกกามาวจรกุสลสมฺปยุตฺตสทิสาฯ ยา ปน กรุณามุทิตา อนิยตา, ตา สตฺตารมฺมณตฺตา วิปาเกสุ

นุปฺปชฺชนฺติฯ กามาวจรวิปากานํ เอกนฺตปริตฺตารมฺมณตฺตา วิรติโย ปเนตฺถ เอกนฺตกุสลตฺตา น ลพฺภนฺติฯ **วิภงฺเค** ‘‘ปญฺจ สิกฺขาปทา กุสลาเยวา’’ติ หิ วุตฺตํฯ เอวํ กามาวจรสเหตุกวิปาก เจตสิกา เวทิตพฺพาฯ

๘๓. เตตฺตึสาทิทฺวเย ธมฺมา, ทฺวตฺตึเสว ตโต ปเร;
พาตฺตึส ปญฺจเม ฉฏฺเฐ, เอกตึส ตโต ปเรฯ

อเหตุกจิตฺตสมฺปยุตฺตา ปน **อเหตุกา**ฯ เตสุ จกฺขุวิญฺญาณสมฺปยุตฺตา ตาว ผโสฺส อุเปกฺขาเวทนา สญฺญา เจตนา ชีวิตํ จิตฺตฏฺฐิตีติ สรูเปนาคตา ฉ, มนสิกาเรน จ สตฺต โหนฺติฯ โสต ฆานชิวฺหากายวิญฺญาณสมฺปยุตฺตาปิ สตฺต สเตฺตว เจตสิกาฯ ตตฺถ กายวิญฺญาณสมฺปยุเตฺตสุ ปน อุเปกฺขาฐาเน สุขเวทนา ปวิฏฺฐาฯ สา กายิกสาตลกฺขณา, ปีณนรสา, เสสา วุตฺตนยา เอวฯ

๘๔. อิฏฺฐารมฺมณโยคสฺมึ, จกฺขุวิญฺญาณกาทิสุ;
สติ กสฺมา อุเปกฺขาว, วุตฺตา จตูสุ สตฺถุนาฯ

๘๕. อุปาทาย จ รูเปน, อุปาทารูปเก ปน;
สงฺฆฏฺฏนานิฆํสสฺส, ทุพฺพลตฺตาติ ทีปเยฯ

๘๖. ปสาทํ ปนติกฺกมฺม, กูฏํว ปิจุปิณฺฑกํ;
ภูตรูเปน ภูตานํ, ฆฏฺฏนาย สุขาทิกํฯ

ตสฺมา กายวิญฺญาณํ สุขาทิสมฺปยุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ มโนธาตุนา สมฺปยุตฺตา สรูเปนาคตา จกฺขุวิญฺญาเณน สทฺธึ วุตฺตา ฉ, วิตกฺกวิจาเรหิ สห อฏฺฐ, อธิโมกฺขมนสิกาเรหิ ทฺวีหิ เยวา ปนเกหิ ทส ธมฺมา โหนฺติฯ ตถา มโนวิญฺญาณธาตุอุเปกฺขาสหคเตนฯ โสมนสฺสสหคเตน ปีติ อธิกา เวทนาปริวตฺตนญฺจ นานตฺตํฯ ตสฺมาเวตฺถ เอกาทส ธมฺมา โหนฺติฯ เอวํ อเหตุกาปิ กามาวจรวิปากเจตสิกา เวทิตพฺพาฯ

รูปาวจรวิปากจิตฺตสมฺปยุตฺตา ปน **รูปาวจรา**ฯ อรูปาวจรวิปากจิตฺตสมฺปยุตฺตา **อรูปาวจรา**ฯ เต สเพฺพปิ อตฺตโน อตฺตโน กุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตเจตสิเกหิ สทิสาเยวาติฯ

โลกุตฺตรวิปากจิตฺตสมฺปยุตฺตา **โลกุตฺตรา**ฯ เต สเพฺพ เตสํเยว โลกุตฺตรวิปากจิตฺตานํ สทิสา กุสลจิตฺตสมฺปยุเตฺตหิ เจตสิเกหิ สทิสาฯ เอวํ รูปาวจรารูปาวจรโลกุตฺตรวิปากเจตสิกา เวทิตพฺพาฯ

อกุสลวิปากจิตฺตสมฺปยุตฺตา ปน **อกุสลวิปากเจตสิกา** นามฯ เต ปน กุสลวิปากาเหตุกจิเตฺตสุ จกฺขุวิญฺญาณาทีสุ วุตฺตเจตสิกสทิสาฯ เอตฺถ ปน กายวิญฺญาเณ ทุกฺขเวทนา ปวิฏฺฐาฯ สา กายิกาพาธลกฺขณาฯ เสสา วุตฺตนยาเยวาติฯ เอวํ ฉตฺตึส วิปากจิตฺตสมฺปยุตฺต เจตสิกา เวทิตพฺพาฯ

กิริยาพฺยากตา จ เจตสิกา ภูมิโต ติวิธา โหนฺติ กามาวจรา รูปาวจรา อรูปาวจราติฯ ตตฺถ **กามาวจรา** สเหตุกาเหตุกโต ทุวิธา โหนฺติฯ เตสุ สเหตุกกิริยจิตฺตสมฺปยุตฺตา **สเหตุกา,** เต ปน อฏฺฐหิ กามาวจรกุสลจิตฺตสมฺปยุเตฺตหิ สมานา ฐเปตฺวา วิรติตฺตยํ อนิยตเยวาปนเกสุ กรุณามุทิตาเยว อุปฺปชฺชนฺติฯ อเหตุกกิริยจิตฺตสมฺปยุตฺตา **อเหตุกา,** เต กุสลวิปากา

เหตุกมโนธาตุมโนวิญฺญาณธาตุจิตฺตสมฺปยุเตฺตหิ สมานาฯ มโนวิญฺญาณธาตุทฺวเย ปน วีริยินฺทฺริยํ อธิกํฯ วีริยินฺทฺริยสมฺภวโต ปเนตฺถ พลปฺปตฺต สมาธิ โหติฯ หสิตุปฺปาทจิเตฺตน สมฺปยุตฺตา ทฺวาทส ธมฺมา โหนฺติ ปีติยา สหฯ อยเมตฺถ วิเสโสฯ

รูปาวจรกิริยจิตฺตสมฺปยุตฺตา ปน **รูปาวจรา**ฯ อรูปาวจรกิริยจิตฺตสมฺปยุตฺตา **อรูปาวจรา**ฯ เต สเพฺพปิ สกสกภูมิกุสลจิตฺตสมฺปยุเตฺตหิ สมานาติฯ เอวํ วีสติ กิริยจิตฺตสมฺปยุตฺตา จ เจตสิกา เวทิตพฺพาฯ

เอตฺตาวตา กุสลากุสลวิปากกิริยเภทภิเนฺนน เอกูนนวุติยา จิเตฺตน สมฺปยุตฺตา เจตสิกา นิทฺทิฏฺฐา โหนฺติฯ

๘๗. กุสลากุสเลหิ วิปากกฺริยา-
หทเยหิ ยุตา ปน เจตสิกา;
สกลาปิ จ สาธุ มยา กถิตา,
สุคเตน มหามุนินา กถิตาฯ

๘๘. อวคจฺฉติ โย อิมํ อนุนํ,
ปรมํ ตสฺส สมนฺตโต มติ;
อภิธมฺมนเย ทูราสเท,
อติคมฺภีรฐฺฐาเน วิชมฺภเตฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร เจตสิกนิเทฺทโส นาม

ทุติโย ปริเจฺฉโทฯ

๓. ตติโย ปริเจฺฉโท

เจตสิกวิภาคนิเทฺทโส

๘๙. สเพฺพ เจตสิกา วุตฺตา, พุเทฺธนาทิจฺจพนฺธุนา;
นามสามญฺญโตเยว, เทฺวปญฺญาส ภวนฺติ เตฯ

เสยฺยถิทํ – ผโสฺส เวทนา สญฺญา เจตนา วิตโกฺก วิจาโร ปีติ จิเตฺตกคฺคตา วีริยํ ชีวิตํ ฉโนฺท อธิโมโกฺข มนสิกาโร ตตฺรมชฺฌตฺตตา สทฺธา สติ หิรี โอตฺตปฺปํ อโลโภ อโทโส อโมโห กายปฺปสฺสทฺธิอาทีนิ ฉ ยุคานิ, ติโสฺส วิรติโย, กรุณา มุทิตา โลโภ โทโส โมโห อุทฺธจฺจํ มาโน ทิฎฺฐิ อิสฺสา มจฺฉริยํ กุกฺกุจฺจํ ถินํ มิทฺธํ วิจิกิจฺฉา อหิริกํ อโนตฺตปฺปญฺจาติฯ

๙๐. จตุปญฺญาสธา กาเม, รูเป ปญฺจทเสริตา;
เต โหนฺติ ทฺวาทสารูเป, จตฺตาลีสมนาสวาฯ

๙๑. เอกวีสสตํ สเพฺพ, จิตฺตุปฺปาทา สมาสโต;
เอเตสุ เตสมุปฺปตฺตึ, อุทฺธริตฺวา ปเนกกํฯ

๙๒. ผสฺสาทีนํ ตุ ธมฺมานํ, ปวกฺขามิ อิโต ปรํ;
ปาฎวตฺถาย ภิกฺขูนํ, จิตฺตเจตสิเกสฺวหํฯ

๙๓. เอกคฺคตา มนกฺกาโร, ชีวิตํ ผสฺสปญฺจกํ;
อเฎฺฐเต อวินิโพฺภคา, เอกุปฺปาทา สหกฺขยาฯ

๙๔. ผโสฺส จ เวทนา สญฺญา, เจตนา ชีวิตินฺทฺริยํ;
เอกคฺคตา มนกฺกาโร, สพฺพสาธารณา อิเมฯ

๙๕. วิตโกฺก ปญฺจปญฺญาส-จิเตฺตสุ สมฺุทีริโต;
จาโร ฉสฎฺฐิจิเตฺตสุ, ชายเต นตฺถิ สํสโยฯ

๙๖. เอกปญฺญาสจิเตฺตสุ , ปีติ เตสฎฺฐิยา สุขํ;
อุเปกฺขา ปญฺจปญฺญาส-จิเตฺต ทุกฺขํ ตุ ตีสุ หิฯ

๙๗. โหติ ทฺวาสฎฺฐิจิเตฺตสุ, โสมนสฺสินฺทฺริยํ ปน;
ทุกฺขินฺทฺริยํ ปเนกสฺมึ, ตเถกมฺหิ สุขินฺทฺริยํฯ

๙๘. ปญฺจุตฺตรสเต จิเตฺต, วีริยํ อาห นายโก;
จตุตฺตรสเต จิเตฺต, สมาธินฺทฺริยมพฺรวิฯ

๙๙. สพฺพาเหตุกจิตฺตานิ, ฐเปตฺวา เจกเหตุเก;
เอกุตฺตรสเต จิเตฺต, ฉนฺทสฺสุปฺปตฺติมุทฺทิเสฯ

๑๐๐. ฐเปตฺวา ทส วิญฺญาเณ, วิจิกิจฺฉายุตมฺปิ จ;
ทสุตฺตรสเต จิเตฺต, อธิโมโกฺข อุทีริโตฯ

๑๐๑. สทฺธา สติ หิโรตฺตปฺปํ, อโลภาโทสมชฺฌตา;

ฉเฬว ยุคฬา จาติ, ธมฺมา เอกูนวีสติฯ

๑๐๒ เอกนวุติยา จิเตฺต, ชายนฺติ นิยตา อิเม;
อเหตุเกสุ จิเตฺตสุ, อปุเญฺญสุ น ชายเรฯ

๑๐๓ เอกูนาสีติยา จิเตฺต, ปญฺญา ชายติ สพฺพทา;
อฏฺฐวีสติยา จิเตฺต, กรุณามุทิตา สิยุํฯ

๑๐๔ กามาวจรปุเญฺญสุ, สพฺพโลกุตฺตเรสุ จ;
จตฺตาลีสวิเธ จิเตฺต, สาฏฺฐเก วิรติตฺตยํฯ

๑๐๕ สทฺธา สติ หิโรตฺตปฺปํ, อโลภาทิตฺตยมฺปิ จ;
ยุคฬานิ ฉ มชฺฌตฺตํ, กรุณามุทิตาปิ จฯ

๑๐๖ ตถา วิรติโย ติโสฺส, สเพฺพ เต ปญฺจวีสติ;
กุสลาพฺยากตา จาปิ, กุสเลน ปกาสิตาฯ

๑๐๗ อหิรีกมโนตฺตปฺปํ, โมโห อุทฺธจฺจเมว จ;
ทฺวาทสาปุญฺญจิเตฺตสุ, นิยตาเยว ชายเรฯ

๑๐๘ โลโภ โทโส จ โมโห จ, มาโน ทิฏฺฐิ จ สํสโย;
มิทฺธมุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ, ถินํ มจฺฉริยมฺปิ จฯ

๑๐๙ อหิรีกมโนตฺตปฺปํ, อิสฺสา จ โทมนสฺสกํ;
เอเต อกุสลา วุตฺตา, เอกเนฺตน มเหสินาฯ

๑๑๐ โลโภ อฏฺฐสุ นิทฺทิโฏฺฐ, วุตฺตา จตูสุ ทิฏฺฐิตุ;
มาโน ทิฏฺฐิวิยุเตฺตสุ, โทโสทฺวีเสฺวว ชายเตฯ

๑๑๑ อิสฺสามเจฺฉรกุกฺกุจฺจา, ทฺวีสุ ชายนฺติ โน สห;
วิจิกิจฺฉา ปเนกสฺมิํ, ถินมิทฺธํ ตุ ปญฺจสุฯ

๑๑๒ ผโสฺส จ เวทนา สญฺญา, เจตนา ชีวิตํ มโน;
วิตโกฺก จ วิจาโร จ, ปีติ วีริยสมาธิ จฯ

๑๑๓ ฉโนฺท เจวาธิโมโกฺข จ, มนสิกาโร จ จุทฺทส;
กุสลากุสลา เจว, โหนฺติ อพฺยากตาปิ จฯ

๑๑๔ เอกูนตึสจิเตฺตสุ, ฌานํ ปญฺจงฺคิกํ มตํ;
จตุฌานงฺคยุตฺตานิ, สตฺตตึสาติ นิทฺทิเสฯ

๑๑๕ เอกาทสวิธํ จิตฺตํ, ติวงฺคิกมุทีริตํ;
จตุตึสวิธํ จิตฺตํ, ทุวงฺคิกมุทีริตํฯ

๑๑๖ สภาเวนาวิตเกฺกสุ , ฌานงฺคานิ น อุทฺธเร;
สพฺพาเหตุกจิเตฺตสุ, มคฺคงฺคานิ น อุทฺธเรฯ

๑๑๗. ตีณิ โสฬสจิตฺเตสุ, อินฺทฺริยานิ วเท พุโธ;
เอกสฺมึ ปน จตฺตาริ, ปญฺจ เตรสสุทฺธเรฯ

๑๑๘. สตฺต ทฺวาทสจิตฺเตสุ, อินฺทฺริยานิ ชิโนพฺรวิ;
เอเกนูเนสุ อฏฺฐว, จตฺตาลีสมเนสุ จฯ

๑๑๙. จตฺตาลีสาย จิตฺเตสุ, นวกํ นายโกพฺรวิ;
เอวํ อินฺทฺริยโยโคปิ, เวทิตโพฺพ วิภาวินาฯ

๑๒๐. อมคฺคงฺคานิ นาเมตฺถ, อฏฺฐารส อเหตุกา;
ฌานงฺคานิ น วิชฺชนฺติ, วิญฺญาเณสุ ทฺวิปญฺจสุฯ

๑๒๑. เอกํ จิตฺตํ ทุมคฺคงฺคํ, ติมคฺคงฺคานิ สตฺตสุ;
จตฺตาลีสาย จิตฺเตสุ, มโคฺค โส จตุรงฺคิโกฯ

๑๒๒. ปญฺจทฺทสสุ จิตฺเตสุ, มโคฺค ปญฺจงฺคิโก มโต;
วุโตฺต ทฺวตฺตึสจิตฺเตสุ, มโคฺค สตฺตงฺคิโกปิ จฯ

๑๒๓. มโคฺค อฏฺฐสุ จิตฺเตสุ, มโต อฏฺฐงฺคิโกติ หิ;
เอวํ ตุ สพฺพจิตฺเตสุ, มคฺคงฺคานิ สมุทฺธเรฯ

๑๒๔. พลานิ เทฺว ทฺวิจิตฺเตสุ, เอกสฺมึ ตีณิ ทีปเย;
เอกาทสสุ จตฺตาริ, ฉ ทฺวาทสสุ นิทฺทิเสฯ

๑๒๕. เอกูนาสีติยา สตฺต, โสฬเสวาพลานิ ตุ;
จิตฺตเมวํ ตุ วิเญฺญยฺยํ, สพลํ อพลมฺปิ จฯ

๑๒๖. ฌานงฺคมคฺคงฺคพลินฺทฺริยานิ,
จิเตฺตสุ ชายนฺติ หิ เยสุ ยานิ;
มยา สมาเสน สมุทฺธริตฺวา,
วุตฺตานิ สพฺพานิปิ ตานิ เตสุฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร เจตสิกวิภาคนิเทฺทโส นาม

ตติโย ปริเจฺฉโทฯ

๔. จตุตฺโถ ปริเจฺฉโท

เอกวิธาทินิเทฺทโส

๑๒๗. อิโต ปรํ ปวกฺขามิ, นย**เมกวิธาทิกํ**;
อาภิธมฺมิกภิกฺขูนํ, พุทฺธิยา ปน วุทฺธิยาฯ

๑๒๘. สพฺพ**เมกวิธํ** จิตฺตํ, วิชานนสภาวโต;
ทุวิธญฺจ ภเว จิตฺตํ, อเหตุกสเหตุโตฯ

๑๒๙. ปุญฺญาปุญฺญวิปากา หิ, กาเม ทส จ ปญฺจ จ;
กฺริยา ติโสฬสติ สเพฺพปิ, อฏฺฐารส อเหตุกาฯ

๑๓๐. เอกสตฺตติ เสสานิ, จิตฺตุปฺปาทา มเหสินา;
สเหตุกาติ นิทฺทิฏฺฐา, ตาทินา เหตุวาทินาฯ

๑๓๑. สวตฺถุกาวตฺถุกโต , ตโถภยวเสน จ;
สพฺพํ วุตฺตปการํ ตุ, **ติวิธํ** โหติ มานสํฯ

๑๓๒. สโพฺพ กามวิปาโก จ, รูเป ปญฺจทสาปิ จ;
อาทิมโคฺค สิตุปฺปาโท, มโนธาตุ กฺริยาปิ จฯ

๑๓๓. โทมนสฺสทฺวยญฺจาปิ, เตจตฺตาลีส มานสา;
นุปฺปชฺชนฺติ วินา วตฺถุํ, เอกเนฺตน สวตฺถุกาฯ

๑๓๔. อรูปาวจรปากา จ, เอกเนฺตน อวตฺถุกา;
ทฺวาจตฺตาลีส เสสานิ, จิตฺตานุภยถา สิยุํฯ

๑๓๕. เอเกการมฺมณํ จิตฺตํ, ปญฺจารมฺมณเมว จ;
ฉฬารมฺมณกเญฺจติ, เอวมฺปิ **ติวิธํ** สิยาฯ

๑๓๖. วิญฺญาณานิ จ เทฺวปญฺจ, อฏฺฐ โลกุตฺตรานิ จ;
สพฺพํ มหคฺคตเญฺจว, ฐเปตฺวาภิญฺญมานสํฯ

๑๓๗. เตจตฺตาลีส วิเญฺญยฺยา, เอเกการมฺมณา ปน;
มโนธาตุตฺตยํ ตตฺถ, ปญฺจารมฺมณมีริตํฯ

๑๓๘. เตจตฺตาลีส เสสานิ, ฉฬารมฺมณิกา มตา;
ตถา จ **ติวิธํ** จิตฺตํ, กุสลากุสลาทิโตฯ

๑๓๙. อเหตุํ เอกเหตุญฺจ, ทฺวิเหตุญฺจ ติเหตุกํ;
เอวํ **จตุพฺพิธํ** จิตฺตํ, วิญฺญาตพฺพํ วิภาวินาฯ

๑๔๐. เหฏฺฐา มยาปิ นิทฺทิฏฺฐา, อฏฺฐารส อเหตุกา;
วิจิกิจฺฉุทฺธจฺจสํยุตฺตํ, เอกเหตุมุทีริตํฯ

๑๔๑. กาเม ทฺวาทสธา ปุญฺญ-วิปากกฺริยโต ปน;
ทสธากุสลา จาติ, พาวีสติ ทฺเหตุกาฯ

๑๔๒. กาเม ทฺวาทสธา ปุญฺญ-วิปากกฺริยโต ปน;
สพฺพํ มหคฺคตเญฺจว, อปฺปมาณํ ติเหตุกํฯ

๑๔๓. รูปีริยาปถวิญฺญตฺติ-ชนกาชนกาทิโต;
เอวญฺจาปิ หิ ตํ จิตฺตํ, โหติ สพฺพํ **จตุพฺพิธํ**ฯ

๑๔๔. ทฺวาทสากุสลา ตตฺถ, กุสลา กามธาตุยา;
ตถา ทส กฺริยา กาเม, อภิญฺญามานสํ ทฺวยํฯ

๑๔๕. สมุฏฺฐาเปนฺติ รูปานิ, กเปฺปนฺติ อิริยาปถํ;
ชนยนฺติ จ วิญฺญตฺตึ, อิเม ทฺวตฺตึส มานสาฯ

๑๔๖. กุสลา จ กฺริยา เจว, เต มหคฺคตมานสา;
อฏฺฐานาสวจิตฺตานิ, ฉพฺพีสติ จ มานสาฯ

๑๔๗. สมุฏฺฐาเปนฺติ รูปานิ, กเปฺปนฺติ อิริยาปถํ;
โจปนํ น จ ปาเปนฺติ, ทฺวิกิจฺจา นิยตา อิเมฯ

๑๔๘. ฐเปตฺวา ทส วิญฺญาเณ, วิปากา ทฺวีสุ ภูมิสุ;
กฺริยา เจว มโนธาตุ, อิมาเนกูนวีสติฯ

๑๔๙. สมุฏฺฐาเปนฺติ รูปานิ, น กโรนฺติตรทฺวยํ;
ปุน เทฺวปญฺจวิญฺญาณา, วิปากา จ อรูปิสุฯ

๑๕๐. สเพฺพสํ สนฺธิจิตฺตญฺจ, จุติจิตฺตญฺจารหโต;
น กโรนฺติ ติกิจฺจานิ, อิเม โสฬส มานสาฯ

๑๕๑. เอกทฺวิติจตุฏฺฐาน-ปญฺจฏฺฐานปเภทโต;
ปญฺจธา จิตฺตมกฺขาสิ, ปญฺจนิมฺมลโลจโนฯ

๑๕๒. กุสลากุสลา สเพฺพ, จิตฺตุปฺปาทา มหากฺริยา;
มหคฺคตา กฺริยา เจว, จตฺตาโร ผลมานสาฯ

๑๕๓. สเพฺพว ปญฺจปญฺญาส, นิปฺปปเญฺจน สตฺถุนา;
ชวนฏฺฐานโตเยว, เอกฏฺฐาเน นิยามิตาฯ

๑๕๔. ปุน เทฺวปญฺจวิญฺญาณา, ทสฺสเน สวเน ตถา;
ฆายเน สายเน ฐาเน, ผุสเน ปฏิปาฏิยาฯ

๑๕๕. มโนธาตุตฺติกํ ฐาเน, อาวชฺชเน ปฏิจฺฉเน;
อฏฺฐสฏฺฐิ ภวเนฺตเต, เอกฏฺฐานิกตํ คตาฯ

๑๕๖. ปุน ทฺวิฏฺฐานิกํ นาม, จิตฺตทฺวยมุทีริตํ;
โสมนสฺสยุตํ ปญฺจ-ทฺวาเร สนฺตีรณํ สิยาฯ

๑๕๗. ตทารมฺมณํ ฉทฺวาเร, พลวารมฺมเณ สติ;
ตถา โวฏฺฐพฺพนํ โหติ, ปญฺจทฺวาเรสุ โวฏฺฐโพฯ

๑๕๘. มโนทฺวาเรสุ สเพฺพสํ, โหติ อาวชฺชนํ ปน;
อิทํ ทฺวิฏฺฐานิกํ นาม, โหติ จิตฺตทฺวยํ ปนฯ

๑๕๙. ปฏิสนฺธิภวงฺคสฺส, จุติยา ฐานโต ปน;
มหคฺคตวิปากา เต, นว ติฏฺฐานิกา มตาฯ

๑๖๐. อฏฺฐ กามา มหาปากา, ปฏิสนฺธิภวงฺคโต;
ตทารมฺมณโต เจว, จุติฏฺฐานวเสน จฯ

๑๖๑. จตุฏฺฐานิกจิตฺตานิ , อฏฺฐ โหนฺตีติ นิทฺทิเส;
กุสลากุสลปากํ ตุ-เปกฺขาสหคตทฺวยํฯ

๑๖๒. สนฺตีรณํ ภเว ปญฺจ-ทฺวาเร ฉทฺวาริเกสุ จ;
ตทารมฺมณตํ ยาติ, พลวารมฺมเณ สติฯ

๑๖๓. ปฏิสนฺธิภวงฺคานํ, จุติฏฺฐานวเสน จ;
ปญฺจฏฺฐานิกจิตฺตนฺติ, อิทํ ทฺวยมุทีริตํฯ

๑๖๔. ปญฺจกิจฺจํ ทฺวยํ จิตฺตํ, จตุกิจฺจํ ปนฏฺฐกํ;
ติกิจฺจํ นวกํ เทฺว ตุ, ทฺวิกิจฺจา เสสเมกกํฯ

๑๖๕. ภวงฺคาวชฺชนญฺจาว, ทสฺสนํ สมฺปฏิจฺฉนํ;
สนฺตีรณํ โวฏฺฐพฺพนํ, ชวนํ ภวติ สตฺตมํฯ

๑๖๖. **ฉพฺพิธํ** โหติ ตํ ฉนฺนํ, วิญฺญาณานํ ปเภทโต;
สตฺตธา สตฺตวิญฺญาณ-ธาตูนํ ตุ ปเภทโตฯ

๑๖๗. เอเกการมฺมณํ ฉกฺกํ, ปญฺจารมฺมณเภทโต;
ฉฬารมฺมณโต เจว, โหติ **อฏฺฐวิธํ** มโนฯ

๑๖๘. ตตฺถ เทฺวปญฺจวิญฺญาณา, โหนฺติ เอเกกโคจรา;
รูปารมฺมณิกา เทฺว ตุ, เทฺว เทฺว สทฺทาทิโคจราฯ

๑๖๙. สพฺพํ มหคฺคตํ จิตฺตํ, ปญฺจาภิญฺญาวิวชฺชิตํ;
สพฺพํ โลกุตฺตรเญฺจติ, เอเกการมฺมณํ ภเวฯ

๑๗๐. เอเกการมฺมณํ ฉกฺก-มิทํ เญยฺยํ วิภาวินา;
ปญฺจารมฺมณิกํ นาม, มโนธาตุตฺตยํ ภเวฯ

๑๗๑. กามาวจรจิตฺตานิ, จตฺตาลีสํ ตเถกกํ;
อภิญฺญานิ จ สพฺพานิ, ฉฬารมฺมณิกานิติฯ

๑๗๒. จิตฺตํ **นววิธํ** โหติ, สตฺตวิญฺญาณธาตุสุ;
ปจฺฉิมญฺจ ติธา กตฺวา, กุสลากุสลาทิโตฯ

๑๗๓. ปุญฺญาปุญฺญวเสเนว , วิปากกฺริยเภทโต;
ฉสตฺตติวิโธ เภโท, มโนวิญฺญาณธาตุยาฯ

๑๗๔. มโนธาตุํ ทฺวิธา กตฺวา, วิปากกฺริยเภทโต;
นวธา ปุพฺพวุตฺเตหิ, **ทสธา** โหติ มานสํฯ

๑๗๕. ธาตุทฺวยํ ติธา กตฺวา, ปจฺฉิมํ ปุน ปณฺฑิโต;
เอกาทสวิธํ จิตฺตํ, โหตีติ ปริทีปเยฯ

๑๗๖. มโนวิญฺญาณธาตุมฺปิ, กุสลากุสลาทิโต;
จตุธา วิภชิตฺวาน, วเท **ทฺวาทสธา** ฐิตํฯ

๑๗๗. เอเว **จุทฺทสธา** จิตฺตํ, จุทฺทสฏฺฐานเภทโต;
ปฏิสนฺธิภวงฺคสฺส, จุติยาวชฺชนสฺส จฯ

๑๗๘. ปญฺจนฺนํ ทสฺสนาทีนํ, สมฺปฏิจฺฉนเจตโส;
สนฺตีรณสฺส โวฏฺฐพฺพ-ชวนานํ วเสน จฯ

๑๗๙. ตทารมฺมณจิตฺตสฺส, ตเถว ฐานเภทโต;
เอวํ จุทฺทสธา จิตฺตํ, โหตีติ ปริทีปเยฯ

๑๘๐. ภูมิปุคฺคลนานาตฺต-วเสน จ ปวตฺติโต;
พหุธา ปนิทํ จิตฺตํ, โหตีติ จ วิภาวเยฯ

๑๘๑. เอกวิธาทินเย ปนิมสฺมึ,
โย กุสโล มติมา อิธ ภิกฺขุ;
ตสฺสภิธมฺมคตา ปน อตฺถา,
หตฺถคตามลกา วิย โหนฺติฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร เอกวิธาทินิเทฺทโส นาม

จตุโตฺถ ปริเจฺฉโทฯ

๕. ปญฺจโม ปริเจฺฉโท

ภูมิปุคฺคลจิตฺตุปฺปตฺตินิเทฺทโส

๑๘๒. อิโต ปรํ ปวกฺขามิ, พุทฺธิวุทฺธิกรํ นยํ;
จิตฺตานํ ภูมีสุปฺปตฺตึ, ปุคฺคลานํ วเสน จฯ

๑๘๓. เทวาเจว มนุสฺสา จ, ติโสฺส วาปายภูมิโย;
คติโย ปญฺจ นิทฺทิฏฺฐา, สตฺถุนา ตุ ตโย ภวาฯ

๑๘๔. ภูมิโย ตตฺถ ตึเสว, ตาสุ ตึเสว ปุคฺคลา;
ภูมีเสฺวตาสุ อุปฺปนฺนา, สเพฺพ จ ปน ปุคฺคลาฯ

๑๘๕. ปฏิสนฺธิกจิตฺตานํ, วเสเนกูนวีสติ;
ปฏิสนฺธิ จ นาเมสา, ทฺวิธา สมฺทีริตาฯ

๑๘๖. อจิตฺตกา สจิตฺตา จ, อสญฺญีน**มจิตฺตกา**;
เสสา **สจิตฺตกา** เญยฺยา, สา ปเนกูนวีสติฯ

๑๘๗. ปฏิสนฺธิวเสเนว, โหนฺติ วีสติ ปุคฺคลา;
อิธ จิตฺตาธิการตฺตา, อจิตฺตา น จ อุทฺธฏาฯ

๑๘๘. อเหตุทฺวิติเหตูติ, ปุคฺคลา ติวิธา สิยุํ;
อริยา ปน อฏฺฐาติ, สเพฺพ เอกาทเสริตาฯ

๑๘๙. เอเตสํ ปน สเพฺพสํ, ปุคฺคลานํ ปเภทโต;
จิตฺตานํ ภูมีสุปฺปตฺตึ, ภณโต เม นิโพธถฯ

๑๙๐. ตึสภูมีสุ จิตฺตานิ, กติ ชายนฺติ เม วท;
จุทฺทเสว ตุ จิตฺตานิ, โหนฺติ สพฺพาสุ ภูมิสุฯ

๑๙๑. สทา วีสติ จิตฺตานิ, กาเมเยว ภเว สิยุํ;
ปญฺจ รูปภเวเยว, จตฺตาเรว อรูปิสุฯ

๑๙๒. กามรูปภเวเสฺวว , อฏฺฐารส ภวนฺติ หิ;
เทฺวจตฺตาลีส จิตฺตานิ, โหนฺติ ตีสุ ภเวสุปิฯ

๑๙๓. ฐเปตฺวา ปน สพฺพาสํ, จตโสฺสปายภูมิโย;
เตรเสว จ จิตฺตานิ, โหนฺติ ฉพฺพีสภูมิสุฯ

๑๙๔. อปรานิ จตโสฺสปิ, ฐเปตฺวารุปฺปภูมิโย;
จิตฺตานิ ปน ชายนฺติ, ฉ จ ฉพฺพีสภูมิสุฯ

๑๙๕. สุทฺธาวาสิกเทวานํ , ฐเปตฺวา ปญฺจ ภูมิโย;
ปญฺจ จิตฺตานิ ชายเนฺต, ปญฺจวีสติภูมิสุฯ

๑๙๖. อปรานิ ทุเว โหนฺติ, ปญฺจวีสติภูมิสุ;
ฐเปตฺวา เนวสญฺญญฺจ, จตโสฺสปายภูมิโยฯ

๑๙๗. เทฺวปิ จิตฺตานิ ชายนฺติ, จตุวีสติภูมิสุ;
อากิญฺจญฺญํ เนวสญฺญญฺจ, ฐเปตฺวาปายภูมิโยฯ

๑๙๘. อปายภูมิโย หิตฺวา, ติโสฺส อารุปฺปภูมิโย;
เทฺวเยว ปน จิตฺตานิ, โหนฺติ เตวีสภูมิสุฯ

๑๙๙. อรูเป จ อปาเย จ, ฐเปตฺวา อฏฺฐ ภูมิโย;
เอกาทสวิธํ จิตฺตํ, โหนฺติ ทฺวาวีสภูมิสุฯ

๒๐๐. สุทฺธาวาเส อปาเย จ, ฐเปตฺวา นว ภูมิโย;
เอกวีสาสุ นิจฺจมฺปิ, จตฺตาโรว ภวนฺติ หิฯ

๒๐๑. เอกํ สตฺตรสเสฺวว, จิตฺตํ ชายติ ภูมิสุ;
สุทฺธาวาเส ฐเปตฺวา ตุ, อปายารุปฺปภูมิโยฯ

๒๐๒. ทฺวาทเสว ตุ ชายเนฺต, เอกาทสสุ ภูมิสุ;
ฐเปตฺวา ปน สพฺพาปิ, ภูมิโย หิ มหคฺคตาฯ

๒๐๓. กามาวจรเทวานํ, มนุสฺสานํ วเสน ตุ;
อฏฺฐ จิตฺตานิ ชายเนฺต, สทา สตฺตสุ ภูมิสุฯ

๒๐๔. ปญฺจมชฺฌานปาเกโก , ชายเต ฉสุ ภูมิสุ;
จตฺตาริ ปน จิตฺตานิ, ตีสุ ตีเสฺวว ภูมิสุฯ

๒๐๕. จตฺตาริ ปน จิตฺตานิ, โหนฺติ เอเกกภูมิสุ;
อรูปาวจรปากานํ, วเสน ปริทีปเยฯ

๒๐๖. กุสลากุสลา กาเม,
เตสํ ปากา อเหตุกา;
อาวชฺชนทฺวยญฺจาติ,
สตฺตตึเสว มานสาฯ

๒๐๗. นรกาทีสฺวปาเยสุ, จตูสฺปิ จ ชายเร;
เทฺวปญฺญาสาวเสสานิ, นุปฺปชฺชนฺติ กทาจิปิฯ

๒๐๘. กาเม เทวมนุสฺสานํ, นว ปากา มหคฺคตา;
เนว ชายนฺติ ชายนฺติ, อสีติ หทยา สทาฯ

๒๐๙. กาเม อฏฺฐ มหาปากา, โทมนสฺสทฺวยมฺปิ จ;
ตถา ฌานาทิวิญฺญาณ-ตฺตยํ ปากา อปุญฺญชาฯ

๒๑๐. นตฺถิ อารุปฺปปากา จ, รูปาวจรภูมิยํ;
อิเมหิ สห จิเตฺตหิ, ตโย มคฺคา ผลทฺวยํฯ

๒๑๑. จตฺตาโร ทิฏฺฐิสํยุตฺตา, วิจิกิจฺฉายุตมฺปิ จ;
จตฺตาโร เหฏฺฐิมา ปากา, สุทฺธาวาเส น ลพฺภเรฯ

๒๑๒. เสสานิ เอกปญฺญาส, จิตฺตานิ ปน ลพฺภเร;
รูปาวจริกา สเพฺพ, วิปากา กามธาตุยาฯ

๒๑๓. โทมนสฺสาทิมโคฺค จ, กฺริยา จ เทฺว อเหตุกา;
เตจตฺตาลีส จิตฺตานิ, นตฺถิ อารุปฺปภูมิยํฯ

๒๑๔. เอวํ ภูมิวเสเนว, จิตฺตุปฺปตฺตึ วิภาวเย;
ตถา เอกาทสนฺนมฺปิ, ปุคฺคลานํ วเสน จฯ

๒๑๕. กุสลากุสลา กาเม,
เตสํ ปากา อเหตุกา;
อาวชฺชนทฺวยญฺจาติ,
สตฺตตึเสว มานสาฯ

๒๑๖. อเหตุกสฺส สตฺตสฺส, ชายเนฺต ปญฺจภูมิสุ;
เทฺวปญฺญาสาวเสสานิ, น ชายนฺติ กทาจิปิฯ

๒๑๗. อเหตุกสฺส วุเตฺตหิ, กามปากา ทุเหตุกา;
ทุเหตุกสฺส ชายเนฺต, **จตฺตาลีสํ ตเถกกํ**ฯ

๒๑๘. สเพฺพ มหคฺคตา เจว, สเพฺพปิ จ อนาสวา;
ติเหตุกา วิปากา จ, กาเม นว กฺริยาปิ จฯ

๒๑๙. ทุเหตุโน น ชายนฺติ, **จตฺตาลีสํ** ตถาฏฺฐ จ;
กามาวจรสตฺตสฺส, ติเหตุปฏิสนฺธิโนฯ

๒๒๐. ปุถุชฺชนสฺส ชายเนฺต, **จตุปญฺญาส** มานสา;
ทฺวิเหตุกสฺส วุตฺตานิ, **จตฺตาลีสํ ตเถกกํ**ฯ

๒๒๑. จตฺตาโร ญาณสํยุตฺตา, วิปากา กามธาตุยา;
รูปารูเปสุ ปุญฺญานิ, **จตุปญฺญาส** มานสาฯ

๒๒๒. ปุถุชฺชนสฺส ชายเนฺต, ปญฺจตึส น ชายเร;
ฉเทวสุ มนุเสฺสสุ, โสตาปนฺนสฺส เทหิโนฯ

๒๒๓. **ปุญฺญาเสว**สฺส จิตฺตานิ, ชายนฺตีติ วินิทฺทิเส;
นวตึเสว จิตฺตานิ, นุปฺปชฺชนฺตีติ ทีปเยฯ

๒๒๔. โสตาปนฺนสฺส วุตฺตานิ, ฐเปตฺวา ปฐมํ ผลํ;
อตฺตโนว ผเลนสฺส, สกทาคามิโน สิยุํฯ

๒๒๕. โสตาปนฺนสฺส วุตฺตานิ, ฐเปตฺวา ปฏิฆทฺวยํ;
ทุติยํ จ ผลํ หิตฺวา, ยานิ จิตฺตานิ ตานิติ;
อนาคามิสฺส สตฺตสฺส, ชายนฺตีติ วินิทฺทิเสฯ

๒๒๖. อิติ จิตฺตานิ ชายนฺเต, กาเม อรหโต ปน;
จตฺตารีสญฺจ จตฺตาริ, กาเม อรหโต สิยุํฯ

๒๒๗. มคฺคฏฺฐานํ จตุนฺนมฺปิ, ปุคฺคลานํ สกํ สกํ;
มคฺคจิตฺตํ สิยา เตสํ, เอกจิตฺตกฺขณา หิ เตฯ

๒๒๘. ปุถุชฺชนสฺส ตีเสฺวว, ปฐมชฺฌานภูมิสุ;
ปญฺจตึเสว จิตฺตานิ, ชายนฺตติ วินิทฺทิเสฯ

๒๒๙. ฌานาทีสุ จ วิญฺญาณ-ตฺตยํ สตฺต อปุญฺญชา;
มหาปากา ตถา ปากา, อุปริชฺฌานภูมิกาฯ

๒๓๐. วิปากาปิ จ อารุปฺปา, โทมนสฺสทฺวยมฺปิ จ;
อฏฺฐารส กฺริยา เจว, อฏฺฐ โลกุตฺตรานิ จฯ

๒๓๑. ปฐมชฺฌานนิพฺพตฺต-ปุถุชฺชนสรีริโน;
เอตานิ จตุปญฺญาส, จิตฺตานิ น จ ลพฺภเรฯ

๒๓๒. โสตาปนฺนสฺส จิตฺตานิ, ตเตฺถ**กตึส** ชายเร;
ปุถุชฺชนสฺส วุเตฺตสุ, หิตฺวา จาปุญฺญปญฺจกํฯ

๒๓๓. สกทาคามิโน ตตฺถ, ฐเปตฺวา ปฐมํ ผลํ;
เอกตึเสว ชายนฺเต, ปกฺขิปิตฺวา สกํ ผลํฯ

๒๓๔. อนาคามิสฺส ตเตฺถว, ฐเปตฺวา ทุติยํ ผลํ;
เอกตึเสว ชายนฺเต, ผลจิเตฺตน อตฺตโนฯ

๒๓๕. วิญฺญาณํ จกฺขุโสตานํ, ปุญฺญชํ สมฺปฏิจฺฉนํ;
สนฺตีรณทฺวยเญฺจว, กฺริยจิตฺตานิ วีสติฯ

๒๓๖. อรหตฺตผลํ ปาโก, ปฐมชฺฌานสมฺภโว;
สตฺตวีสติ จิตฺตานิ, อรหนฺตสฺส ชายเรฯ

๒๓๗. ปุถุชฺชนสฺส ตีเสฺวว, ทุติยชฺฌานภูมิสุ;
ฉตฺตึส ทุติยชฺฌาน-ตติยชฺฌานปากโตฯ

๒๓๘. ปุถุชฺชนสฺส วุเตฺตสุ, หิตฺวา วาปุญฺญปญฺจกํ;
โสตาปนฺนสฺส **พาตฺตึส,** ผเลน สห อตฺตโนฯ

๒๓๙. โสตาปนฺนสฺส วุเตฺตสุ, ฐเปตฺวา ปฐมํ ผลํ;
พาตฺตึส ผลจิเตฺตน, สกทาคามิสฺส อตฺตโนฯ

๒๔๐. สกทาคามีสุ วุเตฺตสุ, ฐเปตฺวา ทุติยํ ผลํ;
อนาคามิผเลนสฺส, **พาตฺตึเสว** ภวนฺติ หิฯ

๒๔๑. อรหนฺตสฺส ตีเสฺวว, **อฏฺฐวีสติ** อตฺตโน;
ผเลน ทุติยชฺฌาน-ตติยชฺฌานปากโตฯ

๒๔๒. ปริตฺตกสุภาทีนํ, เทวานํ ตีสุ ภูมิสุ;
ปญฺจติํเสว ชายนฺต, จตุตฺถชฺฌานปากโตฯ

๒๔๓. โสตาปนฺนสฺส **ตเตฺถก-ติํส** จิตฺตานิ ชายเร;
สกทาคามิโน เอวํ, ตถานาคามิโนปิ จฯ

๒๔๔. ขีณาสวสฺส ตเตฺถว, **สตฺตวีสติ** มานสา;
ตถา เวหปฺผเล จาปิ, สเพฺพสํ โหนฺติ มานสาฯ

๒๔๕. **เอกติํเสว** จิตฺตานิ, สุทฺธาวาสิกภูมิสุ;
อนาคามิกสตฺตสฺส, โหนฺตีติ ปริทีปเยฯ

๒๔๖. อรหโต ปน ตเตฺถว, มานสา **สตฺตวีสติ**;
เอวํ รูปีสุ จิตฺตานิ, วิเญฺญยฺยานิ วิภาวินาฯ

๒๔๗. **อฎฺวีสติ** จิตฺตานิ, ปฐมารุปฺปภูมิยํ;
ปุถุชฺชนสฺส สตฺตสฺส, ชายนฺตีติ วินิทฺทิเสฯ

๒๔๘. โสตาปนฺนสฺส ตเตฺถว, ฐเปตฺวาปุญฺญปญฺจกํ;
สมวีสติ จิตฺตานิ, ผเลน สห อตฺตโนฯ

๒๔๙. สกทาคามิโน ตตฺถ, ตถานาคามิโนปิ จ;
ชายนฺติ **วีส** จิตฺตานิ, ปุพฺพปุพฺพผลํ วินาฯ

๒๕๐. ขีณาสวสฺส ตเตฺถว, **ทสปญฺจ** จ มานสา;
ปุถุชฺชนสฺส สตฺตสฺส, ทุติยารุปฺปภูมิยํฯ

๒๕๑. โหนฺติ **เตวีส** จิตฺตานิ, อิติ วตฺวา วิภาวเย;
ติณฺณนฺนเมฺปตฺถ เสขานํ, จิตฺตาเน**กูนวีสติ**ฯ

๒๕๒. **ฉทฺทเสว** ตุ จิตฺตานิ, ทุติยารุปฺปภูมิยํ;
กฺริยาทฺวาทส ปาเกโก, ผลํ ขีณาสวสฺส ตุฯ

๒๕๓. ปุถุชฺชนสฺส สตฺตสฺส, ตติยารุปฺปภูมิยํ;
พาวีสติ จ จิตฺตานิ, ภวนฺตีติ ปกาสเยฯ

๒๕๔. **อฎฺฐารเสว** จิตฺตานิ, โสตาปนฺนสฺส ชายเร;
สกทาคามิโน ตานิ, ฐเปตฺวา ปฐมํ ผลํฯ

๒๕๕. สกทาคามิวุเตฺตสุ, ฐเปตฺวา ทุติยํ ผลํ;
อฎฺฐารเสว จิตฺตานิ, อนาคามิสฺส ชายเรฯ

๒๕๖. **ตรเสว** จ จิตฺตานิ, ตติยารุปฺปภูมิยํ;
ขีณาสวสฺส สตฺตสฺส, ภวนฺตีติ วินิทฺทิเสฯ

๒๕๗. **เอกวีสติ** จิตฺตานิ, จตุตฺถารุปฺปภูมิยํ;
ปุถุชฺชนสฺส สตฺตสฺส, ชายนฺตีติ วินิทฺทิเสฯ

๒๕๘. เสตาปนฺนสฺส สตฺตสฺส, **สตฺตรส** ปกาสเย;
สกทาคามิโน ตานิ, ฐเปตฺวา ปฐมํ ผลํฯ

๒๕๙. สกทาคามิวุตฺตสฺ, ฐเปตฺวา ทุติยํ ผลํ;
โหนฺติ **สตฺตรเสว**สฺส, อนาคามิสฺส มานสาฯ

๒๖๐. **ทฺวาทเสว** ตุ จิตฺตานิ, จตุตฺถารุปฺปภูมิยํ;
ชายนฺติ อรหนฺตสฺส, อิติ วตฺวา วิภาวเยฯ

๒๖๑. เหฏฺฐิมานํ อรูปีนํ, พฺรหฺมานํ อุปรูปริ;
อรูปกุสลา เจว, อุปฺปชฺชนฺติ กฺริยาปิ จฯ

๒๖๒. อุทฺธมุทฺธมรูปีนํ, เหฏฺฐิมา เหฏฺฐิมา ปน;
อารุปฺปาเนว ชายเนฺต, ทิฏฺฐาทีนวโต กิรฯ

๒๖๓. ฐเปตฺวา ปฐมํ มคฺคํ, กุสลานุตฺตรา ตโย;
กามาวจรปุญฺญานิ, อปุญฺญานิ ตถา ทสฯ

๒๖๔. จตฺตาราารุปฺปปุญฺญานิ, สเพฺพ ปากา อนุตฺตรา;
ปฐมารุปฺปปาโก จ, นว กามกฺริยาปิ จฯ

๒๖๕. อารุปฺปาปิ กฺริยา สพฺพา, เตจตฺตาลีส มานสา;
อุปฺปชฺชนฺติ ปเนตานิ, ปฐมารุปฺปภูมิยํฯ

๒๖๖. สโพฺพ กามวิปาโก จ, สโพฺพ รูโปมหคฺคโต;
จิตฺตุปฺปาโท มโนธาตุ, โทมนสฺสทฺวยมฺปิ จฯ

๒๖๗. อาทิมโคฺค ตโย ปากา, อารุปฺปา จ ตถูปริ;
ฉจตฺตาลีส นเตฺถตฺถ, ปฐมารุปฺปภูมิยํฯ

๒๖๘. วุเตฺตสุ ปน จิเตฺตสุ, ปฐมารุปฺปภูมิยํ;
ฐเปตฺวา ปฐมารุปฺป-ตฺตยํ ปาโก จ อตฺตโนฯ

๒๖๙. ตาลีเสตานิ ชายเนฺต, ทุติยารุปฺปภูมิยํ;
เอวํ เสสทฺวเย เญยฺยา, หิตฺวา เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมํฯ

๒๗๐. อตฺตโน อตฺตโน ปากา, จตฺตาโร จ อนาสวา;
วิปากา โหนฺติ สเพฺพว, จตูสฺวารุปฺปภูมิสุฯ

๒๗๑. โวฏฺฐพฺพเนน จิเตฺตน, กาเม อฏฺฐ มหากฺริยา;
จตโสฺสปิ จ อารุปฺปา, เตรเสว กฺริยา สิยุํฯ

๒๗๒. ขีณาสวสฺส ชายเนฺต, ปฐมารุปฺปภูมิยํ;
ทฺวาทเสว กฺริยา โหนฺติ, ทุติยารุปฺปภูมิยํฯ

๒๗๓. เอกาทส กฺริยา โหนฺติ, ตติยารุปฺปภูมิยํ;
ทเสว จ กฺริยา เญยฺยา, จตุตฺถารุปฺปภูมิยํฯ

๒๗๔. อรหโต ปน จิตฺตานิ, โหนฺติ เอกูนวีสติ;
อรหตฺตํ กฺริยา สพฺพา, ฐเปตฺวาวชฺชนทฺวยํฯ

๒๗๕. จตุนฺนญฺจ ผลฏฺฐานํ, ติเหตุกปุถุชฺชเน;
เตรเสว จ จิตฺตานิ, ภวนฺตีติ ปกาสเยฯ

๒๗๖. จตฺตาโร ญาณสํยุตฺตา, มหาปากา ตถา นว;
รูปารูปวิปากา จ, เตรเสว ภวนฺติเมฯ

๒๗๗. จตุนฺนญฺจ ผลฏฺฐานํ, ทุเหตุกปุถุชฺชเน;
ญาณหีนานิ จตฺตาริ, วิปากา เอว ชายเรฯ

๒๗๘. ปุถุชฺชนานํ ติณฺณมฺปิ, จตุนฺนํ อริยเทหินํ;
สตฺตรเสว จิตฺตานิ, สตฺตนฺนมฺปิ ภวนฺติ หิฯ

๒๗๙. วิญฺญาณานิ ทฺเว ปญฺจ, มโนธาตุตฺตยมฺปิ จ;
สนฺตีรณานิ โวฏฺฐพฺพํ, โหนฺติ สตฺตรเสวิเมฯ

๒๘๐. เหฏฺฐา ติณฺณํ ผลฏฺฐานํ, ติเหตุกปุถุชฺชเน;
นเวว กุสลา โหนฺติ, จตุนฺนมฺปิ มหคฺคตาฯ

๒๘๑. ติณฺณํ ปุถุชฺชนานญฺจ, ติณฺณมริยานมาทิโต;
เตรเสว ตุ จิตฺตานิ, อุปฺปชฺชนฺตีติ นิทฺทิเสฯ

๒๘๒. อเฏฺฐว กามปุญฺญานิ, ทิฏฺฐิหีนา อปุญฺญโต;
จตฺตาโรปิ จ อุทฺธจฺจ-สํยุตฺตญฺจาติ เตรสฯ

๒๘๓. เหฏฺฐา ทฺวินฺนํ ผลฏฺฐานํ, ตถา สพฺพปุถุชฺชเน;
โทมนสฺสยุตฺตํ จิตฺตํ, ทฺวยเมว ตุ ชายเตฯ

๒๘๔. ติณฺณํ ปุถุชฺชนานํ ตุ, ปเญฺจว ปน ชายเร;
จตฺตาริ ทิฏฺฐิยุตฺตานิ, วิจิกิจฺฉายุตมฺปิ จฯ

๒๘๕. มคฺคฏฺฐานํ จตุนฺนมฺปิ, มคฺคจิตฺตํ สกํ สกํ;
เอกเมว ภเว เตสํ, อิติ วตฺวา วิภาวเยฯ

๒๘๖. มยา ภเวสุ จิตฺตานํ, ปุคฺคลานํ วเสน จ;
ภิกฺขูนํ ปาฏวตฺถาย, จิตฺตุปฺปตฺติ ปกาสิตาฯ

๒๘๗. เอวํ สพฺพมิทํ จิตฺตํ, ภูมิปุคฺคลเภทโต;
พหุธาปิ จ โหตีติ, วิญฺญาตพฺพํ วิภาวินาฯ

๒๘๘. สกฺกา วุตฺตานุสาเรน, เภโท ญาตุํ วิภาวินา;
คนฺถวิตฺถารภีเตน, สํขิตฺตํ ปนิทํ มยาฯ

๒๘๙. ปุพฺพาปรํ วิโลเกตฺวา, จิเนฺตตฺวา จ ปุนปฺปุนํ;
อตฺถํ อุปปริกฺขิตฺวา, คเหตพฺพํ วิภาวินาฯ

๒๙๐. อิมญฺจาภิธมฺมาวตารํ สุสารํ,
วรํ สตฺตโมหนฺธการปฺปทีปํ;
สทา สาธุ จินฺเตติ วาเจติ โย ตํ,
นรํ ราคโทสา จิรํ โนปยนฺติฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร ภูมิปุคฺคลวเสน จิตฺตุปฺปตฺตินิเทฺทโส นาม

ปญฺจโม ปริเจฺฉโทฯ

๖. ฉฏฺฐ ปริเจฺฉโท

อารมฺมณวิภาคนิเทฺทโส

๒๙๑. เอเตสํ ปน จิตฺตานํ, อารมฺมณมิโต ปรํ;
ทสฺสยิสฺสามหํ เตน, วินา นตฺถิ หิ สมฺภโวฯ

๒๙๒. รูปํ สทฺทํ คนฺธํ รสํ, โผฏฺฐพฺพํ ธมฺมเมว จ;
ฉธา อารมฺมณํ อาหุ, ฉฬารมฺมณโกวิทาฯ

๒๙๓. ตตฺถ ภูเต อุปาทาย, วโณฺณ จตุสมุฏฺฐิโต;
สนิทสฺสนปฏิโฆ, รูปารมฺมณสญฺญิโตฯ

๒๙๔. ทุวิโธ หิ สมุทฺทิโฏฺฐ, สโทฺท จิโตฺตตุสมฺภโว;
สวิญฺญาณกสโทฺทว, โหติ จิตฺตสมุฏฺฐิโตฯ

๒๙๕. อวิญฺญาณกสโทฺท โย,
โส โหตูตุสมุฏฺฐิโต;
ทุวิโธปิ อยํ สโทฺท,
สทฺทารมฺมณตํ คโตฯ

๒๙๖. ฆรียตีติ คจฺฉโนฺต, คโนฺธ สูจนโตปิ วา;
อยํ จตุสมุฏฺฐาโน, คนฺธารมฺมณสมฺมโตฯ

๒๙๗. รสมานา รสนฺตีติ, รโสติ ปริกิตฺติโต;
โสว จตุสมุฏฺฐาโน, รสารมฺมณนามโกฯ

๒๙๘. ผุสียตีติ โผฏฺฐพฺพํ, ปถวีเตชวายโว;
โผฏฺฐพฺพํ จตุสมฺภูตํ, โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ มตํฯ

๒๙๙. สพฺพํ นามญฺจ รูปญฺจ, หิตฺวา รูปาทิปญฺจกํ;
ลกฺขณานิ จ ปญฺญตฺติ-ธมฺมารมฺมณสญฺญิตํฯ

๓๐๐. ฉารมฺมณานิ ลพฺภนฺติ, กามาวจรภูมิยํ;
ตีณิ รูเป ปนารูเป, ธมฺมารมฺมณเมกกํฯ

๓๐๑. ขณวตฺถุปริตฺตตฺตา , อาปาถํ น วชนฺติ เย;
เต ธมฺมารมฺมณา โหนฺติ, เยสํ รูปาทโย กิรฯ

๓๐๒. เต ปฏิกฺขิปิตพฺพาว, อญฺญมญฺญสฺส โคจรํ;
เนว ปจฺจนุโภนฺตานํ, มโน เตสํ ตุ โคจรํฯ

๓๐๓. ตญฺจ ‘‘ปจฺจนุโภตี’’ติ, วุตฺตตฺตา ปน สตฺถุนา;
รูปาทารมฺมณาเนว, โหนฺติ รูปาทโย ปนฯ

๓๐๔. ทิพฺพจกฺขาทิญาณานํ, รูปาทีเนว โคจรา;

อนาปาถคตาเนว, ตานีติปิ น ยุชฺชติฯ

๓๐๕. ยํ รูปารมฺมณํ โหนฺตํ, ตํ ธมฺมารมฺมณํ กถํ;
เอวํ สติ ปเนเตสํ, นิยโมติ กถํ ภเวฯ

๓๐๖. สพฺพํ อารมฺมณํ เอตํ, ฉพฺพิธํ สมุทีริตํ;
ตํ ปริตฺตตฺติกาทีนํ, วเสน พหุธา มตํฯ

๓๐๗. สโพฺพ กามวิปาโก จ, กฺริยาเหตุทฺวยมฺปิ จ;
ปญฺจวีสติ เอกนฺตํ, ปริตฺตารมฺมณา สิยุํฯ

๓๐๘. อิฏฺฐาทิเภทา ปเญฺจว, รูปสทฺทาทโย ปน;
วิญฺญาณานํ ทฺวิปญฺจนฺนํ, โคจรา ปฏิปาฏิยาฯ

๓๐๙. รูปาทิปญฺจกํ สพฺพํ, มโนธาตุตฺตยสฺส ตุ;
เตรสนฺนํ ปเนเตสํ, รูปกฺขนฺธว โคจโรฯ

๓๑๐. นารูปํ น จ ปญฺญตฺตึ, นาตีตํ น จนาคตํ;
อารมฺมณํ กโรเนฺต จ, วตฺตมาโน หิ โคจโรฯ

๓๑๑. เตรเสตานิ จิตฺตานิ, ชายเนฺต กามธาตุยํ;
จตฺตาริ รูปาวจเร, เนว กิญฺจิ อรูปิสุฯ

๓๑๒. มหาปากานมฏฺฐนฺนํ , สนฺตีรณตฺตยสฺสปิ;
ฉสุ ทฺวาเรสุ รูปาทิฉปริตฺตานิ โคจราฯ

๓๑๓. รูปาทโย ปริตฺตา ฉ, หสิตุปฺปาทโคจรา;
ปญฺจทฺวาเร ปฏุปฺปนฺนา, มโนทฺวาเร ติกาลิกาฯ

๓๑๔. ทุติยารุปฺปจิตฺตญฺจ, จตุตฺถารุปฺปมานสํ;
ฉพฺพิธํ นิยตํ โหติ, ตํ มหคฺคตโคจรํฯ

๓๑๕. นิพฺพานารมฺมณตฺตา หิ, เอกเนฺตน อนญฺญโต;
อฏฺฐานาสวจิตฺตานํ, อปฺปมาโณว โคจโรฯ

๓๑๖. จตฺตาโร ญาณหีนา จ, กามาวจรปุญฺญโต;
กฺริยโตปิ จ จตฺตาโร, ทฺวาทสากุสลานิ จฯ

๓๑๗. ปริตฺตารมฺมณา เจว, เต มหคฺคตโคจรา;
ปญฺญตฺตารมฺมณตฺตา หิ, นวตฺตพฺพาว โหนฺติ เตฯ

๓๑๘. จตฺตาโร ญาณสํยุตฺตา, ปุญฺญโต กฺริยโตปิ จ;
ตถาภิญฺญาทฺวยเญฺจว, กฺริยาโวฏฺฐพฺพนมฺปิ จฯ

๓๑๙. เอกาทสนฺนเมเตสํ, ติวิโธ โหติ โคจโร;
ปญฺญตฺตารมฺมณตฺตา หิ, นวตฺตพฺพาปิ โหนฺติเมฯ

๓๒๐ยานิ วุตฺตาวเสสานิ, จิตฺตานิ ปน ตานิ หิ;
นวตฺตพฺพารมฺมณานีติ, วิเญฺญยฺยานิ วิภาวินาฯ

ปริตฺตารมฺมณตฺติกํ สมตฺตํฯ

๓๒๑. ทุติยารุปฺปจิตฺตญฺจ , จตุตฺถารุปฺปมานสํ;
ฉพฺพิธํ ปน เอกนฺต-อตีตารมฺมณํ สิยาฯ

๓๒๒. วิญฺญาณานํ ทฺวิปญฺจนฺนํ, มโนธาตุตฺตยสฺส จ;
ปญฺจ รูปาทโย ธมฺมา, ปจฺจุปฺปนฺนาว โคจราฯ

๓๒๓. อฏฺฐ กามมหาปากา, สนฺตีรณตฺตยมฺปิ จ;
หสิตุปฺปาทจิตฺตนฺติ, ทฺวาทเสเต ตุ มานสาฯ

๓๒๔. สิยาตีตารมฺมณา ปจฺจุ-ปฺปนฺนานาคตโคจรา;
กุสลากุสลา กาเม, กฺริยโต นว มานสาฯ

๓๒๕. อภิญฺญามานสา เทฺวปิ, สิยาตีตาทิโคจรา;
สนฺตปญฺญตฺติกาเลปิ, นวตฺตพฺพา ภวนฺติเมฯ

๓๒๖. เสสานิ ปน สพฺพานิ, รูปารูปภเวสุปิ;
นวตฺตพฺพานิ โหเนฺตว, อตีตารมฺมณาทินาฯ

๓๒๗. กามโต จ กฺริยา ปญฺจ, รูปโต ปญฺจมี กฺริยา;
จิตฺตานํ ฉนฺนเมเตสํ, นตฺถิ กิญฺจิ อโคจรํฯ

๓๒๘. นิพฺพานญฺจ ผลํ มคฺคํ, รูปญฺจารูปเมว จ;
สโกฺกนฺติ โคจรํ กาตุํ, กติ จิตฺตานิ เม วทฯ

๓๒๙. จตฺตาโร ญาณสํยุตฺตา,
ปุญฺญโต กฺริยโต ตถา;
อภิญฺญาหทยา เทฺวปิ,
กฺริยา โวฏฺฐพฺพนมฺปิ จฯ

๓๓๐. สโกฺกนฺติ โคจรํ กาตุํ, จิตฺตาเนกาทสาปิ จ;
นิพฺพานญฺจ ผลํ มคฺคํ, รูปญฺจารูปเมว จฯ

๓๓๑. จิเตฺตสุ ปน สเพฺพสุ, กติ จิตฺตานิ เม วท;
อรหตฺตผลํ มคฺคํ, กาตุํ สโกฺกนฺติ โคจรํฯ

๓๓๒. สเพฺพสุ ปน จิเตฺตสุ, ฉ จ จิตฺตานิ เม สุณ;
อรหตฺตผลํ มคฺคํ, กาตุํ สโกฺกนฺติ โคจรํฯ

๓๓๓. จตฺตาโร ญาณสํยุตฺตา, กฺริยา โวฏฺฐพฺพนมฺปิ จ;
กฺริยาภิญฺญา มโนธาตุ, ฉ จ สโกฺกนฺติ โคจรํฯ

๓๓๔. จตฺตาโร ญาณสํยุตฺตา-ภิญฺญาจิตฺตญฺจ ปุญฺญโต;

นารหตฺตํ ผลํ มคฺคํ, กาตุํ สโกฺกนฺติ โคจรํฯ

๓๓๕. ตสฺมา อรหโต มคฺค-จิตฺตํ วา ผลมานสํ;
ปุถุชฺชนา วา เสกฺขา วา, น สโกฺกนฺติ หิ ชานิตุํฯ

๓๓๖. ปุถุชฺชโน น ชานาติ,
โสตาปนฺนสฺส มานสํ;
โสตาปโนฺน น ชานาติ,
สกทาคามิสฺส มานสํฯ

๓๓๗. สกทาคามี น ชานาติ, อนาคามิสฺส มานสํ;
อนาคามี น ชานาติ, อรหนฺตสฺส มานสํฯ

๓๓๘. เหฏฺฐิโม เหฏฺฐิโม เนว, ชานาติ อุปรูปริ;
อุปรูปริ ชานาติ, เหฏฺฐิมสฺส จ มานสํฯ

๓๓๙. โย ธโมฺม ยสฺส ธมฺมสฺส,
โหติ อารมฺมณํ ปน;
ตมุทฺธริตฺวา เอเกกํ,
ปวกฺขามิ อิโต ปรํฯ

๓๔๐. กุสลารมฺมณํ กาเม, กุสลากุสลสฺส จ;
อภิญฺญามานสสฺสาปิ, กุสลสฺส กฺริยสฺส จฯ

๓๔๑. กามาวจรปากสฺส, ตถา กามกฺริยสฺส จ;
เอเตสํ ปน ราสีนํ, ฉนฺนํ อารมฺมณํ สิยาฯ

๓๔๒. รูปาวจรปุญฺญานิ, กามปากํ ตโต วินา;
ปญฺจนฺนํ ปน ราสีนํ, โหนฺติ อารมฺมณานิ หิฯ

๓๔๓. อารุปฺปกุสลญฺจาปิ, เตภูมกุสลสฺส จ;
เตภูมกกฺริยสฺสาปิ, ตเถวากุสลสฺสปิฯ

๓๔๔. อรูปาวจรปากานํ , ทฺวินฺนํ ปน จตุตฺถทฺ;
อิเมสํ อฏฺฐราสีนํ, โหตารมฺมณปจฺจโยฯ

๓๔๕. อปริยาปนฺนปุญฺญมฺปิ, กามาวจรโตปิ จ;
รูปโต ปญฺจมสฺสาปิ, กุสลสฺส กฺริยสฺส จฯ

๓๔๖. จตุนฺนํ ปน ราสีนํ, โหติ อารมฺมณํ สทา;
ตเถวากุสลํ กาม-รูปาวจรโต ปนฯ

๓๔๗. กุสลสฺส กฺริยสฺสาปิ, ตเถวากุสลสฺส จ;
กามาวจรปากานํ, ฉนฺนํ ราสีนมีริตํฯ

๓๔๘. วิปาการมฺมณํ กาเม, กามาวจรโตปิ จ;
รูปาวจรโต เจว, กุสลสฺส กฺริยสฺส จฯ

๓๔๙. กามาวจรปากานํ, ตเถวากุสลสฺส จ;
ฉนฺนญฺจ ปน ราสีนํ, โหตารมฺมณปจฺจโยฯ

๓๕๐. วิปาการมฺมณํ รูเป, กามาวจรโตปิ จ;
รูปาวจรโต เจว, กุสลสฺส กฺริยสฺส จฯ

๓๕๑. อปุญฺญสฺสาติ ปญฺจนฺนํ, ราสีนํ โหติ โคจโร;
อรูปาวจรปาเกสุ, อยเมว นโย มโตฯ

๓๕๒. อปริยาปนฺนปากมฺปิ, กามโต รูปโตปิ จ;
กุสลสฺส กฺริยสฺสาปิ, โหติ อารมฺมณํ ปนฯ

๓๕๓. กฺริยจิตฺตมิทํ กาเม, กามาวจรโตปิ จ;
รูปาวจรโต เจว, กุสลสฺส กฺริยสฺส จฯ

๓๕๔. กามาวจรปากสฺส, ตเถวากุสลสฺส จ;
ฉนฺนํ ราสีนเมเตสํ, โหตารมฺมณปจฺจโยฯ

๓๕๕. ยํ กฺริยามานสํ รูเป, กามปากํ ตโต วินา;
ปญฺจนฺนํ ปน ราสีนํ, โหติ อารมฺมณํ ปนฯ

๓๕๖. กฺริยาจิตฺตํ ปนารุเปฺป, เตสํ ปญฺจนฺนเมว จ;
อารุปฺปสฺส กฺริยสฺสาปิ, ฉนฺนํ โหเตว โคจโรฯ

๓๕๗. รูปํ จตุสมุฏฺฐานํ, รูปารมฺมณสญฺญิตํ;
กามาวจรปุญฺญสฺส, ตเถว กุสลสฺส จฯ

๓๕๘. อภิญฺญาทฺวยจิตฺตสฺส, กามปากกฺริยสฺส จ;
ฉนฺนํ ราสีนเมเตสํ, โหตารมฺมณปจฺจโยฯ

๓๕๙. นิพฺพานารมฺมณํ กาม-รูปาวจรโต ปน;
กุสลสฺสุภยสฺสาปิ, กามรูปกฺริยสฺส จฯ

๓๖๐. อปริยาปนฺนโต เจว, ผลสฺส กุสลสฺส จ;
ฉนฺนํ ราสีนเมเตสํ, โหตารมฺมณปจฺจโยฯ

๓๖๑. นานปฺปการกํ สพฺพํ, ปญฺญตฺตารมฺมณํ ปน;
เตภูมกสฺส ปุญฺญสฺส, ตเถวากุสลสฺส จฯ

๓๖๒. รูปารูปวิปากสฺส, เตภูมกกฺริยสฺส จ;
นวนฺนํ ปน ราสีนํ, โหตารมฺมณปจฺจโยฯ

๓๖๓. รูปารมฺมณิกา เทฺว ตุ, เทฺว เทฺว สทฺธาทิโคจรา;
ปญฺจารมฺมณิกา นาม, จิตฺตุปฺปาทา ตโย มตาฯ

๓๖๔. อิเธกจตฺตาลีเสว, ฉฬารมฺมณิกา มตา;
กามาวจรจิตฺตาน-มยมารมฺมณกฺกโมฯ

๓๖๕. ปญฺจาภิญฺญา วิวชฺชตฺวา, รูปารูปา อนาสวา;
จิตฺตุปฺปาทา อิเม สพฺเพ, ธมฺมารมฺมณโคจราฯ

๓๖๖. ปฐมารุปฺปกุสลํ, ทุติยารุปฺปเจตโส;
กุสลสฺส วิปากสฺส, กฺริยสฺสารมฺมณํ ภเวฯ

๓๖๗. ปฐมารุปฺปปาโกยํ , ทุติยารุปฺปเจตโส;
กุสลสฺส วิปากสฺส, กฺริยสฺสารมฺมณํ น หิฯ

๓๖๘. ปฐมํ ตุ กฺริยาจิตฺตํ, ทุติยารุปฺปเจตโส;
น ปุญฺญสฺส น ปากสฺส, โหติ อารมฺมณํ ปนฯ

๓๖๙. ปฐมํ ตุ กฺริยาจิตฺตํ, ทุติยารุปฺปเจตโส;
กฺริยสฺสารมฺมณํ โหติ, อิติ เญยฺยํ วิภาวินาฯ

๓๗๐. ปุถุชฺชนสฺส เสกฺขสฺส, อรูปารมฺมณํ ทฺวิธา;
กุสลํ กุสลสฺสาปิ, วิปากสฺส จ ตํ สิยาฯ

๓๗๑. ขีณาสวสฺส ภิกฺขุสฺส, ปฐมารุปฺปมานสํ;
อารมฺมณํ ติธา โหติ, อิติ วุตฺตํ มเหสินาฯ

๓๗๒. กฺริยสฺสาปิ กฺริยา โหติ, กุสลมฺปิ กฺริยสฺส จ;
กุสลํ ตุ วิปากสฺส, เอวํ โหติ ติธา ปนฯ

๓๗๓. ตติยารุปฺปจิตฺตมฺปิ, จตุตฺถารุปฺปเจตโส;
เอวเมว ทฺวิธา เจว, ติธา จารมฺมณํ สิยาฯ

๓๗๔. ยํ ยํ ปน อิธารพฺภ,
เย เย ชายนฺติ โคจรํ;
โส โส เตสญฺจ เตสญฺจ,
โหตารมฺมณปจฺจโยฯ

๓๗๕. โย ปนิมสฺส นโร กิร ปารํ,
ทุตฺตรมุตฺตรมุตฺตรตีธ;
โส อภิธมฺมมหณฺณวปารํ,
ทุตฺตรมุตฺตรมุตฺตรเตวฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร อารมฺมณวิภาโค นาม

ฉฏฺฐ ปริเจฺฉโทฯ

๗. สตฺตโม ปริเจฺฉโท

วิปากจิตฺตปฺปวตฺตินิเทฺทโส

๓๗๖. อนนฺตญาเณน นิรงฺคเณน,
คุเณสินา การุณิเกน เตน;
วุเตฺต วิปาเก มติปาฏวตฺถํ,
วิปากจิตฺตปฺปภวํ สุณาถฯ

๓๗๗. เอกูนตึส กมฺมานิ, ปากา ทฺวตฺตึส ทสฺสิตา;
ตีสุ ทฺวาเรสุ กมฺมานิ, วิปากา ฉสุ ทิสฺสเรฯ

๓๗๘. กุสลํ กามโลกสฺมึ, ปวเตฺต ปฏิสนฺธิยํ;
ตํ ตํ ปจฺจยมาคมฺม, ททาติ วิวิธํ ผลํฯ

๓๗๙. เอกาย เจตนาเยกา, ปฏิสนฺธิ ปกาสิตา;
นานากเมฺมหิ นานา จ, ภวนฺติ ปฏิสนฺธิโยฯ

๓๘๐. ติเหตุกํ ตุ ยํ กมฺมํ, กามาวจรสญฺญิตํ;
ติเหตุกํ ทุเหตุญฺจ, วิปากํ เทตฺยเหตุกํฯ

๓๘๑. ทุเหตุกํ ตุ ยํ กมฺมํ, ตํ น เทติ ติเหตุกํ;
ทุเหตุกมเหตุญฺจ, วิปากํ เทติ อตฺตโนฯ

๓๘๒. ติเหตุเกน กเมฺมน,
ปฏิสนฺธิ ติเหตุกา;
ทุเหตุกาปิ โหเตว,
น จ โหติ อเหตุกาฯ

๓๘๓. ทุเหตุเกน กเมฺมน,
ปฏิสนฺธิ ทุเหตุกา;
อเหตุกาปิ โหเตว,
น จ โหติ ติเหตุกาฯ

๓๘๔. อสงฺขารมสงฺขารํ , สสงฺขารมฺปิ เทติ หิ;
สสงฺขารมสงฺขารํ, สสงฺขารํ ผลํ ตถาฯ

๓๘๕. เอกาย เจตนาเยตฺถ, กุสลสฺส จ โสฬส;
วิธา วิปากจิตฺตานิ, ภวนฺตีติ ปกาสเยฯ

๓๘๖. อารมฺมเณน โหเตว, เวทนาปริวตฺตนํ;
ตทารมฺมณจิตฺตมฺปิ, ชวเนน นิยามิตํฯ

๓๘๗. กามาวจรจิเตฺตน, กุสเลนาทินา ปน;
ตุเลฺยน ปากจิเตฺตน, คหิตา ปฏิสนฺธิ เจฯ

๓๘๘. ผลวารมฺมเณ อิฏฺฐ, จกฺขุสฺสาปาถมาคเต;
มโนธาตุ ภวงฺคสฺมึ, ตาย อาวฏฺฏิเต ปนฯ

๓๘๙. วีถิจิตฺเตสุ ชาเตสุ, จกฺขุวิญฺญาณกาทิสุ;
ชายเต ชวนํ หุตฺวา, ปฐมํ กามมานสํฯ

๓๙๐. สตฺตกฺขตฺตุํ ชวิตฺวาน, ปฐเม กุสเล คเต;
ตเทวารมฺมณํ กตฺวา, เตเนว สทิสํ ปุนฯ

๓๙๑. วิปากํ ชายเต จิตฺตํ, ตทารมฺมณสญฺญิตํ;
สนฺธิยา ตุลฺยโต มูล-ภวงฺคนฺติ ปวุจฺจเตฯ

๓๙๒. ตญฺจ สนฺตีรณํ เอตฺถ, ทสฺสนํ สมฺปฏิจฺฉนํ;
คณนูปคจิตฺตานิ, จตฺตาเรว ภวนฺติ หิฯ

๓๙๓. ยทา หิ ทุติยํ จิตฺตํ, กุสลํ ชวนํ ตทา;
เตน ตุลฺยวิปากมฺปิ, ตทารมฺมณกํ สิยาฯ

๓๙๔. สนฺธิยา อสมานตฺตา, เทฺว นามานิสฺส ลพฺภเร;
''อาคนฺตุกภวงฺค''นฺติ, ''ตทารมฺมณก''นฺติ จฯ

๓๙๕. ยทา หิ ตติยํ ปุญฺญํ, ชวนํ โหติ เตน จ;
สทิสํ ตติยํ ปากํ, ตทารมฺมณกํ สิยาฯ

๓๙๖. ''อาคนฺตุกภวงฺค''นฺติ, อิทมฺปิ จ ปวุจฺจติ;
อิมินา ปน สทฺธึ ฉ, ปุริมานิ จ ปญฺจปิฯ

๓๙๗. ยทา จตุตฺถํ กุสลํ, ชวนํ โหติ เตน จ;
ตุลฺยํ จตุตฺถํ ปากํ ตุ, ตทารมฺมณตํ วเชฯ

๓๙๘. อาคนฺตุกภวงฺคํ ตุ, ตทารมฺมณนามกํ;
ปุริมานิ ฉ ปากานิ, อิมินา โหนฺติ สตฺต ตุฯ

๓๙๙. ตสฺมึ ทฺวาเร ยทา อิฏฺฐ-มชฺฌตฺตารมฺมณํ ปน;
อาคจฺฉติ ตทาปาถํ, ตทา วุตฺตนเยนิธฯ

๔๐๐. อารมฺมณวเสเนว, เวทนา ปริวตฺตติ;
อุเปกฺขาสหิตํ ตสฺมา, โหติ สนฺตีรณํ มโนฯ

๔๐๑. อุเปกฺขาสหิเตเสฺวว, ชวเนสุ จตูสุปิ;
เตหิ ตุลฺยานิ จตฺตาริ, ปากจิตฺตานิ ชายเรฯ

๔๐๒. เวทนายาสมานตฺตา, อจฺจนฺตํ ปุริเมหิ ตุ;
โหนฺติ ปิฏฺฐิภวงฺคานิ, จตฺตารีติ จ นามโตฯ

๔๐๓. ปญฺจิมานิ วิปากานิ, ปุริเมหิ จ สตฺตหิ;
สทฺธึ ทฺวาทส ปากานิ, ภวนฺตีติ วินิทฺทิเสฯ

๔๐๔. จกฺขุทฺวาเร ตถา เอวํ, โสตาทีสฺวปิ นิทฺทิเส;
ทฺวาทส ทฺวาทส ปากา, สมสฏฺฐิ ภวนฺติเมฯ

๔๐๕. เอกาย เจตนาเยว, กมฺม อายูหิเต ปน;
สมสฏฺฐิ วิปากานิ, อุปฺปชฺชนฺติ น สํสโยฯ

๔๐๖. คหิตาคหเณเนตฺถ , จกฺขุทฺวาเรสุ ทฺวาทส;
โสตวิญฺญาณกาทีนิ, จตฺตารีติ จ โสฬสฯ

๔๐๗. เอวเมว สสงฺขาร-ติเหตุกุสเลนปิ;
อสงฺขารสสงฺขารุ-เปกฺขาสหคเตหิปิฯ

๔๐๘. กมฺม อายูหิเต เตสํ, วิปาเกหิ จ ตีหิปิ;
เอเสว จ นโย เตหิ, ทินฺนาย ปฏิสนฺธิยาฯ

๔๐๙. ปฐมํ อิฏฺฐมชฺฌตฺต-โคจรสฺส วเสนิธ;
ปวตฺติํ ปน ทเสฺสตฺวา, อุเปกฺขาสหิตทฺวเยฯ

๔๑๐. ทเสฺสตพฺพา ตปฺปจฺฉา ตุ, อิฏฺฐสฺมิํ โคจเร อิธ;
เอเกกสฺมิํ ปน ทฺวาเร, ทฺวาทส ทฺวาทเสว ตุฯ

๔๑๑. คหิตาคหเณเนตฺถ, ปากจิตฺตานิ โสฬส;
ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว, เญยฺยํ สพฺพมเสสโตฯ

๔๑๒. ติเหตุเกน กมฺมน, ปฏิสนฺธิ ติเหตุกา;
ภวตีติ อยํ วาโร, วุโตฺต เอตฺตาวตา มยาฯ

๔๑๓. สนฺธิเมกํ ตุ กมฺมกํ, ชเนติ น ตโต ปรํ;
อเนกานิ วิปากานิ, สญฺชเนติ ปวตฺติยํฯ

๔๑๔. เอกสฺมา หิ ยถา พีชา, ชายเต เอกมงฺกุรํ;
สุพหูนิ ผลานิสฺส, โหนฺติ เหตุปวตฺติโตฯ

๔๑๕. ทุเหตุเกน กมฺมน, ปฏิสนฺธิ ทุเหตุกา;
โหตีติ หิ อยํ วาโร, อนุปุเพฺพน อาคโตฯ

๔๑๖. ทุเหตุเกน กมฺมน, โสมนสฺสยุเตนิธ;
อสงฺขาริกจิเตฺตน, กมฺม อายูหิเต ปนฯ

๔๑๗. เตน ตุเลฺยน ปาเกน, คหิตา ปฏิสนฺธิ เจ;
อิเฏฺฐ อารมฺมเณ จกฺขุ-ทฺวาเร อาปาถมาคเตฯ

๔๑๘. โสมนสฺสยุเต ญาณ-หีเน กุสลมานเส;
สตฺตกฺขตฺตุํ ชวิตฺวาน, คเต ตสฺมิํ ทุเหตุเกฯ

๔๑๙. ตเทวารมฺมณํ กตฺวา, ชายเต ตทนนฺตรํ;
ตํสริกฺขกเมกํ ตุ, อสงฺขาริกมานสํฯ

๔๒๐. ตํ หิ มูลภวงฺคนฺติ, ตทารมฺมณมิจฺจปิ;
อุภยมฺปิ จ ตเสฺสว, นามนฺติ ปริทีปิตํฯ

๔๒๑. ทุเหตุกสสงฺขาเร, ชวิเตปิ จ ตํสมํ;
โหตาคนฺตุกสงฺขาตํ, ตทารมฺมณมานสํฯ

๔๒๒. ตเถว จ ทุเหตูนํ, อิฏฺฐมชฺฌตฺตโคจเร;
ทฺวินฺนํ อุเปกฺขายุตฺตานํ, ชวนานมนนฺตรํฯ

๔๒๓. เทฺว ตาทิสานิ ชายนฺเต, ตทารมฺมณมานสา;
เตสํ ‘‘ปิฏฺฐิภวงฺค’’นฺติ, นามํ ‘‘อาคนฺตุก’’นฺติ จฯ

๔๒๔. สนฺตีรณทฺวยเญฺจว, ทสฺสนํ สมฺปฏิจฺฉนํ;
อิมานิ จ ภวงฺคานิ, จกฺขุทฺวาเร ปนฏฺฐ หิฯ

๔๒๕. เอวมฏฺฐฏฺฐ กตฺวาน, ทฺวาเรสฺปิ จ ปญฺจสุ;
จตฺตาลีส วิปากานิ, ภวนฺตีติ ปวตฺติยํฯ

๔๒๖. คหิตาคหเณเนตฺถ, จกฺขุทฺวาเร ปนฏฺฐ จ;
โสตฆานาทินา สทฺธิํ, ทฺวาทเสว ภวนฺติ หิฯ

๔๒๗. เอกาย เจตนาเยวํ, กมฺม อายูหิเต ปน;
ทฺวาทเสว วิปากานิ, ภวนฺตีติ ปกาสิตํฯ

๔๒๘. ทุเหตุกตฺตเยนาปิ , เสเสน สทิเสน ตุ;
ปาเกนาทินฺนสนฺธิยา, อยเมว นโย มโตฯ

๔๒๙. ทุเหตุเกน กมฺมุน, ปฏิสนฺธิ ทุเหตุกา;
โหตีติปิ อยํ วาโร, วุโตฺต เอตฺตาวตา มยาฯ

๔๓๐. ทุเหตุเกน กมฺมุน, ปฏิสนฺธิ อเหตุกา;
โหตีติ จ อยํ วาโร, อนุปุเพฺพน อาคโตฯ

๔๓๑. ทุเหตุเกสุ จิเตฺตสุ, กุสเลสุ จตูสุปิ;
เตสุ อญฺญตเรเนว, กมฺม อายูหิเต ปนฯ

๔๓๒. ตเสฺสว ปากภูตาย, อาทินฺนปฏิสนฺธิโน;
อุเปกฺขาสหิตาเหตุ, มโนวิญฺญาณธาตุยาฯ

๔๓๓. ปฏิสนฺธิ น วตฺตพฺพา, สา กมฺมสทิสาติ หิ;
กมฺมํ ทุเหตุกํ โหติ, ปฏิสนฺธิ อเหตุกาฯ

๔๓๔. ตสฺส พุทฺธิมุเปตสฺส, อิฏฺฐมชฺฌตฺตโคจเร;
อาปาถมาคเต จกฺขุ-ทฺวาเร ปุน จ เทหิโนฯ

๔๓๕. ทุเหตูนํ จตุนฺนมฺปิ, ปุญฺญานํ ยสฺส กสฺสจิ;
ชวนสฺสาวสานสฺมิํ, อเหตุกมิทํ มโนฯ

๔๓๖. ตทารมฺมณภาเวน, ชายเต นตฺถิ สํสโย;
ตํ ตุ มูลภวงฺคญฺจ, ตทารมฺมณเมว จฯ

๔๓๗. วีถิจิเตฺตสุ ชาเตสุ, จกฺขุวิญฺญาณกาทิสุ;
อุเปกฺขาสหิตํเยว, โหติ สนฺตีรณมฺปิ จฯ

๔๓๘. เตสุ เอกํ ฐเปตฺวาน, คหิตาคหเณนิธ;
คณนูปคจิตฺตานิ, ตีณิเยว ภวนฺติ หิฯ

๔๓๙. อิเฏฺฐ อารมฺมเณ จกฺขุ-ทฺวาเร อาปาถมาคเต;
ตทา สนฺตีรณเญฺจว, ตทารมฺมณมานสํฯ

๔๔๐. โสมนสฺสยุตํเยว, คเหตฺวา เตสุ เอกกํ;
ปุริมานิ จ ตีณีติ, จตฺตาโรว ภวนฺติ หิฯ

๔๔๑. เอวํ จตฺตาริ จิตฺตานิ, ทฺวาเรสฺปิ จ ปญฺจสุ;
โหนฺติ วีสติ จิตฺตานิ, วิปากานิ ปวตฺติยํฯ

๔๔๒. จกฺขุทฺวาเร ตุ จตฺตาริ, คหิตาคหเณนิธ;
โสตฆานาทินา สทฺธึ, โหเตวาเหตุกฏฺฐกํฯ

๔๔๓. อเหตุปฏิสนฺธิสฺส , น ตทารมฺมณํ ภเว;
ทุเหตุกํ ติเหตุํ วา, ทุเหตุปฏิสนฺธิโนฯ

๔๔๔. ชาตา สุคติยํ เยน, ปาเกน ปฏิสนฺธิ ตุ;
เตน ตุลฺยมฺปิ หีนํ วา, ตทารมฺมณกํ ภเวฯ

๔๔๕. มนุสฺสโลกํ สนฺธาย, วุตฺตญฺจาเหตุกฏฺฐกํ;
จตูสฺปิ อปาเยสุ, ปวเตฺต ปน ลพฺภติฯ

๔๔๖. เถโร เนรยิกานํ ตุ, ธมฺมํ เทเสติ วสฺสติ;
คนฺธํ วายุญฺจ มาเปติ, ยทา เตสํ ตทา ปนฯ

๔๔๗. เถรํ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ, ธมฺมํ คนฺธญฺจ ฆายตํ;
ปิวตญฺจ ชลํ วายุํ, ผุสตํ มุทุเมว จฯ

๔๔๘. จกฺขุวิญฺญาณกาทีนิ, ปุญฺญชาเนว ปญฺจปิ;
สนฺตีรณทฺวยํ เอกา, มโนธาตูติ อฏฺฐกํฯ

๔๔๙. อยํ ตาว กถา อิฏฺฐ-อิฏฺฐมชฺฌตฺตโคจเร;
กามาวจรปุญฺญานํ, ชวนานํ วเสนิธฯ

๔๕๐. นิยมตฺถํ ตุ ยํ วุตฺตํ, ตทารมฺมณเจตโส;
กุสลํ ปน สนฺธาย, ตํ วุตฺตนฺติ หิ ทีปิตํฯ

๔๕๑. อิธากุสลจิเตฺตสุ, โสมนสฺสยุเตสฺปิ;
อิเฏฺฐ อารมฺมเณ เตสุ, ชวิเตสุ จตูสฺปิฯ

๔๕๒. โสมนสฺสยุตาเหตุ-มโนวิญฺญาณธาตุ หิ;
ตทารมฺมณภาเวน, ชายเต ตทนนฺตรํฯ

๔๕๓. ฉสฺวากุสลจิเตฺตสุ, อุเปกฺขาย ยุเตฺตสุ หิ;
โคจเร อิฏฺฐมชฺฌเตฺต, ชวิเตสุ อนนฺตรํฯ

๔๕๔. อุเปกฺขาสหิตาเหตุ-มโนวิญฺญาณธาตุ หิ;
ตทารมฺมณภาเวน, ชายเต ปน ปุญฺญชาฯ

๔๕๕. อิฏฺฐารมฺมณโยคสฺมิํ , กงฺขโต อุทฺธตสฺส วา;
โสมนสฺสยุตํ โหติ, ตทารมฺมณมานสํฯ

๔๕๖. โสมนสฺสยุเต จิเตฺต, ชวเน ชวิเต ปน;
คเวสิตพฺพา ปเญฺจว, ตทารมฺมณมานสาฯ

๔๕๗. อุเปกฺขาสหิเต จิเตฺต, ชวเน ชวิเต ปน;
ฉเฬว คเวสิตพฺพา, ตทารมฺมณมานสาฯ

๔๕๘. ติเหตุโสมนเสฺสน, อาทินฺนปฏิสนฺธิโน;
ฌานโต ปริหีนสฺส, ตํ ฌานํ ปจฺจเวกฺขโตฯ

๔๕๙. โทมนสฺสยุตํ จิตฺตํ, โหติ วิปฺปฏิสาริโน;
ตสฺส กิํ ชายเต พฺรูหิ, ตทารมฺมณมานสํฯ

๔๖๐. **ปฏฺฐาเน** ปฏิสิทฺธา หิ, โทมนสฺสอนนฺตรํ;
โสมนสฺสสฺส อุปฺปตฺติ, โทมนสฺสสฺส จสฺส วาฯ

๔๖๑. มหคฺคตํ ปนารพฺภ, ชวเน ชวิเตปิ จ;
ตเตฺถว ปฏิสิทฺธํ ตุ, ตทารมฺมณมานสํฯ

๔๖๒. ตสฺมา ภวงฺคปาโตว, ตทารมฺมณเมว วา;
น โหติ กิํ นุ กาตพฺพํ, วท ตฺวํ อาภิธมฺมิกฯ

๔๖๓. อุเปกฺขาสหิตาเหตุ-มโนวิญฺญาณธาตุ ตุ;
ปุญฺญาปุญฺญวิปากา หิ, ตทารมฺมณิกา สิยาฯ

๔๖๔. อาวชฺชนํ กิมสฺสาติ, นตฺถิ ตํ ชายเต กถํ;
ภวงฺคาวชฺชนานํ กิํ, มคฺคสฺสานนฺตรสฺส จฯ

๔๖๕. ผลสฺสปิ นิโรธา จ, วุฏฺฐหนฺตสฺส ภิกฺขุโน;
ผลจิตฺตสฺส วา เอวํ, นตฺถิ อาวชฺชนํ กิรฯ

๔๖๖. วินา อาวชฺชเนนาปิ, โหติ ชายตุ มานสํ;
กิมสฺสารมฺมณํ พฺรูหิ, ยทิ ชานาสิ ปณฺฑิตฯ

๔๖๗. วินา อารมฺมเณเนว, น หิ ชายติ มานสํ;
รูปาทีสุ ปริเตฺตสุ, ยํ กิญฺจารพฺภ ชายเตฯ

๔๖๘. อุตุพีชนิยาโม จ, กมฺมธมฺมนิยามตา;
จิตฺตสฺส จ นิยาโมติ, เญยฺยา ปญฺจ นิยามตาฯ

๔๖๙. ตตฺถ เอกปฺปหาเรน, ผลปุปฺผาทิธารณํ;
รุกฺขานํ ปน สเพฺพสํ, อยํ อุตุนิยามตาฯ

๔๗๐. เตสํ เตสํ ตุ พีชานํ, ตํตํตุลฺยผลุพฺภโว;
มตฺถเก นาฬิเกรสฺส, ฉิทฺทตฺตํ พีชโช อยํฯ

๔๗๑. ติเหตุกํ ติเหตุญฺจ, ทุเหตุญฺจ อเหตุกํ;
วิปากํ ตุ ยโต เทติ, อยํ กมฺมนิยามตาฯ

๔๗๒. ชาติยํ โพธิสตฺตสฺส, เมทนีกมฺปนาทิกํ;
วิเสสตฺตมเนกมฺปิ, อยํ ธมฺมนิยามตาฯ

๔๗๓. โคจเรน ปสาทสฺมิํ, ฆฏฺฏิเต ปน เตนิธ;
อุปฺปตฺตาวชฺชนาทีนํ, อยํ จิตฺตนิยามตาฯ

๔๗๔. อนฺธชฺชนานํ หทยนฺธการํ,
วิทฺธํสนํ ทีปมิมํ ชลนฺตํ;
สิเกฺขถ ธีโร สตตํ ปยุตฺโต,
โมหนฺธการาปคมํ ยทิเจฺฉติฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร วิปากจิตฺตปฺปวตฺตินิเทฺทโส นาม

สตฺตโม ปริเจฺฉโทฯ

๘. อฎฺฐโม ปริเจฺฉโท

ปกิณฺณกนิเทฺทโส

๔๗๕. อิทานิ ปน สเพฺพสํ, เอเตสํ มานสํ มยา;
ปาฎวตฺถาย ภิกฺขูนํ, กถียติ ปกิณฺณกํฯ

๔๗๖. ปุนฺถมกฺกฎโก นาม, ทิสาสุ ปน ปญฺจสุ;
ตตฺถ สุตฺตํ ปสาเรตฺวา, ชาลมเชฺฌ นิปชฺชติฯ

๔๗๗. ปฐมาย ทิสาเยตฺถ, สุเตฺต ปน ปสาริเต;
ปาณเกน ปฎเงฺคน, ฆฎฺฎิเต มกฺขิกาย วาฯ

๔๗๘. นิปนฺนฎฺฐานโต กิญฺจิ, จลิตฺวา อุณฺณนาภิ ตุ;
คนฺตฺวา สุตฺตานุสาเรน, ยูสํ ปิวติ ตสฺส สาฯ

๔๗๙. ปุนาคนฺตฺวาน ตเตฺถว, นิปชฺชติ ยถาสุขํ;
เอวเมว กโรเตว, ทิสาสุ ทุติยาทิสุฯ

๔๘๐. ปสาทา ปญฺจ ทฎฺฐพฺพา, สุตฺตํ ปญฺจทิสาสฺวิว;
จิตฺตํ ปน จ ทฎฺฐพฺพํ, มเชฺฌ มกฺกฎโก วิยฯ

๔๘๑. ปาณกาทีหิ สุตฺตสฺส, ตสฺส สงฺฆฎฺฎนา วิย;
ปสาทานํ ตุ ทฎฺฐพฺพา, ฆฎฺฎนารมฺมเณน หิฯ

๔๘๒. จลนํ วิย ตํมเชฺฌ, นิปนฺนายุณฺณนาภิยา;
ปสาทฆฎฺฎนํ ตตฺถ, คเหตฺวารมฺมณํ ปนฯ

๔๘๓. มโนธาตุกฺริยาจิตฺตํ, ภวงฺคาวฎฺฎนํ มตํ;
ตสฺสา สุตฺตานุสารํว, วีถิจิตฺตปฺปวตฺตนํฯ

๔๘๔. สีเส ปนสฺส วิชฺฌิตฺวา, ยูสปานํว เจตโส;
อารมฺมเณสุ ทฎฺฐพฺพํ, ชวนสฺส ปวตฺตนํฯ

๔๘๕. ปุนาคนฺตฺวา ยถา สุตฺต-ชาลมเชฺฌ นิปชฺชนํ;
วตฺถุํเยว จ นิสฺสาย, จิตฺตสฺส ปริวตฺตนํฯ

๔๘๖. อิทํ ตุ ปน โอปมฺมํ, อตฺถํ ทีเปติ กึ ตุ หิ;
อารมฺมเณน ปฐมํ, ปสาเท ฆฎฺฎิเต ปนฯ

๔๘๗. ปสาทวตฺถุโต จิตฺตา, วตฺถุสนฺนิสฺสิตํ มโน;
ตโต หิ ปฐมํเยว, ชายตีติ หิ ทีปิตํฯ

๔๘๘. เอเกการมฺมณํ ทฺวีสุ, ทฺวีสุ ทฺวาเรสุ สพฺพโส;
อาคจฺฉติ เตนาปาถํ, อยมเตฺถปิ ทีปิโตฯ

๔๘๙. รูปํ จกฺขุปสาทมฺหิ, ฆฏฺฏิตฺวา ตงฺขเณ ปน;
มโนทฺวาเร ตถาปาถ-มาคจฺฉติ นิสํสโยฯ

๔๙๐. ขโค ยถา หิ รุกฺขเคฺค, นิลียโนฺตว สาขิโน;
สาขํ ฆเฏฺฏติ ตสฺสีธ, ฉายา ผรติ ภูมิยํฯ

๔๙๑. สาขาย ฆฏฺฏนจฺฉายา, ผรณานิ จ สพฺพโส;
อปุพฺพาจริมํ เอก-กฺขณสฺมึเยว ชายเรฯ

๔๙๒. เอวเมว จ รูปสฺส, ปสาทสฺส จ ฆฏฺฏนํ;
ภวงฺคจลนสฺสาปิ, ปจฺจยเตฺตน อตฺถโตฯ

๔๙๓. ตเถว จ มโนทฺวาเร, อาปาถคมนมฺปิ จ;
อปุพฺพาจริมํ เอก-กฺขณสฺมึเยว โหติติฯ

๔๙๔. ตโต ภวงฺคํ ฉินฺทิตฺวา, จกฺขุทฺวาเร ยถากฺกมํ;
อาวชฺชเน สมฺปฺปเนฺน, ทสฺสเน สมฺปฏิจฺฉเนฯ

๔๙๕. สนฺตีรเณ สมฺปฺปเนฺน, ตโต โวฏฺฐพฺพเนปิ จ;
กุสลํ ชวนํ จิตฺตํ, ตถากุสลเมว วาฯ

๔๙๖. เอโส เอว นโย โสต-ทฺวาราทีสฺปิ วิญฺญุนา;
อวิเสเสน วิเญฺญโยฺย, สทฺทาทีนํ ตุ ฆฏฺฏเนฯ

๔๙๗. โทวาริโกปมาทีนิ , เอตสฺสตฺถสฺส ทีปเน;
อุทฺธริตฺวาน ตาเนตฺถ, ทเสฺสตพฺพานิ วิญฺญุนาฯ

๔๙๘. อสเมฺภเทน จกฺขุสฺส, รูปาปาถคเมน จ;
อาโลกนิสฺสเยนาปิ, สมนกฺการเหตุนาฯ

๔๙๙. ปจฺจเยหิ ปเนเตหิ, สเมเตหิ จตูหิปิ;
ชายเต **จกฺขุวิญฺญาณํ,** สมฺปยุเตฺตหิ ตํ สหฯ

๕๐๐. อสเมฺภเทน โสตสฺส, สทฺทาปาถคเมน จ;
อากาสนิสฺสเยนาปิ, สมนกฺการเหตุนาฯ

๕๐๑. ปจฺจเยหิ ปเนเตหิ, สเมเตหิ จตูหิปิ;
ชายเต **โสตวิญฺญาณํ,** สมฺปยุเตฺตหิ ตํ สหฯ

๕๐๒. อสเมฺภเทน ฆานสฺส, คนฺธาปาถคเมน จ;
วาโยสนฺนิสฺสเยนาปิ, สมนกฺการเหตุนาฯ

๕๐๓. ปจฺจเยหิ ปเนเตหิ, สเมเตหิ จตูหิปิ;
ชายเต **ฆานวิญฺญาณํ,** สมฺปยุเตฺตหิ ตํ สหฯ

๕๐๔. อสเมฺภเทน ชิวฺหาย, รสาปาถคเมน จ;
อาโปสนฺนิสฺสเยนาปิ, สมนกฺการเหตุนาฯ

๕๐๕. ปจฺจเยหิ ปเนเตหิ, สเมเตหิ จตูหิปิ;
ชายเต **ชิวฺหาวิญฺญาณํ,** สมฺปยุเตฺตหิ ตํ สหฯ

๕๐๖. อสเมฺภเทน กายสฺส, โผฏฺฐพฺพาปาถสงฺคมา;
ปถวีนิสฺสเยนาปิ, สมนกฺการเหตุนาฯ

๕๐๗. ปจฺจเยหิ ปเนเตหิ, สเมเตหิ จตูหิปิ;
ชายเต **กายวิญฺญาณํ,** สมฺปยุเตฺตหิ ตํ สหฯ

๕๐๘. อสเมฺภทา มนสฺสาปิ, ธมฺมาปาถคเมน จ;
วตฺถุสนฺนิสฺสเยนาปิ, สมนกฺการเหตุนาฯ

๕๐๙. ปจฺจเยหิ ปเนเตหิ, สเมเตหิ จตูหิปิ;
มโนวิญฺญาณเมวํ ตุ, สมฺปยุเตฺตหิ ชายเตฯ

๕๑๐. มโน ภวงฺคจิตฺตนฺติ, เวทิตพฺพํ วิภาวินา;
อาวชฺชนกฺริยาจิตฺตํ, สมนกฺกาโรติ สญฺญิตํฯ

๕๑๑. วตฺถุสนฺนิสฺสเยนาติ, นายํ สพฺพตฺถ คจฺฉติ;
ภวํ ตุ ปญฺจโวการํ, สนฺธาย กถิโต ปนฯ

๕๑๒. ปฏิสนฺธาทิจิตฺตานิ, สพฺพาเนกูนวีสติ;
กาเม ทส จ รูเปสุ, ปญฺจ จตฺตาริรูปิสุฯ

๕๑๓. กมฺมํ กมฺมนิมิตฺตญฺจ, ตถา คตินิมิตฺตกํ;
อิทํ หิ ติวิธํ เตสํ, อารมฺมณมุทีริตํฯ

๕๑๔. กามาวจรสนฺธีนํ, ปริตฺตารมฺมณํ มตํ;
ปจฺจุปฺปนฺนมตีตํ วา, โหติ นตฺถิ อนาคตํฯ

๕๑๕. อเฏฺฐว จ มหาปากา, ตีณิ สนฺตีรณานิ จ;
เอกาทสวิธํ จิตฺตํ, ตทารมฺมณสญฺญิตํฯ

๕๑๖. เอกาทสวิเธ จิเตฺต, ตทารมฺมณสญฺญิเต;
ทส ปุญฺญวิปากานิ, เอกํ โหติ อปุญฺญชํฯ

๕๑๗. มหาปากา น ชายเนฺต, รูปารูปภวทฺวเย;
กาเม รูเป ภเว เจว, โหติ สนฺตีรณตฺตยํฯ

๕๑๘. ตทารมฺมณจิตฺตานิ, ยานิ วุตฺตานิ สตฺถุนา;
เตสุ จิตฺตํ ปเนกมฺปิ, รูปารูปภวทฺวเยฯ

๕๑๙. น ตทารมฺมณํ หุตฺวา, ปวตฺตติ กทาจิปิ;
กสฺมา น โหติ เจ ตตฺถ, พีชสฺสาภาวโต ปนฯ

๕๒๐. ปฏิสนฺธิพีชํ นเตฺถตฺถ, กามาวจรสญฺญิตํ;
รูปาทิโคจเร ตสฺส, ภเวยฺย ชนกํ ตุ ยํฯ

๕๒๑. จกฺขุวิญฺญาณกาทีนํ , นตฺถิตาปชฺชตีติ เจ;
นินฺทฺริยานํ ปวตฺตานุ-ภาวโต จิตฺตสมฺภโวฯ

๕๒๒. เอกเนฺตน ยถา เจตํ, ตทารมฺมณมานสํ;
นปฺปวตฺตติ สพฺพมฺปิ, รูปารูปภวทฺวเยฯ

๕๒๓. อกามาวจรธมฺเมปิ, ตเทตํ นานุพนฺธติ;
กสฺมา อชนกตฺตา หิ, ชนกสฺสาสมานโตฯ

๕๒๔. ชนกํ เตน ตุลฺยํ วา, กามาวจรสญฺญิตํ;
กุสลากุสลาทึ ตุ, ชวนํ อนุพนฺธติฯ

๕๒๕. กามาวจรธมฺมาปิ , เย มหคฺคตโคจรา;
หุตฺวา วตฺตนฺติ เต จาปิ, อิทํ เนวานุพนฺธติฯ

๕๒๖. ปริตฺตารมฺมณตฺตา จ, เอกเนฺตน ปนสฺส หิ;
ตถาปริจิตตฺตา จ, นานุพนฺธติ สพฺพทาฯ

๕๒๗. ปิํ เตน ยุตฺติวาเทน, วุตฺตํ **อฏฺฐกถาสุ** หิ;
ตทารมฺมณจิตฺตานิ, เอกาทสปิ สพฺพโสฯ

๕๒๘. นามโคตฺตํ ปนารพฺภ, ชวเน ชวิเตปิ จ;
ตทารมฺมณํ น คณฺหนฺติ, รูปารูปภเวสุ วาฯ

๕๒๙. ยถา ปณฺณตฺติมารพฺภ, ชวเน ชวิเตปิ วา;
ตถา วิปสฺสนายาปิ, ลกฺขณารมฺมณาย จฯ

๕๓๐. ตทารมฺมณา น ลพฺภนฺติ, มิจฺฉตฺตนิยเตสุปิ;
น โลกุตฺตรธมฺเมปิ, อารพฺภ ชวเน คเตฯ

๕๓๑. ตถา มหคฺคเต ธมฺเม, อารพฺภ ชวเน ปน;
ปฏิสมฺภิทาญาณานิ, อารพฺภ ชวิเตปิ จฯ

๕๓๒. มโนทฺวาเรปิ สเพฺพสํ, ชวนานมนนฺตรํ;
ตทารมฺมณจิตฺตานิ, ภวนฺติ อนุปุพฺพโตฯ

๕๓๓. น วิชฺชติ มโนทฺวาเร, ฆฏฺฏนารมฺมณสฺส หิ;
กถํ ภวงฺคโต โหติ, วุฏฺฐานํ ปน เจตโสฯ

๕๓๔. มโนทฺวาเรปิ อาปาถ-มาคจฺฉเนฺตว โคจรา;
ฆฏฺฏนาย วินา ตสฺมา, จิตฺตานํ โหติ สมฺภโวฯ

๕๓๕. ทฺวาทสาปุญฺญจิตฺตานํ , วิปากา สตฺตสตฺตติ;
ภวนฺติ จตุราสีติ, ปาปปากา ปวตฺติยํฯ

๕๓๖. เอกาทสวิธานํ ตุ, หิตฺวา อุทฺธจฺจมานสํ;
เอกาทสวิธา เจว, ภวนฺติ ปฏิสนฺธิโยฯ

๕๓๗. กฺริยจิเตฺตสุ สเพฺพสุ, ชวนํ น จ โหติ ยํ;
ตํ เว กรณมตฺตตฺตา, วาตปุปฺผสมํ มตํฯ

๕๓๘. ชวนตฺตํ ตุ สมฺปตฺตํ, กิจฺจสาธนโต ปน;
ฉินฺนมูลสฺส รุกฺขสฺส, ปุปฺผํว อผลํ สิยาฯ

๕๓๙. ปฏิจฺจ ปน เอตสฺมา, ผลเมตีติ **ปจฺจโย**;
โย ธมฺโม ยสฺส ธมฺมสฺส, ฐิติยุปฺปตฺติยาปิ วาฯ

๕๔๐. อุปกาโร หิ โส ตสฺส, ปจฺจโยติ ปวุจฺจติ;
สมฺภโวปภโว เหตุ, การณํ ปจฺจโย มโตฯ

๕๔๑. โลภาทิ ปน โย ธมฺโม, มูลเฏฺฐนุปการโก;
เหตูติ ปน โส ธมฺโม, วิญฺญาตโพฺพ วิภาวินาฯ

๕๔๒. โลโภ โทโส จ โมโห จ,
ตถาโลภาทโย ตโย;
ฉเฬว เหตุโย โหนฺติ,
ชาติโต นวธา สิยุํฯ

๕๔๓. ธมฺมานํ กุสลาทีนํ, กุสลาทิตฺตสาธโก;
มูลโฏฺฐติ วทเนฺตวํ, เอเก อาจริยา ปนฯ

๕๔๔. เอวํ สเนฺต ตุ เหตูนํ, ตํสมุฏฺฐานรูปิสุ;
เหตุปจฺจยตา เนว, สมฺปชฺชติ กทาจิปิฯ

๕๔๕. น หิ เต ปน รูปานํ, สาเธนฺติ กุสลาทิกํ;
น เตสํ ปน รูปานํ, ปจฺจยา น จ โหนฺติ เตฯ

๕๔๖. ตสฺมา หิ กุสลาทีนํ, กุสลาทิตฺตสาธโก;
มูลโฏฺฐติ น คนฺตโพฺพ, วิญฺญุนา สมยญฺญุนาฯ

๕๔๗. สุปฺปติฏฺฐิตภาวสฺส, สาธเนนุปการโก;
มูลโฏฺฐติ จ เหตูนํ, วิญฺญาตโพฺพ วิภาวินาฯ

๕๔๘. กุสลากุสลา เหตู, กฺริยาเหตู จ สพฺพโส;
ธมฺมานํ สมฺปยุตฺตานํ, ตํสมุฏฺฐานรูปินํฯ

๕๔๙. เหตุปจฺจยตํ ยาตา, ปญฺจโวการภูมิยํ;
สมฺปยุตฺตานเมเวเต, จตุโวการภูมิยํฯ

๕๕๐. กาเม วิปากเหตูปิ, กามาวจรภูมิยํ;
อตฺตนา สมฺปยุตฺตานํ, ปฏิสนฺธิกฺขเณ ปนฯ

๕๕๑. กฏตฺตารูปชาตานํ, ตเถว จ ปวตฺติยํ;
จิตฺตชานญฺจ รูปานํ, เหตุปจฺจยตํ คตาฯ

๕๕๒. รูเป วิปากเหตุ จ, รูปาวจรภูมิยํ;
ตถา วุตฺตปฺปการานํ, โหนฺติ เต เหตุปจฺจยาฯ

๕๕๓. เหตุโย ปญฺจโวกาเร, โลกุตฺตรวิปากชา;
จิตฺตชานญฺจ รูปานํ, สมฺปยุตฺตานเมว จฯ

๕๕๔. เต เหตุปจฺจยา โหนฺติ, จตุโวการภูมิยํ;
ภวนฺติ สมฺปยุตฺตานํ, อิตเร จ สภูมิยํฯ

๕๕๕. เหตุโตฺถ เหตุโย เจว, เหตุปจฺจยสมฺภโว;
เอวเมว จ วิเญฺญยฺโย, สญฺชาตสุขเหตุนาฯ

๕๕๖. ฉโนฺท จิตฺตญฺจ วีริยํ, วีมํสา จาติ สตฺถุนา;
โลกาธิปตินา วุตฺตา, จตุธาธิปตี สิยุํฯ

๕๕๗. ฉนฺทํ ตุ เชฏฺฐกํ กตฺวา, ฉนฺทํ กตฺวา ธุรํ ปน;
จิตฺตสฺสุปฺปตฺติกาลสฺมิํ, ฉนฺทาธิปติ นามโสฯ

๕๕๘. เอเสว จ นโย เญฺญยฺโย, เสเสสฺวปิ จ ตีสฺวปิ;
อธิปฺปตีติ นิทฺทิโฏฺฐ, เชฏฺฐเฏฺฐนุปการโกฯ

๕๕๙. สุมติมติวิโพธนํ วิจิตฺตํ,
กุมติมตินฺธนปาวกํ ปธานํ;
อิมมติมธุรํ อเวทิ โย โย,
ชินวจนํ สกลํ อเวทิ โส โสฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร ปกิณฺณกนิเทฺทโส นาม

อฏฺฐโม ปริเจฺฉโทฯ

๙. นวโม ปริเจฺฉโท

ปุญฺญวิปากปจฺจยนิเทฺทโส

๕๖๐. ทฺวตฺตึส ปากจิตฺตานิ, โลกิกาเนว ยานิ หิ;
เอเตสํ ปากจิตฺตานํ, ปฏิสนฺธิปวตฺติสุฯ

๕๖๑. ปุญฺญาปุญฺญาทิสงฺขารา, ยถา เยสญฺจ ปจฺจยา;
ภวาทีสุ ตถา เตปิ, วิญฺญาตพฺพา วิภาวินาฯ

๕๖๒. ตโย ภวา จตโสฺส จ, โยนิโย คติปญฺจกํ;
วิญฺญาณฏฺฐิติโย สตฺต, สตฺตาวาสา นเวริตาฯ

๕๖๓. **กาเม** ปุญฺญาภิสงฺขาร-สญฺญิตา อฏฺฐ เจตนา;
นวนฺนํ ปากจิตฺตานํ, กาเม สุคติยํ ปนฯ

๕๖๔. นานากฺขณิกกมฺมูป-นิสฺสยปจฺจเยหิ จ;
เทฺวธา หิ ปจฺจยา เตสํ, ภวนฺติ ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๖๕. อุเปกฺขาสหิตาเหตุ-มโนวิญฺญาณธาตุยา ;
วินา ปริตฺตปากานํ, โหนฺติ เทฺวธา ปวตฺติยํฯ

๕๖๖. ตาเยว เจตนา รูป-ภเว เทฺวธาว ปจฺจยา;
ปญฺจนฺนํ ปากจิตฺตานํ, ภวนฺติ หิ ปวตฺติยํฯ

๕๖๗. อฏฺฐนฺนํ ตุ ปริตฺตานํ, กาเม ทุคฺคติยํ ตถา;
ปวเตฺต ปจฺจยา โหนฺติ, น โหนฺติ ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๖๘. โหนฺติ วุตฺตปฺปการาว, กาเม สุคติยํ ตถา;
โสฬสนฺนํ วิปากานํ, ปวเตฺต ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๖๙. **รูเป** ปุญฺญาภิสงฺขารา, รูปาวจรภูมิยํ;
ปญฺจนฺนํ ปากจิตฺตานํ, ปจฺจยา ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๗๐. โหนฺติมาปุญฺญสงฺขารา, กาเม ทุคฺคติยํ ทฺวิธา;
วิญฺญาณสฺส ปเนกสฺส, ปจฺจยา ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๗๑. ฉนฺนํ ปน ปวเตฺตว, โหนฺติ โน ปฏิสนฺธิยํ;
สตฺตนฺนมฺปิ ภวเนฺตว, ปวเตฺต ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๗๒. กาเม สุคติยํ เตสํ, สตฺตนฺนมฺปิ ตเถว จ;
ปวเตฺต ปจฺจยา โหนฺติ, น โหนฺติ ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๗๓. วิญฺญาณานํ จตุนฺนมฺปิ, เตสํ รูปภเว ตถา;
ปวเตฺต ปจฺจยา โหนฺติ, น โหนฺติ ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๗๔. โส จ กามภเวนิฎฺฐ-รูปาทิอุปลทฺธิยํ;
อนิฎฺฐรูปาทโย ปน, พฺรหฺมโลเก น วิชฺชเรฯ

๕๗๕. ตฺเถวาเนณฺชสงฺขาโร , **อรูปาวจร**ภูมิยํ;
จตุนฺนํ ปากจิตฺตานํ, ปวเตฺต ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๗๖. เอวํ ตาว ภเวเสฺวเต, ปฏิสนฺธิปวตฺติสุ;
ยถา จ ปจฺจยา โหนฺติ, ตถา เญยฺยา วิภาวินาฯ

๕๗๗. เอเสว จ นโย เญโยฺย, โยนิอาทีสุ ตตฺริทํ;
อาทิโต ปน ปฏฺฐาย, มุขมตฺตนิทสฺสนํฯ

๕๗๘. อวิเสเสน ปุญฺญาภิ-สงฺขาโร ทฺวิภเวสุปิ;
ทตฺวาน ปฏิสนฺธึ ตุ, สพฺพปากํ ชเนติ โสฯ

๕๗๙. ตถา จตูสุ วิเญฺญโยฺย, อณฺฑชาทีสุ โยนิสุ;
พหุเทวมนุสฺสานํ, คตีสุ ทฺวีสุ เอว จฯ

๕๘๐. ตถา นานตฺตกายาทิ-วิญฺญาณานํ ฐิตีสุปิ;
ตถา วุตฺตปฺปการสฺมึ, สตฺตาวาเส จตุพฺพิเธฯ

๕๘๑. เอวํ ปุญฺญาภิสงฺขาโร, ภวาทีสุ ยถารหํ;
เอกวีสติปากานํ, ปจฺจโย โหติ จ ทฺวิธาฯ

๕๘๒. กาเม อปุญฺญสงฺขาโร, ภเว จตูสุ โยนิสุ;
ตีสุ คตีสุ เอกิสฺสา, วิญฺญาณฎฺฐิติยาปิ จฯ

๕๘๓. สตฺตาวาเส ปเนกสฺมึ,
อุโหติ โส ปจฺจโย ทฺวิธา;
สตฺตนฺนํ ปากจิตฺตานํ,
ปวเตฺต ปฏิสนฺธิยํฯ

๕๘๔. ตฺเถวาเนณฺชสงฺขาโร, เอการูปภเว ปุน;
เอกิสฺสา โยนิยา เจว, เอกิสฺสา คติยาปิ จฯ

๕๘๕. ตีสุ จิตฺตฎฺฐิตีเสฺวว, สตฺตาวาเส จตุพฺพิเธ;
จตุนฺนํ ปากจิตฺตานํ, เทฺวธา โส โหติ ปจฺจโยฯ

๕๘๖. ปฏิสนฺธิปวตฺตีนํ , วเสเนว ภวาทิสุ;
วิชานิตพฺพา สงฺขารา, ยถา เยสญฺจ ปจฺจยาฯ

๕๘๗. น รูปารูปธมฺมานํ, สงฺกนฺติ ปน วิชฺชติ;
สงฺกนฺติภาเว อสติ, ปฏิสนฺธิ กถํ สิยาฯ

๕๘๘. นตฺถิ จิตฺตสฺส สงฺกนฺติ, อตีตภวโต อิธ;
ตโต เหตุํ วินา ตสฺส, ปาตุภาโว น วิชฺชติฯ

๕๘๙. สลทฺธปจฺจยํ รูปา-รูปมตฺตํ ตุ ชายติ;
อุปฺปชฺชมานเมวํ ตุ, ลภิตฺวา ปจฺจยํ ปนฯ

๕๙๐. ภวนฺตรมุเปตีติ, สมญฺญาย ปวุจฺจติ;
น จ สโตฺต น จ ชีโว, น อตฺตา วาปิ วิชฺชติฯ

๕๙๑. ตยิทํ ปากฏํ กตฺวา, ปฏิสนฺธิกฺกมํ ปน;
ทสฺสยิสฺสามหํ สาธุ, นิโพธถ สุทุพฺพุธํฯ

๕๙๒. อตีตสฺมึ ภเว ตสฺส, อาสนฺนมรณสฺส หิ;
หริตํ ตาลปณฺณํว, ปกฺขิตฺตํ อาตเป ปนฯ

๕๙๓. สสฺสมาเน สรีรสฺมึ, นเฏฺฐ จกฺขุนฺทฺริยาทิเก;
หทยวตฺถุมตฺตสฺมึ, ฐิเต กายปฺปสาทิเกฯ

๕๙๔. วตฺถุสนฺนิสฺสิตํ จิตฺตํ, โหติ ตสฺมึ ขเณปิ จ;
ปุพฺพานุเสวิตํ กมฺมํ, ปุญฺญํ วาปุญฺญเมว วาฯ

๕๙๕. กมฺมํ กมฺมนิมิตฺตํ วา, อาลมฺพิตฺวา ปวตฺตติ;
เอวํ ปวตฺตมานํ ตํ, วิญฺญาณํ ลทฺธปจฺจยํฯ

๕๙๖. อวิชฺชาย ปฏิจฺฉนฺนา-ทีนเว วิสเย ปน;
ตณฺหา นเมติ สงฺขารา, ขิปนฺติ สหชา ปนฯ

๕๙๗. น มียมานํ ตณฺหาย, ตํ สนฺตติวสา ปน;
โอริมา ปน ตีรมฺหา, อาลมฺพิตฺวาน รชฺชุกํฯ

๕๙๘. มาติกาติกฺกโมเวตํ , ปุริมํ ชหติ นิสฺสยํ;
อปรํ กมฺมสมฺภูตํ, ลมฺพิตฺวา วาปิ นิสฺสยํฯ

๕๙๙. ตํ ปนารมฺมณาทีหิ, ปจฺจเยหิ ปวตฺตติ;
ปุริมํ จวนํ เอตฺถ, ปจฺฉิมํ ปฏิสนฺธิ ตุฯ

๖๐๐. ตเทตํ นาปิ ปุริมา, ภวโตปิ อิธาคตํ;
กมฺมาทิญฺจ วินา เหตุํ, ปาตุภูตํ น เจว ตํฯ

๖๐๑. เอตฺถ เจตสฺส จิตฺตสฺส, ปุริมา ภวโต ปน;
อิธานาคมเนตีต-ภวเหตูหิ สมฺภเวฯ

๖๐๒. ปฏิโฆสทีปมุทฺทาที, ภวเนฺตตฺถ นิทสฺสนา;
ยถา อาคนฺตฺวา อญฺญตฺร, โหนฺติ สทฺทาทิเหตุกาฯ

๖๐๓. เอวเมว จ วิญฺญาณํ, เวทิตพฺพํ วิภาวินา;
สนฺตานพนฺธโต นตฺถิ, เอกตา วาปิ นานตาฯ

๖๐๔. สติ สนฺตานพเนฺธ ตุ, เอกเนฺตเนกตา สิยา;
ขีรโต ทธิสมฺภูตํ, น ภเวยฺย กทาจิปิฯ

๖๐๕. อถาปิ ปน เอกนฺต-นานตา สา ภเวยฺย เจ;
ขีรสามี นโร เนว, ทธิสามี ภเวยฺย โสฯ

๖๐๖. ตสฺมา เอตฺถ ปเนกนฺต-เอกตานานตาปิ วา;
น เจว อุปคนฺตพฺพา, วิญฺญุนา สมยญฺญุนาฯ

๗. นนุ เอวมสงฺกนฺติ-ปาตุภาเว ตสฺส สติ;
เย อิมสฺมึ มนุสฺสตฺต-ภาเว ขนฺธาภิสมฺภวาฯ

๖๐๘. เตสํ อิธ นิรุทฺธตฺตา, กมฺมสฺส ผลเหตุโน;
ปรตฺถาคมโต เจว, อิธ ตสฺส กตสฺส หิฯ

๖๐๙. อญฺญสฺส อญฺญโต เจว, กมฺมโต ตํ ผลํ สิยา;
ตสฺมา น สุนฺทรํ เอตํ, วิธานํ สพฺพเมว จฯ

เอตฺถาห –

๖๑๐. สนฺตาเน ยํ ผลํ เอตํ, นาญฺญสฺส น จ อญฺญโต;
พีชานํ อภิสงฺขาโร, เอตสฺสตฺถสฺส สาธโกฯ

๖๑๑. เอกสฺมึ ปน สนฺตาเน, วตฺตมานํ ผลํ ปน;
อญฺญสฺสาติปิ วา เนว, อญฺญโต วา น โหติ ตํฯ

๖๑๒. พีชานํ อภิสงฺขารา, เอตสฺสตฺถสฺส สาธโก;
พีชานํ อภิสงฺขาเร, กเต ตุ มธุอาทินาฯ

๖๑๓. ตสฺส พีชสฺส สนฺตาเน, ปฐมํ ลทฺธปจฺจโย;
มธุโร ผลโส ตสฺส, โหติ กาลนฺตเร ปนฯ

๖๑๔. น หิ ตานิ หิ พีชานิ, อภิสงฺขรณมฺปิ วา;
ปาปุณนฺติ ผลฏฺฐานํ, เอวํ เญยฺยมิทมฺปิ จฯ

๖๑๕. พาลกาเล ปยุตฺเตน, วิชฺชาสิปฺปสธาทินา;
ทีเปตโพฺพ อยํ วุทฺธ-กาลสฺมึ ผลทายินาฯ

๖๑๖. เอวํ สเนฺตปิ ตํ กมฺมํ, วิชฺชมานมฺปิ วา ปน;
ผลสฺส ปจฺจโย โหติ, อถ วาวิชฺชมานกํฯ

๖๑๗. วิชฺชมานํ สเจ โหติ, ตปฺปวตฺติกฺขเณ ปน;
ภวิตพฺพํ วิปาเกน, สทฺธิเมว จ เหตุนาฯ

๖๑๘. อถ วาวิชฺชมานํ ตํ, นิรุทฺธํ ปจฺจโย ภเว;
ปวตฺติกฺขณโต ปุเพฺพ, ปจฺฉา นิจฺจผลํ สิยาฯ

วุจฺจเต –

๖๑๙. กฏตฺตา ปจฺจโย กมฺมํ, ตสฺมา นิจฺจผลํ น จ;

ปาฏิโภคาทิกํ กมฺมํ, เวทิตพฺพํ นิทสฺสนํฯ

๖๒๐. กฏตฺตาเยว ตํ กมฺมํ, ผลสฺส ปน ปจฺจโย;
น จสฺส วิชฺชมานตฺตํ, ตสฺส วาวิชฺชมานตาฯ

๖๒๑. อภิธมฺมาวตาโรยํ, ปรมตฺถปกาสโน;
โสตโพฺพ ปน โสตูนํ, ปีติพุทฺธิวิวฑฺฒโนฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร ปุญฺญวิปากปจฺจยนิเทฺทโส นาม

นวโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๐. ทสโม ปริเจฺฉโท

รูปวิภาคนิเทฺทโส

๖๒๒. วุตฺตมาทิมฺหิ ยํ รูปํ, จิตฺตชานมนนฺตรํ;
ตสฺส ทานิ กริสฺสามิ, สมาเสน วิภาวนํฯ

๖๒๓. ยํ รุปฺปตีติ รูปนฺติ, ตถา รูปยตีติ วา;
รูปารูปภวาตีโต, สุรูโป รูปมพฺรวิฯ

๖๒๔. ตํ รูปํ ทุวิธํ โหติ, ภูโตปาทายเภทโต;
จตุพฺพิธา มหาภูตา, อุปาทา จตุวีสติฯ

๖๒๕. ปถวีธาตุ อาโป จ,
เตโช วาโย ตเถว จ;
จตฺตาโรเม มหาภูตา,
มหาภูเตน เทสิตาฯ

๖๒๖. มหนฺตา ปาตุภูตาติ, มหาภูตสมาติ วา;
วญฺจกตฺตา อภูเตน, **มหาภูตา**ติ สญฺญิตาฯ

๖๒๗. จกฺขุ โสตญฺจ ฆานญฺจ, ชิวฺหา กาโย จ รูปตา;
สโทฺท คโนฺธ รโส อิตฺถิ-ปุริสินฺทฺริยชีวิตํฯ

๖๒๘. วตฺถุมาหารตา กาย-วจีวิญฺญตฺติโย ทุเว;
อากาโส เจว รูปสฺส, ลหุตาทิตฺตยมฺปิ จฯ

๖๒๙. อุปจโย สนฺตติรูปํ, ชรตานิจฺจตาปิ จ;
อุปาทาติ ปวุจฺจนฺติ, อิมานิ จตุวีสติฯ

๖๓๐. มหาภูตานิ นิสฺสาย, อมุญฺจิตฺวา ปวตฺติโต;
อุปาทารูปมิจฺจาห, นิรุปาทานมานโสฯ

๖๓๑. ปถวี ปติฏฺฐตฺตา จ, วาโย วายนโต ภเว;
เตโช เตเชติ รูปานิ, อาโป อาเปติ ปาลนาฯ

๖๓๒. เตสํ ทานิ ปวกฺขามิ, รูปานํ ลกฺขณาทิกํ;
ลกฺขณาทีสุ ญาเตสุ, ธมฺมา อาวิ ภวนฺติ หิฯ

๖๓๓. สามญฺญํ วา สภาโว วา, ธมฺมานํ ลกฺขณํ มตํ;
กิจฺจํ วา ตสฺส สมฺปตฺติ, รโสติ ปริทีปิโตฯ

๖๓๔. ผลํ วา ปจฺจุปฏฺฐานํ, อุปฏฺฐานนโยปิ วา;
อาสนฺนการณํ ยํ ตุ, ตํ ปทฏฺฐานสญฺญิตํฯ

ตตฺถ กกฺขฬตฺตลกฺขณา ปถวีธาตุ, ปติฏฺฐานรสา, สมฺปฏิจฺฉนปจฺจุปฏฺฐานาฯ ปคฺฆรณลกฺขณา อาโปธาตุ, อุปฺพฺรูหนรสา, สงฺคหปจฺจุปฏฺฐานาฯ อุณฺหตฺตลกฺขณา เตโชธาตุ, ปริปาจนรสา, มทฺทวานุปฺปทานปจฺจุปฏฺฐานาฯ วิตฺถมฺภนลกฺขณา วาโยธาตุ, สมุทีรณรสา, อภินีหารปจฺจุปฏฺฐานาฯ เอเกกาย เจตฺถ เสสภูตตฺตยปทฏฺฐานาติ เวทิตพฺพาฯ

จกฺขตีติ **จกฺขุ,** รูปํ วิภาเวตีติ อโตฺถฯ

๖๓๕. ตตฺถ จกฺขุ ทฺวิธา วุตฺตํ, ปญฺญามํสปฺปเภทโต;
ตตฺถ ปญฺญามยํ จกฺขุ, โหติ ปญฺจวิธํ ปนฯ

๖๓๖. พุทฺธธมฺมสมเนฺตหิ, ญาณทิเพฺพหิ นามโต;
ยถานุกฺกมโต เตสํ, นานตฺตํ เม นิโพธถฯ

๖๓๗. อาสยานุสเย ญาณํ, อินฺทฺริยานํ ปโรปเร;
พุทฺธจกฺขุนฺติ นิทฺทิฏฺฐํ, มุนินา โลกจกฺขุนาฯ

๖๓๘. เหฏฺฐามคฺคตฺตเย ญาณํ, **ธมฺมจกฺขุ**นฺติ สญฺญิตํ;
เญยฺยํ **สมนฺตจกฺขุนฺติ,** ญาณํ สพฺพญฺญุตา ปนฯ

๖๓๙. ยํ ‘‘จกฺขุํ อุทปาที’’ติ, อาคตํ **ญาณจกฺขุ** ตํ;
อภิญฺญาจิตฺตชา ปญฺญา, **ทิพฺพจกฺขุ**นฺติ วุจฺจติฯ

๖๔๐. มํสจกฺขุปิ ทุวิธํ, สสมฺภารปสาทโต;
สสมฺภารญฺจ นาเมตฺถ, อกฺขิกูเป ปติฏฺฐิตํฯ

๖๔๑. อกฺขิกูปฏฺฐินา เหฏฺฐา, อุทฺธญฺจ ภมุกฏฺฐินา;
อุภโต อกฺขิกูเฏหิ, มตฺถลุเงฺคน อนฺตโตฯ

๖๔๒. พหิทฺธา อกฺขิโลเมหิ, ปริจฺฉิโนฺน จ โย ปน;
นฺหารุสุเตฺตน อาพโนฺธ, มํสปิโณฺฑ ปวุจฺจติฯ

๖๔๓. สกโลปิ จ โลโกยํ, กมลสฺส ทลํ วิย;
ปุถุลํ วิปุลํ นีลํ, อิติ ชานาติ โลจนํฯ

๖๔๔. จกฺขุ นาม น ตํ โหติ, วตฺถุ ตสฺสาติ วุจฺจติ;
อิทํ ปน **สสมฺภาร-จกฺขุ**นฺติ ปริทีปิตํฯ

๖๔๕. วโณฺณ คโนฺธ รโส โอชา,
จตโสฺส จาปิ ธาตุโย;
ภาวสมฺภวสณฺฐานํ,
ชีวิตานิ ตเถว จฯ

๖๔๖. กายจกฺขุปสาทาติ ,
สมฺภารา โหนฺติ จุทฺทส;
ตถา วิตฺถารโต เจตํ,
จตโสฺส จาปิ ธาตุโยฯ

๖๔๗. วณฺโณ คนฺโธ รโส โอชา,
สณฺฐานสมฺภโว ตถา;
ทเสเต จตุสมุฏฺฐานา,
จตฺตาลีส ภวนฺติ เตฯ

๖๔๘. จกฺขุ กายปฺปสาโท จ, ภาโว ชีวิตเมว จ;
จตฺตาลีสญฺจ รูปานิ, จตฺตาริ ตุ ภวนฺติ หิฯ

๖๔๙. อิเมสํ ปน รูปานํ, วเสน ปริปิณฺฑิตํ;
อิทํ สมฺภารจกฺขุนฺติ, ปณฺฑิเตหิ ปกาสิตํฯ

๖๕๐. โย ปเนตฺถ สิโต อตฺถิ, ปริพนฺโธ ปริตฺตโก;
จตุนฺนํ ปน ภูตานํ, ปสาโท กมฺมสมฺภโวฯ

๖๕๑. อิทํ **ปสาทจกฺขุ**นฺติ, อกฺขาตํ ปญฺจจกฺขุนา;
ตเทตํ ตสฺส มชฺฌ ตุ, สสมฺภารสฺส จกฺขุโนฯ

๖๕๒. สเตน มณฺฑเลนสฺส, ปริกฺขิตฺตสฺส สพฺพโส;
กณฺหมณฺฑลมชฺฌ วา, นิวิฏฺเฐ ทิฏฺฐมณฺฑเลฯ

๖๕๓. สนฺธารณาทิกิจฺจาหิ, ธาตูหิ จ จตูหิปิ;
กตูปการํ หุตฺวาน, อุตุจิตฺตาทินา ปนฯ

๖๕๔. อุปตฺถมฺภิยมานํ ตํ, อายุนา กตปาลนํ;
วณฺณคนฺธรสาทีหิ, รูเปหิ ปริวาริตํฯ

๖๕๕. จกฺขุวิญฺญาณกาทีนํ, วตฺถุทฺวารญฺจ สาธยํ;
อูกาสิรสมาเนน, ปมาเณเนว ติฏฺฐติฯ

วุตฺตํ เหตํ –

๖๕๖. ‘‘เยน จกฺขุปสาเทน, รูปานิมนุปสฺสติ;
ปริตฺตํ สุขุมํ เอตํ, อูกาสิรสมูปม’’นฺติฯ

๖๕๗. โสตาทีสุ จ เอเสว, นโย เญโยฺย วิภาวินา;
วิเสสมตฺตเมเวตฺถ, ปวกฺขามิ อิโต ปรํฯ

สุณาตีติ **โสตํ,** ตํ ตนุตมฺพโลมาจิเต องฺคุลิเวธกสณฺฐาเน ปเทเส วุตฺตปฺปการาหิ ธาตูหิ กตูปการํ อุตุจิตฺตาหาเรหิ อุปตฺถมฺภิยมานํ อายุนา ปริปาลิยมานํ โสตวิญฺญาณาทีนํ วตฺถุทฺวารภาวํ สาธยมานํ ติฏฺฐติฯ

ฆายตีติ **ฆานํ,** ตํ สสมฺภารฆานพิลสฺส อโนฺต อชปทสณฺฐาเน ปเทเส ยถาวุตฺตปฺปการา หุตฺวา ติฏฺฐติฯ

สายตีติ **ชิวฺหา,** ชีวิตมวฺหายตีติ วา **ชิวฺหา,** สา สสมฺภารชิวฺหามชฺฌสฺส อุปริ อุปฺปลทลคฺคสณฺฐาเน ปเทเส ยถาวุตฺตปฺปการา หุตฺวา ติฏฺฐติฯ

กุจฺฉิตานํ มลานํ อาโยติ **กาโย**ฯ ยาวตา ปน อิมสฺมึ กาเย อุปาทินฺนกํ รูปํ อตฺถิ, สพฺพตฺถ กายปสาโท กปฺปาสปฏเล เสฺนโห วิย ยถาวุตฺตปฺปกาโร หุตฺวา ติฏฺฐติฯ

เอตฺถ ปเนเตสํ ลกฺขณาทีนิ ปวกฺขามิ – ทฏฺฐุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานภูตปสาทลกฺขณํ จกฺขุ, รูเปสุ อาวิญฺฉนรสํ, จกฺขุวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐานํ, ทฏฺฐุกามตานิทานกมฺมชภูตปทฏฺฐานํฯ

โสตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานภูตปสาทลกฺขณํ โสตํ, สเทฺทสุ อาวิญฺฉนรสํ, โสตวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐานํ, โสตุกามตานิทานกมฺมชภูตปทฏฺฐานํฯ

ฆายิตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานภูตปสาทลกฺขณํ ฆานํ, คเนฺธสุ อาวิญฺฉนรสํ, ฆานวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐานํ, ฆายิตุกามตานิทานกมฺมชภูตปทฏฺฐานํฯ

สายิตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานภูตปสาทลกฺขณาชิวฺหา , รเสสุ อาวิญฺฉนรสา, ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐานา, สายิตุกามตานิทานกมฺมชภูตปทฏฺฐานาฯ

ผุสิตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานภูตปสาทลกฺขโณ กาโย, โผฏฺฐเพฺพสุ อาวิญฺฉนรโส, กายวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐาโน, ผุสิตุกามตานิทานกมฺมชภูตปทฏฺฐาโนฯ

เกจิ ปนาหุ –

๖๕๘. เตชาธิกานํ ภูตานํ, ปสาโท ปน จกฺขุติ;
อากาสานิลโตยุพฺพิอธิกานํ ตุ เสสกาฯ

๖๕๙. เต ปเนวํ ตุ วตฺตพฺพา, ''สุตฺตํ อาหรถา''ติ หิ;
สุตฺตเมว จ เต อทฺธา, น ทกฺขิสฺสนฺติ กิญฺจิปิฯ

๖๖๐. วิเสเส สติ ภูตานํ, ปสาโท หิ กถํ ภเว;
สมานานํ หิ ภูตานํ, ปสาโท ปริทีปิโตฯ

๖๖๑. ตสฺมา นิสฺสยภูตานํ, จตุนฺนํ สพฺพโส ปน;
ปหาเยว ปเนเตสํ, วิเสสปริกปฺปนํฯ

๖๖๒. เญยฺยา กมฺมวิเสเสน, ปสาทานํ วิเสสตา;
น หิ ภูตวิเสเสน, โหติ เตสํ วิเสสตาฯ

๖๖๓. เอวเมเตสุ จกฺขุญฺจ, โสตํ อปตฺตคาหกํ;
เสสํ ตุ ปน ฆานาทิตฺตยํ สมฺปตฺตคาหกํฯ

รูปนฺติ รูปยตีติ รูปํ, วณฺณวิการมาปชฺชมานํ หทยงฺคตภาวํ ปกาเสตีติ อโตฺถฯ ตํ ปน จกฺขุปฏิหนนลกฺขณํ, จกฺขุวิญฺญาณสฺส วิสยภาวรสํ, ตเสฺสว โคจรภาวปจฺจุปฏฺฐานํ, จตุมหาภูตปทฏฺฐานํฯ ยถา เจตํ, ตถา สพฺพานิปิ อุปาทารูปานีติ ฯ

สโทฺทติ สทฺทยตีติ สโทฺท, โส ปน โสตปฏิหนนลกฺขโณ, โสตวิญฺญาณสฺส วิสยภาวรโส, ตเสฺสว โคจรภาวปจฺจุปฏฺฐาโนฯ

รโสติ รสนฺติ เตนาติ รโส, โส ชิวฺหาปฏิหนนลกฺขโณ, ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส วิสยภาวรโส, ตเสฺสว โคจรภาวปจฺจุปฏฺฐาโนฯ

คนฺโธติ อตฺตานํ คนฺธยติ สูจยตีติ คนฺโธ, โส ฆานปฏิหนนลกฺขโณ, ฆานวิญฺญาณสฺส วิสยภาวรโส, ตเสฺสว โคจรภาวปจฺจุปฏฺฐาโนฯ

อิตฺถินฺทฺริยนฺติ –

๖๖๔. กมฺมโช อิตฺถิภาโวยํ, ปฏิสนฺธิสมุฏฺฐิโต;
ยเญฺจตํ อิตฺถิลิงฺคาทิ, น ตุ ตํ อินฺทฺริยํ สิยาฯ

๖๖๕. อิตฺถินฺทฺริยํ ปฏิเจฺจว, อิตฺถิลิงฺคาทโย ปน;
ปวเตฺตเยว ชายเนฺต, น ตานิ ปฏิสนฺธิยํฯ

๖๖๖. น จ ตํ จกฺขุวิเญฺญยฺยํ, มโนวิเญฺญยฺยเมว ตํ;
อิตฺถิลิงฺคาทโย จกฺขุวิเญฺญยฺยา โหนฺติ วา น วาฯ

๖๖๗. เอเสว จ นโย เญโยฺย, เสเสปิ **ปุริสินฺทฺริเย**;
อิทํ ปฐมกปฺปานํ, อุภยํ ตุ ปวตฺติยํฯ

๖๖๘. สมุฏฺฐาตีติ วิเญฺญยฺยํ, ปรโต ปฏิสนฺธิยํ;
ปวเตฺตปิ สมุฏฺฐาย, ปวเตฺต ปริวตฺตติฯ

๖๖๙. มหตา ปาปกเมฺมน, ปุริสตฺตํ วินสฺสติ;
มหตา กุสเลเนว, ชายเต ปุริสินฺทฺริยํฯ

๖๗๐. ทุพฺพลากุสเลเนว, อิตฺถิลิงฺคํ วินสฺสติ;
ทุพฺพเลเนว ปุเญฺญน, อิตฺถิภาโว หิ ชายเตฯ

๖๗๑. อุภโตพฺยญฺชนสฺสาปิ , เอกเมวินฺทฺริยํ สิยา;
เอวํ สเนฺต อภาโว จ, ทุติยพฺยญฺชนสฺส ตุฯ

๖๗๒. น จาภาโว สิยา กสฺมา, น ตํ พฺยญฺชนการณํ;
ตสฺส กมฺมสหายํ หิ, ราคจิตฺตํ ตุ การณํฯ

อุภยสฺส ปเนตสฺส ลกฺขณาทีนิ วุจฺจติฯ ตตฺถ อิตฺถิภาวลกฺขณํ อิตฺถินฺทฺริยํ, ‘‘อิตฺถี’’ติ ปกาสนรสํ, อิตฺถิลิงฺคนิมิตฺตกุตฺตากปฺปานํ การณภาวปจฺจุปฏฺฐานํฯ

ปุริสภาวลกฺขณํ ปุริสินฺทฺริยํ, ‘‘ปุริโส’’ติ ปกาสนรสํ, ปุริสลิงฺคนิมิตฺตกุตฺตากปฺปานํ การณภาวปจฺจุปฏฺฐานํฯ

ชีวิตนฺติ –

๖๗๓. ชีวิตินฺทฺริยนิเทฺทเส, วตฺตพฺพํ ยํ สิยา อิธ;
อรูปชีวิเต วุตฺต-นเยเนว จ ตํ วเทฯ

ลกฺขณาทีนิ ปนสฺส เอวํ เวทิตพฺพานิฯ สหชรูปปริปาลนลกฺขณํ ชีวิตินฺทฺริยํ, เตสํ ปวตฺตนรสํ, เตสเมว ฐปนปจฺจุปฏฺฐานํ, ยาปยิตพฺพภูตปทฏฺฐานนฺติฯ

วตฺถูติ หทยวตฺถุฯ

๖๗๔. ยํ นิสฺสาย มโนธาตุ-มโนวิญฺญาณธาตุโย;
วตฺตนฺติ ปญฺจโวกาเร, ตํ ‘‘วตฺถู’’ติ ปวุจฺจติฯ

มโนธาตุมโนวิญฺญาณธาตูนํ นิสฺสยลกฺขณํ หทยวตฺถุ, ตาสเญฺจว ธาตูนํ อาธารณรสํ, อุพฺพาหนปจฺจุปฏฺฐานํฯ

อาหารตาติ กพฬีกาโร อาหาโรฯ โอชฏฺฐมกํ รูปํ อาหรตีติ อาหาโรฯ

๖๗๕. ยาย โอชาย ยาเปนฺติ, ยตฺถ ยตฺถ จ ปาณิโน;
อยํ ตุ ‘‘กพฬีกาโร, อาหาโร’’ติ ปวุจฺจติฯ

๖๗๖. อนฺนปานาทิกํ วตฺถุ, อชฺฌํ หรติ กมฺมชํ;
เกวลํ น จ สโกฺกติ, ปาเลตุํ ชีวิตํ ปนฯ

๖๗๗. โอชา สโกฺกติ ปาเลตุํ, หริตุํ น จ ปาจกํ;
หริตุมฺปิ จ ปาเลตุํ, อุโภ สโกฺกนฺติ เอกโตฯ

ลกฺขณาทิโต ปนสฺส โอชาลกฺขโณ กพฬีกาโร อาหาโร, รูปาหรณรโส, อุปตฺถมฺภนปจฺจุปฏฺฐาโน, กพฬํ กตฺวา อโชฺฌหริตพฺพวตฺถุปทฏฺฐาโนติ เวทิตโพฺพฯ

กายวิญฺญตฺตินิเทฺทเส กาเยน อตฺตโน ภาวํ วิญฺญาเปนฺตานํ กายคฺคหณานุสาเรน คหิตาย เอตาย ภาโว วิญฺญายตีติ วิญฺญตฺติฯ สยํ วา กายคฺคหณานุสาเรน วิญฺญายตีติปิ วิญฺญตฺติฯ ‘‘กาเยน สํวโร สาธุ, สาธุ วาจาย สํวโร’’ติ อาคโต โจปนสงฺขาโต กาโยว วิญฺญตฺติ **กายวิญฺญตฺติ**ฯ กายวิปฺผนฺทเนน อธิปฺปายวิญฺญาปนเหตุตฺตา สยเญฺจ ตถา วิเญฺญยฺยตฺตา กาเยน วิญฺญตฺตีติปิ **กายวิญฺญตฺติ**ฯ

๖๗๘. ยตฺถ ยา สหชาตสฺส, จิตฺตชานิลธาตุยา;
รูปสฺส จลเน เหตุ, เอกาการวิการตาฯ

๖๗๙. กายวิญฺญตฺติ นามายํ, กายทฺวารนฺติ สา มตา;
ตตฺถ ยา เจตนาสิทฺธา, ปุญฺญาปุญฺญวสา ปนฯ

๖๘๐. กายกมฺมนฺติ นิทฺทิฏฺฐา, สตฺถุนา สา หิเตสินา;
สมฺปวตฺติ ปเนติสฺสา, วจีทฺวาเรปิ ชายเตฯ

๖๘๑. ลภิตฺวา ปนฺปตฺถมฺภํ, เอกาวชฺชนวีถิยํ;
เหฏฺฐาหิ ฉหิ จิเตฺตหิ, วาโยธาตุสมุฏฺฐิตํฯ

๖๘๒. สตฺตเมน ตุ จิเตฺตน, วาโยธาตุสมุฏฺฐิตา;
จาเลติ สหชํ รูปํ, วิญฺญตฺติสหิตาตฺตนาฯ

วจีวิญฺญตฺตินิเทฺทเส ปน –

๖๘๓. ปจฺจโย จิตฺตชาตาย, อุปาทินฺนกฆฏฺฏเน;
โย อาการวิกาเรโก, อยํ ปถวิธาตุยาฯ

๖๘๔. วจีวิญฺญตฺติ วิเญฺญยฺยา, สห สทฺทวสา ปน;
วจีทฺวารนฺติ นิทฺทิฏฺฐา, สาว สกฺยกุลินฺทุนาฯ

๖๘๕. สโทฺท น จิตฺตโช อตฺถิ, วินา วิญฺญตฺติฆฏฺฏนํ;
ธาตุสงฺฆฏฺฏเนเนว, สห สโทฺท หิ ชายติฯ

๖๘๖. สา วิญฺญาปนโต เจว, อยํ วิเญฺญยฺยโตปิ จ;
วิญฺญตฺตีติ สิยา ตสฺสา, สมฺภโว การกทฺวเยฯ

๖๘๗. น วิญฺญตฺติทฺวยํ อฏฺฐ, รูปานิ วิย จิตฺตชํ;
จิตฺตชานํ วิการตฺตา, จิตฺตชนฺติ ปวุจฺจติฯ

ตตฺถ กายวิญฺญตฺติ อธิปฺปายปกาสนรสา, กายวิปฺผนฺทนเหตุภาวปจฺจุปฏฺฐานา, จิตฺตสมุฏฺฐานวาโยธาตุปทฏฺฐานาฯ ตถา วจีวิญฺญตฺติ อธิปฺปายปกาสนรสา, วจีโฆสสฺส เหตุภาวปจฺจุปฏฺฐานา, จิตฺตสมุฏฺฐานปถวีธาตุปทฏฺฐานาฯ

๖๘๘. น กสฺสตีติ **อากาโส,** รูปานํ วิวโร ปน;
โย รูปานํ ปริเจฺฉโท, สฺวากาโสติ ปวุจฺจติฯ

โส รูปปริเจฺฉทลกฺขโณ, รูปปริยนฺตปกาสนรโส, รูปมริยาทปจฺจุปฏฺฐาโน, อสมฺผุฏฺฐภาวฉิทฺทวิวรภาวปจฺจุปฏฺฐาโน วา, ปริจฺฉินฺนรูปปทฏฺฐาโนฯ

รูปสฺส ลหุตาทิตฺตยนิเทฺทเส –

๖๘๙. เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว, รูปสฺส ลหุตาทิสุ;
ติโสฺส รูปวิการาติ, วิญฺญาตพฺพา วิภาวินาฯ

๖๙๐. เอตาสํ ปน ติสฺสนฺนํ, กมโต จ ปวตฺติยํ;
อโรคี มทฺทิตํ จมฺมํ, ธนฺตเหมํ นิทสฺสนํฯ

๖๙๑. กมฺมํ กาตุํ น สโกฺกติ, ลหุตาทิตฺตยํ ปน;
อาหาราทิตฺตยํเยว, ตํ กโรติ ตโต ติชํฯ

ตตฺถ อทนฺธตาลกฺขณา รูปสฺส ลหุตา, รูปานํ ครุภาววิโนทนรสา, ลหุปริวตฺติตาปจฺจุปฏฺฐานา, ลหุรูปปทฏฺฐานาฯ

อถทฺธตาลกฺขณา รูปสฺส มุทุตา, รูปานํ ถทฺธภาววิโนทนรสา, สพฺพกิริยาสุ อวิโรธิตาปจฺจุปฏฺฐานา, มุทุรูปปทฏฺฐานาฯ

สรีรกิริยานุกูลกมฺมญฺญตาลกฺขณา รูปสฺส กมฺมญฺญตา, อกมฺมญฺญตาวิโนทนรสา, อทุพฺพลภาวปจฺจุปฏฺฐานา, กมฺมญฺญตารูปปทฏฺฐานาฯ เอตา ปน ติโสฺสปิ น อญฺญมญฺญํ วิชหนฺ

ติฯ

อุปจยสนฺตตินิเทฺทเส –

๖๙๒. รูปานมาจโย โย หิ, วุโตฺต อุปจโยติ โส;
อนุปฺปพนฺธตา เตสํ, สนฺตตีติ ปวุจฺจติฯ

๖๙๓. อุตฺถโต อุภยเมฺปตํ, ชาติรูปนฺติ ทีปิตํ;
วุตฺตมาการนานตฺตา, เวเนยฺยานํ วเสน วาฯ

ลกฺขณาทิโต ปน อาจยลกฺขโณ รูปสฺส อุปจโย, ปุพฺพนฺตโต รูปานํ อุมฺมุชฺชาปนรโส, นิยฺยาตนปจฺจุปฏฺฐาโน, ปริปุณฺณภาวปจฺจุปฏฺฐาโน วา, อุปจิตรูปปทฏฺฐาโนฯ

ปวตฺติลกฺขณา รูปสฺส สนฺตติ, อนุปฺปพนฺธนรสา, อนุปเจฺฉทปจฺจุปฏฺฐานา, อนุปฺปพนฺธรูปปทฏฺฐานาฯ

ชรานิเทฺทเส ชีรณํ **ชรา**ฯ

๖๙๔. ทุวิธายํ ชรา นาม, ปากฏาปากฏาติ จ;
ปากฏา รูปธเมฺมสุ, อรูเปสุ อปากฏาฯ

รูปสฺส ปริปากตาลกฺขณา รูปสฺส ชรตา, อุปนยนรสา, สภาวานํ อปคเมปิ นสภาวาปคมปจฺจุปฏฺฐานา วีหิปุราณภาโว วิย, ปริปจฺจมานรูปปทฏฺฐานาฯ

ปริเภทลกฺขณา รูปสฺส อนิจฺจตา, สํสีทนรสา, ขยวยปจฺจุปฏฺฐานา, ปริภิชฺชมานรูปปทฏฺฐานาติ เวทิตพฺพาติฯ

เอวํ จตุวีสติ อุปาทารูปานิ เวทิตพฺพานิฯ

๖๙๕. ภูตรูปานิ จตฺตาริ, อุปาทา จตุวีสติ;
อฏฺฐวีสติ รูปานิ, สพฺพาเนว ภวนฺติ หิฯ

๖๙๖. อิเมสุ ปน รูเปสุ, อสโมฺมหตฺถเมว ตํ;
สโมธานํ สมุฎฺฐานํ, นิปฺผนฺนํ สงฺขตมฺปิ จฯ

๖๙๗. โจทนํ ปริหารญฺจ, นยเมกวิธาทิกํ;
สเงฺขเปน ปวกฺขามิ, ปกิณฺณกมิทํ สุณฯ

ตตฺถ **สโมธาน**นฺติ สพฺพเมว อิทํ รูปํ สพฺพสโมธานโต ปถวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ จกฺขายตนํ…เป…. ชรตา อนิจฺจตาติ อฏฺฐวีสติวิธํ จ โหติ, อิโต อญฺญํ รูปํ นาม นตฺถิฯ เกจิ ปน มิทฺธวาทิโน ‘‘มิทฺธรูปํ นาม อตฺถี’’ติ วทนฺติ, เต ‘‘อทฺธา มุนีสิ สมฺพุโทฺธ, นตฺถิ นีวรณา ตวา’’ติ จ ‘‘ถินมิทฺธนีวรณํ อวิชฺชานีวรณญฺจ นีวรณสมฺปยุตฺต’’นฺติ สมฺปยุตฺตวจนโต จ **มหาปกรณปฏฺฐาเน** ‘‘นีวรณํ ธมฺมํ ปฏิจฺจ นีวรโณ ธโมฺม อุปฺปชฺชติ นปุเรชาตปจฺจยา’’ติ อรูเปปิ ‘‘กามจฺฉนฺทนีวรณํ ปฏิจฺจ ถินมิทฺธอุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจาวิชฺชานีวรณ’’นฺติ เอวมาทีหิ ปาฬีหิ วิรุชฺฌนโต จ อรูปเมว มิทฺธนฺติ ปฏิกฺขิปิตพฺพาฯ

๖๙๘. อรูเปปิ ปเนตสฺส, มิทฺธสฺสุปฺปตฺติ ปาฐโต;
นิฏฺฐเมตฺถาวคนฺตพฺพา, อรูปนฺติ จ วิญฺญุนาฯ

อปเร ‘‘พลรูเปน สทฺธึ เอกูนตึส, สมฺภวรูเปน สทฺธึ ตึส, ชาติรูเปน สทฺธึ เอกตึส, โรครูเปน สทฺธึ ทฺวตฺตึส รูปานี’’ติ วทนฺติฯ เตปิ เตสํ วิสุํ วิสุํ อภาวํ ทเสฺสตฺวา ปฏิกฺขิปิตพฺพาฯ วาโยธาตุยา คหิตาย พลรูปํ คหิตเมว, อญฺญํ พลรูปํ นาม นตฺถิฯ อาโปธาตุยา สมฺภวรูปํ, อุปจยสนฺตตีติ ชาติรูปํ, ชรตาอนิจฺจตาทีหิ โรครูปํ คหิตํ, อญฺญํ โรครูปํ นาม นตฺถีติ, ตสฺมา อฏฺฐวีสติวิธาเนว รูปานีติฯ

เอวํ สโมธานโต เวทิตพฺพานีติฯ

สมุฏฺฐานนฺติ จตฺตาริ รูปสมุฏฺฐานานิ อุตุจิตฺตาหารกมฺมานีติฯ

๖๙๙. กมฺมํ อุตุ จ จิตฺตญฺจ, อาหาโร รูปเหตุโย;
เอเตเหว จ รูปานิ, ชายนฺติ น ปนญฺญโตฯ

๗๐๐. ตสฺมา เอกสมุฏฺฐานา, เอกาทส ภวนฺติ หิ;
อฏฺฐินฺทฺริยานิ วตฺถุญฺจ, วิญฺญตฺติทฺวยเมว จฯ

๗๐๑. อฏฺฐินฺทฺริยานิ วตฺถุญฺจ, เอกเนฺตเนว กมฺมชา;
จิตฺตชํเยว วิญฺญตฺติ-ทฺวยํ วุตฺตํ มเหสินาฯ

๗๐๒. จิเตฺตน อุตุนา เจว, สโทฺท ทฺวีหิ สมุฏฺฐิโต;
อุตุอาหารจิเตฺตหิ, ลหุตาทิตฺตยํ กตํฯ

๗๐๓. วโณฺณ คโนฺธ รโส โอชา,
จตโสฺส จาปิ ธาตุโย;
สนฺตตฺยุปจยากาสา,
เอกาทส จตุพฺภวาฯ

๗๐๔. เอกาทเสกโต ชาตา,
ทฺวิเชโกว ติชา ตโย;
จตุเชกาทสกฺขาตา,
เทฺว น เกนจิ ชายเรฯ

๗๐๕. กเมฺมน วีสติ รูปา, สตฺตรส ตุ เจตสา;
อุตุนา ทสปเญฺจว, จุทฺทสาหารโต ปนฯ

๗๐๖. วสฏฺฐิ สพฺพาเนตานิ, สมุฏฺฐานวิภาคโต;
อฏฺฐสฏฺฐิ จ โหเนฺตว, ชรตานิจฺจตาหิ เตฯ

๗๐๗. ชรตานิจฺจตา เจว, น เกนจิ สมุฏฺฐิตา;
ชาตสฺส ปากเภทตฺตา, ชาเยยฺยุํ ยทิ ตานิปิฯ

๗๐๘. เอวํ สเนฺต ตุ เตสมฺปิ, ปากเภทา สิยุํ น หิ;
ปาโก ปจฺจติ เภโท วา, น จ ภิชฺชติ นตฺถิ ตํฯ

๗๐๙. ชาตสฺส ปากเภทตฺตา, ทฺวยเมตํ น ชายติ;
สิยา กตฺถจิ พุเทฺธตฺถ, “รูปสฺสุปจโย”ติ หิฯ

๗๑๐. วจเนน ยถา “ชาติ, ชายตี”ติ จ ทีปิตํ;
ปาโกปิ ปจฺจเตวํ ตุ, เภโทปิ ปริภิชฺชตุฯ

๗๑๑. น เจว ชายเต ชาติ, อิติ เญยฺยา วิภาวินา;
ชายมานสฺส ธมฺมสฺส, นิพฺพตฺตีติ ปกาสิตาฯ

๗๑๒. ยตฺถ ยถา สิยา ชาติ, เยสํ ธมฺมานเมว สา;
ตปฺปจฺจยตฺตโวหารํ, อภินิพฺพตฺติสมฺมุติํฯ

๗๑๓. ลภเตว ตถา เตสํ, ปากเภทา ลพฺภนฺติ เต;
ตปฺปจฺจยตฺตโวหารํ, อภินิพฺพตฺติสมฺมุติํฯ

๗๑๔. เอวํ อิทํ ทฺวยญฺจาปิ, โหติ กมฺมาทิสมฺภวํ;
น ปากเภทา โวหารํ, ตํ ลภนฺติ กทาจิปิฯ

๗๑๕. ตสฺมา หิ ชนกานํ ตุ, ปจฺจยานมภาวโต;
อานุภาวขณุปฺปาเท, ชาติยา ปน ลพฺภติฯ

๗๑๖. ตปฺปจฺจยตฺตโวหารํ, อภินิพฺพตฺติสมฺมุติํ;
ตสฺมา ลภติ ชาติ จ, ลภตี เนตรทฺวยํฯ

๗๑๗. ชิยฺยตีติ น วตฺตพฺพํ, ตํ ทฺวยํ ภิชฺชตีติ วา;
อานุภาวขเณ ตสฺส, ปจฺจยานมภาวโตฯ

๗๑๘. “อนิจฺจํ สงฺขตเญฺจตํ, ชรามรณ”มิจฺจปิ;
วุตฺตตฺตา ชายติเจฺจตํ, อถ มญฺญสิ เจ ตุวํฯ

๗๑๙. เอวมฺปิ จ น วตฺตพฺพํ, สา หิ ปริยายเทสนา;
อนิจฺจานํ ตุ ธมฺมานํ, ชรามรณโต ตถาฯ

๗๒๐. อนิจฺจํ สงฺขตญฺจาติ, วุตฺตํ วิญฺญตฺติโย วิย;
ยทิ เอวํ ตยเมตํ, อชาตตฺตา จ สพฺพถาฯ

๗๒๑. นตฺถีติ เจ ขํปุปฺผํว, นิจฺจํ วาสงฺขตํ วิย;
โนภยํ ปนิทํ กสฺมา, นิสฺสยายตฺตวุตฺติโตฯ

๗๒๒. ภาเว ปถวิยาทีนํ, นิสฺสยานํ ตุ ภาวโต;
ตสฺมา หิ จ ขํปุปฺผํว, น นตฺถิ ปน ตํ ตยํฯ

๗๒๓. ยสฺมา ปถวิยาทีนํ, อภาเวน จ ลพฺภติ;
ตสฺมา น ปน นิจฺจํ วา, นิพฺพานํ วิย ตํ ตยํฯ

นิปฺผนฺนนฺติ เอตฺถ จตฺตาโร มหาภูตา จกฺขุโสตฆานชิวฺหากายรูปสทฺทคนฺธรสอิตฺถิปุริส ชีวิตินฺทฺริยกพฬีการาหารหทยวตฺถูติ อฎฺฐารส รูปานิ นิปฺผนฺนานิ นามฯ เสสานิ ทส อนิปฺผนฺ

นานิ นามฯ

๗๒๔. อฏฺฐารส นิปฺผนฺนานิ, อนิปฺผนฺนาวเสสกา;
ยทิ โหนฺติ อนิปฺผนฺนา, ภเวยฺยุํ เต อสงฺขตาฯ

๗๒๕. เตสเมว จ รูปานํ, วิการตฺตา อสงฺขตา;
กถํ นาม ภเวยฺยุํ เต, นิปฺผนฺนา เจว สงฺขตาฯ

เอวํ นิปฺผนฺนสงฺขโต เวทิตพฺโพฯ

โจทนาปริหารนฺติ เอตฺถ –

๗๒๖. อิตฺถิภาโว ปุมตฺตญฺจ, ชีวิตํ สมฺภโวปิ จ;
ตถา กายปฺปสาโทติ, สพฺพฏฺฐานาติ วณฺณิตาฯ

๗๒๗. เอวํ สเนฺต ตุ ธมฺมานํ, โหติ สงฺกรโทสตา;
จกฺขุกายปสาทานํ, เอกตฺตํ อุปปชฺชติฯ

๗๒๘. อญฺญํ ปน จ อญฺญสฺมิํ, น จตฺถิ ปรมตฺถโต;
ตสฺมา กายินฺทฺริยํ จกฺขุ-ปสาเทน น สงฺกรํฯ

๗๒๙. อญฺญมญฺญาวินิโพฺภควเสน ตุ ปวตฺติโต;
เตสํ ฐานนฺตรํ วตฺตุํ, น สกฺกา สมยญฺญุนาฯ

๗๓๐. ยาวตา อนุปาทินฺนสนฺตานํ อตฺถิ ตตฺถ โส;
อตฺถิ กายปสาโทติ, ตสฺมา เอวมุทีริตํฯ

๗๓๑. ลกฺขณาทิวเสนาปิ, นานตฺตํ สมุปาคตํ;
ธชานํ ปญฺจวณฺณานํ, ฉายา อุปมตํ คตาฯ

๗๓๒. ตสฺมา หิ ปน ธมฺมานํ, อญฺญมญฺญํ วิมิสฺสตา;
น โหเตวาติ วิเญฺญยฺยา, วิญฺญุนา สมยญฺญุนาฯ

เอวํ นิปฺผนฺนานิปฺผนฺนภาโว, โจทนาปริหาโร จ เวทิตโพฺพฯ

นยเมกวิธาทิกนฺติ –

๗๓๓. โลกิกตฺตา นเหตฺตฺตา, สงฺขตตฺตา จ สาสวา;
สพฺพ**เมกวิธํ** รูปํ, ปจฺจยายตฺตวุตฺติโตฯ

๗๓๔. อชฺฌตฺติกพหิทฺธา จ, อินฺทฺริยานินฺทฺริยาปิ จ;
สุขุโมฬาริกา เจว, อุปาทินฺนาทิโต **ทฺวิธา**ฯ

๗๓๕. จกฺขุอายตนาทีนิ, ปญฺจ อชฺฌตฺติกานิ ตุ;
เตวีสติวิธํ เสสํ, พาหิรนฺติ ปวุจฺจติฯ

๗๓๖. จกฺขุโสตินฺทฺริยาทีนิ, อินฺทฺริยานิ ปนฏฺฐ ตุ;

เสสญฺจ ตุ วีสํ รูปํ, อนินฺทฺริยมุทีริตํฯ

๗๓๗. จกฺขฺวายตนาทีนิ, นว โผฏฺฐพฺพเมว จ;
ตํ พารสวิธํ รูปํ, โอฬาริกมุทีริตํฯ

๗๓๘. เสสานิ ปน รูปานิ, สุขุมานิ ตุ โสฬส;
กมฺมชํ ตุ อุปาทินฺนํ, อนุปาทินฺนมญฺญถาฯ

เอวญฺจ ทุวิธํ โหติฯ

ปุน สนิทสฺสนสปฺปฏิฆอนิทสฺสนสปฺปฏิฆ- อนิทสฺสนอปฺปฏิฆเภทโต จ, กมฺมชากมฺมชเนวกมฺมชานากมฺมชเภทโต จ **ติวิธํ**ฯ ตตฺถ รูปายตนํ สนิทสฺสนสปฺปฏิฆํ, เอกาทสวิธํ เสโสฬาริกรูปํ อนิทสฺสนสปฺปฏิฆํ, เสสํ โสฬสวิธํ สุขุมรูปํ อนิทสฺสนอปฺปฏิฆํฯ กมฺมโต ชาตํ กมฺมชํ, อฏฺฐินฺทฺริยานิ, วตฺถุ จ กมฺมชํ, ตทญฺญปฺปจฺจยา ชาตํ อกมฺมชํ, นกุโตจิ ชาตํ เนวกมฺมชานากมฺมชํ ชรตา อนิจฺจตา จฯ เอวํ ติวิธํ โหติฯ

ปุน ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตวเสน จ, ทฺวารเญฺจว วตฺถุ จ, ทฺวารเมว หุตฺวา น วตฺถุ จ, วตฺถุเมว หุตฺวา น ทฺวารญฺจ, เนว ทฺวารญฺจ น วตฺถุ จาติ เอวํ เภทโต จ, ทฺวารเญฺจวินฺทฺริยญฺจ, ทฺวารํเยว หุตฺวา เนวินฺทฺริยญฺจ, อินฺทฺริยเมว หุตฺวา น ทฺวารญฺจ, เนว ทฺวารญฺจ เนวินฺทฺริยญฺจาติ เอวํ เภทโต จ, วตฺถุ เจว อินฺทฺริยญฺจ, อินฺทฺริยเมว หุตฺวา น วตฺถุ จ, วตฺถุเมว หุตฺวา เนวินฺทฺริยญฺจ, เนวินฺทฺริยํ น วตฺถุ เจติ เอวํ เภทโต จ **จตุพฺพิธํ**ฯ

ตตฺถ ทิฏฺฐํ นาม รูปายตนํ, สุตํ นาม สทฺทายตนํ, มุตํ นาม คนฺธรสโผฏฺฐพฺพายตนตฺตยํ, วิญฺญาตํ นาม อวเสสจกฺขายตนาทิปญฺจกํ, โสฬสวิธํ สุขุมรูปญฺจฯ จกฺขายตนาทิปญฺจกํ ทฺวารเญฺจว วตฺถุ จ, วิญฺญตฺติทฺวยํ ทฺวารเมว โหติ, น วตฺถุ, หทยวตฺถุ วตฺถุเมว โหติ, น ทฺวารํ, เสสํ สพฺพํ รูปํ เนว ทฺวารํ น วตฺถุ จฯ ตติยจตุกฺเก อินฺทฺริยเมว หุตฺวา น ทฺวารนฺติ อิตฺถินฺทฺริยปุริสินฺทฺริยชีวิตินฺทฺริยานิฯ อิมานิ หิ อินฺทฺริยาเนว โหนฺติ, น ทฺวารานิ, เสสมนนฺตรจตุกฺเก วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ จตุตฺถจตุกฺเก ตติยปทํ หทยวตฺถุํ สนฺธาย วุตฺตํ, เสสํ วุตฺตนยเมวฯ เอวํ จตุพฺพิธํ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ

ปุน เอกชทฺวิชติชจตุชนกุโตจิชาตเภทโต, ทฺวารินฺทฺริยํ วตฺถุ จ, ทฺวารเมว หุตฺวา เนวินฺทฺริยํ น วตฺถุ จ, วตฺถุเมว หุตฺวา เนวินฺทฺริยํ น ทฺวารญฺจ, อินฺทฺริยเมว หุตฺวา น วตฺถุ น ทฺวารญฺจ, เนวินฺทฺริยํ น วตฺถุ น ทฺวารญฺจาติ เอวํ ปเภทโต **ปญฺจวิธํ**ฯ

ตตฺถ –

๗๓๙. อฏฺฐินฺทฺริยานิ วตฺถุญฺจ, วิญฺญตฺติทฺวยเมว จ;
เอกาทสวิธํ รูปํ, **เอกช**นฺติ ปวุจฺจติฯ

๗๔๐. สทฺโท เอโก **ทฺวิโช** นาม, ลหุตาทิตฺตยํ **ติชํ**;
เอกาทสวิธํ เสสํ, **จตุช**นฺติ ปกาสิตํฯ

๗๔๑. ชรตานิจฺจตา เจว, **นกุโตจิ** ภเว ปน;
จกฺขาทิปญฺจกํ ทฺวารํ, อินฺทฺริยํ วตฺถุเมว จฯ

๗๔๒. วิญฺญตฺตีนํ ทฺวยํ ทฺวารํ, เนวินฺทฺริยํ น วตฺถุ จ;
หทยวตฺถุ วตฺถูว, น ทฺวารํ เนวินฺทฺริยํ ปนฯ

อิตฺถิปุริสชีวิตินฺทฺริยานิ อินฺทฺริยเมว น วตฺถุ น ทฺวารญฺจ, เสสํ ปน รูปํ เนวินฺทฺริยํ น วตฺถุ น ทฺวารนฺติฯ เอวํ ปญฺจวิธนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ปุน กมฺมชจิตฺตชอุตุจิตฺตชอุตุจิตฺตาหารชจตุชนกุโตจิชาตเภทโต, จกฺขุวิเญฺญยฺยโสตฆานชิวฺหากายมโนวิเญฺญยฺยวเสน **ฉพฺพิธํ**ฯ

ตตฺถ อฏฺฐินฺทฺริยานิ วตฺถุ จ กมฺมชเมว, วิญฺญตฺติทฺวยํ จิตฺตชเมว, สโทฺท อุตุจิตฺตโช, ลหุตาทิตฺตยํ อุตุจิตฺตาหารชเมว, เสสํ เอกาทสวิธํ จตุชํ นาม, ชรตา อนิจฺจตา นกุโตจิชาตํ นามฯ ทุติยฉเกฺก จกฺขุวิเญฺญยฺยํ นาม จกฺขุวิญฺญาเณน วิเญฺญยฺยํ รูปายตนํ…เป…. กายวิเญฺญยฺยํ นาม โผฏฺฐพฺพายตนํ, มโนวิเญฺญยฺยํ นาม เสสา ปญฺจ โอฬาริกา จ โสฬส สุขุมรูปานิ จาติ เอกวีสติวิธํ โหติฯ เอวํ ฉพฺพิธํ โหติฯ

ปุน ฉวตฺถุอวตฺถุเภทโต จ, จกฺขุวิเญฺญยฺยํ โสตฆานชิวฺหากายวิเญฺญยฺยํ มโนธาตุวิเญฺญยฺยํ มโนวิญฺญาณธาตุวิเญฺญยฺยนฺติ **สตฺตวิธํ** โหติฯ

ตตฺถ จกฺขาทิปญฺจวตฺถูนิ หทยวตฺถุนา สทฺธิํ ฉ วตฺถูนิ, เสสํ พาวีสติวิธํ รูปํ อวตฺถุ นาม, ทุติยสตฺตกมฺตฺตานเมวฯ เอวํ สตฺตวิธํ โหติฯ

ปุน สตฺตทฺวาราทฺวารเภทโต **อฏฺฐวิธํ**ฯ ตตฺถ จกฺขุทฺวาราทีนิ ปญฺจ กายวิญฺญตฺติวจีวิญฺญตฺติทฺวาเรหิ สทฺธิํ สตฺต ทฺวารานิ, เสสมทฺวารนฺติ เอวํ อฏฺฐวิธํ โหติฯ

ปุน อฏฺฐินฺทฺริยานินฺทฺริยเภทโต ปน **นววิธํ**ฯ

ปุน นวกมฺมชากมฺมชเภทโต **ทสวิธํ**ฯ

ปุน อายตนเภทโต **เอกาทสวิธํ**ฯ

ภเวสุ รูปกลาปปวตฺติเภทโต **พหุวิธนฺติ** เวทิตพฺพํฯ

๗๔๓. ฐิโต ปรํ ปวกฺขามิ, กามรูปภวทฺวเย;
อุปฺปตฺติํ ปน รูปานํ, ปฏิสนฺธิปวตฺติสุฯ

๗๔๔. ภุมฺมวเชฺชสุ เทเวสุ, นิรเย นิชฺฌามตณฺหิเก;
โยนิโย ปุริมา ติโสฺส, น สนฺตีติ วินิทฺทิเสฯ

๗๔๕. เสเส คติตฺตเย ภุมฺม-เทเวสุปิ จ โยนิโย;
จตโสฺส จ ภวนฺตีติ, เวทิตพฺพา วิภาวินาฯ

๗๔๖. คพฺภเสยฺยกสตฺตสฺส, ปฏิสนฺธิกฺขเณ ปน;
ติํส รูปานิ ชายเนฺต, สภาวเสฺสว เทหิโนฯ

๗๔๗. อภาวคพฺภเสยฺยานํ, อณฺฑชานญฺจ วีสติ;
ภวนฺติ ปน รูปานิ, กายวตฺถุวเสน ตุฯ

๗๔๘. สหิตาคหเณเนตฺถ, เอกาทส ภวนฺติ เต;
เอเสว จ นโย เญโยฺย, สเพฺพสุ ทสเกสุปิฯ

๗๔๙. ชีวิเตน ยทา สทฺธิํ, ชาเต สุทฺธกมฎฺฐกํ;
ชีวิตนวกํ นาม, โหตีติ สมุทีริตํฯ

๗๕๐. ชีวิตนวกํ กายปสาเทเนกโต สิยา;
ตํ กายทสกํ นาม, โหตีติ ปริยาปุฏํฯ

๗๕๑. เอเสว จ นโย เญโยฺย, สทฺธิํ ภาเวน วตฺถุนา;
จกฺขาทีหิ จ โยเชตฺวา, ทสกา สตฺต วิญฺญุนาฯ

๗๕๒. โอปปาติกสตฺตานํ, มนุเสฺสสูปปตฺติยํ;
กามาวจรเทวานํ, นิจฺจํ รูปานิ สตฺตติฯ

๗๕๓. จกฺขุ โสตญฺจ ฆานญฺจ, ชิวฺหา กาโย จ วตฺถุ จ;
ภาโว จาติ หิ สตฺตนฺนํ, ทสกานํ วสา ปนฯ

๗๕๔. พฺรหฺมานํ รูปินํ จกฺขุ-โสตวตฺถุวสา ปน;
ทสกานิ จ ตีเณว, นวกํ ชีวิตสฺส จฯ

๗๕๕. สตฺตนฺนํ ตุ กลาปานํ, วเสน ปน รูปินํ;
จตฺตาลีเสว รูปานิ, เอกูนานิ ภวนฺติ หิฯ

๗๕๖. ชีวิตนวเกเนว , อสญฺญุปฺปตฺติ ทีปิตา;
ชจฺจนฺธพธิราฆาน-รหิเต ตุ นปุํสเกฯ

๗๕๗. วตฺถุโน กายชิวฺหานํ, วสา ติํสาวกํสโต;
อุกฺกํสสฺสาวกํสสฺส, อนฺตเร อนุรูปโตฯ

๗๕๘. ปริปุณฺณานํ รูปานํ, วเสน ปน ปาณินํ;
รูปานํ ตุ สมุปฺปตฺติ, เวทิตพฺพา วิภาวินาฯ

๗๕๙. สตฺตวีสติ รูปานิ, กามาวจรเทหิโน;
อปฺปวตฺตนโต โหนฺติ, ทฺวินฺนํ ภาวานเมกโตฯ

๗๖๐. ฆานํ ชิวฺหา จ กาโย จ, ตถา ภาวทฺวยมฺปิ จ;
พฺรหฺมานํ ปน รูปีนํ, ปญฺจ รูปา น วิชฺชเรฯ

๗๖๑. จตุสนฺตติ กามสฺมิํ, รูเป โหนฺติ ติสนฺตติ;
ทฺวิสนฺตติ อสเญฺญสุ, พหิทฺธา เอกสนฺตติฯ

๗๖๒. รูปํ นิพฺพตฺตมานํ ตุ, สเพฺพสํ ปน ปาณินํ;
ปฐมํ กมฺมโตเยว, นิพฺพตฺตติ น สํสโยฯ

๗๖๓. คพฺภเสยฺยกสตฺตานํ, ปฏิสนฺธิกฺขเณ ปน;
ตญฺจ โข สนฺธิจิตฺตสฺส, อุปฺปาเทเยว ชายเรฯ

๗๖๔. เถว ตสฺส อุปฺปาเท, ติํส รูปานิ ชายเร;
ตเถว ฐิติภงฺเคสุ, ติํส ติํเสว ชายเรฯ

๗๖๕. สพฺพาเนตานิ รูปานิ, รูปกฺขนฺธติ สญฺญิโต;
อนิจฺจ อทฺธุโวนตฺตา, ทุกฺขกฺขนฺธว เกวโลฯ

๗๖๖. โรคโต คณฺฑโต รูปํ, ปรโต จ ปโลกโต;
ทิสฺวาน ทุกฺขโต รูปํ, รูเป ฉนฺทํ วิราชเยฯ

๗๖๗. อนฺตํ ปนิเจฺฉ ปิฏเกภิธมฺเม,
โย ธมฺมเสนาปตินา สมตฺตํ;
หิตตฺถินา เตน จ ภิกฺขุนายํ,
สกฺกจฺจ สมฺมา ปน สิกฺขิตโพฺพฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร รูปวิภาโค นาม

ทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๑. เอกาทสโม ปริเจฺฉโท

นิพฺพานนิเทฺทโส

๗๖๘. รูปานนฺตรมุทฺทิฏฺฐํ , นิพฺพานํ ยํ ปนาทิโต;
ตสฺสิทานิ อนุปฺปตฺโต, วิภาวนนยกฺกโมฯ

๗๖๙. ตสฺมาหํ ตสฺส ทเสฺสตุํ, ทุกฺกรสฺส ยถาพลํ;
ทุโพฺพธสฺส ปวกฺขามิ, วิภาวนมิโต ปรํฯ

ตตฺถ **นิพฺพาน**นฺติ ภวาภวํ วินนโต วานํ วุจฺจติ ตณฺหา, วานโต นิกฺขนฺตตฺตา นิพฺพานนฺติ จ ปวุจฺจติ อมตํ อสงฺขตํ ปรมํ สุขํฯ วุตฺตํ เหตํ ‘‘โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหากฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพาน’’นฺติฯ

๗๗๐. ยสฺส จาธิคมา สพฺพ-กิเลสานํ ขโย ภเว;
นิพฺพานมิติ นิทฺทิฏฺฐํ, นิพฺพานกุสเลน ตํฯ

เอตํ จ นิพฺพานํ นาม ตยิทํ สนฺติลกฺขณํ, อจฺจุติรสํ, อสฺสาสกรณรสํ วา, อนิมิตฺตปจฺจุปฏฺฐานํ, นิสฺสรณปจฺจุปฏฺฐานํ วาติ เวทิตพฺพํฯ

เอตฺถาห – น ปรมตฺถโต นิพฺพานํ นาม เอโก สภาโว อตฺถิ, ติตฺถิยานํ อตฺตา วิย, สสวิสาณํ วิย จ อนุปลพฺภนียโตติ? น, ปญฺญาจกฺขุนา อุปปริกฺขิยมานานํ หิตคเวสีนํ ยถานุรูปาย ปฏิปตฺติยา อุปลพฺภนียโตฯ ยํ หิ ปุถุชฺชนา โนปลพฺภนฺติ, ตํ ‘‘นตฺถี’’ติ น วตฺตพฺพํฯ อถายสฺมตา สาริปุตฺตเตฺถเรน ธมฺมเสนาปตินา ‘‘กตมํ นุ โข, อาวุโส, นิพฺพาน’’นฺติ นิพฺพานํ ปุเฏฺฐน ‘‘โย โข, อาวุโส, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย’’ติ ราคาทีนํ ขโยว ทสฺสิโต, ตสฺมา ราคาทีนํ ขยมตฺตเมว นิพฺพานนฺติ เจ? ตํ นฯ กสฺมา? อรหตฺตสฺสาปิ ราคาทีนํ ขยมตฺตปสงฺคโทสาปตฺติโตฯ กถํ? นิพฺพานํ ปุจฺฉานนฺตรเมว ‘‘กตมํ นุ โข, อาวุโส, อรหตฺต’’นฺติ ปุเฏฺฐน ‘‘โย โข, อาวุโส, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย’’ติ ราคาทีนํ ขโยว วุโตฺต, ตสฺมา ตว มเตน อรหตฺตผลสฺสาปิ ราคาทีนํ ขยมตฺตตา ภเวยฺย, น เจตํ ยุตฺตํ อนุตฺตรสฺส โลกุตฺตรผลจิตฺตสฺส ราคานํ ขยมตฺตตาปชฺชนํ, ตสฺมา มา เอวํ พฺยญฺชนจฺฉายาย วเทสิ, อุภินฺนํ ปน สุตฺตานํ อโตฺถ อุปปริกฺขิตโพฺพฯ

ยสฺส ปน ธมฺมสฺสาธิคเมน ราคาทีนํ ขโย โหติ, โส ธโมฺม ราคาทีนํ ขยสฺส อุปนิสฺสยตฺตา อกฺขโยปิ สมาโน ‘‘ราคาทีนํ ขโย นิพฺพาน’’นฺติ ขโยปจาเรน วุโตฺต, ‘‘ติปุสํ ชโร คุโฬ เสโมฺห’’ติอาทีสุ วิย ผลูปจาเรน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ อรหตฺตํ ปน ขยเนฺต อุปฺปนฺนตฺตา ‘‘ขโย’’ติ วุตฺตํฯ ยทิ ราคาทีนํ ขยมตฺตํ นิพฺพานํ ภเวยฺย, สเพฺพ พาลปุถุชฺชนาปิ สมธิคตนิพฺพานา สจฺฉิกตนิโรธา ภเวยฺยุํฯ กิญฺจ ภิโยฺย – นิพฺพานสฺส พหุตฺตาทิโทสาปตฺติโต จฯ เอวญฺหิ สติ ราคาทิกฺขยานํ พหุภาวโต นิพฺพานสฺสาปิ พหุภาโว ภเวยฺย, สงฺขตลกฺขณญฺจ นิพฺพานํ ภเวยฺย, สงฺขตลกฺขณตฺตา สงฺขตปริยาปนฺนญฺจ, สงฺขตปริยาปนฺนตฺตา อนิจฺจํ ทุกฺขํ นิพฺพานํ ภเวยฺยาติฯ

กิญฺจ ภิโยฺย – ยทิ ขโย นิพฺพานํ ภเวยฺย, โคตฺรภุโวทานมคฺคผลจิตฺตานํ กึ นุ อารมฺมณํ วเทสิ, วท ภทฺรมุขาติ? ราคาทีนํ ขยเมว วทามีติฯ กึ ปน ราคาทโย โคตฺรภุอาทีนํ ขเณ ขียนฺ

ติ, อุทาหุ ขียิสฺสนฺติ, อถ ขีณาติ? กึ ปเนตฺถ ‘‘ขีเณเสฺวว ขยํ วทามี’’ติฯ สุฎฺฐุ อุปธาเรตฺวา วท ภทฺรมุขาติ, ยทิ ขีเณเสฺวว ขยํ วเทสิ, น โคตฺรภุจิตฺตาทีนํ นิพฺพานารมฺมณตา สิชฺฌตีติฯ กึ การณํ? โคตฺรภุกฺขเณ ราคาทโย ขียิสฺสนฺติ, ตถา โวทานกฺขเณ, มคฺคกฺขเณ ปน ขียนฺติ, น ขีณา, ผลกฺขเณ ขีณาฯ เอวํ สเนฺต ภวโต มเตน ผลเมว ขยารมฺมณํ, น อิตเร, อิตเรสํ ปน กิมารมฺมณํ วเทสีติ ? อทฺธา โส อารมฺมณํ อปสฺสโนฺต นิรุตฺตโร ภวิสฺสติฯ อปิจ กิเลสกฺขโย นาม สปฺปุริเสหิ กรียติ, ยถานุรูปาย ปฎิปตฺติยา อุปฺปาทียตีติ อโตฺถฯ นิพฺพานํ ปน น เกนจิ กรียติ น อุปฺปาทียติ, ตสฺมา นิพฺพานมมตมสงฺขตํฯ ตมกตํ ชานาตีติ อริยสาวโก ‘‘อกตญฺญู’’ติ ปวุจฺจติฯ วุตฺตเญฺจตํ –

๗๗๑. ‘‘อสโทฺธ อกตญฺญู จ,
สนฺธิเจฺฉโท จ โย นโร;
หตาวกาโส วนฺตาโส,
ส เว อุตฺตมโปริโส’’ติฯ

อปิจ ‘‘นิสฺสรณ’’นฺติ ภควตา วุตฺตตฺตา จฯ ‘‘นิสฺสรณ’’นฺติ หิ นิพฺพานเสฺสตํ นามํฯ ยถาห ‘‘ตโย โขเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา ทุปฺปฎิวิชฺฌาฯ กตเม ตโย ธมฺมา ทุปฺปฎิวิชฺฌา? ติโสฺส นิสฺสรณธาตุโยฯ กามานเมตํ นิสฺสรณํ, ยทิทํ เนกฺขมฺมํฯ รูปานเมตํ นิสฺสรณํ, ยทิทํ อรูปํฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ ภูตํ สงฺขตํ ปฎิจฺจสมุปฺปนฺนํ, นิโรโธ ตสฺส นิสฺสรณ’’นฺติ หิ วุตฺตํฯ เอวํ วุตฺตสฺส ตสฺส นิพฺพานสฺส อภาวปตฺติโทสโต ปฐมชฺฌานากาสานญฺจายตนานมฺปิ อภาโว ภเวยฺย, ตสฺมา อยุตฺตํ อกฺขยสฺส นิพฺพานสฺส ขยโทสาปชฺชนนฺติ, น ตุ ขโย นิพฺพานํฯ

‘‘อตฺถิ นิสฺสรณํ โลเก, ปญฺญาย เม สุผุสิต’’นฺติ จ ‘‘อตฺถิ, ภิกฺขเว, อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขต’’นฺติ จ ธมฺมสามินา ตถาคเตน สมฺมาสมฺพุเทฺธน อเนเกสุ สุตฺตเนฺตสุ ปรมตฺถวเสน วุตฺตตฺตา ‘‘อตฺถิ นิพฺพานํ นาม เอโก ธโมฺม’’ติ นิฎฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํฯ อปิจ ปริตฺตตฺติเก ‘‘กตเม ธมฺมา อปฺปมาณา’’ติ ปทมุทฺธริตฺวา – ‘‘จตฺตาโร มคฺคา อปริยาปนฺนา จตฺตาริ จ สามญฺญผลานิ นิพฺพานญฺจ, อิเม ธมฺมา อปฺปมาณา’’ติ วุตฺตตฺตา ราคาทีนํ ขยสฺส อปฺปมาณตฺตํ กถํ ยุชฺชติ, ตสฺมา ปรมตฺถโต อตฺถิเยว นิพฺพานํ นาม เอโก สภาโวติฯ ตํ ปน ปกติวาทีนํ ปกติ วิย, ติตฺถิยานํ อตฺตา วิย จ สสวิสาณํ วิย จ นาวิชฺชมานํฯ

อถ ปญฺญตฺติมตฺตํ นิพฺพานนฺติ เจ, ตมฺปิ อยุตฺตํฯ กสฺมา? นิพฺพานารมฺมณานํ จิตฺตเจตสิกานํ นวตฺตพฺพารมฺมณตฺตาฯ กถํ? ปริตฺตารมฺมณตฺติเก จ ปน ‘‘กตเม ธมฺมา อปฺปมาณารมฺมณา’’ติ ปทมุทฺธริตฺวา ‘‘จตฺตาโร มคฺคา อปริยาปนฺนา จตฺตาริ จ สามญฺญผลานิ , อิเม ธมฺมา อปฺปมาณารมฺมณา’’ติ หิ วุตฺตํฯ ยทิ ปเนเตสํ ปญฺญตฺติอารมฺมณํ สิยา, อปฺปมาณารมฺมณตา น ยุเชฺชยฺย, นวตฺตพฺพารมฺมณปกฺขํ ภเชยฺยุํฯ ‘‘นวตฺตพฺพารมฺมณา ปน รูปาวจรตฺติกจตุกฺกชฺฌานา กุสลโต จ วิปากโต จ กิริยโต จ, จตุตฺถสฺส ฌานสฺส วิปาโก, อากาสานญฺจายตนํ อากิญฺจญฺญายตนํ กุสลโต จ วิปากโต จ กิริยโต จ, อิเม ธมฺมา นวตฺตพฺพารมฺมณา’’ติ หิ วุตฺตํ, ตสฺมา น ปญฺญตฺติมตฺตํ นิพฺพานํฯ ยสฺมา จ ปณฺณตฺติภาโว นิพฺพานสฺส น ยุชฺชติ, ตสฺมา มคฺคผลานํ อารมฺมณปจฺจยภูตํ อุปฺปาทาทีนมภาวโต นิจฺจํ, รูปสภาวาภาวโต อรูปํ, ปปญฺจาภาวโต นิปฺปปญฺจํ นิพฺพานํ นาม อตฺถีติ อุปคนฺตพฺพนฺติฯ

๗๗๒. อจฺจนฺตมนนฺตํ สนฺตํ, อมตํ อปโลกิตํ;
ปณีตํ สรณํ เขมํ, ตาณํ เลณํ ปรายณํฯ

๗๗๓. สิวญฺจ นิปุณํ สจฺจํ, ทุกฺขกฺขยมนาสวํ;
สุทุทฺทสํ ปรํ ปารํ, นิพฺพานมนิทสฺสนํฯ

๗๗๔. ตณฺหากฺขยํ ธุวํ ทีปํ, อพฺยาปชฺฌมนีติกํ;
อนาลยมรูปญฺจ, ปทมจฺจุตมกฺขรํฯ

๗๗๕. วิราคญฺจ นิโรธญฺจ, วิมุตฺติ โมกฺขเมว จ;
อิเมหิ ปน นาเมหิ, นิพฺพานํ ตุ กถียติฯ

๗๗๖. เอวญฺจ ปน วิญฺญาย, นิพฺพานมฺปิ จ อจฺจุตํ;
ตสฺส จาธิคมูปาโย, กตฺตโพฺพ วิญฺญุนา สทาฯ

๗๗๗. สทฺธาพุทฺธิกรํ ตถาคตมเต สโมฺมหวิทฺธํสนํ,
ปญฺญาสมฺภวสมฺปสาทนกรํ ชานาติ โย เจ อิมํ;
อตฺถพฺยญฺชนสาลินํ สุมธุรํ สารญฺญุวิมฺหาปนํ,
คมฺภีเร นิปุณาภิธมฺมปิฎเก โส ยาภินิฎฺฐํ ปทํฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร นิพฺพานนิเทฺทโส นาม

เอกาทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๒. ทฺวาทสโม ปริเจฺฉโท

ปญฺญตฺตินิเทฺทโส

เอตฺถาห – ‘‘กึ เอตฺตกเมว เญยฺยํ, อุทาหุ อญฺญมฺปิ อตฺถี’’ติ? อตฺถิ ปญฺญตฺติ นามาติฯ สา ปเนสา ปญฺญเปตพฺพโต, ปญฺญาปนโต จ ‘‘ปญฺญตฺตี’’ติ วุจฺจติฯ เตเนวาห – ‘‘ยา เตสํ เตสํ ธมฺมานํ สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ โวหาโร นามํ นามกมฺมํ นามเธยฺยํ นิรุตฺติ พฺยญฺชนํ อภิลาโป’’ติฯ ตตฺถ สงฺขายตีติ **สงฺขา,** กถียตีติ อโตฺถฯ กินฺติ กถียติ? ‘‘อห’’นฺติ ‘‘มม’’นฺติ ‘‘ปโร’’ติ ‘‘ปรสฺสา’’ติ ‘‘มโญฺจ’’ติ ‘‘ปีฐ’’นฺติ อเนเกหิ อากาเรหิ กถียตีติ สงฺขาฯ สมญฺญายตีติ **สมญฺญา**ฯ ปญฺญาปียตีติ **ปญฺญตฺติ**ฯ โวหรียตีติ **โวหาโร**ฯ กินฺติ โวหรียติ? ‘‘อห’’นฺติ ‘‘มม’’นฺติ ‘‘ปโร’’ติ ‘‘ปรสฺสา’’ติ ‘‘มโญฺจ’’ติ ‘‘ปีฐ’’นฺติฯ เอวํ ตาว **ปญฺญเปตพฺพโต ปญฺญตฺตี**ติ วุตฺตาฯ ‘‘อห’’นฺติ หิ รูปาทโย ธเมฺม อุปาทาย ปฏิจฺจ การณํ กตฺวา ยถา เต รูปาทโย ธมฺมา อุปฺปาทวยวโนฺต, น เอวํวิธา, เกวลํ โลกสเงฺกเตน สิทฺธา ยา อยํ ‘‘อห’’นฺติ กถียติ เจว ปญฺญาปียติ จ, เอสา ปญฺญตฺตีติ อโตฺถฯ

อิทานิ ปญฺญาปนโต ปญฺญตฺตึ ปกาเสตุํ **‘‘นามํ นามกมฺม’’**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **นาม**นฺติ ตํ ตํ ธมฺมํ ‘‘เอส อิตฺถนฺนาโม นามา’’ติ ปญฺญเปติ, ตสฺมา ตํ ปญฺญตฺตีติ ปวุจฺจติฯ **นามกมฺม**นฺติอาทีนิ ตสฺสา เอว เววจนานิฯ อยํ **ปญฺญาปนโต ปญฺญตฺติ** นามฯ

สา ปเนสา ตชฺชาปญฺญตฺติ อุปาทาปญฺญตฺติ อุปนิธาปญฺญตฺตีติ ติวิธา โหติฯ ตตฺถ **ตชฺชาปญฺญตฺติ** นาม จกฺขุโสตรูปสทฺทปถวีเตโชวาโยติอาทินยปฺปวตฺตาฯ **อุปาทาปญฺญตฺติ** ปน สมูหาสมูหวเสน ทุวิธา โหติฯ ตตฺถ **สมูหปญฺญตฺติ** นาม รูปารูปธเมฺมสุ เอกสฺส วา พหูนํ วา นามํ คเหตฺวา สมูหเมโวปาทาย วุจฺจติฯ กถํ? อจฺฉตรจฺฉฆฏปฏาทิปฺปเภทาฯ อยํ สมูหปญฺญตฺติ นามฯ **อสมูหปญฺญตฺติ** ปน ทิสากาสกาลนิมิตฺตาภาวนิโรธาทิเภทาฯ

ยทา ปน สา วิชฺชมานํ ปรมตฺถํ โชตยติ, ตทา **‘‘วิชฺชมานปญฺญตฺตี’’**ติ ปวุจฺจติฯ ยทา อวิชฺชมานํ สมูหาสมูหเภทํ นามมตฺตํ โชตยติ, ตทา **‘‘อวิชฺชมานปญฺญตฺตี’’**ติ ปวุจฺจติ ฯ ทุวิธาปิ ปเนสา โสตทฺวารชวนานนฺตรํ คหิตปุพฺพสเงฺกตมโนทฺวารชวนวิญฺญาเณน วิญฺญายติฯ ยาย คหิตปุพฺพสเงฺกเตน มโนทฺวารชวนวิญฺญาเณน ปญฺญาปียติฯ ยํ สนฺธาย ‘‘วิชฺชมานปญฺญตฺติ, อวิชฺชมานปญฺญตฺติ, วิชฺชมาเนน อวิชฺชมานปญฺญตฺติ, อวิชฺชมาเนน วิชฺชมานปญฺญตฺติ, วิชฺชมาเนน วิชฺชมานปญฺญตฺติ, อวิชฺชมาเนน อวิชฺชมานปญฺญตฺตี’’ติ ฉกฺกนโย วุโตฺตฯ ตตฺถ ปรมตฺถโต วิชฺชมานานํ รูปาทีนํ ปญฺญาปนา **วิชฺชมานปญฺญตฺติ**ฯ ตถา อวิชฺชมานานมิตฺถิปุริสาทีนํ ปญฺญาปนา **อวิชฺชมานปญฺญตฺติ**ฯ ฐเปตฺวา ปน วจนตฺถํ เกนจิ อากาเรน อนุปลพฺภมานานํ ปญฺจมสจฺจาทีนํ, ติตฺถิยปริกปฺปิตานํ วา ปกติปุริสาทีนํ ปญฺญาปนาปิ **อวิชฺชมานปญฺญตฺติเยว** ฯ ‘‘เตวิโชฺช, ฉฬภิโญฺญ’’ติ เอวมาทินยปฺปวตฺตา **วิชฺชมาเนน อวิชฺชมานปญฺญตฺติ**ฯ ‘‘อิตฺถิสโทฺท, ปุริสสโทฺท’’ติ เอวมาทิกา **อวิชฺชมาเนน วิชฺชมานปญฺญตฺติ**ฯ ‘‘จกฺขุวิญฺญาณํ, โสตวิญฺญาณ’’นฺติ เอวมาทิกา **วิชฺชมาเนน วิชฺชมานปญฺญตฺติ**ฯ ‘‘ขตฺติยกุมาโร, พฺราหฺมณกุมาโร, ภิกฺขุกุมาโร’’ติ เอวมาทิกา **อวิชฺชมาเนน อวิชฺชมานปญฺญตฺตี**ติ เอวํ วุตฺตา ฉ ปญฺญตฺติโยปิ เอเตฺถว สงฺคหํ คจฺฉนฺติฯ อยํ อุปาทาปญฺญตฺติ นามฯ

อุปนิธาปญฺญตฺติปิ เอติสฺสา เอว ปเภทา, สา ปน ‘‘ทีฆํ อุปนิธาย รสฺสํ, รสฺสํ อุปนิธาย ทีโฆ’’ติอาทินยปฺปวตฺตา ‘‘กปณํ มานุสกํ รชฺชํ ทิพฺพสุขํ อุปนิธายา’’ติ เอวมาทิกา จ, ตสฺมา ปญฺญเปตพฺพโต จ ปญฺญาปนโต จ ปญฺญตฺตีติ เวทิตพฺพาฯ สมญฺญา สมตฺตาฯ

๗๗๘.
ปรมตฺถโต จ ปญฺญตฺติ, ตติยา โกฏิ น วิชฺชติ;
ทฺวีสุ ฐาเนสุ กุสโล, ปรวาเทสุ น กมฺปติฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร ปญฺญตฺตินิเทฺทโส นาม

ทฺวาทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๓. เตรสโม ปริเจฺฉโท

การกปฏิเวธนิเทฺทโส

เอตฺถาห – นิทฺทิฏฺฐา กุสลาทโย นาม ธมฺมา, น ปเนเตสํ การโก อตฺตา นิทฺทิโฏฺฐฯ ตสฺส หิ การกสฺส เวทกสฺส อตฺตโน อภาเว กุสลากุสลานํ ธมฺมานํ อภาโว สิยา, เตสมภาเว ต ทายตฺตวุตฺตีนํ เตสํ วิปากานมภาโว โหติ, ตสฺมา กุสลาทีนํ ธมฺมานํ เทสนา นิรตฺถิกาติ? อตฺร วุจฺจเต – นายํ นิรตฺถิกา, สาตฺถิกาวายํ เทสนาฯ ยทิ การกสฺสาภาวา กุสลาทีนมภาโว สิยา, ตสฺส ปริกปฺปิตสฺส อตฺตโนปิ อภาโว สิยาฯ กึ การณนฺติ เจ? ตสฺส อตฺตโน อญฺญสฺส การกสฺสาภาวโตฯ การกาภาเวปิ กตฺตา อตฺตา อตฺถีติ เจ? ตถา กุสลาทีนมฺปิ อสติปิ กตฺตริ อตฺถิตา อุปคนฺตพฺพา, กุโตยํ ตว ตตฺถานุโรโธ, อิธ วิโรโธติฯ อถาปิ ยถา ปน โลเก การกาภาเวปิ ปถวีอาปเตชอุตุอาทโย ปฏิจฺจ องฺกุราทีนํ อภินิพฺพตฺติ ทิสฺสติ, ตถา เอเตสมฺปิ กุสลาทีนํ ธมฺมานํ เหตุปจฺจยสามคฺคิยา อภินิพฺพตฺติ โหตีติ เวทิตพฺพาฯ

อถาปิ เจตฺถ ตสฺสา ปญฺญาย ปริกปฺปิโต นิโจฺจ ธุโว กุสลาทีนํ กตฺตา อตฺตา ปรมตฺถโต อตฺถีติ เจ? ตมฺปปริกฺขิสฺสาม ตาว, โส ปน ตาว อตฺตา การโก เวทโก กึ สเจตโน วา, อุทาหุ อเจตโน วาติ? กิเญฺจตฺถ – ยทิ อเจตโน สิยา, ปาการตรุปาสาณสทิโส สิยาฯ ตสฺส การกเวทกตฺตาภาโว สิยาฯ ยทิ สเจตโน, โส เจตนาย อโญฺญ วา สิยา, อนโญฺญ วาฯ อถานโญฺญ, เจตนาย นาเส อตฺตโนปิ นาโส สิยาฯ กึ การณนฺติ เจ? เจตนาย อนญฺญตฺตาฯ

อถาปิ ภวโต อธิปฺปาโย เอวํ สิยา, อตฺตโน ปน นาโส น ภวติ นิจฺจตฺตา, เจตนายเยว นาโส ภวตีติ? วุจฺจเต – อตฺตโน อนาเส สติ เจตนายปิ นาโส น ภวติฯ กึ การณนฺติ เจ? เจตนาย อนญฺญตฺตาฯ เจตนตฺตานํ อนญฺญเตฺต สติ เจตนายเยว นาโส ภวติ, น อตฺตโนติ อยุตฺตเมตํฯ อถ เจตนายเยว วินาเส วิเสสการณํ นตฺถิ, อตฺตาว นสฺสตุ, ติฏฺฐตุ เจตนาฯ อถ เจตนายนาเส อตฺตโน นาโส น ภวตีติ เจ? เจตนาย อตฺตา อโญฺญ สิยาฯ อถ อญฺญสฺส อตฺตสฺส นาเส สติ สยํ นาโส น ภวติ, เอวญฺจ สติ ‘‘เจตนาย อนโญฺญ อตฺตา’’ติ ตว ปฏิญฺญา หีนาฯ อถาปิ เจตนตฺตานํ อนญฺญเตฺต สติ อตฺตโน อนาโส เจตนายปิ อนาโส ภวตุฯ อถ น ภวติ, ปฏิญฺญา หีนาฯ อถ วุตฺตปฺปการโต วิปรีตํ วา สิยา, อตฺตา นสฺสตุ, เจตนา ติฏฺฐตุฯ อถ ปน เอวํ น ภวตีติ เจ? อนญฺญตฺตปกฺขํ ปริจฺจชฯ อถ ปน น ปริจฺจชสิ, ปฏิญฺญาหีโน ภวสิฯ

อถายํ ภวโต อธิปฺปาโย สิยา ‘‘นายํ มม อตฺตา เจตนาย อนโญฺญ, อโญฺญเยวา’’ติ? ตตฺร วุจฺจเต – อิธ ปน อญฺญตฺตํ ทุวิธํ โหติ ลกฺขณกตมญฺญตฺตญฺจ เทสนฺตรกตมญฺญตฺตญฺจาติฯ ตตฺถ กึ ตฺวํ เจตนตฺตานํ ลกฺขณกตมญฺญตฺตํ วเทสิ, อุทาหุ เทสนฺตรกตมญฺญตฺตนฺติ? อหํ ลกฺขณกตมญฺญตฺตํ วทามีติฯ ยถา หิ รูปรสคนฺธาทีนเมกเทเส วตฺตมานานมฺปิ ลกฺขณโต อญฺญตฺตํ โหติ, เอวํ เจตนตฺตานเมกเทเส วตฺตมานานมฺปิ ลกฺขณโต อญฺญตฺตํ โหติ, ตสฺมา ลกฺขณกตมญฺญตฺตํ วทามีติฯ ตตฺร วุจฺจเต – ยถา หิ ชาตเวทสฺส ฑยฺหมาเน อามกสงฺฆเฏ อามกวณฺณวินาเส รสาทีนํ วินาโส ภวติ, ตเถว เจตนาย วินาเส อตฺตโนปิ วินาโส สิยาฯ กึ การณนฺติ เจ? รูปรสาทีนํ วิย เอกเทสตฺตาติฯ

อเถวํ ภวโต มติ สิยา ‘‘เอกเทสเตฺต สติปิ อตฺตโน ปน นาโส น ภวติ, เจตนายเยว วินาโส ภวตี’’ติ? อตฺร วุจฺจเต – อตฺตโน อนาเส เจตนายปิ อนาโสว โหติฯ กึ การณนฺติ เจ? รูปสาทีนํ วิย อวินิโพฺภคโตฯ อถ สมาเน เอกเทสเตฺต อวินิโพฺภคภาเวปิ เกน เหตุนา เจต

นาย เอว นาโส ภวติ, น ปน อตฺตโนฯ อถ วิเสสการณํ นตฺถิ, ตว ลทฺธิยา อตฺตาว นสฺสตุ, ติฏฺฐตุ เจตนาฯ อถ เจตนาย นาเส อตฺตโน นาโส น ภวติ, อุภินฺนํ เอกเทสตา นตฺถิฯ เอวญฺจ สติ โก โทโสติ เจ? ยํ ปน ตยา วุตฺตํ, ยถา รูปรสคนฺธาทีนํ เอกเทเส วตฺตมานานมฺปิ ลกฺขณโต อญฺญตฺตํ, ตถา เจตนตฺตานเมกเทเส วตฺตมานานมฺปิ ลกฺขณโต อญฺญตฺตนฺติ? ตมยุตฺตนฺติ ตว ปฏิญฺญา หีนาฯ อถ รูปรสาทีนํ วิย สมาเนปิ เอกเทสเตฺต ยทิ อตฺตโน อนาเส เจตนายปิ อนาโส น ภวติ, ปฏิญฺญาหีโน อสิฯ อถ วุตฺตปฺปการโต วิปรีตํ วา สิยา, ตว อตฺตา นสฺสตุ, เจตนา ติฏฺฐตุฯ อเถวํ น ภวตีติ เจ? เอกเทสตาว นตฺถีติฯ

อถ เทสนฺตรกตมญฺญตฺตํ วเทสิ, เจตนตฺตานํ อญฺญเตฺต สติ ฆฏปฏสกฏเคหาทีนํ วิย อญฺญตฺตํ สิยาฯ เจตนาย วินา อนญฺญตา เต อตฺตา น ฆเฏน วินา ปโฏ วิย อโญฺญ สิยา ฯ อโญฺญ จ หิ ฆโฏ อโญฺญ จ ปโฏติ? น, เอวญฺจ สติ โก โทโสติ เจ? ‘‘อเจตโน อตฺตา’’ติ ปุเพฺพ วุตฺตโทสโต น ปริมุจฺจตีติฯ ตสฺมา ปรมตฺถโต น โกจิ กตฺตา วา เวทโก วา อตฺตา อตฺถีติ ทฏฺฐพฺพนฺติฯ

ยทิ เอวํ อถ กสฺมา ภควตา –

๗๗๙. ‘‘อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ,
โส จ สนฺธาวตี นโร;
โส จ กโรติ เวเทติ,
สุขทุกฺขํ สยํกต’’นฺติ จฯ

๗๘๐. ‘‘สโตฺต สํสารมาปโนฺน,
ทุกฺขมสฺส มหพฺภยํ;
อตฺถิ มาตา อตฺถิ ปิตา,
อตฺถิ สโตฺตปปาติโก’’ติ จฯ

๗๘๑. ‘‘ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา,
ภารหาโร จ ปุคฺคโล;
ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก,
ภารนิเกฺขปนํ สุข’’นฺติ จฯ

๗๘๒. ‘‘ยญฺหิ กโรติ ปุริโส,
กาเยน วาจา อุท เจตสา;
ตญฺหิ ตสฺส สกํ โหติ,
ตญฺจ อาทาย คจฺฉตี’’ติ จฯ

๗๘๓. ‘‘เอกเสฺสเกน กเปฺปน,
ปุคฺคลสฺสฏฺฐิสญฺจโย;
สิยา ปพฺพตสโม ราสิ,
อิติ วุตฺตํ มเหสินา’’ติ จฯ

๗๘๔. ‘‘อสโทฺธ อกตญฺญู จ,
สนฺธิเจฺฉโท จ โย นโร;
หตาวกาโส วนฺตาโส,

ส เว อุตฺตมโปริโส’’ติ จฯ –

วุตฺตนฺติฯ สจฺจํ เอวํ วุตฺตํ ภควตา, ตญฺจ โข สมฺมุติวเสน, น ปรมตฺถโตฯ นนุ ภควตา อิทมฺปิ วุตฺตํ –

๗๘๕. ‘‘กึ นุ สโตฺตติ ปเจฺจสิ, มาร ทิฎฺฐิคตํ นุ เต;
สุทฺธสงฺขารปุโญฺชยํ, นยิธ สตฺตุปลพฺภตี’’ติ จฯ

๗๘๖. ‘‘ยถาปิ องฺคสมฺภารา,
โหติ สโทฺท รโถ อิติ;
เอวํ ขเนฺธสุ สเนฺตสุ,
โหติ สโตฺตติ สมฺมุตี’’ติ จฯ

ตสฺมา น วจนมตฺตเมวาวลมฺพิตพฺพํ, น จ ทฬฺหมูฬฺหคาหินา จ ภวิตพฺพํ, ครุกุลมุปเสวิตฺวา สุตฺตปทานํ อธิปฺปาโย ชานิตโพฺพ, สุตฺตปเทสุ อภิโยโค กาตโพฺพฯ เทฺว สจฺจานิ ภควตา วุตฺตานิ – ‘‘สมฺมุติสจฺจํ, ปรมตฺถสจฺจญฺจา’’ติฯ ตสฺมา เทฺวปิ สมฺมุติปรมตฺถสจฺจานิ อสงฺกรโต ญาตพฺพานิฯ เอวํ อสงฺกรโต ญตฺวา โกจิ การโก วา เวทโก วา นิโจฺจ ธุโว อตฺตา ปรมตฺถโต นตฺถีติ อุปปริกฺขิตฺวา ปจฺจยสามคฺคิยา ธมฺมานํ ปวตฺตึ สลฺลเกฺขตฺวา ปณฺฑิเตน กุลปุเตฺตน อตฺถกาเมน ทุกฺขสฺสนฺตกิริยาย ปฎิปชฺชิตพฺพนฺติฯ

๗๘๗. โย อิมํ คนฺถํ อจฺจนฺตํ, จิเนฺตติ สตตมฺปิ โส;
กเมน ปรมา ปญฺญา, ตสฺส คจฺฉติ เวปุลํฯ

๗๘๘. มติมติกรมาธินีหรํ,
วิมติวินาสกรํ ปิยกฺกรํ;
ปฐติ สุณติ โย สทา อิมํ,
วิกสติ ตสฺส มตีธ ภิกฺขุโนฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร การกปฎิเวธนิเทฺทโส นาม

เตรสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๔. จุทฺทสโม ปริเจฺฉโท

รูปาวจรสมาธิภาวนานิเทฺทโส

๗๘๙. ภาวนานยมหํ หิตานยํ,
มานยญฺจ สุคตํ สุขานยํ;
พฺยากโรมิ ปรมํ อิโต ปรํ,
ตํ สุณาถ มธุรตฺถวณฺณนํฯ

๗๙๐. อุตฺตรํ ตุ มนุสฺสานํ, ธมฺมโต ญาณทสฺสนํ;
ปตฺตุกาเมน กาตพฺพํ, อาทิโต สีลโสธนํฯ

๗๙๑. สงฺกสฺสรสมาจาเร, ทุสฺสีเล สีลวชฺชิเต;
นตฺถิ ฌานํ กุโต มโคฺค, ตสฺมา สีลํ วิโสธเยฯ

๗๙๒. สีลํ จาริตฺตวาริตฺตวเสน ทุวิธํ มตํ;
ตํ ปนาจฺฉิทฺทมกฺขณฺฑมกมฺมาสมนินฺทิตํฯ

๗๙๓. กตฺตพฺพํ อตฺถกาเมน, วิเวกสุขมิจฺฉตา;
สีลญฺจ นาม ภิกฺขูนํ, อลงฺกาโร อนุตฺตโรฯ

๗๙๔. รตนํ สรณํ เขมํ, ตาณํ เลณํ ปรายณํ;
จินฺตามณิ ปณีโต จ, สีลํ ยานมนุตฺตรํฯ

๗๙๕. สีตลํ สลิลํ สีลํ, กิเลสมลโธวนํ;
คุณานํ มูลภูตญฺจ, โทสานํ พลฆาติ จฯ

๗๙๖. ทิทิวาโรหณเณฺจตํ, โสปานํ ปรมุตฺตมํ;
มโคฺค เขโม จ นิพฺพานนครสฺส ปเวสเนฯ

๗๙๗. ตสฺมา สุปริสุทฺธํ ตํ, สีลํ ทุวิธลกฺขณํ;
กตฺตพฺพํ อตฺถกาเมน, ปิยสีเลน ภิกฺขุนาฯ

๗๙๘. ชาตโพฺพ ปน สีลสฺมึ, ปริสุเทฺธ ฐิเตนิธ;
ปลิโพธสฺสุปเจฺฉโท, ปลิโพธา ทสาหุ จฯ

๗๙๙. ‘‘อาวาโส จ กุลํ ลาโภ,
คโณ กมฺมญฺจ ปญฺจมํ;
อทฺธานํ ญาติ อาพาโธ,
คโนฺถ อิทฺธีติ เต ทสา’’ติฯ

๘๐๐. ปลิโพธสฺสุปเจฺฉทํ, กตฺวา ทสวิธสฺสปิ;
อุปสงฺกมิตโพฺพ โส, กมฺมฏฺฐานสฺส ทายโกฯ

๘๐๑. ปิโย ครุ ภาวนีโย, วตฺตา จ วจนกฺขโม;
คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา, โน จฏฺฐาเน นิโยชโกฯ

๘๐๒. เอวมาทิคุโณเปตมุปคนฺตฺวา หิเตสินํ;
กลฺยาณมิตฺตํ กาเลน, กมฺมฏฺฐานสฺส ทายกํฯ

๘๐๓. กมฺมฏฺฐานํ คเหตพฺพํ, วตฺตํ กตฺวา ปนสฺส ตุ;
เตนาปิ จริตํ ญตฺวา, ทาตพฺพํ ตสฺส ภิกฺขุโนฯ

๘๐๔. จริตํ ปนิทํ ราคโทสโมหวเสน จ;
สทฺธาพุทฺธิวิตกฺกานํ, วเสน ฉพฺพิธํ มตํฯ

๘๐๕. โวมิสฺสกนยา เตสํ, จตุสฏฺฐิ ภวนฺติ เต;
เตหิ อโตฺถ น จตฺถีติ, น มยา อิธ ทสฺสิตาฯ

๘๐๖. อสุภา จ ทเสเวตฺถ, ตถา กายคตาสติ;
เอกาทส อิเม ราค-จริตสฺสานุกูลตาฯ

๘๐๗. จตโสฺส อปฺปมญฺญาโย, สวณฺณกสิณา อิเม;
อเฏฺฐว จ สทา โทส-จริตสฺสานุกูลตาฯ

๘๐๘. ตํ โมหจริตเสฺสตฺถ, วิตกฺกจริตสฺส จ;
อนุกูลนฺติ นิทฺทิฏฺฐํ, อานาปานํ ปเนกกํฯ

๘๐๙. ปุริมานุสฺสติฉกฺกํ, สทฺธาจริตเทหิโน;
มรณูปสมายุตฺตา, สติมาหารนิสฺสิตาฯ

๘๑๐. สญฺญา ธาตุววตฺถานํ, พุทฺธิปฺปกติชนฺตุโน;
อิเม ปน จ จตฺตาโร, อนุกูลาติ ทีปิตาฯ

๘๑๑. จตฺตาโรปิ จ อารุปฺปา, เสสานิ กสิณานิ จ;
อนุกูลา อิเม สพฺพ-จริตานนฺติ วณฺณิตาฯ

๘๑๒. อิทํ สพฺพํ ปเนกนฺต-วิปจฺจนีกภาวโต;
อติสปฺปายโต วุตฺต-มิติ เญยฺยํ วิภาวินาฯ

๘๑๓. กมฺมฏฺฐานานิ สพฺพานิ, จตฺตาลีสาติ นิทฺทิเส;
กสิณานิ ทส เจว, อสุภานุสฺสตี ทสฯ

๘๑๔. จตโสฺส อปฺปมญฺญาโย, จตฺตาโร จ อรูปิโน;
จตุธาตุววตฺถานํ, สญฺญา จาหารตา อิติฯ

๘๑๕. กมฺมฏฺฐาเนสุ เอเตสุ, อุปจารวหา กติ;
อานาปานสตึ กาย-คตํ หิตฺวา ปนฏฺฐปิฯ

๘๑๖. เสสานุสฺสติโย สญฺญา, ววตฺถานนฺติ เตรส;
อุปจารวหา วุตฺตา, เสสา เต อปฺปนาวหาฯ

๘๑๗. อปฺปนายาวเหเสฺวตฺถ, กสิณานิ ทสาปิ จ;
อานาปานสตี เจว, จตุกฺกชฺฌานิกา อิเมฯ

๘๑๘. อสุภานิ ทส เจตฺถ, ตถา กายคตาสติ;
เอกาทส อิเม ธมฺมา, ปฐมชฺฌานิกา สิยุํฯ

๘๑๙. อาทิพฺรหฺมวิหาราติ , ติกชฺฌานวหา ตโย;
จตุตฺถาปิ จ อารุปฺปา, จตุตฺถชฺฌานิกา มตาฯ

๘๒๐. วเสนารมฺมณงฺคานํ, ทุวิโธ สมติกฺกโม;
โคจราติกฺกมารูเป, รูเป ฌานงฺคติกฺกโมฯ

๘๒๑. ทเสว กสิณาเนตฺถ, วฑฺฒิตพฺพานิ โหนฺติ หิ;
น จ วฑฺฒนิยา เสสา, ภวนฺติ อสุภาทโยฯ

๘๒๒. ทเสว กสิณาเนตฺถ, อสุภานิ ทสาปิ จ;
อานาปานสตี เจว, ตถา กายคตาสติฯ

๘๒๓. ปฏิภาคนิมิตฺตานิ , โหนฺติ อารมฺมณานิ หิ;
เสสาเนว ปฏิภาค-นิมิตฺตารมฺมณา สิยุํฯ

๘๒๔. อสุภานิ ทสาหาร-สญฺญา กายคตาสติ;
เทเวสุ นปฺปวตฺตนฺติ, ทฺวาทเสตานิ สพฺพทาฯ

๘๒๕. ตานิ ทฺวาทส เจตานิ, อานาปานสตีปิ จ;
เตรเสว ปเนตานิ, พฺรหฺมโลเก น วิชฺชเรฯ

๘๒๖. ฐเปตฺวา จตุรารูเป, นตฺถิ กิญฺจิ อรูปิสุ;
มนุสฺสโลเก สพฺพานิ, ปวตฺตนฺติ น สํสโยฯ

๘๒๗. จตุตฺถํ กสิณํ หิตฺวา, กสิณา อสุภานิ จ;
ทิเฏฺฐเนว คเหตพฺพา, อิเม เอกูนวีสติฯ

๘๒๘. สติยมฺปิ จ กายมฺหิ, ทิเฏฺฐน ตจปญฺจกํ;
เสสเมตฺถ สุเตเนว, คเหตพฺพนฺติ ทีปิตํฯ

๘๒๙. อานาปานสตี เอตฺถ, ผุเฏฺฐน ปริทีปิตา;
วาโยกสิณเมเวตฺถ, ทิฏฺฐผุเฏฺฐน คยฺหติฯ

๘๓๐. สุเตเนว คเหตพฺพา, เสสา อฏฺฐารสาปิ จ;
อุเปกฺขา อปฺปมญฺญา จ, อรูปา เจว ปญฺจิเมฯ

๘๓๑. อาทิโตว คเหตพฺพา, น โหนฺตีติ ปกาสิตา;
ปญฺจตึสาวเสสานิ, คเหตพฺพานิ อาทิโตฯ

๘๓๒. กมฺมฏฺฐาเนสุ เหเตสุ, อากาสกสิณํ วินา;
กสิณา นว โหเนฺต จ, อรูปานํ ตุ ปจฺจยาฯ

๘๓๓. ทสาปิ กสิณา โหนฺติ, อภิญฺญานํ ตุ ปจฺจยา;
ตโย พฺรหฺมวิหาราปิ, จตุกฺกสฺส ภวนฺติ ตุฯ

๘๓๔. เหฏฺฐิมํ เหฏฺฐิมารุปฺปํ, อุปรูปริมสฺส หิ;
ตถา จตุตฺถมารุปฺปํ, นิโรธสฺสาติ ทีปิตํฯ

๘๓๕. สพฺพานิ จ ปเนตานิ, จตฺตาลีสวิธานิ ตุ;
วิปสฺสนาภวสมฺปตฺติ-สุขานํ ปจฺจยา สิยุํฯ

๘๓๖. กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาน, อาจริยสฺส สนฺติเก;
วสนฺตสฺส กเถตพฺพํ, อาคตสฺสาคตกฺขเณฯ

๘๓๗. อุคฺคเหตฺวา ปนญฺญตฺร, คนฺตุกามสฺส ภิกฺขุโน;
นาติสเงฺขปวิตฺถารํ, กเถตพฺพํ ตุ เตนปิฯ

๘๓๘. กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาน, สมฺมฏฺฐานํ มโนภุโน;
อฏฺฐารสหิ โทเสหิ, นิจฺจํ ปน วิวชฺชิเตฯ

๘๓๙. อนุรูเป วิหารสฺมิํ, วิหาตพฺพํ ตุ คามโต;
นาติทูเร นจฺจาสเนฺน, สิเว ปญฺจงฺคสํยุเตฯ

๘๔๐. ขุทฺทโก ปลิโพโธปิ, ฉินฺทิตโพฺพ ปนตฺถิ เจ;
ทีฆา เกสา นขา โลมา, ฉินฺทิตพฺพา วิภาวินาฯ

๘๔๑. จีวรํ รชิตพฺพํ ตํ, กิลิฏฺฐํ ตุ สเจ สิยา;
สเจ ปเตฺต มลํ โหติ, ปจิตโพฺพว สุฏฺฐุ โสฯ

๘๔๒. อุจฺฉินฺนปลิโพเธน , ปจฺฉา เตน จ ภิกฺขุนา;
ปวิวิเตฺต ปโนกาเส, วสเนฺตน ยถาสุขํฯ

๘๔๓. วเชฺชตฺวา มตฺติกํ นีลํ, ปีตํ เสตญฺจ โลหิตํ;
สณฺหายารุณวณฺณาย, มตฺติกาย มโนรมํฯ

๘๔๔. กตฺตพฺพํ กสิณชฺฌานํ, ปตฺตุกาเมน ธีมตา;
เสนาสเน วิวิตฺตสฺมิํ, พหิทฺธา วาปิ ตาทิเสฯ

๘๔๕. ปฏิจฺฉเนฺน ปนฏฺฐาเน, ปพฺภาเร วา คุหนฺตเร;
สํหาริมํ วา กาตพฺพํ, ตํ ตตฺรฏฺฐกเมว วาฯ

๘๔๖. สํหาริมํ กโรเนฺตน, ทณฺฑเกสุ จตูสฺวปิ;
จมฺมํ วา กฏสารํ วา, ทุสฺสปตฺตมฺปิ วา ตถาฯ

๘๔๗. พนฺธิตฺวา ตถา กาตพฺพํ, มตฺติกาย ปมาณโต;
ภูมิยํ ปตฺถริตฺวา จ, โอโลเกตพฺพเมว ตํฯ

๘๔๘. ตตฺรฏฺฐํ ภูมิยํ วฏฺฏํ, อาโกฏิตฺวาน ขาณุเก;
วลฺลีหิ ตํ วินนฺธิตฺวา, กาตพฺพํ กณฺณิกํ สมํฯ

๘๔๙. วิตฺถารโต ปมาเณน, วิทตฺถิจตุรงฺคุลํ;
วฏฺฏํ วตฺตติ ตํ กาตุํ, วิวฏฺฏํ ปน มิจฺฉตาฯ

๘๕๐. ภรีตลสมํ สาธุ, กตฺวา กสิณมณฺฑลํ;
สมฺมชฺชิตฺวาน ตํ ฐานํ, นฺหตฺวา อาคมฺม ปณฺฑิโตฯ

๘๕๑. หตฺถปาสปมาณสฺมึ, ตมฺหา กสิณมณฺฑลา;
ปเทเส ตุ สุปญฺญตฺเต, อาสนสฺมึ สุอตฺถเตฯ

๘๕๒. อุเจฺจ ตตฺถ นิสีทิตฺวา, วิทตฺถิจตุรงฺคุเล;
อุชุกายํ ปณิธาย, กตฺวา ปริมุขํ สตึฯ

๘๕๓. กาเมสฺวาทีนวํ ทิสฺวา, เนกฺขมฺมํ ทฏฺฐุ เขมโต;
ปรมํ ปีติปาโมชฺชํ, ชเนตฺวา รตนตฺตเยฯ

๘๕๔. ‘‘ภาคี อสฺสมหํ อทฺธา, อิมาย ปฏิปตฺติยา;
ปวิเวกสุขสฺสา’’ติ, กตฺวา อุสฺสาหมุตฺตมํฯ

๘๕๕. อากาเรน สเมเนว, อุมฺมีลิตฺวาน โลจนํ;
นิมิตฺตํ คณฺหตา สาธุ, ภาเวตพฺพํ ปุนปฺปุนํฯ

๘๕๖. น วโณฺณ เปกฺขิตโพฺพ โส, ทฏฺฐพฺพํ น จ ลกฺขณํ;
วณฺณํ ปน อมุญฺจิตฺวา, อุสฺสทสฺส วเสน หิฯ

๘๕๗. จิตฺตํ ปณฺณตฺติธมฺมสฺมึ, ฐเปตฺวเกคฺคมานโส;
‘‘ปถวี ปถวิ’’เจฺจวํ, วตฺวา ภาเวยฺย ปณฺฑิโตฯ

๘๕๘. ปถวี เมทนี ภูมิ, วสุธา จ วสุนฺธรา;
เอวํ ปถวินาเมสุ, เอกํ วตฺตุมฺปิ วฏฺฏติฯ

๘๕๙. อุมฺมีลิตฺวา นิมีลิตฺวา, อาวเชฺชยฺย ปุนปฺปุนํ;
ยาวุคฺคหนิมิตฺตํ ตุ, นุปฺปชฺชติ จ ตาว โสฯ

๘๖๐. เอวํ ภาวยโต ตสฺส, ปุน เอกคฺคเจตโส;
ยทา ปน นิมีเลตฺวา, อาวชฺชนฺตสฺส โยคิโนฯ

๘๖๑. ยถา อุมฺมีลิเตกาเล, ตถาปาถํ ตุ ยาติ เจ;
ตทุคฺคหนิมิตฺตํ ต-มุปฺปนฺนนฺติ ปวุจฺจติฯ

๘๖๒. นิมิเตฺต ปน สญฺชาเต, ตโต ปภุติ โยคินา;
นิสีทิตพฺพํ โน เจวํ, ตสฺมึ ฐาเน วิชานตาฯ

๘๖๓. อตฺตโน วสนฏฺฐานํ, ปวิสิตฺวาน ธีมตา;
เตน ตตฺถ นิสิเนฺนน, ภาเวตพฺพํ ยถาสุขํฯ

๘๖๔. ปปญฺจปริหารตฺถํ, ปาทานํ ปน โธวเน;
ตเสฺสกตลิกา เทฺว จ, อิจฺฉิตพฺพา อุปาหนาฯ

๘๖๕. สมาธิตรุโณ ตสฺส, อสปฺปาเยน เกนจิ;
สเจ นสฺสติ ตํ ฐานํ, คนฺตฺวาวาทาย ตํ ปนฯ

๘๖๖. ปีเฐ สุขนิสินฺนน, ภาเวตพฺพํ ปุนปฺปุนํ;
สมนฺนาหริตพฺพญฺจ, กเร ตกฺกาหตมฺปิ จฯ

๘๖๗. นิมิตฺตํ ปน ตํ หิตฺวา, จิตฺตํ ธาวติ เจ พหิ;
นิวาเรตฺวา นิมิตฺตสฺมึ, ฐเปตพฺพํ ตุ มานสํฯ

๘๖๘. ยตฺถ ยตฺถ นิสีทิตฺวา, ตมิจฺฉติ ตโปธโน;
ตตฺถ ตตฺถ ทิวารตฺตึ, ตสฺสุปฏฺฐาติ เจตโสฯ

๘๖๙. เอวํ ตสฺส กโรนฺตสฺส, อนุปุพฺเพน โยคิโน;
วิกฺขมฺภนฺติ จ สพฺพานิ, ปญฺจ นีวรณานิปิฯ

๘๗๐. สมาธิยติ จิตฺตมฺปิ, อุปจารสมาธินา;
ปฏิภาคนิมิตฺตมฺปิ, อุปฺปชฺชติ จ โยคิโนฯ

๘๗๑. โก ปนายํ วิเสโส หิ, อิมสฺส ปุริมสฺส วา;
ถวิกา นีหตาทาส-มณฺฑลํ วิย มชฺชิตํฯ

๘๗๒. เมฆโต วิย นิกฺขนฺตํ, สมฺปุณฺณจนฺทมณฺฑลํ;
ปฏิภาคนิมิตฺตํ ตํ, พลากา วิย โตยเทฯ

๘๗๓. ตทุคฺคหนิมิตฺตํ ตํ, ปทาเลตฺวาว นิคฺคตํ;
ตโตธิกตรํ สุทฺธํ, หุตฺวาปฏฺฐาติ ตสฺส ตํฯ

๘๗๔. ตนฺสณฺฐานวนฺตญฺจ, วณฺณวนฺตํ น เจว ตํ;
อุปฏฺฐาการมตฺตํ ตํ, ปญฺญชํ ภาวนามยํฯ

๘๗๕. ปฏิภาเค สมุปฺปเนฺน, นิมิเตฺต ภาวนามเย;
โหนฺติ วิกฺขมฺภิตาเนว, ปญฺจ นีวรณานิปิฯ

๘๗๖. กิเลสา สนฺนิสินฺนาว, ยุตฺตโยคสฺส ภิกฺขุโน;
จิตฺตํ สมาหิตํเยว, อุปจารสมาธินาฯ

๘๗๗. อากาเรหิ ปน ทฺวีหิ, สมาธิยติ มานสํ;
อุปจารกฺขเณ ตสฺส, ปฏิลาเภ สมาธิโนฯ

๘๗๘. นีวารณปฺปหาเนน , อุปจารกฺขเณ ตถา;
องฺคานํ ปาตุภาเวน, ปฏิลาภกฺขเณ ปนฯ

๘๗๙. ทฺวินฺนํ ปน สมาธีนํ, กึ นานากรณํ ปน;
องฺคานิ ถามชาตานิ, อุปจารกฺขเณน จฯ

๘๘๐. อุปฺปนาย ปนงฺคานิ, ถามชาตานิ ชายเร;
ตสฺมา ตํ อปฺปนาจิตฺตํ, ทิวสมฺปิ ปวตฺตติฯ

๘๘๑. ปลฺลเงฺกน จ เตเนว, วเฑฺฒตฺวา ตํ นิมิตฺตกํ;
อปฺปนํ อธิคนฺตุํ โส, สโกฺกติ ยทิ สุนฺทรํฯ

๘๘๒. โน เจ สโกฺกติ โส เตน,
ตํ นิมิตฺตํ ตุ โยคินา;
จกฺกวตฺติย คโพฺภว,
รตนํ วิย ทุลฺลภํฯ

๘๘๓. สตฺตํ อปฺปมเตฺตน, รกฺขิตพฺพํ สตีมตา;
นิมิตฺตํ รกฺขโต ลทฺธํ, ปริหานิ น วิชฺชติฯ

๘๘๔. อารกฺขเณ อสนฺตมฺหิ, ลทฺธํ ลทฺธํ วินสฺสติ;
รกฺขิตพฺพํ หิ ตสฺมา ตํ, ตตฺรายํ รกฺขณาวิธิฯ

๘๘๕. อาวาโส โคจโร ภสฺสํ, ปุคฺคโล โภชนํ อุตุ;
อิริยาปโถติ สเตฺตเต, อสปฺปาเย วิวชฺชเยฯ

๘๘๖. สปฺปาเย สตฺต เสเวยฺย, เอวญฺหิ ปฏิปชฺชโต;
น จิเรเนว กาเลน, โหติ ภิกฺขุสฺส อปฺปนาฯ

๘๘๗. ยสฺสปฺปนา น โหเตว, เอวมฺปิ ปฏิปชฺชโต;
อปฺปนาย จ โกสลฺลํ, สมฺมา สมฺปาทเย พุโธฯ

๘๘๘. อปฺปนาย หิ โกสลฺล-มิทํ ทสวิธํ อิธ;
คนฺถวิตฺถารภีเตน, มยา วิสฺสชฺชิตนฺติ จฯ

๘๘๙. เอวญฺหิ สมฺปาทยโต, อปฺปนาโกสลฺลํ ปน;
ปฏิลเทฺธ นิมิตฺตสฺมึ, อปฺปนา สมฺปวตฺตติฯ

๘๙๐. เอวมฺปิ ปฏิปนฺนสฺส, สเจ สา นปฺปวตฺตติ;
ตถาปิ น ชเห โยคํ, วายเมเถว ปณฺฑิโตฯ

๘๙๑. จิตฺตปฺปวตฺติอาการํ , ตสฺมา สลฺลกฺขยํ พุโธ;
สมตํ วีริยเสฺสว, โยชเยถ ปุนปฺปุนํฯ

๘๙๒. อีสกมฺปิ ลยํ ยนฺตํ, ปคฺคเณฺหเถว มานสํ;
อจฺจารทฺธํ นิเสเธตฺวา, สมเมว ปวตฺตเยฯ

๘๙๓. ลีนตุทฺธตภาเวหิ, โมจยิตฺวาน มานสํ;
ปฏิภาคนิมิตฺตาภิ-มุขํ ตํ ปฏิปาทเยฯ

๘๙๔. เอวํ นิมิตฺตาภิมุขํ, ปฏิปาทยโต ปน;
อิทาเนวปฺปนา ตสฺส, สา สมิชฺฌิสฺสตีติ จฯ

๘๙๕. ภวงฺคํ ปน ปจฺฉิชฺช, ปถวีกสิณํ ตถา;
ตเทวารมฺมณํ กตฺวา, มโนทฺวารมฺหิ โยคิโนฯ

๘๙๖. ชายเตวชฺชนํ จิตฺตํ, ตเตฺรวารมฺมเณ ตโต;
ชวนานิ จ ชายเนฺต, ตสฺส จตฺตาริ ปญฺจ วาฯ

๘๙๗. ปวสาเน ปเนกํ ตุ, รูปาวจริกํ ภเว;
ตกฺกาทโย ปนเญฺญหิ, ภวนฺติ พลวตฺตราฯ

๘๙๘. อปฺปนาเจตโส ตานิ, ปริกโมฺมปจารโต;
วุจฺจนฺติ ปริกมฺมานิ, อุปจารานิ จาติปิฯ

๘๙๙. อปฺปนายานุโลมตฺตา , อนุโลมานิ เอว จ;
ยํ ตํ สพฺพนฺติมํ เอตฺถ, โคตฺรภูติ ปวุจฺจติฯ

๙๐๐. คหิตาคหเณเนตฺถ, ปริกมฺมปฺปนาทิกํ;
ทุติยํ อุปจารํ ตํ, ตติยํ อนุโลมกํฯ

๙๐๑. จตุตฺถํ โคตฺรภุ ทิฏฺฐํ, ปญฺจมํ อปฺปนามโน;
ปฐมํ อุปจารํ วา, ทุติยํ อนุโลมกํฯ

๙๐๒. ตติยํ โคตฺรภุ ทิฏฺฐํ, จตุตฺถํ อปฺปนามโน;
จตุตฺถํ ปญฺจมํ วาติ, อเปฺปติ น ตโต ปรํฯ

๙๐๓. ฉเฏฺฐ วา สตฺตเม วาปิ, อปฺปนา เนว ชายติ;
อาสนฺนตฺตา ภวงฺคสฺส, ชวนํ ปติ ตาวเทฯ

๙๐๔. ปุริเมหาเสวนํ ลทฺธา, ฉฏฺฐํ วา สตฺตมมฺปิ วา;
อเปฺปตีติ ปเนตฺถาห, **โคทโตฺต** อาภิธมฺมิโกฯ

๙๐๕. ธาวโนฺต หิ ยถา โกจิ,
นโร ฉินฺนตฏามุโข;
ฐาตุกาโม ปริยเนฺต,
ฐาตุํ สโกฺกติ เนว โสฯ

๙๐๖. เอวเมว ปนจฺฉเฏฺฐ, สตฺตเม วาปิ มานโส;
น สโกฺกตีติ อเปฺปตุํ, เวทิตพฺพํ วิภาวินาฯ

๙๐๗. เอกจิตฺตกฺขณาเยว, โหตายํ อปฺปนา ปน;
ตโต ภวงฺคปาโตว, โหตีติ ปริทีปิตํฯ

๙๐๘. ตโต ภวงฺคํ ฉินฺทิตฺวา, ปจฺจเวกฺขณเหตุกํ;
อาวชฺชนํ ตโต ฌาน-ปจฺจเวกฺขณมานสํฯ

๙๐๙. กามจฺฉโนฺท จ พฺยาปาโท, ถินมิทฺธญฺจ อุทฺธโต;
กุกฺกุจฺจํ วิจิกิจฺฉา จ, ปหีนา ปญฺจิเม ปนฯ

๙๑๐. วิตเกฺกน วิจาเรน, ปีติยา จ สุเขน จ;
เอกคฺคตาย สํยุตฺตํ, ฌานํ ปญฺจงฺคิกํ อิทํฯ

๙๑๑. นานาวิสยลุทฺธสฺส , กามจฺฉนฺทวสา ปน;
อิโต จิโต ภมนฺตสฺส, วเน มกฺกฏโก วิยฯ

๙๑๒. เอกสฺมึ วิสเยเยว, สมาธาเนว เจตโส;
"สมาธิ กามจฺฉนฺทสฺส, ปฏิปโกฺข"ติ วุจฺจติฯ

๙๑๓. ปาโมชฺชภาวโต เจว, สีตลตฺตา สภาวโต;
"พฺยาปาทสฺส ตโต ปีติ, ปฏิปกฺขา"ติ ภาสิตาฯ

๙๑๔. สวิปฺผาริกภาเวน, เนกฺขมฺมาทิปวตฺติโต;
"วิตโกฺก ถินมิทฺธสฺส, ปฏิปโกฺข"ติ วณฺณิโตฯ

๙๑๕. อวูปสนฺตภาวสฺส, สยเณฺจวาติสนฺตโต;
"สุขํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจ-ทฺวยสฺส ปฏิปกฺขกํ"ฯ

๙๑๖. มติยา อนุรูปตฺตา, "อนุมชฺชนลกฺขโณ;
วิจาโร วิจิกิจฺฉาย, ปฏิปโกฺข"ติ ทีปิโตฯ

๙๑๗. ปญฺจงฺควิปฺปยุตฺตํ ตํ, ฌานํ ปญฺจงฺคสํยุตํ;
สิวํ ติวิธกลฺยาณํ, ทสลกฺขณสํยุตํฯ

๙๑๘. เอวญฺจาธิคตํ โหติ, ปฐมํ เตน โยคินา;
สุจิรฏฺฐิติกาเมน, ตสฺส ฌานสฺส สพฺพโสฯ

๙๑๙. ตํ สมาปชฺชิตพฺพํ ตุ, วิโสเธตฺวาน ปาปเก;
ตํ สมาปชฺชโต ตสฺส, สุจิรฏฺฐิติกํ ภเวฯ

๙๒๐. ลิตฺตภาวนเวปุลฺลํ, ปตฺถยเนฺตน ภิกฺขุนา;
ปฏิภาคนิมิตฺตํ ตํ, วเฑฺฒตพฺพํ ยถากฺกมํฯ

๙๒๑. วฑฺฒนาภูมิโย เทฺว จ, อุปจารญฺจ อปฺปนา;
อุปจารมฺปิ วา ปตฺวา, วเฑฺฒตุํ ตญฺจ วตฺตติฯ

๙๒๒. อปฺปนํ ปน ปตฺวา วา, ตตฺรายํ วฑฺฒนกฺกโม;
กสิตพฺพํ ยถาฐานํ, ปริจฺฉินฺทติ กสฺสโกฯ

๙๒๓. โยคินา เอวเมวมฺปิ, องฺคุลทฺวงฺคุลาทินา;
ปริจฺฉิชฺช ปริจฺฉิชฺช, วเฑฺฒตพฺพํ ยถิจฺฉกํฯ

๙๒๔. ปเตฺตปิ ปฐเม ฌาเน, อากาเรหิปิ ปญฺจหิ;
สุจิณฺณวสินา เตน, ภวิตพฺพํ ตปสฺสินาฯ

๙๒๕. อาวชฺชนํ สมาปตฺติ, อธิฏฺฐาเนสุ ตีสุ จ;
วุฏฺฐานปจฺจเวกฺขาสุ, วสิตา ปญฺจ ภาสิตาฯ

๙๒๖. อาวชฺชิตฺวา อธิฏฺฐิตฺวา, สมาปชฺช ปุนปฺปุนํ;
วุฏฺฐิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา, วสิตา ปญฺจ สาธเยฯ

๙๒๗. ปฐเม อวสิปฺปเตฺต, ทุติยํ โย ปนิจฺฉติ;
อุภโต ภโฏฺฐภเว โยคี, ปฐมา ทุติยาปิ จฯ

๙๒๘. กามสฺสหคตา สญฺญา, มนกฺการา จรนฺติ เจ;
ปมาทโยคิโน ฌานํ, โหติ ตํ หานภาคิยํฯ

๙๒๙. สติ สนฺติฏฺฐเต ตสฺมึ, สนฺตา ตทนุธมฺมตา;
มนฺทสฺส โยคิโน ฌานํ, โหติ ตํ ฐิติภาคิยํฯ

๙๓๐. อตกฺกสหิตา สญฺญา, มนกฺการา จรนฺติ เจ;
อปฺปมตฺตสฺส ตํ ฌานํ, วิเสสภาคิยํ สิยาฯ

๙๓๑. นิพฺพิทาสํยุตา สญฺญา, มนกฺการา จรนฺติ เจ;
นิเพฺพธภาคิยํ ฌานํ, โหตีติ ปริทีปิตํฯ

๙๓๒. ตสฺมา ปญฺจสุ เอเตสุ, สุจิณฺณวสินา ปน;
ปฐมา ปคุณโต ฌานา, วุฏฺฐาย วิธินา ตโตฯ

๙๓๓. ยสฺมา อยํ สมาปตฺติ, อาสนฺนากุสลาริกา;
ถูลตฺตา ตกฺกจารานํ, ตโตยํ องฺคทุพฺพลาฯ

๙๓๔. อิติ อาทีนวํ ทิสฺวา, ปฐเม ปน โยคินา;
ทุติยํ สนฺตโต ฌานํ, จินฺตยิตฺวาน ธีมตาฯ

๙๓๕. นิกนฺตึ ปริยาทาย, ฌานสฺมึ ปฐเม ปุน;
ทุติยาธิคมตฺถาย, กาตโพฺพ ภาวนกฺกโมฯ

๙๓๖. อถสฺส ปฐมชฺฌานา, วุฏฺฐาย วิธินา ยทา;
สตสฺส สมฺปชานสฺส, ฌานงฺคํ ปจฺจเวกฺขโตฯ

๙๓๗. ถูลโต ตกฺกจารา หิ, อุปติฏฺฐนฺติ โยคิโน;
เสสมงฺคตฺตยํ ตสฺส, สนฺตเมโวปติฏฺฐติฯ

๙๓๘. ถูลงฺคานํ ปหานาย, ตทา ตสฺส จ โยคิโน;
สนฺตงฺคปฏิลาภาย, นิมิตฺตํ ตุ ตเทว จฯ

๙๓๙. “ปถวี ปถวิ”เจฺจวํ, กโรโต มนสา ปุน;
อิทานิ ทุติยชฺฌาน-มุปฺปชฺชิสฺสติ ตํ อิติฯ

๙๔๐. ภวงฺคํ ปน ปจฺฉิชฺช, ปถวีกสิณํ ปน;
ตเทวารมฺมณํ กตฺวา, มโนทฺวารมฺหิ โยคิโนฯ

๙๔๑. ขายตาวชฺชนํ จิตฺตํ, ตสฺมึ อารมฺมเณ ตโต;
ชวนานิ หิ ชายเนฺต, ตสฺส จตฺตาริ ปญฺจ วาฯ

๙๔๒. อวสาเน ปเนกมฺปิ, เตสํ ชวนเจตสํ;
รูปาวจริกํ โหติ, ทุติยชฺฌานมานสํฯ

๙๔๓. สมฺปสาทนมชฺฌตฺตํ, ปีติยา จ สุเขน จ;
เอกคฺคตาย สํยุตฺตํ, ฌานํ โหติ ติวงฺคิกํฯ

๙๔๔. หฎฺฐา วุตฺตนเยเนว, เสสํ สมุปลกฺขเย;
เอวํ ทุวงฺคหีนํ ตุ, ตีหิ อเงฺคหิ สํยุตํฯ

๙๔๕. ฌานํ ติวิธกลฺยาณํ, ทสลกฺขณสํยุตํ;
ทุติยาธิคตํ โหติ, ภิกฺขุนา ภาวนามยํฯ

๙๔๖. ทุติยาธิคเต ฌาเน, อากาเรหิ จ ปญฺจหิ;
สุจิณฺณวสินา หุตฺวา, ทุติเยปิ สตีมตาฯ

๙๔๗. ตสฺมา ปคุณโต ฌานา, วุฏฺฐาย ทุติยา ปุน;
อาสนฺนตกฺกจาราริ, สมาปตฺติ อยํ อิติฯ

๙๔๘. ปีติยา ปิยโต ตสฺส, เจตโส อุปฺปิลาปนํ;
ปีติยา ปน ถูลตฺตา, ตโตยํ องฺคทุพฺพลาฯ

๙๔๙. ตตฺถ อาทีนวํ ทิสฺวา, ตติเย สนฺตโต ปน;
นิกนฺติํ ปริยาทาย, ฌานสฺมิํ ทุติเย ปุนฯ

๙๕๐. ตติยาธิคมตฺถาย, กาตโพฺพ ภาวนกฺกโม;
อถสฺส ทุติยชฺฌานา, วุฏฺฐาย จ ยทา ปนฯ

๙๕๑. สตสฺส สมฺปชานสฺส, ฌานงฺคํ ปจฺจเวกฺขโต;
ถูลโต ปีตุปฏฺฐาติ, สุขาทิ สนฺตโต ปนฯ

๙๕๒. ถูลงฺคานํ ปหานาย, ตทา ตสฺส จ โยคิโน;
สนฺตงฺคปฏิลาภาย, นิมิตฺตํ ตุ ตเทว จฯ

๙๕๓. “ปถวี ปถวิ”เจฺจวํ, กโรโต มนสา ปุน;
อิทานิ ตติยํ ฌาน-มุปฺปชฺชิสฺสติ ตํ อิติฯ

๙๕๔. ทฺวงฺคํ มนุปจฺฉิชฺช, ปถวีกสิณํ ปน;
ตเทวารมฺมณํ กตฺวา, มโนทฺวารมฺหิ โยคิโนฯ

๙๕๕. ชายตาวชฺชนํ จิตฺตํ, ตสฺมิํ อารมฺมเณ ตโต;
ชวนานิ จ ชายเนฺต, ตสฺส จตฺตาริ ปญฺจ วาฯ

๙๕๖. อวสาเน ปเนกํ ตุ, เตสํ ชวนเจตสํ;
รูปาวจริกํ โหติ, ตติยชฺฌานมานสํฯ

๙๕๗. สติยา สมฺปชเญฺญน, สมฺปนฺนํ ตุ สุเขน จ;
เอกคฺคตาย สํยุตฺตํ, ทุวงฺคํ ตติยํ มตํฯ

๙๕๘. หฎฺฐา วุตฺตนเยเนว, เสสํ สมุปลกฺขเย;
เอวเมกงฺคหีนํ ตุ, ทฺวีหิ อเงฺคหิ สํยุตํฯ

๙๕๙. ฌานํ ติวิธกลฺยาณํ, ทสลกฺขณสํยุตํ;
ตติยาธิคตํ โหติ, ภิกฺขุนา ภาวนามยํฯ

๙๖๐. ตติยาธิคเต ฌาเน, อากาเรหิ จ ปญฺจหิ;
สุจิณฺณวสินา หุตฺวา, ตสฺมิํ ปน สตีมตาฯ

๙๖๑. ตสฺมา ปคุณโต ฌานา, วุฏฺฐาย ตติยา ปุน;
อาสนฺนปีติโทสา หิ, สมาปตฺติ อยนฺติ จฯ

๙๖๒. ยเทวเจตฺถ อาโภโค, สุขมิจฺจว เจตโส;
เอวํ สุขสฺส ถูลตฺตา, โหตายํ องฺคทุพฺพลาฯ

๙๖๓. อิติ อาทีนวํ ทิสฺวา, ฌานสฺมิํ ตติเย ปุน;
จตุตฺถํ สนฺตโต ทิสฺวา, เจตสา ปน โยคินาฯ

๙๖๔. นิกนฺติํ ปริยาทาย, ฌานสฺมิํ ตติเย ปุน;
จตุตฺถาธิคมตฺถาย, กาตพฺพ ภาวนกฺกโมฯ

๙๖๕. อถสฺส ตติยชฺฌานา, วุฏฺฐาย หิ ยทา ปน;
สตสฺส สมฺปชานสฺส, ฌานงฺคํ ปจฺจเวกฺขโตฯ

๙๖๖. ถูลโต ตสฺสุปฏฺฐาติ, สุขํ ตํ มานสํ ตโต;
อุเปกฺขา สนฺตโต ตสฺส, จิตฺตเสฺสกคฺคตาปิ จฯ

๙๖๗. ถูลงฺคสฺส ปหานาย, สนฺตงฺคสฺสูปลทฺธิยา;
ตเทว จ นิมิตฺตญฺหิ, ‘‘ปถวี ปถวี’’ติ จฯ

๙๖๘. กโรโต มนสา เอว, ปุนปฺปุนญฺจ โยคิโน;
จตุตฺถํ ปนิทํ ฌานํ, อุปฺปชฺชิสฺสติ ตํ อิติฯ

๙๖๙. ทฺวงฺคํ ปนุปจฺฉิชฺช, ปถวีกสิณํ ตถา;
ตเทวารมฺมณํ กตฺวา, มโนทฺวารมฺหิ โยคิโนฯ

๙๗๐. ชายตาวชฺชนํ จิตฺตํ, ตสฺมิํ อารมฺมเณ ตโต;
ชวนานิ จ ชายเนฺต, ตสฺส จตฺตาริ ปญฺจ วาฯ

๙๗๑. อวสาเน ปเนกํ ตุ, เตสํ ชวนเจตสํ;
รูปาวจริกํ โหติ, จตุตฺถชฺฌานมานสํฯ

๙๗๒. เอกงฺควิปฺปหีนํ ตุ, ทฺวีหิ อเงฺคหิ โยคโต;
จตุตฺถํ ปนิทํ ฌานํ, ทุวงฺคนฺติ ปวุจฺจติฯ

๙๗๓. เอวํ ติวิธกลฺยาณํ, ทสลกฺขณสํยุตํ;
จตุตฺถาธิคตํ โหติ, ภิกฺขุนา ภาวนามยํฯ

๙๗๔. ยสฺมา สุขมุเปกฺขาย, น โหตาเสวนํ ปน;
อุเปกฺขาสหคตาเนว, ชวนานิ ชวนฺติ จฯ

๙๗๕. อุเปกฺขาสหคตํ ตสฺมา, จตุตฺถํ สมุทีริตํ;
อยเมตฺถ วิเสโส หิ, เสสํ วุตฺตนยํ ปนฯ

๙๗๖. จตุกฺกนเย ฌานํ, ทุติยํ ตํ ทฺวิธา ปน;
กตฺวาน ปญฺจกนเย, ทุติยํ ตติยํ กตํฯ

๙๗๗. ตติยํ ตํ จตุตฺถญฺจ, จตุตฺถํ ปญฺจมํ อิธ;
ปฐมํ ปฐมํเยว, อยเมตฺถ วิเสสตาฯ

๙๗๘. เอวเมตฺตาวตา วุตฺตา, นาติสเงฺขปโต มยา;
นาติวิตฺถารโต จายํ, รูปาวจรภาวนาฯ

๙๗๙. สมฺธุรวรตรวจโน, กํ นุ ชนํ เนว รญฺชยติ;
อตินิสิตวิสทพุทฺธิ-ปสาทชน เวทนีโยยํฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร รูปาวจรสมาธิภาวนานิเทฺทโส

นาม จุทฺทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๕. ปนฺนรสโม ปริเจฺฉโท

อรูปาวจรสมาธิภาวนานิเทฺทโส

๙๘๐. รูปารูปมตีเตน , รูปารูปาทิเวทินา;
ยานิ จารูปปุญฺญานิ, สรูเปนีริตานิ ตุฯ

๙๘๑. เตสํ ทานิ ปวกฺขามิ, ภาวนานยมุตฺตมํ;
โยคาวจรภิกฺขูนํ, หิตตฺถาย สมาสโตฯ

๙๘๒. ‘‘รูเป โข วิชฺชมานสฺมึ, ทณฺฑาทานาทโย สิยุํ;
อเนกาปิ ปนาพาธา, จกฺขุโรคาทโย’’อิติฯ

๙๘๓. รูเป อาทีนวํ ทิสฺวา, รูเป นิพฺพินฺทมานโส;
ตสฺสาติกฺกมนตฺถาย, อรูปํ ปฏิปชฺชติฯ

๙๘๔. ตมฺหา กสิณรูปาปิ, โส นิพฺพิชฺช วิสารโท;
อปกฺกมิตุกาโม จ, สูกราภิหโตว สาฯ

๙๘๕. จตุตฺเถ ปน ฌานสฺมึ, หุตฺวา จิณฺณวสี วสี;
จตุตฺถชฺฌานโต ธีมา, วุฏฺฐาย วิธินา ปุนฯ

๙๘๖. กโรติ ปนิทํ จิตฺตํ, รูปมารมฺมณํ ยโต;
อาสนฺนโสมนสฺสญฺจ, ถูลสนฺตวิโมกฺขโตฯ

๙๘๗. อิติ อาทีนวํ ทิสฺวา, จตุเตฺถ ตตฺถ สพฺพโส;
นิกนฺตึ ปริยาทาย, ปฐมารุปฺปญฺจ สนฺตโตฯ

๙๘๘. จกฺกวาฬปริยนฺตํ, ยตฺตกํ วา ปนิจฺฉติ;
ตตฺตกํ ปตฺถริตฺวาน, ผุฏฺฐกาสญฺจ เตน ตํฯ

๙๘๙. อากาโส อิติ วานโนฺต,
อากาโส อิติ วา ปุน;
มนสา หิ กโรโนฺตว,
อุคฺฆาเฏติ ปวุจฺจติฯ

๙๙๐. อุคฺฆาเฏโนฺต หิ กสิณํ, น สํเวเลฺลติ ตํ ปน;
น จุทฺธรติ โส โยคี, ปูวํ วิย กปาลโตฯ

๙๙๑. เกวลํ ปน ตํ เนว, อาวชฺชติ น เปกฺขติ;
นาวชฺชโนฺต นเปกฺขโนฺต, อุคฺฆาเฏติ หิ นามโสฯ

๙๙๒. กสิณุคฺฆาฏิมากาสํ , นิมิตฺตํ ปน ตํว โส;
อากาโส อิติ จิเตฺตน, อาวชฺชติ ปุนปฺปุนํฯ

๙๙๓. อาวชฺชโต หิ ตเสฺสวํ,

กโรโต ตกฺกาหตมฺปิ จ;
ปญฺจ นีวรณา ตสฺส,
วิกฺขมฺภนฺติ หิ สพฺพโสฯ

๙๙๔. อาเสวติ จ ภาเวติ, ตํ นิมิตฺตํ ปุนปฺปุนํ;
กโรโต ปน ตเสฺสว, สนฺตจิตฺตสฺส โยคิโนฯ

๙๙๕. ตตฺรากาเส ปนาเปฺปติ, ปฐมารุปฺปมานสํ;
อิธาปิ ปุริเม ภาเค, ตีณิ จตฺตาริ วา ปนฯ

๙๙๖. ชวนานิ อุเปกฺขาย, สมฺปยุตฺตานิ โหนฺติ หิ;
จตุตฺถํ ปญฺจมํ วาปิ, โหติ อารุปฺปมานสํฯ

๙๙๗. ปุน ภาเวตุกาเมน, ทุติยารุปฺปมานสํ;
สุจิณฺณวสินา หุตฺวา, ปฐมารุปฺปมานเสฯ

๙๙๘. อาสนฺนรูปาวจร-ชฺฌานปจฺจตฺถิกนฺติ จ;
ทุติยารุปฺปจิตฺตํว, น จ สนฺตมิทนฺติ จฯ

๙๙๙. เอวมาทีนวํ ทิสฺวา, ปฐมารุปฺปมานเส;
นิกนฺตึ ปริยาทาย, ทุติยํ สนฺตโต ปนฯ

๑๐๐๐. ตมากาสํ ผริตฺวาน, ปวตฺตมานสํ ปน;
ตญฺจ วิญฺญาณมิเจฺจวํ, กตฺตพฺพํ มนสา พหุํฯ

๑๐๐๑. อาวชฺชนญฺจ กตฺตพฺพํ, ตถา ตกฺกาหตมฺปิ จ;
“อนนฺต”นฺติ “อนนฺต”นฺติ, กาตพฺพํ มนสา นิธฯ

๑๐๐๒. ตสฺมึ ปน นิมิตฺตสฺมึ, วิจาเรนฺตสฺส มานสํ;
อุปจาเรน ตํ จิตฺตํ, สมาธิยติ โยคิโนฯ

๑๐๐๓. อาเสวติ จ ภาเวติ, ตํ นิมิตฺตํ ปุนปฺปุนํ;
ตสฺส เจวํ กโรนฺตสฺส, สติสมฺปนฺนเจตโสฯ

๑๐๐๔. อากาสํ ผุสวิญฺญาเณ, ทุติยารุปฺปมานสํ;
อเปฺปติ อปฺปนา ยสฺมึ, นโย วุตฺตนโยว โสฯ

๑๐๐๕. อากาโสยมนนฺโตติ, เอวมากาสเมว ตํ;
ผริตฺวา ปวตฺตวิญฺญาณํ, “วิญฺญาณญฺจ”นฺติ วุจฺจติฯ

๑๐๐๖. มนกฺการวเสนาปิ, อนนฺตํ ปริหีปิตํ;
“วิญฺญาณานนฺต”มิเจฺจว, วตฺตพฺพํ ปนิทํ สิยาฯ

๑๐๐๗. อถ ภาเวตุกาเมน, ตติยารุปฺปมานสํ;
สุจิณฺณวสินา หุตฺวา, ทุติยารุปฺปมานเสฯ

๑๐๐๘. อาสนฺนปฐมารุปฺป-จิตฺตปจฺจตฺถิกนฺติ จ;

ตติยารุปฺปจิตฺตํว, น จ สนฺตมิทนฺติ จฯ

๑๐๐๙. เอวมาทีนวํ ทิสฺวา, ทุติยารุปฺปมานเส;
นิกนฺตึ ปริยาทาย, ตติยํ สนฺตโต ปนฯ

๑๐๑๐. เอวํ มนสิ กตฺวาน, กาตโพฺพ มนสา ปุน;
ปฐมารุปฺปวิญฺญาณา-ภาโว ตเสฺสว สุญฺญโตฯ

๑๐๑๑. ตํ ปนากาสวิญฺญาณํ, อกตฺวา มนสา ปุน;
‘‘นตฺถิ นตฺถี’’ติ วาเตน, ‘‘สุญฺญํ สุญฺญ’’นฺติ วา ตโตฯ

๑๐๑๒. ภาวชฺชิตพฺพเมวณฺหิ, กตฺตพฺพํ มนสาปิ จ;
ตกฺกาหตญฺจ กาตพฺพํ, ปุนปฺปุนํว ธีมตาฯ

๑๐๑๓. ตสฺมึ นิมิเตฺต ตเสฺสวํ, วิจาเรนฺตสฺส มานสํ;
สติ ติฏฺฐติ ภิโยฺยปิ, สมาธิยติ มานสํฯ

๑๐๑๔. อาเสวติ จ ภาเวติ, ตํ นิมิตฺตํ ปุนปฺปุนํ;
ตสฺส เจวํ กโรนฺตสฺส, สติสมฺปนฺนเจตโสฯ

๑๐๑๕. ผสิณุคฺฆาฏิมากาสํ, ผริตฺวาน สมนฺตโต;
วิญฺญาณสฺส ปวตฺตสฺส, นตฺถิภาเว อภาวเกฯ

๑๐๑๖. ตติยารุปฺปวิญฺญาณํ,
ตํ ปนาเปฺปติ โยคิโน;
อปฺปนาย นโยเปตฺถ,
โหติ วุตฺตนโยว โสฯ

๑๐๑๗. อากาสคตวิญฺญาณํ, ทุติยารุปฺปจกฺขุนา;
ปสฺสโนฺต วิหริตฺวาน, ‘‘นตฺถิ นตฺถี’’ติอาทินาฯ

๑๐๑๘. ปริกมฺมมนกฺกาเร , ตสฺมึ อนฺตรหิเต ปน;
ตสฺสาปคมมตฺตํว, ปสฺสโนฺต วสตี จ โสฯ

๑๐๑๙. สนฺนิปาตํ ยถา โกจิ, ทิสฺวา สงฺฆสฺส กตฺถจิ;
คเต สเงฺฆ ตุ ตํ ฐานํ, สุญฺญเมวานุปสฺสติฯ

๑๐๒๐. ปุน ภาเวตุกาเมน, จตุตฺถารุปฺปมานสํ;
สุจิณฺณวสินา หุตฺวา, ตติยารุปฺปมานเสฯ

๑๐๒๑. อาสนฺนทุติยารุปฺป-จิตฺตปจฺจตฺถิกนฺติ จ;
จตุตฺถารุปฺปจิตฺตํว, น จ สนฺตมิทนฺติ จฯ

๑๐๒๒. เอวมาทีนวํ ทิสฺวา, ตติยารุปฺปมานเส;
นิกนฺตึ ปริยาทาย, จตุตฺถํ สนฺตโต ปนฯ

๑๐๒๓. เอวํ มนสิ กตฺวาน, ปุน ตเตฺถว ธีมตา;

อภาวารมฺมณํ กตฺวา, สมฺปวตฺตมิทํ มโนฯ

๑๐๒๔. ‘‘สนฺตํ สนฺตมิทํ จิตฺต’’-มิเจฺจวํ ตํ ปุนปฺปุนํ;
โหติ อาวชฺชิตพฺพญฺจ, กาตพฺพํ มนสาปิ จฯ

๑๐๒๕. ตสฺมิํ นิมิเตฺต ตเสฺสวํ, วิจาเรนฺตสฺส มานสํ;
สติ ติฎฺฐติ ภิโยฺยปิ, สมาธิยติ มานสํฯ

๑๐๒๖. อาเสวติ จ ภาเวติ, ตํ นิมิตฺตํ ปุนปฺปุนํ;
ตสฺส เจวํ กโรนฺตสฺส, สติสมฺปนฺนเจตโสฯ

๑๐๒๗. ตติยารุปฺปสงฺขาต-ขเนฺธสุ จ จตูสฺปิ;
จตุตฺถารุปฺปวิญฺญาณํ, ตํ ปนาเปฺปติ โยคิโนฯ

๑๐๒๘. อปฺปนาย นโยเปตฺถ, เหฎฺฐา วุตฺตนยูปโม;
อปิเจตฺถ วิเสโสยํ, เวทิตโพฺพ วิภาวินาฯ

๑๐๒๙. ‘‘อโห สนฺตา วตาย’’นฺติ, สมาปตฺติ ปทิสฺสติ;
ยา ปนาภาวมตฺตมฺปิ, กตฺวา ฐสฺสติ โคจรํฯ

๑๐๓๐. สนฺตารมฺมณตาเยว, ‘‘สนฺตาย’’นฺติ วิปสฺสติ;
สนฺตโต เจ มนกฺกาโร, กถญฺจ สมติกฺกโมฯ

๑๐๓๑. อนาปชฺชิตุกามตฺตา , โหเตว สมติกฺกโม;
‘‘สมาปชฺชามหเมต’’-มิจฺจาโภโค น วิชฺชติฯ

๑๐๓๒. สนฺตโต ตํ กโรโนฺต หิ, มนสา สุขุมํ ปรํ;
อสญฺญํ ปน ทุพฺพลฺยํ, ปาปุณาติ มหคฺคตํฯ

๑๐๓๓. เนวสญฺญี จ นาสญฺญี,
ยาย สญฺญาย โหติ โส;

น เกวลํ ตุ สญฺญาว,
เอทิสี อถ โข ปนฯ

๑๐๓๔. เอวเมว ภวเนฺตตฺถ, สุขุมา เวทนาทโย;
ปตฺตมกฺขนเตเลน, มคฺคสฺมิํ อุทเกน จฯ

๑๐๓๕. สภาเวตโพฺพ อยํ อเตฺถ, จตุตฺถารุปฺปโพธเน;
ปฎุสญฺญาย กิจฺจสฺส, เนวกฺกรณโต อยํฯ

๑๐๓๖. ‘‘เนวสญฺญา’’ติ นิทฺทิฎฺฐา, จตุตฺถารุปฺปสมฺภวา;
ปฎุสญฺญาย กิจฺจํ สา, กาตุํ สโกฺกติ เนว จฯ

๑๐๓๗. ยถา ทหนกิจฺจํ ตุ, เตโชธาตุ สุโขทเก;
สา สงฺขาราวเสสตฺตา, สุขุมเตฺตน วิชฺชติ;
ตสฺมา ปน จ สา สญฺญา, ‘‘นาสญฺญา’’ติ ปวุจฺจติฯ

๑๐๓๘. ฐตา หิ รูปมากาสํ,
วิญฺญาณํ ตทภาวกํ;
อติกฺกมิตฺวา กมโต,
จตโสฺส โหนฺติ อาห จฯ

๑๐๓๙. ‘‘อารมฺมณาติกฺกมโต, จตโสฺสปิ ภวนฺติมา;
องฺคาติกฺกมเมตาสํ, น อิจฺฉนฺติ วิภาวิโนฯ

๑๐๔๐. สุปฺปณีตตรา โหนฺติ,
ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา อิธ;
อุปมา ตตฺถ วิเญฺญยฺยา,
ปาสาทตลสาฎิกา’’ติฯ

๑๐๔๑. สงฺขเปน มยารุปฺป-สมาปตฺตินโย อยํ;
ทสฺสิโต ทสฺสิโต สุทฺธ-ทสฺสินา ปิยทสฺสินาฯ

๑๐๔๒. รูปารูปชฺฌานสมาปตฺติวิธานํ ,
ชานาติมํ สารตรํ โย ปน ภิกฺขุ;
รูปารูปชฺฌานสมาปตฺตีสุ ทโกฺข,
รูปารูปํ ยาติ ภวํ โส อภิภุยฺยฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร อรูปาวจรสมาธิภาวนานิเทฺทโส นาม

ปนฺนรสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๖. โสฬสโม ปริเจฺฉโท

อภิญฺญานิเทฺทโส

๑๐๔๓. ฐิโต ปรํ กริสฺสามิ, ปญฺญาสุทฺธิกรํ ปรํ;
ปญฺจนฺนมฺปิ อภิญฺญานํ, มุขมตฺตนิทสฺสนํฯ

๑๐๔๔. รูปารูปสมาปตฺตี,
นิพฺพเตฺตตฺวา ปนฏฺฐปิ;
โลกิกาปิ อภิญฺญาโย,
ภาเวตพฺพา วิภาวินาฯ

๑๐๔๕. จตุตฺถชฺฌานมเตฺตปิ, สุจิณฺณวสินา สตา;
อนุโยคมภิญฺญาสุ, กาตุํ วตฺตติ โยคิโนฯ

๑๐๔๖. อภิญฺญา นาม ภิกฺขูนํ, สาภิญฺญานํ อนุตฺตโร;
อลงฺกาโร หิ ตาณนฺติ, สตฺถนฺติ จ ปวุจฺจติฯ

๑๐๔๗. นิพฺพตฺติตาสฺวภิญฺญาสุ, โยคาวจรภิกฺขุนา;
สมาธิภาวนา หิสฺส, ตทา นิฏฺฐงฺคตา สิยาฯ

๑๐๔๘. ทิพฺพานิ จกฺขุโสตานิ, อิทฺธิจิตฺตวิชานนํ;
ปุเพฺพนิวาสญาณนฺติ, ปญฺจาภิญฺญา อิมา สิยุํฯ

๑๐๔๙. กสิณานุโลมตาทีหิ, จตุทฺทสนเยหิ จ;
ทเมตพฺพมภิญฺญาโย, ปตฺตุกาเมน มานสํฯ

๑๐๕๐. ทเนฺต สมาหิเต สุเทฺธ, ปริโยทาเต อนงฺคเณ;
นุปเกฺลเส มุทุภูเต, กมฺมนีเย ฐิตาจเลฯ

๑๐๕๑. ฐิติ อฏฺฐงฺคสมฺปเนฺน, จิเตฺต อิทฺธิวิธาย จ;
อภินีหรติ เจ จิตฺตํ, สิชฺฌติทฺธิวิกุพฺพนํฯ

๑๐๕๒. อภิญฺญาปาทกชฺฌานํ, สมาปชฺช ตโต ปน;
วุฏฺฐาย หิ สตํ วาปิ, สหสฺสํ วา ยทิจฺฉติฯ

๑๐๕๓. ‘‘สตํ โหมิ สตํ โหมี’’-เจฺจวํ กตฺวาน มานสํ;
อภิญฺญาปาทกชฺฌานํ, สมาปชฺช ตโต ปนฯ

๑๐๕๔. วุฏฺฐาย ปุนธิฏฺฐาติ,
สหาธิฏฺฐานเจตสา;
สตํ โหติ หิ โส โยคี,
สหสฺสาทีสฺวยํ นโยฯ

๑๐๕๕. ปาทกชฺฌานจิตฺตํ ตุ, นิมิตฺตารมฺมณํ สิยา;
ปริกมฺมมนาเนฺต, สตารมฺมณิกานิ ตุฯ

๑๐๕๖ ปาทาธิฏฺฐานจิตฺตมฺปิ , สตารมฺมณเมว ตํ;
ปุเพฺพ วุตฺตปฺปนาจิตฺตํ, วิย โคตฺรภุนนฺตรํฯ

๑๐๕๗ ปฐมกํ ชายเต ตตฺถ, จตุตฺถชฺฌานิกํ มโน;
ปริกมฺมวิเสโสว, เสสํ ปุพฺพสมํ อิธฯ

อิทฺธิวิธญาณํฯ

๑๐๕๘ ทิพฺพโสตมิทํ ตตฺถ, ภาเวตพฺพํ กถํ สิยา;
อภิญฺญาปาทกชฺฌานํ, สมาปชฺช ตโต ปุนฯ

๑๐๕๙ วุฏฺฐาย ปริกเมฺมน, กามาวจรเจตสา;
สโทฺท อาวชฺชิตโพฺพว, มหนฺโต สุขุโมปิ จฯ

๑๐๖๐ ตสฺเสวํ ปน สทฺทสฺส, นิมิตฺตํ มนสิ กุพฺพโต;
ทิพฺพโสตมิทานิสฺส, อุปฺปชฺชิสฺสติ ตํ อิติฯ

๑๐๖๑ สเทฺทสฺวณฺญตรํ สทฺทํ, กตฺวา อารมฺมณํ ตโต;
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุเทฺธ ตุ, มโนทฺวาราวชฺชเน ปุนฯ

๑๐๖๒ ชวนานิ หิ ชายเนฺต, ตสฺส จตฺตาริ ปญฺจ วา;
ปุริมาเนตฺถ จิเตฺตสุ, ตีณิ จตฺตาริ วา ปนฯ

๑๐๖๓ ปริกโมฺมปจารานุ-โลมโคตฺรภุนามกา;
จตุตฺถํ ปญฺจมํ วาปิ, อปฺปนาจิตฺตมีริตํฯ

๑๐๖๔ สหชาตํ ตุ ยํ ญาณํ, อปฺปนามานเสน หิ;
ตํ ญาณํ ทิพฺพโสตนฺติ, วทนฺติ สุตโกวิทาฯ

๑๐๖๕ กามชาตํ กโรเนฺตน, ตํ ญาณํ เตน โยคินา;
‘‘เอตฺถนฺตรคตํ สทฺทํ, สุณามี’’ติ จ เจตสาฯ

๑๐๖๖ องฺคุลํ ทฺวงฺคุลํ ภิเยฺย,
วิทตฺถิ รตนํ ตถา;
คาโม เทโส ตโต ยาว,
จกฺกวาฬํ ตโต ปรํฯ

๑๐๖๗ อิจฺจวํ ตุ ปริจฺฉิชฺช, วเฑฺฒตพฺพํ ยถากฺกมํ;
เอโส อธิคตาภิโญฺญ, ปาทการมฺมเณน ตุฯ

๑๐๖๘ ผโฏฺฐกาสคเต สเทฺท, สเพฺพ ปน สุณาติ โส;
สุณโนฺต ปาฏิเยกฺกมฺปิ, สลฺลเกฺขตุํ ปโหติ โสฯ

ทิพฺพโสตญาณํฯ

๑๐๖๙ ลทฺธํ ปนุปฺปาเทตพฺพํ, เจโตปริยมานสํ;
ทิพฺพจกฺขุวเสเนว, อิทํ ญาณํ ปนิชฺฌติฯ

๑๐๗๐. อาโลกํ ปน วเฑฺฒตฺวา, ตสฺมา ทิเพฺพน จกฺขุนา;
หทยํ ปน นิสฺสาย, วตฺตมานํ ตุ โลหิตํฯ

๑๐๗๑. ทิสฺวา ปรสฺส วิเญฺญยฺยํ,
โหติ จิตฺตํ ตุ ภิกฺขุนา;
โสมนสฺสยุเต จิเตฺต,
โลหิตํ โลหิตํ สิยาฯ

๑๐๗๒. โทมนสฺสยุเต จิเตฺต, วตฺตมาเน ตุ กาฬกํ;
อุเปกฺขาสหิเต จิเตฺต, ติลเตลูปมํ สิยาฯ

๑๐๗๓. ตสฺมา ปรสฺส สตฺตสฺส, ทิสฺวา หทยโลหิตํ;
เจโตปริยญาณํ ตํ, กาตพฺพํ ถามตํ คตํฯ

๑๐๗๔. เอวํ ถามคเต ตสฺมิํ, ยถานุกฺกมโต ปน;
จิตฺตเมว วิชานาติ, วินา โลหิตทสฺสนํฯ

๑๐๗๕. กามาวจรจิตฺตญฺจ, รูปารูเปสุ มานสํ;
สพฺพเมว วิชานาติ, สราคาทิปฺปเภทกํฯ

เจโตปริยญาณํฯ

๑๐๗๖. ปุพฺพนิวาสญาเณน, กตฺตพฺพา ตทนุสฺสติ;
ตํ สมฺปาเทตุกาเมน, อาทิกมฺมิกภิกฺขุนา;
ฌานานิ ปน จตฺตาริ, สมาปชฺชานุปุพฺพโตฯ

๑๐๗๗. อภิญฺญาปาทกชฺฌานา, วุฎฺฐาย หิ ตโต ปุน;
ภิกฺขุนา วชฺชิตพฺพาว, นิสชฺชา สพฺพปจฺฉิมาฯ

๑๐๗๘. ตโต ปภุติ สพฺพมฺปิ, ปฏิโลมกฺกมา ปน;
สพฺพมาวชฺชิตพฺพํ ตํ, ทิวเส รตฺติยํ กตํฯ

๑๐๗๙. ปฏิโลมกฺกเมเนว, ทุติเย ตติเยปิ จ;
ทิวเส ปกฺขมาเสสุ, ตถา สํวจฺฉเรสุปิฯ

๑๐๘๐. ยาว อสฺมิํ ภเว สนฺธิ, ตาว เตน จ ภิกฺขุนา;
กตมาวชฺชิตพฺพํ ตํ, ปุริมสฺมิํ ภเวปิ จฯ

๑๐๘๑. จุติกฺขเณปิ นิพฺพตฺตํ, นามรูปญฺจ สาธุกํ;
เอวมาวชฺชิเต ตสฺมิํ, นามรูเป ยทา ปนฯ

๑๐๘๒. ฉทฺวารมฺมณํ กตฺวา, นามรูปํ จุติกฺขเณ;
มโนทฺวาเร มนกฺกาโร, อุปฺปชฺชติ ตทา ปนฯ

๑๐๘๓. อาวชฺชเน นิรุทฺธสฺมิํ, ตเทวารมฺมณํ ปน;
กตฺวา ชวนจิตฺตานิ, โหนฺติ จตฺตาริ ปญฺจ วา;
ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว, เสสํ เญยฺยํ วิภาวินาฯ

๑๐๘๔. ปริกมฺมาทินามานิ, ปุริมานิ ภวนฺติ ตุ;
ปจฺฉิมํ อปฺปนาจิตฺตํ, รูปาวจริกํ ภเวฯ

๑๐๘๕. เตน จิเตฺตน ยํ ญาณํ, สํยุตฺตํ เตน ยา ปน;
สํยุตฺตา สติ สา ปุเพฺพ-นิวาสานุสฺสตีริตาฯ

ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณํฯ

๑๐๘๖. รูปํ ปสฺสิตุกาเมน, ภิกฺขุนา ทิพฺพจกฺขุนา;
กสิณารมฺมณํ ฌานํ, อภิญฺญาปาทกํ ปนฯ

๑๐๘๗. อภินีหารกฺขมํ กตฺวา, เตโชกสิณเมว วา;
โอทาตกสิณํ วาปิ, อาโลกกสิณมฺปิ วาฯ

๑๐๘๘. อิเมสุ กตปุเญฺญหิ, กสิเณสุ จ ตีสุปิ;
อาโลกกสิณํ เอตฺถ, เสฎฺฐนฺติ ปริทีปิตํฯ

๑๐๘๙. ตสฺมา ตมิตรํ วาปิ, อุปฺปาเทตฺวา ยถากฺกมํ;
อุปจารภูมิยํเยว, ฐตฺวา ตํ ปน ปณฺฑิโตฯ

๑๐๙๐. วฑฺฒตฺวาน ฐเปตพฺพํ, น อุปฺปาเทยฺย อปฺปนํ;
อุปฺปาเทติ สเจ โหติ, ปาทกชฺฌานนิสฺสิตํฯ

๑๐๙๑. ฌานสฺส วฑฺฒิตสฺสนฺต-คตํ รูปํ ตุ โยคินา;
ปสฺสิตพฺพํ ภเว รูปํ, ปสฺสโต ปน ตสฺส ตํฯ

๑๐๙๒. ปริกมฺมสฺส วาโร หิ, อติกฺกมติ ตาวเท;
อาโลโกปิ ตโต ตสฺส, ขิปฺปมนฺตรธายติฯ

๑๐๙๓. ตสฺมึ อนฺตรหิเต รูป-คตมฺปิ จ น ทิสฺสติ;
เตนาถ ปาทกชฺฌานํ, ปวิสิตฺวา ตโต ปุนฯ

๑๐๙๔. วุฏฺฐาย ปน อาโลโก, ผริตโพฺพว ภิกฺขุนา;
เอวํ อนุกฺกเมเนว, อาโลโก ถามวา สิยาฯ

๑๐๙๕. ‘‘อาโลโก เอตฺถ โหตู’’ติ,
ยตฺตกํ ฐานเมว โส;
ปริจฺฉินฺทติ ตเตฺถว,
อาโลโก ปน ติฎฺฐติฯ

๑๐๙๖. ทิวสมฺปิ นิสีทิตฺวา, ปสฺสโต โหติ ทสฺสนํ;
ติณุกฺกาย คโต มคฺคํ, ปุริเสตฺถ นิทสฺสนํฯ

๑๐๙๗. อุปฺปาทนกฺกโมปิสฺส, ตตฺรายํ ทิพฺพจกฺขุโน;
วุตฺตปฺปการรูปํ ตํ, กตฺวา อารมฺมณํ ปนฯ

๑๐๙๘. มโนทฺวาเร มนกฺกาเร, ชาเต ยานิ ตเทว จ;

รูปํ อารมฺมณํ กตฺวา, ชายนฺติ ชวนานิ หิฯ

๑๐๙๙ กามาวจรจิตฺตานิ , ตานิ จตฺตาริ ปญฺจ วา;
เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว, เสสํ เญยฺยํ วิภาวินาฯ

๑๑๐๐ อตฺถสาธกจิตฺตํ ตํ, จตุตฺถชฺฌานิกํ มตํ;
ตํจิตฺตสํยุตํ ญาณํ, ทิพฺพจกฺขุนฺติ วุจฺจติฯ

๑๑๐๑ อนาคตํสญาณสฺส , ยถากมฺมุปคสฺส จ;
ปริกมฺมํ วิสุํ นตฺถิ, อิชฺฌนฺติ ทิพฺพจกฺขุนาฯ

๑๑๐๒ จุตูปปาตญาณมฺปิ, ทิพฺพจกฺขุนฺติ วา ปน;
อตฺถโต เอกเมเวทํ, พฺยญฺชเน ปน นานตาฯ

ทิพฺพจกฺขุญาณํฯ

๑๑๐๓ โยธ สุณาติ กโรติ จ จิเตฺต,
คนฺถมิมํ ปรมํ ปน ภิกฺขุ;
โส อภิธมฺมมหณฺณวปารํ,
ยาติ อเนน ตเรน ตริตฺวาฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร อภิญฺญานิเทฺทโส นาม

โสฬสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๗. สตฺตรสโม ปริเจฺฉโท

อภิญฺญารมฺมณนิเทฺทโส

๑๑๐๔. อนาคตํสญาณญฺจ , ยถากมฺมุปคมฺปิ จ;
ปญฺจ อิทฺธิวิธาทีนิ, สตฺตาภิญฺญา อิมา ปนฯ

๑๑๐๕. เอตาสํ ปน สตฺตนฺนํ, อภิญฺญานมิโต ปรํ;
ปวกฺขามิ สมาเสน, อารมฺมณวินิจฺฉยํฯ

๑๑๐๖. อารมฺมณตฺติกา วุตฺตา, เย จตฺตาโร มเหสินา;
สตฺตนฺนเมตฺถ ญาณานํ, สมฺปวตฺตึ สุณาถ เมฯ

๑๑๐๗. ตตฺถ **อิทฺธิวิธญาณํ,** ปริตฺตาทีสุ สตฺตสุ;
อารมฺมณวิภาเคสุ, ปวตฺตติ กถํ ปนฯ

๑๑๐๘. กาเยนาทิสฺสมาเนน, คนฺตุกาโม ยทาภเว;
จิตฺตสนฺนิสฺสิตํ กตฺวา, กายํ จิตฺตวเสน ตํฯ

๑๑๐๙. มหคฺคเต จ จิตฺตสฺมึ, สมาโรเปติ โส ตทา;
กายารมฺมณโต ญาณํ, ปริตฺตารมฺมณํ สิยาฯ

๑๑๑๐. ทิสฺสมาเนน กาเยน, คนฺตุกาโม ยทา ภเว;
กายสนฺนิสฺสิตํ กตฺวา, จิตฺตํ กายวเสน ตํฯ

๑๑๑๑. ปาทกชฺฌานจิตฺตํ ตํ, กาเย โรเปติ โส ตทา;
ฌานารมฺมณโต ญาณํ, ตํ มหคฺคตโคจรํฯ

๑๑๑๒. อนาคตมตีตญฺจ, กโรติ วิสยํ ยทา;
อตีตารมฺมณํ โหติ, ตทานาคตโคจรํฯ

๑๑๑๓. กาเยน ทิสฺสมาเนน, คมเน ปน ภิกฺขุโน;
ปจฺจุปฺปนฺนํ ภเว ตสฺส, โคจโรติ วินิทฺทิเสฯ

๑๑๑๔. กายํ จิตฺตวเสนาปิ, จิตฺตํ กายวเสน วา;
ปริณามนกาลสฺมึ, อชฺฌตฺตารมฺมณํ สิยาฯ

๑๑๑๕. พหิทฺธารมฺมณํ โหติ, พหิทฺธารูปทสฺสเน;
เอวมิทฺธิวิธํ ญาณํ, สมฺปวตฺตติ สตฺตสุฯ

๑๑๑๖. ปจฺจุปฺปเนฺน ปริเตฺต จ, พหิทฺธชฺฌตฺติเกสุปิ;
จตูเสฺวเตสุ ธเมฺมสุ, ทิพฺพโสตํ ปวตฺตติฯ

๑๑๑๗. ปจฺจุปฺปโนฺน ปริโตฺต จ, สโทฺท อารมฺมณํ ยโต;
ปริตฺตารมฺมณํ ปจฺจุ-ปฺปนฺนารมฺมณตํ คตํฯ

๑๑๑๘. อตฺตโน กุจฺฉิสทฺทสฺส, สวเนปิ ปรสฺส จ;
อชฺฌตฺตารมฺมณเญฺจว, พหิทฺธารมฺมณมฺปิ จฯ

๑๑๑๙. **เจโตปริยญาณมฺปิ,** ปริตฺตาทีสุ อฏฺฐสุ;
อารมฺมณวิภาเคสุ, ปวตฺตติ กถํ ปนฯ

๑๑๒๐. ปริตฺตารมฺมณํ โหติ, ปริตฺตานํ ปชานเน;
ชานเน มชฺฌิมานํ ตุ, ตํ มหคฺคตโคจรํฯ

๑๑๒๑. ฌาเนน ปน มคฺคสฺส, ผลสฺสาปิ ปชานเน;
ตทา ปนสฺส ญาณสฺส, อปฺปมาโณว โคจโรฯ

๑๑๒๒. ตํ มคฺคารมฺมณํ โหติ, มคฺคจิตฺตสฺส ชานเน;
ปริยาเยเนเวตสฺส, มคฺคารมฺมณตา มตาฯ

๑๑๒๓. อตีเต สตฺตทิวส-พฺภนฺตเร จ ยทา ปน;
อนาคเต ตถา สตฺต-ทิวสพฺภนฺตเรปิ จฯ

๑๑๒๔. ปรสํ ปน จิตฺตสฺส, ชานเน สมุทีริตํ;
อตีตารมฺมณเญฺจว, ตทานาคตโคจรํฯ

๑๑๒๕. ยญฺจ ปน ตํ ปจฺจุปฺปนฺนโคจรตํ คตํ;
ปจฺจุปฺปนฺนํ ติธา วุตฺตํ, ขณสนฺตติอทฺธโตฯ

๑๑๒๖. ตตฺถ ติกฺขณสมฺปตฺตํ, ปจฺจุปฺปนฺนขณาทิกํ;
เอกเทฺวสนฺตติวารปริยาปนฺนมิทํ ปนฯ

๑๑๒๗. สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนนฺติ, อาหุ สนฺตติโกวิทา;
เอกพฺภวปริจฺฉินฺนํ, ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ ปจฺฉิมํฯ

๑๑๒๘. ขณาทิกตฺตยํ ปจฺจุ-ปฺปนฺนํ ตมาหุ เกจิธ;
เจโตปริยญาณสฺส, โหติ อารมฺมณํ อิติฯ

๑๑๒๙. ยถา จ ปุปฺผมุฏฺฐิมฺหิ, อุกฺขิเตฺต คคเน ปน;
อวสฺสํ เอกเมกสฺส, วณฺฏํ วเณฺฏน วิชฺฌติฯ

๑๑๓๐. เอวํ มหาชนสฺสาปิ, จิเตฺต อาวชฺชิเต ปน;
เอกสฺส จิตฺตเมเกน, อวสฺสํ ปน วิชฺฌติฯ

๑๑๓๑. เยนาวชฺชติ จิเตฺตน, เยน ชานาติ เจตสา;
เตสํ ทฺวินฺนํ สหฏฺฐานา-ภาวโต ตํ น ยุชฺชติฯ

๑๑๓๒. ชวนาวชฺชนานํ ตุ, นานารมฺมณปตฺติโต;
อนิเฏฺฐ ปน หิ ฐาเน, อยุตฺตนฺติ ปกาสิตํฯ

๑๑๓๓. ตสฺมา สนฺตติอทฺธาน-ปจฺจุปฺปนฺนานเมว ตุ;
วเสน ปจฺจุปฺปนฺนํ ตํ, โหติ อารมฺมณํ อิทํฯ

๑๑๓๔. ปจฺจุปฺปนฺนมฺปิ อทฺธาขฺยํ, อิทํ ชวนวารโต;
ทีเปตพฺพนฺติ นิทฺทิฏฺฐํ, ตตฺรายํ ทีปนานโยฯ

๑๑๓๕. ยทา ปรสฺส จิตฺตญฺหิ, ญาตุมาวชฺชติทฺธิมา;
อาวชฺชนมโน ตสฺส, ปจฺจุปฺปนฺนขณวฺหยํฯ

๑๑๓๖. อารมฺมณํ ตทา กตฺวา, เตน สทฺธึ นิรุชฺฌติ;
ชวนานิ หิ ชายเนฺต, ตสฺส จตฺตาริ ปญฺจ วาฯ

๑๑๓๗. เอเตสํ ปจฺฉิมํ จิตฺตํ, อิทฺธิจิตฺตมุทีริตํ;
กามาวจรจิตฺตานิ, เสสานีติ วินิทฺทิเสฯ

๑๑๓๘. เอเตสํ ปน สเพฺพสํ, นิรุทฺธํ ตุ ตเทว จ;
จิตฺตํ อารมฺมณํ โหติ, ตสฺมา สพฺพานิ ตานิปิฯ

๑๑๓๙. เอการมฺมณตํ ยนฺติ, น นานารมฺมณานิ หิ;
อทฺธาวสา ภเว ปจฺจุ-ปฺปนฺนารมฺมณโต ปนฯ

๑๑๔๐. เอการมฺมณภาเวปิ, อิทฺธิมานสเมว จ;
ปรสฺส จิตฺตํ ชานาติ, เนตรานิ ยถา ปนฯ

๑๑๔๑. จกฺขุทฺวาเร ตุ วิญฺญาณํ, รูปํ ปสฺสติ เนตรํ;
เอวเมว จ ตํ อิทฺธิ-จิตฺตเมว จ ชานาติฯ

๑๑๔๒. ปรจิตฺตารมฺมณตฺตา, พหิทฺธารมฺมณํ สิยา;
เจโตปริยญาณมฺปิ, อฏฺฐเสฺวว ปวตฺตติฯ

๑๑๔๓. **ปุพฺเพนิวาสญาณ**มฺปิ, ปริตฺตาทีสุ อฏฺฐสุ;
อารมฺมณวิภาเคสุ, ปวตฺตติ กถํ ปนฯ

๑๑๔๔. กามาวจรขนฺธานํ, สมนุสฺสรเณ ปน;
ปริตฺตารมฺมณํเยว, โหตีติ ปริทีปเยฯ

๑๑๔๕. รูปาวจริการุปฺปขนฺธานุสฺสรเณ ปน;
ภวตีติ หิ ญาตพฺพํ, ตํ มหคฺคตโคจรํฯ

๑๑๔๖. อตีเต อตฺตนา มคฺคํ, ภาวิตํ ตุ ผลมฺปิ วา;
สมนุสฺสรโต เอว-ปฺปมาณารมฺมณํ สิยาฯ

๑๑๔๗. สมนุสฺสรโต มคฺคํ, มคฺคารมฺมณเมว ตํ;
อตีตารมฺมณํเยว, โหติ เอกนฺตโต อิทํฯ

๑๑๔๘. เจโตปริยญาณมฺปิ , ยถากมฺมุปคมฺปิ จ;
อตีตารมฺมณา โหนฺติ, กิญฺจาปิ อถ โข ปนฯ

๑๑๔๙. เจโตปริยญาณสฺส, สตฺตทฺทิวสพฺภนฺตรํ;
อตีตํ จิตฺตเมวสฺส, อารมฺมณมุทีริตํฯ

๑๑๕๐. อตีเต เจตนามตฺตํ, ยถากมฺมุปคสฺสปิ;
ปุเพฺพนิวาสญาณสฺส, นตฺถิ กิญฺจิ อโคจรํฯ

๑๑๕๑. อชฺฌตฺตารมฺมณํ อตฺต-ขนฺธานุสฺสรเณ สิยา;
พหิทฺธารมฺมณํ อญฺญ-ขนฺธานุสฺสรเณ ภเวฯ

๑๑๕๒. สรเณ นามโคตฺตสฺส, ตํ นวตฺตพฺพโคจรํ;
ปุเพฺพนิวาสญาณมฺปิ, อฏฺฐเสฺวว ปวตฺตติฯ

๑๑๕๓. ปจฺจุปฺปเนฺน ปริเตฺต จ, พหิทฺธชฺฌตฺติเกสุปิ;
จตูเสฺวเตสุ ธเมฺมสุ, ทิพฺพจกฺขุ ปวตฺตติฯ

๑๑๕๔. **ทิพฺพโสต**สมํ **ทิพฺพ-จกฺขุ**อารมฺมณกฺกเม;
รูปํ สโทฺทติ ทฺวินฺนํ ตุ, อยเมว วิเสสตาฯ

๑๑๕๕. **อนาคตํสญาณ**มฺปิ, ปริตฺตาทีสุ อฏฺฐสุ;
อารมฺมณวิภาเคสุ, ปวตฺตติ กถํ ปนฯ

๑๑๕๖. นิพฺพตฺติสฺสติ ยํ กามา-วจเรติ ปชานโต;
ปริตฺตารมฺมณํ โหติ, รูปารูเปสฺวนาคเตฯ

๑๑๕๗. นิพฺพตฺติสฺสติ ยญฺจาปิ, สิยา มหคฺคตโคจรํ;
ภาเวสฺสติ อยํ มคฺคํ, ผลํ สจฺฉิกริสฺสติฯ

๑๑๕๘. เอวํ ปชานเน อปฺป-มาณารมฺมณตํ ภเว;
มคฺคํ ภาเวสฺสติเจฺจว, ชานเน มคฺคโคจรํฯ

๑๑๕๙. เอกเนฺตน อิทํ ญาณํ, โหตานาคตโคจรํ;
เจโตปริยํ ตุ กิญฺจาปิ, โหตานาคตโคจรํฯ

๑๑๖๐. อถ โข ปน ตํ สตฺต-ทิวสพฺภนฺตรํ ปน;
จิตฺตเมว จ ชานาติ, น หิ ตํ อญฺญโคจรํฯ

๑๑๖๑. อนาคตํสญาณสฺส , อนาคตํสโคจรํ;
“อหํ เทโว ภวิสฺสามิ”-เจฺจวมชฺฌตฺตโคจรํฯ

๑๑๖๒. “ติโสฺส ผุโสฺส อมุตฺรายํ,
นิพฺพตฺติสฺสตินาคเต”;
อิเจฺจวํ ชานเน ตสฺส,
พหิทฺธารมฺมณํ สิยาฯ

๑๑๖๓. ชานเน นามโคตฺตสฺส, ยสฺส กสฺสจินาคเต;
ปุเพฺพนิวาสญาณํว, ตํ นวตฺตพฺพโคจรํฯ

๑๑๖๔. **ยถากมฺมุปคญาณํ** , ปริตฺตาทีสุ ปญฺจสุ;
อารมฺมณวิภาเคสุ, ปวตฺตติ กถํ ปนฯ

๑๑๖๕. ชานเน กามกมฺมสฺส, ปริตฺตารมฺมณํ สิยา;
ตถา มหคฺคตกมฺมสฺส, ตํ มหคฺคตโคจรํฯ

๑๑๖๖. อตีตเมว ชานาติ, ตสฺมา จาตีตโคจรํ;
อชฺฌตฺตารมฺมณํ โหติ, อตฺตโน กมฺมชานเนฯ

๑๑๖๗. พหิทฺธารมฺมณํ โหติ, ปรกมฺมปชานเน;
เอวํ ปวตฺติ ญาตพฺพา, ยถากมฺมุปคสฺสปิฯ

๑๑๖๘. สตฺตนฺนมฺปิ อภิญฺญานํ, วุตฺโต อารมฺมณกฺกโม;
เอตฺถ วุตฺตนเยเนว, เวทิตพฺโพ วิภาวินาฯ

๑๑๖๙. วิวิธตฺถวณฺณปเทหิ สมฺปนฺนํ,
มธุรตฺถมตินีหรํ คนฺถํ;
โสตุชนสฺส หทยปีติกรํ,
สุเณยฺย โกจิ มนุโช สเจตโนฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร อภิญฺญารมฺมณนิเทฺทโส นาม

สตฺตรสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๘. อฏฺฐารสโม ปริเจฺฉโท

ทิฏฺฐิวิสุทฺธินิเทฺทโส

๑๑๗๐. สมาธิํ ปน สาภิญฺญํ, ภาเวตฺวา ตทนนฺตรํ;
ภาเวตพฺพา ยโต ปญฺญา, ภิกฺขุนา เตน ธีมตาฯ

๑๑๗๑. ตโตหํ ทานิ วกฺขามิ, ปญฺญาภาวนมุตฺตมํ;
สมาเสเนว ภิกฺขูนํ, ปรํ ปีติสุขาวหํฯ

๑๑๗๒. กา ปญฺญา ปน โก จโตฺถ,
กิมสฺสา ลกฺขณาทิกํ;
กติธา สา กถํ เตน,
ภาเวตพฺพาติ วุจฺจเตฯ –

๑๑๗๓. ปญฺญา วิปสฺสนาปญฺญา, ปุญฺญจิตฺตสมายุตา;
ปชานาตีติ ปญฺญา สา, ชานนา วา ปการโตฯ

๑๑๗๔. สญฺญาวิญฺญาณปญฺญานํ, โก วิเสโส กิมนฺตรํ;
สญฺญาวิญฺญาณปญฺญานํ, ชานนเตฺต สเมปิ จฯ

๑๑๗๕. ยา สญฺชานนมตฺตํว, สญฺญา นีลาทิโต ปน;
ลกฺขณปฺปฏิเวธํ ตุ, กาตุํ สโกฺกติ เนว สาฯ

๑๑๗๖. วิญฺญาณํ ปน ชานาติ, นีลปีตาทิโคจรํ;
สโกฺกติปิ อนิจฺจาทิลกฺขณํ ปฏิวิชฺฌิตุํฯ

๑๑๗๗. อุสฺสกฺกิตฺวา น สโกฺกติ, มคฺคํ ปาเปตุเมว ตํ;
ปญฺญา วุตฺตนยํ กาตุํ, สโกฺกติ ติวิธมฺปิ ตํฯ

๑๑๗๘. มิสฺสํ ปน ติณฺณมฺปิ, วิเสโส สมุทีริโต;
สเพฺพสํ ปน ธมฺมานํ, สภาวปฏิเวธนํฯ

๑๑๗๙. ลกฺขณํ ปน ปญฺญาย, ลกฺขณญฺญูหิ ทีปิตํ;
สโมฺมหนนฺธการสฺส, วิทฺธํสนรสา มตาฯ

๑๑๘๐. อสโมฺมหปจฺจุปฏฺฐานา , สมาธาสนฺนการณา;
เอวเมตฺถ จ วิเญฺญยฺยา, ปญฺญาย ลกฺขณาทิกาฯ

กติธาติ เอตฺถ –

๑๑๘๑. ลกฺขเณเน**กธา** วุตฺตา,
โลกิกาโลกิกา **ทฺวิธา**;
โลกิเยเนตฺถ มเคฺคน,
ยุตฺตา สา โลกิกา สิยาฯ

๑๑๘๒. โลกุตฺตเรน มเคฺคน, ยุตฺตา โลกุตฺตรา มตา;
ติวิธาปิ สิยา ปญฺญา, จินฺตาสุตมยาทิโตฯ

๑๑๘๓. ตตฺถตฺตโนว จินฺตาย, นิปฺผนฺนตฺตาติ ตสฺส สา;
โหติ จินฺตามยา ปญฺญา, ภูริปเญฺญน เทสิตาฯ

๑๑๘๔. ปรโต ปน สุตฺวาน, ลทฺธา ปญฺญา อยํ อิธ;
สุเตเนว จ นิปฺผนฺนา, ปญฺญา สุตมยา มตาฯ

๑๑๘๕. ยถา วาปิ ตถา เจตฺถ, ภาวนาย วเสน ตุ;
นิปฺผนฺนา อปฺปนาปตฺตา, ปญฺญา สา ภาวนามยาฯ

๑๑๘๖. ปฏิสมฺภิทาจตุกฺกสฺส, วเสน **จตุธา** สิยา;
อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ญาณํ ญาเณสุ ตีสุปิฯ

๑๑๘๗. ยํ กิญฺจิ ปจฺจยุปฺปนฺนํ, วิปากา จ กฺริยา ตถา;
นิพฺพานํ ภาสิตโตฺถ จ, ปเญฺจเต อตฺถสญฺญิตาฯ

๑๑๘๘. ผลนิพฺพตฺตโก เหตุ, อริยมโคฺค จ ภาสิตํ;
กุสลากุสลเญฺจติ, ปเญฺจเต ธมฺมสญฺญิตาฯ

๑๑๘๙. ตสฺมึ อเตฺถ จ ธเมฺม จ, ยา สภาวนิรุตฺติ ตุ;
นิรุตฺตีติ จ นิทฺทิฎฺฐา, นิรุตฺติกุสเลน สาฯ

๑๑๙๐. ญาณํ อารมฺมณํ กตฺวา, ติวิธํ ปจฺจเวกฺขโต;
เตสุ ญาเณสุ ยํ ญาณํ, ปฏิภานนฺติ ตํ มตํฯ

๑๑๙๑. ปริยตฺติปริปุจฺฉาหิ , สวนาธิคเมหิ จ;
ปุพฺพโยเคน คจฺฉนฺติ, ปเภทํ ปฏิสมฺภิทาฯ

กถํ ภาเวตพฺพาติ เอตฺถ –

๑๑๙๒. ขนฺธาทีสุ หิ ธเมฺมสุ, ภูมิภูเตสุ โยคินา;
อุคฺคหาทิวเสเนตฺถ, กตฺวา ปริจยํ ปนฯ

๑๑๙๓. **สีลํ จิตฺตวิสุทฺธิ**ญฺจ, สมฺปาเทตฺวา ตโต ปรํ;
ทิฎฺฐิสุทฺธาทโย ปญฺจ, สมฺปาเทเนฺตน สุทฺธิยาฯ

๑๑๙๔. ตาย ปญฺญาย ยุเตฺตน, ภีเตน ชนนาทิโต;
ภาเวตพฺพา ภวาภาวํ, ปตฺถยเนฺตน ภิกฺขุนาฯ

๑๑๙๕. รูปญฺจ เวทนา สญฺญา, สงฺขารา เจว สพฺพโส;
วิญฺญาณเญฺจติ ปเญฺจเต, ขนฺธา สมฺพุทฺธเทสิตาฯ

๑๑๙๖. ตตฺถ ยํ กิญฺจิ รูปํ ตํ, อตีตานาคตาทิกํ;
อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา, สุขุโมฬาริกมฺปิ วาฯ

๑๑๙๗. หีนํ วาปิ ปณีตํ วา, ยํ ทูเร ยญฺจ สนฺติเก;
สพฺพํ ตเมกโต กตฺวา, **รูปกฺขโนฺธ**ติ วุจฺจติฯ

๑๑๙๘. อิฏฺเรสฺปิ ยํ กิญฺจิ, ตํ เวทยิตลกฺขณํ;
สพฺพํ ตเมกโต กตฺวา, **เวทนากฺขนฺธตา** กตาฯ

๑๑๙๙. ปิตฺตชํ ปน ยํ กิญฺจิ, ตํ สญฺชานนลกฺขณํ;
สพฺพํ ตเมกโต กตฺวา, **สญฺญากฺขโนฺธ**ติ วุจฺจติฯ

๑๒๐๐. ยํ กิญฺจิ จิตฺตสมฺภูตํ, อภิสงฺขารลกฺขณํ;
สพฺพํ ตเมกโต กตฺวา, **สงฺขารกฺขนฺธตา** กตาฯ

๑๒๐๑. ตตฺถ จิตฺตํ ตุ ยํ กิญฺจิ, ตํ วิชานนลกฺขณํ;
สพฺพํ ตเมกโต กตฺวา, **วิญฺญาณกฺขนฺธตา** กตาฯ

๑๒๐๒. จตฺตาโร จ มหาภูตา, อุปาทา จตุวีสติ;
อฏฺฐวีสติธา เจตํ, รูปํ รูปนฺติ คณฺหติฯ

๑๒๐๓. เอกาสีติยา จิเตฺตน, สํยุตฺตา เวทนาทโย;
เวทนาสญฺญาสงฺขาร-วิญฺญาณกฺขนฺธสญฺญิตาฯ

๑๒๐๔. จตฺตาโรรูปิโน ขเนฺธ, นามนฺติ ปริคณฺหติ;
รูปกฺขโนฺธ ภเว รูปํ, นามกฺขนฺธา อรูปิโนฯ

๑๒๐๕. รุปฺปนลกฺขณํ รูปํ, นามํ นมนลกฺขณํ;
อิติ สเงฺขปโต นาม-รูปํ โส ปริคณฺหติฯ

๑๒๐๖. นเฬโนฺต วิย ตาลสฺส, กนฺทํ ตุ ยมกํ ทฺวิธา;
ววตฺถเปติ นามญฺจ, รูปญฺจาติ ทฺวิธา ปนฯ

๑๒๐๗. นามโต รูปโต อโญฺญ,
สโตฺต วา ปุคฺคโลปิ วา;
อตฺตา วา โกจิ นตฺถีติ,
นิฏฺฐํ คจฺฉติ สพฺพทาฯ

๑๒๐๘. เอวํ ววตฺถเปตฺวา โส, นามรูปํ สภาวโต;
สตฺตสโมฺมหฆาตตฺถํ, พหุสุตฺตวเสนิธฯ

๑๒๐๙. นามรูปมตฺตเมเวญฺญว, นตฺถิ โกจิธ ปุคฺคโล;
เอวเมตฺถ ปณฺฑิโต โปโส, ววตฺถเปติ ตํ ปนฯ

วุตฺตํ เหตํ –

๑๒๑๐. ‘‘ยถาปิ องฺคสมฺภารา,
โหติ สโทฺท รโถ อิติ;
เอวํ ขเนฺธสุ สเนฺตสุ,
โหติ สโตฺตติ สมฺมุตี’’ติฯ

๑๒๑๑. ยถาปิ ทารุยนฺตมฺปิ, นิชฺชีวญฺจ นิรีหกํ;
ทารุรชฺชุสมาโยเค, ตํ คจฺฉติปิ ติฏฺฐติฯ

๑๒๑๒. ตเถทํ นามรูปมฺปิ, นิชฺชีวญฺจ นิรีหกํ;
อญฺญมญฺญสมาโยเค, ตํ คจฺฉติปิ ติฏฺฐติฯ

เตนาหุ โปราณา –

๑๒๑๓. ‘‘นามญฺจ รูปญฺจ อิธตฺถิ สจฺจโต,
น เหตฺถ สตฺโต มนุโช จ วิชฺชติ;
สุญฺญํ อิทํ ยนฺตมิวาภิสงฺขตํ,
ทุกฺขสฺส ปุญฺโช ติณกฏฺฐสาทิโส’’ติฯ

๑๒๑๔. อญฺญมญฺญูปนิสฺสาย , ทณฺฑเกสุ ฐิเตสุ หิ;
เอกสฺมิํ ปตมาเน ตุ, ตเถว ปตตีตโรฯ

เตนาหุ โปราณา –

๑๒๑๕. ‘‘ยมกํ นามรูปญฺจ, อุโภ อญฺโญญฺญนิสฺสิตา;
เอกสฺมิํ ภิชฺชมานสฺมิํ, อุโภ ภิชฺชนฺติ ปจฺจยา’’ติฯ

๑๒๑๖. อตฺถินฺนํ นามรูปานํ, นามํ นิเตฺตชเมตฺถ ตํ;
สเกเนว หิ เตเชน, น สโกฺกติ ปวตฺติตุํฯ

๑๒๑๗. น พฺยาหรติ โน เสติ, น ติฏฺฐติ น คจฺฉติ;
น เภเทติ น โจเรติ, น ภุญฺชติ น ขาทติฯ

๑๒๑๘. ตถา รูปมฺปิ นิเตฺตชํ, วินา นามญฺจ สพฺพถา;
สเกเนว หิ เตเชน, น สโกฺกติ ปวตฺติตุํฯ

๑๒๑๙. ภุญฺชามีติ ปิวามีติ, ขาทามีติ ตเถว จ;
โรทามีติ หสามีติ, รูปเสฺสตํ น วิชฺชติฯ

๑๒๒๐. นามํ นิสฺสาย รูปํ ตุ, รูปํ นิสฺสาย นามกํ;
ปวตฺตติ สทา สพฺพํ, ปญฺจโวการภูมิยํฯ

๑๒๒๑. อิมสฺส ปน อตฺถสฺส, อาวิภาวตฺถเมว จ;
ชจฺจนฺธปีฐสปฺปีนํ, วตฺตพฺพา อุปมา อิธฯ

๑๒๒๒. ยถา หิ นาวํ นิสฺสาย, มนุสฺสา ยนฺติ อณฺณเว;
เอวํ รูปมฺปิ นิสฺสาย, นามกาโย ปวตฺตติฯ

๑๒๒๓. ยถา มนุเสฺส นิสฺสาย, นาวา คจฺฉติ อณฺณเว;
เอวํ นามมฺปิ นิสฺสาย, รูปกาโย ปวตฺตติฯ

๑๒๒๔. สตฺตสญฺญํ วิโนเทตฺวา, นามรูปสฺส สพฺพถา;
ยาถาวทสฺสนํ เอตํ, ‘‘**ทิฏฺฐิสุทฺธี**’’ติ วุจฺจติฯ

๑๒๒๕. ปริมุจฺจิตุกาโม จ, ทุกฺขโต ชาติอาทิโต;
อนฺตทฺวยํ วิวชฺเชตฺวา, ภาวเย ปน ปณฺฑิโตฯ

๑๒๒๖. ทิฏฺฐิวิสุทฺธิมิมํ ปริสุทฺธํ,
สุฏฺฐุตรํ ตุ กโรติ นโร โย;
ทิฏฺฐิคตานิ มลานิ อเสสํ,
นาสมุเปนฺติ หิ ตสฺส นรสฺสฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร ทิฏฺฐิวิสุทฺธินิเทฺทโส นาม

อฏฺฐารสโม ปริจฺเฉโทฯ

๑๙. เอกูนวีสติโม ปริเจฺฉโท

กงฺขาวิตรณวิสุทฺธินิเทฺทโส

๑๒๒๗. เอตสฺส นามรูปสฺส, ชานิตฺวา เหตุปจฺจเย;
กงฺขา ตีสุ ปนทฺธาสุ, วิตริตฺวา ฐิตํ ปนฯ

๑๒๒๘. กงฺขาวิตรณํ นาม, ญาณํ ตํ สมุทีริตํ;
ตํ สมฺปาเทตุกาเมน, อตฺถกาเมน ภิกฺขุนาฯ

๑๒๒๙. นามรูปสฺส โก เหตุ, โกนุ วา ปจฺจโย ภเว;
อาวชฺชิตฺวา ตมิเจฺจวํ, รูปกายสฺส ตาวเทฯ

๑๒๓๐. เกสา โลมา นขา ทนฺตา, ตโจ มํสํ นหารุ จ;
อฏฺฐิมิญฺชญฺจ วกฺกญฺจ, หทยํ ยกนมฺปิ จฯ

๑๒๓๑. อิจฺจวมาทิพาตฺตึส-โกฏฺฐาสปจฺจยสฺส หิ;
ปริคฺคณฺหติ กายสฺส, มนสา เหตุปจฺจเยฯ

๑๒๓๒. อวิชฺชา ตณฺหุปาทานํ, กมฺมํ เหตุ จตุพฺพิโธ;
เอตสฺส รูปกายสฺส, อาหาโร ปจฺจโย มโตฯ

๑๒๓๓. ชนโก เหตุ อกฺขาโต,
ปจฺจโย อนุปาลโก;
เหตฺวงฺกุรสฺส พีชํ ตุ,
ปจฺจยา ปถวาทโยฯ

๑๒๓๔. อิติเม ปญฺจ ธมฺมา หิ, เหตุปจฺจยตํ คตา;
อวิชฺชาทโย ตโย ตตฺถ, มาตาว อุปนิสฺสยาฯ

๑๒๓๕. ชนกํ ปน กมฺมํ ตุ, ปุตฺตสฺส หิ ปิตา วิย;
ธาตี วิย กุมารสฺส, อาหาโร ธารโก ภเวฯ

๑๒๓๖. อิจฺจวํ รูปกายสฺส, โส ปจฺจยปริคฺคหํ;
กตฺวา ปุนปิ ‘‘จกฺขุญฺจ, รูปมาโลกเมว จฯ

๑๒๓๗. ปฏิจฺจ จกฺขุวิญฺญาณํ, โหติ’’อิเจฺจวมาทินา;
นเยน นามกายสฺส, ปจฺจยํ ปริคณฺหติฯ

๑๒๓๘. โส เอวํ นามรูปสฺส, วุตฺตึ ทิสฺวาน ปจฺจยา;
ยถา เอตรหิทํ ตุ, อตีเตปิ ตเถวิทํฯ

๑๒๓๙. ปจฺจยา จ ปวตฺติตฺถ, ตเถวานาคเตปิ จ;
ปวตฺติสฺสติ อทฺธาสุ, ตีเสฺววํ อนุปสฺสติฯ

๑๒๔๐. ตสฺสวํ ปสฺสโต ยา สา, ปุพฺพเนฺต ปญฺจธา ตถา;

อปรเนฺต สิยา กงฺขา, ปญฺจธา สมุทีริตาฯ

๑๒๔๑. ปจฺจุปฺปเนฺนปิ อทฺธาเน, ฉพฺพิธา ปริกิตฺติตา;
สพฺพา จานวเสสาว, โยคิโน สา ปหิยฺยติฯ

๑๒๔๒. เอโก กมฺมวิปากานํ, วเสนาปิ จ ปณฺฑิโต;
เอตสฺส นามรูปสฺส, ปจฺจยํ ปริคณฺหติฯ

๑๒๔๓. กมฺมํ จตุพฺพิธํ ทิฏฺฐ-ธมฺมเวทนิยํ ตถา;
อุปปชฺชาปราปริยา-โหสิกมฺมวสา ปนฯ

ตตฺถ เอกชวนวีถิยํ สตฺตสุ จิเตฺตสุ กุสลา วา อกุสลา วา ปฐมชวนเจตนา **ทิฏฺฐธมฺมเวทนียกมฺมํ** นามฯ ตํ อิมสฺมิํเยว อตฺตภาเว วิปากํ เทติ, ตถา อสโกฺกนฺตํ ปน ‘‘อโหสิกมฺมํ นาโหสิ กมฺมวิปาโก, น ภวิสฺสติ กมฺมวิปาโก, นตฺถิ กมฺมวิปาโก’’ติ อิมสฺส ติกสฺส วเสน อโหสิกมฺมํ นาม โหติฯ อตฺถสาธิกา ปน สตฺตมชวนเจตนา **อุปปชฺชเวทนียกมฺมํ** นามฯ ตมนนฺตเร อตฺตภาเว วิปากํ เทติ, ตถา อสโกฺกนฺตํ วุตฺตนเยน อโหสิกมฺมํ นาม โหติฯ อุภินฺนมนฺตเร ปญฺจชวนเจตนา **อปราปริยเวทนียกมฺมํ** นามฯ ตมนาคเต ยทา โอกาสํ ลภติ, ตทา วิปากํ เทติ, สติ สํสารปฺปวตฺติยา อโหสิกมฺมํ นาม น โหติฯ

๑๒๔๔. อปรํ จตุพฺพิธํ กมฺมํ, ครุกํ พหุลมฺปิ จ;
อาสนฺนญฺจ กฏตฺตา จ, กมฺมนฺติ สมุทีริตํฯ

๑๒๔๕. อญฺญํ จตุพฺพิธํ กมฺมํ, ชนกํ อุปตฺถมฺภกํ;
ตถูปปีฬกํ กมฺม-มุปฆาตกเมว จฯ

ตตฺถ **ชนกํ** นาม กุสลํ วา อกุสลํ วา กมฺมํ ปฏิสนฺธิยมฺปิ ปวเตฺตปิ รูปารูปวิปากกฺขเนฺธ ชเนติฯ **อุปตฺถมฺภกํ** ปน วิปากํ ชเนตุํ น สโกฺกติ, อเญฺญน กเมฺมน ทินฺนาย ปฏิสนฺธิยา ชนิเต วิปาเก อุปฺปชฺชนกสุขทุกฺขํ อุปตฺถเมฺภติ, อทฺธานํ ปวเตฺตติฯ **อุปปีฬกํ** ปน อเญฺญน กเมฺมน ทินฺนาย ปฏิสนฺธิยา ชนิเต วิปาเก อุปฺปชฺชนกสุขทุกฺขํ ปีเฬติ พาธติ, อทฺธานํ ปวตฺติตุํ น เทติฯ **อุปฆาตกํ** ปน สยํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ สมานํ อญฺญํ ทุพฺพลกมฺมํ ฆาเตตฺวา ตสฺส วิปากํ ปฏิพาหิตฺวา อตฺตโน วิปากสฺส โอกาสํ กโรติฯ เอวํ ปน กเมฺมน โอกาเส กเต ตํวิปากมุปฺปนฺนํ นาม โหติฯ อิติ อิมํ ทฺวาทสวิธํ กมฺมํ กมฺมวเฏฺฏ ปกฺขิปิตฺวา เอวเมโก กมฺมวิปากวเสน นามรูปสฺส ปจฺจยปริคฺคหํ กโรติฯ

อิติ เอวํ กมฺมวิปากวฏฺฏวเสน นามรูปสฺส ปวตฺติํ ทิสฺวา ‘‘ยถา อิทํ เอตรหิ, เอวมตีเตปิ อทฺธาเน กมฺมวิปากวเสน ปจฺจยโต ปวตฺติตฺถ, อนาคเตปิ ปวตฺติสฺสตี’’ติ อิติ กมฺมเญฺจว วิปาโก จาติ กมฺมวิปากวเสน โลโก ปวตฺตตีติ ตํ สมนุปสฺสติฯ ตเสฺสวํ สมนุปสฺสโต สพฺพา โสฬสวิธา กงฺขา ปหิยฺยติฯ

๑๒๔๖. เหตุผลสฺส สมฺพนฺธวเสเนว ปวตฺตติ;
เกวลํ นามรูปนฺติ, สมฺมา สมนุปสฺสติฯ

๑๒๔๗. เอวํ การณโต อุทฺธํ, การณํ น จ ปสฺสติ;
ปากปวตฺติโต อุทฺธํ, น ปากปฏิเวทกํฯ

เตนาหุ โปราณา –

๑๒๔๘. “กมฺมสฺส การโก นตฺถิ, วิปากสฺส จ เวทโก;
สุทฺธธมฺมา ปวตฺตนฺติ, เอเวตํ สมฺมทสฺสนํฯ

๑๒๔๙. เอวํ กมฺเม วิปาเก จ, วตฺตมาเน สเหตุเก;
พีชรุกฺขาทิกานํว, ปุพฺพา โกฏิ น นายติฯ

๑๒๕๐. อนาคเตปิ สํสาเร, อปฺปวตฺติ น ทิสฺสติ;
เอตมตฺถมนญฺญาย, ติตฺถิยา อสยํวสีฯ

๑๒๕๑. สตฺตสญฺญํ คเหตฺวาน, สสฺสตุเจฺฉททสฺสิโน;
ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐึ คณฺหนฺติ, อญฺญมญฺญวิโรธิโนฯ

๑๒๕๒. ทิฏฺฐิพนฺธนพทฺธา เต, ตณฺหาโสเตน วุยฺหเร;
ตณฺหาโสเตน วุยฺหนฺตา, น เต ทุกฺขา ปมุจฺจเรฯ

๑๒๕๓. เอวเมตํ อภิญฺญาย, ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก;
คมฺภีรํ นิปุณํ สุญฺญํ, ปจฺจยํ ปฏิวิชฺฌติฯ

๑๒๕๔. กมฺมํ นตฺถิ วิปากมฺหิ, ปาโก กมฺเม น วิชฺชติ;
อญฺญมญฺญํ อุโภ สุญฺญา, น จ กมฺมํ วินา ผลํฯ

๑๒๕๕. ยถา น สูริเย อคฺคิ, น มณิมฺหิ น โคมเย;
น เตสํ พหิ โส อตฺถิ, สมฺภาเรหิ จ ชายติฯ

๑๒๕๖. ตถา น อนฺโต กมฺมสฺส, วิปาโก อุปลพฺภติ;
พหิทฺธาปิ น กมฺมสฺส, น กมฺมํ ตตฺถ วิชฺชติฯ

๑๒๕๗. ผเลน สุญฺญํ ตํ กมฺมํ, ผลํ กมฺเม น วิชฺชติ;
กมฺมญฺจ โข อุปาทาย, ตโต นิพฺพตฺตเต ผลํฯ

๑๒๕๘. น เหตฺถ เทโว พฺรหฺมา วา,
สํสารสฺสตฺถิ การโก;
สุทฺธธมฺมา ปวตฺตนฺติ,
เหตุสมฺภารปจฺจยา”ติฯ

๑๒๕๙. เอวํ นานปฺปกาเรหิ, นามรูปสฺส ปจฺจยํ;
ปริคฺคเหตฺวา อทฺธาสุ, ตริตฺวา กงฺขมุฏฺฐิตํฯ

๑๒๖๐. **กงฺขาวิตรณํ** นาม, ญาณํ ตํ สมฺทีริตํ;
ธมฺมฏฺฐิติ ยถาภูตํ, ตํ สมฺมาทสฺสนนฺติปิฯ

๑๒๖๑. อิมินา ปน ญาเณน,
สํยุตฺโต พุทฺธสาสเน;
โหติ ลทฺธปติโฏฺฐว,
โสตาปโนฺน หิ จูฬโกฯ

๑๒๖๒ ตสฺมา สปโญฺญ ปน อตฺถกาโม,
โย นามรูปสฺส เหตุปจฺจยานิ;
ปริคฺคหํ สาธุ กโรติ ธีโร,
ขิปฺปํ ส นิพฺพานปุรํ อุเปติฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร กงฺขาวิตรณวิสุทฺธินิเทฺทโส นาม

เอกูนวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๐. วีสติโม ปริเจฺฉโท

มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธินิเทฺทโส

๑๒๖๓. กลาปสมฺมสเนเนว ,
โยโค กรณิโย สิยา;
มคฺคามเคฺค ตุ ญาณํ ต-
มธิคนฺตุํ ปนิจฺฉตาฯ

๑๒๖๔. ปจฺจุปฺปนฺนสฺส ธมฺมสฺส, นิพฺพตฺติ อุทโย มโต;
วโย วิปริณาโมติ, ตเสฺสว สมฺุทีริตาฯ

๑๒๖๕. อนุปสฺสนาปิ ญาณนฺติ, วรญาเณน เทสิตํ;
โส ปเนวํ ปชานาติ, โยคาวจรมาณโวฯ

๑๒๖๖. อิมสฺส นามรูปสฺส, ปุเพฺพ อุปฺปตฺติโต ปน;
นิจโย ราสิ วา นตฺถิ, ตถา อุปฺปชฺชโตปิ จฯ

๑๒๖๗. ราสิโต นิจยา วาปิ, นตฺถิ อาคมนนฺติ จ;
ตถา นิรุชฺฌมานสฺส, น ทิสาคมนนฺติ จฯ

๑๒๖๘. นิรุทฺธสฺสาปิ เอกสฺมิํ, ฐาเน นตฺถิ จโยติ จ;
เอตฺถ วีณูปมา วุตฺตา, เอตสฺสตฺถสฺส ทีปเนฯ

๑๒๖๙. อุทฺพฺพยมนกฺการเมวํ สเงฺขปโต ปน;
กตฺวา ตเสฺสว ญาณสฺส, วิภงฺคสฺส วเสน ตุฯ

๑๒๗๐. ‘‘อวิชฺชาสมุทยา รูปสมุทโย’’ติ หิ อาทินา;
นเยเนเกกขนฺธสฺส, อุทยพฺพยทสฺสเนฯ

๑๒๗๑. ทส ทสาติ กตฺวาน, วุตฺตา ปญฺญาสลกฺขณา;
เตสํ ปน วเสนาปิ, ธเมฺม สมนุปสฺสติฯ

๑๒๗๒. เอวํ รูปุทโย โหติ, เอวมสฺส วโย อิติ;
อุเทติ เอวํ รูปมฺปิ, เอวํ รูปํ ตุ เวติ จฯ

๑๒๗๓. เอวํ ปจฺจยโตเปตฺถ, ขณโต อุทยพฺพยํ;
ปสฺสโต สพฺพธมฺมา จ, ปากฏา โหนฺติ ตสฺส เตฯ

๑๒๗๔. อุทเก ทณฺฑราชีว, อารเคฺคริว สาสโป;
วิชฺชุปฺปาทาว ธมฺมา เต, ปริตฺตฏฺฐายิโน สิยุํฯ

๑๒๗๕. กทลีสุปินาลาตจกฺกมายุปมา อิเม;
อสารา ปน นิสฺสารา, หุตฺวา ขายนฺติ โยคิโนฯ

๑๒๗๖. เอวเมตฺตาวตา เตน, อุทยพฺพยทสฺสนํ;

ลกฺขณานิ จ ปญฺญาส, ปฏิวิชฺฌ ฐิตํ ปนฯ

๑๒๗๗. ญาณํ อธิคตํ โหติ, ตรุณํ ปฐมํ ปน;
ยสฺส จาธิคมา โยคี, โหตารทฺธวิปสฺสโกฯ

๑๒๗๘. วิปสฺสนาย เหตาย,
กรุณายาต โยคิโน;
วิปสฺสกสฺส ชายนฺต,
อุปเกฺลสา ทเสวิเมฯ

๑๒๗๙. โอภาโส ปีติ ปสฺสทฺธิ, ญาณํ สทฺธา สตี สุขํ;
อุเปกฺขา วีริยํ นิกนฺตีติ, อุปเกฺลสา ทเสวิเมฯ

๑๒๘๐. สมฺปตฺตปฏิเวธสฺส, โสตาปนฺนาทิโนปิ จ;
ตถา วิปฺปฏิปนฺนสฺส, อุปเกฺลสา น ชายเรฯ

๑๒๘๑. สมฺมาว ปฏิปนฺนสฺส, ยุตฺตโยคสฺส ภิกฺขุโน;
สทา วิปสฺสกเสฺสว, อุปฺปชฺชนฺติ กิรสฺสุ เตฯ

๑๒๘๒. วิปสฺสนาย โอภาโส, **โอภาโส**ติ ปวุจฺจติ;
ตสฺมิํ ปน สมุปฺปเนฺน, โยคาวจรภิกฺขุ โสฯ

๑๒๘๓. มคฺคปฺปโตฺต ผลปฺปโตฺต, อหมสฺมีติ คณฺหติ;
อมคฺคํเยว มโคฺคติ, ตเสฺสวํ ปน คณฺหโตฯ

๑๒๘๔. เอวํ วิปสฺสนาวีถิ,
โอกฺกนฺตา นาม โหติ สา;
โอภาสเมว โส ภิกฺขุ,
อสฺสาเทโนฺต นิสีทติฯ

๑๒๘๕. **ปีติ** วิปฺปสฺสนาปีติ, ตสฺส ตสฺมิํ ขเณ ปน;
ตทา ปญฺจวิธา ปีติ, ชายนฺต ขุทฺทิกาทิกาฯ

๑๒๘๖. วิปสฺสนาย ปสฺสทฺธิ, **ปสฺสทฺธี**ติ ปวุจฺจติ;
โยคิโน กายจิตฺตานิ, ปสฺสทฺธาเนว โหนฺติ หิฯ

๑๒๘๗. ลหูนิ จ มุทูเนว, กมฺมญฺญาเนว โหนฺติ หิ;
ปสฺสทฺธาทีหิ โส ภิกฺขุ, อนุคฺคหิตมานโสฯ

๑๒๘๘. อมานุสิํ รติํ นาม,
อนุโภติ อนุตฺตรํ;
ยํ สนฺธาย จ คาถาโย,
ภาสิตา หิ มเหสินาฯ

๑๒๘๙. ‘‘สุญฺญาคารํ ปวิฏฺฐสฺส, สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน;
อมานุสี รติ โหติ, สมฺมา ธมฺมํ วิปสฺสโตฯ

๑๒๙๐. ‘‘ยโต ยโต สมฺมสติ, ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ;
ลภตี ปีติปาโมชฺชํ, อมตํ ตํ วิชานต’’นฺติฯ

๑๒๙๑. **ญาณาทโย** อุปกฺกิลสา, เญยฺยา วุตฺตนเยนิธ;
เอเต ทส อุปกฺกิลสา, วชฺชนียาว โยคินาฯ

๑๒๙๒. ยโตฺถภาสาทโย ธมฺมา,
อุปกฺกิลสสฺส วตฺถุโต;
อุปกฺกิลสาติ นิทฺทิฏฺฐา,
อุปกฺกิลสนิกนฺติ ตุฯ

๑๒๙๓. ตํ ตมาวชฺชมานสฺส, ภาวนา ปริหายติ;
อสเตฺต สตฺตสญฺญี จ, โหติ อปฺปสฺสุโต นโรฯ

๑๒๙๔. สโพฺพภาสาทโย ธมฺม, น มโคฺคติ วิจารยํ;
มโคฺค วิปสฺสนาญาณํ, อิเจฺจวํ ปน ปณฺฑิโตฯ

๑๒๙๕. ววตฺถเปติ มคฺคญฺจ, อมคฺคเญฺจว เจตสา;
ตสฺส เจวํ อยํ มโคฺค, นายํ มโคฺคติ โยคิโนฯ

๑๒๙๖. มคฺคามคฺคญฺจ วิญฺญาย, ฐิตญาณมิทํ ปน;
มคฺคามเคฺคสฺญาณนฺติ, ภูริญาเณน เทสิตํฯ

๑๒๙๗. มคฺคามคฺคญาณทสฺสเนสุ โกวิทา,
สาราสารเวทิโน สมาหิตาหิตา;
มคฺคามคฺคญาณทสฺสนนฺติ ตํ อิทํ,
พุทฺธา พุทฺธสาวกา วทนฺติ วาทิโนฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธินิเทฺทโส

นาม วีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๑. เอกวีสติโม ปริเจฺฉโท

ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธินิเทฺทโส

๑๒๙๘. อฏฺฐญาณวเสเนว , สิขาปกฺกา วิปสฺสนา;
นวมํ **ปฏิปทาญาณ-ทสฺสน**นฺติ ปวุจฺจติฯ

๑๒๙๙. อฏฺฐ ญาณานิ นาเมตฺถ, เวทิตพฺพานิ วิญฺญุนา;
อุปเกฺลสวินิมุตฺตํ, ญาณํ สุวิสทํ ปนฯ

๑๓๐๐. อุทยพฺพเย จ ภเงฺค จ, ภเย อาทีนเว ตถา;
นิพฺพิทาปสฺสนาญาณํ, ญาณํ มุจฺจิตุกมฺยตาฯ

๑๓๐๑. ปฏิสงฺขา จ สงฺขาเร, อุเปกฺขาญาณมฏฺฐมํ;
อิมานิ อฏฺฐ ญาณานิ, นวมํ สจฺจานุโลมกํฯ

๑๓๐๒. สจฺจานุโลมญาณนฺติ , อนุโลมํ ปวุจฺจติ;
ตํ สมฺปาเทตุกาเมน, โยคาวจรภิกฺขุนาฯ

๑๓๐๓. อุทยพฺพยญาณํ ตํ, อาทึ กตฺวา ปนฏฺฐสุ;
เอเตสุ ปน ญาเณสุ, โยโค กรณิโย ปนฯ

๑๓๐๔. ยถานุกฺกมโต ตสฺส, เตสุ ญาเณสุ อฏฺฐสุ;
อนิจฺจาทิวเสเนว, โยคํ กตฺวา ฐิตสฺส หิฯ

๑๓๐๕. อนิจฺจํ ทุกฺขมนตฺตาติ, สงฺขาเร อนุปสฺสโต;
อฏฺฐนฺนํ ปน ญาณานํ, วเสน ปน โยคิโนฯ

๑๓๐๖. วิปสฺสนา สิขาปตฺตา, โหติ วุฏฺฐานคามินี;
สจฺจานุโลมญาณนฺติ, อยเมว ปวุจฺจติฯ

๑๓๐๗. สงฺขารุเปกฺขาญาณํ ตํ, อาเสวนฺตสฺส โยคิโน;
อิทานิ ตสฺส มโคฺค จ, สมุปฺปชฺชิสฺสตีติ หิฯ

๑๓๐๘. สงฺขารุเปกฺขา สงฺขาเร, อนิจฺจา ทุกฺขาติ วา ตถา;
สมฺมสิตฺวา ภวงฺคํ ตุ, ปุน โวตรเตว สาฯ

๑๓๐๙. ภวงฺคานนฺตรํ สงฺขารุ-เปกฺขาคตนเยน ตุ;
อนิจฺจาทิวเสเนว, สงฺขาเร ปน โคจรํฯ

๑๓๑๐. อรฺมานํ มโนทฺวาเร, ชายตาวชฺชนํ ตโต;
ภวงฺคาวฎฺฎนํ กตฺวา, ชาตสฺสานนฺตรํ ปนฯ

๑๓๑๑. สงฺขาเร โคจรํ กตฺวา, ปฐมํ ชวนมานสํ;
อุปฺปชฺชตีติ ตํ จิตฺตํ, **ปริกมฺม**นฺติ วุจฺจติฯ

๑๓๑๒. ตทนนฺตรเมวญฺญํ, สงฺขารารมฺมณํ ปุน;
ทุติยํ ชวนํ โหติ, **อุปจาร**นฺติ ตํ มตํฯ

๑๓๑๓. ตทนนฺตรํ ตํ โหติ, ตถา สงฺขารโคจรํ;
ตติยํ ชวนจิตฺตํ, **อนุโลม**นฺติ สญฺญิตํฯ

๑๓๑๔. ปุริมานํ ปนฏฺฐนฺนํ, ญาณานํ อนุโลมโต;
โพธิปกฺขิยธมฺมานํ, อุทฺธญฺจ อนุโลมโตฯ

๑๓๑๕. เตเนว ตํ หิ สจฺจานุโลมญาณํ ปวุจฺจติ;
อิทํ หิ ปน สจฺจานุ-โลมญาณํ มเหสินาฯ

๑๓๑๖. “วุฏฺฐานคามินียา หิ, ปริโยสาน”นฺติ ภาสิตํ;
เญยฺยํ สพฺพปกาเรน, ปริโยสานนฺติ **โคตฺรภุ**ฯ

๑๓๑๗. อิติเนเกหิ นาเมหิ, กิตฺติตายา มเหสินา;
วุฏฺฐานคามินี สนฺตา, ปริสุทฺธา วิปสฺสนาฯ

๑๓๑๘. วุฏฺฐาตุกาโม สํสารทุกฺขปงฺกา มหพฺภยา;
กเรยฺย สตตํ ตตฺถ, โยคํ ปณฺฑิตชาติโกฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธินิเทฺทโส นาม

เอกวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๒. พาวีสติโม ปริเจฺฉโท

ญาณทสฺสนวิสุทฺธินิเทฺทโส

๑๓๑๙. อิโต ปรํ ตุ ภิกฺขุสฺส, โหติ โคตฺรภุมานสํ;
อาวชฺชนิยฐานตฺตา, มคฺคจิตฺตสฺส ตํ ปนฯ

๑๓๒๐. น จปฺปฏิปทาญาณ-ทสฺสนํ วา ตเถว จ;
ญาณทสฺสนสุทฺธึ วา, ภชเต น กุทาจนํฯ

๑๓๒๑. อภินฺนมนฺตรา เอตํ, อพฺโพหาริกเมว ตํ;
วิปสฺสนาย โสตสฺมึ, ปติตตฺตา วิปสฺสนาฯ

๑๓๒๒. โปถุชฺชนิกโคตฺตํ วา, อภิภุยฺย ปวตฺติโต;
โคตฺตํ วุจฺจติ นิพฺพานํ, ตโต ภวติ โคตฺรภุฯ

๑๓๒๓. ญาณํ จตูสุ มเคฺคสุ, **ญาณทสฺสนสุทฺธิกํ**;
ตตฺถ ตํ ปฐมํ มคฺคํ, สมฺปาเทตุํ ปนิจฺฉตาฯ

๑๓๒๔. อญฺญํ กิญฺจิปิ กาตพฺพํ, ภิกฺขุนา เตน นตฺถิ ตํ;
ยญฺหิ เตน จ กาตพฺพํ, สิยา ตํ กตเมว ตุฯ

๑๓๒๕. อนุโลมาวสานญฺหิ, สูรํ ติกฺขํ วิปสฺสนํ;
อุปฺปาเทเนฺตน ตํ สพฺพํ, กตเมว จ โยคินาฯ

๑๓๒๖. ตสฺสานุโลมญาณสฺส, อเนฺต ตุ อนิมิตฺตกํ;
วิสงฺขารํ นิโรธญฺจ, นิพฺพานํ อมตํ ปทํฯ

๑๓๒๗. โคจรํ กุรุมานํ ตํ, นิพฺพานารมฺมเณ ปน;
ปฐมาวชฺชนเญฺจว, ปฐมาโภคตาปิ จฯ

๑๓๒๘. มคฺคสฺสานนฺตราทีหิ, ปจฺจเยหิ ปนจฺฉหิ;
ตสฺส ปจฺจยภาวญฺจ, สาธยนฺตํ ตโต ปนฯ

๑๓๒๙. วิปสฺสนาย มุทฺธญฺหิ, สิขาปตฺตาย ตาย ตํ;
อุปฺปชฺชติ อนาวตฺตํ-รมฺมณํ ตสฺส โคตฺรภุฯ

๑๓๓๐. เอเกนาวชฺชเนเนว, เอกิสฺสาเยว วีถิยา;
นานารมฺมณตา จานุ-โลมโคตฺรภุเจตสํฯ

๑๓๓๑. ฐตฺวา อาวชฺชนฏฺฐาเน, ตมนาวชฺชนมฺปิ จ;
มคฺคสฺส ปน ตํ สญฺญํ, ทตฺวา วิย นิรุชฺฌติฯ

๑๓๓๒. มคฺโคปิ เตน ตํ ทินฺนํ, อมุญฺจิตฺวาว สญฺหิตํ;
ตํ ญาณมนุพนฺธเนฺต, ชายเต ตทนนฺตรํฯ

๑๓๓๓. ตถาจิปิ อนิพฺพิทฺธปุพฺพํ มโคฺค ปเนส หิ;
โลภํ โทสญฺจ โมหญฺจ, วิทฺธํสโนฺตว ชายติฯ

๑๓๓๔. น เกวลมยํ มโคฺค, โทสนาสนเมว จ;
กโรติ อถ โขปายทฺวารานิปิ ปิเธติ จฯ

๑๓๓๕. อนมตคฺคสํสารวฏฺฏทุกฺขมโหทธึ;
อปารมติโฆรญฺจ, โสเสติ จ อเสสโตฯ

๑๓๓๖. มิจฺฉามคฺคํ ปนฏฺฐงฺคํ, ชายมาโน จ อุชฺฌติ;
สพฺพเวรภยาเนตฺถ, นิจฺจํ วูปสเมติ จฯ

๑๓๓๗. พุทฺธโสฺสรสปุตฺตตฺตํ, อุปเนติ นยํ ปน;
อานิสํเส อเนเกปิ, ปวตฺตยติ โยคิโนฯ

๑๓๓๘. หายเกนานิสํสานํ, อเนเกสมเนน จ;
อาทิมเคฺคน สํยุตฺตํ, ญาณนฺติ **ญาณทสฺสนํ**ฯ

ปฐมมคฺคญาณํฯ

๑๓๓๙. ตสฺสวานนฺตรํ ตสฺส, วิปากา เทฺวปิ ตีณิ วา;
ผลจิตฺตานิ ชายเนฺต, น ชายเนฺต ตโต ปรํฯ

๑๓๔๐. เกจิ เอกญฺจ เทฺว ตีณิ, จตฺตารีติ วทนฺติ ตุ;
น ปเนตํ คเหตพฺพํ, อชานิตฺวา วทนฺติ เตฯ

๑๓๔๑. เอกสฺสาเสวนํ นตฺถิ, ตสฺมา เทฺว อนุโลมกา;
เตหิ อาเสวนํ ลทฺธา, ตติยํ โหติ โคตฺรภุฯ

๑๓๔๒. จตุตฺถํ มคฺคจิตฺตํ ตุ,
ตสฺมา ตีณิ ผลานิ หิ;
อนุโลมา ตโย โหนฺติ,
จตุตฺถํ โหติ โคตฺรภุฯ

๑๓๔๓. ปญฺจมํ มคฺคจิตฺตญฺจ, ผลานิ เทฺว ตโต ปน;
สตฺตจิตฺตปรมาว, เอกาวชฺชนวีถิ หิฯ

๑๓๔๔. เอตฺตาวตา ปเนโส หิ, **โสตาปโนฺน**ติ วุจฺจติ;
ผลสฺส ปริโยสาเน, ภวโงฺคตฺตรณํ สิยาฯ

๑๓๔๕. ตโต ภวงฺคํ ฉินฺทิตฺวา, มคฺคเปกฺขนเหตุกํ;
อุปฺปชฺชติ มโนทฺวาเร, อาวชฺชนมโน ปนฯ

๑๓๔๖. ตสฺมึ นิรุเทฺธ มคฺคสฺส, ปจฺจเวกฺขณสญฺญิตา;
ชวนานิ หิ ชายเนฺต, สเตฺตว ปฏิปาฏิยาฯ

๑๓๔๗. เอเสว จ นโย เญโยฺย, ผลาทีนมฺปิ เปกฺขเน;

ปจฺจเวกฺขณญาณานิ, ภวนฺตูนวีสติฯ

๑๓๔๘. มคฺค ผลํ ปหีนา จ, กิเลสา อวสิฏฺฐกา;
นิพฺพานเญฺจติ ปเญฺจเต, ปจฺจเวกฺขณภูมิโยฯ

๑๓๔๙. เอวํ โส ปจฺจเวกฺขิตฺวา, โสตาปนฺนปตฺติยา;
โยคมารภเต ธีโร, ทุติยาย จ ภูมิยาฯ

๑๓๕๐. ขนฺธปญฺจกสงฺขาตํ, ตํ สงฺขารคตํ ปุน;
อนิจฺจํ ทุกฺขมนตฺตาติ, ญาเณน ปริมชฺชติฯ

๑๓๕๑. ตโต วิปสฺสนาวีถิ-โมคาหติ จ ตาวเท;
ตเสฺสวํ ปฏิปนฺนสฺส, เหฏฺฐา วุตฺตนเยน ตุฯ

๑๓๕๒. ตโต สงฺขารุเปกฺขาย, อวสาเน ตเถว จ;
เอกาวชฺชนวารสฺมิํ, โคตฺรภุสฺส อนนฺตรํฯ

๑๓๕๓. พฺยาปาทกามราคานํ, ตนุภาวํ ตุ สาธยํ;
สกทาคามิมโคฺคยํ, ชายเต ทุติโย ปนฯ

ทุติยมคฺคญาณํฯ

๑๓๕๔. อิมสฺสาปิ จ ญาณสฺส, เหฏฺฐา วุตฺตนเยนิธ;
ผลจิตฺตานิ เญยฺยานิ, วิญฺญุนา เทฺวปิ ตีณิ วาฯ

๑๓๕๕. เอตฺตาวตา ปเนโส หิ, **สกทาคามิ** นามยํ;
สกิเทว อิมํ โลกํ, อาคนฺตฺวานฺตกโร ภเวฯ

๑๓๕๖. เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว, ปญฺจธา ปจฺจเวกฺขณํ;
เอวํ โส ปจฺจเวกฺขิตฺวา, สกทาคามิปตฺติยาฯ

๑๓๕๗. โยคมารภเต ธีโร, ตติยาย จ ภูมิยา;
พฺยาปาทกามราคานํ, ปหานาย จ ปณฺฑิโตฯ

๑๓๕๘. ขนฺธปญฺจกสงฺขาตํ, ตํ สงฺขารคตํ ปุน;
อนิจฺจํ ทุกฺขมนตฺตาติ, ญาเณน ปริมชฺชติฯ

๑๓๕๙. ตโต วิปสฺสนาวีถิ-โมคาหติ จ ตาวเท;
ตเสฺสวํ ปฏิปนฺนสฺส, เหฏฺฐา วุตฺตนเยน ตุฯ

๑๓๖๐. ตโต สงฺขารุเปกฺขาย, อวสาเน ตเถว จ;
เอกาวชฺชนวีถิมฺหิ, โคตฺรภุสฺส อนนฺตรํฯ

๑๓๖๑. พฺยาปาทกามราคานํ, มูลฆาตํ ตุ สาธยํ;
ตสฺสา**นาคามิมโคฺค**ยํ, ชายเต ตติโย ปนฯ

ตติยมคฺคญาณํฯ

๑๓๖๒. ฐิมสฺสาปิ จ ญาณสฺส, เหฏฺฐา วุตฺตนเยนิธ;
ปวตฺติ ผลจิตฺตานํ, เวทิตพฺพา วิภาวินาฯ

๑๓๖๓. เอตฺตาวตา ปเนโสปิ, โหติ**นาคามิ** นามยํ;
ตเตฺถว ปรินิพฺพายี, อนาวตฺติสภาวโตฯ

๑๓๖๔. เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว, ปญฺจธา ปจฺจเวกฺขณํ;
เอวํ โส ปจฺจเวกฺขิตฺวา, **อนาคามิ**ริยสาวโกฯ

๑๓๖๕. โยคมารภเต ธีโร, จตุตฺถาย จ ภูมิยา;
ปตฺติยารูปราคาทิ-ปหานาย จ ปณฺฑิโตฯ

๑๓๖๖. ตเถว สงฺขารคตํ, อนิจฺจาทิวเสน โส;
ปริวตฺตติ ญาเณน, ตเถว ปริมชฺชติฯ

๑๓๖๗. ตโต วิปสฺสนาวีถิ-โมคาหติ จ ตาวเท;
ตเสฺสวํ ปฏิปนฺนสฺส, เหฏฺฐา วุตฺตนเยน ตุฯ

๑๓๖๘. ตโต สงฺขารุเปกฺขาย, อวสาเน ตเถว จ;
เอกาวชฺชนวารสฺมึ, โคตฺรภุสฺส อนนฺตรํฯ

๑๓๖๙. ตสฺสา**รหตฺตมโคฺค**ยํ,
ชายเต ตุ ตโต ปรํ;
รูปราคาทิโทสานํ,
วิทฺธํสาย กโร ปนฯ

จตุตฺถมคฺคญาณํฯ

๑๓๗๐. ภิมสฺสาปิ จ ญาณสฺส, เหฏฺฐา วุตฺตนเยนิธ;
ปวตฺติ ผลจิตฺตานํ, เวทิตพฺพา วิภาวินาฯ

๑๓๗๑. เอตฺตาวตา ปเนโส หิ,
อรหา นาม อฏฺฐโม;
อริโย ปุคฺคโล โหติ,
มหาขีณาสโว อยํฯ

๑๓๗๒. อนุปฺปตฺตสทโตฺถ จ,
ขีณสํโยชโน มุนิ;
สเทวกสฺส โลกสฺส,
ทกฺขิเณยฺย อนุตฺตโรฯ

๑๓๗๓. เอตฺตาวตา จตโสฺสปิ, **ญาณทสฺสนสุทฺธิโย**;
หิตตฺถาย จ ภิกฺขูนํ, สเงฺขเปเนว ทสฺสิตาฯ

๑๓๗๔. สเทฺธน สมฺมา ปน ภาวนียา,
อริยาย ปญฺญาย จ ภาวนาย;

วิสุทฺธิกาเมน ตโปธเนน,
ภวกฺขยํ ปตฺถยตา พุเธนฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร ญาณทสฺสนวิสุทฺธินิเทฺทโส นาม

พาวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๓. เตวีสติโม ปริเจฺฉโท

กิเลสปฺปหานกถา

๑๓๗๕. เยสุ เยน เย ธมฺมา, ปหาตพฺพา ภวนฺติ หิ;
เตสํ ทานิ กริสฺสามิ, ปกาสนมิโต ปรํฯ

อิเมสุ ปน จตูสุ มคฺคญาเณสุ เย ธมฺมา เยน ญาเณน ปหาตพฺพา, เตสํ ปหานเมวํ เวทิตพฺพํฯ เอตานิ หิ ยถาโยคํ สํโยชนกิเลสมิจฺฉตฺตโลกธมฺมมจฺฉริยวิปลฺลาสคนฺถาคติอาสว-โอฆโยคนีวรณปรามาสอุปาทานานุสยมลอกุสลกมฺมปถ- อกุสลจิตฺตุปฺปาทสงฺขาตานํ ปหานกรานิฯ

ตตฺถ **สํโยชนานี**ติ ทส สํโยชนานิฯ เสยฺยถิทํ – รูปราคารูปราคมานอุทฺธจฺจาวิชฺชาติ อิเม ปญฺจ อุทฺธํภาคิยสํโยชนานิ นามฯ สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโส กามราโค ปฏิโฆติ อิเม ปญฺจ อโธภาคิยสํโยชนานิ นามฯ

กิเลสาติ ทส กิเลสาฯ เสยฺยถิทํ – โลโภ โทโส โมโห มาโน ทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา ถินํ อุทฺธจฺจํ อหิริกํ อโนตฺตปฺปนฺติฯ

มิจฺฉตฺตาติ ทส มิจฺฉตฺตาฯ เสยฺยถิทํ – มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกปฺโป มิจฺฉาวาจา มิจฺฉากมฺมนฺโต มิจฺฉาอาชีโว มิจฺฉาวายาโม มิจฺฉาสติ มิจฺฉาสมาธิ มิจฺฉาญาณํ มิจฺฉาวิมุตฺตีติฯ

โลกธมฺมาติ อฏฺฐ โลกธมฺมา ลาโภ อลาโภ ยโส อยโส นินฺทา ปสํสา สุขํ ทุกฺขนฺติฯ อิธ ปน การณูปจาเรน ลาภาทิวตฺถุกสฺส อนุนยสฺส, อลาภาทิวตฺถุกสฺส ปฏิฆสฺส เจตํ โลกธมฺมคหเณน คหณํ กตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

มจฺฉริยานีติ ปญฺจ มจฺฉริยานิ อาวาสมจฺฉริยํ กุลมจฺฉริยํ ลาภมจฺฉริยํ ธมฺมมจฺฉริยํ วณฺณมจฺฉริยนฺติฯ อิมานิ อาวาสาทีสุ อเญฺญสํ สาธารณภาวํ อสหนาการเรน ปวตฺตานิ มจฺฉริยานิฯ

วิปลฺลาสาติ อนิจฺจทุกฺขอนตฺตอสุเภสุเยว วตฺถูสุ ‘‘นิจฺจํ สุขํ อตฺตา สุภ’’นฺติ เอวํ ปวตฺตา สญฺญาวิปลฺลาโส จิตฺตวิปลฺลาโส ทิฏฺฐิวิปลฺลาโสติ อิเม ตโย วิปลฺลาสาฯ

คนฺถาติ จตฺตาโร คนฺถา อภิชฺฌากายคนฺโถ, พฺยาปาโท, สีลพฺพตปรามาโส, อิทํสจฺจาภินิเวโส กายคนฺโถติฯ

อคตีติ ฉนฺทโทสโมหภยานิฯ **อาสวา**ติ จตฺตาโร อาสวา – กามราคภวราคมิจฺฉาทิฏฺฐิอวิชฺชาสโวติฯ **โอฆโยคานี**ติปิ เตสเมวาธิวจนํฯ **นีวรณานี**ติ กามจฺฉนฺทาทโยฯ **ปรามาโส**ติ มิจฺฉาทิฏฺฐิยา อธิวจนํฯ

อุปาทานาติ จตฺตาริ อุปาทานานิ กามุปาทานาทีนีติฯ **อนุสยา**ติ สตฺต อนุสยา กามราคานุสโย ปฏิฆมานทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉาภวราคาวิชฺชานุสโยติฯ **มลา**ติ ตโย มลา – โลโภ โทโส โมโหติฯ

อกุสลกมฺมปถาติ ทส อกุสลกมฺมปถาฯ เสยฺยถิทํ – ปาณาติปาโต อทินฺนาทานํ กาเมสุมิจฺฉาจาโร มุสาวาโท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา สมฺผปฺปลาโป อภิชฺฌา พฺยาปาโท มิจฺฉาทิฏฺฐีติ ทสฯ

อกุสลจิตฺตุปฺปาทาติ โลภมูลานิ อฏฺฐ, โทสมูลานิ เทฺว, โมหมูลานิ เทฺวติ อิเม ทฺวาทสาติฯ

เอเตสํ สํโยชนาทีนํ เอตานิ ยถาสมฺภวํ ปหานกรานิฯ กถํ? **สํโยชเนสุ** ตาว สกฺกายทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉาสีลพฺพตปรามาสา อปายคมนียา กามราคปฏิฆาติ เอเต ปฐมมคฺคญาณวชฺฌา, เสสา กามราคปฏิฆา โอฬาริกา ทุติยมคฺคญาณวชฺฌา, สุขุมา ตติยมคฺคญาณวชฺฌา, รูปราคาทโย ปญฺจปิ จตุตฺถมคฺคญาณวชฺฌา เอวฯ

กิเลเสสุ ทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉา ปฐมมคฺคญาณวชฺฌา, โทโส ตติยมคฺคญาณวโชฺฌ, โลภโมหมานถินอุทฺธจฺจอหิริกาโนตฺตปฺปานิ จตุตฺถมคฺคญาณวชฺฌานิฯ

มิจฺฉเตฺตสุ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มุสาวาโท มิจฺฉากมฺมโนฺต มิจฺฉาอาชีโวติ อิเม ปฐมมคฺคญาณวชฺฌา, มิจฺฉาสงฺกโปฺป ปิสุณวาจา ผรุสวาจาติ อิเม ตติยมคฺคญาณวชฺฌา, เจตนาเยว เจตฺถ มิจฺฉาวาจาติ เวทิตพฺพา, สมฺผปฺปลาปมิจฺฉาวายามสติสมาธิวิมุตฺติญาณานิ จตุตฺถมคฺคญาณวชฺฌานิฯ

โลกธเมฺมสุ ปฏิโฆ ตติยมคฺคญาณวโชฺฌ, อนุนโย จตุตฺถมคฺคญาณวโชฺฌ, ยเส ปสํสาย จ อนุนโย จตุตฺถมคฺคญาณวโชฺฌติ เอเกฯ

มจฺฉริยานิ ปฐมมคฺคญาณวชฺฌานิ เอวฯ

วิปลฺลาเสสุ ปน อนิเจฺจ นิจฺจํ, อนตฺตนิ อตฺตาติ จ สญฺญาจิตฺตทิฏฺฐิวิปลฺลาสา , ทุเกฺข สุขํ, อสุเภ สุภนฺติ ทิฏฺฐิวิปลฺลาโส จาติ อิเม ปฐมมคฺคญาณวชฺฌา, อสุเภ สุภนฺติ สญฺญาจิตฺตวิปลฺลาสา ตติยมคฺคญาณวชฺฌา, ทุเกฺข สุขนฺติ จตุตฺถมคฺคญาณวชฺฌาฯ

คเนฺถสุ สีลพฺพตปรามาสอิทํสจฺจาภินิเวสกายคนฺถา ปฐมมคฺคญาณวชฺฌา, พฺยาปาทกายคโนฺถ ตติยมคฺคญาณวโชฺฌ, อภิชฺฌากายคโนฺถ จตุตฺถมคฺคญาณวโชฺฌวฯ

อคติโย ปฐมมคฺคญาณวชฺฌาฯ

อาสเวสุ ทิฏฺฐาสโว ปฐมญาณวโชฺฌ, กามาสโว ตติยญาณวโชฺฌ, อิตเร เทฺว จตุตฺถญาณวชฺฌาฯ **โอฆโยเคสุ**ปิ เอเสว นโยฯ

นีวรเณสุ วิจิกิจฺฉานีวรณํ ปฐมญาณวชฺฌํ, กามจฺฉโนฺท พฺยาปาโท กุกฺกุจฺจนฺติ ตีณิ ตติยญาณวชฺฌานิ, ถินมิทฺธอุทฺธจฺจานิ จตุตฺถญาณวชฺฌานิฯ

ปรามาโส ปฐมญาณวโชฺฌฯ

อุปาทาเนสุ สเพฺพสมฺปิ โลกิยธมฺมานํ วตฺถุกามวเสน ‘‘กามา’’ติ อาคตตฺตา รูปารูเปสุ ราโคปิ กามุปาทาเน ปตติ, ตสฺมา ตญฺจ กามุปาทานํ จตุตฺถญาณวชฺฌํ, เสสานิ ปฐมญาณวชฺฌานิฯ

อนุสเยสุ ทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉานุสยา ปฐมญาณวชฺฌา, กามราคปฏิฆานุสยา ตติยญาณวชฺฌา, มานภวราคาวิชฺชานุสยา จตุตฺถญาณวชฺฌาฯ

มเลสุ โทสมลํ ตติยญาณวชฺฌํ, อิตรานิ จตุตฺถญาณวชฺฌาเนวฯ

อกุสลกมฺมปเถสุ ปาณาติปาโต อทินฺนาทานํ มิจฺฉาจาโร มุสาวาโท มิจฺฉาทิฏฺฐีติ อิเม ปฐมญาณวชฺฌา, ปิสุณวาจา ผรุสวาจา พฺยาปาโทติ ตติยญาณวชฺฌา, สมฺผปฺปลาโป อภิชฺฌา จตุตฺถญาณวชฺฌาวฯ

อกุสลจิตฺตุปฺปาเทสุ จตฺตาโร ทิฏฺฐิคตจิตฺตุปฺปาทา, วิจิกิจฺฉาสมฺปยุตฺโต จาติ ปญฺจ ปฐมญาณวชฺฌา, เทฺว ปฏิฆสมฺปยุตฺตา ตติยญาณวชฺฌา, เสสา จตุตฺถญาณวชฺฌาติฯ

ยญฺจ เยน วชฺฌํ, ตํ เตน ปหาตพฺพํ นามฯ เตน วุตฺตํ ‘‘เอเตสํ สํโยชนาทีนํ ธมฺมานํ เอตานิ ยถาโยคํ ปหานกรานี’’ติฯ

๑๓๗๖. เอเตสุ ญาเณสุ จ เยน เยน,
โย โย หิ ธมฺโม สมุเปติ ฆาตํ;
โส โส อเสเสน จ เตน เตน,
สนฺทสฺสิโต สาธุ มยา ปเนวํฯ

กิเลสปหานกฺกมกถายํฯ

๑๓๗๗. ปริญฺญาทีนิ กิจฺจานิ, ยานิ วุตฺตานิ สตฺถุนา;
สจฺจาภิสมเย ตานิ, ปวกฺขามิ อิโต ปรํฯ

๑๓๗๘. เอเกกสฺส ปเนเตสุ,
ญาณเสฺสกกฺขเณ สิยา;
ปริญฺญา จ ปหานญฺจ,
สจฺฉิกิริยา จ ภาวนาฯ

๑๓๗๙. ปริญฺญาทีนิ เอตานิ, กิจฺจาเนกกฺขเณ ปน;
ยถาสภาวโต ตานิ, ชานิตพฺพานิ วิญฺญุนาฯ

๑๓๘๐. ปทีโป หิ ยถา โลเก, อปุพฺพาจริมํ อิธ;
จตฺตาริ ปน กิจฺจานิ, กโรเตกกฺขเณ ปนฯ

๑๓๘๑. อาโลกญฺจ วิทํเสติ, นาเสติ ติมิรมฺปิ จ;
ปริยาทิยติ เตลญฺจ, วฏฺฏึ ฌาเปติ เอกโตฯ

๑๓๘๒. เอวํ ตํ มคฺคญาณมฺปิ, อปุพฺพาจริมํ ปน;
จตฺตาริปิ จ กิจฺจานิ, กโรเตกกฺขเณ ปนฯ

๑๓๘๓. ปริญฺญาภิสมเยเนว, ทุกฺขํ อภิสเมติ โส;
ปหานาภิสมเยเนว, ตถา สมุทยมฺปิ จฯ

๑๓๘๔. ภาวนาวิธินาเยว, มคฺคํ อภิสเมติ ตํ;

อารมฺมณกฺริยาเยว, นิโรธํ สจฺฉิกโรติ โสฯ

วุตฺตมฺปิ เจตํ ‘‘มคฺคสมงฺคิสฺส ญาณํ ทุเกฺขเปตํ ญาณํ, ทุกฺขสมุทเยเปตํ ญาณํ, ทุกฺขนิโรเธเปตํ ญาณํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายเปตํ ญาณ’’นฺติฯ ตตฺถ ยถา ปทีโป วฏฺฏิํ ฌาเปติ, เอวํ มคฺคญาณํ ทุกฺขํ ปริชานาติฯ ยถา อนฺธการํ นาเสติ, เอวํ สมุทยํ ปชหติฯ ยถา อาโลกํ วิทํเสติ, เอวํ สหชาตาทิปจฺจยตาย สมฺมาสงฺกปฺปาทิมคฺคํ ภาเวติฯ ยถา เตลํ ปริยาทิยติ, เอวํ กิเลสปริยาทาเนน นิโรธํ สจฺฉิกโรตีติ เวทิตพฺพํฯ

๑๓๘๕. อุคฺคจฺฉโนฺต ยถาทิโจฺจ, อปุพฺพาจริมํ ปน;
จตฺตาริ ปน กิจฺจานิ, กโรเตกกฺขเณ อิธฯ

๑๓๘๖. โอภาเสติ จ รูปานิ, นาเสติ ติมิรมฺปิ จ;
อาโลกญฺจ วิทํเสติ, สีตญฺจ ปฏิหญฺญติฯ

๑๓๘๗. ยถา จ มหตี นาวา, อปุพฺพาจริมํ ปน;
จตฺตาริ ปน กิจฺจานิ, กโรเตกกฺขเณ ปนฯ

๑๓๘๘. วหตี โอริมํ ตีรํ, โสตํ ฉินฺทติ สา ปน;
ตถา วหติ ภณฺฑญฺจ, ตีรมเปฺปติ ปาริมํฯ

๑๓๘๙. นาวาโยริมตีรสฺส, ยถา ปชหนํ ปน;
ตเถว มคฺคญาณสฺส, ทุกฺขสฺส ปริชานนํฯ

๑๓๙๐. ยถา ฉินฺทติ ตํ โสตํ, ตณฺหํ ชหติ ตํ ตถา;
ยถา วหติ ตํ ภณฺฑํ, สหชาตาทินา ปนฯ

๑๓๙๑. ตเถว ปจฺจยเตฺตน, มคฺคํ ภาเวติ นาม โส;
ยถา ปารํ ปน เอวํ, นิโรธารมฺมณํ ภเวฯ

๑๓๙๒. โลกุตฺตเรน นิทฺทิฏฺฐา, ยา โลกุตฺตรภาวนา;
สา สเงฺขปนเยเนวํ, มยา สาธุ ปกาสิตาฯ

๑๓๙๓. โก หิ นาม นโร โลเก,
โลกุตฺตรสุขาวหํ;
ภาวนํ ปน ปญฺญาย,
น จ ภาเวยฺย ปณฺฑิโตฯ

๑๓๙๔. อิมํ วิทิตฺวา หิตภาวนํ วนํ,
อุเปติ โย เว สุขสํหิตํ หิตํ;
วิธูย จิตฺตสฺส อนุตฺตมํ ตมํ,
อุเปติ จาวิคฺคหกมฺปทํ ปทํฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร ญาณทสฺสนวิสุทฺธินิเทฺทโส นาม

เตวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๔. จตุวีสติโม ปริเจฺฉโท

ปจฺจยนิเทฺทโส

๑๓๙๕. เยสํ ปจฺจยธมฺมานํ, วสา สปฺปจฺจยา อิเม;
ธมฺมา เต ปจฺจเย จาหํ, ทสฺสยิสฺสามิโต ปรํฯ

กตเม ปจฺจยาติ? วุจฺจเต – เหตารมฺมณาธิปติอนนฺตรสมนนฺตรสหชาต- อญฺญมญฺญนิสฺสยูปนิสฺสยปุเรชาตปจฺฉาชาตาเสวนกมฺมวิปากาหารินฺทฺริย- ฌานมคฺคสมฺปยุตฺตวิปฺปยุตฺตอตฺถินตฺถิวิคตาวิคตวเสน จตุวีสติวิธา โหนฺติฯ

ตตฺถ **เหตุปจฺจโย**ติ โลโภ โทโส โมโห อโลโภ อโทโส อโมโหติ อิเม ฉ ธมฺมา เหตุปจฺจยาฯ **อารมฺมณปจฺจโย**ติ สพฺพโลกิยโลกุตฺตรํ ยํ ยํ ธมฺมํ อารพฺภ เย เย ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ จิตฺตเจตสิกา ธมฺมา, เต เต ธมฺมา เตสํ เตสํ ธมฺมานํ อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโยฯ

อธิปติปจฺจโยติ เอตฺถ สหชาตาธิปติอารมฺมณาธิปติวเสน ทุวิโธฯ ตตฺถ สหชาตาธิปติ ฉนฺทจิตฺตวีริยวีมํสาวเสน จตุพฺพิโธ, อารมฺมณาธิปติ ปน โทมนสฺสวิจิกิจฺฉุทฺธจฺจกิริยาพฺยากตากุสลวิปาเก จ อนิฏฺฐสมฺมตญฺจ รูปํ ฐเปตฺวา อวเสสํฯ **อนนฺตรปจฺจโย**ติ อนนฺตรนิรุทฺธา จิตฺตเจตสิกา ธมฺมาฯ ตถา **สมนนฺตรปจฺจโย**ปิฯ

สหชาตปจฺจโยติ จิตฺตเจตสิกา, มหาภูตา เจว หทยวตฺถุ จฯ ตถา **อญฺญมญฺญปจฺจโย**ปิฯ **นิสฺสยปจฺจโย**ติ วตฺถุรูปานิ เจว มหาภูตา, จิตฺตเจตสิกา จฯ **อุปนิสฺสยปจฺจโย**ติ อารมฺมณานนฺตรปกตูปนิสฺสยวเสน ติวิโธฯ ตตฺถ อารมฺมณูปนิสฺสโย อารมฺมณาธิปติเยว, อนนฺตรูปนิสฺสโย ปน อนนฺตรปจฺจโยว, ปกตูปนิสฺสโย ปน กายิกสุขทุกฺขอุตุโภชนเสนาสนปุคฺคลา สทฺธาสีลสุตจาคปญฺญาราคโทสโมหาทโย จฯ

ปุเรชาตปจฺจโยติ วตฺถารมฺมณวเสน ทุวิโธฯ ตตฺถ วตฺถุปุเรชาโต นาม วตฺถุรูปานิ, อารมฺมณปุเรชาโต นาม ปจฺจุปฺปนฺนรูปาทีเนวฯ **ปจฺฉาชาตปจฺจโย**ติ จิตฺตเจตสิกา จฯ **อาเสวนปจฺจโย**ติ ฐเปตฺวา อาวชฺชนทฺวยํ โลกิยกุสลากุสลกิริยาพฺยากตา ธมฺมาวฯ

กมฺมปจฺจโยติ สหชาตนานกฺขณิกวเสน ทุวิโธฯ ตตฺถ สหชาตา โลกิยโลกุตฺตรา เอว, นานกฺขณิกา ปน สาสวกุสลากุสลเจตนา, อนาสวกุสลเจตนา อนนฺตรเมว อตฺตโน วิปากสฺส ปจฺจโย โหติฯ **วิปากปจฺจโย**ติ วิปากจิตฺตเจตสิกาฯ **อาหารปจฺจโย**ติ กพฬีการาหารผสฺสเจตนาวิญฺญาณวเสน จตุพฺพิโธฯ

อินฺทฺริยปจฺจโยติ รูปสตฺตกมนชีวิตสุขทุกฺขโสมนสฺสโทมนสฺสอุเปกฺขาสทฺธาวีริย- สติสมาธิปญฺญาอนญฺญาตญฺญสฺสามีตินฺทฺริยอญฺญินฺทฺริยอญฺญตาวินฺทฺริยานีติ วีสตินฺทฺริยานิ, เตสุ อิตฺถินฺทฺริยปุริสินฺทฺริยานิ วเชฺชตฺวา วีสตินฺทฺริยานิ โหนฺติฯ **ฌานปจฺจโย**ติ วิตกฺกวิจารปีติสุขจิเตฺตกคฺคตาวเสน ปญฺจวิโธฯ **มคฺคปจฺจโย**ติ ทิฏฺฐิสงฺกปฺปวายามสติสมาธิวาจากมฺมนฺตาชีวมิจฺฉาทิฏฺฐิวเสน นววิโธฯ

สมฺปยุตฺตปจฺจโยติ จิตฺตเจตสิกาวฯ **วิปฺปยุตฺตปจฺจโย**ติ วตฺถุปุเรชาตานิ เจว ปจฺฉาชาตา จิตฺตเจตสิกา จฯ **อตฺถิปจฺจโย**ติ ชีวิตินฺทฺริยกพฬีการอาหารอารมฺมณปุเรชาตานิ เจว

นิสฺสยปจฺจเย วุตฺตธมฺมาปิ จฯ **นตฺถิปจฺจโย**ติ อนนฺตรปจฺจโยวฯ ตถา **วิคตปจฺจโย** จฯ **อวิคตปจฺจโย**ติ อตฺถิปจฺจโยวฯ เอวมิเม จตุวีสติ ปจฺจยา นามฯ

เอตฺถ ปน กติหากาเรหิ **รูปํ รูปสฺส** ปจฺจโย โหตีติ? ยถารหํ สหชาตอญฺญมญฺญนิสฺสยาหารินฺทฺริยอตฺถิอวิคตวเสน สตฺตธา ปจฺจโย โหติฯ

รูปํ อรูปสฺส ยถารหํ อารมฺมณาธิปติสหชาตอญฺญมญฺญนิสฺสยูปนิสฺสยปุเรชาตินฺทฺริยวิปฺป- ยุตฺตอตฺถิอวิคตวเสน เอกาทสหิ อากาเรหิ ปจฺจโย โหติฯ

รูปํ รูปารูปสฺสาติ นตฺถิฯ

๑๓๙๖.
สตฺตธา รูปํ รูปสฺส, ภวเตกาทเสหิ ตํ;
ปจฺจโย นามธมฺมสฺส, มิสฺสกสฺส น กิญฺจิ ตุฯ

อรูปํ อรูปสฺส ยถารหํ เหตารมฺมณาธิปติอนนฺตรสมนนฺตรสหชาตอญฺญมญฺญนิสฺสยูปนิสฺสยา- เสวนกมฺมวิปากาหารินฺทฺริยฌานมคฺคสมฺปยุตฺตอตฺถินตฺถิวิคตาวิคต- วเสน เอกวีสติธา ปจฺจโย โหติฯ

อรูปํ รูปสฺส ยถารหํ เหตาธิปติสหชาตอญฺญมญฺญนิสฺสยปจฺฉาชาตกมฺมวิปากาหารินฺทฺริย- ฌานมคฺควิปฺปยุตฺตอตฺถิอวิคตวเสน ปนฺนรสธา ปจฺจโย โหติฯ

อรูปํ รูปารูปสฺส ยถารหํ เหตาธิปติสหชาตอญฺญมญฺญนิสฺสยกมฺมวิปากาหารินฺทฺริยฌานมคฺค- อตฺถิอวิคตวเสน เตรสธา ปจฺจโย โหติฯ

๑๓๙๗.
เอกวีสติธา นามํ, ปจฺจโย ภวตตฺตโน;
ติปญฺจหิ ตํ รูปสฺส, อุภินฺนํ เตรสธา ปนฯ

รูปารูปํ รูปสฺส ยถารหํ สหชาตนิสฺสยอตฺถิอวิคตวเสน จตุธา ปจฺจโย โหติฯ

รูปารูปํ อรูปสฺส ยถารหํ สหชาตอญฺญมญฺญนิสฺสยินฺทฺริยอตฺถิอวิคตวเสน ฉธา ปจฺจโย โหติฯ

รูปารูปํ รูปสฺสาติ นตฺถิฯ

๑๓๙๘.
อุโภปิ รูปธมฺมสฺส, จตุธา โหนฺติ ปจฺจยา;
ฉพฺพิธา นามธมฺมสฺส, มิสฺสกสฺส น กิญฺจิ ตุฯ

เอเตสุ ปน ปจฺจเยสุ กติ รูปา, กติ อรูปา, กติมิสฺสกาติ? ปุเรชาตปจฺจโย เอโก **รูปธมฺโมว**, เหตฺวนนฺตรสมนนฺตรปจฺฉาชาตาเสวนกมฺมวิปากฌานมคฺคสมฺปยุตฺตนตฺถิ- วิคตานํ วเสน ทฺวาทส ปจฺจยา **อรูปธมฺมาว**, เสสา ปน เอกาทส ปจฺจยา **รูปารูปมิสฺสกา**ติ เวทิตพฺพาฯ

ปุน กาลวเสน เหตุสหชาตอญฺญมญฺญนิสฺสยปุเรชาตปจฺฉาชาตวิปากาหารินฺทฺริยฌานมคฺค- สมฺปยุตฺตวิปฺปยุตฺตอตฺถิอวิคตานํ วเสน ปนฺนรส ปจฺจยา **ปจฺจุปฺปนฺนาว** โหนฺติฯ

อนนฺตรสมนนฺตราเสวนนตฺถิวิคตปจฺจยา **อตีตาว**, กมฺมปจฺจโย **อตีโต** วา โหติ **ปจฺจุปฺปโนฺน** วา, อารมฺมณาธิปติอุปนิสฺสยปจฺจยา ปน **ติกาลิกา** โหนฺติ **กาลวินิมุตฺตา** จฯ

๑๓๙๙. ปจฺจุปฺปนฺนาว โหเนฺตตฺถ,
ปจฺจยา ทส ปญฺจ จ;
อตีตา เอว ปเญฺจโก,
เทฺวกาลิโกว ทสฺสิโต;
ตโย ติกาลิกา เจว,
วินิมุตฺตาปิ กาลโตฯ

สเพฺพ ปนิเม จตุวีสติ ปจฺจยา ยถารหํ อารมฺมณูปนิสฺสยกมฺมอตฺถิปจฺจยานํ วเสน จตูสุ ปจฺจเยสุ สงฺคหํ คจฺฉนฺตีติ เวทิตพฺพาฯ

อิติ อภิธมฺมาวตาเร ปจฺจยนิเทฺทโส นาม

จตุวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

นิคมนกถา

๑๔๐๐. **อภิธมฺมาวตาโร**ยํ, วโร ปรมคมฺภีโร;
อิจฺฉตา นิปุณํ พุทฺธิํ, ภิกฺขุนา ปน โสตโพฺพฯ

๑๔๐๑. สุมติมติวิจารโพธโน,
วิมติวิโมหวินาสโน อยํ;
กุมติมติมหาตโมนาโส,
ปฎุมติภาสกโร มโต มยาฯ

๑๔๐๒. มโต **สุมติ**นา มโต นามโต,
อายาจิตสมฺมานโต มานโต;
ตโต หิ รจิโต สทา โตสทา,
มยา หิตวิภาวนา ภาวนาฯ

๑๔๐๓. อตฺถโต คนฺถโต จาปิ, ยุตฺติโต จาปิ เอตฺถ จ;
อยุตฺตํ วา วิรุทฺธํ วา, ยทิ ทิสฺสติ กิญฺจิปิฯ

๑๔๐๔. ปุพฺพาปรํ วิโลเกตฺวา, วิจาเรตฺวา ปุนปฺปุนํ;
ธีมตา สงฺคเหตพฺพํ, คเหตพฺพํ น โทสโตฯ

๑๔๐๕. ติวิธา พฺยปฺปถานญฺหิ, คติโย ทุพฺพิธาปิ เจ;
ตสฺมา อุปปริกฺขิตฺวา, เวทิตพฺพํ วิภาวินาฯ

๑๔๐๖. นิกายนฺตรลทฺธีหิ, อสมฺมิโสฺส อนากุโล;
มหาวิหารวาสีนํ, วาจนามคฺคนิสฺสิโตฯ

๑๔๐๗. มธุรกฺขรสํยุโตฺต, อโตฺถ ยสฺมา ปกาสิโต;
ตสฺมา หิตตฺถกาเมน, กาตโพฺพ เอตฺถ อาทโรฯ

๑๔๐๘. สทฺธมฺมฏฺฐิติกาเมน, กโรเนฺตน จ ยํ มยา;
ปุญฺญมธิคตํ เตน, สุขํ ปโปฺปนฺตุ ปาณิโนฯ

๑๔๐๙. อนฺตรายํ วินา จายํ, ยถาสิทฺธิมุปาคโต;
ตถา กลฺยาณสงฺกปฺปา, สิทฺธิํ คจฺฉนฺตุ ปาณินํฯ

๑๔๑๐. นรนาริคณากิเณฺณ , อสํกิณฺณกุลากุเล;
ผีเต สพฺพงฺคสมฺปเนฺน, สุปสนฺนสิโตทเกฯ

๑๔๑๑. นานารตนสมฺปุเณฺณ, วิวิธาปณสงฺกเฏ;
กาเวรปฏฺฏเน รเมฺม, นานาราโมปโสภิเตฯ

๑๔๑๒. เกลาสสิขราการปาสาทปฏิมณฺฑิเต;
การิเต **กณฺหทาเสน,** ทสฺสนีเย มโนรเมฯ

๑๔๑๓. วิหาเร วิวิธาการจารุปาการโคปุเร;
ตตฺถ ปาจีนปาสาเท, มยา นิวสตา สทาฯ

๑๔๑๔. อสเลฺลขมสาขเลฺย, สีลาทิคุณโสภินา;
อยํ **สุมติ**นา สาธุ, ยาจิเตน กโต สตาฯ

๑๔๑๕. เทวา กาเลน วสฺสนฺตุ, วสฺสํ วสฺสวลาหกา;
ปาลยนฺตุ มหีปาลา, ธมฺมโต สกลํ มหิํฯ

๑๔๑๖. ยาว ติฏฺฐติ โลกสฺมิํ, หิมวา ปพฺพตุตฺตโม;
ตาว ติฏฺฐตุ สทฺธโมฺม, ธมฺมราชสฺส สตฺถุโนติฯ

อุรคปุรนิวสเนน อาจริเยน **ภทนฺตพุทฺธทเตฺตน** สีลาจารสมฺปเนฺนน กโต อภิธมฺมาวตาโร นามายํฯ

อภิธมฺมาวตาโร นิฏฺฐิโตฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

นามรูปปริเฉจฺฉโท

คนฺถารมฺภกถา

๑. สมฺมา สมฺมาภิสมฺพุทฺธํ, ธมฺมํ ธมฺมปฺปกาสนํ;
สํฆํ สํฆุตฺตมํ โลเก, วนฺทิตฺวา วนฺทนารหํฯ

๒. **นามรูปปริเจฺฉทํ,** ปวกฺขามิ สมาสโต;
มหาวิหารวาสีนํ, วณฺณนานยนิสฺสิตํฯ

๑. ปฐโม ปริเจฺฉโท

นามตฺตยวิภาโค

๓. ตตฺถ จิตฺตํ เจตสิกํ, นิพฺพานนฺติ มตํ ติธา;
นามํ รูปํ ตุ ทฺวิธํ, ภูโตปาทายเภทโตฯ

๔. กามภูมาทิเภเทน, ตตฺถ จิตฺตํ จตุพฺพิธํ;
เจโตยุตฺตา ทฺวิปญฺญาส, ธมฺมา เจตสิกา มตาฯ

๕. จกฺขุโสตฆานชิวฺหา-กายวิญฺญาณธาตุโย;
สมฺปฏิจฺฉนจิตฺตญฺจ, ตถา สนฺตีรณทฺวยํฯ

๖. โสมนสฺสสหคตํ, อุเปกฺขาสหิตนฺติ จ;
อิจฺจาเหตุกจิตฺตานิ, ปุญฺญปากานิ อฏฺฐธาฯ

๗. โสมนสฺสยุตํ ตตฺถ, หิตฺวา สนฺตีรณํ ตถา;
สตฺตากุสลปากานิ, ตาเนวาติ วินิทฺทิเสฯ

๘. ปญฺจทฺวารมโนทฺวาราวชฺชนํ หสนนฺติ จ;
กฺริยจิตฺตมุทีริตํ, ติวิธมฺปิ อเหตุกํฯ

๙. เอวํ อฏฺฐารสวิธํ, มานสํ โหติเหตุกํ;
มูลเภเทนากุสลํ, จิตฺตํ ตุ ติวิธํ มตํฯ

๑๐. โสมนสฺสสหคตํ, อุเปกฺขาสหิตํ ตถา;
ทิฏฺฐิคตสมฺปยุตฺตํ, วิปฺปยุตฺตนฺติ เภทิตํฯ

๑๑. อสงฺขารํ สสงฺขารมิติ ภินฺนํ ปนฏฺฐธา;
โลภมูลํ ปกาเสนฺติ, ตตฺถากุสลมานสํฯ

๑๒. โทมนสฺสสหคตํ, ปฏิเฆน สมายุตํ;
โทสมูลมสงฺขารํ, สสงฺขารนฺติปิ ทฺวิธาฯ

๑๓. วิจิกิจฺฉาสหคตํ , อุทฺธจฺจสหิตนฺติ จ;
โมหมูลญฺจ ทฺวิธํ, อุเปกฺขาย สมายุตํฯ

๑๔. ทฺวาทสากุสลาเนวํ, จิตฺตานีติ วิภาวเย;
หิตฺวาเหตุกปาปานิ, โสภนานิ ตโต ปรํฯ

๑๕. โสมนสฺสสหคตํ, อุเปกฺขาสหิตํ ตถา;
ทฺวิธา ญาเณน สํยุตฺตํ, วิปฺปยุตฺตนฺติ เภทิตํฯ

๑๖. อสงฺขารํ สสงฺขารมิติ ภินฺนํ ปนฏฺฐธา;
สเหตุกามาวจร-ปุญฺญปากกฺริยา ภเวฯ

๑๗. กาเม เตวีส ปากานิ, ปุญฺญาปุญฺญานิ วีสติ;
เอกาทส กฺริยา เจติ, จตุปญฺญาส สพฺพถาฯ

๑๘. ตกฺกจารปีติสุเขกคฺคตาสหิตํ ปน;
ปฐมชฺฌานกุสลํ, วิปากญฺจ กฺริยา ตถาฯ

๑๙. ทุติยํ ตกฺกโต หีนํ, ตติยํ ตุ วิจารโต;
จตุตฺถํ ปีติโต หีนํ, อุเปกฺขกคฺคตายุตํฯ

๒๐. ปญฺจมํ ปญฺจทสธา, รูปาวจรมีริตํ;
ปญฺจมชฺฌานเมเวกมรูปาวจรํ ปนฯ

๒๑. อากาสานญฺจายตนํ, ปุญฺญปากกฺริยา ตถา;
วิญฺญาณญฺจายตนญฺจ, อากิญฺจญฺญายตนกํ;
เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ทฺวาทสธา ภเวฯ

๒๒. โสตาปตฺติมคฺคจิตฺตํ, ผลจิตฺตํ ตถาปรํ;
สกทาคามานาคามิ, อรหตฺตนฺติ อฎฺฐธาฯ

๒๓. ฌานงฺคโยคเภเทน, กเตฺวเกกํ ตุ ปญฺจธา;
วิตฺถารานุตฺตรํ จิตฺตํ, จตฺตาลีสวิธํ ภเวฯ

๒๔. รูปาวจรจิตฺตานิ , คยฺหนฺตานุตฺตรานิ จ;
ปฐมาทิชฺฌานเภเท, อารุปฺปญฺจาปิ ปญฺจเมฯ

๒๕. ทฺวาทสากุสลาเนวํ, กุสลาเนกวีสติ;
ฉตฺตึเสว วิปากานิ, กฺริยจิตฺตานิ วีสติฯ

๒๖. เอกวีสสตํ วาถ, เอกูนนวุตีวิธํ;
จิตฺตํ ตํสมฺปโยเคน, ภินฺนา เจตสิกา ตถาฯ

๒๗. ผโสฺส จ เวทนา สญฺญา, เจตเนกคฺคตา ตถา;
ชีวิตํ มนสีกาโร, สพฺพสาธารณา มตาฯ

๒๘. ตกฺกจาราธิโมกฺขา จ, วีริยํ ฉนฺทปีติโย;
ปกิณฺณกา ฉ อกฺขาตา, เตรสญฺญสมานตาฯ

๒๙. ปกิณฺณกา น วิญฺญาเณ, วิตโกฺก ทุติยาทิสุ;
วิจาโร ตติยาทิมฺหิ, อธิโมโกฺข ตุ กงฺขิเตฯ

๓๐. สนฺตีรณมโนธาตุตฺติเกสุ วีริยํ ตถา;
จตุตฺถสุขิเต ปีติ, ฉโนฺทเหตุมฺหิ โมมุเหฯ

๓๑. ฉสฎฺฐิ ปญฺจปญฺญาส, เอกาทส จ โสฬส;
สตฺตติ วีสติ เจว, ตานิ จิตฺตานิ ทีปเยฯ

๓๒. โมหาหิริกาโนตฺตปฺป-มุทฺธจฺจํ สพฺพปาปชํ;

อิสฺสามเจฺฉรกุกฺกุจฺจโทสา ตุ ปฏิเฆ ตถาฯ

๓๓. โลโภ โลเภ ตุ ทิฏฺฐิ จ, ทิฏฺฐิยุตฺเต วิยุตฺตเก;
มาโน จ ถินมิทฺธํ ตุ, สสงฺขาเรสุ ปญฺจสุฯ

๓๔. กงฺขิเต วิจิกิจฺฉาติ, จุทฺทสากุสลานิเม;
ทฺวาทสากุสเลเสฺวว, นิยเมน ววตฺถิตาฯ

๓๕. สทฺธา สติ หิโรตฺตปฺปํ, อโลภาโทสมชฺฌตา;
กายจิตฺตานํ ปสฺสทฺธิ, ลหุตา มุทุตา ตถาฯ

๓๖. กมฺมญฺญตา จ ปาคุญฺญอุชุตาติ ยุคา ฉ จ;
เอกูนวีสติ ธมฺมา, อญฺญมญฺญาวิโยคิโน;
เอกูนสฏฺฐิจิตฺเตสุ, โสภเนสุ ปวตฺติตาฯ

๓๗. สมฺมาวาจา จ กมฺมนฺตาชีวาติ วิรตี อิมา;
โลกุตฺตเร สทา สพฺพา, สห กามสุเภ วิสุํฯ

๓๘. กรุณามุทิตา นานา, รูเป ปญฺจมวชฺชิเต;
กทาจิ กาเม กุสเล, กฺริยจิตฺเต สเหตุเกฯ

๓๙. ติเหตุเกสุ จิตฺเตสุ, ปญฺญา สพฺพตฺถ ลพฺภติ;
เอเต สทฺธาทโย ธมฺมา, ปญฺจวีสติ โสภนาฯ

๔๐. อิสฺสามเจฺฉรกุกฺกุจฺจวิรตีกรุณาทโย;
นานา กทาจิ มาโน จ, ถินมิทฺธํ ตถา สหฯ

๔๑. สตฺต สพฺพตฺถ ชายนฺติ, ฉ ตุ ธมฺมา ยถารหํ;
จุทฺทสากุสเลเสฺวว, โสภเนเสฺวว โสภนาฯ

๔๒. เทฺวปญฺญาส ปนิเจฺจวํ, ธเมฺม สงฺคยฺห มานเส;
ลพฺภมาเน วิภาเวยฺย, ปเจฺจกมฺปิ วิจกฺขโณฯ

๔๓. โสภนญฺญสมานา จ, ปฐเม วิรตี วินา;
ทุติยาทีสุ ตกฺกญฺจ, วิจารํ ตติยาทิสุฯ

๔๔. จตุตฺถาทีสุ ปีติญฺจ, กรุณาทิญฺจ ปญฺจเม;
หิตฺวา เนว วิโยเชยฺย, สงฺขิปิตฺวาน ปญฺจธาฯ

๔๕. ปญฺจตึส จตุตฺตึส, เตตฺตึส จ ยถากฺกมํ;
ทฺวตฺตึส ตึส เอวาถ, ชายนฺตีติ มหคฺคเตฯ

๔๖. คเหตฺวา วิรตี สพฺพา, หิตฺวาน กรุณาทโย;
ปฐเม ทุติยาทิมฺหิ, วิตกฺกาทึ วินา ตถาฯ

๔๗. ปญฺจธาว คเณเยฺยวํ, ฉตฺตึสา จ ยถากฺกมํ;
ปญฺจตึส จตุตฺตึส, เตตฺตึสทฺวยมุตฺตเรฯ

๔๘. โสภนญฺญสมานา จ, กาเมสุ กุสเล กฺริเย;
หิตฺวา วิรติโย ปาเก, วิรตีกรุณาทโยฯ

๔๙. ญาณยุตฺต โสมนสฺส, วิยุตฺต ญาณวชฺชิตา;
อุเปกฺขเก ปีติหีนา, วิปฺปยุตฺต ทฺวยํ วินาฯ

๕๐. จตุธา ติวิเธสฺวํ, วิคเณยฺย ทฺวยํ ทฺวยํ;
น สนฺตุเปกฺขาสหิเต, กรุณาทีติ เกจนฯ

๕๑. อฏฺฐตึส สตฺตตึสทฺวยํ ฉตฺตึสกํ สุเภ;
ปญฺจตึส จตุตฺตึสทฺวยํ เตตฺตึสกํ กฺริเยฯ

๕๒. เตตฺตึส ปาเก ทฺวตฺตึสทฺวเยกตึสกํ ภเว;
สเหตุกามาวจรปุญฺญปากกฺริยามเนฯ

๕๓. โมหาทโย สมานา จ, ปฐเม โลภทิฏฺฐิยา;
ตติเย โลภมาเนน, ชายเนฺตกูนวีสติฯ

๕๔. อฏฺฐารส ปีติหีนา, ปญฺจเม สตฺตเม ตถา;
นวเม โทสกุกฺกุจฺจมจฺฉริสฺสาหิ วีสติฯ

๕๕. ปฐมาทีสุ วุตฺตาว, ทุติยาทีสุ ชายเร;
ถินมิเทฺธเนกวีส, วีส เทฺววีสติกฺกมาฯ

๕๖. ฉนฺทปีตึ วินุทฺธจฺจ, กงฺขิเต นิจฺฉยํ วินา;
ปญฺจทเสว กงฺขาย, อสุเภสุ วิภาวเยฯ

๕๗. สิเต สมานา นิจฺฉนฺทา, ทฺวาทเสกาทเสว ตุ;
ปีตึ หิตฺวาน โวฏฺฐเพฺพ, วีริยํ สุขตีรเณฯ

๕๘. ทฺวยํ หิตฺวา มโนธาตุ, อุเปกฺขาตีรเณ ทส;
สตฺต สาธารณา เอว, ปญฺจวิญฺญาณสมฺภวาฯ

๕๙. อิติ เจตสิ สมฺภูตา,
เทฺวปญฺญาส ยถารหํ;
เญยฺยา เจตสิกา ธมฺมา,
เจโตเภทปฺปเภทิโนฯ

๖๐. สุญฺญตญฺจานิมิตฺตญฺจ, ตถาปณิหิตนฺติ จ;
ติวิธาการมีเรนฺติ, นิพฺพานมมตํ พุธาฯ

๖๑. ยํ อารพฺภ ปวตฺตนฺตํ, ตตฺถานุตฺตรมานสํ;
สุญฺญตาทิวิโมกฺขติ, นามมาลมฺพโต ลเภฯ

๖๒. โสปาทิเสสนิพฺพานธาตุ เจว ตถาปรา;
อนุปาทิเสสา จาติ, ทุวิธา ปริยายโตฯ

๖๓. ตเทตํ วานนิกฺขนฺตมจฺจนฺตํ สนฺติลกฺขณํ;
อสฺสาสกรณรสํ, เขมภาเวน คยฺหติฯ

๖๔. ตํ นาเมตีติ นิพฺพานํ, นมนฺตีติ ตโตปเร;
เตปญฺญาสาติ นามานิ, จตุปญฺญาส สพฺพถาฯ

๖๕. จิตฺตเจตสิกโยชนานยํ,
จิตฺตมุตฺตมมิทํ ปกาสิตํ;
สาธุ เจตสิ นิธาย ปณฺฑิตา,
สาธุ สาสนธรา ภวนฺติ เตฯ

๖๖. พุทฺธปฺปวตฺตมวคาหิตโพธิญาณ-
มิจฺจาภิธมฺมมวคาหิตสพฺพธมฺมํ ;
โอคยฺห นามคตราสิมเสสยิตฺวา,
สงฺคยฺห สพฺพมิธ โยชิตมาทเรนฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท นามตฺตยวิภาโค นาม

ปฐโม ปริเจฺฉโทฯ

๒. ทุติโย ปริเจฺฉโท

ลกฺขณรสุปฏฺฐานวิภาโค

๖๗. สภาโว ลกฺขณํ นาม, กิจฺจสมฺปชฺชนา รโส;
คยฺหากาโร อุปฏฺฐานํ, ปทฏฺฐานํ ตุ ปจฺจโยฯ

๖๘. อตฺตุปลทฺธิสงฺขาตา, สมฺปตฺตา จ ปนตฺถโต;
ลกฺขณรสุปฏฺฐานา, โวหาราโภคเภทิตาฯ

๖๙. เตปญฺญาสสภาเวสุ, ตสฺมา เภทํ ยถารหํ;
ลกฺขณาทิปฺปกาเรหิ, ปวกฺขามิ อิโต ปรํฯ

๗๐. จิเนฺตตีติ ภเว จิตฺตํ, จินฺตนมตฺตเมว วา;
สมฺปยุตฺตาถ วา เตน, จิเนฺตนฺตีติ จ โคจรํฯ

๗๑. ผุสตีติ ภเว ผโสฺส, ผุสนํ วาถ เกวลํ;
สมฺปยุตฺตาถ วา เตน, ผุสนฺตีติ จ โคจรํฯ

๗๒. เอวํ กตฺตริ ภาเว จ, กรเณ จ ยถารหํ;
เตปญฺญาสสภาเวสุ, สทฺทนิพฺพจนํ นเยฯ

๗๓. อาลมฺพณมนํ จิตฺตํ, ตํวิชานนลกฺขณํ;
สหชาธิฏฺฐานรสํ, จินฺตากโปฺปติ คยฺหติฯ

๗๔. อาลมฺพณสโมธาโน ,
ผโสฺส ผุสนลกฺขโณ;
สงฺฆฏฺฏนรโส ตตฺถ,
สนฺนิปาโตติ คยฺหติฯ

๗๕. เวทนาลมฺพณรสา, สา เวทยิตลกฺขณา;
โคจรานุภวรสา, อนุภุตฺตีติ คยฺหติฯ

๗๖. อาการคหณํ สญฺญา, สา สญฺชานนลกฺขณา;
นิมิตฺตุปฺปาทนรสา, อุปลกฺขาติ คยฺหติฯ

๗๗. เจตนา จิตฺตวิปฺผารา, สายํ พฺยาปารลกฺขณา;
กมฺมนฺตายูหนรสา, สํวิธานนฺติ คยฺหติฯ

๗๘. เอกคฺคตา อวิเกฺขโป, สาวิสาหารลกฺขณา;
สมฺปิณฺฑนรสา จิตฺตํ, สโมธานนฺติ คยฺหติฯ

๗๙. ยาปนํ สหชาตาน-มนุปาลนลกฺขณํ;
ชีวิตํ ชีวนรสํ, อายุพโนฺธติ คยฺหติฯ

๘๐. สารณา มนสีกาโร, สมนฺนาหารลกฺขโณ;

สํโยชนรโส จิตฺต-ปฏิปตฺตีติ คยฺหติฯ

๘๑. สงฺกปฺปนลกฺขโณ ตกฺโก, สหชาภินิโรปโน;
อาลมฺพาหนนรโส, สนฺนิรุโชฺฌติ คยฺหติฯ

๘๒. วิจาโร อนุสนฺธาโน, อนุมชฺชนลกฺขโณ;
จิตฺตานุโยชนรโส, อนุเปกฺขาติ คยฺหติฯ

๘๓. อธิโมโกฺข อสํสปฺป, สุสนฺนิฎฺฐานลกฺขโณ;
นิจฺจลาปาทนรโส, ทฬฺหวุตฺตีติ คยฺหติฯ

๘๔. วีริยํ ปน วายาโม, มหุสฺสาหนลกฺขโณ;
กิจฺจาสํสีทนรโส, อุปตฺถโมฺภติ คยฺหติฯ

๘๕. อาลมฺพตฺถิกตา ฉโนฺท, กตฺตุกามตลกฺขโณ;
อาลมฺพเณสนรโส, หตฺถาทานนฺติ คยฺหติฯ

๘๖. สหชาตานุผรณา, สมฺปิยายนลกฺขณา;
สมฺปีนนรสา ปีติ, ปาโมชฺชมิติ คยฺหติฯ

๘๗. เจโตสทฺทหนํ สทฺธา, ภูโตกปฺปนลกฺขณา;
หิตปกฺขนฺทนรสา, อธิมุตฺตีติ คยฺหติฯ

๘๘. อสโมฺมสา สภาเวสุ, สติ ธารณลกฺขณา;
ธมฺมาปิลาปนรสา, อปฺปมาโทติ คยฺหติฯ

๘๙. หิรี เชคุจฺฉา ปาเปสุ, สา หรายนลกฺขณา;
หีฬสํโกจนรสา, ปาปลชฺชาติ คยฺหติฯ

๙๐. ปาปสารชฺชโมตฺตปฺปํ, อุเพฺพคตฺตาสลกฺขณํ;
ภยสโงฺกจนรสํ, อวิสฺสาโสติ คยฺหติฯ

๙๑. อโลโภ อนภิสโงฺค, อปริคฺคหลกฺขโณ;
มุตฺตปฺปวตฺตนรโส, อสํสโคฺคติ คยฺหติฯ

๙๒. อโทโส จิตฺตสาขลฺยํ, อพฺยาปชฺชนลกฺขโณ;
สณฺหปฺปวตฺตนรโส, โสมฺมภาโวติ คยฺหติฯ

๙๓. อโมโห ขลิตาภาโว, ปฏิวิชฺฌนลกฺขโณ;
วิสโยภาสนรโส, ปฏิโพโธติ คยฺหติฯ

๙๔. ตตฺรมชฺฌตฺตโตเปกฺขา, สมีกรณลกฺขณา;
อปกฺขปาตนรสา, สมวาโหติ คยฺหติฯ

๙๕. ปสฺสทฺธิ กายจิตฺตานํ, ทรถาภาวลกฺขณา;
อปริปฺผนฺทนรสา, สีติภาโวติ คยฺหติฯ

๙๖. ลหุตา กายจิตฺตานํ, อทนฺธาการลกฺขณา;
อวิตฺถารรสา สลฺลหุกวุตฺตีติ คยฺหติฯ

๙๗. มุทุตา กายจิตฺตานํ, กกฺขฬาภาวลกฺขณา;
กิจฺจาวิโรธนรสา, อนุกุลฺยนฺติ คยฺหติฯ

๙๘. กมฺมญฺญตา อุภินฺนมฺปิ, อลํกิจฺจสฺส ลกฺขณา;
ปวตฺติสมฺปตฺติรสา, โยคภาโวติ คยฺหติฯ

๙๙. ตถา ปาคุญฺญตา ทฺวินฺนํ, วิสทาการลกฺขณา;
สุขปฺปวตฺตนรสา, เสริภาโวติ คยฺหติฯ

๑๐๐. อุชุตา กายจิตฺตานํ, กุฏิลาภาวลกฺขณา;
ชิมฺหนิมฺมทนรสา, อุชุวุตฺตีติ คยฺหติฯ

๑๐๑. สมฺมาวาจา วจีสุทฺธิ, วาจาสํยมลกฺขณา;
มิจฺฉาวาโจรมรสา, วจีเวลาติ คยฺหติฯ

๑๐๒. สมฺมากมฺมํ กฺริยาสุทฺธํ, สมฺมากรณลกฺขณํ;
มิจฺฉากโมฺมรมรสํ, กฺริยาเวลาติ คยฺหติฯ

๑๐๓. สมฺมาชีโว วิสุทฺธฏฺฐิ, อลฺลิฏฺฐาชีวลกฺขโณ;
มิจฺฉาชีโวรมรโส, สมฺมาวุตฺตีติ คยฺหติฯ

๑๐๔. กรุณา ทีนสเตฺตสุ, ทุกฺขาปนยลกฺขณา;
โสตฺถิตาปตฺถนรสา, อนุกมฺปาติ คยฺหติฯ

๑๐๕. สุขฏฺฐิเตสุ มุทิตา, อนุโมทนลกฺขณา;
เจโตวิกาสนรสา, อวิโรโธติ คยฺหติฯ

๑๐๖. เจโตสารชฺชนา โลโภ, อปริจฺจาคลกฺขโณ;
อาลมฺพคิชฺฌนรโส, อภิลโคฺคติ คยฺหติฯ

๑๐๗. เจโตพฺยาปชฺชนํ โทโส, สมฺปทุสฺสนลกฺขโณ;
อาลมฺพณฆาตรโส, จณฺฑิกฺกมิติ คยฺหติฯ

๑๐๘. เจโตสมฺมุยฺหนํ โมโห,
โส สมฺมุยฺหนลกฺขโณ;
สภาวจฺฉาทนรโส,
อนฺธภาโวติ คยฺหติฯ

๑๐๙. ปาปาชิคุจฺฉาหิริกํ, นิลฺลชฺชาการลกฺขณํ;
ปาโปปลาปนรสํ, มลคฺคาโหติ คยฺหติฯ

๑๑๐. อสารชฺชนมโนตฺตปฺปมนุตฺตาสนลกฺขณํ ;
ปาปปกฺขนฺทนรสํ, ปาคพฺภมิติ คยฺหติฯ

๑๑๑. ทิฏฺฐิ ทฬฺหวิปลฺลาโส, สา ปรามาสลกฺขณา;
ตุจฺฉาภินิเวสนรสา, มิจฺฉาคาโหติ คยฺหติฯ

๑๑๒. “อหสฺมี”ติ มญฺญมาโน, โส สมุนฺนติลกฺขโณ;
เกตุสมฺปคฺคหรโส, อหํกาโรติ คยฺหติฯ

๑๑๓. ปรสมฺปตฺตีสุ อิสฺสา, อกฺขมาการลกฺขณา;
เจโตวิกุจนรสา, วิมุขตฺตนฺติ คยฺหติฯ

๑๑๔. ปริคฺคเหสุ มเจฺฉรํ, สนฺนิคูหนลกฺขณํ;
สามญฺญาสหนรสํ, เววิจฺฉมิติ คยฺหติฯ

๑๑๕. เจโตปหนนํ ถีนํ, ตํ สํสีทนลกฺขณํ;
อุสฺสาหภญฺชนรสํ, สํขิตฺตตฺตนฺติ คยฺหติฯ

๑๑๖. วิฆาโต สหชาตานํ, มิทฺธํ โมหนลกฺขณํ;
สตฺติสํภญฺชนรสํ, อาตุรตฺตนฺติ คยฺหติฯ

๑๑๗. อุทฺธจฺจํ จิตฺตวิเกฺขโป, อวูปสมลกฺขณํ;
เจโตนวฏฺฐานรสํ, ภนฺตตฺตมิติ คยฺหติฯ

๑๑๘. วิปฺปฏิสาโร กุกฺกุจฺจมนุโสจนลกฺขณํ;
อตฺตานุโสจนรสํ, ปจฺฉาตาโปติ คยฺหติฯ

๑๑๙. กงฺขายนา วิจิกิจฺฉา, อสนฺนิฏฺฐานลกฺขณา;
อเนกคาหนรสา, อปฺปติฏฺฐาติ คยฺหติฯ

๑๒๐. อิเจฺจวํ ลกฺขณาทีหิ, วิภาเวยฺย วิจกฺขโณ;
เตปญฺญาสสภาเวสุ, สภาวาการลกฺขณํฯ

๑๒๑. ลกฺขณตฺถกุสลา สลกฺขเณ,
ลกฺขณตฺถปรเมปิ เกวลํ;
ลกฺขณุคฺคหสุขาย วณฺณยุํ,
ลกฺขณาทิมุขโต สลกฺขณํฯ

๑๒๒. อตฺถํ ตเมวมนุคมฺม มเยตฺถ วุตฺต-
มตฺถานมตฺถนยนตฺถมเนกธาปิ;
ปเตฺถยฺย เมตฺถ วจนตฺถนเยหิ ญาณ-
มเตฺถสุ พุทฺธวจนตฺถนยตฺถิเกหิฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท ลกฺขณรสุปฏฺฐานวิภาโค นาม

ทุติโย ปริเจฺฉโทฯ

๓. ตติโย ปริเจฺฉโท

เภทสงฺคหวิภาโค

๑๒๓. เอวํ เภทสภาเวสุ, เตเสฺวว ปุน สงฺคหํ;
สภาวตฺถวิเสเสหิ, ปวกฺขามิ อิโต ปรํฯ

๑๒๔. อสาธารณญาเณหิ, สตฺถา วตฺถุวิเวจโก;
สงฺคเหตฺวา สภาเคหิ, ธมฺเม ทเสฺสสิ จกฺขุมาฯ

๑๒๕. ทิฏฺฐิภินิเวสเฏฺฐน, ยถาภูตสภาวโต;
ปรมามสติเจฺจกา, **ปรามาโส**ติ ภาสิตาฯ

๑๒๖. กิเลสาสุจิภาเวน, วณสฺสาวรโส วิย;
อาลิมฺปนฺตาว สนฺตานํ, สวนฺตีติ ปกาสิตาฯ

๑๒๗. กามตณฺหา ภวตณฺหา, ทิฏฺฐาวิชฺชาติ **อาสวา**;
จตฺตาโร อาสวเฏฺฐน, ตโย ธมฺมา สภาวโตฯ

๑๒๘. เอเตโว **ฆา**ติ วุตฺตาว, ทฺวาราลมฺพาภิวาหิโน;
โอตฺถริตฺวา ปราภูเต, หรนฺตา ปาณิโน ภเวฯ

๑๒๙. **โยคา**ติ จาหุ เต เอว, ปาณิโน ภวยนฺตเก;
ทฺวาราลมฺพาภิสมฺพนฺธา, ยนฺตพนฺธาว โยชิตาฯ

๑๓๐. สนฺตานมธิคณฺหนฺตา, มาลุวาว มหาตรุํ;
คณฺหนฺตา ทฬฺหมาลมฺพํ, มณฺฑูกมิว ปนฺนโคฯ

๑๓๑. กามตณฺหา จ ทิฏฺฐิ จ, **อุปาทานา** จตุพฺพิธา;
ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิสีลพฺพต-มตฺตวาโทติ เภทิตาฯ

๑๓๒. กาเยน กายํ คเนฺถนฺตา, ทุปฺปมุญฺจานุเวฐิโน;
กถิตา **กายคนฺถา**ติ, ตณฺหาพฺยาปาททิฏฺฐิโยฯ

๑๓๓. สีลพฺพตปรามาโส, อิติ ทิฏฺฐิ วิเภทิตา;
อิทํสจฺจาภินิเวโส, อิติ เจวํ จตุพฺพิธาฯ

๑๓๔. เนกฺขมฺมํ ปลิโพเธนฺตา, ภาวนาปริปนฺถกา;
สนฺตานมณฺฑโกสาว, ปริโยนนฺธกาติ จฯ

๑๓๕. กามจฺฉโนฺท จ พฺยาปาโท, ถินมิทฺธญฺจ สํสโย;
อวิชฺชุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจมิติ **นีวรณา** มตาฯ

๑๓๖. อาคาฬฺหํ ปริยาทาย, โอคยฺหนุปฺปวตฺติโน;
โยปฺปโรคาว สนฺตาน-มนุเสนฺตีติ ภาสิตาฯ

๑๓๗. กามราโค ภวราโค, ปฏิโฆ มานทิฏฺฐิโย;
กงฺขาวิชฺชาติ สเตฺตว, ฉ ธมฺมา**นุสยา** มตาฯ

๑๓๘. ทฺวาราลมฺพณพเนฺธน, ปาณีนํ ภวมณฺฑเล;
สํโยชนานิ วุตฺตานิ, ปาสพนฺธาว ปกฺขินํฯ

๑๓๙. กามรูปารูปราคา, ปฏิโฆ โมหสํสโย;
ทิฏฺฐิ สีลพฺพตํ มาโน, อุทฺธเจฺจน ทสา ภเวฯ

๑๔๐. รูปารูปราคุทฺธจฺจํ, อภิธเมฺม วินา ปุน;
ภวราคิสฺส มเจฺฉรํ, คเหตฺวา ทสธา สิยุํฯ

๑๔๑. สํเกฺลปยนฺติ สนฺตานํ, อุปฆาเตนฺติ ปาณิโน;
สหชาเตเกฺลเสนฺตีติ, **กิเลสา**ติ ปกาสิตาฯ

๑๔๒. โลโภ โทโส จ โมโห จ,
ทิฏฺฐิ มาโน จ สํสโย;
ถินาหิริกโนตฺตปฺป-
มุทฺธเจฺจน สิยุํ ทสฯ

๑๔๓. นวสงฺคหิตา เอตฺถ, ทิฏฺฐิโลภา ปกาสิตา;
สตฺตสงฺคหิตาวิชฺชา, ปฏิโฆ ปญฺจสงฺคโหฯ

๑๔๔. จตุสงฺคหิตา กงฺขา, มานุทฺธจฺจา ติสงฺคหา;
ทุกสงฺคหิตํ ถีนํ, กุกฺกุจฺจเมกสงฺคหํฯ

๑๔๕. ทฺวิธาหิริกโนตฺตปฺป-มิสฺสามจฺฉริยํ ตถา;
อิเจฺจวํ ทสธา วุตฺตา, **ปาปเกสฺวว สงฺคหา**ฯ

๑๔๖. ปรามาสาสโวฆา จ, โยคุปาทานคนฺถโต;
นีวารณานุสยโต, สํโยชนกิเลสโตฯ

๑๔๗. จุทฺทเสว ตุ สเงฺขปา, สตฺตปญฺญาส เภทโต;
ยถาธมฺมานุสาเรน, จิตฺตุปฺปาเทสุ โยชเยฯ

๑๔๘. ตโตปเร โนปรามา-สาทิเภทิตสงฺคหา;
จิตฺตํ เจตสิกํ รูปํ, นิพฺพานมิติ ทีปเยฯ

๑๔๙. มิจฺจากุสลธมฺมานํ, ญตฺวา สงฺคหมุตฺตรํ;
มิสฺสกา นาม วิเญฺญยฺยา, ยถาสมฺภวโต กถํ;

๑๕๐. โลโภ โทโส จ โมโห จ,
เอกนฺตากุสลา ตโย;
อโลภาโทสาโมโห จ,
กุสลาพฺยากตา ตถาฯ

๑๕๑. ปาทปเสฺสว มูลานิ, ถิรภาวาย ปจฺจยา;

มูลภาเวน ธมฺมานํ, **เหตู** ธมฺมา ฉ ทีปิตาฯ

๑๕๒. วิตกฺโก จ วิจาโร จ, ปีติ เจกคฺคตา ตถา;
โสมนสฺสํ โทมนสฺสํ, อุเปกฺขาติ จ เวทนาฯ

๑๕๓. อาหจฺจุปนิชฺฌายนฺตา, นิชฺฌานเฏฺฐน ปจฺจยา;
ฌานธมฺมาติ สตฺตาห, ปญฺจ วตฺถุสภาวโตฯ

๑๕๔. สมฺมาทิฏฺฐิ จ สงฺกปฺโป, วายาโม วิรติตฺตยํ;
สมฺมาสติ สมาธี จ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ จ สมฺภวาฯ

๑๕๕. สมฺมามิจฺฉา จ นียนฺตา, นิยฺยานเฏฺฐน ปจฺจยา;
มคฺคงฺคา ทฺวาทสกฺขาตา, นว ธมฺมา สภาวโตฯ

๑๕๖. อตฺตภาวํ ปวเตฺตนฺตา, โอชฏฺฐมกเวทนํ;
ปฏิสนฺธินามรูป-มาหรนฺตา ยถากฺกมํฯ

๑๕๗. กพฬีกาโร อาหาโร,
ผโสฺส สเญฺจตนา ตถา;
วิญฺญาณมิติ จตฺตาโร,
อาหาราติ ปกาสิตาฯ

๑๕๘. ธมฺมานํ สหชาตานํ, อินฺทฺริยเฏฺฐน ปจฺจยา;
อตฺตานมิสฺสรเฏฺฐน, อนุวตฺตาปกา ตถาฯ

๑๕๙. สทฺธา จ สติ ปญฺญา จ, วีริเยกคฺคตาปิ จ;
เวทนา ชีวิตํ จิตฺตํ, อฏฺฐ รูปินฺทฺริยานิ จฯ

๑๖๐. กถํ ชีวิตเมกํ ตุ, สุขํ ทุกฺขนฺติ เวทนา;
โสมนสฺสํ โทมนสฺสํ, อุเปกฺขาติ จ เภทิตาฯ

๑๖๑. ปญฺญาทิมเคฺคนญฺญาต-ญฺญสฺสามีตินฺทฺริยํ ภเว;
มเชฺฌ อญฺญินฺทฺริย**มเนฺต,** อญฺญาตาวินฺทฺริยํ ตถาฯ

๑๖๒. โสฬเสว สภาเวน, อินฺทฺริยฏฺฐวิภาคโต;
อินฺทฺริยานีติ วุตฺตานิ, พาวีสติ วิภาวเยฯ

๑๖๓. ทฬฺหาธิฏฺฐิตสนฺตานา , วิปเกฺขหิ อกมฺปิยา;
พลวนฺตสภาเวน, **พลธมฺมา** ปกาสิตาฯ

๑๖๔. สทฺธา สติ หิโรตฺตปฺปํ, วีริเยกคฺคตา ตถา;
ปญฺญาหิริกาโนตฺตปฺป-มิเจฺจวํ นวธา มตาฯ

๑๖๕. เชฏฺฐา ปุพฺพงฺคมเฏฺฐน, ปุญฺญาปุญฺญปวตฺติยํ;
ปจฺจยาธิปฺปเตเยฺยน, สหชานํ ยถารหํฯ

๑๖๖. จตฺตาโร**ธิปตี** วุตฺตา, อาธิปฺปจฺจสภาวโต;

ฉโนฺท จิตฺตญฺจ วีริยํ, วีมํสาติ จ ตาทินาฯ

๑๖๗. ปญฺจสงฺคหิตา ปญฺญา, วายาเมกคฺคตา ปน;
จตุสงฺคหิตา จิตฺตํ, สติ เจว ติสงฺคหาฯ

๑๖๘. สงฺกโปฺป เวทนา สทฺธา, ทุกสงฺคหิตา มตา;
เอเกกสงฺคหา เสสา, อฏฺฐวีสติ ภาสิตา;
อิเจฺจวํ สตฺตธา เภโท, วุโตฺต **มิสฺสกสงฺคโห**ฯ

๑๖๙. เหตุฌานงฺคมคฺคงฺคา, อาหารินฺทฺริยโต ตถา;
พลาธิปฺปติโต เจว, ปุญฺญาปุญฺญาทิมิสฺสตา;
ฉตฺตึเสว สภาเวน, จตุสฏฺฐิ ปเภทโตฯ

๑๗๐. อิเจฺจวํ สงฺคเหตฺวาน, วิภาเวยฺย ตโต ปรํ;
จิตฺตุปฺปาทปเภเทสุ, ยถาสมฺภวโต กถํฯ

๑๗๑. สิตาวชฺชนวิญฺญาณํ, สมฺปฏิจฺฉนตีรณา;
อฏฺฐารสาเหตุกาว, โมมูหา เอกเหตุกาฯ

๑๗๒. เสสา ตุ กุสลา ญาณวิยุตฺตา จ ทฺวิเหตุกา;
จิตฺตุปฺปาทาปเร สตฺต-จตฺตาลีส ติเหตุกาฯ

๑๗๓. ปญฺจวิญฺญาณมชฺฌานํ , ทฺวิฌานงฺคิกมีริตํ;
จตุตฺถปญฺจมชฺฌานํ, ติฌานํ ตติยํ มตาฯ

๑๗๔. จตุฌานํ ตุ ทุติยํ, กาเม จ สุขวชฺชิตา;
ปญฺจฌานํ ตุ ปฐมํ, กาเม จ สุขิตา มตาฯ

๑๗๕. ปฐมานุตฺตรํ ฌานํ, อฏฺฐมคฺคงฺคิกํ มตํ;
สตฺตมคฺคงฺคิกํ นาม, เสสฌานมนุตฺตรํฯ

๑๗๖. โลกิยํ ปฐมํ ฌานํ, ตถา กาเม ติเหตุกา;
ปญฺจมคฺคงฺคิกา นาม, จิตฺตุปฺปาทา ปกาสิตาฯ

๑๗๗. เสสํ มหคฺคตํ ฌานํ, สมฺปยุตฺตา จ ทิฏฺฐิยา;
ญาเณน วิปฺปยุตฺตา จ, จตุมคฺคงฺคิกา มตาฯ

๑๗๘. ปฏิฆุทฺธจฺจยุตฺตา จ, วิปฺปยุตฺตา จ ทิฏฺฐิยา;
ติมคฺคงฺคํ ทุมคฺคงฺคํ, กงฺขิตํ สมุทีริตํฯ

๑๗๙. น โหนฺตาเหตุเก มคฺคา, จิตฺตฏฺฐิติ จ กงฺขิเต;
วิทิตา นิยตตา จ, โลกิเยสุ น อุทฺธฏาฯ

๑๘๐. กาเมสุ กพฬีกาโร, อนาหาโร อสญฺญิโน;
จิตฺตุปฺปาเทสุ สพฺพตฺถ, อาหารตฺตยมีริตํฯ

๑๘๑. อินฺทฺริยานิ วิภาเวยฺย, นวธานุตฺตเร พุโธ;

อฏฺฐธา สมฺทีเรยฺย, โลกิเยสุ ติเหตุเกฯ

๑๘๒. สตฺตธา ปน ญาเณน, วิปฺปยุตฺต ปกาสเย;
สิตโวฏฺฐพฺพนาปุญฺญ, ปญฺจธา กงฺขิเต ปนฯ

๑๘๓. จตุธา ติวิธา เสเส, จิตฺตุปฺปาเท สมีรเย;
ติเหตุกา สตฺตพลา, ฉพลา ตุ ทุเหตุกาฯ

๑๘๔. จตุพลา อกุสลา, กงฺขิตํ ติพลํ มตํ;
ทฺวิพลํ สิตโวฏฺฐพฺพ-มพลํ เสสมีริตํฯ

๑๘๕. ชวเนธิปตีนํ ตุ, โย โกเจโก ติเหตุเก;
ทฺวิเหตุเก วา กุสเล, วีมํสา โนปลพฺภติฯ

๑๘๖. โลกิเยสุ วิปาเกสุ,
โมหมูเล อเหตุเก;
ยถาสมฺภววุตฺติตฺตา,
นตฺถาธิปติ โกจิปิฯ

๑๘๗. สุโมฺภติ กายวิญฺญาเณ, ปุญฺญปาเก สุขินฺทฺริยํ;
ทุกฺขินฺทฺริยมฺปิ ตเตฺถว, ปาปปากมฺหิ ภาสิตํฯ

๑๘๘. สนฺตีรณญฺจ หสนํ, โสมนสฺสานิ โสฬส;
ปฐมาทิจตุชฺฌานํ, โสมนสฺสยุตํ ภเวฯ

๑๘๙. โทมนสฺสยุตฺตา เทฺวว, จิตฺตุปฺปาทา ปกาสิตา;
ตทเญฺญ ปน สเพฺพปิ, ปญฺจปญฺญาสุเปกฺขกาฯ

๑๙๐. เวทนาสมฺปโยคญฺจ, วินิพฺภุเชฺชวมฏฺฐธา;
เหตุโยคาทิเภเทหิ, จิตฺตุปฺปาทา ปกาสิตาฯ

๑๙๑. ตํตํวิโยคเภทญฺจ, ปเจฺจกมถ มิสฺสิตํ;
ยถาวุตฺตานุสาเรน, ยถาสมฺภวโต นเยฯ

๑๙๒. วิเจฺจวํ ปน โยเชตฺวา, จิตฺตุปฺปาเทสุ มิสฺสกํ;
ตโต เญยฺยา วิสุทฺธา จ, โพธิปกฺขิยสงฺคหาฯ

๑๙๓. กาเย จ เวทนาจิเตฺต, ธเมฺมสุ จ ยถารหํ;
อสุภํ ทุกฺขมนิจฺจ-มนตฺตาติ สุปฏฺฐิตาฯ

๑๙๔. สมฺมาสติ ปนิเจฺจกา, กิจฺจโคจรเภทโต;
สติปฏฺฐานนาเมน, จตฺตาโรติ ปกาสิตาฯ

๑๙๕. อุปฺปนฺนานุปฺปนฺนปาป-ปหานานุปฺปาทนาย จ;
อนุปฺปนฺนุปฺปเนฺนหิ วา, นิพฺพตฺติอภิวุทฺธิยาฯ

๑๙๖. ปทหนฺตสฺส วายาโม, กิจฺจาโภควิภาคโต;

สมฺมปฺปธานนาเมน, จตฺตาโรติ ปกาสิตาฯ

๑๙๗. อิทฺธิยา ปาทภูตตฺตา, **อิทฺธิปาทา**ติ ภาสิตา;
ฉนฺท จิตฺตญฺจ วีริยํ, วีมํสาติ จตุพฺพิธาฯ

๑๙๘. ปญฺจ สทฺธา สติ ปญฺญา, วีริเยกคฺคตา ตถา;
อินฺทฺริยานินฺทฺริยเฏฺฐน, พลเฏฺฐน **พลานิ** จฯ

๑๙๙. สติ ธมฺมวิจโย จ, ตถา วีริยปีติโย;
ปสฺสเทฺธกคฺคตาเปกฺขา, พุชฺฌนฺตสฺสงฺคภาวโตฯ

๒๐๐. **โพชฺฌงฺคา**ติ วิเสเสน, สตฺต ธมฺมา ปกาสิตา;
นิยฺยานเฏฺฐน **มคฺคงฺคา,** สมฺมาทิฏฺฐาทิอฏฺฐธาฯ

๒๐๑. ฉสงฺคเหตฺถ วายาโม, สติปญฺญา สมีริตา;
ปญฺจสงฺคหิตา นาม, สมาธิ จตุสงฺคโหฯ

๒๐๒. สทฺธา ทฺวิสงฺคหา วุตฺตา, เสสา เอเกกสงฺคหา;
อิเจฺจวํ สตฺตธา เภโท, **โพธิปกฺขิยสงฺคโห**ฯ

๒๐๓. สติปฏฺฐานสมฺมปฺปธานโต อิทฺธิปาทโต;
อินฺทฺริยพลโพชฺฌงฺคา, มคฺคเภทา จ ภาสิตาฯ

๒๐๔. ฉนฺท จิตฺตมุเปกฺขา จ, สทฺธาปสฺสทฺธิปีติโย;
สมฺมาทิฏฺฐิ จ สงฺกปฺโป, วายาโม วิรติตฺตยํฯ

๒๐๕. สมฺมาสติ สมาธีติ, ทีปิตา โพธิปกฺขิยา;
จุทฺทสา ธมฺมโต โหนฺติ, สตฺตตึส ปเภทโตฯ

๒๐๖. เยหิ ธเมฺมหิ พุชฺฌโนฺต, สจฺจานิ ปฏิวิชฺฌติ;
สมตฺตานุตฺตเร โหนฺติ, น วา สงฺกปฺปปีติโยฯ

๒๐๗. ปุพฺพภาเคปิ ลพฺภนฺติ, โลกิยมฺหิ ยถารหํ;
นิเพฺพธภาวนากาเล, ฉพฺพิสุทฺธิปวตฺติยํฯ

๒๐๘. อิเจฺจวํ ติวิธา เภทํ, วิภาเวยฺย ยถารหํ;
สภาวเภทภินฺนานํ, สภาคเตฺถหิ สงฺคหํฯ

๒๐๙. เภทสงฺคหวิทูหิ วณฺณิตํ, เภทสงฺคหวิมุตฺติสาสเน;
เภทสงฺคหนยตฺถมุตฺตมํ, เภทสงฺคหมุขํ ปกาสิตํฯ

๒๑๐. ธมฺมสภาววิภาคพุเธวํ, ธมฺมทิสมฺปติสาสนธเมฺม;
ธมฺมวิภูติวิภูสิตจิตฺตา, ธมฺมรสามตภาคิ ภวนฺติฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท เภทสงฺคหวิภาโค นาม

ตติโย ปริเจฺฉโทฯ

๔. จตุโตฺถ ปริเจฺฉโท

ปกิณฺณกวิภาโค

๒๑๑. อิโต ปรํ กิจฺจโต จ, ทฺวาราลมฺพณวตฺถุโต;
ภูมิปุคฺคลโต ฐานา, ชนกา จ ยถารหํฯ

๒๑๒. สงฺคโห จ ปวตฺติ จ, ปฏิสนฺธิปวตฺติสุ;
จิตฺตุปฺปาทวเสเนว, สํขิปิตฺวาน นิยฺยเตฯ

๒๑๓. รูปารูปมหาปากา, มุเปกฺขาตีรณทฺวยํ;
จุติสนฺธิภวงฺคานิ, จิตฺตาเนกูนวีสติฯ

๒๑๔. อาวชฺชนํ ตุ ยุคฬํ, ทสฺสนํ สวนํ ตถา;
ฆายนํ สายนเญฺจว, ผุสนํ สมฺปฏิจฺฉนํฯ

๒๑๕. ตีณิ ตีรณจิตฺตานิ, เอกํ โวฏฺฐพฺพนํ มตํ;
ปญฺจทฺวาเร มโนทฺวาเร, ตทาวชฺชนนามกํฯ

๒๑๖. ปญฺจปญฺญาส ชวนกิจฺจานีติ วินิทฺทิเส;
กฺริยา จาวชฺชนํ หิตฺวา, กุสลากุสลปฺผลํฯ

๒๑๗. ตทาลมฺพณจิตฺตานิ, ภวเนฺตกาทเสว หิ;
มหาวิปากจิตฺตานิ, อฏฺฐ สนฺตีรณตฺตยํฯ

๒๑๘. ปญฺจกิจฺจนฺติ ภาสนฺติ, อุเปกฺขาตีรณทฺวยํ;
จตุกิจฺจา มหาปากา, ติกกิจฺจา มหคฺคตาฯ

๒๑๙. ทุกิจฺจมิติ โวฏฺฐพฺพํ, สุขตีรณมีริตํ;
ปญฺจวิญฺญาณชวนมโนธาตุตฺติกํ ปนฯ

๒๒๐. เอกกิจฺจาติ ภาสนฺติ, อฏฺฐสฏฺฐิ วิภาวิโน;
อิเจฺจวํ **กิจฺจเภเทน,** จิตฺตุปฺปาทา ววตฺถิตาฯ

๒๒๑. จกฺขุโสตฆานชิวฺหา-กายธาตุ ยถากฺกมํ;
ปญฺจทฺวารา ภวงฺคํ ตุ, มโนทฺวารํ ปวุจฺจติฯ

๒๒๒. ฆานาทโย ตโย รูเป, ปญฺจ จกฺขาทโย ตถา;
อรูเป นตฺถุภยตฺถ, ตทาลมฺพณมานสํฯ

๒๒๓. ฉ ทฺวารา วีถิจิตฺตานิ, สตฺต กามีสุ รูปิสุ;
ทฺวารตฺตยํ ฉ จิตฺตานิ, มโนทฺวารมรูปิสุฯ

๒๒๔. ปฏิสนฺธาทิภูตา หิ, อวสาเน จุติฏฺฐิตา;
มเชฺฌ ภวงฺคํ เฉตฺวาน, ปเจฺจกํ วีถิ ชายติฯ

๒๒๕. รูปาทารมฺมเณ จกฺขุ-ปสาทาทิมฺหิ ฆฏฺฏิเต;
อาวชฺชนาทโย โหนฺติ, ภวงฺคทฺวิจลา ปรํฯ

๒๒๖. ปริณาเม ภวงฺคสฺส, อาลเมฺพ คหณารเห;
ตถา วีถิ มโนทฺวาเร, ยถาสมฺภวโต ภเวฯ

๒๒๗. อาวชฺชา ปญฺจวิญฺญาณํ, สมฺปฏิจฺฉนตีรณํ;
โวฏฺฐพฺพกามชวนํ, ตทาลมฺพณมานสํฯ

๒๒๘. สเตฺตวํ วีถิจิตฺตานิ, จิตฺตุปฺปาทา จตุทฺทส;
จตุปญฺญาส วิตฺถารา, ปญฺจทฺวาเร ยถารหํฯ

๒๒๙. อุปฺปาทฏฺฐิติภงฺคานํ, วสา จิตฺตกฺขณํ ตยํ;
รูปานํ ฐิติ เอกูน-ปญฺญาสญฺจ ทุเก ทุกํฯ

๒๓๐. ปริเตฺตติปริเตฺต จ, มหเนฺตติมหนฺตเก;
โวฏฺฐพฺพโมฆชวนํ, ตทาลมฺพนฺติ ตํ กมาฯ

๒๓๑. อาวชฺชนญฺจ ชวนํ, มโนทฺวาเร ตุ โคจเร;
วิภูเต ตุ ตทาลมฺพํ, วิตฺถารา สตฺตสฏฺฐิ เตฯ

๒๓๒. กาเม ชวนสตฺตาล-มฺพณานํ นิยเม สติ;
วิภูเตติมหเนฺต จ, ตทาลมฺพณมีริตํฯ

๒๓๓. ปญฺจทฺวาเร มโนธาตุ, ปเจฺจกมฺหิ ยถากฺกมํ;
ปญฺจวิญฺญาณยุคฬํ, ปเจฺจกํ ตุ ปกาสิตํฯ

๒๓๔. มโนทฺวาเร ตุ ชวนํ, มหคฺคตมนุตฺตรํ;
สุขตีรณโวฏฺฐพฺพํ, ปริตฺตชวนํ ฉสุฯ

๒๓๕. มหาวิปากจิตฺตานิ , อุเปกฺขาตีรณทฺวยํ;
ฉสุ ทฺวาเรสุ ชายนฺติ, วีถิมุตฺตานิ เจกทาฯ

๒๓๖. สตฺตติ วีถิจิตฺตานิ, วิปากา ตุ มหคฺคตา;
นว วีถิวิมุตฺตา จ, ทุวิธาปิ ทสีริตาฯ

๒๓๗. อิเจฺจวํ **ทฺวารเภเทน,** วิภาเวตฺวา ตโต ปรํ;
เญยฺยา โคจรเภเทน, จิตฺตุปฺปาทา ยถารหํฯ

๒๓๘. รูปสทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพา ปญฺจ โคจรา;
เสสญฺจ รูปปญฺญตฺตินามญฺจ ธมฺมโคจรํฯ

๒๓๙. ปญฺจทฺวาเร วตฺตมานํ, ปญฺจาลมฺพํ ยถากฺกมํ;
ฉาลมฺพณํ มโนทฺวาเร, อตีตานาคตมฺปิ จฯ

๒๔๐. ปญฺญตฺตาตีตวตฺตนฺตํ , ฉทฺวารคฺคหิตํ ปน;
ฉฬารมฺมณสงฺขาตํ, เยภุเยฺยน ภวนฺตเรฯ

๒๔๑. นิมิตฺตคติกมฺมานํ, กมฺมเมวาถ โคจรํ;
ปฏิสนฺธิภวงฺคานํ, จุติยาว ยถารหํฯ

๒๔๒. ปญฺจาลเมฺพ มโนธาตุ, ปเจฺจกมฺหิ ยถากฺกมํ;
ปญฺจวิญฺญาณยุคฬํ, ปเจฺจกํ ตุ ปกาสิตํฯ

๒๔๓. กามปากานิ เสสานิ, หสนญฺจ ปริตฺตเก;
ญาณหีนานิปุญฺญานิ, ชวนานิ อนิมฺมเลฯ

๒๔๔. ติเหตุกามปุญฺญานิ, ปุญฺญาภิญฺญา จ โลกิยา;
สพฺพาลเมฺพ ปวตฺตนฺติ, อคฺคมคฺคผลํ วินาฯ

๒๔๕. กฺริยาภิญฺญา จ โวฏฺฐพฺพํ, กฺริยา กาเม ติเหตุกา;
สพฺพาลเมฺพ ปวตฺตนฺติ, นิพฺพาเน นิมฺมลา สิยุํฯ

๒๔๖. ทุติยญฺจ จตุตฺถญฺจ, อารุเปฺปสุ มหคฺคเต;
มหคฺคตเญฺญ โวหาเร, อย**มาลมฺพเณ** นโยฯ

๒๔๗. จกฺขุโสตฆานชิวฺหา-กายหทยวตฺถุนา;
กามโลเก ฉวตฺถูนิ, นิสฺสิตา สตฺต ธาตุโยฯ

๒๔๘. ปญฺจวิญฺญาณธาตู จ, ตาสํ ปุพฺพาปรตฺตยํ;
มโนธาตุ ตโต เสสา, มโนวิญฺญาณธาตุ จฯ

๒๔๙. จตโสฺส ธาตุโย รูเป, ตีณิ วตฺถูนิ นิสฺสิตา;
อรูเป ตุ อนิสฺสาย, ธาเตฺวกาว ปวตฺตติฯ

๒๕๐. ปญฺจปฺปสาเท นิสฺสาย, ปเจฺจกํ ตุ ยถากฺกมํ;
ปญฺจวิญฺญาณยุคฬํ, ภวตีติ ปกาสิตํฯ

๒๕๑. กามปากานิ เสสานิ, มคฺคาวชฺชนมาทิโต;
หสนํ ปฏิฆารูปา-วจรํ วตฺถุนิสฺสิตํฯ

๒๕๒. เทฺวจตฺตาลีส นิสฺสาย, อนิสฺสาย จ ชายเร;
อนิสฺสาย วิปากานิ, อารุเปฺปติ สมีริตํฯ

๒๕๓. อิเจฺจวํ **วตฺถุเภเทน,** จิตฺตุปฺปาทา ปกาสิตา;
ตโต ปรํ วิภาเวยฺย, ภูมิเภเทน ปณฺฑิโตฯ

๒๕๔. นิรเย เปตโลเก จ, ติรจฺฉานาสุเร ตถา;
ปาปกโมฺมปปชฺชนฺติ, ปาปปากาย สนฺธิยาฯ

๒๕๕. ภูมิสฺสิเตสุ เทเวสุ, มนุเสฺสสุปิ หีนกา;
อเหตุกาย ชายนฺติ, ปุญฺญปากาย สนฺธิยาฯ

๒๕๖. จาตุมหาราชิกา จ, ตาวตึสา จ ยามกา;
ตุสิตา เจว นิมฺมานรติโน วสวตฺติโนฯ

๒๕๗. อิเจฺจวํ ฉสุ เทเวสุ, มนุเสฺสสุ จ ชายเร;
มหาวิปากสนฺธีหิ, กามปุญฺญกตา ชนาฯ

๒๕๘. พฺรหฺมานํ ปาริสชฺชา จ, ตถา พฺรหฺมปุโรหิตา;
มหาพฺรหฺมา จ ชายนฺติ, ปฐมชฺฌานสนฺธิยาฯ

๒๕๙. ปริตฺตา อปฺปมาณาภา, ชายนฺตาภสฺสรา ตถา;
ทุติยชฺฌานปากาย, ตติยาย จ สนฺธิยาฯ

๒๖๐. ปริตฺตสุภปฺปมาณสุภา จ สุภกิณฺหกา;
จตุตฺถาย ตุ ชายนฺติ, ตติยชฺฌานภูมิกาฯ

๒๖๑. เวหปฺผลา อสญฺญี จ, สุทฺธาวาสาติ สตฺตสุ;
ปญฺจมาย จ ชายนฺติ, อสญฺญีจิตฺตวชฺชิตาฯ

๒๖๒. อวิหา จ อตปฺปา จ, สุทสฺสา จ สุทสฺสิโน;
อกนิฏฺฐาติ ปเญฺจเต, สุทฺธาวาสา ปกาสิตาฯ

๒๖๓. อากาสานญฺจายตนปากาทีหิ ยถากฺกมํ;
อากาสานญฺจายตนภูมิกาทีสุ ชายเรฯ

๒๖๔. จุติสนฺธิภวงฺคานํ , วสา ปากา มหคฺคตา;
กาเม สเหตุกา ปากา, ตทาลมฺพณโตปิ จฯ

๒๖๕. ยถาวุตฺตนิยาเมน, ภูมีเสฺวกาว ชายเร;
จิตฺตุปฺปาเทสุ สพฺพตฺถ, น เตฺววาสญฺญิโน มตาฯ

๒๖๖. ฆานชิวฺหากายธาตุ-นิสฺสิตํ มานสํ ตถา;
ปฏิฆทฺวยมิเจฺจวมฏฺฐ โหเนฺตว กามิสุฯ

๒๖๗. จกฺขุโสตญฺจ วิญฺญาณํ, มโนธาตุ จ ตีรณํ;
กามรูเปสุ ชายนฺติ, ยถาสมฺภวโต ทสฯ

๒๖๘. โวฏฺฐพฺพกามปุญฺญานิ, วิปฺปยุตฺตานิ ทิฏฺฐิยา;
อุทฺธจฺจสหิตเญฺจติ, สพฺพเตฺถตานิ จุทฺทสฯ

๒๖๙. กงฺขิตํ ทิฏฺฐิยุตฺตานิ, สุทฺธาวาสวิวชฺชิเต;
สิตญฺจ รูปชวน-มารุปฺปาปายวชฺชิเตฯ

๒๗๐. กามกฺริยา สเหตู จ, อุทฺธํ โลกุตฺตรตฺตยํ;
จตุตฺถารุปฺปชวนํ, สพฺพตฺถาปายวชฺชิเตฯ

๒๗๑. เสสมารุปฺปชวนํ, หิตฺวาปายํ ยถากฺกมํ;
อุทฺธมารุปฺปภูมิญฺจ, ชายตีติ วิภาวเยฯ

๒๗๒. โสตาปตฺติผลาทีนิ, จตฺตารานุตฺตรานิ ตุ;
สุทฺธาวาสมปายญฺจ, หิตฺวา สพฺพตฺถ ชายเรฯ

๒๗๓. สุทฺธาวาสมปายญฺจ, หิตฺวารูปญฺจ สพฺพถา;
ปฐมานุตฺตโร มโคฺค, เสสฏฺฐาเนสุ ชายติฯ

๒๗๔. สตฺตตึส อปาเยสุ, กาเมสีติ ปกาสิตา;
ปญฺจปญฺญาส สุเทฺธสุ, รูเปเสฺวกูนสตฺตติฯ

๒๗๕. จตฺตาลีส อารุเปฺป, อุปฺปชฺชนฺติ ยถารหํ;
อิเจฺจวํ **ภูมิเภเทน,** จิตฺตุปฺปาทา ปกาสิตาฯ

๒๗๖. ติเหตุสเตฺต สพฺพานิ, ทฺวิเหตุกาเหตุเก ปน;
ปริตฺตานิ วิวเชฺชตฺวา, ญาณปากกฺริยาชเวฯ

๒๗๗. ปุถุชฺชนานํ สโมฺภนฺติ, ทิฏฺฐิยุตฺตญฺจ กงฺขิตํ;
โสตาปนฺนาทิติณฺณมฺปิ, ผลํ โหติ ยถาสกํฯ

๒๗๘. วีตฺราคสฺส ชวนํ, กฺริยา จนฺติมนฺตฺตรํ;
ปุถุชฺชนาทิติณฺณมฺปิ, ปฏิฆํ สมฺทีริตํฯ

๒๗๙. ชวา ปุถุชฺชนาทีนํ, จตุนฺนํ เสส สาสวา;
สาสวาวชฺชปากานิ, ปญฺจนฺนมฺปิ ทีปเยฯ

๒๘๐. ปุถุชฺชเนสุ เตสฏฺฐิ, โสตาปนฺนาทิกทฺวเย;
เอกูนสฏฺฐิ จิตฺตานิ, อนาคามิกปุคฺคเลฯ

๒๘๑. สตฺตปญฺญาส ชายนฺติ, เตปญฺญาส อนาสเว;
มคฺคเฏฺฐสุ สโก มโคฺค, **ปุคฺคเลสุ อยํ นโย**ฯ

๒๘๒. ติเหตุกามจุติยา, สพฺพาปิ ปฏิสนฺธิโย;
ทฺวิเหตาเหตุจุติยา, กามาวจรสนฺธิโยฯ

๒๘๓. รูปาวจรจุติยา, สเหตุปฏิสนฺธิโย;
อารุปฺปารุปฺปจุติยา, เหฏฺฐิมารุปฺปวชฺชิตาฯ

๒๘๔. ปฏิสนฺธิ ตถา กาเม, ติเหตุปฏิสนฺธิโย;
ภวนฺตีติ จ เมธาวี, **จุติสนฺธินยํ นเย**ฯ

๒๘๕. จุติยานนฺตรํ โหติ, ปฏิสนฺธิ ตโต ปรํ;
ภวงฺคํ ตํ ปน เฉตฺวา, โหติ อาวชฺชนํ ตโตฯ

๒๘๖. อนิเฏฺฐ ปาปปากาว, จกฺขุวิญฺญาณกาทโย;
อิเฏฺฐ ตุ ปุญฺญปากาว, ยถาสมฺภวโต สิยุํฯ

๒๘๗. ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว, วีถิจิตฺตานิ โยชเย;
ปญฺจทฺวาเร ยถาโยคํ, มโนทฺวาเร จ ปณฺฑิโตฯ

๒๘๘. สนฺตีรณตทาลมฺพ-มิฏฺฐาลเมฺพ ปวตฺตติ;
สุขิตํ อิฏฺฐมชฺฌเตฺต, อนิเฏฺฐ จ อุเปกฺขิตํฯ

๒๘๙. สุโขเปตํ ตทาลมฺพํ, อุเปกฺขากฺริยโต ปรํ;
น โหติ โทมนสฺสมฺหา, โสมนสฺสํ ตุ สพฺพทาฯ

๒๙๐. ตุโถเปกฺขาตทาลมฺพํ, สุขิตกฺริยโต ปรํ;
อญฺญตฺถ นิยโม นตฺถิ, ตทาลมฺพปวตฺติยาฯ

๒๙๑. โสมนสฺสภวงฺคสฺส, ชวเน โทมนสฺสิเต;
ตทาลเมฺพ อสโมฺภเนฺต, อุเปกฺขาตีรณํ ภเวฯ

๒๙๒. ปริกโมฺมปจารานุ-โลมโคตฺรภุโต ปรํ;
ปญฺจมํ วา จตุตฺถํ วา, ชวนํ โหติ อปฺปนาฯ

๒๙๓. จตฺฌานํ สุโขเปตํ, ญาณยุตฺตานนฺตรํ;
อุเปกฺขาญาณยุตฺตานํ, ปญฺจมํ ชายเต ปรํฯ

๒๙๔. ปุถุชฺชนาน เสกฺขานํ, กามปุญฺญติเหตุโต;
ติเหตุกามกฺริยโต, วีตราคานมปฺปนาฯ

๒๙๕. ภาวชฺชปญฺจวิญฺญาณ-สมฺปฏิจฺฉนตีรณํ;
ปฏิสนฺธิจุติ สพฺพา, รูปารูปาทิกปฺปนาฯ

๒๙๖. นิโรธา วุฏฺฐหนฺตสฺส, อุปริฏฺฐผลํ ทฺวยํ;
ปญฺจาภิญฺญา ตถา มคฺคา, เอกจิตฺตกฺขณา มตาฯ

๒๙๗. ทฺวิกฺขตฺตุํ หิ นิโรธสฺส, สมาปตฺติกฺขเณ ปน;
จตุตฺถารุปฺปชวนํ, ตทาลมฺพญฺจ สพฺพถาฯ

๒๙๘. ทฺวิกฺขตฺตุํ วาถ ติกฺขตฺตุํ, มคฺคสฺสานนฺตรํ ผลํ;
ภวงฺคาทิ จ โวฏฺฐพฺพํ, ชวนาทิ สกึ ปนฯ

๒๙๙. ติเหตุกามชวนํ, อปฺปนาฌฏิตํ ปน;
ติกฺขตฺตุํ วา จตุกฺขตฺตุํ, มโนทฺวาเร ปวตฺตติฯ

๓๐๐. ฉทฺวาเรสุ ปนญฺญตฺถ, ชวนํ กามธาตุชํ;
ปญฺจ วาเร ฉ วา สตฺต, สมุปฺปชฺชติ สมฺภวาฯ

๓๐๑. สมาปตฺติภวเงฺคสุ, นิยโม น สมีริโต;
วีถิจิตฺตาวสาเน ตุ, ภวงฺคํ จุติ วา ภเวฯ

๓๐๒. อิจฺจานนฺตรเภเทน, จิตฺตุปฺปาทฏฺฐิตึ จุตึ;
ญตฺวา คเณยฺย สงฺคยฺห-ลพฺภมานวสา กถํ?

๓๐๓. ปญฺจทฺวาราวชฺชนโต, ทส จิตฺตานิ ทีปเย;
เสสาวชฺชนโต ปญฺจ-จตฺตาลีสนฺติ ภาสิตํฯ

๓๐๔. ปญฺจวิญฺญาณโต ปาปวิปากา สมฺปฏิจฺฉนา;
ปรเมกํ ทฺเว ปุญฺญ-วิปากา สมฺปฏิจฺฉนาฯ

๓๐๕สนฺตีรณทฺวิเหตุมฺหา, ปากา ทฺวาทส ชายเร;
ติเหตุกามปากมฺหา, เอกวีสติ ภาสิตํฯ

๓๐๖รูปาวจรปากมฺหา, ปรเมกูนวีสติ;
นวฎฺฐารุปฺปปากมฺหา, สตฺต ฉ วา ยถากฺกมํฯ

๓๐๗ปฺฎิฆมฺหา ตุ สเตฺตว, สิตมฺหา เตรสพฺรวุํ;
ทฺวิเหตุปุญฺญาปุญฺญมฺหา, เอกวีสติ ภาวเยฯ

๓๐๘ทฺวิเหตุกามกฺริยโต, อฎฺฐารส อุเปกฺขกา;
สุขิตมฺหา สตฺตรส, วิภาเวนฺติ วิจกฺขณาฯ

๓๐๙กามปุญฺญา ติเหตุมฺหา, เตตฺตึเสว อุเปกฺขกา;
สุขิตมฺหา ติปญฺญาส, ภวนฺตีติ ปกาสิตํฯ

๓๑๐ติเหตุกามกฺริยโต, จตุวีสติเปกฺขกา;
สุขิตมฺหา ตุ ทีเปยฺย, ปญฺจวีสติ ปณฺฑิโตฯ

๓๑๑ทส รูปชวเมฺหกาทส ทฺวาทส เตรส;
ยถากฺกมํ ปญฺจทส, อารุปฺปา ปริทีปเยฯ

๓๑๒ผลมฺหา จุทฺทเสวาหุ, มคฺคมฺหา ตุ สกํ ผลํ;
ปรํ สงฺคหมิเจฺจวํ, วิคเณยฺย วิสารโทฯ

๓๑๓ปญฺจทสมฺหาทฺยาวชฺช-เมกวีสติโตปรํ ;
เอกมฺหา ปญฺจวิญฺญาณํ, ปญฺจมฺหา สมฺปฎิจฺฉนํฯ

๓๑๔สุขสนฺตีรณํ โหติ, ปญฺจวีสติโต ปรํ;
สโมฺภนฺติ สตฺตตึสมฺหา, อุเปกฺขาตีรณทฺวยํฯ

๓๑๕ภวนฺติ จตฺตาลีสมฺหา, สุขปากา ทฺวิเหตุกา;
ตเถกจตฺตาลีสมฺหา, สุขปากา ทฺวิเหตุกา;
ตเถกจตฺตาลีสมฺหา, อุเปกฺขาย สมายุตาฯ

๓๑๖โหนฺติ สตฺตติโต กาเม,
สุขปากา ติเหตุกา;
ทฺวิสตฺตติมฺหา ชายนฺติ,
อุเปกฺขาสหิตา ปุนฯ

๓๑๗เอกูนสฎฺฐิโต รูปา, ปากา ปากา อรูปิโน;
กมาฎฺฐจตฺตาลีสมฺหา, ตเถกทฺวิติหีนโตฯ

๓๑๘ผลทฺวยํ จตุกฺกมฺหา, ปญฺจมฺหานฺตผลทฺวยํ;
ติกา มหคฺคตา ชวา, มคฺคา กามชวา ทฺวยาฯ

๓๑๙จิตฺตุปฺปาทานมิเจฺจวํ, คณิโต **ปุพฺพสงฺคโห**;
เญโยฺยยํ **ฐานเภโท**ติ, ปุพฺพาปรนิยามิโตฯ

๓๒๐. รูปปากมหาปากา, มโนธาตุ จ ตีรณํ;
รูปเมว ชเนนฺตีติ, วุตฺตา เอกูนวีสติฯ

๓๒๑. อุปฺปนาชวนํ สพฺพํ, มหคฺคตมนุตฺตรํ;
อิริยาปถรูปานิ, ชเนตีติ สมีริตํฯ

๓๒๒. โวฏฺฐพฺพํ กามชวนมภิญฺญา จ ยถารหํ;
อิริยาปถวิญฺญตฺติรูปานํ ชนกา สิยุํฯ

๓๒๓. ปญฺจวิญฺญาณมารุปฺปา, วิปากา จ น กิญฺจิปิ;
สเพฺพสํ ปฏิสนฺธี จ, จุติ จารหโต ตถาฯ

๓๒๔. รูปาทิตฺตยมิเจฺจวํ , สมุฏฺฐาเปติ มานสํ;
อุปฺปชฺชมานเมเวติ, เญฺโยฺย **ชนกสงฺคโห**ฯ

๓๒๕. อิติ กิจฺจาทิเภเทสุ, ปเจฺจกสฺมิํ ปกาสิตํ;
นยํ วุตฺตานุสาเรน, สมาเสตฺวา วิโยชเยฯ

๓๒๖. ปนฺนฺณสโมฺมหมลสฺส สาสเน,
วิกิณฺณวตฺถูหิ สุคนฺถิตํ นยํ;
ปกิณฺณโมคยฺห ปรตฺถนินฺนเย,
วิติณฺณกงฺขาว ภวนฺติ ปณฺฑิตาฯ

๓๒๗. พหุนยวินิพนฺธํ กุลฺลเมตํ คเหตฺวา,
ชินวจนสมุทฺทํ กามโมคยฺห ธีรา;
หิตสกลสมตฺถํ วตฺถุสารํ หริตฺวา,
หทย รตนคพฺภํ สาธุ สมฺปูรยนฺติฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท ปกิณฺณกวิภาโค นาม

จตุโตฺถ ปริเจฺฉโทฯ

๕. ปญฺจโม ปริเจฺฉโท

กมฺมวิภาโค

๓๒๘. วิภาคํ ปน กมฺมานํ,
ปวกฺขามิ อิโต ปรํ;
กมฺมปากกฺริยาเภเท,
อโมหาย สมาสโตฯ

๓๒๙. กมฺมปจฺจยกมฺมนฺติ, เจตนาว สมีริตา;
ตตฺถาปิ นานกฺขณิกา, ปุญฺญาปุญฺญาว เจตนาฯ

๓๓๐. เทติ ปากมธิฏฺฐาย, สมฺปยุตฺเต ยถารหํ;
กมฺมสฺสายูหนเฏฺฐน, ปวตฺตตฺตา หิ เจตนาฯ

๓๓๑. เกฺลสานุสยสนฺตาเน , ปากธมฺมา หิ ชายเร;
ปหีนานุสยานํ ตุ, กฺริยามตฺตํ ปวตฺตติฯ

๓๓๒. มูลภาวา จ สเพฺพสํ, ตเถวาวชฺชนทฺวยํ;
ชนิตานิ จ กเมฺมหิ, วิปากานิ ปวตฺตเรฯ

๓๓๓. จิตฺตุปฺปาทวเสเนว, กมฺมํ เตตฺตึสธา ฐิตํ;
กมฺมจตุกฺกเภเทหิ, วิภาเวยฺย วิจกฺขโณฯ

๓๓๔. ปจฺจุปฺปนฺนาทิกณฺหาทิ-ชนกาทิคราทิโต;
ทิฏฺฐธมฺมาทิกามาทิ-เภทา ฉธา ยถากฺกมํฯ

๓๓๕. ยํ ปาปํ สุขโวกิณฺณํ, อกิเจฺฉน กรียติ;
ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ กมฺมํ, อายตึ ทุกฺขปากชํฯ

๓๓๖. กิเจฺฉน ทุกฺขโวกิณฺณํ, ยทิ ปาปํ กรียติ;
ปจฺจุปฺปเนฺน จ ตํ ทุกฺขํ, อายตึ ทุกฺขปากชํฯ

๓๓๗. กิเจฺฉน ทุกฺขโวกิณฺณํ, ยทิ ปุญฺญํ กรียติ;
ปจฺจุปฺปนฺนมฺหิ ตํ ทุกฺขํ, อายตึ สุขปากชํฯ

๓๓๘. ยํ ปุญฺญํ สุขโวกิณฺณํ, อกิเจฺฉน กรียติ;
ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว, อายตึ สุขปากชํฯ

๓๓๙. วิสสํสฏฺฐมธุรํ, สวิสํ ติตฺตกํ ตถา;
โคมุตฺตมธุเภสชฺช-มิโจฺจปมฺมํ ยถากฺกมํฯ

๓๔๐. สมาทาเน วิปาเก จ, สุขทุกฺขปฺปเภทิตํ;
กมฺมเมวํ จตุทฺธาติ, ปกาเสนฺติ ตถาคตาฯ

๓๔๑. อานนฺตริยกมฺมาทิ, เอกนฺตกฏุกาวหํ;

กณฺหํ กณฺหวิปากนฺติ, กมฺมํ ทุคฺคติคามิกํฯ

๓๔๒. ปฐมชฺฌานกมฺมาทิ, เอกเนฺตน สุขาวหํ;
สุกฺกํ สุกฺกวิปากนฺติ, กมฺมํ สคฺคูปปตฺติกํฯ

๓๔๓. โวกิณฺณกมฺม โวกิณฺณ-สุขทุกฺขูปปตฺติกํ;
กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺก-วิปากนฺติ สมีริตํฯ

๓๔๔. อกณฺหสุกฺกมีเรนฺติ, อกณฺหสุกฺกปากทํ;
กมฺมํ โลกุตฺตรํ โลเก, คติกมฺมกฺขยาวหํฯ

๓๔๕. อิติ วฏฺฏปฺปวตฺตมฺหิ, เกฺลสโวทานเภทิตํ;
กมฺมกฺขเยน สงฺคยฺห, จตุธา กมฺมมีริตํฯ

๓๔๖. ชนกเญฺจวุปตฺถมฺภ-มุปปีโฬปฆาตกํ;
จตุธา กิจฺจเภเทน, กมฺมเมวํ ปวุจฺจติฯ

๓๔๗. ชเนติ ชนกํ ปากํ, ตํ ฉินฺทตุปปีฬกํ;
ตํ ปวเตฺตตุปตฺถมฺภํ, ตํ ฆาเตโตปฆาตกํฯ

๓๔๘. กโรติ อตฺตโน ปาก-สฺสาวกาสนฺติ ภาสิตํ;
ปากทายกกมฺมํ ตุ, ยํ กิญฺจิ ชนกํ ภเวฯ

๓๔๙. พาธมานกกมฺมํ ตุ, ตํ ปากมุปปีฬกํ;
อุปฆาตกมีเรนฺติ, ตทุปเจฺฉทกํปเรฯ

๓๕๐. ครุกาสนฺนมาจิณฺณํ, กฏตฺตากมฺมุนา สห;
กมฺมํ จตุพฺพิธํ ปาก-ปริยายปฺปเภทโตฯ

๓๕๑. มหคฺคตานุตฺตริยํ, ครุกมฺมนฺติ วุจฺจติ;
กตํ จินฺติตมาสนฺน-มาสนฺนมรเณน ตุฯ

๓๕๒. พาหุเลฺลน สมาจิณฺณมาจิณฺณนฺติ ปวุจฺจติ;
เสสํ ปุญฺญมปุญฺญญฺจ, กฏตฺตากมฺมมีริตํฯ

๓๕๓. ทิฏฺฐธเมฺม เวทนียมุปปชฺชาปเร ตถา;
ปริยายเวทนียมิติ จาโหสิกมฺมุนาฯ

๓๕๔. ปากกาลวเสนาถ, กาลาตีตวเสน จ;
จตุเธวมฺปิ อกฺขาตํ, กมฺมมาทิจฺจพนฺธุนาฯ

๓๕๕. ทิฏฺฐธเมฺม เวทนียํ, ปฐมํ ชวนํ ภเว;
อลทฺธาเสวนตฺตาว, อสมตฺถํ ภวนฺตเรฯ

๓๕๖. เวทนียํ ตุปปชฺชปริโยสานมีริตํ;
ปรินิฏฺฐิตกมฺมตฺตา, วิปจฺจติ อนนฺตเรฯ

๓๕๗. เสสานิ เวทนียานิ, ปริยายาปเร ปน;
ลทฺธาเสวนโต ปากํ, ชเนนฺติ สติ ปจฺจเยฯ

๓๕๘. อจฺจนฺตาโหสิกมฺมานิ, กาลาตีตานิ สพฺพถา;
อุจฺฉินฺนตณฺหามูลานิ, ปจฺจยาลาภโต ตถาฯ

๓๕๙. จตุธา ปุน กามาทิภูมิเภเทน ภาสิตํ;
ปุญฺญาปุญฺญวสา เทฺวธา, **กามาวจริกํ** ภเวฯ

๓๖๐. อปุญฺญํ ตตฺถ สาวชฺช-มนิฏฺฐผลทายกํ;
ตํ กมฺมผสฺสทฺวาเรหิ, ทฺวิธํ สมฺปวตฺตติฯ+

๓๖๑. กายทฺวารํ วจีทฺวารํ, มโนทฺวารนฺติ ตาทินา;
กมฺมทฺวารตฺตยํ วุตฺตํ, ผสฺสทฺวารา ฉ ทีปิตาฯ

๓๖๒. กมฺมทฺวาเร มโนทฺวาเร, ปญฺจทฺวารา สโมหิตา;
ผสฺสทฺวารมโนทฺวารํ, กมฺมทฺวารตฺตยํ กตํฯ

๓๖๓. ตถา หิ กายวิญฺญตฺตึ, ชเนตฺวา ชาตเจตนา;
กายกมฺมํ วจีกมฺมํ, วจีเภทปวตฺติกาฯ

๓๖๔. วิญฺญตฺติทฺวยสมฺปตฺตา, มโนกมฺมนฺติ วุจฺจติ;
เภโทยํ ปริยาเยน, กมฺมานมิติ ทีปิโตฯ

๓๖๕. ปาณฆาตาทิกํ กมฺมํ, กาเย พาหุลฺลวุตฺติโต;
กายกมฺมํ วจีกมฺมํ, มุสาวาทาทิกํ ตถาฯ

๓๖๖. อภิชฺฌาทิ มโนกมฺมํ, ตีสุ ทฺวาเรสุ ชายติ;
ทฺวีสุ ทฺวาเรสุ เสสานิ, เภโทยํ ปรมตฺถโตฯ

๓๖๗. ผสฺสทฺวารมโนทฺวาเร, วิญฺญตฺติทฺวยมีริตํ;
ปญฺจทฺวาเร ทฺวยํ นตฺถิ, อยเมตฺถ วินิจฺฉโยฯ

๓๖๘. อกฺขนฺติญาณ โกสชฺชํ, ทุสฺสิลฺยํ มุฏฺฐสจฺจตา;
อิจฺจาสํวรเภเทน, อฏฺฐทฺวาเรสุ ชายติฯ

๓๖๙. กมฺมทฺวารตฺตยเญฺจว , ปญฺจทฺวารา ตถาปเร;
อสํวรานํ ปญฺจนฺนํ, อฏฺฐ ทฺวารา ปกาสิตาฯ

๓๗๐. ตตฺถ กมฺมปถปฺปตฺตํ, ปฏิสนฺธิผลาวหํ;
ปาณฆาตาทิเภเทน, ทสธา สมฺปวตฺตติฯ

๓๗๑. ปาณาติปาโต ผรุสํ, พฺยาปาโท จ ตถาปโร;
อิเจฺจวํ ติวิธํ กมฺมํ, โทสมูเลหิ ชายติฯ

๓๗๒. มิจฺฉาจาโร อภิชฺฌา จ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ ตถาปรา;
อิเจฺจวํ ติวิธํ กมฺมํ, โลภมูเลหิ ชายติฯ

๓๗๓. อภิชฺฌาพฺยาปาทมิจฺฉา-ทิฏฺฐี จิตฺเตน โหนฺติ หิ;
กมฺมํ จตุพฺพิธเมฺมตํ, ทฺวิมูเลหิ ปวตฺตติฯ

๓๗๔. ฉนฺทาโทสา ภยา โมหา, ปาปํ กุพฺพนฺติ ปาณิโน;
ตสฺมา ฉนฺทาทิเภเทน, จตฺตาลีสวิธํ ภเวฯ

๓๗๕. อิจฺจาปุญฺญํ ปกาเสนฺติ, จตุราปายสาธกํ;
อญฺญตฺถาปิ ปวตฺตมฺหิ, วิปตฺติผลสาธนํฯ

๓๗๖. ติวิธํ ปน ปุญฺญํ ตุ, อนวชฺชิฏฺฐปากทํ;
ทานํ สีลํ ภาวนา จ, ตีสุ ทฺวาเรสุ ชายติฯ

๓๗๗. มหตฺตคารวา เสฺนหา, ทยา สทฺธุปการโต;
โภคชีวาภยธมฺมํ, ททโต ทานมีริตํฯ

๓๗๘. ปุญฺญมาจารวาริตฺต-วตฺตมารพฺภ กุพฺพโต;
ปาปา จ วิรมนฺตสฺส, โหติ สีลมยํ ตทาฯ

๓๗๙. ทานสีลวินิมุตฺตํ, ภาวนาติ ปวุจฺจติ;
ปุญฺญํ ภาเวนฺติ สนฺตาเน, ยสฺมา เตน หิตาวหํฯ

๓๘๐. ชเนตฺวา กายวิญฺญตฺตึ, ยทา ปุญฺญํ กรียติ;
กายกมฺมํ ตทา โหติ, ทานํ สีลญฺจ ภาวนาฯ

๓๘๑. วจีวิญฺญตฺติยา สทฺธึ, ยทา ปุญฺญํ กรียติ;
วจีกมฺมํ มโนกมฺมํ, วินา วิญฺญตฺติยา กตํฯ

๓๘๒. ตํตํทฺวาริกเมวาหุ, ตํตํทฺวาริกปาปโต;
วิรมนฺตสฺส วิญฺญตฺตึ, วินา วา สห วา ปุนฯ

๓๘๓. ทานํ สีลํ ภาวนา จ, เวยฺยาวจฺจาปจายนา;
ปตฺตานุโมทนา ปตฺติ-ทานํ ธมฺมสฺส เทสนา;
สวนํ ทิฏฺฐิชุกมฺม-มิเจฺจวํ ทสธา ฐิตํฯ

๓๘๔. กามปุญฺญํ ปกาเสนฺติ, กาเม สุคติสาธกํ;
อญฺญตฺถาปิ ปวตฺตมฺหิ, สมฺปตฺติผลสาธกํฯ

๓๘๕. จิตฺตุปฺปาทปฺปเภเทน, กมฺมํ วีสติธา ฐิตํ;
กามาวจรมิเจฺจวํ, วิภาเวนฺติ วิภาวิโนฯ

๓๘๖. **รูปาวจริกํ** กมฺม-มปฺปนาภาวนามยํ;
กสิณาทิกมารพฺภ, มโนทฺวาเร ปวตฺตติฯ

๓๘๗. ปฐวาโป จ เตโช จ,
วาโย นีลญฺจ ปีตกํ;
โลหิโตทาตมากาสํ,
อาโลโกติ วิสารทาฯ

๓๘๘. **กสิณานิ ทสี**เรนฺติ, อาทิกมฺมิกโยคิโน;
อุทฺธุมาตํ วินีลญฺจ, วิปุพฺพกํ วิขาทิตํฯ

๓๘๙. วิจฺฉิทฺทกญฺจ วิกฺขิตฺตํ, หตวิกฺขิตฺตโลหิตํ;
ปุฬวํ อฏฺฐิกเญฺจติ, **อสุภํ ทสธา** ฐิตํฯ

๓๙๐. พุทฺเธ ธมฺเม จ สงฺเฆ จ, สีเล จาเค จ อตฺตโน;
เทวโตปสมายญฺจ, วุตฺตานุสฺสติภาวนาฯ

๓๙๑. มรเณ สติ นาเมกา, ตถา กายคตาสติ;
อานาปานสติเจฺจวํ, **ทสธานุสฺสตี**ริตาฯ

๓๙๒. เมตฺตา กรุณา มุทิตา, อุเปกฺขา ภาวนาติ จ;
จตุพฺรหฺมวิหารา จ, **อปฺปมญฺญา**ติ ภาสิตาฯ

๓๙๓. **อาหาเร** ตุ **ปฏิกฺกูล-สเญฺญ**กาติ ปกาสิตา;
จตุธาตุววตฺถานํ, จตุธาตุปริคฺคโหฯ

๓๙๔. **จตฺตาโรรุปฺปกา** เจติ, จตฺตาลีส สมาสโต;
กมฺมฏฺฐานานิ วุตฺตานิ, สมเถ ภาวนานเยฯ

๓๙๕. อานาปานญฺจ กสิณํ, ปญฺจกชฺฌานิกํ ตหิํ;
ปฐมชฺฌานิกา วุตฺตา, โกฏฺฐาสาสุภภาวนาฯ

๓๙๖. เมตฺตาทโย จตุชฺฌานา, อุเปกฺขา ปญฺจมี มตา;
อารุปฺปารุปฺปกา เสสา, อุปจารสมาธิกาฯ

๓๙๗. กสิณาสุภโกฏฺฐาเส,
อานาปาเน จ ชายติ;
ปฏิภาโค ตมารพฺภ,
ตตฺถ วตฺตติ อปฺปนาฯ

๓๙๘. กมฺมฏฺฐาเนสุ เสเสสุ, ปฏิภาโค น วิชฺชติ;
ตถา หิ สตฺตโวหาเร, อปฺปมญฺญา ปวตฺตเรฯ

๓๙๙. กสิณุคฺฆาฏิมากาสํ, ปฐมารุปฺปมานสํ;
ปฐมารุปฺปกาภาว-มากิญฺจญฺญญฺจ โคจรํฯ

๔๐๐. อารุปฺปา สมฺปวตฺตนฺติ, อาลมฺพิตฺวา ยถากฺกมํ;
อญฺญตฺถ ปน สพฺพตฺถ, นปฺปวตฺตติ อปฺปนาฯ

๔๐๑. ปริกมฺมํ ปริกมฺม-สมาธิ จ ตโต ปรํ;
อุปจารปฺปนา เจติ, ภาวนายํ จตุพฺพิธํฯ

๔๐๒. ปริกมฺมนิมิตฺตญฺจ, อุคฺคโห จ ตโต ปรํ;
ปฏิภาโคติ ตีเณว, นิมิตฺตานิ ปกาสยุํฯ

๔๐๓ นิมิตฺตํ คณฺหโต ปุพฺพ-มาทิกมฺมิกโยคิโน;
ปริกมฺมนิมิตฺตนฺติ, กสิณาทิกมีริตํฯ

๔๐๔ ตสฺมึ ปน นิมิตฺตมฺหิ, อารภนฺตสฺส ภาวนํ;
ปฐมํ ปริกมฺมนฺติ, ภาวนาปิ ปวุจฺจติฯ

๔๐๕ จิเตฺตนุคฺคหิเต ตสฺมึ, มโนทฺวาเร วิภาวิเต;
ตทุคฺคหนิมิตฺตํ ตุ, สมุปฺปนฺนนฺติ วุจฺจติฯ

๔๐๖ ปญฺจทฺวารวินิมุตฺตา , ตมารพฺภ สมาหิตา;
ปริกมฺมสมาธีติ, ภาวนา สา ปกาสิตาฯ

๔๐๗ อุคฺคหาการสมฺภูตํ, วตฺถุธมฺมวิมุจฺจิตํ;
ปฏิภาคนิมิตฺตนฺติ, ภาวนามยมีริตํฯ

๔๐๘ รูปาทิวิสยํ หิตฺวา, ตมารพฺภ ตโต ปรํ;
ภวงฺคนฺตริตํ หุตฺวา, มโนทฺวารํ ปวตฺตติฯ

๔๐๙ สิขาปตฺตสมาธาน-มุปเกฺลสวิมุจฺจิตํ;
อุปจารสมาธีติ, กามาวจรมีริตํฯ

๔๑๐ ปฏิภาคนิมิตฺตมฺหิ, อุปจารสมาธิโต;
ภาวนาพลนิปฺผนฺนา, สมุปฺปชฺชติ อปฺปนาฯ

๔๑๑ ปุริมํ ปุริมํ กตฺวา, วสีภูตํ ตโต ปรํ;
โอฬาริกงฺคโมหาย, สุขุมงฺคปฺปวตฺติยาฯ

๔๑๒ อปฺปนา ปทหนฺตสฺส, ปวตฺตติ ยถากฺกมํ;
วิตกฺกาทิวินิมุตฺตา, วิจาราทิสมายุตาฯ

๔๑๓ อาวชฺชนา จ วสิตา, ตํสมาปชฺชนา ตถา;
วุฏฺฐานาธิฏฺฐานา ปจฺจ-เวกฺขณาติ จ ปญฺจธาฯ

๔๑๔ วิตกฺกญฺจ วิจารญฺจ, สหาติกฺกมโต ปน;
จตุกฺกชฺฌานมเปฺปติ, ปญฺจกญฺจ วิสุํ วิสุํฯ

๔๑๕ อปฺปนาย จ ปเจฺจกฌานสฺสาปิ วิสุํ วิสุํ;
อิจฺฉิตพฺพา หิ สพฺพตฺถ, ปริกมฺมาทิภาวนาฯ

๔๑๖ ตํ ปริตฺตํ มชฺฌิมญฺจ, ปณีตนฺติ วิภชฺชติ;
วิโมโกฺข จ วสีภูตมภิภายตนนฺติ จฯ

๔๑๗ ปริตฺตาทิ ปริตฺตาทิโคจรนฺติ จตุพฺพิธํ;
ทุกฺขาปฏิปทํ ทนฺธาภิญฺญมิจฺจาทิโต ตถาฯ

๔๑๘ ตํ ฉนฺทจิตฺตวีริยวีมํสาธิปฺปเตยฺยโต;
วิเสสฏฺฐิตินิเพฺพธหานภาคิยโตปิ จฯ

๔๑๙. ปญฺจธา ฌานเภเทน, จตุธาลมฺพเภทโต;
สมาธิภาวนาปุญฺญมปฺปนาปตฺตมีริตํฯ

๔๒๐. อิติ วิกฺขมฺภิตเกฺลสํ, รูปโลกูปปตฺติกํ;
รูปาวจรกมฺมนฺติ, วิภาเวนฺติ วิสารทาฯ

๔๒๑. **อรูปาวจรกมฺมํ,** จตุธารุปฺปสาธนํ;
รูปธมฺมวิภาเคน, ภาวิตนฺติ ปวุจฺจติฯ

๔๒๒. จตุปาริสุทฺธิสีลํ, ธุตงฺคปริวาริตํ;
สีลวิสุทฺธิสงฺขาตํ, ปูรยิตฺวา ตโต ปรํฯ

๔๒๓. ปตฺวา จิตฺตวิสุทฺธิญฺจ, โสปจารสมาธิกํ;
ตถา ทิฏฺฐิวิสุทฺธิญฺจ, นามรูปปริคฺคหํฯ

๔๒๔. กงฺขาวิตรณํ นาม, ปจฺจยฏฺฐิติทสฺสนํ;
วิโสเธตฺวา มคฺคามคฺค-ญาณทสฺสนเมว จฯ

๔๒๕. ตโต ปรํ วิปสฺสโนฺต, วิสุทฺธีสุ สมาหิโต;
สมฺปาเทตฺวา ปฏิปทา-ญาณทสฺสนมุตฺตมํฯ

๔๒๖. ตโต ปโปฺปติ เมธาวี, วิสุทฺธิํ ญาณทสฺสนํ;
จตุมคฺคสมญฺญาตํ, สามญฺญผลทายกํฯ

๔๒๗. ฉพฺพิสุทฺธิกเมเนวํ, ภาเวตพฺพํ ยถากฺกมํ;
กมฺมํ โลกุตฺตรํ นาม, สพฺพทุกฺขกฺขยาวหํฯ

๔๒๘. อิติ ฉนฺนํ จตุกฺกานํ, วสา กมฺมํ วิภาวเย;
เยน กมฺมวิเสเสน, สนฺตานมภิสงฺขตํฯ

๔๒๙. ภูมีภวโยนิคติฐิติวาเสสุ สมฺภวา;
ปฏิสนฺธาทิภาเวน, ปากาย ปริวตฺตติฯ

๔๓๐. สายํ กมฺมสมญฺญาตา, กมฺมชานิ ยถารหํ;
ชเนติ รูปารูปานิ, มโนสเญฺจตนา กถํฯ

๔๓๑. **ภูมิ** โลกุตฺตรา เจว, โลกิยาติ ทฺวิธา ฐิตา;
ปริตฺตา จ มหคฺคตา, อปฺปมาณาติ เภทิตาฯ

๔๓๒. เอกาทส กามภวา, ภวา โสฬส รูปิโน;
จตฺตาโรรุปฺปกา เจติ, ติวิโธ **ภว** สงฺคโหฯ

๔๓๓. อสเญฺญโก ภโว เนว-
สญฺญินาสญฺญิโก ภโว;
สโพฺพ สญฺญิภโว เสโส,
เอวมฺปิ ติวิโธ ภโวฯ

๔๓๔. อารุปฺปา จตุโวการา, เอกโวการสญฺญิโน;
ปญฺจโวการโก นาม, ภโว เสโส ปวุจฺจติฯ

๔๓๕. นิรเย โหติ เทเว จ, โยเนกา โอปปาติกา;
อณฺฑชา ชลาพุชา จ, สํเสทโชปปาติกาฯ

๔๓๖. เปตโลเก ติรจฺฉาเน, ภุมฺมเทเว จ มานุเส;
อสุเร จ ภวเนฺตวํ, จตุธา **โยนิ** สงฺคหาฯ

๔๓๗. **คติโย** นิรยํ เปตา, ติรจฺฉานา จ มานวา;
สเพฺพ เทวาติ ปญฺจาห, ปญฺจนิมฺมลโลจโนฯ

๔๓๘. ตาวตึเสสุ เทเวสุ, เวปจิตฺตาสุรา คตา;
กาลกญฺจาสุรา นาม, คตา เปเตสุ สพฺพถาฯ

๔๓๙. สนฺธิสญฺญาย นานตฺตา, กายสฺสาปิ จ นานโต;
นานตฺตกายสญฺญีติ, กามสุคฺคติโย มตาฯ

๔๔๐. ปฐมชฺฌานภูมี จ, จตุราปายภูมิโย;
นานตฺตกายเอกตฺต-สญฺญีติ สมุทีริตาฯ

๔๔๑. เอกตฺตกายนานตฺต-สญฺญี ทุติยภูมิกา;
เอกตฺตกายเอกตฺต-สญฺญี อุปริรูปิโนฯ

๔๔๒. **วิญฺญาณฎฺฐิติโย** สตฺต, ตีหารุเปฺปหิ เหฏฺฐโต;
อสเญฺญตฺถ น คณฺหนฺติ, วิญฺญาณาภาวโต สทาฯ

๔๔๓. จตุตฺถารุปฺปภูมิญฺจ, ปฏุวิญฺญาณหานิโต;
ตํ ทฺวยมฺปิ คเหตฺวาน, **สตฺตาวาสา** นเวริตาฯ

๔๔๔. เทวา มนุสฺสาปายาติ, ติวิธา กามธาตุโย;
ปฐมชฺฌานภูมาทิ-เภทา ภูมิ จตุพฺพิธาฯ

๔๔๕. ปฐมารุปฺปาทิเภทา, จตุธารุปฺปธาตุโย;
โสตาปนฺนาทิเภเทน, จตุธานุตฺตรา มตาฯ

๔๔๖. นิรยาทิปฺปเภเทน, ภินฺนา ปเจฺจกโต ปุน;
เอกตึสวิธา โหนฺติ, สตฺตานํ ชาติภูมิโยฯ

๔๔๗. เอวํ ภูมาทิเภเทสุ, สตฺตา ชายนฺติ สาสวา;
กมฺมานิ จ วิปจฺจนฺติ, ยถาสมฺภวโต กถํ;

๔๔๘. อปายมฺหา จุตา สตฺตา, กามธาตุมฺหิ ชายเร;
สพฺพฏฺฐาเนสุ ชายนฺติ, เสสกามภวา จุตาฯ

๔๔๙. สุทฺธาวาสา จุตา สุทฺธา-วาเสสุปริ ชายเร;
อสญฺญิมฺหา จุตา กาม-สุคติโมฺหปปชฺชเรฯ

๔๕๐. สสรูปา จุตา สตฺตา, ชายนฺตาปายวชฺชิเต;
อารุปฺปโตปริ กาม-สุคติมฺหิ ตหิมฺปิ จฯ

๔๕๑. ปุถุชฺชนาว ชายนฺติ, อสญฺญาปายภูมิสุ;
สุทฺธาวาเสสุ ชายนฺติ, อนาคามิกปุคฺคลาฯ

๔๕๒. เวหปฺผเล อกนิฏฺเฐ, ภวเคฺค จ ปติฏฺฐิตา;
น ปุนญฺญตฺถ ชายนฺติ, สเพฺพ อริยปุคฺคลาฯ

๔๕๓. พฺรหฺมโลกคตา เหฏฺฐา, อริยา โนปปชฺชเร;
ทุกฺขมูลสมุเจฺฉทา, ปรินิพฺพนฺตินาสวาฯ

๔๕๔. ชายนฺตานญฺจ ชาตาน-มิติ วุตฺตนิยามโต;
ปวตฺตาตีตกํ กมฺมํ, ปฏิสนฺธิปวตฺติยํฯ

๔๕๕. อรูปํ จตุโวกาเร, รูปเมว อสญฺญิสุ;
ชเนติ รูปารูปานิ, ปญฺจโวการภูมิยํฯ

๔๕๖. อารุปฺปานุตฺตรํ กมฺมํ, ปากเมว วิปจฺจติ;
กฏตฺตารูปปากานิ, กามรูปนิยามิตํฯ

๔๕๗. กาโลปธิปฺปโยคานํ, คติยา จ ยถารหํ;
สมฺปตฺติญฺจ วิปตฺติญฺจ, กมฺมมาคมฺม ปจฺจติฯ

๔๕๘. อปาเย สนฺธิมุทฺธจฺจ-หีนา ทตฺวา ปวตฺติยํ;
สพฺพาปิ ปญฺจโวกาเร, ทฺวาทสาปุญฺญเจตนาฯ

๔๕๙. สตฺตากุสลปากานิ, วิปจฺจนฺติ ยถารหํ;
กามาวจรปุญฺญานิ, กาเมสุคติยํ ปนฯ

๔๖๐. สเหตุกานิ ปากานิ, ปฏิสนฺธิปวตฺติยํ;
ชเนนฺติ ปญฺจโวกาเร, อเหตุปิ ยถารหํฯ

๔๖๑. ติเหตุปุญฺญมุกฺกฏฺฐํ, ปฏิสนฺธิํ ติเหตุกํ;
ทตฺวา โสฬส ปากานิ, ปวเตฺต ตุ วิปจฺจติฯ

๔๖๒. ติเหตุโกมกุกฺกฏฺฐํ, ทฺวิเหตุ จ ทฺวิเหตุกํ;
สนฺธิํ เทติ ปวเตฺต ตุ, ติเหตุกวิวชฺชิตํฯ

๔๖๓. ทฺวิเหตุโกมกํ ปุญฺญํ, ปฏิสนฺธิมเหตุกํ;
ทตฺวาเหตุกปากานิ, ปวเตฺต ตุ วิปจฺจติฯ

๔๖๔. อสงฺขารํ สสงฺขาร-วิปากานิ น ปจฺจติ;
สสงฺขารมสงฺขาร-วิปากานีติ เกจนฯ

๔๖๕. ปริตฺตํ ปฐมชฺฌานํ, มชฺฌิมญฺจ ปณีตกํ;
ภาเวตฺวา ชายเร พฺรหฺม-ปาริสชฺชาทิ ตีสุปิฯ

๔๖๖ ตเถว ทุติยชฺฌานํ, ตติยญฺจ ยถากฺกมํ;
ภาเวตฺวา ชายเร ฌานํ, ปริตฺตาภาทิ ตีสุปิฯ

๔๖๗ ตถา จตุตฺถํ ติวิธํ, ภาเวตฺวาน สมาหิตา;
ปริตฺตสุภาทิเกสุ, ตีสุ ชายนฺติ โยคิโนฯ

๔๖๘ ปญฺจมํ ปน ภาเวตฺวา, โหนฺติ เวหปฺผลูปคา;
สญฺญาวิราคํ ภาเวตฺวา, อสญฺญีสูปปชฺชเรฯ

๔๖๙ สุทฺธาวาเสสุ ชายนฺติ, อนาคามิกปุคฺคลา;
อารุปฺปานิ ตุ ภาเวตฺวา, อารุเปฺปสุ ยถากฺกมํฯ

๔๗๐ เอวํ มหคฺคตํ ปุญฺญํ, ยถาภูมิววตฺถิตํ;
ชเนติ สทิสํ ปากํ, ปฏิสนฺธิปวตฺติยํฯ

๔๗๑ โลกุตฺตรานิ ปุญฺญานิ, อุปฺปนฺนานนฺตรํ ปน;
สมาปตฺติกฺขเณ เจว, ชเนนฺติ สทิสํ ผลํฯ

๔๗๒ มหคฺคตานนฺตริยํ, ปริปกฺกสภาวโต;
อนนฺตรภวาตีตํ, กาลาตีตํ น ปจฺจติฯ

๔๗๓ สุขุมาลสภาวา จ, สุขุมตฺตา มหคฺคตา;
สนฺตาเน น วิปจฺจนฺติ, ปฏิปเกฺขหิ ทูสิเตฯ

๔๗๔ สมานาเสวเน ลทฺธ, วิชฺชมาเน มหพฺพเล;
อลทฺธา ตาทิสํ เหตุํ, อภิญฺญา น วิปจฺจติฯ

๔๗๕ สกํ ภูมิมตีตานํ, น วิปจฺจตานุตฺตรํ;
กมฺมนฺตรสฺสธิฏฺฐานา, สนฺตานเสฺสติ ทีปิตํฯ

๔๗๖ อิติ เตตฺตึส กมฺมานิ, ปากา ฉตฺตึส ภาสิตา;
จิตฺตุปฺปาทา กฺริยา เสสา, กฺริยามตฺตปฺปวตฺติโตฯ

๔๗๗ จิตฺตุปฺปาทวเสเนวเมกูนนวุตีวิธา ;
เตปญฺญาส สภาเวน, จิตฺตเจตสิกา มตาฯ

๔๗๘ อิติ จิตฺตํ เจตสิกํ, นิพฺพานนฺติ นรุตฺตโร;
นามํ ติธา ปกาเสสิ, จกฺขุมา วทตํ วโรฯ

๔๗๙ อิติ กมฺมวิปากปณฺฑิตา, มิตกมฺมวิปากสาสเน;
หิตกมฺมวิปากปารคู, จตุกมฺมวิปากมพฺรวุํฯ

๔๘๐ ยุตฺถายํ ปรมตฺถวตฺถุนิยเม ตุเลฺยน พาหุลฺยโต,
อตฺถานตฺถวิจารณํ ปติ ชโน สโมฺมหมาปาทิโต;
พุโทฺธ โพธิตเล ยมาห สุคโต คนฺตฺวาน เทวาลยํ,
สฺวายํ กมฺมวิปากนิจฺฉยนโย สเงฺขปโต ทีปิโตฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท กมฺมวิภาโค นาม

ปญฺจโม ปริเจฺฉโทฯ

๖. ฉฏฺฐ ปริเจฺฉโท

รูปวิภาโค

๔๘๑. อิติ ปญฺจปริเจฺฉท-ปริจฺฉินฺนตฺถสงฺคหํ;
นามธมฺมมเสเสน, วิภาเวตฺวา สภาวโตฯ

๔๘๒. สปฺปเภทํ ปวกฺขามิ, รูปธมฺมมิโต ปรํ;
ภูโตปาทายเภเทน, ทุวิธมฺปิ ปกาสิตํฯ

๔๘๓. อุเทฺทสลกฺขณาทีหิ, วิภาคชนกา ตถา;
กลาปุปฺปตฺติโต จาปิ, ยถานุกฺกมโต กถํ?

๔๘๔. รุปฺปตีติ ภเว รูปวิการปฺปจฺจเยสติ;
รูปรูปํ ตถา รูปปริยาปนฺนโตปรํฯ

๔๘๕. ภูตรูปํ ตุ ปถวี, อาโป เตโช ตถาปโร;
วาโย จ ภวตูปาทารูปเมตฺถาติ ภาสิตํฯ

๔๘๖. ภูตรูปมุปาทาย , ปวตฺตติ น จญฺญถา;
อิจฺจุปาทายรูปนฺติ, รูปํ เสสมุทีริตํฯ

๔๘๗. จกฺขุ โสตญฺจ ฆานญฺจ, ชิวฺหา กาโยติ ปญฺจธา;
ปสาทรูปมกฺขาตํ, โนปสาทํ ปเนตรํฯ

๔๘๘. รูปสทฺทคนฺธรสา, โผฏฺฐพฺพมิติ ปญฺจธา;
รูปํ ปสาทวิสยํ, ปสาโท โคจรํปรํฯ

๔๘๙. อิตฺถตฺตํ ปุริสตฺตญฺจ, ภาวรูปมุทีริตํ;
ชีวิตินฺทฺริยรูปนฺติ, อุปาทินฺนปวตฺติกํฯ

๔๙๐. วตฺถุรูปํ ตุ หทยํ, ยํ ธาตุทฺวยนิสฺสยํ;
กพฬีการมาหารรูปมิจฺจาหุ ปณฺฑิตาฯ

๔๙๑. รูปธมฺมสภาวตฺตา, รูปนฺติ ปริทีปิตํ;
อิเจฺจวมฏฺฐารสธา, รูปรูปมุทีริตํฯ

๔๙๒. อนิปฺผนฺนสภาวตฺตา, รูปากาโรปลกฺขิตํ;
อนิปฺผนฺนํ นาม รูปํ, ทสธา ปริทีปิตํฯ

๔๙๓. รูปปฺปริเจฺฉทํ รูปมิจฺจากาโส ปกาสิโต;
กายพฺพจีวิญฺญตฺติกํ, ทฺวยํ วิญฺญตฺติรูปกํฯ

๔๙๔. ลหุตา มุทุตา กมฺม-ญฺญตา วิญฺญตฺติยา สห;
วิการรูปมิจฺจาหุ, ปญฺจธา จ วิภาวิโนฯ

๔๙๕. อุปจโย สนฺตติ จ, ชรตานิจฺจตาติ จ;
จตุธา ลกฺขณรูปํ, รูปกเณฺฑ วิภาวิตํฯ

๔๙๖. อิเจฺจวมฏฺฐวีสติวิธานิปิ วิจกฺขโณ;
รูปานิ **ลกฺขณาทีหิ,** วิภาเวยฺย ยถากฺกมํฯ

๔๙๗. ขรตา ปถวีธาตุ, สายํ กกฺขฬลกฺขณา;
กลาปาธิฏฺฐานรสา, ปฏิคฺคาโหติ คยฺหติฯ

๔๙๘. อาพนฺธนมาโปธาตุ, สา ปคฺฆรณลกฺขณา;
กลาปาพนฺธนรสา, สงฺคหเตฺตน คยฺหติฯ

๔๙๙. เตชนตฺตํ เตโชธาตุ, สายมุณฺหตฺตลกฺขณา;
ปาจนรสา มทฺทวา-นุปฺปาทนนฺติ คยฺหติฯ

๕๐๐. วาโยธาตุ วายนตฺตํ, สา วิตฺถมฺภนลกฺขณา;
สมีรณรสาภินิ-หารภาเวน คยฺหติฯ

๕๐๑. สพฺพตฺถาวินิภุตฺตาปิ, อสมฺมิสฺสิตลกฺขณา;
ตํตํภาวสมุสฺสนฺนสมฺภาเรสุปลกฺขิตาฯ

๕๐๒. อญฺญมเญฺญนุปตฺถทฺธา, เสสรูปสฺส นิสฺสยา;
จตุเทฺธวํ กลาเปสุ, มหาภูตา ปวตฺตเรฯ

๕๐๓. จกฺขุ สมฺภารจกฺขุมฺหิ, สตฺตกฺขิปฏโลจิเต;
กณฺหมณฺฑลมชฺฌมฺหิ, ปสาโทติ ปวุจฺจติฯ

๕๐๔. เยน จกฺขุปสาเทน, รูปานิ อนุปสฺสติ;
ปริตฺตํ สุขุมํ เจตํ, อูกาสิรสมูปมํฯ

๕๐๕. โสตํ โสตพิลสฺสโนฺต,
ตมฺพโลมาจิเต ตถา;
องฺคุลิเวธนากาเร,
ปสาโทติ ปวุจฺจติฯ

๕๐๖. อโนฺต อชปทฏฺฐาเน, ฆานํ ฆานพิเล ฐิตํ;
ชิวฺหา ชิวฺหาย มชฺฌมฺหิ, อุปฺปลาการสนฺนิเภฯ

๕๐๗. อิเจฺจวํ ปน จตฺตาโร, ตํตํเทสววตฺถิตา;
กายปฺปสาโท กายมฺหิ, อุปาทิเนฺนติ ปญฺจธาฯ

๕๐๘. กปฺปาสปฏลเสฺนห-สนฺนิภา ภูตนิสฺสิตา;
ปสาทา ชีวิตารกฺขา, รูปาทิปริวาริตาฯ

๕๐๙. ธีตา ราชกุมาราว, กลาปนฺตรวุตฺติโน;
ทฺวารภูตาว ปเจฺจกํ, ปญฺจวิญฺญาณวีถิยาฯ

๕๑๐. รูปาทาภิฆาตารหภูตานํ วา ยถากฺกมํ;
ทฏฺฐุกามนิทานาทิกมฺมภูตานเมว วาฯ

๕๑๑. ปสาทลกฺขณา รูปา-ทาวิญฺชนรสา ตถา;
ปญฺจวิญฺญาณยุคฬํ, ทฺวารภาเวน คยฺหเรฯ

๕๑๒. รูปํ นิภาโส ภูตานํ, สโทฺท นิโคฺฆสนํ ตถา;
คโนฺธว คนฺธนํ ตตฺถ, รโส จ รสนียตาฯ

๕๑๓. อิเจฺจวํ ปน จตฺตาโร, โคจรา ภูตนิสฺสิตา;
ภูตตฺตยญฺจ โผฏฺฐพฺพมาโปธาตุวิวชฺชิตํฯ

๕๑๔. สโทฺท อนิยโต ตตฺถ, ตทโญฺญ สหวุตฺติโน;
ตํตํสภาวเภเทน, ตํตํทฺวาโรปลกฺขิโตฯ

๕๑๕. ปเณฺจว ปญฺจวิญฺญาณวีถิยา วิสยา มตา;
จกฺขาทิปฏิหนนลกฺขณาว ยถากฺกมํฯ

๕๑๖. ปญฺจวิญฺญาณยุคฬาลมฺพภาวรสา ตถา;
ปญฺจวิญฺญาณยุคฬํ, โคจรเตฺตน คยฺหเรฯ

๕๑๗. อิตฺถินฺทฺริยํ ปนิตฺถตฺตมิตฺถิภาโวติ ภาสิโต;
ปุริสตฺตํ ตถา ภาโว, ปุริสินฺทฺริยนามโกฯ

๕๑๘. ตํ ทฺวยํ ปนฺปาทินฺนกาเย สพฺพตฺถ ลพฺภติ;
กลาปนฺตรภินฺนญฺจ, ภินฺนสนฺตานวุตฺติ จฯ

๕๑๙. ทฺวเส วเตฺตติ ลิงฺคาน-มิตฺถิปุมฺภาวลกฺขณํ;
อิตฺถีติ จ ปุริโสติ, ปกาสนรสํ ตถาฯ

๕๒๐. อิตฺถีนํ ปุริสานญฺจ, ลิงฺคสฺส จ ยถากฺกมํ;
นิมิตฺตกุตฺตากปฺปานํ, การณเตฺตน คยฺหติฯ

๕๒๑. สตฺตา มรนฺติ นาเสน, ยสฺส ปาณนฺติ วุตฺติยา;
สชีวมตกายานํ, เภโท เยโนปลกฺขิโตฯ

๕๒๒. ตเทตํ กมฺมชาตาน-มนุปาลนลกฺขณํ;
ชีวิตํ ชีวนรสํ, อายุพโทฺธติ คยฺหติฯ

๕๒๓. มโนธาตุยา จ ตถา, มโนวิญฺญาณธาตุยา;
นิสฺสยลกฺขณํ วตฺถุ-รูปํ หทยสมฺมตํฯ

๕๒๔. สมาธานรสํ ตาส-มุพฺพาหเตฺตน คยฺหติ;
ยสฺมึ กุปฺปิตกาลมฺหิ, วิกฺขิตฺตา โหนฺติ ปาณิโนฯ

๕๒๕. กาโย ยสฺสานุสาเรน, จิตฺตเกฺขเปน ขิชฺชติ;
ยสฺมึ นิรุเทฺธ วิญฺญาณ-โสโตปิ จ นิรุชฺฌติฯ

๕๒๖. ยํ นิสฺสาย ปติฏฺฐาติ, ปฏิสนฺธิ ภวนฺตเร;
ตเทตํ กมฺมสมฺภูตํ, ปญฺจโวการภูมิยํฯ

๕๒๗. มเชฺฌ หทยโกสมฺหิ, อฑฺฒปสตโลหิเต;
ภูตรูปมุปาทาย, จกฺขาทิ วิย วตฺตติฯ

๕๒๘. กพฬีกาโร อาหาโร, รูปาหรณลกฺขโณ;
กายานุยาปนรโส, อุปตฺถมฺภติ คยฺหติฯ

๕๒๙. โอชาย ยาย ยาเปนฺติ, อาหารเสฺนหสตฺติยา;
ปาณิโน กามโลกมฺหิ, สายเมวํ ปวุจฺจติฯ

๕๓๐. อากาสธาตุ รูปานํ, ปริโยสานลกฺขณา;
ปริเจฺฉทรสา รูปมริยาโทติ คยฺหติฯ

๕๓๑. สลกฺขณปริจฺฉินฺนรูปธมฺมปริคฺคเห ;
โยคีนมุปการาย, ยํ เทเสสิ ทยาปโรฯ

๕๓๒. ปริจฺฉินฺนสภาวานํ, กลาปานํ ยถารหํ;
ปริยนฺตานเมเวส, ตทากาโร ปวุจฺจติฯ

๕๓๓. คมนาทิวจีโฆสปวตฺตมฺหิ ยถากฺกมํ;
วาโยปถวิธาตูนํ, โย วิกาโร สมตฺถตาฯ

๕๓๔. สหโชปาทินฺนกานํ, กฺริยาวาจาปวตฺติยา;
วิปฺผนฺทฆฏฺฏนาเหตุ, จิตฺตานุปริวตฺตโกฯ

๕๓๕. ส วิการวิเสโสยํ, วิญฺญตฺตีติ ปกาสิโต;
วิญฺญาเปตีติ กาเยน, วาจาย จ วิจินฺติตํฯ

๕๓๖. วาโยปถวาธิกานํ, ภูตานมิติ เกจน;
ปวุตฺตา ตาทินา กาย-ปริคฺคหสุขาย ยาฯ

๕๓๗. กาโย ยสฺสานุภาเวน,
สหาโภโคว ขายติ;
ยํ นิโรธา ปราภูโต,
เสติ นิเจฺจตโน ยถาฯ

๕๓๘. โลเก ปปญฺจา วตฺตนฺติ, พหุธา ยาย นิมฺมิตา;
กเปฺปนฺติ กายมตฺตานํ, พาลา ยาย จ วญฺจิตาฯ

๕๓๙. สายํ กายวจีกมฺม-ทฺวารภาเวน ลกฺขิตา;
พฺยาปารฆฏฺฏนาเหตุ-วิการาการลกฺขณาฯ

๕๔๐. กายวาจาอธิปฺปาย-ปกาสนรสา ตถา;
กายวิปฺผนฺทฆฏฺฏน-เหตุภาเวน คยฺหติฯ

๕๔๑. ลหุตา ปน รูปานํ, อทนฺธาการลกฺขณา;
อวิตฺถานรสา สลฺล-หุกวุตฺตีติ คยฺหติฯ

๕๔๒. มุทุตาปิ จ รูปานํ, กกฺขฬาภาวลกฺขณา;
กิจฺจาวิรุชฺฌนรสา, อนุกุลฺยนฺติ คยฺหติฯ

๕๔๓. กมฺมญฺญตา จ รูปานํ, อลํกิจฺจสฺส ลกฺขณา;
ปวตฺติสมฺปตฺติรสา, โยคฺคภาโวติ คยฺหติฯ

๕๔๔. สปฺปายมุตฺมาหารํ, ลทฺธา จิตฺตมนามยํ;
ลหุ มุทุ จ กมฺมญฺญํ, ยทา รูปํ ปวตฺตติฯ

๕๔๕. ตถา ปวตฺตรูปสฺส, ปวตฺตาการเภทิตํ;
ลหุตาทิตฺตยเมฺปตํ, สหวุตฺติ ตทา ภเวฯ

๕๔๖. สปฺปายปฏิเวธาย, ปฏิปตฺตุปการิกา;
สาการา รูปสมฺปตฺติ, ปญฺญเตฺตวํ มเหสินาฯ

๕๔๗. รูปโสฺสปจโย นาม, รูปสฺสาจยลกฺขโณ;
รูปุมฺมุชฺชาปนรโส, ปาริปูรีติ คยฺหติฯ

๕๔๘. ปวตฺติลกฺขณา รูป-สนฺตตีติ ปกาสิตา;
อนุปฺปพนฺธนรสา, อวิเจฺฉโทติ คยฺหติฯ

๕๔๙. รูปมาจยรูเปน , ชายติจฺจุปรูปริ;
เปกฺขโตปจายาการา, ชาติ คยฺหติ โยคินาฯ

๕๕๐. อนุปฺปพนฺธาการเรน, ชายตีติ สเมกฺขโต;
ตทายํ สนฺตตาการา, สมุปฏฺฐาสิ เจตสิฯ

๕๕๑. เอวมาโภคเภเทน, ชาติรูปํ ทฺวิธา กตํ;
อตฺถูปลทฺธิภาเวน, ชายนฺตํ วาถ เกวลํฯ

๕๕๒. รูปวิวิตฺตโมกาสํ, ปุรกฺขเตฺวน จียติ;
อภาวา ปน ภาวาย, ปวตฺตมิติ สนฺตติฯ

๕๕๓. เอวมาการเภทาปิ, สพฺพาการวรากโร;
ชาติรูปํ ทฺวิธากาสิ, ชาติรูปวิโรจโนฯ

๕๕๔. ชรตา กาลหรณํ, รูปานํ ปากลกฺขณา;
นวตาปายนรสา, ปุราณตฺตนฺติ คยฺหติฯ

๕๕๕. อนฺติมกฺขณสมฺปตฺติ, ปริภิชฺชนลกฺขณา;
อนิจฺจตา หรณรสา, ขยภาเวน คยฺหติฯ

๕๕๖. อิติ ลกฺขณรูปํ ตุ, ติวิธํ ภินฺนกาลิกํ;
สภาวรูปธเมฺมสุ, ตํตํกาโลปลกฺขิตํฯ

๕๕๗. เยน ลกฺขียติ รูปํ, ภินฺนาการํ ขเณ ขเณ;
วิปสฺสนานยตฺถาย, ตมิจฺจาห ตถาคโตฯ

๕๕๘. นิเจฺจวํ สปริเจฺฉทา, สวิการา สลกฺขณา;
อกิจฺฉา ปฏิเวธาย, ทยาปเนฺนน ตาทินาฯ

๕๕๙. รูปธมฺมา สภาเวน, วิชฺชมานาติ ภาสิตา;
อชฺฌตฺติกาทิเภเทน, พหุธา ภิชฺชเร กถํ;

๕๖๐. ทฺวารภูตา ปวเตฺตนฺติ, จิตฺตมตฺตาติ กปฺปิตํ;
รูปมชฺฌตฺติกํ ตสฺมา, ปสาทา พาหิรํปรํฯ

๕๖๑. วโณฺณ คโนฺธ รโสชา จ, ภูตรูปญฺจ ภาสิตํ;
อวินิโพฺภครูปํ ตุ, วินิโพฺภคํ ปเนตรํฯ

๕๖๒. สตฺตวิญฺญาณธาตูนํ, นิสฺสยตฺตา ยถารหํ;
ปสาทา หทยเญฺจว, วตฺถุนา วตฺถุ เทสิตํฯ

๕๖๓. ปญฺจวิญฺญาณุปาทินฺน-ลิงฺคาทิ จ ปวตฺติโต;
ปสาทา ชีวิตํ ภาวา, เจนฺทฺริยํ เนนฺทฺริยํปรํฯ

๕๖๔. ปญฺจวิญฺญาณกมฺมานํ, ปวตฺติมุขภาวโต;
ทฺวารํ ปสาทวิญฺญตฺติ-ปรมทฺวารมีริตํฯ

๕๖๕. ปฏิหญฺญนฺตญฺญมญฺญํ, ปสาทวิสยา ปน;
ตสฺมา สปฺปฏิฆํ นาม, รูปมปฺปฏิฆํปรํฯ

๕๖๖. ทฺวาราลมฺพณภาเวน , สภาเวเนว ปากฏา;
เต เอโวฬาริกํ ตสฺมา, เสสํ สุขุมมีริตํฯ

๕๖๗. โอฬาริกสภาเวน, ปริคฺคหสุขา ตหึ;
เต เอว สนฺติเกรูปํ, ทูเรรูปํ ปเนตรํฯ

๕๖๘. ตณฺหาทิฏฺฐีหุเปเตน, กมฺมุนาทินฺนภาวโต;
กมฺมชาตมุปาทินฺนํ, อนุปาทินฺนกํปรํฯ

๕๖๙. จกฺขุนา ทิสฺสมานตฺตา, สนิทสฺสนนามกํ;
รูปเมว ตโต เสส-มนิทสฺสนมพฺรวุํฯ

๕๗๐. สนิทสฺสนรูปญฺจ, รูปํ สปฺปฏิฆํ ตถา;
อนิทสฺสนมญฺญํ ตุ, ถูลํ สปฺปฏิฆํ มตํฯ

๕๗๑. อนิทสฺสนรูปญฺจ, เสสํ อปฺปฏิฆํ ตถา;
รูปํ ติวิธมิเจฺจวํ, วิภชนฺติ วิจกฺขณาฯ

๕๗๒. อปฺปตฺตโคจรคฺคาหิรูปํ จกฺขาทิกํ ทฺวยํ;
สมฺปตฺตคฺคาหิ ฆานาทิ-ตฺตยมคฺคาหิกํ รูปํฯ

๕๗๓. ทิฏฺฐํ รูปํ สุตํ สทฺโท, มุตํ คนฺธาทิกตฺตยํ;
วิญฺญาเณเนว เญยฺยตฺตา, วิญฺญาตมปรํ ภเวฯ

๕๗๔. หทยํ วตฺถุเมเวตฺถ, ทฺวารํ วิญฺญตฺติกทฺวยํ;
ปสาทา วตฺถุ จ ทฺวารํ, อญฺญํ ตฺภยวชฺชิตํฯ

๕๗๕. ภาทิตฺวา รูปมิเจฺจวํ, ตเสฺสว ปุน ปณฺฑิโต;
สมุฏฺฐานชนเกหิ, วิภาเวยฺย ยถารหํฯ

๕๗๖. กุสลากุสลํ กมฺม-มตีตํ กามิกํ ตถา;
รูปาวจรมิเจฺจวํ, ปญฺจวีสติธา ฐิตํฯ

๕๗๗. ปฏิสนฺธิมุปาทาย, สญฺชเนติ ขเณ ขเณ;
กามรูเปสุ รูปานิ, กมฺมชานิ ยถารหํฯ

๕๗๘. ชายนฺตํ ปญฺจวิญฺญาณ-ปาการุปฺปวิวชฺชิตํ;
ภวงฺคาทิมุปาทาย, สมุปฺปาเทติ มานสํฯ

๕๗๙. สีตุโณฺหตุสมญฺญาตา,
เตโชธาตุ ฐิติกฺขเณ;
ตเถวโชฺฌหฏาหาโร,
กาเม กายปฺปติฏฺฐิโตฯ

๕๘๐. อชฺฌตฺตํ ปน จตฺตาโร, พาหิโร ตฺปลพฺภติ;
สเพฺพ กามภเว รูเป, อาหาโร น สมีริโตฯ

๕๘๑. ปวเตฺต โหนฺติ จตฺตาโร, กมฺมเมโวปปตฺติยํ;
ชีวมานสฺส สเพฺพปิ, มตโสฺสตุ สิยา น วาฯ

๕๘๒. กมฺมํ จิโตฺตตุมาหาร-มิเจฺจวํ ปน ปณฺฑิตา;
รูปานํ ชนกเตฺตน, ปจฺจยาติ ปกาสยุํฯ

๕๘๓. หทยินฺทฺริยรูปานิ, กมฺมชาเนว จิตฺตชํ;
วิญฺญตฺติทฺวยมีเรนฺติ, สทฺโท จิโตฺตตุโช มโตฯ

๕๘๔. จิโตฺตตุกพฬีการ-สมฺภูตา ลหุตาทโย;
กมฺมจิโตฺตตุกาหาร-ชานิ เสสานิ ทีปเยฯ

๕๘๕. ชายมานาทิรูปานํ, สภาวตฺตา หิ เกวลํ;
ลกฺขณานิ น ชายนฺติ, เกหิจีติ ปกาสิตํฯ

๕๘๖. ยทิชาตาทโย เตส-มวสฺสํ ตํสภาวตา;
เตสญฺจ ลกฺขณานนฺติ, อนวตฺถา ภวิสฺสติฯ

๕๘๗. อฏฺฐารส ปนฺนรส, เตรส ทฺวาทสาติ จ;
กมฺมจิโตฺตตุกาหาร-ชานิ โหนฺติ ยถากฺกมํฯ

๕๘๘. **กลาปานิ** ยถาโยคํ, ตานิ สงฺคยฺห ปณฺฑิตา;
นว ฉ จตุโร เทฺวติ, เอกวีสติ ภาวยุํฯ

๕๘๙. ชีวิตญฺจาวินิโพฺภค-รูปญฺจ , สหวุตฺติโต;
สงฺคยฺห จกฺขุทสกํ, จกฺขุมาทาย ภาสิตํฯ

๕๙๐. ตถา โสตญฺจ ฆานญฺจ, ชิวฺหํ กายํ ยถากฺกมํ;
อิตฺถิภาวญฺจ ปุมฺภาวํ, วตฺถุมาทาย ทีปเยฯ

๕๙๑. อวินิโพฺภครูเปน, ชีวิตนวกํ ภเว;
อิเจฺจวํ **กมฺมชา** นาม, กลาปา นวธา ฐิตาฯ

๕๙๒. อวินิโพฺภครูปญฺจ, สุทฺธฏฺฐกมุทีริตํ;
กายวิญฺญตฺติยา สทฺธิํ, นวกนฺติ ปวุจฺจติฯ

๕๙๓. วจีวิญฺญตฺติสเทฺทหิ, ทสกํ ภาสิตํ ตถา;
ลหุตาเทกาทสกํ, ลหุตาทีหิ ตีหิปิฯ

๕๙๔. กายวิญฺญตฺติลหุตา-ทีหิ ทฺวาทสกํ มตํ;
วจีวิญฺญตฺติลหุตา-ทีหิ เตรสกํ ตถาฯ

๕๙๕. สเหตฺวาการเภทญฺจ, ตํตํกาโลปลกฺขิตํ;
อิติ **จิตฺตสมุฏฺฐานา,** ฉ กลาปาติ ภาสิตาฯ

๕๙๖. สุทฺธฏฺฐกํ ตุ ปฐมํ, สเทฺทน นวกํ มตํ;
ลหุตาเทกาทสกํ, ลหุตาทิสมายุตํฯ

๕๙๗. สเทฺทน ลหุตาทีหิ, ตถา ทฺวาทสกํ ภเว;
กลาปา **อุตุสมฺภูตา,** จตุเทฺธวํ ปกาสิตาฯ

๕๙๘. สุทฺธฏฺฐกญฺจ ลหุตา-เทกาทสกมิจฺจปิ;
กลาปา**หารสมฺภูตา,** ทุวิธาว วิภาวิตาฯ

๕๙๙. กลาปานํ ปริเจฺฉท-ลกฺขณตฺตา วิจกฺขณา;
น กลาปงฺคมิจฺจาหุ, อากาสํ ลกฺขณานิ จฯ

๖๐๐. อิเจฺจวํ จตุสมฺภูตา, กลาปา เอกวีสติ;
สเพฺพ ลพฺภนฺติ อชฺฌตฺตํ, พาหิโรตุสมุฏฺฐิตาฯ

๖๐๑. อฏฺฐกํ สทฺทนวก-มิติ เทฺวธาว ภาสิตา;
มตกาเยปิ เต เอว, สิยุมิจฺจาหุ ปณฺฑิตาฯ

๖๐๒. กาเม สเพฺพปิ ลพฺภนฺติ, สภาวานํ ยถารหํ;
สมฺปุณฺณายตนานํ ตุ, ปวเตฺต จตุสมฺภวาฯ

๖๐๓. ทสกาเนว สพฺพานิ, กมฺมชาเนว ชาติยํ;
จกฺขุโสตฆานภาว-ทสกานิ น วา สิยุํฯ

๖๐๔. วตฺถุกายทสกานิ, สภาวทสกานิ วา;
คพฺภเสยฺยกสตฺตานํ, ตโต เสสานิ สมฺภวาฯ

๖๐๕. กมฺมํ รูปํ ชเนเตวํ,
มานสํ สนฺธิโต ปรํ;
เตโชธาตุ ฐิติปฺปตฺตา,
อาหารโชฺฌหโฎ ตถาฯ

๖๐๖. อิเจฺจวํ จตุสมฺภูตา, รูปสนฺตติ กามินํ;
ทีปชาลาว สมฺพนฺธา, ยาวชีวํ ปวตฺตติฯ

๖๐๗. อายุโน วาถ กมฺมสฺส, ขเยโนภินฺนเมว วา;
อเญฺญน วา มรนฺตาน-มุปเจฺฉทกกมฺมุนาฯ

๖๐๘. สตฺตรสจิตฺตกฺขณมายุ รูปานมีริตํ;
สตฺตรสมจิตฺตสฺส, จุติจิโตฺตปรี ตโตฯ

๖๐๙. ฐิติกาลมุปาทาย, กมฺมชํ น ปรํ ภเว;
ตโต ภิชฺชตุปาทินฺนํ, จิตฺตชาหารชํ ตโตฯ

๖๑๐. อิเจฺจวํ มตสตฺตานํ, ปุนเทว ภวนฺตเร;
ปฎิสนฺธิมุปาทาย, ตถา รูปํ ปวตฺตติฯ

๖๑๑. ฆานชิวฺหากายภาวทสกาหารชํ ปน;
รูปํ รูปภเว นตฺถิ, ปฎิสนฺธิปวตฺติยํฯ

๖๑๒. ตตฺถ คนฺธรโสชา จ, น ลพฺภนฺตีติ เกจน;
กลาปา จ คเณตพฺพา, ตเตฺถตํ รูปวชฺชิตาฯ

๖๑๓. ฐิติกฺขณญฺจ จิตฺตสฺส, เต เอว ปฎิเสธยุํ;
จิตฺตภงฺคกฺขเณ รูป-สมุปฺปตฺติญฺจ วารยุํฯ

๖๑๔. จกฺขุโสตวตฺถุสทฺทจิตฺตชมฺปิ อสญฺญิสุ;
อรูเป ปน รูปานิ, สพฺพถาปิ น ลพฺภเรฯ

๖๑๕. อิตฺถํ ปเนตฺถ วิมเลน วิภาวนตฺถํ,
ธมฺมํ สุธมฺมมุปคมฺม สุราธิวาสํ;
รูปํ อรูปสวิภาคสลกฺขณํ ตํ,
วุตฺตํ ปวุตฺตมภิธมฺมนเย มยาปิฯ

๖๑๖. รูปวิภาคมิมํ สุวิภตฺตํ, รูปยโต ปน เจตสิ นิจฺจํ;
รูปสมิทฺธชิเนริตธเมฺม, รูปวตี อภิวฑฺฒติ ปญฺญาฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท รูปวิภาโค นาม

ฉโฎฺฐ ปริเจฺฉโทฯ

๗. สตฺตโม ปริเจฺฉโท

สพฺพสงฺคหวิภาโค

๖๑๗. จตุปญฺญาส ธมฺมา หิ, นามนาเมน ภาสิตา;
อฏฺฐารสวิธา วุตฺตา, รูปธมฺมาติ สพฺพถาฯ

๖๑๘. อภิเญฺญยฺยา สภาเวน, ทฺวาสตฺตติ สมีริตา;
สจฺจิกฏฺฐปรมตฺถา, วตฺถุธมฺมา สลกฺขณาฯ

๖๑๙. เตสํ ทานิ ปวกฺขามิ, **สพฺพสงฺคาหิกํ นยํ**;
อาภิธมฺมิกภิกฺขูนํ, หตฺถสารมนุตฺตรํฯ

๖๒๐. ทุกา ติกา จ ขนฺธายตนโต ธาตุสจฺจโต;
ปฏิจฺจสมุปฺปาทา จ, ปจฺจยา จ สมญฺญโตฯ

๖๒๑. ปจฺจโย เอว นิพฺพานมปจฺจยมสงฺขตํ;
อสงฺขารมนุปฺปาทํ, สสฺสตํ นิจฺจลกฺขณํฯ

๖๒๒. ปจฺจยา เจว สงฺขารา, สงฺขตา จ ตโตปเร;
อุปฺปาทวยธมฺมา จ, ปจฺจยฏฺฐิติกา ตถาฯ

๖๒๓. นิพฺพานํ รูปธมฺมา จ, วิปฺปยุตฺตาว เกวลํ;
อารมฺมณา เอว นาม, นาลมฺพนฺติ หิ กิญฺจิปิฯ

๖๒๔. เอกุปฺปาทนิโรธา จ, เอกาลมฺพณวตฺถุกา;
สํสฏฺฐา สมฺปยุตฺตา จ, สหชาตา ยถารหํฯ

๖๒๕. อญฺญมเญฺญนุปตฺถทฺธา, สพฺพตฺถ สหวุตฺติโน;
สารมฺมณารมฺมณา จ, จิตฺตเจตสิกา มตาฯ

๖๒๖. วิปสฺสนาย ภูมีติ, ตตฺถ เตภูมกา มตา;
โลกิยา ปริยาปนฺนา, วฏฺฏธมฺมา สอุตฺตราฯ

๖๒๗. สกฺกายธมฺมา สภยา, ตีรโมริมนามกํ;
สํโยชนิยา สมลา, ตถา นีวรณียกาฯ

๖๒๘. สํเกฺลสิกา ปรามฏฺฐา, อุปาทานียสาสวา;
โอฆนียา โยคนียา, คนฺถนียาติ ภาสิตาฯ

๖๒๙. อเญฺญ อปริยาปนฺนา, วิวฏฺฏา จาวิปสฺสิยา;
โลกุตฺตรานุตฺตรา จ, โนสํโยชนิยาทโยฯ

๖๓๐. กมฺมชาตา อุปาทินฺนา, นาม วุจฺจนฺติ สาสวา;
อนุปาทินฺนกา นาม, ตโต เสสา ปวุจฺจเรฯ

๖๓๑. ธมฺมา สปฺปฏิภาคาติ, กุสลากุสลา มตา;
อปฺปฏิภาคธมฺมาติ, ตทเญฺญ ปริทีปเยฯ

๖๓๒. สรณา จ ปหาตพฺพา, ทฺวาทสากุสลา ปน;
ตทเญฺญ อรณา นาม, ปหาตพฺพา น เกหิจิฯ

๖๓๓. รูปิโน รูปธมฺมา จ, นามธมฺมา อรูปิโน;
เอวมาทิปฺปเภเทน, **ทฺวิธา เภทํ** วิภาวเยฯ

๖๓๔. พาลา ธมฺมา ตปนียา, กณฺหา จ กฎุกปฺผลา;
อเสวิตพฺพา สาวชฺชา, ทฺวาทสากุสลา มตาฯ

๖๓๕. ปณฺฑิตา จาตปนียา, สุกฺกา จ สุขทายกา;
เสวิตพฺพานวชฺชา จ, กุสลา เอกวีสติฯ

๖๓๖. กฺริยา วิปากา รูปญฺจ, นิพฺพานนฺติ จตุพฺพิธา;
วุตฺตา อพฺยากตา นาม, ธมฺมา ตพฺพิปรีตโตฯ

๖๓๗. หีนา ธมฺมา ปริตฺตา จ, กามาวจรภูมิกา;
รูปารูปา ปวุจฺจนฺติ, มชฺฌิมา จ มหคฺคตาฯ

๖๓๘. อปฺปมาณา ปณีตา จ, ธมฺมา โลกุตฺตรา มตา;
สํกิลิฎฺฐสํเกฺลสิกา, ทฺวาทสากุสลา ตถาฯ

๖๓๙. อสํกิลิฎฺฐสํเกฺลสิกา, ธมฺมา เตภูมกาปเร;
อสํกฺลิฎฺฐาสํเกฺลสิกา, นว โลกุตฺตรา สิยุํฯ

๖๔๐. วิปากา เต ปวุจฺจนฺติ, วิปากา จตุภูมกา;
วิปากธมฺมา นามาติ, กุสลากุสลา มตาฯ

๖๔๑. กฺริยา รูปญฺจ นิพฺพานํ, น ปากํ น ตุ ปจฺจติ;
อาจยคามิโน ธมฺมา, ปุญฺญาปุญฺญาว สาสวาฯ

๖๔๒. วุตฺตาปจยคามิโน , กุสลานุตฺตรา ปน;
กฺริยา รูปญฺจ นิพฺพานํ, ปากา โจภยวชฺชิตาฯ

๖๔๓. ปฐมานุตฺตโร มโคฺค, ทสฺสนํ ภาวนาปเร;
ตทเญฺญ ทฺวยนิมฺมุตฺตา, สเพฺพปิ ปรมตฺถโตฯ

๖๔๔. สตฺต โลกุตฺตรา เหฎฺฐา, วุตฺตา เสกฺขาติ ตาทินา;
อรหตฺตผลเมว, อเสกฺขนฺติ ปกาสิตํฯ

๖๔๕. โลกิยาปิ จ นิพฺพานํ, ภาสิโตภยวชฺชิตา;
เอวมาทิปฺปกาเรหิ, **ติวิธา**ติ วิภาวเยฯ

๖๔๖. อตีตานาคตํ รูปํ, ปจฺจุปฺปนฺนมถาปรํ;
อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา, สุขุโมฬาริกํ ตถาฯ

๖๔๗. หีนํ ปณีตํ ยํ ทูเร, สนฺติเก วา ตเทกโต;
สพฺพํ รูปํ สโมธาย, **รูปกฺขนฺธ**ติ วุจฺจติฯ

๖๔๘. ตเถว **เวทนากฺขนฺธ,** นาม ยา กาจิ เวทนา;
สญฺญากฺขนฺธติ สญฺญา จ, ราสิภาเวน ภาสิตาฯ

๖๔๙. ฉฏฺฐธเมฺมสุ อสฺสาทํ, ตทสฺสาโทปเสวนํ;
วินิภุชฺช นิทเสฺสตุํ, ขนฺธทฺวยมุทาหฏํฯ

๖๕๐. วิวาทมูลสํสาร-กมเหตุนิทสฺสนํ;
สนฺธาย เวทนา สญฺญา, กตา นานาติ เกจนฯ

๖๕๑. จิตฺตสํสฏฺฐธมฺมานํ, เจตนามุขโต ปน;
สงฺขารกฺขนฺธนาเมน, ธมฺมา เจตสิกา มตาฯ

๖๕๒. สพฺพเภทํ ตถา จิตฺตํ, **วิญฺญาณกฺขนฺธ** สมฺมตํ;
เภทาภาเวน นิพฺพานํ, ขนฺธสงฺคหนิสฺสฏํฯ

๖๕๓. อาลมฺพนียภาเวน, อุปาทาโนปการโต;
ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติ, โลกุตฺตรวิวชฺชิตาฯ

๖๕๔. ยถา ถูลํ หิตตฺถาย, ปริคฺคาหกโยคินํ;
ธมฺมา เตภูมกา เอก-ภูมิภาวาย เทสิตาฯ

๖๕๕. ภาชนํ โภชนํ ตสฺส, พฺยญฺชนํ โภชโก ตถา;
ภุญฺชิตา จาติ ปเญฺจเต, อุปเมนฺติ ยถากฺกมํฯ

๖๕๖. คิลานสาลา เคลญฺญํ, อสปฺปาโยปเสวนา;
สมุฏฺฐานํ คิลาโนติ, อุปเมนฺติ จ ปณฺฑิตาฯ

๖๕๗. การโก การณํ ตตฺถ, อปราโธ จ การโก;
อปราธกโต โจโร, อิติ โจปมิตา ปุนฯ

๖๕๘. นิจฺจาธิปีฬนเฏฺฐน , ภาราติ ปริทีปิตา;
เกฺลสทุกฺขมุเขเนเต, ขาทกา จ นิรนฺตรํฯ

๖๕๙. อนตฺถาวหิตา นิจฺจมุกฺขิตฺตาสิกเวริโน;
มจฺจุมาราภิเธยฺยตฺตา, วธกาติ จ ภาสิตาฯ

๖๖๐. วิมทฺทาสหนํ รูปํ, เผณปิณฺฑํว ทุพฺพลํ;
มุหุตฺตรมณียตฺตา, เวทนา พุพฺพุฬูปมาฯ

๖๖๑. มรีจิกูปมา สญฺญา, วิปลฺลาสกภาวโต;
สงฺขาราปิ จ นิสฺสารา, กทลิกฺขนฺธสาทิสาฯ

๖๖๒. นานปฺปการํ จิเนฺตนฺตํ, นานาเกฺลสวิโมหิตํ;
ปลมฺภตีติ วิญฺญาณํ, มายาสมมุทีริตํฯ

๖๖๓ อิเจฺจวํ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ขนฺธา จ เกวลํ;
ปญฺจกฺขนฺธาติ นาเมน, เทสิตาติ วิภาวเยฯ

๖๖๔ อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, วิญฺญาณุปฺปตฺติการณํ;
ทฺวาราลมฺพณเภเทน, เทฺวธายตนมีริตํฯ

๖๖๕ จกฺขาทชฺฌตฺติกํ ตตฺถ, ฉทฺวารายตนํ ภเว;
พาหิรายตนํ นาม, ตถา รูปาทิโคจรํฯ

๖๖๖ อิติ วีถิปฺปวตฺตานํ, ทฺวาราลมฺพณสงฺคโห;
อาคเม อภิธมฺเม ตุ, สพฺพถาปิ ยถารหํฯ

๖๖๗ ตถาหนนฺตราตีโต, ชายมานสฺส ปจฺฉโต;
มโน สโพฺพปิ สพฺพสฺส, มนสฺสายตนํ **ภเว**ฯ

๖๖๘ ตถา ปุพฺพงฺคมเฎฺฐน, สหชานมรูปินํ;
ทฺวารภาเวน วิญฺญาณํ, สพฺพมายตนํ มตํฯ

๖๖๙ มนายตนมิเจฺจวํ, ปสาทายตนํ ตถา;
ปญฺจวิญฺญาณธมฺมานํ, อิติ ฉทฺธา วิภาวเยฯ

๖๗๐ ปญฺจปฺปสาทวิสยา, ปญฺจายตนสมฺมตา;
เสสํ รูปญฺจ นิพฺพานํ, สเพฺพ เจตสิกาติ จฯ

๖๗๑ เอกูนสฎฺฐิธมฺมานํ , ธมฺมายตนสงฺคโห;
อิติ ฉทฺธา ปกาเสนฺติ, พาหิรายตนํ พุธาฯ

๖๗๒ สุญฺญคาโมว ทฎฺฐพฺพ-มชฺฌตฺติกมสารโต;
คามฆาตกโจราว, ตํ หนนฺตํว พาหิรํฯ

๖๗๓ นามปฺปวตฺติมุฬฺหานํ, ตทุปฺปตฺติกการณํ;
ทฺวาทสายตนานีติ, วุตฺตมิตฺถํ มเหสินาฯ

๖๗๔ สมฺมตฺตา ภาวมเตฺตน, ธาเรนฺตีติ สลกฺขณํ;
ทฺวาราลมฺพตทุปฺปนฺน-ปริยาเยน เภทิตาฯ

๖๗๕ มนายตนเมตฺถาห, สตฺต วิญฺญาณธาตุโย;
เอกาทส ยถาวุตฺตา, อิจฺจ**ฎฺฐารส ธาตุโย**ฯ

๖๗๖ อนนฺตาทิกา มโนธาตุ, มโนวิญฺญาณธาตุยา;
ปเวสาปคเม ทฺวาร-ปริยาเยน ติฎฺฐติฯ

๖๗๗ เภรีตลทณฺฑโฆส-สมํ ฉกฺกํ ยถากฺกมํ;
กฎฺฐารณิปาวกาทิ-สมญฺจ ติวิธํ ภเวฯ

๖๗๘ ทุกฺขํ สมุทโย เจว, นิโรโธ จ ตถาปโร;
มโคฺค จาติ จตุทฺธาห, สจฺจํ สจฺจปรกฺกโมฯ

๖๗๙. ภาโร จ ภารทานญฺจ, ภารนิเกฺขปนํ ตถา;
ภารนิเกฺขปนูปาโย, อิโจฺจปมฺมํ ยถากฺกมํฯ

๖๘๐. โรโค โรคนิทานญฺจ, โรควูปสโม ตถา;
โรคเภสชฺชมิเจฺจว-มุปมาหิ จ ทีปิตํฯ

๖๘๑. วิสรุโกฺข รุกฺขมูลํ, รุกฺขเจฺฉโท ตถาปโร;
รุกฺขเจฺฉทกสตฺถนฺติ, จตุโธปมิตํ ตถาฯ

๖๘๒. ตีรโมริมสงฺขาตํ, มโหโฆ ปาริมํ ตถา;
ตทติกฺกมุปาโยติ, อุปเมนฺติ จ ตํ พุธาฯ

๖๘๓. สจฺฉิกตฺวาน ปจฺจกฺข-มิโจฺจปมฺมํ ยถากฺกมํ;
สมาจิกฺขิ วิโมกฺขาย, สจฺจํ ตจฺฉนิยามโตฯ

๖๘๔. ตถา หิ ทุกฺขํ นาพาธํ, นาญฺญํ ทุกฺขา จ พาธกํ;
พาธกตฺตนิยาเมน, ทุกฺขสจฺจมิตีริตํฯ

๖๘๕. ตํ วินา นาญฺญโต ทุกฺขํ, น โหติ น จ ตํ ตโต;
ทุกฺขเหตุนิยาเมน, สจฺจมาห วิสตฺติกํฯ

๖๘๖. นาญฺญา นิพฺพานโต สนฺติ, น จ สนฺตํ น ตํ ยโต;
สนฺตภาวนิยาเมน, นิพฺพานํ สจฺจมุตฺตมํฯ

๖๘๗. นาญฺญํ มคฺคาจ นิยฺยานํ, อนิยฺยาโน น จาปิ โส;
ตสฺมา นิยฺยานภาเวน, มโคฺค สจฺจนฺติ สมฺมโตฯ

๖๘๘. อิติ ตจฺฉาวิปลฺลาส-ภูตภาโว จตูสฺปิ;
สจฺจโฏฺฐติ วินิทฺทิโฏฺฐ, ทุกฺขาทีสฺววิเสสโตฯ

๖๘๙. ปีฬนโฏฺฐ สงฺขตโฏฺฐ, สนฺตาปโฏฺฐ จ ภาสิโต;
วิปรีณามโฏฺฐ จาติ, ทุกฺขเสฺสวํ จตุพฺพิธาฯ

๖๙๐. อายูหนา นิทานา จ, สํโยคา ปลิโพธโต;
ทุกฺขสฺสมุทยสฺสาปิ, จตุธตฺถา ปกาสิตาฯ

๖๙๑. นิสฺสารณา วิเวกา จา-สงฺขตามตโต ตถา;
อตฺถา ทุกฺขนิโรธสฺส, จตุธาว สมีริตาฯ

๖๙๒. นิยฺยานโต เหตุโต จ,
ทสฺสนาธิปเตยฺยโต;
มคฺคสฺสาปิ จตุเทฺธว-
มิติ โสฬสธา ฐิตาฯ

๖๙๓. สจฺจิกฏฺฐปรมตฺถํ, ตจฺฉาภิสมยฏฺฐโต;
ตถตฺถมปิ สจฺจฏฺฐํ, ปฏฺฐเปเนฺตตฺถ ปณฺฑิตาฯ

๖๙๔. เตเทตํ ปฏิวิชฺฌนฺติ, อริยาว จตุพฺพิธํ;
วุตฺตมริยสจฺจนฺติ, ตสฺมา นาเถน ตํ กถํ;

๖๙๕. ชาติ ชรา จ มรณํ, โสโก จ ปริเทวนา;
ทุกฺขญฺจ โทมนสฺสญฺจ, อุปายาโส ตถาปโรฯ

๖๙๖. อปฺปิเยหิ จ สํโยโค, วิปฺปโยโค ปิเยหิ จ;
ยมฺปิ น ลภติจฺฉนฺโต, ตมฺปิ ทุกฺขมิทํ มตํฯ

๖๙๗. อปาเยสุปฺปชฺชนฺตา, จวนฺตา เทวโลกโต;
มนุเสฺสสุ จ ชีรนฺตา, นานาพฺยสนปีฬิตาฯ

๖๙๘. โสจนฺตา ปริเทวนฺตา, เวเทนฺตา ทุกฺขเวทนํ;
โทมนเสฺสหิ สนฺตตฺตา, อุปายาสวิฆาติโนฯ

๖๙๙. อนิฏฺเฐหิ อกเนฺตหิ, อปฺปิเยหิ สมายุตา;
สงฺขาเรหิ จ สเตฺตหิ, นานานตฺถวิธายิภิฯ

๗๐๐. อิฏฺเฐหิ ปิยกเนฺตหิ, มนาเปหิ วิโยชิตา;
สงฺขาเรหิ จ สเตฺตหิ, นานาสมฺปตฺติทายิภิฯ

๗๐๑. ทุกฺขาปคมมิจฺฉนฺตา , ปตฺถยนฺตา สุขาคมํ;
อลพฺภเนยฺยธเมฺมสุ, ปิปาสาตุรมานสาฯ

๗๐๒. กิจฺฉาธิปนฺนา กปณา, วิปฺผนฺทนฺตา รุทมฺมุขา;
ตณฺหาทาสา ปราภูตา, ภวสํสารสํกเฏฯ

๗๐๓. ยํ เตภูมกนิสฺสนฺทํ, กฏุกํ คาฬฺหเวทนํ;
เวเทนฺติ สํสารผลํ, ตํชาตาทิํ วินา กุโตฯ

๗๐๔. ตสฺมา ชาตาทิเภเทหิ, พาธมานา ภยาวหา;
ทุกฺขา จ ทุกฺขวตฺถุ จ, พหุธาปิ ปปญฺจิตาฯ

๗๐๕. เต สเพฺพ ปญฺจุปาทาน-กฺขนฺธา เอว สมาสโต;
ทุกฺขาธิฏฺฐานภาเวน, ทุกฺขตาย นิยามิตาฯ

๗๐๖. ตสฺมา เตภูมกา ธมฺมา, สเพฺพ ตณฺหาวิวชฺชิตา;
ทุกฺขสจฺจนฺติ เทเสสิ, เทสนากุสโล มุนิฯ

๗๐๗. วิราคเตชาลาเภน , ตณฺหาเสฺนหสิเนหิตํ;
วิสรุโกฺขว ชาตาทินานานตฺถผโลทยํฯ

๗๐๘. มนฺทิราคานุพเนฺธน, สนฺตานมวกฑฺฒิตํ;
ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติภาเวน ปริวตฺตติฯ

๗๐๙. ปติฏฺฐิตญฺจ ตเตฺถตมตฺตเสฺนหานุเสวนํ;
โคจรานุนยาพทฺธํ, ราคมุจฺฉาสโมหิตํฯ

๗๑๐. กิลสราสิปริกิลิฏฺฐํ, พฺยสโนปทฺทวาหตํ;
ทุกฺขสลฺลสมาวิทฺธํ, วิหญฺญติ นิรนฺตรํฯ

๗๑๑. หเว วิราคเตเชน, วิจฺฉินฺเนน สติ สพฺพถา;
เกน พเนฺธน สนฺตาน-มาเนสฺสติ ภวนฺตรํฯ

๗๑๒. ภวนฺตรมสมฺปเตฺต, สนฺตานมฺหิ วิวฏฺฏิเต;
กิมธิฏฺฐาย ชาตาทิทุกฺขธมฺมา ปวตฺตเรฯ

๗๑๓. ตสฺมา โมกฺขวิปเกฺขน, ตณฺหาทุกฺขวิธายินี;
ทุกฺขสมุทโย นาม, สจฺจมิจฺจาห นายโกฯ

๗๑๔. สพฺพทุกฺขวินิมุตฺตํ, สพฺพเกฺลสวินิสฺสฏํ;
ทุกฺขนิโรธนาเมน, สจฺจํ วุจฺจติ อจฺจุตํฯ

๗๑๕. ทุกฺขญฺจ ปริชานโนฺต, ปชหํ ทุกฺขสมฺภวํ;
นิพฺพานํ ปทมารพฺภ, ภาวนาวีถิโมสโฏฯ

๗๑๖. นิยฺยานฏฺฐงฺคิโก **มโคฺค,** สพฺพทุกฺขวิมุตฺติยา;
ทุกฺขนิโรธคามีติ, สจฺจํ ตสฺมา ตมีริตํฯ

๗๑๗. จตุสจฺจวินิมุตฺตา, เสสา โลกุตฺตรา มตา;
มคฺคงฺคสมฺปยุตฺตา จ, ผลธมฺมา จ สพฺพถาฯ

๗๑๘. อิตฺถํ สเหตุกํ ทุกฺขํ, โสปายามตนิพฺพุตึ;
ปฏิปตฺติหิตตฺถาย, วิภาเวติ วินายโกฯ

๗๑๙. สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ, เทเสตฺวาน อนุตฺตโร;
จตฺธา**ริยสจฺจานิ,** วิภชีติ วิภาวเยฯ

๗๒๐. ตพฺภาวภาวิภาเวน , ปจฺจยาการลกฺขิตํ;
ติยทฺธํ ทฺวาทสงฺคญฺจ, วีสตาการสงฺคหํฯ

๗๒๑. ติสนฺธิ จตุสเงฺขปํ, ติวฏฺฏญฺจ ติลกฺขณํ;
เตภูมกํ ทฺวิมูลญฺจ, จตุกฺกนยมณฺฑิตํฯ

๗๒๒. ปเจฺจกํ จตุคมฺภีร-มนุปุพฺพววตฺถิตํ;
อวิชฺชากูฏสงฺขาตํ, พนฺธาวิเจฺฉทมณฺฑลํฯ

๗๒๓. โสกาทีนตฺถนิสฺสนฺทํ, เกวลํ ทุกฺขปิณฺฑิตํ;
ปฏิจฺจสมุปฺปาโทติ, ภวจกฺกํ ปวุจฺจติฯ

๗๒๔. ปฏิวิทฺธาย วิชฺชาย, ภงฺคาวิชฺชาย สพฺพถา;
วิวฏฺฏตานุปุเพฺพน, เหตุภงฺคา ยถากฺกมํฯ

๗๒๕. อสฺมิํ สติ อิทํ โหติ, อสฺสุปฺปาทา อิทํ ภเว;
อสตาสฺมิํ น ตํ โหติ, ตสฺส ภงฺคาว ภิชฺชติฯ

๗๒๖. เอตมตฺถํ ปุรกฺขตฺวา, ปจฺจยฏฺฐิติ ทสฺสิตา;
ปฏิจฺจสมุปฺปาทสฺส, อิทปฺปจฺจยตา นเยฯ

๗๒๗. ตถา หิ ชาติยาปาห, ปจฺจยตฺตํ มหามุนิ;
ชรามรณธมฺมานํ, มตฺตาเภเทปิ วตฺถุโตฯ

๗๒๘. อาหจฺจปจฺจยฏฺฐมฺหิ, เนทิสี ปจฺจยฏฺฐิติ;
ตตฺถ ธมฺมนฺตรเสฺสว, ปจฺจยโฏฺฐ วิภาวิโตฯ

๗๒๙. วุตฺตมาจริเยเนตํ, ปฏฺฐานนยสงฺคเห;
ลพฺภมานนยํ ตาว, ทสฺสนตฺถํ ปปญฺจิโตฯ

๗๓๐. เอตฺถ ตสฺมานุเปกฺขิตฺวา, อาหจฺจ นิยมํ พุโธ;
ตพฺภาวภาวิมตฺตน, ปจฺจยตฺถํ วิภาวเยฯ

๗๓๑. ตตฺถาวิชฺชา จ สงฺขารา, **อทฺธาตีโต**ติ ภาสิตา;
วิญฺญาณํ นามรูปญฺจ, สฬายตนสญฺญิตํฯ

๗๓๒. ผโสฺส จ เวทนา ตณฺหา, อุปาทานํ ภโวติ จ;
ปจฺจุปฺปโนฺน ภเว **อทฺธา,** ภเว **อทฺธา อนาคโต**ฯ

๗๓๓. ชาติ ชรา มรณนฺติ, เทฺวธา โหติ จ สพฺพถา;
กาลตฺตยววตฺถานํ, **ติยทฺธ**มิติ ทีปเยฯ

๗๓๔. ตตฺถา**วิชฺชา**ติ อญฺญาณํ, จตุสเจฺจสุ ภาสิตํ;
ปุพฺพเนฺต จาปรเนฺต จ, ปจฺจยฏฺฐิติยํ ตถาฯ

๗๓๕. อปุญฺญาติสงฺขาโรติ, วุตฺตา ทฺวาทส เจตนา;
ตถา ปุญฺญาภิสงฺขาโร, กามรูเปสุ ภาสิโตฯ

๗๓๖. อาเนญฺชาติสงฺขาโรติ, วุตฺตารุปฺปา จตุพฺพิธา;
กายพฺพจีมโนทฺวารํ, ปตฺวา ตาเยว เจตนาฯ

๗๓๗. วุตฺตา กายวจีจิตฺตสงฺขาราติ มเหสินา;
สงฺขาราติ วิภเตฺตวเมกูนตึส เจตนาฯ

๗๓๘. เอกูนวีสติวิธํ, ปฏิสนฺธิกฺขเณ ตถา;
ปวเตฺต ทฺวตฺตึสวิธํ, **วิญฺญาณํ** ปากมานสํฯ

๗๓๙. ติวิธํ เวทนา สญฺญา, สงฺขาราติ วิเภทิตํ;
นามรูปํ ตุ ทุวิธํ, ภูโตปาทายเภทโตฯ

๗๔๐. **สฬายตน**สงฺขาตํ, จกฺขาทชฺฌตฺติกํ มตํ;
จกฺขุสมฺผสฺสาทิเภทา, **ผโสฺส** ฉธา ปกาสิโตฯ

๗๔๑. สุขา ทุกฺขา อุเปกฺขาติ, **เวทนา** ติวิธา ภเว;
กาเม ภเว จ วิภเว, **ตณฺหา**ติ ติวิธา มตาฯ

๗๔๒. กามุปาทานาทิเภทา, **อุปาทานา** จตุพฺพิธา;
กโมฺมปปตฺติเภเทน, **ภโว** นาม ทฺวิธา มโตฯ

๗๔๓. อตฺตภาวาภินิพฺพตฺติ, **ชาติ** นาม **ชรา** ปน;
ปุราณภาโว **มรณํ,** ปริโยสานมีริตํฯ

๗๔๔. **ทฺวาทสงฺคปฺปเภเทน,** วิภเตฺตวํ มเหสินา;
ปฏิจฺจสมุปฺปาโทติ, ปจฺจยา เอว เกวลาฯ

๗๔๕. ปฏิจฺจ ผลภาเวน, สาเปกฺขํ ฐิตมตฺตนิ;
อปจฺจกฺขาย สงฺคนฺตฺวา, อุปฺปาเทนฺตีติ ปจฺจยาฯ

๗๔๖. อวิชฺชาสงฺขารานํ ตุ, คหเณ คหิตาว เต;
ตณฺหุปาทานภวาปิ, อิติ ปเญฺจตฺถ เหตุโยฯ

๗๔๗. ตณฺหุปาทานภวานํ, คหเณ คหิตา ปุน;
อวิชฺชา สงฺขารา จาติ, ปเญฺจเวตฺถาปิ เหตุโยฯ

๗๔๘. วิญฺญาณาทิสรูเปน, ทสฺสิตํ ผลปญฺจกํ;
ชาติชฺชรามรเณน, ตเทว คหิตํ ปุนฯ

๗๔๙. อตีเต เหตโว ปญฺจ, อิทานิ ผลปญฺจกํ;
อิทานิ เหตโว ปญฺจ, อายตึ ผลปญฺจกํฯ

๗๕๐. อิตฺถํ เภเทน สงฺคยฺห, ทฺวาทสงฺคํ วิจกฺขณา;
อตฺถาปตฺติวิเสเสน, **วีสตาการ**มีรยุํฯ

๗๕๑. เหตุผลํ ผลเหตุ, ปุน เหตุผลนฺติ จ;
ติสนฺธิ จตุสเงฺขปํ, ตเมวาหุ วิภาวิโนฯ

๗๕๒. อวิชฺชาตณฺหุปาทานา, เกฺลสวฏฺฏนฺติ ภาสิตา;
ภเวกเทโส สงฺขารา, กมฺมวฏฺฏํ ตโตปรํฯ

๗๕๓. วิปากวฏฺฏมิเจฺจวํ, วิวเฏฺฏนาวิวฏฺฏิตํ;
ติวฏฺฏวฏฺฏิตํ หุตฺวา, วฏฺฏเมตํ ปวตฺตติฯ

๗๕๔. อนิจฺจญฺจ ขยเฏฺฐน, ทุกฺขเมตํ ภยฏฺฐโต;
อนตฺตาสารกเฏฺฐน, วฏฺฏเมวํ **ติลกฺขณํ**ฯ

๗๕๕. สํสารเสฺสว วุตฺตายํ, ปจฺจยานํ ปรมฺปรา;
ปฏิจฺจสมุปฺปาโทติ, ตโต **เตภูมโก** มโตฯ

๗๕๖. พนฺธาวิชฺชาณฺฑโกเสน, วิชฺชาทิเภทวชฺชิตา;
วิมุตฺติรสมปฺปตฺตา, ภวตณฺหาปิปาสิตาฯ

๗๕๗. อภิสงฺขารภาเวน, ปฏิพนฺธติ สนฺตติ;
ตถาภิสงฺขตา ปาก-ภาวาย ปริวตฺตติฯ

๗๕๘. วิปากา ปุน กมฺมานิ, ปากานิ ปุน กมฺมโต;
อิเจฺจวํ ปริยาเยน, สํสาโรยํ ปวตฺตติฯ

๗๕๙. อิจฺจาวิชฺชาภวตณฺหา, วโฏฺฏปตฺถมฺภกา มตา;
สมฺปยุตฺตานุสยิตา, ตสฺมา วฏฺฏํ **ทฺวิมูลกํ**ฯ

๗๖๐. ปจฺจยปจฺจยุปฺปนฺน-สนฺตานเภทโต ปน;
นานาภูตานเมกนฺตํ, พีชรุกฺขาทโย วิยฯ

๗๖๑. ตถาปิ เตสํ ธมฺมานํ, วตฺถุลกฺขณเภทโต;
ทีปวฏฺฏิสิขานํว, นตฺถิ เอกนฺตเมกตาฯ

๗๖๒. เหตุเหตุสมุปฺปนฺนา, อีหาโภควิวชฺชิตา;
ปจฺจยาย จ ปเจฺจตุ-มพฺยาปารา ตโต มตาฯ

๗๖๓. อวิชฺชาทีนเมวาถ, สมฺภเว สมฺภวนฺติ จ;
สงฺขาราทิสภาวาติ, ฐิเตวํธมฺมตาย เตฯ

๗๖๔. อิตฺถเมกตฺตนานตฺตา, อพฺยาปาโร ตถาปโร;
เอเตฺถวํธมฺมตา เจติ, **นยา** วุตฺตา จตุพฺพิธาฯ

๗๖๕. ผลานํ ปจฺจยุปฺปตฺติ, ปจฺจยโตฺถ จ เหตุสุ;
สภาวปฏิเวโธ จ, เทสนา จิตฺตตาติ จฯ

๗๖๖. อตฺถธมฺมปฏิเวธ-เทสนานํ ยถากฺกมํ;
อติคมฺภีรภาเวน, **จตุคมฺภีร**มีริตํฯ

๗๖๗. ปธานการณตฺตา หิ, อวิชฺชาทิปรมฺปรา;
กเมน สงฺขาราทีนํ, ปจฺจยาติ **ววตฺถิตา**ฯ

๗๖๘. ตถา หิ ชาติยา เอว, ชรามรณสมฺภโว;
อชาตานํ ชรา วาถ, มรณํ วา กุโต ภเวฯ

๗๖๙. ภาโวปปตฺติสงฺขาตา, ชาติ กมฺมภโวหิตา;
องฺกุโร วิย พีชมฺหา, ตตฺถ ตโตฺถปลพฺภติฯ

๗๗๐. สมฺปโยคานุสยโต, อุปาทานปฺปติฏฺฐิตา;
อายูหนฺติ จ กมฺมานิ, อากฑฺฒโนฺตปปตฺติกํฯ

๗๗๑. อุปาทานิยธเมฺมสุ , ตณฺหาเสฺนหปิปาสิตา;
ทฬฺหี กุพฺพนฺตุปาทานํ, ปิยรูปาภินนฺทิโนฯ

๗๗๒. เวทนีเยสุ ธเมฺมสุ, อสฺสาทมนุปสฺสโต;
เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, สมุฏฺฐาย ปวฑฺฒติฯ

๗๗๓. อิฏฺฐานิฏฺฐญฺจ มชฺฌตฺตํ, ผุสนฺตา ปน โคจรํ;
เวเทนฺติ เวทนํ นาม, นาผุสนฺตา กุทาจนํฯ

๗๗๔. สุสตาลมฺพณเณฺจโส, สฬายตนสมฺภเว;
ทฺวาราภาเว กุโต ตสฺส, สมุปฺปตฺติ ภวิสฺสติฯ

๗๗๕. สฬายตนเมตญฺจ, นามรูปูปนิสฺสิตํ;
ฉผสฺสทฺวารภาเวน, ปวตฺตติ ยถารหํฯ

๗๗๖. ปุพฺพงฺคมาธิฏฺฐาเนน, วิญฺญาเณน ปติฏฺฐเห;
นามรูปํ อุปตฺถทฺธํ, ปฏิสนฺธิปวตฺติยํฯ

๗๗๗. สงฺขารชนิตํ หุตฺวา, ปติฏฺฐาติ ภวนฺตเร;
วิญฺญาณํ ชนกาภาเว, ตสฺสุปฺปตฺติ กถํ ภเวฯ

๗๗๘. อวิชฺชายานุสยิเต, ปฏิเวธวิโรธิเต;
วฏฺฏานุคตสนฺตาเน, ปฏิสนฺธิผลาวเหฯ

๗๗๙. ปากธมฺมา สภาเวน, ปวตฺตนฺติ หิ เจตนา;
อวิชฺชาปจฺจยา โหนฺติ, สงฺขาราติ ตโต มตาฯ

๗๘๐. ปฏิวิเทฺธสุ สเจฺจสุ, ปจฺจยานํ ปรมฺปรา;
วิฆาตียติ สพฺพาปิ, ตโต วฏฺฏํ วิวฏฺฏติฯ

๗๘๑. อิจฺจาวิชฺชาวิโรเธน, ตสฺสา วฏฺฏปฺปวตฺติยา;
สงฺฆาตนิกภาเวน, อวิชฺชา กูฏสมฺมตาฯ

๗๘๒. ชรามรณสงฺฆาฏ-ปฏิปีฬิตเจตสํ;
เกฺลสมุจฺฉาปเรตานํ, สา จาวิชฺชา ปวฑฺฒติฯ

๗๘๓. อิจฺจาพทฺธมวิเจฺฉทํ, อิทปฺปจฺจยมณฺฑลํ;
จกฺกเนมิสมาวฏฺฏํ, กเมน ปริวตฺตติฯ

๗๘๔. วฏฺฏสฺส ทฺวาทสงฺคสฺส, ตสฺส เตภูมกสฺส ตุ;
ทุกฺขกฺขนฺธสฺส ทเสฺสสิ, นิสฺสเนฺทน นิทสฺสนํฯ

๗๘๕. โสกญฺจ ปริเทวญฺจ, ตถา ทุกฺขญฺจ กายิกํ;
โทมนสฺสมุปายาสํ, นานาพฺยสนสมฺภวํฯ

๗๘๖. อิจฺจาตุรมนิจฺจนฺตํ, มโหปทฺทวสงฺกุลํ;
พหุปเกฺลสุปสฺสฏฺฐํ, ทุกฺขเมตนฺติ ปิณฺฑิตํฯ

๗๘๗. อิเจฺจวํ ปญฺจุปาทาน-กฺขนฺธเภทิตสงฺคโห;
อตฺตภาวภวรโถ, หตฺถมุตฺตํว ยนฺตกํฯ

๗๘๘. อติฏฺฐิตินิวาเสสุ, สํสรนฺต นิรนฺตรํ;
จเกฺกเนเตน ยาตีติ, ภวจกฺกมิทํ มตํฯ

๗๘๙. อวิชฺชาณฺฑํ ปทาเลตฺวา, ปฏิเวธปฺปวตฺติยา;
ปจฺจยปฺปจฺจยุปฺปนฺนา, สุปฏฺฐนฺติ สภาวโตฯ

๗๙๐. อนิจฺจา ทุกฺขนตฺตา จ, ภงฺควโนฺต ภยาวหา;
สาทีนวาติ สงฺขาย, วิวฏฺฏมภิติฏฺฐติฯ

๗๙๑. ตโต สานุสยา ตณฺหา, นิรุชฺฌติ ปุนพฺภเว;
สนฺตานรติยาภาวา, น ปกฺขนฺทติ สนฺธิยํฯ

๗๙๒. อวิรุฬฺหิกภาเวน, ตตฺถ วฏฺฏวิโรธิเต;
อภิสงฺขารภาเวน, น ปวตฺตนฺติ เจตนาฯ

๗๙๓. ปฏิสนฺธิปวตฺตีปิ, น ชเนนฺติ ภวนฺตเร;
อิจฺจาวิชฺชานิโรเธน, นิรุทฺธา กมฺมเจตนาฯ

๗๙๔. ปจฺจยตฺถนิโรเธน, สงฺขารานํ นิโรธโต;
วิญฺญาณํ ชนกาภาวา, นิรุทฺธมิติ วุจฺจติฯ

๗๙๕. วิญฺญาณาทินิโรธา จ, นามรูปาทิกํ ตถา;
ทุกฺขกฺขนฺธสฺสิมเสฺสวํ, นิโรโธติ ปวุจฺจติฯ

๗๙๖. อิติ วฏฺฏวิวฏฺฏานํ, วสา เทฺวธา วิภาวิโต;
ปฏิจฺจสมุปฺปาโทติ, เทสิโตยํ มเหสินาฯ

๗๙๗. สพฺพสงฺขตธมฺมานํ , สเพฺพ ธมฺมาปิ ปจฺจยา;
ชนกา เจวุปตฺถมฺภา, สํวิภตฺตา ยถารหํฯ

๗๙๘. อาหจฺจ ปจฺจยเฏฺฐน, จตุวีสติธา ฐิตา;
เหตาลมฺพณาธิปตานนฺตรสมนนฺตราฯ

๗๙๙. สหชาตอญฺญมญฺญ-นิสฺสยา โจปนิสฺสโย;
ปุเรชาตา ปจฺฉาชาตา-เสวนา กมฺมเมว จฯ

๘๐๐. ปากาหารินฺทฺริยชฺฌาน-มคฺคงฺคสมฺปยุตฺตกา;
วิปฺปยุตฺตตฺถิ นตฺถิ จ, วิคตาวิคตนฺติ จฯ

๘๐๑. ปญฺจาตีตาว กมฺมํ ตุ, วตฺตมานญฺจ อีริตํ;
สพฺพถาปิ ตโย วุตฺตา, วตฺตมานา ตโตปเรฯ

๘๐๒. ฉธา นามํ ตุ นามสฺส, ปญฺจธา นามรูปินํ;
เอกธา ปุน รูปสฺส, รูปํ นามสฺส เจกธาฯ

๘๐๓. ปญฺญตฺตินามรูปานิ, นามสฺส ทุวิธา ทฺวยํ;
ทฺวยสฺส นวธา เจติ, ฉพฺพิธา ปจฺจยา กถํฯ

๘๐๔. นิรุทฺธานนฺตรา เอว, ชายนฺตานมนนฺตรํ;
นามธมฺมาว นามานํ, ชนกโตฺตปการกาฯ

๘๐๕. นิรนฺตรปฺปวตฺติยา, อนุรูปมนนฺตรา;
อนนฺตรปจฺจเยน, ปจฺจโยติ ปกาสิตาฯ

๘๐๖. สมนนฺตรภาเวน, เตสํ เต เอว ปจฺจยา;
สมนนฺตรนาเมน, ปจฺจโยติ ปกาสิตาฯ

๘๐๗. นตฺถิภาวาย ธมฺมานํ, นตฺถิตาโยปการกา;
นตฺถิปจฺจยนาเมน, วุตฺตา เต เอว ตาทินาฯ

๘๐๘. โอกาสทานภาเวน, วิคตาโวปการกา;
ธมฺมา เต เอว วุจฺจนฺติ, **วิคต**ปฺปจฺจโยติ จฯ

๘๐๙. ชวา ปคุณภาวาย, ชวานมุปการกา;
อาเสวนปจฺจโยติ, นิรุทฺธานนฺตรา มตาฯ

๘๑๐. สํสฏฺฐสหชาตานํ, สมฺปโยเคน ปจฺจยา;
สมฺปยุตฺตปจฺจโยติ, นามา นามานมีริตาฯ

๘๑๑. อนิจฺจโก วตฺตมาโน จ, ปญฺจาตีตา ยถารหํ;
อรูปานมรูปา จ, **ปจฺจยา ฉพฺพิธา** มตาฯ

๘๑๒. ปวเตฺต จิตฺตชาตานํ, กมฺมชานญฺจ สนฺธิยํ;
รูปานํ สหชาตาน-มรูปานญฺจ ตาทินาฯ

๘๑๓. เหตุภูตา ฉ ธมฺมาปิ, มูลเฏฺฐโนปการกา;
เหตุปจฺจยภาเวน, ปจฺจโยติ ปกาสิตาฯ

๘๑๔. ตถา นิชฺฌายนเฏฺฐน, เตสเมโวปการกา;
ฌานปจฺจยนาเมน, ฌานธมฺมา วิภาวิตาฯ

๘๑๕. ตเถว นิยฺยานเฏฺฐน, ปจฺจยาติ ปกาสิตา;
มคฺคปจฺจยนาเมน, มคฺคงฺคา จ มเหสินาฯ

๘๑๖. เตสเมว จ ธมฺมานํ, สหชาตาติ เจตนา;
กมฺมพฺยาปาราภาเวน, วตฺตมานา จ ปจฺจยาฯ

๘๑๗. กฏตฺตารูปปากานํ, นานกฺขณิกเจตนา;
อภิสงฺขารภาเวน, ชนกปฺปจฺจยา มตาฯ

๘๑๘. อิเจฺจวํ ทุวิธา เภทา, วิปฺผารเฏฺฐน เจตนา;
กมฺมปจฺจยนาเมน, ปจฺจโยติ ปกาสิตาฯ

๘๑๙. รูปานํ สหชาตานํ, อญฺญมญฺญมรูปินํ;
ปจฺจยา สนฺตภาเวน, **วิปากา** สมุทีริตาฯ

๘๒๐. เอโกตีโตปิ จตฺตาโร, วตฺตมานาติ **ปญฺจธา**;
ปจฺจยา นามธมฺมาว, **นามรูปาน**มีริตาฯ

๘๒๑. อิมสฺส รูปกายสฺส, ปจฺฉาชาโตปการโก;
ปจฺฉาชาตปจฺจโยติ, **นามํ รูปานเมกธา**ฯ

๘๒๒. สตฺตวิญฺญาณธาตูนํ , ฉ วตฺถูนิ ปวตฺติยํ;
ปญฺจวิญฺญาณวีถิยา, ปญฺจาลมฺพา ยถากฺกมํฯ

๘๒๓. ปุเรชาตวิเสเสน, นามานมุปการกา;
ปุเรชาตปจฺจโยติ, **รูปํ นามสฺส เจกธา**ฯ

๘๒๔. จิตฺตเจตสิกา ธมฺมา, ยํ ยมารพฺภ ชายเร;
อาลมฺพณปจฺจโยติ, สพฺพเมตํ ปวุจฺจติฯ

๘๒๕. ยมาลมฺพํ ครุํ กตฺวา, นามธมฺมา ปวตฺตเร;
สฺวายเมวาลมฺพณูป-นิสฺสโยติ ปกาสิโตฯ

๘๒๖. อนนฺตรปจฺจเยน, เย ธมฺมา ปจฺจยา มตา;
เต เอว วานนฺตรูป-นิสฺสโยติ ปกาสิโตฯ

๘๒๗. ราคสทฺธาทโย ธมฺมา, อชฺฌตฺตมนุวาสิตา;
สตฺตสงฺขารธมฺมา จ, พหิโทฺธปนิเสวิตาฯ

๘๒๘. ราคสทฺธาทิธมฺมานํ, กมฺมํ ปากานมิจฺจยํ;
ปกตูปนิสฺสโยติ, ปฏฺฐเปสิ ตถาคโตฯ

๘๒๙. อิเจฺจวํ พลวเฏฺฐน, นิสฺสเยโนปการกา;
อุปนิสฺสยนาเมน, ปจฺจโยยํ ติธา มโตฯ

๘๓๐. รูปารูปํ ปนิเจฺจวํ, เตกาลิกมกาลิกา;
ปญฺญตฺติ เจว นามานํ, ปจฺจโย ทุวิโธ มโตฯ

๘๓๑. อาลมฺพาธิปฺปติภูตํ, นามานํ ครุโคจรํ;
สหชาธิปฺปตีธมฺมา, สหชานํ ยถารหํฯ

๘๓๒. นามรูปานมิเจฺจว-มาธิปฺปเจฺจน ปจฺจโย;
อธิปฺปติปจฺจโยติ, ทุวิธา ปริทีปิโตฯ

๘๓๓. สหชา นามรูปานํ, มหาภูตา จ รูปินํ;
ปฏิสนฺธิกฺขเณ วตฺถุ, นามานมิติ สพฺพถาฯ

๘๓๔. สหชาตวิเสเสน, ธมฺมานมุปการกา;
สหชาตปจฺจโยติ, ติวิเธวํ วิภาวิตาฯ

๘๓๕. อรูปิโน จตุกฺขนฺธา, มหาภูตา จตุพฺพิธา;
สนฺธิยํ วตฺถุนามานิ, สหชานีติ สพฺพถาฯ

๘๓๖. อุปการปวตฺตา จ, อญฺญมญฺญสฺส ตาทินา;
อญฺญมญฺญปจฺจโยติ, วิภตฺตา ติวิธา มตาฯ

๘๓๗. สตฺตวิญฺญาณธาตูนํ, ภูโตปาทายรูปินํ;
สหชาตนามรูป-ธมฺมานญฺจ ยถากฺกมํฯ

๘๓๘. วตฺถุ ภูตา จตุกฺขนฺธา, นิสฺสเยโนปการกา;
นิสฺสยปฺปจฺจโย นาม, ปจฺจโยติ มโต ติธาฯ

๘๓๙. กพฬีกาโร อาหาโร, รูปกายสฺส ปจฺจโย;
อรูปิโน ปนาหารา, สหชานํ ยถารหํฯ

๘๔๐. นามรูปานมิเจฺจวํ, ยาปนเฏฺฐน ปจฺจยา;
อาหารปจฺจโยเตว, ทฺวิเธวํ ปกาสิโตฯ

๘๔๑. ปสาทชีวิตารูปิ-นฺทฺริยธมฺมา ยถากฺกมํ;
ปญฺจวิญฺญาณุปาทินฺน-รูปานํ นามรูปินํฯ

๘๔๒. สหชาตานมิเจฺจว-มิสฺสรเฏฺฐน ปจฺจยา;
อินฺทฺริยปฺปจฺจโยเตว, ติวิธา สมุทาหโฏฯ

๘๔๓. สตฺตวิญฺญาณธาตูนํ, ฉ วตฺถูนิ ยถารหํ;
ปจฺฉาชาตา จ กายสฺส, จิตฺตเจตสิกา ตถาฯ

๘๔๔. อรูปา สหชาตานํ, รูปานนฺติ มตา ติธา;
วิปฺปยุตฺตปจฺจโยติ, วิปฺปโยโคปการกาฯ

๘๔๕. สหชาตํ ปุเรชาตํ, ปจฺฉาชาตญฺจ สพฺพถา;
กพฬีกาโร อาหาโร, รูปชีวิตมิจฺจยํฯ

๘๔๖. **อตฺถิ**ปจฺจยสงฺขาโต, ปจฺจโย ปญฺจธา มโต;
วิชฺชมานสภาเวน, ปจฺจยฏฺฐา ยถารหํฯ

๘๔๗. เต เอวาวิคตา หุตฺวา, วตฺตมาโนปการกา;
อวิคตปจฺจโยติ, สุคเตน ววตฺถิตาฯ

๘๔๘. อเฏฺฐวํ วตฺตมานานิ, นามรูปานิ ปจฺจยา;
สพฺพตฺถาธิปฺปตี จาติ, **นวธา นามรูปินํ**ฯ

๘๔๙. อิตฺถมุทฺทิฏฺฐนิทฺทิฏฺฐา, **ปฏฺฐานนย**สงฺคหา;
กุสลากุสลาทีหิ, สุวิภตฺตา มเหสินาฯ

๘๕๐. ปญฺญตฺตินามรูปานํ, วเสน ติวิธา ฐิตา;
ปจฺจยาติ ปกาเสนฺติ, จตุวีสติ ปณฺฑิตาฯ

๘๕๑. ปญฺญตฺติ ปญฺญปิยตฺตา, ปญฺญาเปตีติ จ ทฺวิธา;
นามรูปวินิมุตฺตา, ปญฺญตฺตา ตาทินา กถํฯ

๘๕๒. ภูตปริณามาการมุปาทาย ตถา ตถา;
ภูมิปพฺพตปาสาณติณรุกฺขลตาทโยฯ

๘๕๓. สมฺภาราการมารพฺภ, สนฺนิเวสวิเสสิตา;
ยานคามวนุยฺยานกฎสารปฏาทโยฯ

๘๕๔. การกเวทกาการํ, วิญฺญตฺตินฺทฺริยลกฺขิตํ;
ขนฺธปญฺจกมาหจฺจ, มจฺจาสุรสุราทโยฯ

๘๕๕. สนฺทาทาวภฏฺฐนาทีหิ, ทิสากาลาทิสมฺมุติ;
ปารมฺปริยกาทีหิ, ชาติโคตฺตกุลาทโยฯ

๘๕๖. ตํตํกฺริยาทิเภเทหิ, ปญฺญตฺตา กถินาทโย;
ตํตํกลาปาสมฺผุฏฺฐา, กูปากาสคุหาทโยฯ

๘๕๗. ตํ ตํ นิมิตฺตมารพฺภ, จินฺตยนฺตสฺสุปฏฺฐิตา;
กสิณาทิกโวหารา, ภาวนามยโคจราฯ

๘๕๘. ปุโพฺพปลพฺภาภาเวน, กสิณุคฺฆาฏิมาทโย;
นิโรธา จ สมาปตฺติ, วิเสสาภาวลกฺขิตาฯ

๘๕๙. อิติ ตํ ตมุปาทาย, สมญฺญาตา ตถา ตถา;
สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ, โวหาโรติ ปกาสิตาฯ

๘๖๐. อาลมฺพณภฏฺฐากาเรน, สนฺตาภาเวปิ วตฺถุโต;
จินฺตาโวหารนิปฺผนฺนา, อตฺถจฺฉายาว ภาสินีฯ

๘๖๑. **ปญฺญาปียตฺตา ปญฺญตฺติ, นามา**ยมิติ ภาสิตา;
อุปาทาย จ ปญฺญตฺติ, สา เอโวปนิธาย จฯ

๘๖๒. ปญฺญตฺติ ปญฺญาปนโต, ปณฺฑิเตหิ ปกาสิตา;
อวิชฺชมานา ปญฺญตฺติ, วิชฺชมานาติปิ ทฺวิธาฯ

๘๖๓. โลกโวหาริกเฏฺฐน, ปญฺญตฺตํ ปรมตฺถโต;
อวิชฺชมานเมตาย, ปญฺญาเปนฺติ ยทา ตทาฯ

๘๖๔. อวิชฺชมานปญฺญตฺติ, วิชฺชมานํ ยทา ปุน;
ปญฺญาเปนฺติ ตทา เอสา, วิชฺชมานนฺติ วุจฺจติฯ

๘๖๕. อิตฺถํ ปญฺญตฺติธมฺมญฺจ, สมฺมตตฺถวิเสสโต;
ภาวธมฺมญฺจ รูปาทิ-สลกฺขณวิเสสโตฯ

๘๖๖. **ปญฺญาเปตีติ ปญฺญตฺติ, นามา**ยมิติ ภาสิตา;
ยา นามํ นามกมฺมาทินาเมน สมฺทีริตาฯ

๘๖๗. สา เอวาวิชฺชมาเนน-วิชฺชมานาทิเภทิตา;
อิตฺถิสโทฺท ฉฬาภิโญฺญ, ราชปุโตฺต ตุ ภาสิตาฯ

๘๖๘. กฺริยานิมิตฺตตตฺถโยค-รุฬฺหิชาโตปจาริกา;
สมฺพโนฺธปจยาวตฺถา, สณฺฐานาเปกฺขิตา ตถาฯ

๘๖๙. เทวทโตฺตถ เมธาวี, เวทนา จนฺทิมา ตถา;
ขตฺติโย นรสีโห จ, ภาตา โลหิตกํ ยุวาฯ

๘๗๐. กุณฺฑลํ ทุสฺสมิเจฺจวมาทิเภทิตสงฺคหา;
สมฺมตตฺถสภาเวสุ, โวหาราการลกฺขิตาฯ

๘๗๑. สายํ ยาทิจฺฉกานฺวตฺถสเงฺกตกฺขณสมฺภวา;
โวหารตฺถวิเสเสน, เญยฺยาการานุสารินีฯ

๘๗๒. วจีโฆสานุสาเรน, โสตวิญฺญาณวีถิยา;
ปวตฺตานนฺตรุปฺปนฺน-มโนทฺวารสฺส โคจราฯ

๘๗๓. อตฺถา ยสฺสานุสาเรน, วิญฺญายนฺติ ตโต ปรํ;
สมฺมตา จ สภาวา จ, ปุพฺพสเงฺกตภาคิโนฯ

๘๗๔. สายํ วาลมฺพณาการวิเสเส ปฏิทิสฺสติ;
เวทนาทิวจีโฆสํ, สภาวานุคเจตโสฯ

๘๗๕. สายํ ปญฺญตฺติ วิเญฺญยฺยา, โลกสเงฺกตนิมฺมิตา;
วจีวิญฺญตฺติสหิโต, สโทฺท เอวาติ เกจนฯ

๘๗๖. อิตฺถํ ปญฺญตฺติธมฺมาติ, วุตฺตํ ปญฺญตฺติกทฺวยํ;
ตถาธิวจนา ธมฺมา, นิรุตฺตีติ จ ตาทินาฯ

๘๗๗. อวิสํวาทกเฏฺฐน, โลกโวหารสาธกํ;
สมญฺญาสจฺจมิเจฺจวํ, อาจิกฺขนฺติ วิจกฺขณาฯ

๘๗๘. สตฺถา ยํ ปรมตฺถมุตฺตมคุโณ นามญฺจ รูปนฺติ จ,
เทฺวธากาสิ สภาวธมฺมกุสโล นิพฺพิชฺฌ ธมฺมนฺตรํ;
โวหารตฺถวิเสสเญยฺยมปรํ พฺยากาสิ ปญฺญตฺติโต,
อารทฺธํ กมโต มเยวมขิลํ ตํ สุฏฺฐุ นิฏฺฐาปิตํฯ

๘๗๙. ยํ ธมฺมํ ธมฺมราชา นิรติกมภิสโมฺพธิ มเคฺคน พุทฺธา,
กตฺวา กณฺฑมฺพมูเล ปรมมนุปมํ ปาฏิหีรํ ขเณน;
ปาตฺวากา ตตฺถ ปตฺวา ปุรวรคณมุลฺลาปลาวณฺณรํสิ,
ตตฺถาทายตฺถสารํ กถิตมติจิรํ ฐาตุ ปาฐานุกูลํฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท สพฺพสงฺคหวิภาโค นาม

สตฺตโม ปริเจฺฉโทฯ

นิฏฺฐิโต จ นามรูปปริเจฺฉเท สพฺพถาปิ

อภิธมฺมปรมตฺถวิภาโคฯ

๘. อฎฺฐโม ปริเจฺฉโท

กสิณาสุภวิภาโค

๘๘๐. อิโต ปรํ ปวกฺขามิ, ภาวนานยมุตฺตมํ;
นามรูปํ ปริคฺคยฺห, ปฏิปชฺชิตุมีหโตฯ

๘๘๑. ภาวนา ทุวิธา ตตฺถ, สมโถ จ วิปสฺสนา;
สมโถ ทุวิโธ ตตฺถ, ปริโตฺต จ มหคฺคโตฯ

๘๘๒. อุปจารมนุปฺปโตฺต, ปริโตฺตติ ปวุจฺจติ;
มหคฺคตปฺปนาปโตฺต, สมโถ โลกิโย มโตฯ

๘๘๓. กสิณานิ ทสาสุภา, ทสธานุสฺสตี ตถา;
อปฺปมญฺญา จ สญฺญา จ, ววตฺถารุปฺปกานิ จฯ

๘๘๔. กมฺมฎฺฐานานิ ตตฺถาหุ, จตฺตาลีส วิจกฺขณา;
ยตฺถานุโยคํ กุพฺพนฺตา, ภาเวนฺติ สมถทฺวยํฯ

๘๘๕. ตํ ปโยควิสุเทฺธน, ปตฺวาโนปายสมฺปทํ;
อชฺฌาสยํ วิโสเธตฺวา, ภาเวตพฺพนฺติ ภาสิตํฯ

๘๘๖. กถํ กโรโนฺต จาริตฺตํ, วาริตฺตญฺจ วิวชฺชิย;
ปาติโมกฺขํ สมาทาย, สทฺธาย ปริปูรเยฯ

๘๘๗. ปฏิสงฺขาย โสเธตฺวา, ฉทฺวาเรสุ มลาสวํ;
ฉฬินฺทฺริยานิ เมธาวี, สตารเกฺขน โคปเยฯ

๘๘๘. ปาปกาชีวนิสฺสโงฺค, กุหกาจารนิสฺสโฎ;
อาชีวํ ปริโสเธยฺย, ปหิตเตฺตฎฺฐิสุทฺธิยาฯ

๘๘๙. อิทมตฺถิตมารพฺภ, ปฏิสงฺขาย โยนิโส;
ปญฺญวา สมฺปชเญฺญน, ปริภุเญฺชยฺย ปจฺจเยฯ

๘๙๐. สํวรํ ปาติโมเกฺข จ, สีลมินฺทฺริยสํวรํ;
อาชีวปาริสุทฺธิญฺจ, ตถา ปจฺจยนิสฺสิตํฯ

๘๙๑. สมาทาย จตุเทฺธว-มธิเฎฺฐยฺย ตโต ปรํ;
ตเสฺสว ปริวาราย, ธุตงฺคานิ ยถารหํฯ

๘๙๒. ปํสุกูลิกมงฺคํ ติ-จีวรํ จีวรายุคํ;
ปิณฺฑปาติกมงฺคญฺจ, สปทานิกมุตฺตมํฯ

๘๙๓. ขลุปจฺฉาภตฺติกงฺคํ, ธุตงฺคํ ปตฺตปิณฺฑิกํ;
เอกาสนิกมิเจฺจวํ, ปญฺจธา โภชเน ฐิตํฯ

๘๙๔. อารญฺญิกํ ยถาสนฺถ-
ติกงฺคํ รุกฺขมูลิกํ;
อโพฺภกาสิกโสสานิ-
กงฺคา เนสชฺชิกํ ตถาฯ

๘๙๕. ฉ เสนาสนมารพฺภ, **ธุตงฺคานีติ เตรส**;
กปฺปิเยปิ จ โลลุปฺป-สมาจารวิมุตฺติยาฯ

๘๙๖. สามีจิปฏิปตฺตีติ , กตฺวา สเลฺลขวุตฺติยา;
ปจฺจยตฺตยมาหจฺจ, ปญฺญตฺตานิ มเหสินาฯ

๘๙๗. จตุปาริสุทฺธิสีลํ, ธุตงฺคปริวาริตํ;
ปูเรตฺวาน วิสุทฺธวํ, ปโยคปริสุทฺธิยาฯ

๘๙๘. ตฺโต ปณิธิสมฺปนฺโน, ภาวนาย วิสารโท;
อุปายํ ปฏิปาเทยฺย, ปวิเวกรโต กถํ?

๘๙๙. อาวาโส จ กุลํ ลาโภ,
คโณ กมฺมญฺจ ปญฺจมํ;
อทฺธานํ ญาติ อาพาโธ,
คโนฺถ อิทฺธีติ เต ทสฯ

๙๐๐. เฉตฺวาน นิปโก โยคี,
ปลิโพเธ ยถารหํ;
นิราลโย นิรารโมฺภ,
ปปโญฺจปสเม รโตฯ

๙๐๑. ปิยํ ครุํ ภาวนิยํ, วตฺตารํ วจนกฺขมํ;
กตฺตารมติคมฺภีรกถํ ฐานนิโยชกํฯ

๙๐๒. พหุสฺสุตํ คุณวนฺต-มาคมฺมาจริยํ พุโธ;
ขโม ปทกฺขิณคฺคาหี, นิยฺยาตตฺตุชุ ภทฺรโกฯ

๙๐๓. อาราเธตฺวาน คเณฺหยฺย, ตํ กมฺมฏฺฐานทายกํ;
กมฺมฏฺฐานํ ปริกฺขิตฺวา, จริยารหมตฺตโนฯ

๙๐๔. ราโค โทโส จ โมโห จ,
จริยา ตีหิ ปณฺฑิตา;
สทฺธาพุทฺธิวิตเกฺกหิ,
ฉพฺพิธา จ วิภาวยุํฯ

๙๐๕. ราคุสฺสนฺนสฺส สปฺปายา, โกฏฺฐาสาสุภภาวนา;
โทสุสฺสนฺนสฺสปฺปมญฺญา, นีลาทิ จ จตุพฺพิธาฯ

๙๐๖. วิตกฺกํ โมหุสฺสนฺนานํ, อานาปานํ ปกาสิตํ;
ฉ สทฺธาจริตสฺสาหุ, พุทฺธานุสฺสติอาทโยฯ

๙๐๗. ทรโณปสมาสญฺญาววตฺถานานิ พุทฺธิโน;
เสสานิ ปน สเพฺพสํ, ตตฺถาปิ กสิณํ พุธาฯ

๙๐๘. ปิตกฺกปกติกสฺส, ปริตฺตํ โมหจาริโน;
มหนฺตมิติ สปฺปายํ, คเหตฺวาน ตโต ปรํฯ

๙๐๙. มหาวาสํ นวํ ชิณฺณํ, ปนฺถโสณฺฑิกสนฺติกํ;
ปณฺณปุปฺผผลากิณฺณํ, พหุสมฺมานปตฺถิตํฯ

๙๑๐. สีมนฺตทารุนคร-เกฺขตฺตปจฺจนฺตนิสฺสิตํ;
วิสภาคมสปฺปายํ, ปฏฺฏนํ มิตฺตทุลฺลภํฯ

๙๑๑. **ฐานานิฏฺฐารเสตานิ,** ปริวเชฺชยฺย ปณฺฑิโต;
เสเวยฺย ภาวนาโยคฺคํ, เสนาสนมตนฺทิโตฯ

๙๑๒. นาติทูรํ นาจฺจาสนฺนํ, อปฺปสทฺทมนากุลํ;
คมนาคมนสมฺปนฺนํ, อปฺปฑํสานุปทฺทวํฯ

๙๑๓. อกิจฺฉปจฺจยุปฺปาทํ , ลชฺชีภิกฺขุคโณจิตํ;
วิเวกฏฺฐานพหุลํ, พหุสฺสุตนิเสวิตํฯ

๙๑๔. อปฺปภยํ นิราสงฺกํ, อปฺปโทสํ มหาคุณํ;
วิหารมนุเสวโนฺต, ตตฺถ นิสฺสงฺคเจตสาฯ

๙๑๕. ตโต เกสนขเจฺฉท-รชนาทิมเสสโต;
ขุทฺทกํ ปลิโพธญฺจ, ฉินฺทิตฺวาน ยถารหํฯ

๙๑๖. อาวาสํ โคจรํ ภสฺสํ, ปุคฺคลํ โภชนํ ตถา;
วเชฺชโนฺตตฺุมสปฺปายํ, อิริยาปถมตฺตโนฯ

๙๑๗. เสวโนฺต สตฺต สปฺปาเย, เต เอวาติ ปธานวา;
ภาวนูปายสมฺปโนฺน, วูปกโฏฺฐ รโหคโตฯ

๙๑๘. กาเมสฺวาทีนวํ ทิสฺวา, เนกฺขมฺมํ ทฏฺฐุ เขมโต;
ปริยุฏฺฐานนิพฺพิโนฺท, โสเธยฺยชฺฌาสยํ กถํฯ

๙๑๙. อปฺปสฺสาทา มหาทุกฺขา, **กามา** หิ กฏฺฐกปฺผลา;
ทุสฺสํหารา ทุรารกฺขา, พหฺวาทีนวสณฺฐิตาฯ

๙๒๐. อฏฺฐิกา ขชฺชมานาว, วิฆาตาย ปภิชฺชิตา;
คยฺหนฺตตฺตวธาเยเต, มํสเปสีว ปกฺขิภิฯ

๙๒๑. ปฏิวาเต ติณุกฺกาว, ปริคฺคาหกทาหิโน;
องฺคารกาสุสงฺกาสา, สพฺพงฺคปริตาสกาฯ

๙๒๒. สุปิเน ปริภุตฺตาว, นาลํ กสฺสจิ ติตฺติยา;
น ตุ กสฺสจิ อจฺจนฺตา, อลงฺการาว ยาจิตาฯ

๙๒๓. อชฺชนฺตา ผลรุกฺขาว, ปฏิปนฺนปภญฺชิโน;
อสิสูนูปมา นิจฺจ-มธิโกเฏฺฏนฺติ ปาณิโนฯ

๙๒๔. สตฺติสูลูปมา ทฬฺหํ, ตณฺหาสลฺลานุเวธิโน;
โฆรานตฺถวิสากิณฺณา, กณฺหสปฺปสิรูปมาฯ

๙๒๕. สพฺพาสวปริกฺลิฏฺฐา , สพฺพาสํเกฺลสวตฺถุกา;
คมฺมา จ จปลา นีจา, ปุถุชฺชนมมายิตาฯ

๙๒๖. พหุสาธารณา เจเต, สปตฺตชนปตฺถิตา;
มโหปทฺทวุปยฏฺฐา, พหฺวายาสา ภยาวหาฯ

๙๒๗. มหารมฺภสมารทฺธา, ขิปฺปาการวิธํสิโน;
โสกสลฺลํ ปเวเสนฺตา, วิคจฺฉนฺติ สฺเว สฺเวฯ

๙๒๘. มาลํ กสฺสจิ ตาณาย, นาลมสฺสาสนาย จ;
อวิสาสนิยาวสฺสํ, กิตวา มารกึกราฯ

๙๒๙. สตฺตานมุปฆาตาย , มธุราการนิมฺมิตา;
รกฺขสี วิย สนฺตาน-มาวิสนฺติ มโนหราฯ

๙๓๐. อาวิฏฺฐา เยหิ ทุเมฺมธา, พฺยสนาหิตสมฺภวา;
วิปลฺลาสปราภูตา, พฺยาปชฺชนฺตา วิหญฺญเรฯ

๙๓๑. เจโตสงฺกปฺปรจิตา, นนฺทิราโคปเสวนา;
มธุลิตฺตาสิธาราว, พฺยาปาเรโนปเสวิตาฯ

๙๓๒. มโนรมสฺภาการา, ปิยรูโปปลมฺภิโน;
มิตฺตมุขํ สปตฺตาว, วญฺจยนฺติ มหาชนํฯ

๙๓๓. วญฺจิตา เยหิ ทุเมฺมธา, สพฺพสมฺปตฺติธํสิตา;
เขมมคฺคา ปริพฺภฏฺฐา, ธาเรนฺติ วธมตฺตโนฯ

๙๓๔. วิรูปรูปากาเรน, นิมฺมเถนฺตา ปโลภิโน;
อภาวิตานํ พาลานํ, มานสํ นิหนนฺติเมฯ

๙๓๕. ยตฺถ ราคสลฺลวิทฺธา, สเลฺลเนว วเน มิคา;
ตตฺถ ตตฺถานุธาวนฺตา, วิปฺผนฺทนฺติ นิรนฺตรํฯ

๙๓๖. ยมํกาเรน วุฑฺฒนฺตา, โฆรมาสีวิสํ ยถา;
วิสฺสฏฺฐา โภคธเมฺมสุ, อสฺสาเทนฺติ อวิทฺทสุฯ

๙๓๗. อนยพฺยสนาเยเต , วสี กุพฺพนฺติ ปาณิโน;
วิจิตฺตาการสณฺฐานา, ปิสาจนครํ ยถาฯ

๙๓๘. อนตฺถาวหิตา พาลา, วาคุรํ นาวพุชฺฌเร;
ตเตฺถว ปฏิวมนฺติ, ยถา หญฺญนฺติ มุจฺฉิตาฯ

๙๓๙. สีฆวาหี มโหโฆยํ, เกฺลสวฏฺฏํ มหพฺภโย;
สกณฺฏกญฺจ คหนํ, ปโงฺกว ทุรติกฺกโมฯ

๙๔๐. เจโตสํโมหนฏฺฐานํ, ปมาทปฏิสนฺธิตํ;
โอหาริ สิถิลํ เจตํ, ทุปฺปมุญฺจญฺจ พนฺธนํฯ

๙๔๑. ชาลํว วิตฺถตํ โลเก,
มารปาโส สโมฑฺฑิโต;
ปญฺชรํ จารโก เจโส,
สตฺตานมนยาวโหฯ

๙๔๒. ยตฺถานุราคสมฺพทฺธา, ปลิคุณฺฐิตสายิโน;
มกฺกฏาเลปพทฺธาว, นิตฺถุนนฺติ วิฆาติโนฯ

๙๔๓. พฬิสํวามิสจฺฉนฺนํ, สวิสํ วิย โภชนํ;
มิคลุทฺทนิวาโปว, วินาสาย สโมฑฺฑิตาฯ

๙๔๔. มีนกา วงฺกคิทฺธาว, เย คิลิตฺวา ปุถุชฺชนา;
โฆรํ มจฺจุมุขํ ปตฺวา, โสจนฺตาปายภาคิโนฯ

๙๔๕. ปาปเกฺขตฺตมิทํ ฐานํ, มิจฺฉาโลภนิเสวนํ;
ทุจฺจรีตงฺกุราโรหํ, อปายผลปูรณํฯ

๙๔๖. อโชฺฌสิตา ปเนตฺถ จ, โลภมุจฺฉาวิทาหิโน;
โกธูปนาหชลิตา, อิสฺสามเจฺฉรธูปิตาฯ

๙๔๗. สารมฺภายุธสนฺนทฺธา, วิปฺผุรนฺตา มโนรถา;
อาพนฺธิจฺฉา มหากจฺฉา, ฐนฺติ โลกวิปตฺติยาฯ

๙๔๘. อวชฺชํ นตฺถิ เอเตส-มกตฺตพฺพํ น วิชฺชติ;
สมฺมุฏฺฐสจฺจตา เตสฺ, น ปติฏฺฐาติ สาธุตาฯ

๙๔๙. ปโรปฆาตาภิรตา, ทยาธมฺมปรมฺมุขา;
สพฺพสเตฺตสฺววิสฺสาสี, สพฺพตฺถ ปริสงฺกิตาฯ

๙๕๐. ภยสนฺตาสพหุลา, สพฺพานตฺถานุสาริโน;
สาเธนฺตา จตฺราปายํ, ปาปกมฺมปฺรกฺขกาฯ

๙๕๑. มหาสงฺกฏุปพฺยุฬฺหา, ปลิโพธปริปฺผุฏา;
หญฺญนฺติ ทุกฺขธเมฺมหิ, กาเม พาลา ภเวปเรฯ

๙๕๒. ตโต มจฺจุนิราสงฺกา, ขิฑฺฑารติวิโมหิตา;
กิมฺปกฺกมิว ภกฺขนฺตา, รมฺมการวิโรธิโนฯ

๙๕๓. กามสูกรโปตาว, กามาสุจิปริปฺลุตา;
จมรีกตกมฺมนฺตา, อสฺมิํ โลเก ปโลภิตาฯ

๙๕๔. ชชมานา กิเลเสหิ, กิมีหิว นิรนฺตรํ;
ปริหานึ ปนณฺญาย, ปริวาเรนฺติ มุจฺฉิตาฯ

๙๕๕. ตโต ชราหิ สนฺตตฺตํ, โยพฺพนโญฺจปมุยฺหติ;
กามา จ ปริหายนฺติ, ชีวิตโญฺจปรุชฺฌติฯ

๙๕๖. ปรํ ปมาทาภิวฎฺฐา, ปาปเกฺลสมโหทกา;
ตโต ตณฺหานที ปูรา, ปาเปตาปายสาครํฯ

๙๕๗. อิธโลกปริจฺจตฺตา, ปรโลกตฺถํสิตา;
คงฺคากุณปกากาว, เสนฺติ โสกปรายณาฯ

๙๕๘. อิจฺจตฺตตฺถํ ปรตฺถญฺจ, สตฺตา กามนิพนฺธนา;
วิทฺธํเสตฺวา วินสฺสนฺติ, อิธ เจว ปรตฺถ จฯ

๙๕๙. **อิติ สาทีนวา** กามา, โฆรา สาลสิลูปมา;
ยตฺถ พาลา วิสีทนฺติ, นตฺถิ สโงฺค วิชานตํฯ

๙๖๐. อิตฺถํ กามภยฎฺฎานํ, สิกฺขตฺตยมนุตฺตรํ;
สมาจิกฺขิ วิโมกฺขาย, เนกฺขมฺมมิติ จกฺขุมาฯ

๙๖๑. สพฺพาสววิฆาตาย, ปฎิปตฺติ อนุตฺตรา;
อนฺตทฺวยมนาคมฺม, มชฺฌิมายํ ปกาสิตาฯ

๙๖๒. สพฺพทุกฺขสมุคฺฆาตี, วิสุทฺธิ ปรมุตฺตมา;
วิชฺชาจรณสมฺปตฺติ, สพฺพสมฺปตฺติสาธิกาฯ

๙๖๓. ปุญฺญเกฺขตฺตมิทํ ฐานํ, ตโปกมฺมนิเสวนํ;
สทฺธาสีลงฺกุราโรหํ, สมฺปตฺติผลปูรณํฯ

๙๖๔. กุลสจารกโมกฺขาย , ทฺวารเมตมนุตฺตรํ;
มโหฆุตฺตรณํ กุลฺลํ, โสตฺถิ ปาริมปาปกํฯ

๙๖๕. ปาปโจรวิฆาตาย, เขมมโคฺค อนุตฺตโร;
อกณฺฎโก อคหโน, อุชุ สพฺภิ ปเวทิโตฯ

๙๖๖. มหาพนฺธนโมกฺขาย,
อพฺภุโต ชินโฆสิโต;
ปลิโพธปริจฺจาโค,
อโพฺภกาโส อเลปโนฯ

๙๖๗. สงฺคปงฺกสมุตฺตาโร, คนฺถานํ วินิเวฐนํ;
ตณฺหาทาสพฺยนิตฺถาโร, เสริภาโว สุขาวโหฯ

๙๖๘. สพฺพโยควิสํโยโค, สพฺพโสกนิรุนฺธโน;
สพฺพาลยวิสงฺขาโร, สพฺพทุกฺขวินิคฺคโมฯ

๙๖๙ มารปาสสมุจฺฉที, ปตฺตเมตมนุตฺตรํ;
โมหนฺธการวิทฺธํสี, วิชฺชาโลกวิโรจโนฯ

๙๗๐ อพฺยาปชฺชมิทํ ฐาน-มภยํ นิรุปทฺทวํ;
ตโปกมฺมานโมกาโส, มารจกฺขุวิโมหโนฯ

๙๗๑ สพฺพสนฺตาปหรณมิทํ สีตํว จนฺทนํ;
นิมฺมลํ ธมฺมสลิลํ, สํเกฺลสมลโสธนํฯ

๙๗๒ สํสารเสตุ สุหตา, โพธิปกฺขิยปตฺถตา;
โสกสลฺลสมุทฺธารี, ยนฺตํ สุกตโยชิตํฯ

๙๗๓ จิตฺตาตงฺกสมุทฺธํสี, ปริโภคสุโขสธํ;
โลกามิสานํ วมนํ, เจโตโทสวิเรจนํฯ

๙๗๔ อจฺจนฺตติตฺติการณมีเรนฺติ ธมฺมโภชนํ;
ปิปาสหรณํ ปานํ, วิมุตฺติรสเปสลํฯ

๙๗๕ วณฺณกิตฺติสุคนฺธาย , คุณมาลา สุคนฺถิตา;
ปาปโกปีนวสนํ, หิโรตฺตปฺปวิจิตฺติตํฯ

๙๗๖ อจฺจนฺตปริสุทฺโธ จ, สทฺธมฺมรตนาวลิ;
อริยานมลงฺกาโร, อนฺปายิ สิริงฺกโรฯ

๙๗๗ จินฺตานํ ทุนฺนิมิตฺตานมิทํ สนฺติกรํ ปรํ;
วิปตฺติปฏิฆาตาย, ปริตฺตมิทมุตฺตมํฯ

๙๗๘ อนฺตรายวินาสาย, มงฺคลํ ชินเทสิตํ;
มิจฺฉาคาหวิโมกฺขาย, โสตฺถิ สมฺพุทฺธภาสิตาฯ

๙๗๙ อนิวตฺติ จ ปจฺจกฺขมาเวนิกมภาริยํ;
อมโตสธมจฺจนฺตมชรามรสาธนํฯ

๙๘๐ ยเมตํ สมธิฏฺฐาย, สโมฺพธิตฺตยมุตฺตมํ;
ปโปฺปนฺติ สพฺพสมฺปตฺติคุณปารมิปูริตํฯ

๙๘๑ สพฺพาการวโรเปต-เมตํ เนกฺขมฺมสมฺมตํ;
สีลคมฺภีรปริกฺขํ, ธุตโงฺคทิตโตรณํฯ

๙๘๒ สมาธิวีถิวิตฺถินฺนํ, สติปาการโคปุรํ;
สทฺธาสมิทฺธิสมฺผุลฺลํ, ปญฺญาปาสาทโสภิตํฯ

๙๘๓ สมฺมาชีวธชํ รมฺมํ, หิโรตฺตปฺปปฏิจฺฉทํ;
วิมุตฺตามตสโมฺภคํ, เวเนยฺยชนเสวิตํฯ

๙๘๔ อเภชฺชํ ปาปเวรีหิ, ปุรํ สุคตมาปิตํ;
อนีติมนุปสคฺคํ, ปฏิปนฺนา มเหสโยฯ

๙๘๕ ปรมสฺสาสสมฺปตฺตา , ปริปุณฺณมโนรถา;
สพฺพสงฺคมติกฺกมฺม, นิกฺขนฺตา อกุโต ภยาฯ

๙๘๖ สมฺมทตฺถมภิญฺญาย, มจฺจุเธยฺยปหายิโน;
สพฺพทุกฺขฆนิตฺติณฺณา, ปารํ คจฺฉนฺติ ปณฺฑิตาฯ

๙๘๗ อิติ สพฺพงฺคสมฺปนฺนํ, มเหสิคณเสวิตํ;
เนกฺขมฺมํ กามนิกฺขนฺตํ, สทฺธมฺมปถมุตฺตมํฯ

๙๘๘ วิราเธนฺติ ปราภูตา, มุจฺฉิตา เยน ทุชฺชนา;
ตํ ปาปสมุทาจารํ, ปริยุฏฺฐานมพฺรวุํฯ

๙๘๙ เจโตนีวรณํ เจตํ, ปญฺญาจกฺขุนิโรธนํ;
สีโลปฆาตกรณํ, จิตฺตวิเกฺขปสงฺคโมฯ

๙๙๐ อยสานํ ปทฏฺฐานํ, คุณเตชวินาสนํ;
สพฺพสมฺปตฺติทหนํ, จตุราปายสาธกํฯ

๙๙๑ สพฺพาสวมโลเปโต, สโพฺพปเกฺลสสญฺจโย;
ปาปยกฺขสโม เจโส, โทสาสีวิสสงฺคโมฯ

๙๙๒ ปมาทปถมกฺกนฺตํ, อมิตฺตคณสงฺคมํ;
มหพฺภยสมุฏฺฐานํ, มหาพฺยสนสงฺกรํฯ

๙๙๓ อปายทุกฺขมารุฬฺหํ, อหิตาวหิตํ ปทํ;
สพฺพานตฺถกรํ โฆรํ, สพฺพทุกฺขวิธายกํฯ

๙๙๔ จิรตฺถุ ปาปธมฺมานํ, สพฺพกลฺยาณหายินํ;
ลทฺธาปิ ขณสมฺปตฺติ, ทุลฺลภา เยหิ นาสิตาฯ

๙๙๕ เตสํ หิ สมุทาจาโร, ทุลฺลภํ พุทฺธสาสนํ;
สมุทฺธํเสติ อสนิ, ยถา รตนปพฺพตํฯ

๙๙๖ สทฺธมฺมธนโจรา เต, เนกฺขมฺมปติพนฺธกา;
ปฏิปตฺตึ วิลุมฺปนฺตา, ปลิพุนฺธนฺติ ปาณิโนฯ

๙๙๗ วิสฺสาสิวธกาเปเต, วิสฺสฏฺฐาวสฺสฆาติโน;
เยหิ พาลาหตา เสนฺติ, นิสฺสเยชินสาสเนฯ

๙๙๘ เตปิ วาเสนฺติ ทุเมฺมธา, นิสฺสงฺกา โมหปารุตา;
อโนฺตมนสิ อุจฺฉเงฺก, โฆรมาสีวิสํ ยถาฯ

๙๙๙ อตฺตโน จ วินาสาย, นิสฺสฏฺํ เกฺลสปญฺชเร;
จินฺนฺตา นาวพุชฺฌนฺติ, วิปตฺติปถยายิโนฯ

๑๐๐๐ หลาหลํว ขาทนฺตา, อาลิงฺคนฺตาว ปาปกํ;
อวสฺสมฺปหญฺญนฺติ, ปาปธโมฺมปลาฬิโนฯ

๑๐๐๑. ปาปจินฺตา ปริพฺยุฬฺหา, วิตกฺกมถิตา ชนา;
โลกทฺวยาปิ ธํเสนฺติ, อตฺถทฺวยวินาสิโนฯ

๑๐๐๒. โกธูปนาหิ วิคจฺฉา, อิสฺสามจฺฉรทูสิตา;
มกฺขี ปลาสี สารมฺภี, อปฺปติสฺสา อคารวาฯ

๑๐๐๓. มานาติมานพหุลา, มุธามุขรจณฺฑิกา;
อุทฺธตา จ ปมตฺตา จ, ทพฺพิตา เกตุคาหิโนฯ

๑๐๐๔. เจโตขิลขิลภูตา, วินิพนฺธานุเวฐิตา;
มโหโฆ วิย สสฺสานิ, วินาเสนฺติ ตโปคุณํฯ

๑๐๐๕. วิสยสฺสาทวิกฺขิตฺตา, วิกิณฺณา ปากตินฺทฺริยา;
มุฏฺฐสฺสตี กุสีตา จ, ชีวนฺติ โมฆชีวิตํฯ

๑๐๐๖. มหคฺฆสา พาหุลิกา, ทุปฺปญฺญา กายทฬฺหิกา;
คนฺถนีวรณาพทฺธา, อิจฺฉาโลภวสีกตาฯ

๑๐๐๗. มลคฺคหิตสนฺตานา, ติรจฺฉานกถารตา;
วินโยปสมาเปตา, วิสมาจารโคจราฯ

๑๐๐๘. ทุพฺภรตา จ ทุโปฺปสา, สุกุมารสุขาลยา;
อสนฺตุฏฺฐา มหิจฺฉา จ, โลลุปฺปาจารลกฺขิตาฯ

๑๐๐๙. ทุคฺคเนฺธเนว สุนขา, อามคเนฺธน มุจฺฉิตา;
ตตฺถ ตตฺถาภิธาวนฺตา, น ปติฏฺฐนฺติ สาสเนฯ

๑๐๑๐. นิลฺลชฺชา วีตสารชฺชา, โลกธมฺมสุ มุจฺฉิตา;
ปาปิจฺฉา กุหนจฺฉนฺนา, มิจฺฉาชีวปโลภิตาฯ

๑๐๑๑. สฐา ปคพฺภา มายาวี, อโนตฺตปฺปี อวสฺสุตา;
สงฺกสฺสรสมาจารา, กสมฺพุ สิถิลา ชฬาฯ

๑๐๑๒. สิงฺคารจปลาจิตฺตา, ปูติกายานุราคิโน;
สีทนฺตา ปลิมาปนฺนา, น วิรุฬฺหนฺติ สาสเนฯ

๑๐๑๓. ปาปปุคฺคลสํสฏฺฐา, ปาปทิฏฺฐิปราคตา;
อสทฺธา ธมฺมนิจฺฉินฺนา, ทุฏฺฐา ทุพฺพจนิฏฺฐุราฯ

๑๐๑๔. สามญฺญํ ปริธํเสนฺตา, ทูเสนฺตา ชินสาสนํ;
อติกฺกมฺม ชิโนวาทํ, พาลา ทุคฺคติภาคิโนฯ

๑๐๑๕. กามคิทฺธา ทุราจารา, ทุสฺสีลา โมหปารุตา;
ขชฺชนฺตา กทฺทมีภูตา, ชินสาสนกณฺฏกาฯ

๑๐๑๖. หิตาหิตมชานนฺตา, อนุโรธวิโรธิโน;
เจโตปหตสนฺตานา, วิปลฺลาสปลมฺภิตาฯ

๑๐๑๗. ปินฺนากุลกมฺมนฺตา, ปาปการี ปราชิตา;
โสจนฺติ ทีฆมทฺธานํ, อปายมฺหิ สมปฺปิตาฯ

๑๐๑๘. อิตฺถํ หิตสมุจฺเฉที, กุมฺโคฺคยํ รชาปโถ;
ปาปธมฺมปฺปวตฺตีติ, วิทิตฺวา ปุน ปณฺฑิโตฯ

๑๐๑๙. ปริยุฏฺฐานสํเกฺลสํ, วิปฺผรนฺตํ วิสารโท;
ปฏิสงฺขาย รุเนฺธยฺย, มเนฺตเนว มหาวิสํฯ

๑๐๒๐. ขิปฺปมาทิตฺตเจโลว, ปาปปาวกมุฏฺฐิตํ;
ภาวนาชลเสเกน, นิพฺพาเปยฺย นิรนฺตรํฯ

๑๐๒๑. อปฺปมาเทน เมธาวี, นเคเนว มหานทึ;
ปาโปฆํ ปฏิพนฺธโนฺต, ปิทเหยฺย ขเณ ขเณฯ

๑๐๒๒. สกฺยํ วิย กนฺตารํ, โฆรมาสีวิสํ ยถา;
ปปาตมิว คมฺภีรํ, มิฬฺหํ วิย จ ปณฺฑิโตฯ

๑๐๒๓. ปหาย ปริยุฏฺฐานํ, เนกฺขมฺมมธิมุจฺจติ;
กลฺยาณมิโตฺต วเชฺชสุ, ภยทสฺสาวิ สุพฺพโตฯ

๑๐๒๔. กามราควิสํยุโตฺต, โภคธนนิราลโย;
อิจฺฉาโลภวินิมุโตฺต, อมโม อปริคฺคโหฯ

๑๐๒๕. โสรโต สขิโล สโณฺห, เมตฺตายโนฺต ทยาปโร;
อนาหฏมโน ธีโร, สนฺตจิโตฺต ขมาปโรฯ

๑๐๒๖. หิเตสี สพฺพปาณีนํ,
อิสฺสามเจฺฉรมุจฺจิโต;
โกโธปนาหพฺยาปาท
วิโรโธปสเม รโตฯ

๑๐๒๗. อโนลีนมโน โยคี, นิจฺจารทฺธปรกฺกโม;
สุสมาหิตสงฺกโปฺป, วิปฺปสโนฺน อนาวิโลฯ

๑๐๒๘. โลกเปฺปโนฺต วิมุจฺจโนฺต, ปญฺญวา ปฏิปตฺติยํ;
ปิหยโนฺต มมายโนฺต, สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํฯ

๑๐๒๙. อิติ นีวรณาเปโต, ญาณาโลกชุตินฺธโร;
ปูเชติ สมฺมาสมฺพุทฺธํ, สทฺธมฺมปฏิปตฺติยาฯ

๑๐๓๐. หิโรตฺตปฺปคุโณเปโต,
กลฺยาณาจารโคจโร;
มกฺขปฺปลาสรหิโต,
สปฺปติโสฺส สคารโวฯ

๑๐๓๑. อชฺชวาจารจาริโตฺต, มายาสาเฐยฺยนิสฺสโฏ;

ถมฺภสารมฺภนิสฺสโงฺค, มทฺทวาจารเปสโลฯ

๑๐๓๒. มานาติมานวิมุโข , สทฺธมฺมครุสาทโร;
ปรปฺปมาทนิมฺมทฺที, สํเวคพหุโล สทาฯ

๑๐๓๓. โอทาตจิตฺตสงฺกโปฺป , ปาปิจฺฉามลวชฺชิโต;
มิจฺฉาทิฏฺฐิมติกฺกโนฺต, สทฺธเมฺมสุ ปติฏฺฐิโตฯ

๑๐๓๔. เจโตขิลสมุเจฺฉที, วินิพนฺธวิเวฐโก;
มานสํ สมฺปหํเสติ, สํกิเลสวิมุตฺติยาฯ

๑๐๓๕. ปวิวิโตฺต อสํสโฏฺฐ, สโนฺต อปฺปิจฺฉตารโต;
อริยาวํสาลงฺกาโร, สุโปฺปโส สุภโร สุขีฯ

๑๐๓๖. สเลฺลขวุตฺติ ธุตวา, ปาปาปจยตปฺปโร;
ปาสาทิกสมาจาโร, ปสาทพหุโล มุนิฯ

๑๐๓๗. อนุทฺธโต อจปโล,
ทโนฺต คุโตฺต ยตินฺทฺริโย;
เจโตสมาธิครุโก,
สมฺปชาโน สตียุโตฯ

๑๐๓๘. อุสฺสาหชาโต สทฺธเมฺม, ฉนฺทชาโต นิรนฺตรํ;
สาตจฺจการี สฺวากาโร, ปฏิปตฺติปรายโณฯ

๑๐๓๙. เจโตกาฬกาปคโต, ภาวนารสมุตฺตมํ;
รงฺคํ นิโทฺธตวตฺถํว, สาธุกํ ปฏิคณฺหติฯ

๑๐๔๐. ฐิติ สมฺปาทิตากาโร, ปริสุทฺธมโนรโถ;
นิราทีนวสญฺจาโร, โสตฺถิปโตฺต นิรงฺคโณฯ

๑๐๔๑. ปาปคาหวินิมุโตฺต, ราหุมุโตฺตว จนฺทิมา;
คุณรํสิปริกฺขิโตฺต, โสเภติ ชินสาสนํฯ

๑๐๔๒. อิจฺจาโลภมโทสญฺจ, โมหาภาวมถาปรํ;
เนกฺขมฺมํ ปวิเวกญฺจ, ตถา นิสฺสรณํ พุโธฯ

๑๐๔๓. สมารพฺภ วิโสเธโนฺต, อชฺฌาสยมเสสโต;
ธีโร สมฺปฏิปาเทติ, ภาวนาสุขมุตฺตมํฯ

๑๐๔๔. ตโต ปณีตาธิมุตฺติ, ปลิโพธวินิสฺสโฏ;
ปริปนฺถวินิมุโตฺต, วิคตาวรณาลโยฯ

๑๐๔๕. ภาวนานินฺนสนฺตาโน, กลฺลจิโตฺต วิสารโท;
กสิณาทิกมารพฺภ, ภาเวยฺย สมถํ กถํฯ

๑๐๔๖. ปฐวีกสิณํ ตาว, วิทตฺถิจตุรงฺคุลํ;

กตฺวานารุณวณฺณาย, มตฺติกาย สุมณฺฑลํฯ

๑๐๔๗. ยุคมเตฺต ฐเปตฺวาน, ฐาเน สุขนิสินฺนโก;
ปถวีติ สมญฺญาย, กตฺวาโภคํ ตุ ภาวเยฯ

๑๐๔๘. อกเตปิ ขลาทิมฺหิ, อกิเจฺฉเนว มณฺฑเล;
นิมิตฺตํ ชายติจฺจาหุ, ปุพฺพโยควโต ปนฯ

๑๐๔๙. อาโปมณฺฑลมุคฺคเณฺห, ภาชนาทิคเต ชเล;
เตชมฺหิ เตโชกสิณํ, ปฏจฺฉิทฺทาทิสํคเตฯ

๑๐๕๐. สุสฺสคฺคาทิมฺหิ กมฺมเนฺต, วาโยกสิณมณฺฑลํ;
ปฏิภาคสมาจาโร, ผุฏฺฐฏฺฐาเนว ชายติฯ

๑๐๕๑. นีลาทิกสิณํ วเตฺถ, ปุเปฺผ วา วณฺณธาตุยํ;
อากาสมณฺฑลํ ภิตฺติ-ฉิทฺทาทิมฺหิ อุปฏฺฐิตํฯ

๑๐๕๒. ฉิทฺทปฺปวิฏฺฐมาโลกํ, อุคฺคเณฺหยฺย ปติฏฺฐิตํ;
สูริยาโลกาทิเภทํ, ภูมิยํ วาถ ภิตฺติยํฯ

๑๐๕๓. ทสธา กสิเณเสฺววํ, ยตฺถ กตฺถจิ โยคิโน;
ปริกมฺมํ กโรนฺตสฺส, อุคฺคโห นาม ชายติฯ

๑๐๕๔. จิตฺตสฺสุปฏฺฐิเต ตสฺมิํ, ปสฺสนฺตเสฺสว จกฺขุนา;
อุคฺคหมฺหิ นิมิตฺตมฺหิ, ปฏิปาเทยฺย ภาวนํฯ

๑๐๕๕. วิกฺขปํ วินิวาเรนฺต, ปริปเนฺถ วิราชยํ;
นิมิตฺตาภิมุเขเนว, มานสํ ปฏิปาทเยฯ

๑๐๕๖. อาเสวนฺตสฺส ตเสฺสวํ, จิตฺตํ โหติ สมาหิตํ;
สํเกฺลสา สนฺนิสีทนฺติ, ปฏิภาโค จ ชายติฯ

๑๐๕๗. ตตฺถ ปณฺณตฺติสงฺขาเต, นิมิเตฺต ภาวนามเย;
ตเถว ปฏิภาคมฺหิ, ตโต ยุเญฺชยฺย ภาวนํฯ

๑๐๕๘. ตตฺถาธิมุโตฺต สติมา, นิมิตฺตวิธิโกวิโท;
อินฺทฺริยานิ สมาเนโนฺต, สปฺปายมุปลกฺขยํฯ

๑๐๕๙. นิคฺคยฺห อุทฺธตํ จิตฺตํ, ปคฺคยฺห ลีนมานสํ;
อูหตํ สมฺปหํเสโนฺต, อุเปกฺขโนฺต สมาหิตํฯ

๑๐๖๐. เรณุมฺหิ อุปฺปลทเล, สุเตฺต นาวาย นาฬิยา;
ยถา มธุกราทีนํ, ปวตฺติ สมฺม วณฺณิตาฯ

๑๐๖๑. จิตฺตปวตฺติอาการํ, สาธุกํ ลกฺขยํ พุโธ;
ตถา สเมนากาเรน, ปหิตโตฺต ปรกฺกเมฯ

๑๐๖๒. ตมปฺปวตฺตมาการํ, สลฺลเกฺขตฺวา นิรนฺตรํ;
ปทหนฺตสฺส ตเสฺสวํ, อปฺปนา นาม ชายติฯ

๑๐๖๓. ปฏิภาคนิมิตฺตํ ตุ, วเฑฺฒยฺย กสิณํ ปุน;
อุปจารภูมิยํ วา, อปฺปนายํ ว กตฺถจิฯ

๑๐๖๔. เอกงฺคุลทฺวงฺคุลาทิ-วเสเนว ยถากฺกมํ;
ผรโนฺต มนสาเยว, นิปุโณ ยาวทิจฺฉกํฯ

๑๐๖๕. ตตฺถวํ ปฐมชฺฌานํ, ปตฺวาน ปคุณํ ตโต;
กตฺวา จิณฺณวสีภูตา, ตมฺหา วุฎฺฐาย ปณฺฑิโตฯ

๑๐๖๖. วิตกฺกาทิกถูลงฺคํ, ปหานาย ยถากฺกมํ;
ตเถว ปฏิปชฺชโนฺต, ปโปฺปติ ทุติยาทโยฯ

๑๐๖๗. ทสธา กสิณาเนวํ, ภาเวตฺวา ปน โยคิโน;
จตุกฺกปญฺจกชฺฌานํ, กตฺวา วิเกฺขปนิสฺสฎาฯ

๑๐๖๘. สุปกฺขาลิตุปเกฺลสา , สนฺตจิตฺตา สมาหิตา;
ปวิเวกรสสฺสาทํ, อนุโภนฺติ ยถาสุขํฯ

๑๐๖๙. อสุภํ ปน ภาเวโนฺต, นิมิตฺตํ ยตฺถ กตฺถจิ;
อุทฺธุมาตาทิเภทมฺหิ, อุคฺคเณฺหยฺยาสุเภ กถํ?

๑๐๗๐. เอกาหาทิมติกฺกนฺตํ, อุทฺธุมาตกมีริตํ;
วิคตจฺฉวิ พีภจฺฉํ, นีลาการํ วินีลกํฯ

๑๐๗๑. วิภิณฺณปุพฺพกุธิตํ, ปริภินฺนํ วิปุพฺพกํ;
วิเจฺฉทิตงฺคปจฺจงฺคํ, วิจฺฉิทฺทกํ กเฬวรํฯ

๑๐๗๒. วิวิธาการปาเณหิ, ขชฺชมานํ วิขาทิตํ;
วินาสิตงฺคปจฺจงฺคํ, วิกฺขิตฺตนฺติ ปวุจฺจติฯ

๑๐๗๓. ปาทาทิภงฺควิกฺขิตฺตํ, หตวิกฺขิตฺตกํ มตํ;
โลหิตํ โลหิตากิณฺณํ, ปุฬวํ กิมิสงฺกุลํฯ

๑๐๗๔. อฏฺฐิสงฺขลิกามตฺตํ, อฏฺฐิกนฺติ จ สพฺพถา;
สณฺฐานาการเภเทน, ทสธาสุภเทสนาฯ

๑๐๗๕. ตตฺถวํ ทสธา เภเท, นิชฺชีวกุณปาสุเภ;
อุชฺฌิเต ภูมิภาคสฺมิํ, มตกาเย กเฬวเรฯ

๑๐๗๖. ลพฺภมานกมาการํ, โอโลเกตฺวา สลกฺขณํ;
อุคฺคเหตฺวาน จิเตฺตน, ตํตํนาเมน ภาวเยฯ

๑๐๗๗. ปฏิกูลญฺจ เชคุจฺฉํ, ทุคฺคนฺธญฺจ วิรูปกํ;
หรายิตมชฺฌญฺญญฺจ, หีฬิตํ วิกฺขิตาสิวํฯ

๑๐๗๘. มิจฺจวมสฺภากาเร,
กตฺวาโภคํ ตุ โยคิโน;
ภาเวนฺตสฺสุปจาโร จ,
ปฏิภาโค จ ชายติฯ

๑๐๗๙. ปฏิภาคนิมิตฺตํ ตุ, อุปจาเรน เสวโต;
อเปฺปติ ปฐมชฺฌาน-เมเตฺถวํ สมเถ นโยฯ

๑๐๘๐. วินา สทฺธมฺมํ ปนิทํ, สรีรํ พาลนนฺทิตํ;
วิปตฺติปริโยสานํ, อวสฺสํ เภทคามิกํฯ

๑๐๘๑. ยถา อิทํ ตถา เอตํ, ยถา เอตํ ตถา อิทํ;
ชีวมานญฺจ นิชฺชีวเมว ธมฺมปรายณํฯ

๑๐๘๒. สภาโว โสปิ เทหสฺส,
สพฺพสฺสาปิ จ สพฺพถา;
วิจิตพฺพา ธิเรนาปิ,
เอสายํ นิยตา คติฯ

๑๐๘๓. อนิจฺจํ ขยธมฺมญฺจ, ทุกฺขเมว ภยาวหํ;
อนตฺตา จ ปราภูตา, วิพฺภิชฺชติ ขเณ ขเณฯ

๑๐๘๔. วินาสมานสฺสาการํ, ตเตฺถวํ ปน ปสฺสโต;
วิปสฺสนาภาวนาติ, ตมีเรนฺติ ตถาคตาฯ

๑๐๘๕. ภาวนํ ทุวิธเมฺปตํ, ภาเวนฺติ ปุน ปณฺฑิตา;
ชีวมาเนปิ กายมฺหิ, ตํตทาการสมฺภเวฯ

๑๐๘๖. ชีวมาโนปิ กาโยยํ,
กุณโปว สภาวโต;
ตมลงฺการปฏิจฺฉนฺน,
พาลานํ น ปกาสติฯ

๑๐๘๗. พหิ มฎฺฐมุปฏฺฐาติ, อโนฺต กุณปปูริตํ;
อุคฺฆรนฺตํ ปคฺฆรนฺตํ, นวทฺวารมลสฺสวํฯ

๑๐๘๘. สรีรํ นิจฺจทุคฺคนฺธํ, นานากิมิสมากุลํ;
ตจมํสปฏิจฺฉนฺนํ, อฏฺฐิปญฺชรสณฺฐิตํฯ

๑๐๘๙. วจฺจกูปมิทํ นาม, ทฺวตฺตึสาสุจิปูริตํ;
นรานุกฺการภูมีว, เนกวสฺสคโณจิตาฯ

๑๐๙๐. สุสานคมโนสานํ, พหุสาธารณาสุภํ;
คณฺฑภูตํ สลฺลภูตํ, พหุทุกฺขนิพนฺธนํฯ

๑๐๙๑. นานาพฺยาธิสมากิณฺณํ , นาโนปทฺทวสํกุลํ;

นานานตฺถสโมธานํ, นานาสํเกฺลสวตฺถุกํฯ

๑๐๙๒. โปสิตมฺปิ จิรํ กาลํ, มมํการมมายิตํ;
ลหุทุชฺชนมิตฺตว, ปีฬิตํ สมฺปทุสฺสติฯ

๑๐๙๓. ปริหายติ นิสฺสารํ, ชรตาปิ ตํ โยพฺพนํ;
มจฺจุภชฺชิตมจฺจนฺต-มเสสํ ปริภิชฺชติฯ

๑๐๙๔. ตถาปิ ชาลสนฺตาโน, พหุสมฺภารสงฺขโต;
วตฺถาลงฺการสญฺฉนฺน, มาลาคนฺธาทิโสภิโตฯ

๑๐๙๕. สวิญฺญตฺติวิกาเรหิ, วิจิตฺตาการมณฺฑิโต;
กาโย ลีฬฺหวิลาเสหิ, ปลมฺเภติ มหาชนํฯ

๑๐๙๖. วญฺจิตา เยน ทุมฺเมธา, กามเกฺลสมลีมยา;
ปูเรนฺติ จตุราปายํ, มารเธยฺยานุสาริโนฯ

๑๐๙๗. เอวมาทีนวํ ญตฺวา, ปูติกาเย วิจกฺขณา;
อสุภาทิกมาการ-มารพฺภ ฉนฺทุปฏฺฐหุํฯ

๑๐๙๘. ยสฺมึ ปตนฺติ กุณเป วิปรีตสญฺญา,
สํเกฺลสปาปวสคา วิสมํ จรนฺตา;
ตํ ปสฺสเถตมสุภมฺปิ วินาสธมฺมํ,
อิเจฺจวมาห สุคโต ทสธา วิภาคํฯ

๑๐๙๙. สตฺถารา กสิณญฺจ ยํ ทสวิธํ วิเกฺขปวิกฺขมฺภนํ,
กามเกฺลสวินาสนํ ทสวิธํ ยญฺจาสุภํ ภาสิตํ;
ทิพฺพพฺรหฺมสุขาวหํ สมปทํ วิโชฺชทยํ โยคินา,
กมฺมฏฺฐานมลํ ตมุตฺตมคุเณนาเสวิตํ เสวิตุํฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท กสิณาสุภวิภาโค นาม

อฏฺฐโม ปริเจฺฉโทฯ

๙. นวโม ปริเจฺฉโท

ทสานุสฺสติวิภาโค

๑๑๐๐. สทฺธาปพฺพชิโต โยคี, ภาเวโนฺตนุสฺสตึ ปน;
ทสานุสฺสติเภเทสุ, ภาเวยฺยญฺญตรํ กถํฯ

๑๑๐๑. อรหํ สุคโต โลเก, ภควา โลกปารคู;
วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน, วิมุตฺติปรินายโกฯ

๑๑๐๒. เชโฎฺฐ สมฺมาภิสมฺพุโทฺธ, เสโฎฺฐ ปุริสสารถี;
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ, พุโทฺธ อปฺปฏิปุคฺคโลฯ

๑๑๐๓. สพฺพโลกหิโต พนฺธุ, สมตฺตรตนาลโย;
สตฺตานมนุกมฺปาย, ชาโต นาโถ สิวํกโรฯ

๑๑๐๔. อภิขฺยา ติตฺถกุสโล, ธมฺมสฺสามี ตถาคโต;
มจฺจุเธยฺยวิโมกฺขาย, ปฏิปาทยิ ปาณิโนฯ

๑๑๐๕. สตฺถวาโห มหาโยโคฺค, มคฺคามคฺคยุธนฺธโร;
สิริสตฺถมธิคฺคยฺห, วิจริตฺถ มหาปถํ,

๑๑๐๖. อโนโม อสโม ธีโร,
โลกหีตปรกฺกโม;
สพฺพาการวโรเปโต ,
อเจฺฉรพฺภุตปุคฺคโลฯ

๑๑๐๗. อตฺถภูโต ธมฺมภูโต,
พฺรหฺมภูโต มหายโส;
ญาณาโลกปริจฺฉินฺน-
เญยฺยาเสสปริคฺคโหฯ

๑๑๐๘. อานุภาววสิปฺปโตฺต, อาสภณฺฐานนิจฺจโล;
มหนฺตมริยาโทยมนนฺตคติโคจโรฯ

๑๑๐๙. สพฺพา ภิญฺญาพลปฺปโตฺต, เวสารชฺชวิสารโท;
สพฺพสมฺปตฺตินิฎฺฐาโน, คุณปารมิปูรโกฯ

๑๑๑๐. อปฺปเมโยฺย มหานาโค, มหาวีโร มหามุนิ;
มเหสี มหิตาจาโร, มหามโห มหิทฺธิโกฯ

๑๑๑๑. สพฺพตฺถสิทฺธิสญฺจาโร, มเหสีคณปูชิโต;
ราชาธิราชมหิโต, เทวพฺรหฺมาภิวนฺทิโตฯ

๑๑๑๒. อภิภูย ตโย โลเก, อาทิโจฺจว นภนฺตเร;
วิโรจติ มหาเตโช, อนฺธกาเร ปภงฺกโรฯ

๑๑๑๓. พฺยามปฺปภาปริกฺขิโตฺต, เกตุมาลาหลงฺกโต;
ทฺวตฺตึสลกฺขณาสีติอนุพฺยญฺชนโสภิโตฯ

๑๑๑๔. ฉพฺพณฺณรํสิลลิโต, รตนคฺฆิยสนฺนิโภ;
สมิทฺธิรูปโสภคฺค, ทสฺสเนยฺยํว ปิณฺฑิตํฯ

๑๑๑๕. ผุลฺลํ ปทุมสณฺฑํว, กปฺปรุกฺโขวลงฺกโต;
นภํว ตารกากิณฺณํ, อุตฺตโม ปฏิทิสฺสติฯ

๑๑๑๖. สตฺถุกปฺปมหาวีรปุเตฺตหิ ปริวาริโต;
สพฺพโลกมหิทฺธาย, ธมฺมราชา สยํวสีฯ

๑๑๑๗. นิโทฺธตมลจโนฺทว , นกฺขตฺตปริวาริโต;
ขตฺตสงฺฆปริพฺยุโฬฺห, จกฺกวตฺตีว โสภติฯ

๑๑๑๘. อิจฺจานนฺตคุณากิณฺณมเสสมลนิสฺสฏํ;
สพฺพสมฺปตฺติทาตารํ, วิปตฺติวินิพนฺธกํฯ

๑๑๑๙. พฺยาปรมโหรตฺตํ, ภควนฺตมนุสฺสรํ;
ภาเวติ ปญฺญวา โยคี, **พุทฺธานุสฺสติภาวนํ**ฯ

๑๑๒๐. สฺวาขาโต เตน สทฺธโมฺม, สมฺพุเทฺธน สตีมตา;
ปจฺจตฺตปฏิเวเธน, ปสฺสิตโพฺพ ยถารหํฯ

๑๑๒๑. ตณฺหาทลิทฺทนาสาย, มโนรถสมิทฺธิยา;
กาลนฺตรมนาคมฺม, ปจฺจกฺขผลทายโกฯ

๑๑๒๒. อุปนิสฺสยวนฺตานํ, ‘‘เอหิ ปสฺสา’’ติ ทสฺสิโย;
ปจฺจตฺตเมว วิญฺญูหิ, เวทิตโพฺพ สภาวโตฯ

๑๑๒๓. สพฺพาสวสมุคฺฆาตี , สุโทฺธ โสวตฺถิโก สิโว;
ปิหิตาปายกุมฺมโคฺค, มโคฺค นิพฺพานปตฺติยาฯ

๑๑๒๔. เกฺลสสํกฏทุคฺคมฺหา, ทุกฺขกฺขนฺธมหพฺภยา;
เขมนฺตภูมึ นิยฺยาติ, อจฺจนฺตมนุปทฺทวํฯ

๑๑๒๕. ปญฺญติตฺถมิทํ นาม, มงฺคลญฺจ สิวงฺกรํ;
หิโตทยสุขาธาน-มมตาหารมุตฺตมํฯ

๑๑๒๖. อวิชฺชาปฏลุทฺธารวิชฺชาเนตฺตสธํ วรํ;
ปญฺญาธารมิทํ สตฺถํ, เกฺลสคณฺฑปฺปเภทกํฯ

๑๑๒๗. จตุโรฆนิมุคฺคานํ, เสตุพโนฺธ สมุคฺคโต;
ภวจารกรุทฺธานํ, มหาทฺวาโร อปารุโตฯ

๑๑๒๘. โสโกปายาสวิทฺธานํ, ปริเทวสมงฺคินํ;
สลฺลนีหรโณปาโย, อจฺจนฺตสุขมีริโตฯ

๑๑๒๙. พฺยสโนปทฺทวาเปโต , สํเกฺลสมลนิสฺสโฏ;
อุชุสมฺมตฺตนิยโต, ปฏิปตฺติวิสุทฺธิยาฯ

๑๑๓๐. สุทฺธสีลปริกฺขาโร, สมาธิมยปญฺชโร;
สมฺมาสงฺกปฺปจกฺกโงฺค, สมฺมาวายามวาหโนฯ

๑๑๓๑. สติสารถิสํยุตฺโต, สมฺมาทิฏฺฐิปุเรชโว;
เอส ธมฺมรโถ ยาติ, โยคเกฺขมสฺส ปตฺติยาฯ

๑๑๓๒. วิปตฺติปฏิพาหาย, สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา;
สพฺพขนฺธวิโมกฺขาย, ธมฺมํ เทเสสิ จกฺขุมาฯ

๑๑๓๓. หิเตสี สพฺพปาณีนํ, ทยาปโนฺน มหามุนิ;
ธมฺมาโลกํ ปกาเสสิ, จกฺขุมนฺตานมุตฺตโมฯ

๑๑๓๔. ยํ ธมฺมํ สมฺมทญฺญาย, เขมมคฺคปฺปติฏฺฐิตา;
ปาปกาปคตา ธีรา, ปสฺสทฺธิทรถาสยาฯ

๑๑๓๕. จตุโยคา วินิมุตฺตา, ปหีนภยเภรวา;
อจฺจนฺตสุขเมเธนฺติ, โสตฺถิปตฺตา มเหสโยฯ

๑๑๓๖. ยมฺมวมุตฺตมํ ธมฺมํ, จิเนฺตโนฺต ปน ปณฺฑิโต;
ภาเวตีติ ปกาเสนฺติ, **ธมฺมานุสฺสติภาวนํ**ฯ

๑๑๓๗. จตฺตาโร จ ปฏิปนฺนา, จตฺตาโร จ ผเล ฐิตา;
เอส สโงฺฆ อุชุภูโต, ปญฺญาสีลสมาหิโตฯ

๑๑๓๘. ปลาปาปคโต สุโทฺธ, ปฏิปตฺติปติฏฺฐิโต;
ปริคฺคหิตสทฺธโมฺม, สมิทฺธิคุณโสภิโตฯ

๑๑๓๙. ปหีนาปายคมโน, ปาปเกฺลสวินิสฺสโฏ;
ปริปนฺถสมุเจฺฉที, ภวจารกเภทโกฯ

๑๑๔๐. อุตฺตมทมถปฺปโตฺต, สุวินีโต มเหสินา;
วิชฺชาวิมุตฺติโวทาโต, อาชานียปเถ ฐิโตฯ

๑๑๔๑. สุคโตรสิ สมฺภูโต, สุจิธมฺมสิรินฺธโร;
ปฏิปาทิตสมฺปโตฺต, ธมฺมสาสนเสวิโตฯ

๑๑๔๒. อภยเภรวนิสฺสโงฺค, ชินเตชานุปาลิโต;
โมเนยฺยปถสญฺจาโร, สุคโตวาทภาชโนฯ

๑๑๔๓. อปฺปมาทปริตฺตาโณ, สีลาลงฺการภูสิโต;
เจโตสมาธิสนฺนโทฺธ, ปญฺญายุธสมุชฺชโลฯ

๑๑๔๔. อชฺฌมคฺคมธิฏฺฐาย, มารกายปฺปทาลโน;
อปราชิตสงฺคาโม, ลลิโตทาตวิกฺกโมฯ

๑๑๔๕. ปจฺจุเธยฺยมติกฺกโนฺต, โพธิธมฺมปฺปติฏฺฐิโต;
ฉฬาภิญฺญาพลปฺปโตฺต, สมาราธิตสาสโนฯ

๑๑๔๖. อนุโพธิมนุปฺปโตฺต, ปภินฺนปฏิสมฺภิโท;
สามญฺญปารมิปฺปโตฺต, โตเสติ ชินมานสํฯ

๑๑๔๗. เนกาการวรูเปโต, นานาสมฺปตฺติผุลฺลิโต;
วิปตฺติปถนิตฺติโณฺณ, อภิพุทฺธิปรายโณฯ

๑๑๔๘. อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย,
ทกฺขิเณยฺโย สุทุลฺลโภ;
สเทวกสฺส โลกสฺส,
ปุญฺญเกฺขตฺตมนุตฺตรํฯ

๑๑๔๙. ยตฺถ สุทฺธิมฺหิ นิโทฺทเส, สทฺธาพีชํ ปติฏฺฐิตํ;
อจฺจนฺตํ ปริปาเจติ, สมฺปตฺติผลมุตฺตมํฯ

๑๑๕๐. ยํ ผลํ ปริภุญฺชนฺตา, วิมุตฺติรสเสวนํ;
อจฺจนฺตสุขิตา ธีรา, ภวนฺติ อชรามราฯ

๑๑๕๑. ตํ ผลํ ปตฺถยเนฺตน, **สงฺฆานุสฺสติภาวนา**;
ภาเวตพฺพา ปนิเจฺจวมิติ ภาสนฺติ ปณฺฑิตาฯ

๑๑๕๒. ปญฺจสีลํ ทสสีลํ, ปาติโมกฺขมุโปสถํ;
จาตุปาริสุทฺธิสีลํ, ธุตงฺคปริวาริตํฯ

๑๑๕๓. เอวเมเตสุ ยํ กิญฺจิ, สมาทาย รโหคโต;
ตมานิสํสํ คุณโต, ผลโต จ วิจินฺตเยฯ

๑๑๕๔. อาทิ เจตํ ปติฏฺฐา จ, มุขํ ปมุขมุตฺตมํ;
มูลํ กุสลธมฺมานํ, ปภวํ ปฏิปตฺติยาฯ

๑๑๕๕. สาสโนตรณทฺวารํ, ติตฺถํ สทฺธมฺมวาปิยา;
ปาริสุทฺธิปทฏฺฐานํ, มโคฺค เขมนฺตปาปโกฯ

๑๑๕๖. สาธุ สิกฺขาสมาทานํ, พาหุสจฺจวิภูสนํ;
อริยาจารจาริตฺต-มวณฺณมลวชฺชนํฯ

๑๑๕๗. กุลปุตฺตอลงฺกาโร, ปาปชลฺลปวาหนํ;
อนปายิ สุคนฺธญฺจ, มหาปุริสเสวิตํฯ

๑๑๕๘. ปจฺฉานุตาปหรณํ, ปีติปาโมชฺชวฑฺฒนํ;
เนกฺขมฺมภาวโนเปตํ, ปพฺพชฺชาเวสโสภนํฯ

๑๑๕๙. โสปานํ สคฺคโลกสฺส, ทพฺพุหาปายวิธานกํ;
อนุปทฺทวสมฺปตฺติ, สมตฺถคุณสูทนีฯ

๑๑๖๐. กุลสปญฺชรวิเจฺฉทิ , วิปตฺติปถวารณํ;
โสตฺถิกมฺมสมุฏฺฐานํ, อสาธารณมงฺคลํฯ

๑๑๖๑. “สุลทฺธา วต เม ลทฺธา, สทฺธา สุคตสาสเน;
สีลํ เม ยสฺส กลฺยาณํ, ปริสุทฺธมขณฺฑิตํฯ

๑๑๖๒. “ทุลฺลโภ วต เม ลโทฺธ,
มหาลาโภ อนปฺปโก;
โยหมกฺขลิตาจาโร,
อุปฆาตวิวชฺชิโตฯ

๑๑๖๓. “ธมฺมงฺกุริตสนฺตาโน , มูลชาโตสฺมิ สาสเน;
อุชฺุมคฺคํ สมารุโฬฺห, ปิหิตา สภยา ทิสาฯ

๑๑๖๔. “อวญฺจา วต เม ชาติ, อารทฺธา ขณสมฺปทา;
ปติฏฺฐิโตมฺหิ สทฺธเมฺม, สผลํ มม ชีวิตํ’’ฯ

๑๑๖๕. จิตฺถํ นานปฺปกาเรน, จิเนฺตโนฺต คุณมตฺตโน;
สีลกฺขนฺธสฺส ภาเวติ, **สีลานุสฺสติภาวนํ**ฯ

๑๑๖๖. สทฺธาย สีลวเนฺตสุ, ทตฺวา ทานํ ยถารหํ;
นิโทฺธตมลมเจฺฉโร, วิวิโตฺต ตมนุสฺสเรฯ

๑๑๖๗. ทานํ นิธานมนุคํ, อสาธารณมุตฺตมํ;
อวินาสสุขาธานํ, อจฺจนฺตํ สพฺพกามทํฯ

๑๑๖๘. โกปทาโหปสมนํ, มเจฺฉรมลโสธนํ;
ปมาทนิทฺทาวุฏฺฐานํ, โลภปาสวิโมจนํฯ

๑๑๖๙. เจโตวิการทมนํ, มิจฺฉามคฺคนิวารณํ;
วิตฺติลาภสุขสฺสาโท, วิภโวทยมงฺคลํฯ

๑๑๗๐. สทฺธาทิคุณโวทานํ, อชฺฌาสยวิกาสนํ;
สตาจารปริกฺขาโร, ตนุเจโตวิภูสนํฯ

๑๑๗๑. อปฺปมญฺญาปทฏฺฐานํ, อปฺปเมเยฺยน วณฺณิตํ;
มหาปุริสจาริตฺตํ, สปทานํ มเหสินาฯ

๑๑๗๒. ธมฺมาธิคตโภคานํ , สาราทานมนุตฺตรํ;
มหตฺตาธิคมูปายํ, โลกสนฺตติการณํฯ

๑๑๗๓. อตฺถการี จ สมฺมาหํ, ปริจฺจาคสมายุโต;
อตฺตโน จ ปเรสญฺจ, หิตาย ปฏิปนฺนกาฯ

๑๑๗๔. อชฺฌมทฺทวจิโตฺตสฺมิ, กาลุสฺสิยวินิสฺสโฏ;
ปาปสํเกฺลสวิมุโข, ปาณภูตานุกมฺปโกฯ

๑๑๗๕. สีลวนฺตปติฏฺฐสฺมึ , กปณานํ ปรายโณ;
พุทฺธสาสนุปฏฺฐาโก, ญาติมิโตฺตปชีวิโกฯ

๑๑๗๖. ทานโวสฺสคฺคสมฺมุโข,
สํวิภาครโต สุขี;
กปฺปรุโกฺขว ผลิโต,
ชาโต โลกาภิวฑฺฒิยาฯ

๑๑๗๗. ปิหิตาปายมคฺคสฺมึ, มคฺคทฺวารมปารุตํ;
สมฺปตฺตา สพฺพสมฺปตฺติ, ทลิทฺทสฺส มนาปิกํฯ

๑๑๗๘. “สํสารทฺธานปาเถยฺยํ, สพฺพทุกฺขวิโนทนํ;
สุพนฺธํ มม สพฺพตฺถ, คหิโต จ กฎคฺคโห”ฯ

๑๑๗๙. เอวํ ทานคุณํ นานปฺปกาเรน วิจินฺตยํ;
ภาเวติ ทายโกโยคี, **จาคานุสฺสติภาวนํ**ฯ

๑๑๘๐. สทฺธํ สีลํ สุตํ จาคํ, ปญฺญํ ปณฺฑิตชาติโก;
สมฺปาทยิตฺวา สทฺธเมฺม, เทวตาโย อนุสฺสเรฯ

๑๑๘๑. จาตุมหาราชิกา จ, ตาวตึสา จ ยามกา;
ตุสิตา เจว นิมฺมานรติโน วสวตฺติโนฯ

๑๑๘๒. ตทุตฺตริญฺจ เย เทวา, ทิพฺพกายมธิฏฺฐิตา;
เตปิ สทฺธาทิธเมฺมสุ, จิรกาลํ ปติฏฺฐิตาฯ

๑๑๘๓. สุสมาหิตสงฺกปฺปา, ทานสีลธุรนฺธรา;
ธมฺมมคฺคมธิฏฺฐาย, หิโรตฺตปฺปปุรกฺขตาฯ

๑๑๘๔. ตํโลกมุปปนฺนาเส, สสฺสิรีกํ ปรายณํ;
อิทฺธิมโนฺต ชุติมโนฺต, วณฺณวโนฺต ยสสฺสิโนฯ

๑๑๘๕. ทิพฺพสมฺปตฺติสมฺปตฺตา, นานาโภคสมปฺปิตา;
ปาเลโนฺต ทีฆมทฺธานํ, อนุโภนฺติ มหาสุขํฯ

๑๑๘๖. เต สเพฺพปิ จ มยฺหมฺปิ, วิชฺชนฺติ อนุปายิโน;
สทฺธาทิกุสลา ธมฺมา, เทวธมฺมาติ วิสฺสุตาฯ

๑๑๘๗. สทฺธมฺมคุณสมฺปตฺติ-ทาตา มงฺคลนายิกา;
ทุลฺลภาปิ จ เม ลทฺธา, สทฺธา สุคตสาสเนฯ

๑๑๘๘. วชฺชปวาทรหิโต, ปาปกมฺมปรมฺมุโข;
ปริสุทฺธสมาจาโร, ปสนฺนามลเจตโนฯ

๑๑๘๙. นิจฺจโมหิตโสโตสฺมึ,
ตถาคตสุภาสิเต;
สุตภาชนภูโต จ,

สติมา สุสมาหิโตฯ

๑๑๙๐. มจฺฉรมลนิตฺติโณฺณ, โลภกฺขนฺธวิมุจฺจิโต;
โอปานภูโต โลกสฺมิํ, วิสฺสฎฺฐสฺขยาจโนฯ

๑๑๙๑. วตฺถุตฺตยมหเตฺต จ, หิตาหิตวินิจฺฉเย;
ปญฺญา วตฺถุสภาเว จ, ติขิณา มม วตฺตติฯ

๑๑๙๒. สมาราธิตสทฺธโมฺม, กตปุญฺญมหุสฺสโว;
เทวธมฺมสมิโทฺธสฺมิ, กลฺยาณจริตากโรฯ

๑๑๙๓. เทวตาหิ สมาโนหํ, คุณาลงฺการภูสิโต;
หตฺถปตฺตา จ เทวิทฺธิ, นิปฺผนฺนา ทิพฺพสมฺปทาฯ

๑๑๙๔. เทวสามญฺญมิเจฺจวํ, จิเนฺตโนฺต คุณมตฺตโน;
ภาเวติ คุณสมฺปโนฺน, **เทวตานุสฺสติํ** ปรํฯ

๑๑๙๕. ชาติธมฺมา ชราพฺยาธิโสกปายาสภญฺชิเต;
อนิเจฺจ ทุเกฺขนเตฺต จ, นิพฺพิโนฺนปธิสมฺภเวฯ

๑๑๙๖. วิราโค จ นิโรโธ จ, จาโค มุตฺติ อนาลโย;
โยยมาทานนิสฺสโคฺค, นิพฺพานมิติ วุจฺจติฯ

๑๑๙๗. อุปสนฺตมิทํ ฐานมิติ จิเนฺตติ ปณฺฑิโต;
อนุปาทานสํกฺลิฏฺฐมสงฺขารมนาสวํฯ

๑๑๙๘. อปฺปมาณํ ปณีตญฺจ, สิวํ ปรมมจฺจุตํ;
อนนฺตคุณมจฺจนฺต-มวิการมนามยํฯ

๑๑๙๙. เขมํ ตํ ปาริมตีร-มหายนกรํ ปรํ;
ตาณํ เลณญฺจ ทีปญฺจ, ปติฏฺฐานํ ปรายณํฯ

๑๒๐๐. วฏฺฏานุพนฺธวิเจฺฉโท, ภวตณฺหาวิโสสนํ;
สพฺพูปธิสมุคฺฆาโต, ทุกฺขนิพฺพาปนํ สุขํฯ

๑๒๐๑. สพฺพปาปวินาโสยํ, สพฺพเกฺลสวิโสธนํ;
โสโกปายาสสนฺตาปภยเภรวโมจนํฯ

๑๒๐๒. ปลิโพธสมุเจฺฉโท, ปปญฺจวินิเวฐนํ;
สพฺพสงฺขารสมโถ, สพฺพโลกวินิสฺสโฏฯ

๑๒๐๓. ปาริสุทฺธิกรา ธาตุ, ภวนิสฺสรณํ ปทํ;
อุตฺตมาริยสมฺปตฺติ, อโนมมมตํ ปทํฯ

๑๒๐๔. สพฺพถา ภทฺทมตุลํ, นิพฺพานมิติ ปสฺสโต;
อุปสมานุสฺสตีติ, ภาวนายํ ปวุจฺจติฯ

๑๒๐๕. สตฺตานุสฺสติมิเจฺจวํ, ภาเวโนฺต ปน ปณฺฑิโต;
ปาโมชฺชพหุโล โหติ, ปสโนฺน พุทฺธสาสเนฯ

๑๒๐๖. ปฏิปสฺสทฺธทรถ-มุปจารสมาธินา;
สมาธิยติ จิตฺตญฺจ, ปริสุทฺธมนามยํฯ

๑๒๐๗. ภาวนามยเมตญฺจ, กตฺวา ปุญฺญมนปฺปกํ;
วาสนาคติสมฺปตฺติ-โภคภาคีติ วุจฺจติฯ

๑๒๐๘. อุปนิสฺสยสมฺปโนฺน, ปตฺวา นิเพฺพธมุตฺตมํ;
ทิเฏฺฐว ธเมฺม ทุกฺขคฺคึ, นิพฺพาเปติ อนาสโวฯ

๑๒๐๙. โลกปฺปวตฺติ จิเนฺตตฺวา, มรณานุสฺสตึ ปน;
ภาเวยฺย สกมจฺจนฺตํ, จิเนฺตโนฺต มรณํ กถํฯ

๑๒๑๐. อนิมิตฺตมนญฺญาตํ, มจฺจานมิธ ชีวิตํ;
กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ, ตญฺจ ทุเกฺขน สํยุตํฯ

๑๒๑๑. อโปฺปทกมฺหิ มเจฺฉว, พนฺธมาเน รุทมฺมุเข;
มจฺจุ คจฺฉติ อาทาย, เปกฺขมาเน มหาชเนฯ

๑๒๑๒. ปุรกฺขตฺวาว มรณํ, ชายนฺติ ปฏิสนฺธิยํ;
ชาตา ปุน มริสฺสนฺติ, เอวํธมฺมา หิ ปาณิโนฯ

๑๒๑๓. ยเมกรตฺตึ ปฐมํ, คเพฺภ วสติ มานโว;
อพฺภุฏฺฐิโตว โส ยาติ, ส คจฺฉํ น นิวตฺตติฯ

๑๒๑๔. สตฺตา มรนฺติ คเพฺภปิ, ชายมานา จ ทารกา;
กุมารา โยพฺพนปฺปตฺตา, พลปฺปตฺตา มหตฺตราฯ

๑๒๑๕. อภาวสฺสํ มรเนฺตว, ชิณฺณา ทณฺฑปรายณา;
สูรา ปุญฺญพลตฺถามา, นานาพฺยาธินิปีฬิตาฯ

๑๒๑๖. อชฺช สุเวติ มรณํ, ปริเยสติ ปาณิโน;
เสนา ยุทฺธปยาตาว, สเพฺพ มจฺจุภยากุลาฯ

๑๒๑๗. สตฺตารตนลงฺการา, จตฺุริทฺธิสมุคฺคตา;
จกฺกวตฺตี มหาเตชา, ราชมณฺฑลโสภิโนฯ

๑๒๑๘. อปฺปุฏฺฐานมหาวาตา, ปาติตาว มหาสิลา;
ปตนฺติ มจฺจุวิกฺขิตฺตา, ปโร เจตาน มานวาฯ

๑๒๑๙. เยปิ ทีฆายุกา เทวา, วณฺณวนฺตา มหิทฺธิกา;
อานุภาวพลปฺปตฺตา, มหาโภคสุเขธิโนฯ

๑๒๒๐. เตปิ มจฺจุสมุทฺธตฺตา, ภวนฺติ ภยสํกุลา;
เวรมฺภกฺขิตฺตปกฺขีว, มาทิเสสุ กถาว กาฯ

๑๒๒๑. อจฺจนฺตรายพหุโล , มรณาหิตสมฺภโว;
นิจฺจํ จกฺกสมารุโฬฺห, โลโกยํ ปริวตฺตติฯ

๑๒๒๒. เอตฺถนฺตเร มรณสฺส, เวมเชฺฌ มม วตฺตโต;
อสฺสาเสปิ อวิสฺสเฏฺฐ, ชีวิกา เจ กถาว กาฯ

๑๒๒๓. อจฺฉรํ วต โลกสฺมิํ, ขณมตฺตมฺปิ ชีวิตํ;
นิสฺสิโตปทฺทวฎฺฐาเน, มหาพฺยสนปีฬิเตฯ

๑๒๒๔. อทฺธุวํ ชีวิตํ นิจฺจ-มจฺจนฺตํ มรณํ มม;
สภาโว มรณเนฺตว, วิเสโส ปน ชีวิตํฯ

๑๒๒๕. อตฺถมารพฺภ คจฺฉโนฺต, อาทิโจฺจว นภนฺตเร;
มรณายาภิธาวโนฺต, วิหายามิ สฺุเว สฺุเวฯ

๑๒๒๖. วชฺฌปฺปโตฺต มหาโจโร,
นิยฺยาตาฆาตนํ ยถา;
มรณาย ปยาโตหํ,
ตเถวมนิวตฺติโยฯ

๑๒๒๗. อมฺพุโชว วงฺกฆโสฺต, ตาณเลณวิวชฺชิโต;
นิจฺจํ มจฺจุวสํ ยโนฺต, วิสฺสโฎฺฐ กิมหํ จเรฯ

๑๒๒๘. โก เม หาโส กิมานโนฺท,
กิมหํ โมหปารุโต;
มทปฺปมาทวิกฺขิโตฺต,
วิจรามิ นิรงฺกุโส?

๑๒๒๙. หนฺทาหมารภิสฺสามิ, สมฺมาสมฺพุทฺธสาสเน;
อาตาปี ปหิตโตฺต จ, หิโรตฺตปฺปสมาหิโตฯ

๑๒๓๐. ปฏิปตฺติปโร หุตฺวา, ปาปธมฺมนิรงฺกโต;
นิพฺพาปยามิ อจฺจนฺตํ, สพฺพทุกฺขหุตาวหํฯ

๑๒๓๑. อิตฺถํ ปนตฺตโน โยคี, มรณํ ปฏิจินฺตยํ;
มรณานุสฺสติํ นาม, ภาเวตีติ ปวุจฺจติฯ

๑๒๓๒. อนุทตํ ปน ภาเวตฺวา, อุปจารสมาหิโต;
นิเพฺพทพหุโล โหติ, อปฺปมาทธุรนฺธโรฯ

๑๒๓๓. นิจฺฉาธมฺมํ วิราเชตฺวา, นนฺทิราคนิราลโย;
สพฺพาสวปริกฺขีโณ, ปโปฺปติ อมตํ ปทํฯ

๑๒๓๔. อหตฺวา ปน เมธาวี, ทฺวตฺติํสาการภาวนํ;
กเรยฺย ตาว ปจฺฉา เว, อนุปุพฺพมภิณฺหโสฯ

๑๒๓๕. เกสา โลมา นขา ทนฺตา, ตโจ มํสํ นหารุ จ;

อฏฺฐิ จ มิญฺช วกฺกํ จ, หทยํ ยกนํ ตถาฯ

๑๒๓๖. กิโลมํ ปิหก ปปฺผาสํ, อนฺตํ คุณมุทริยํ;
มตฺถลุงฺคํ กรีสญฺจ, ปิตฺตํ เสมฺหมถาปรํฯ

๑๒๓๗. ปุพฺพ จ โลหิตํ เสโท,
เมโท อสฺสุ วสาถ วา;
เขโฬ สิงฺฆาณิกา เจว,
ลสิกา มุตฺตมิจฺจปิฯ

๑๒๓๘. ฆนพนฺธสุภาการ-วิปลฺลาสานุสารินํ;
ยถาภูตาวโพธาย, วิภตฺตาว มเหสินาฯ

๑๒๓๙. กวเย พาตฺตึส โกฏฺฐาสา,
กุณปาว สมุสฺสิตา;
สารคยฺหูปคาเปตา,
ธิกฺกตา ธีรหีฬิตาฯ

๑๒๔๐. อสุภาว ปฏิกฺกูลา, เชคุจฺฉา สุจิวชฺชิตา;
นินฺทิตา จกฺขุมนฺเตหิ, อนฺธพาโลปลาฬิตาฯ

๑๒๔๑. วิจิตฺตฉวิสญฺฉนฺนา , ตจภตฺตสโมหิตา;
ปริสฺสวปริกฺลิฏฺฐา, กุถิตา ปูติคนฺธิตาฯ

๑๒๔๒. โธวิยนฺตาปิ สตตํ, อชหนฺตา มลสฺสวํ;
สุคนฺธานุวิลิตฺตาปิ, ทุคฺคนฺธปริณามิโนฯ

๑๒๔๓. อหํการมมตฺตน, วิสฺสฏฺฐสุขสงฺคหา;
สงฺฆาฏฆนสมฺพทฺธา, สโมฺมเหนฺติ มหาชนํฯ

๑๒๔๔. ฉนฺทราคสมูเปตา, ยตฺถ มุฬฺหา ปุถุชฺชนา;
เสวนฺติ วิสมํ โฆรํ, จตุราปายภาคิโนฯ

๑๒๔๕. ตตฺถ จิตฺตํ วิราเชตุํ, ปฏิปโนฺน ยถากฺกมํ;
เจโตวิภาวนตฺถาย, โกฏฺฐาเสสุ วิจกฺขโณฯ

๑๒๔๖. วจสา มนสา เจว, ยถาวุตฺตานุสารโต;
อนุโลมปฏิโลมํ, สชฺฌายิตฺวา ตโต ปรํฯ

๑๒๔๗. วณฺณสณฺฐานทิสโต, ววตฺถเปยฺย ปณฺฑิโต;
ตโตกาสปริเจฺฉทา, ปเจฺจกํ ตุ ยถากฺกมํฯ

๑๒๔๘. วณฺณสณฺฐานคนฺธา จ,
อาสโยกาสโต ตโต;
วิภาเวยฺยาสุภาการ-
เมเกกสฺมึ ตุ ปญฺจธาฯ

๑๒๔๙. อสฺสธาโภคมิเจฺจวํ, กตฺวา ภาวยโต ปน;
สนฺติภูตา ปกาเสนฺติ, รถจกฺการสาทิสาฯ

๑๒๕๐. หิตฺวา อปฺปคุเณ ตตฺถ, คณฺหํ สุปฺปคุณํ พุโธ;
อปฺปนํ ปฏิภาคญฺจ, ปโปฺปเตเกกวตฺถุสุฯ

๑๒๕๑. อสุภาการมารพฺภ, ภาวนา เจ ปวตฺตติ;
กมฺมฏฺฐานํ ปฏิกฺกูลํ, ปฐมชฺฌานิกํ สิยาฯ

๑๒๕๒. นีลาทิวณฺณมารพฺภ, ปฏิภาโค ยทา ตทา;
นีลาทิกสิณํ หุตฺวา, ปญฺจกชฺฌานิกํ ภเวฯ

๑๒๕๓. ลกฺขณาการมารพฺภ , จินฺตนา เจ ปวตฺตติ;
วิปสฺสนากมฺมฏฺฐาน-มิติ ภาสนฺติ ปณฺฑิตาฯ

๑๒๕๔. ติธา ปเภทมิเจฺจวํ, ภาเวโนฺต ปุน พุทฺธิมา;
กายคตาสตึ นาม, ภาเวตีติ ปวุจฺจติฯ

๑๒๕๕. โสยมชฺฌตฺตํ นิพฺพิโนฺน, พหิทฺธา จ นิราลโย;
อุเพฺพคพหุโล โยคี, ปมาทมติวตฺตติฯ

๑๒๕๖. กามพนฺธวินิมุโตฺต, ปาปา เมธาวิ นิสฺสโฏ;
สจฺฉิกตฺวาน สามญฺญํ, อมตํ ปริภุญฺชติฯ

๑๒๕๗. **อานาปานสฺสตึ** นาม, สมฺมาสมฺพุทฺธวณฺณิตํ;
กมฺมฏฺฐานาธิราชานํ, ภาเวโนฺต ปน ปณฺฑิโตฯ

๑๒๕๘. อปฺปนโญฺจปจารญฺจ, สมถญฺจ วิปสฺสนํ;
โลกุตฺตรํ โลกิยญฺจ, สุเขเนวาธิคจฺฉติฯ

๑๒๕๙. สุขุมา นิปุณา ติกฺขา, ปริปกฺกา พเล ฐิตา;
โพธิปกฺขิยธมฺมา จ, โวทายนฺติ วิเสสโตฯ

๑๒๖๐. กมฺมฏฺฐาเน ตถา เหตฺถ, คณนา อนุพนฺธนา;
ผุสนา ฐปนา เจว, สลฺลกฺขณวิวฏฺฏนาฯ

๑๒๖๑. ปาริสุทฺธิ ตโต ปจฺฉา, เตสญฺจ ปฏิปสฺสนา;
อิเจฺจวมฏฺฐธา เภทา, มาติกายํ ปกาสิตาฯ

๑๒๖๒. วิภตฺตา สติปฏฺฐาน-วสา โสฬสธา ตโต;
อานาปานปฺปเภเทน, ภินฺนา ทฺวตฺตึสธา ปุนฯ

๑๒๖๓. ตเมว ปริยาทาย, สมถญฺจ วิปสฺสนํ;
มหตฺตเวปุลฺลคตํ, ภาเวยฺย สติมา กถํฯ

๑๒๖๔. อานาปานํ ปริคฺคยฺห, ปวิวิโตฺต รโหคโต;
คเณยฺย ปฐมํ ตาว, นิสิโนฺน สุขมาสเนฯ

๑๒๖๕. ปญฺจนฺนํ น ฐเปตพฺพํ, เหฏฺฐา น ทสโตปริ;
เนตพฺพมนุปุเพฺพน, คเณตพฺพมขณฺฑิตํฯ

๑๒๖๖. อโนฺต พหิ จ วิเกฺขป-มกตฺวาน ปุนปฺปุนํ;
ผุฏฺฐฏฺฐานมฺหิ สติมา, อนุพเนฺธยฺย มานสํฯ

๑๒๖๗. นาสิกโคฺคตฺตโรเฏฺฐ จ, กตฺวาโภคํ ตโตปรํ;
สตตสฺสาสสมฺผสฺสํ, อาวชฺชนฺตสฺส โยคิโนฯ

๑๒๖๘. ปุลํ วาถ ทีฆํ วา, มณฺฑลํ วาถ วิตฺถตํ;
ตารกาทิสมาการํ, นิมิตฺตํ ตตฺถ ชายติฯ

๑๒๖๙. จิตฺตํ สมาหิตํ โหติ, อุปจารสมาธินา;
อุปเกฺลสา ปหิยฺยนฺติ, ปฏิภาเค สมุฏฺฐิเตฯ

๑๒๗๐. นิมิเตฺต ฐปยํ จิตฺตํ, ตโต ปาเปติ อปฺปนํ;
ปญฺจชฺฌานวเสนายํ, สมเถ ภาวนานโยฯ

๑๒๗๑. อารภิตฺวาภินิเวส-มานาปาเน ปุนาปโร;
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, ตโต ตทนุสารโตฯ

๑๒๗๒. ภูมิธเมฺม ยถาภูตํ, วิปสฺสิตฺวา วิสารโท;
อเปฺปตานุตฺตรชฺฌาน-มยํ สุทฺธิวิปสฺสนาฯ

๑๒๗๓. อานาปานสมาปตฺตึ, กตฺวา ปาทกมุตฺตรํ;
ภาเวนฺตสฺส วเสนาหุ, นยํ โสฬสธา กถํฯ

๑๒๗๔. ทีฆมสฺสาสปสฺสาสา, รสฺสํ วาถ ตถา ทฺวยํ;
สติมา มติสมฺปโนฺน, ปฐมํ ปริคณฺหติฯ

๑๒๗๕. อาทิมชฺฌาวสานํ ตุ, กโรโนฺต วิทิตํ ตถา;
สมาหิโต สพฺพกาย-ปฏิสํเวทิ สิกฺขติฯ

๑๒๗๖. ตโต เต เอว สงฺขาเร, ปสฺสเมฺภโนฺตปรูปริ;
วุโตฺต ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ สิกฺขตีติ จฯ

๑๒๗๗. อานาปานสติเจฺจวํ , กายสงฺขารนิสฺสิตา;
กายานุปสฺสนา นาม, จตุธาปิ จ ภาสิตาฯ

๑๒๗๘. สมฺปยุเตฺตน ญาเณน, ปีติมาลมฺพเณน จ;
วิปสฺสนาย สมเถ, กุพฺพโนฺต ปากฏํ สุขํฯ

๑๒๗๙. เวทนาสญฺญาสงฺขาเต, จิตฺตสงฺขารเก ตถา;
ปีตาทิปฏิสํเวที, สิกฺขตีติ ปวุจฺจติฯ

๑๒๘๐. ถูล เต เอว สงฺขาเร, สเมตุํ ปริภาวยํ;
วุโตฺต ‘‘ปสฺสมฺภยํ จิตฺตํ, สงฺขารํ สิกฺขตี’’ติ จฯ

๑๒๘๑. ตสฺสา ตํตํมุเขเนตฺถ, สมฺปชฺชนวิเสสโต;
เวทนานุปสฺสนาย, จตุธา สมุทีริตาฯ

๑๒๘๒. อปฺปโนฺต ปจฺจเวกฺขโนฺต, พุชฺฌโนฺต จ ปกาสิตํ;
กโรโนฺต มานสํ จิตฺต-ปฏิสํเวทิ สิกฺขติฯ

๑๒๘๓. สมฺมวาภิปฺปโมเทโนฺต, สปฺปีติกสมาธินา;
‘‘อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ, สิกฺขตี’’ติ ปวุจฺจติฯ

๑๒๘๔. อปฺปนาโยปจาเรน, ตเมวาถ สมาทหํ;
โยคี ‘‘สมาทหํ จิตฺตํ, สิกฺขตี’’ติ ปกาสิโตฯ

๑๒๘๕. ปจฺจนีเกหิ วิกฺขมฺภ-สมุเจฺฉทหิ โมจยํ;
ตถา ‘‘วิโมจยํ จิตฺตํ, สิกฺขตี’’ติปิ ภาสิโตฯ

๑๒๘๖. อานาปานํ ปเภทาย, กมฺมฏฺฐานํ ยถารหํ;
จิตฺตานุปสฺสนา นาม, ปวตฺตายํ จตุพฺพิธาฯ

๑๒๘๗. วิปสฺสนายนิจฺจานุ-คตตฺตา หิ วิเสสโต;
วิปสฺสโนฺต อนิจฺจานุ-ปสฺสี สิกฺขติ ปณฺฑิโตฯ

๑๒๘๘. ตโต วิราคานุปสฺสี, นิพฺพินฺทิตฺวา วิราชยํ;
ตถา นิโรธานุปสฺสี, ภูมิธเมฺม นิโรธยํฯ

๑๒๘๙. ปกฺขนฺทนปริจฺจาคปฏินิสฺสคฺคโต ปน;
ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี, สิกฺขตีติ ปวุจฺจติฯ

๑๒๙๐. อานาปานมุเขเนว , ภูมิธมฺมวิปสฺสนา;
ธมฺมานุปสฺสนา นาม, ภาสิเตวํ จตุพฺพิธาฯ

๑๒๙๑. อิติ โสฬสธาการํ, สิกฺขตฺตยปติฏฺฐิตํ;
จตุพฺพิธมฺปิ ปูเรติ, สติปฏฺฐานภาวนํฯ

๑๒๙๒. ปริคฺคยฺห สติเญฺจว-มุสฺสาหโนฺต วิปสฺสนํ;
ทฺวตฺติํสาการเภเทหิ, สโตการีติ วุจฺจติฯ

๑๒๙๓. อิตฺถญฺจ คณนาทีหิ, ภาเวตฺวา สมถํ ตโต;
วิปสฺสนาธิวจนํ, กตฺวา สลฺลกฺขณํ ปุนฯ

๑๒๙๔. ปตฺวา วิวฏฺฏนามคฺคํ, ปาริสุทฺธิผเล ฐิโต;
ปจฺจเวกฺขณสงฺขาตํ, ปโปฺปติ สติปสฺสนํฯ

๑๒๙๕. อานาปานสติเจฺจวมเสสํ ปริปูริตา;
สาการํ สปฺปเภทญฺจ, ภาวิตาติ ปวุจฺจติฯ

๑๒๙๖. อานาปานสมาธิเมตมตุลํ พุทฺธาปทานุตฺตมํ,
ปาปเกฺลสรโชหรํ สุขมุขํ ทุกฺขคฺคินิพฺพาปนํ;

ภาเวตฺวา สติสมฺปชญฺญวิปุลา วิเกฺขปวิทฺธํสกา,
ปโปฺปนฺตุตฺตรมุตฺตมามตปทํ โพธิตฺตยพฺยาปกํฯ

๑๒๙๗. พุทฺธํ ธมฺมญฺจ สงฺฆํ ปฺถุนนมหิตํ สุทฺธสีลํ สฺุทานํ,
ธมฺมฏฺฐา เทวตาโยปสมถ มรณํ กายมานญฺจปานํ;
ปญฺญตฺตารพฺภยายํ สติสมวหิตา โพธิมโคฺคทยาย,
สายํ สทฺธมฺมเนตฺตี สหิตสิวคุณา เสวิตพฺพาทเรนฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท ทสานุสฺสติวิภาโค นาม

นวโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๐. ทสโม ปริเจฺฉโท

เสสกมฺมฏฺฐานวิภาโค

๑๒๙๘. พฺยาปาทาทีนวํ ทิสฺวา, เขมภาวญฺจ ขนฺติยํ;
อปฺปมญฺญา ตุ ภาเวนฺต, วิเนยฺย ปฏิฆํ กถํฯ

๑๒๙๙. เจโตสนฺตาปโน โกโธ,
สมฺปสาทวิโกปโน;
วิรูปพีภจฺฉกโร,
มุขวณฺณปฺปธํสโนฯ

๑๓๐๐. สีลกาลุสฺสิยุปฺปาโท, จิตฺตวิเกฺขปสมฺภโว;
ปญฺญาปโชฺชตวิทฺธํสี, ปฏิปตฺติวิพนฺธโกฯ

๑๓๐๑. อปาเยกายโน มโคฺค, ปาปกณฺฏกพนฺธโก;
ธมฺมมคฺคสมุเจฺฉที, มคฺคทฺวารปิธานโกฯ

๑๓๐๒. ยโสวณฺณวิสงฺขาโร, คุณมูลปฺปภญฺชโก;
ทุกฺขธมฺมสโมธาโน, พฺยสโนปทฺทวากโรฯ

๑๓๐๓. ทุนฺนิมิตฺตมิทํ ชาตํ, สพฺพสมฺปตฺติธํสนํ;
ธูมเกตุสมุปฺปาโท, สพฺพโลกวินาสโกฯ

๑๓๐๔. สพฺพกลฺยาณธมฺมานํ, อวมงฺคลมุฏฺฐิตํ;
หิตารมฺภสมุคฺฆาตี, อนฺตรายสมาคโมฯ

๑๓๐๕. สพฺพาการปฏิกฺกูลํ, สพฺพวิเทฺทสการณํ;
วิปตฺติมุขมุปฺปนฺนํ, อมิตฺตชนปตฺถิตํฯ

๑๓๐๖. สปตฺตกรณํ โฆรํ, สพฺพานตฺถวิธายกํ;
ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

๑๓๐๗. ขุรธารํ ลิหนฺตาว, คิลนฺตาว หุตาสนํ;
ติตฺตลาพุํว ขาทนฺตา, คณฺหนฺตาทิตฺตมายุธํฯ

๑๓๐๘. พฺยาปาทมตฺตสมฺภว-มตฺตฆญฺญาย เกวลํ;
อุปลาเฬนฺติ ทุเมฺมธา, โฆรมาสีวิสํ ยถาฯ

๑๓๐๙. โทสเตเชน รุโกฺขว, สุสิรารุฬฺหปาวโก;
อโนฺตนุทยฺหมานาปิ, วิปฺผนฺทนฺติ วิฆาติโนฯ

๑๓๑๐. นาวพุชฺฌนฺติ ทุเมฺมธา, เจโตสงฺกปฺปวายุนา;
อุกฺกามุขามิวาทิตฺต-มุชฺชลนฺตา ปุนปฺปุนํฯ

๑๓๑๑. อยมคฺคสมารุฬฺหา, เขมมคฺควิโรธิโน;

พฺยาปนฺนา กิพฺพิสากิณฺณา, อตฺถทฺวยวิโรธิโนฯ

๑๓๑๒. อนาถา สลฺลกาวิทฺธา, วิสฏฺฏา อนุโสจิโน;
อนฺธา วิย มิคารเญฺญ, ภมนฺติ หตจกฺขุกาฯ

๑๓๑๓. อสํวิหิตกมฺมนฺตา, พาลา โกธวสานุคา;
ขิปฺปํ ลกฺขึ ปริจฺจตฺตา, ยโสโภเคหิ ธํสเรฯ

๑๓๑๔. ทปฺปปฏิปฺปาทิตารมฺภา, โกธสโงฺขภโมหิตา;
ธมฺมามตรสสฺสาทํ, น วินฺทนฺติ อวิทฺทสุฯ

๑๓๑๕. พหุวาทีนวมิเจฺจว-มโนฺต พฺยาธิมิวุฏฺฐิตํ;
ชาตานลมิวุจฺฉเงฺค, อชฺฌุเปกฺขนฺติ ทุชฺชนาฯ

๑๓๑๖. โจทยมานา ทุเกฺขหิ, เกฺลสาจิณฺณมลีมหา;
ปาปกเมฺมหิ ปูเรนฺตา, เสนฺติ มจฺจุปเถ จิรํฯ

๑๓๑๗. ตเมวํ ปฏิสงฺขาย, ปฏิฆํ ปน โยนิโส;
วาฬมิคํว ธาวนฺตํ, อาวิสนฺตํว รกฺขสํฯ

๑๓๑๘. ปาวกํว ปริพฺยูฬฺหํ, ภายมานสฺส โยคิโน;
โสตฺถิภาวาย เขมนฺต-มุปญฺญตฺตํ มเหสินาฯ

๑๓๑๙. มาตา กลฺยาณธมฺมานํ, ขมา นาม มหิทฺธิกา;
สมฺปฺปวตฺติ สเตฺตสุ, สพฺพสมฺปตฺติสาธิกาฯ

๑๓๒๐. โกธานลชลาเสโก ,
โสโกปายาสนาสนํ;
อาฆาตสลฺลนิทฺธารี,
อุปนาหวิโมจนํฯ

๑๓๒๑. วณฺณกิตฺติสมุฏฺฐานํ, คุณมูลาภิเสวนํ;
อปารุตมุขํเวต-มตฺถทฺวยสมิทฺธิยาฯ

๑๓๒๒. วิฆาตปริยาทาน-มาสวานมเสสโต;
ปฏิปสฺสมฺภนํ เจโต-ปีติกรณจนฺทนํฯ

๑๓๒๓. สพฺพทุกฺขสมุคฺฆาติ, สุขุปฏฺฐานมุตฺตมํ;
พฺยสโนทยวิเจฺฉโท, ภยเภรวนิคฺคโมฯ

๑๓๒๔. เจโตปสาทสนฺธาโน, ปาสาทิกผลาวโห;
ปวโร โพธิสมฺภาโร, นรานรนิเสวิโตฯ

๑๓๒๕. ปาปกนฺตารนิตฺถาโร, จตุราปายโรธโก;
ทฺวาราวาปุรณเญฺจตํ, เทวโลกูปปตฺติยาฯ

๑๓๒๖. ปญฺญาสีลสมาธานํ, ปฏิปตฺติวิโสธโน;

ปิยงฺกโร โสมฺมภาโว, ทุลฺลโภ พหุปตฺถิโตฯ

๑๓๒๗. เกฺลสสโสงฺขภวิเกฺขป-วิปฺผนฺทปฏิพนฺธนํ;
ติติกฺขาคุณมกฺขาต-มารกฺขวิธิมตฺตโนฯ

๑๓๒๘. วิหึสารติสารมฺภ-ปฏิโรธวิโมจนํ;
เวริกิพฺพิสวิทฺธํสี, โลกานุคฺคหการณํฯ

๑๓๒๙. ธมฺมปโชฺชตกรณํ , สํโยคมลโสธนํ;
สโมฺมหติมิรุทฺธาริ, สมฺปตฺติปฏิปาทนํฯ

๑๓๓๐. อิจฺจตฺตตฺถํ ปรตฺถญฺจ, สมฺปาเทตฺวา ขมาปโร;
สาเธติ สพฺพสมฺปตฺติ-มิธ เจว ปรตฺถ จฯ

๑๓๓๑. ติติกฺขาคุณสมฺปโนฺน , ปาณภูตานุกมฺปโก;
อนากุลิตกมฺมโนฺต, โสรโต สขิโล สุจิฯ

๑๓๓๒. นิวาโต สมิตาจาโร, สุภโค ปิยทสฺสโน;
ปฏิสงฺขาพลปฺปโตฺต, ธิติมา มติปาฏโวฯ

๑๓๓๓. อโกฺขโภ อธิวาเสโนฺต,
สพฺพานเตฺถ ปริสฺสเย;
ภีมสงฺคามาวจโร,
หตฺถินาโคว โสภติฯ

๑๓๓๔. อิตฺถํ สมนฺตโต ภทฺทํ, ติติกฺขํ ปจฺจเวกฺขโต;
ปสฺสเมฺภติ สมุฎฺฐาย, ขมา พฺยาปาทสมฺภมํฯ

๑๓๓๕. หิโพฺพสธมิวาตงฺกํ, เมฆชฺชวํ หุตาสนํ;
ขิปฺปมนฺตรธาเปติ, ติติกฺขา โกธมตฺตโนฯ

๑๓๓๖. ตโตเนกคุโณเปตํ, เนกโทสปฺปภญฺชนํ;
ขนฺติธมฺมมธิฎฺฐาย, ปสนฺนธีรมานโสฯ

๑๓๓๗. ภาเวยฺย ปฐมํ ตาว, **เมตฺตาภาวน**มุตฺตมํ;
อตฺตานมุปมํ กตฺวา, สเตฺตสุ หิตวุฑฺฒิยาฯ

๑๓๓๘. สเพฺพ สตฺตา จ ปาณา จ, ภูตา ชีวา จ ปุคฺคลา;
อพฺยาปชฺชา ตถาเวรา, อนีฆา จ สุเขธิโนฯ

๑๓๓๙. วิชฺชาสมฺปตฺติโภเคหิ, ปวฑฺฒนฺตุ ยสสฺสิโน;
ปริวารพลปฺปตฺตา, ภโยปทฺทววชฺชิตาฯ

๑๓๔๐. สขิลา สุขสมฺภาสา, อญฺญมญฺญาวิโรธิโน;
โมทนฺตุ สุหิตา สเพฺพ, มา กิญฺจิ ปาปมาคมาฯ

๑๓๔๑. สทฺธาปาโมชฺชพหุลา, ทานสีลมหุสฺสวา;

คุณภูสิตสนฺตานา, อายุํ ปาเลนฺตนามยํฯ

๑๓๔๒. สมฺมาทิฏฺฐึ ปุโรธาย, สทฺธมฺมปฏิปตฺติยา;
อาราเธนฺตุ หิโตปาย-มจฺจนฺตํ สุขสาธนํฯ

๑๓๔๓. อิติ นานปฺปกาเรน, สเตฺตสุ หิตมานสํ;
มาตาว ปิยปุตฺตมฺหิ, ปวเตฺตยฺย นิรนฺตรํฯ

๑๓๔๔. สิเนหํ ปริวชฺชโนฺต, พฺยาปาทญฺจ วินาสยํ;
ปริสุเทฺธน จิเตฺตน, หิตกาโมว เกวลํฯ

๑๓๔๕. เมตฺตาย มิเตฺต มชฺฌเตฺต, เวริเก จ ยถากฺกมํ;
กโรโนฺต สีมสเมฺภทํ, อตฺตนิ จ สมํ ผเรฯ

๑๓๔๖. อาเสวนฺตสฺส ตเสฺสวํ, หิตาโภคสมาหิตํ;
สตฺตปณฺณตฺติมารพฺภ, สมาธิยติ มานสํฯ

๑๓๔๗. ตโต อนีโฆ เอกโคฺค, อุปสนฺตมโนรโถ;
ฌานตฺติกํ จตุกฺกํ วา, เมตฺตาเจโตวิมุตฺติยาฯ

๑๓๔๘. อนุทฺทิเทสทิสาสตฺต-เภทภิเนฺนสุ โอธิโส;
ยถาสมฺภวมเปฺปติ, สพฺพสเตฺตสฺวโนธิโสฯ

๑๓๔๙. ตเทวเมกสตฺตมฺหิ, ปริเจฺฉทนิยามโต;
พหุเกสุ จ สเตฺตสุ, สเพฺพสุ จ ปวตฺตติฯ

๑๓๕๐. ตถาเสวิตสนฺตาโน,
เมตฺตาเจโตวิมุตฺติยา;
กรุณาภาวนาโยค-
มารเภยฺย ตโต ปรํฯ

๑๓๕๑. สตฺตานํ ทุกฺขิตาการ-มาวชฺชิตฺวาน โยนิโส;
“อโห ทุกฺขา วิมุจฺจนฺตุ, สเพฺพ สตฺตา”ติ จินฺตยํฯ

๑๓๕๒. ยถา มาณวโกยญฺจ, ภยเภรวกมฺปิโต;
พฺยสโนปทฺทวาวิโทฺธ, วิปฺผนฺทติ วิฆาตวาฯ

๑๓๕๓. ตถา เหเต วิโมสาย, ปฏิปนฺนา วิโรธิโน;
สพฺยาปชฺชา วิหญฺญนฺติ, เจโตทุกฺขสมปฺปิตาฯ

๑๓๕๔. อรญฺเญ ปริเทวนฺติ, วิปตฺติวินิปาติกา;
ปธุปายิกสงฺกปฺปา, โสโกปายาสภาคิโนฯ

๑๓๕๕. ตถาปเร ปราภูตา, กามเกฺลสวสีกตา;
โมหนฺธการปกฺขนฺตา, สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึฯ

๑๓๕๖. เปต ตตฺถ กฏุกํ โฆรมนุโภนฺตา สกํ ผลํ;

ทุกฺขสูลสมาวิทฺธา, พาหา ปคฺคยฺห กนฺทเรฯ

๑๓๕๗. ทีฆรตฺตาธิมุตฺตาย, เทวโลกสมิทฺธิยา;
เทวกายา วิหายนฺติ, อกามา ปริวตฺติโนฯ

๑๓๕๘. จิรกาลํ ชลิตฺวาน, สูริโยว นภนฺตเร;
พฺรหฺมาโนปิ ปตเนฺตว, พฺรหฺมโลกาปรายณาฯ

๑๓๕๙. ขนฺธปญฺจกมิจฺจวํ, ทุกฺขาคารํ สมฺุพฺพหํ;
นานาคตีสุ วิกฺขิตฺตํ, ปาณชาตํ วิหญฺญติฯ

๑๓๖๐. อนาถมนยาปนฺนํ, ปริหานิภยากุลํ;
วาตมณฺฑลิกกฺขิตฺตปกฺขีว ปริวตฺตติฯ

๑๓๖๑. อิติ ทิสฺวาน สุตฺวา วา, สมฺภาเวตฺวาน วา ปุน;
ทุกฺขาปคมมิจฺฉนฺโต, ทุกฺขาปคม ปตฺถยํฯ

๑๓๖๒. สุขิเตสุ จ เมธาวี, ทุกฺขาการมนุสฺสรํ;
ปวเตฺตยฺย ทยาปโนฺน, กรุณาภาวนปฺปนํฯ

๑๓๖๓. ‘‘อโห สตฺตา วิมุจฺจนฺตุ, ทุกฺขธเมฺมหิ สพฺพถา;
สาธุ สเมนฺตุปายาสา, โสกา จ ปริเทวนาฯ

๑๓๖๔. ‘‘ขียนฺตุ ปาปธมฺมา จ, ปสฺสเมฺภนฺตามยา ตถา;
สํเกฺลสา ปลิโพธา จ, สมุจฺฉิชฺชนฺตุ ปาณินํฯ

๑๓๖๕. ‘‘พฺยาปาทา จ วิหายนฺตุ, วินิวตฺตนฺตุปทฺทวา;
พฺยสนานิ วินสฺสนฺตุ, วิคจฺฉนฺตุ วิปตฺติโยฯ

๑๓๖๖. ‘‘วิเหสา จ วิฆาตา จ, ขียนฺตุ ภยเภรวา;
ปฏิกฺกมนฺตุ วิสฺสฏฺฐา, โสตฺถิํ ปสฺสนฺตุ ปาณิโน’’ฯ

๑๓๖๗. อิจฺจวมนุกมฺปโนฺต, สพฺพสเตฺตปิ สพฺพถา;
สพฺพทุกฺขสมุคฺฆาตํ, ปเตฺถโนฺต กรุณายติฯ

๑๓๖๘. โสกุปฺปตฺตํ นิวาเรโนฺต, วิหิํสํ ทูรโต หรํ;
เมตฺตายมิว ปาเปติ, กรุณาฌานมปฺปนํฯ

๑๓๖๙. กรุณานนฺตรํ โยคี, ภาเวยฺย **มุทิตํ** ตโต;
สตฺตานํ สุขิตาการมาวเชฺชตฺวาน โยนิโสฯ

๑๓๗๐. ภดํ จิราย พฺรหฺมาโน, มหาเตชา มหิทฺธิกา;
ปีติภกฺขา สุภฏฺฐายี, ปโมทนฺติ นิรามยาฯ

๑๓๗๑. เทวกายา มหาโภคา,
มเหสกฺขา ยสสฺสิโน;
อจฺฉราปริวาเรหิ,

ปริจาเรนฺติ นนฺทเนฯ

๑๓๗๒. ราชาภิเสกสมฺปตฺตา, ฉตฺตจามรภูสิตา;
อาธิปฺปจฺจมธิฏฺฐาย, สุขิตา ราชโภคิโนฯ

๑๓๗๓. ยโถปฏฺฐิตโภเคหิ, ตทเญฺญปิ จ ปาณิโน;
ยถากามิตนิปฺผนฺนา, โมทนฺติ สุขปีติกาฯ

๑๓๗๔. อุตฺตราปายิกา สตฺตา, ปาปกมฺมปริกฺขยา;
ตโต จุตาภินนฺทนฺติ, สุขฏฺฐาเน ปติฏฺฐิตาฯ

๑๓๗๕. สพฺพาลยสมุคฺฆาตํ, ปตฺวา โลกุตฺตรํ ปทํ;
ปฏิปสฺสทฺธทรถา, สุขํ โมทนฺตนปฺปกํฯ

๑๓๗๖. อิติ ทิสฺวาน สุตฺวา วา, สมฺภาเวตฺวา ปุนปฺปุนํ;
สตฺตานมธิวาเสนฺต, สุขาการํ ปโมทติฯ

๑๓๗๗. “อโห สาธุ อโห สุฏฺฐุ,
โมทนฺติ วต ปาณิโน;
อโห สุลทฺธํ สตฺตานํ,
สมิทฺธิมภิปตฺถิตํฯ

๑๓๗๘. “ปสนฺนมุขวณฺณา จ, ปริปุณฺณมโนรถา;
ปีติปาโมชฺชพหุลา, จิรํ ชีวนฺตุนามยาฯ

๑๓๗๙. “อยมคฺคมติกฺกนฺตา, ทุกฺขสงฺฆาฏนิสฺสฏา;
เขมมคฺคมนุปฺปตฺตา, ปีติสมฺปตฺติผุลฺลิตาฯ

๑๓๘๐. “สมคฺคา สุหิตา เจเต, ปฏิสนฺธานเปสลา;
สมฺปตฺติมภิเวเทนฺติ, กลฺยาณคุณภูสิตา”ฯ

๑๓๘๑. อิติ สมฺมา ปีหายนฺต, สุขาธิคมสมฺปทํ;
สตฺตานมภิโรเจนฺต, มุทิตาย สมํ ผรํฯ

๑๓๘๒. หิตฺวา ปลาสาภิสงฺคํ, อิสฺสารตินิรงฺกโต;
เมตฺตายมิว ปาเปติ, มุทิตาฌานมปฺปนํฯ

๑๓๘๓. มุทิตํ ปน ภาเวตฺวา, ภาเวยฺยุ**เปกฺข**มุตฺตมํ;
วิโรธานุนยํ หิตฺวา, หุตฺวา มชฺฌตฺตมานโสฯ

๑๓๘๔. สภาวภูต โลกสฺส,
ลาภาลาภํ ยสายสํ;
นินฺทาปสํสํ ปสฺสนฺต,
สุขํ ทุกฺขญฺจ เกวลํฯ

๑๓๘๕. อตฺถํ กมฺมสฺสกตตฺตายํ โลกานุปริวตฺตติ;
โลกธมฺเม ปราภูโต, อตฺตาเธยฺยวิวชฺชิโตฯ

๑๓๘๖. กึนามตฺถิ สมเตฺถตฺถ, ปวเตฺตตุํ ยถารุจิ;
กสฺส วา รุจิยา โหนฺติ, สุขิตา วาถ ทุกฺขิตาฯ

๑๓๘๗. ยถาปจฺจยสมฺภูตา, สุขทุกฺขา หิ ปาณิโน;
น สกฺกา ปริวเตฺตตุํ, อเญฺญน ปุน เกนจิฯ

๑๓๘๘. มิจฺฉามคฺคมธิฏฺฐาย , วิปชฺชนฺติ จ มานวา;
สมฺมามคฺคํ ปุโรธาย, สมฺปชฺชนฺติ ปุนตฺตนาฯ

๑๓๘๙. ตตฺถ กายวเสเนเต, ปริวตฺตนฺติ อญฺญถา;
ยถารุจิตกมฺมนฺตา, ปเจฺจกวสวตฺติโนฯ

๑๓๙๐. นิรตฺถกวิเหสายํ, มเญฺญ โลกวิจารณา;
สนฺตเมตํ ปณีตญฺจ, ยทิทํ ตตฺรุเปกฺขนํฯ

๑๓๙๑. อหํ โก นาม เก เจเต, กิมฏฺฐานพฺยนฺตโร;
ปเรสุปริ เปกฺขโนฺต, วิหญฺญามีติ อตฺตโนฯ

๑๓๙๒. สุขิตา โหนฺตุ วา มา วา, ทุกฺขา มุจฺจนฺตุ วา น วา;
สมิทฺธา วา ทลิทฺทา วา, กา มเมตฺถ วิจารณาฯ

๑๓๙๓. อตฺตานํ ปริหารนฺตุ, ยถากามํ ตุ ปาณิโน;
ปลิโพโธ ปปโญฺจ วา, พฺยาปาโท วา น เม ตหิํฯ

๑๓๙๔. อิติ สงฺขายุเปกฺขโนฺต, หิตกาโมปิ ปาณินํ;
อปกฺขปาตุเปกฺขาย, สมํ ผรติ โยนิโสฯ

๑๓๙๕. อญฺญาณุเปกฺขา นิกฺขโนฺต, อนุโรธํ วิราชิย;
เมตฺตายมิว ปาเปติ, ปญฺจมชฺฌานมปฺปนํฯ

๑๓๙๖. อปฺปมญฺญา จตเสฺสว-มาจิกฺขิ วทตํ วโร;
มหาปุริสโธรโยฺห, หิตกาโม มหามุนิฯ

๑๓๙๗. น ลิงฺควิสภาคมฺหิ, อาทิกมฺมิกโยคินา;
ภาเวตพฺพา มตสเตฺต, เมตฺตเมว น สพฺพถาฯ

๑๓๙๘. ปตฺตพฺพสมฺปทาการํ, ทุกฺขาการญฺจ ปาณิสุ;
อาวชฺชํ มุทิตาการมนตฺตาธีนตํ ตถาฯ

๑๓๙๙. อตฺตนิ ทุคฺคเต มิเตฺต, มชฺฌเตฺตติ ยถากฺกมํ;
ปฐมํ ภาวนาโยคมารภิตฺวา ตโต ปรํฯ

๑๔๐๐. อตฺตนิ มิเตฺต มชฺฌเตฺต, เวริเกติ จตูสุปิ;
กโรโนฺต สีมสเมฺภทํ, สพฺพตฺถ สมมานโสฯ

๑๔๐๑. ภูมิกาทิปฺปเภเทหิ , ปริจฺฉิโชฺชธิโส ตถา;
อปริจฺฉิชฺช วา เจตา, ภาเวตพฺพาติ ภาสิตาฯ

๑๔๐๒. อสโงฺขติตสนฺตานา, ตาหิ ภูตานุกมฺปกา;
วิหรนฺตุตฺตมา พฺรหฺมวิหาราติ ตโต มตาฯ

๑๔๐๓. อปฺปมาณาลมฺพณตฺตา, ตถา สุปฺปฏิปตฺติยา;
สเตฺตสุ อปฺปมาณตฺตา, อปฺปมญฺญาติ สมฺมตาฯ

๑๔๐๔. อสมฺปตฺตหิตา สตฺตา, ทุกฺขิตา ลทฺธสมฺปทา;
กมฺมสฺสกาติ จิเนฺตตฺวา, ตโต เตสุ ยถากฺกมํฯ

๑๔๐๕. “สมฺปตฺตีหิ สมิชฺฌนฺตุ,
ทุกฺขา มุจฺจนฺตุ ปาณิโน;
อโห สตฺตา สุขปฺปตฺตา,
โหนฺตุ สตฺตา ยถา ตถา”ฯ

๑๔๐๖. อิจฺจาภิวุทฺธิมิจฺฉโนฺต, ทุกฺขาปคมนํ ตถา;
สมิเทฺธ อนุโมทโนฺต, อุเปกฺขโนฺต จ ปีณิเตฯ

๑๔๐๗. มาตาว ทหเร ปุเตฺต, คิลาเน โยพฺพเน ฐิเต;
สกิจฺจปสุเต เจว, จตุธา สมฺปวตฺตติฯ

๑๔๐๘. อิตฺถํ จตุธา สเตฺตสุ, สมฺมา จิตฺตปวตฺตนา;
สพฺพถาปิ จตุทฺธาว, ตโต วุตฺตา มเหสินาฯ

๑๔๐๙. นิจฺจตา ปน ภาเวโนฺต, ปสนฺนมุขมานโส;
สุขํ สุปติ สุโตฺตปิ, ปาปํ กิญฺจิ น ปสฺสติฯ

๑๔๑๐. ปฏิพุชฺฌตนฺตราโส, ชาคโรว ปโมทติ;
เจตโส จ สมาธานํ, ขิปฺปเมวาธิคจฺฉติฯ

๑๔๑๑. ปริสฺสยา ปหียนฺติ, วิคจฺฉนฺติ จุปทฺทวา;
เทวตาปิ จ รกฺขนฺติ, อมฺนุสฺสา? อนากุลํฯ

๑๔๑๒. ผุลฺลํว กมลํ กาเล, จนฺทํว วิมลํ ชโน;
โสมฺมโกมลธเมฺมหิ, ปิยจกฺขูหิ ปสฺสติฯ

๑๔๑๓. อสํหีโร อสํกุโปฺป, สพฺพาวตฺถาสุ ปณฺฑิโต;
สมํ ปวตฺติตารโมฺภ, โลกเมโสนุคณฺหติฯ

๑๔๑๔. ขณเมโตฺตปจาเรกา, ปวเตฺตกมฺหิ ปุคฺคเล;
อปฺปมาณา ผลิเตฺวว, วณฺณยนฺติ มเหสิโนฯ

๑๔๑๕. ปเคว สพฺพสเตฺตสุ, อปฺปนาปตฺตภาวนา;
จตโสฺสปิ สมีภูตา, วสีภูตา นิรนฺตรํฯ

๑๔๑๖. ปุญฺญธาราภิสนฺทนฺตา, ปริปูเรนฺติ ปณฺฑิตํ;
อปฺปเมยฺยมโหโฆว, สาครํ วีจิมาลินํฯ

๑๔๑๗. อปฺปมญฺญามยานํ หิ, ปุญฺญานํ โสฬสึ กลํ;
สโพฺพปธิกปุญฺญานิ, นาคฺฆนฺตีติ ปกาสิตํฯ

๑๔๑๘. วณฺณา ตสฺส ปพฺพชฺชา, ยสฺส เหตาสุ คารโว;
สุขุโมทคฺยพหุโล, ติโสฺส สิกฺขา สุสิกฺขติฯ

๑๔๑๙. อโมฆํ รฏฺฐปิณฺฑญฺจ, ภุญฺชเตโส วิเสสโต;
ตมฺปิ มหปฺผลํ โหติ, สทฺธาเทยฺยํ ปติฏฺฐิตํฯ

๑๔๒๐. สทฺธาทิกุสลา ธมฺมา, ปวฑฺฒนฺติ อขณฺฑิตา;
สมฺพุทฺธิจริยานญฺจ, มหตฺตํ ตสฺส ปากฏํฯ

๑๔๒๑. อกิจฺฉปฏิเวธาย, ปาทกชฺฌานมุตฺตมํ;
อุชุ เจกายโน มโคฺค, พฺรหฺมโลกูปปตฺติยาฯ

๑๔๒๒. วาสนาภาคิยา เจตา, โพธิสมฺภารกูลิกา;
โสวคฺคิกา สุขาหารา, โลการกฺขา นิรุตฺตราฯ

๑๔๒๓. อปฺปเมยฺยานิสํเสวํ, อปฺปเมยฺยคุโณทยา;
อปฺปมญฺญา ตโต ตาสุ, น ปมเชฺชยฺย ปณฺฑิโตฯ

๑๔๒๔. ปฏิกฺกูลํ ปนาหาเร, ภาเวโนฺต สญฺญมุตฺตมํ;
กพฬีการมาหาร-มนฺนปานาทิสงฺคหํฯ

๑๔๒๕. อสิตํ ขายิตํ ปีตํ, สายิตญฺจ รโหคโต;
ปฏิกฺกูลนฺติ จิเนฺตยฺย, คมนาทิวสา กถํฯ

๑๔๒๖. ตโปวนมิทํ หิตฺวา, รมณียมนากุลํ;
อาหารเหตุ คนฺตพฺพํ, คาโม คามชนากุโลฯ

๑๔๒๗. ตตฺถาสุจิปริกฺลิเฏฺฐ, ทุชฺชนาวารสงฺกเร;
ทีนเมสยตฺตฺติฏฺฐํ, เคเห เคเห ตุ โภชนํฯ

๑๔๒๘. ตํเขฬมลสํกิลิฏฺฐํ, ชิวฺหคฺคปริวตฺติตํ;
ทนฺตจุณฺณิตสมฺภินฺนํ, วณฺณคนฺธํ วิลิสฺสติฯ

๑๔๒๙. ปิตฺตเสมฺหปริพฺยุฬฺหํ, ปุพฺพโลหิตมิสฺสิตํ;
ปวิสนฺตํ ปฏิกฺกูลํ, เชคุจฺฉํ ธิกฺกตาสิวํฯ

๑๔๓๐. ชิคุจฺฉิยํ กุณปากิเณฺณ, ทุคฺคนฺธปริภาวิเต;
สุวานวมถาการํ, วนฺตํว สุวานโทณิยํฯ

๑๔๓๑. ตตฺตจนฺทนิกายํว , นานากิมิสมากุเล;
ตตฺถ พุพฺพุฬกจฺฉนฺนํ, กุถิตํ ปริปจฺจติฯ

๑๔๓๒. สํปจฺจนฺตํ ปเนตญฺจ, สภาวญฺจ วิเสวิตํ;
วเฑฺฒติ เกสโลมาทึ, นานากุณปสญฺจยํฯ

๑๔๓๓. นิปจฺจนฺตมโถเปตมเนโกปทฺทวาวหํ;
กุฏฺฐคณฺฑกิลาสาทิมหาพฺยาธิสโตทยํฯ

๑๔๓๔. ปฏิภูตญฺจ ตํ ปกฺก-มเนกทฺวารสญฺจิตํ;
เมทปิณฺฑํว กุถิตํ, ปริสฺสวติ สนฺตตํฯ

๑๔๓๕. เยน ปูติคโต กาโย, นิจฺจํ ทุคฺคนฺธวายิโก;
โธวิยโนฺตปิ สตตํ, สุจิภาวํ น คจฺฉติฯ

๑๔๓๖. ฉฑฺฑิโต โสยมาหาโร,
กายาสุจินิเสวโน;
นิสฺสนฺทมลนิฏฺฐาโน,
อุปเกฺลสผลาวโหฯ

๑๔๓๗. กามราคสมุฏฺฐานํ, โรคชาตินิพนฺธนํ;
มทปฺปมาทาธิฏฺฐานํ, ปาปกมฺมมหาปโถฯ

๑๔๓๘. อหิโตทยมโคฺคยํ, ภยเภรวสมฺภโว;
พฺยสนาคมนทฺวารํ, อปายาวหิตํ มุขํฯ

๑๔๓๙. จรนฺตตฺตสมตฺตาว, ยโตฺถทริยมุจฺฉิตา;
กฺลิฏฺฐกมฺมานิ ทุเมฺมธา, กโรนฺตา ทุกฺขภาคิโนฯ

๑๔๔๐. ตตฺถ จิตฺตวิราคาย, กิํ ปกฺกผลสนฺนิเภ;
รสสฺสาทปิยากาเร, โฆราทีนวสญฺจิเตฯ

๑๔๔๑. ภาเวนฺตสฺส ปฏิกฺกูล-สญฺญเมวํ วิภาวิโน;
อุปจารปถํ ปตฺวา, จิตฺตํ โหติ สมาหิตํฯ

๑๔๔๒. โสยํ ปสฺสมฺภิตาหาร-
วิสโท โส วิจกฺขโณ;
มทปฺปมาทนิกฺขโนฺต,
รสสฺสาทนิราลโยฯ

๑๔๔๓. ลิมฺปโนฺต วิย เภสชฺช-มกฺขรพฺภญฺชโก ยถา;
ปุตฺตมํสํว ขาทโนฺต, อาหารํ ปริภุญฺชติฯ

๑๔๔๔. อริยวํสานุปชาโต,
อปฺปิจฺฉาทิคุโณทิโต;
กามชาลํ ปทาเลตฺวา,
โสตฺถิํ ปโปฺปติ ปณฺฑิโตฯ

๑๔๔๕. **จตุธาตุววตฺถานํ,** ภาเวโนฺต ปน ปญฺจธา;
ธาตุโย ปริคเณฺหยฺย, จตโสฺสปิ สภาวโตฯ

๑๔๔๖. สงฺขเปน จ วิตฺถารา, สมฺภารา จ สลกฺขณา;

อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, จตุธา วิภเช กถํฯ

๑๔๔๗. ยํ กิญฺจิ เกสโลมาทิ, กกฺขฬตฺตํ ปวุจฺจติ;
อชฺฌตฺตํ ปถวีธาตุ, พหิทฺธา ตุ ตโตปราฯ

๑๔๔๘. ยสฺมา ภูตนฺติ ยํ กิญฺจิ,
อาโปว ปริปาจกํ;
เตโช วาโยติ คเณฺหยฺย,
วิตฺถมฺภกมเสสโตฯ

๑๔๔๙. วิตฺถารโตปิ สมฺภารา, เกสโลมาทิ วีสติ;
ปถวีธาตุ ปิตฺตาทิ, ทฺวาทสาโปติ ภาวเยฯ

๑๔๕๐. เตเชน เยน กาโยยํ, สนฺตปฺปติ ชิรียติ;
ปริทยฺหติ สมฺมา จ, ปจฺจนฺติ อสิตาทโยฯ

๑๔๕๑. ขนฺทตํ จตุโกฏฺฐาสํ, กายสมฺภวมตฺตโน;
เตโชธาตูติ คเณฺหยฺย, วาโยธาตูติจาปรํฯ

๑๔๕๒. อุทฺธญฺจาโธคมาวาตา, กุจฺฉิโกฏฺฐาสยา ตถา;
องฺคมงฺคานุสารี จ, ฉธานาปานมิจฺจปิฯ

๑๔๕๓. ตํ ตํ ลกฺขณมารพฺภ, นิทฺธาเรตฺวา สลกฺขณํ;
ปริคเณฺหยฺย สพฺพตฺถ, จตุธา ธาตุสงฺคหํฯ

๑๔๕๔. อิจฺจวํ จตุโกฏฺฐาโส,
ธาตุมตฺต กเฬวโร;
นิเจฺจตโน จ นิสฺสโตฺต,
นิสฺสาโร ปรโภชโนฯ

๑๔๕๕. ริโตฺต ตุโจฺฉ จ สุโญฺญ จ,
วิวิโตฺต จ ปวชฺชิโต;
อตฺตา วา อตฺตนิยํ วา,
นเตฺถเวตฺถ กถญฺจิปิฯ

๑๔๕๖. ยถาวลํ เจตนาวิโทฺธ, กาโยยํ ปริวตฺตติ;
กมฺปิโต ยาย ยนฺตํว, สาธิปฺปาโยว ขายติฯ

๑๔๕๗. อายุ อุสฺมา จ วิญฺญาณํ, ยทา กายํ ชหนฺติมํ;
อปวิโทฺธ ตทา เสติ, นิรตฺถํว กลิงฺครํฯ

๑๔๕๘. วิปรีตํ ปปเญฺจนฺตา, พหุธา โมหปารุตา;
ยตฺถ มิจฺฉาวิปลฺลาสปราภูตา ปุถุชฺชนาฯ

๑๔๕๙. สํสารทุธานกนฺตารํ, จตุราปายสงฺกรํ;
พฺยสเนกายโนปายํ, นาติวตฺตนฺติ ทุชฺชนาฯ

๑๔๖๐ โสยเมวํ จตุทฺธาติ,
ธาตุเภเทน ปสฺสโต;
ตโสฺสปจาริโก นาม,
สมโถ โหติ เจตสิฯ

๑๔๖๑ อิตฺถํ ธาตฺววตฺถานํ, กตฺวา ตทนุสารโต;
อุปาทารูปธมฺเม จ, นามธมฺเม จ สพฺพถาฯ

๑๔๖๒ ภูมิภูเต ปริคฺคยฺห, ปสฺสนฺโต ปจฺจยฏฺฐิตึ;
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, วิปสฺสนฺโตทยพฺพยํฯ

๑๔๖๓ ยถาภูตมภิญฺญาย, นิพฺพินฺทนฺโต วิรชฺชติ;
วิราคา จ วิมุจฺจิตฺวา, ปารคูติ ปวุจฺจติฯ

๑๔๖๔ **อารุปฺปํ** ปน ภาเวนฺโต, กมฺมฏฺฐานมนาวิลํ;
จตุกฺกปญฺจกชฺฌานํ, ปตฺวา กสิณมณฺฑเลฯ

๑๔๖๕ ปริจิณฺณวสีภูตา, ฌานา วุฏฺฐาย ปญฺจมา;
จิเนฺตติ ทณฺฑาทานาทิรูปโทสมภิณฺหโสฯ

๑๔๖๖ นิพฺพินฺทนฺโต ตโต รูเป, ตทากาเร จ โคจเร;
ตทาลมฺพณธมฺเม จ, ปเตฺถนฺโต สมติกฺกมํฯ

๑๔๖๗ ปตฺถริตฺวาน ยํ กิญฺจิ, อากาสกสิณํ วินา;
อุคฺฆาเฏติ ตเมวาถ, กสิณํ ธิติมา สโตฯ

๑๔๖๘ นตฺตํ มนสิ กโรติ, นาวชฺชติ น เปกฺขติ;
จินฺตาโภควินิมุโตฺต, กสิณํ ปติ สพฺพถาฯ

๑๔๖๙ ตทุปฺปายสมญฺญาตมากาสํ ปติ มานสํ;
สาธุกํ ปฏิปาเทติ, โยนิโส ปฏิจินฺตยํฯ

๑๔๗๐ ตสฺสาวชฺชนสมฺปนฺนํ, อุปายปฏิปาทิตํ;
กสิณาปคมากาสํ, จินฺตนารพฺภ วตฺตติฯ

๑๔๗๑ อิตฺถมนฺตรธาเปตฺวา, กสิณํ ตุ ตโต ปรํ;
สพฺพาวนฺตมนนฺตรํ, ผรตากาสโคจรํฯ

๑๔๗๒ ตตฺถ วุตฺตนเยเนว, ภาเวนฺตโสฺสปจารโต;
ปฐมารุปฺปมเปฺปติ, อากาสานนฺตโคจเรฯ

๑๔๗๓ ตโต ตมฺหา วสีภูตา, วุฏฺฐหิตฺวา วิจินฺตยํ;
‘‘อาสนฺนรูปาวจรชฺฌานปจฺจตฺถิก’’นฺติ ตํฯ

๑๔๗๔ วิสนฺตึ ปริยาทาย, ตมฺหา อากาสโคจรา;
อเปฺปตุํ ทุติยารุปฺป-มติสนฺตนฺติ คจฺฉติฯ

๑๔๗๕. ปฐมารุปฺปวิญฺญาณ-มนนฺตํ ผรโต ตโต;
ทุติยารุปฺปมเปฺปติ, วิญฺญาณานนฺตโคจเรฯ

๑๔๗๖. ปฐมารุปฺปวิญฺญาณ-มภาเวโนฺต ตโต ปรํ;
อเปฺปติ **ตติยารุปฺป**-มากิญฺจญฺญมฺหิ โคจเรฯ

๑๔๗๗. ตโต จ ตติยารุปฺปํ, ‘‘สนฺตเมต’’นฺติ ปสฺสโต;
จตุตฺถารุปฺปมเปฺปติ, ตติยารุปฺปโคจเรฯ

๑๔๗๘. ยถามฺหิ มณฺฑเป ลโคฺค, เอโก ตนฺนิสฺสิโตปโร;
เอโก พหิ อนิสฺสาย, ตํ ตํ นิสฺสาย จาปโรฯ

๑๔๗๙. ฐิโต จตูหิ เอเตหิ, ปุริเสหิ ยถากฺกมํ;
สมานตาย ญาตพฺพา, จตโสฺสปิ วิภาวินาฯ

๑๔๘๐. นิจฺจาลมฺพณเภเทหิ , จตุธารุปฺปภาวนา;
องฺคเภทํ ปเนตาสํ, น กเถนฺติ ตถาปิ จฯ

๑๔๘๑. สุปฺปณีตตรา โหนฺติ, อุทฺธมุทฺธํ ยถากฺกมํ;
จาตุมหาราชิกาทิทิพฺพสมฺปตฺติโย ยถาฯ

๑๔๘๒. อาเนญฺชมิติ ภาเวตฺวา, สมาปตฺตึ จตุพฺพิธํ;
สุสมาหิตสงฺกโปฺป, สมฺปนฺนาจลมานโสฯ

๑๔๘๓. วิปสฺสโนฺต ยถาภูตํ, สจฺฉิกตฺวา ผลุตฺตมํ;
อุภโตภาควิมุโตฺต, อรหาติ ปวุจฺจติฯ

๑๔๘๔. อธิฏฺฐานวิธึ ญตฺวา, จตฺตาลีสวิธํ ตโต;
อภิญฺญาโยปิ วิเญฺญยฺยา, สมเถ ภาวนานเยฯ

๑๔๘๕. อิทฺธิวิธา ทิพฺพโสตา, เจโตปริยชานนา;
ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติ, ทิพฺพจกฺขุ ตถาปราฯ

๑๔๘๖. เจโตสมาธินิสฺสฏฺฐา, ปญฺจาภิญฺญา ปกาสิตา;
รูปาวจรธมฺมาว, ปญฺจมชฺฌานภูมิกาฯ

๑๔๘๗. พหุภาวาทิธิฏฺฐานํ, โกมาราทิวิกุพฺพนา;
มโนมยาภินิมฺมานมิเจฺจวํ ติวิธิ**ทฺธิโย**ฯ

๑๔๘๘. ทิพฺพ จ มานุเส สเทฺท,
ตถา ทูเร จ สนฺติเก;
สุณนฺติ ยาย สา **ทิพฺพา,**
โสตธาตูติ ภาสิตาฯ

๑๔๘๙. **เจโตปริยญาณ**นฺติ, ปรปุคฺคลเจตโส;
สราควีตราคาทิปริเจฺฉทกมีริตํฯ

๑๔๙๐. ปุพฺพนิวุตฺถขนฺธานุสฺสรเณ ญาณมีริตํ;
ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณ นาเมน ตาทินาฯ

๑๔๙๑. จวมาเน จ ชายเนฺต, สเตฺต รูปมรูปกํ;
ตถา มานุสกํ รูปํ, ถูลํ สุขุมํ สนฺติกํฯ

๑๔๙๒. ทูเร ปกาสํ ฉนฺนญฺจ, เยน ปสฺสนฺติ โยคิโน;
จุตูปปาตญาณํ ตํ, **ทิพฺพจกฺขู**ติ วุจฺจติฯ

๑๔๙๓. อนาคตํสญาณญฺจ, ยถากมฺมุปคํ ตถา;
ตนฺนิสฺสิตตฺตา คจฺฉนฺติ, ทิพฺพจกฺขุมฺหิ สงฺคหํฯ

๑๔๙๔. อิติ ปญฺจวิธํ ปตฺตุมภิญฺญํ ปน ปณฺฑิโต;
กตฺวาน ปญฺจมชฺฌาเน, ปญฺจธา วสิตํ จิทํฯ

๑๔๙๕. ตถา สมาหิเต จิเตฺต, ปริสุเทฺธ นิรงฺคเณ;
มุทุภูเต กมฺมนิเย, อาเนญฺชมฺหิ ปติฏฺฐิเตฯ

๑๔๙๖. อภิญฺญาปาทกชฺฌานา, ตโต วุฏฺฐาย ปญฺจมา;
อภิญฺญาปริกมฺมาย, นินฺนาเมยฺยาถ มานสํฯ

๑๔๙๗. อธิฏฺฐยฺยาทิกํ ตํ ตมาวชฺชิตฺวา ยถารหํ;
ปริกมฺมํ กริตฺวาน, สมาปเชฺชยฺย ปาทกํฯ

๑๔๙๘. ปุนเทว จ วุฏฺฐาย, ปริกมฺมํ ยถา ปุเร;
กโรนฺตสฺส ปุนเปฺปติ, อภิญฺญาเณน ปญฺจมํฯ

๑๔๙๙. อธิฏฺฐนฺตํ วิกุพฺพนฺตํ, นิมฺมินนฺตํ ยถารหํ;
สเทฺท สุณนฺตํ สตฺตานํ, ปริชานญฺจ มานสํฯ

๑๕๐๐. สรํ ปุเพฺพนิวาสญฺจ, ปสฺสํ สุคติทุคฺคตึ;
ยถากมฺมํ วิปากญฺจ, ปชานนฺตมนาคตํฯ

๑๕๐๑. ยถาสมฺภวมิเจฺจวมุปายกุสโล มุนิ;
อุปนิสฺสยสมฺปโนฺน, อภิญฺญมธิคจฺฉติฯ

๑๕๐๒. ปตฺตาภิโญฺญ มหาโยคี, ปริโยทาตมานโส;
ปริปเกฺกน ญาเณน, วิปสฺสิตฺวา ติลกฺขณํฯ

๑๕๐๓. ลทฺธาสวกฺขยํ ญาณํ, ฉธาภิญฺญมนุตฺตรํ;
มหาขีณาสโว นาม, ฉฬภิโญฺญ ปวุจฺจติฯ

๑๕๐๔. จตฺตาลีสวิธํ ปนิตฺถมมโลเจโตมลกฺขาลนํ,
กมฺมฏฺฐานนยํ ยมาห สุคโต สมฺมา สมาธานกํ;
สํขิตฺตํ กถิตํ ตเมตฺถ สกลํ สาภิญฺญเมตฺตาวตา,
กตฺตพฺพา มุนิเนตฺถ สาธุมตินา สมฺภาวนา สพฺพถาฯ

๑๕๐๕ คุณคณภูสิตานุสิฏฺฐํ,
อิติ สมถมิมํ ตุ ภาวยิตฺวา;
ปรมมนุปมํ ภชนฺติ ธีรา,
หิตสุขมุขมุตฺตมานุพุทฺธํฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท เสสกมฺมฏฺฐานวิภาโค นาม

ทสโม ปริเจฺฉโทฯ

นิฏฺฐิโต จ นามรูปปริเจฺฉเท สพฺพถาปิ

สมถภาวนาวิภาโคฯ

๑๑. เอกาทสโม ปริเจฺฉโท

วิปสฺสนาวิภาโค

๑๕๐๖.
ทฺวิธา สมุฏฺฐานธุรา, ติวิธา ภูมิโย มตา;
ติวิธาภินิเวสา จ, สรีรํ ตุ จตุพฺพิธํฯ

๑๕๐๗.
ติวิธา ภาวนา ตตฺถ, สงฺขาเรสุ ยถารหํ;
ทุวิธาการมารพฺภ, นิชฺฌายติ ติลกฺขณํฯ

๑๕๐๘.
อฏฺฐารสาการภินฺนา, ทสาวตฺถา วิภาวิตา;
ติธา วิภาคา สาเธติ, วิโมกฺขตฺตยมุตฺตมํฯ

๑๕๐๙.
จตุสจฺจปฏิเวธา, สตฺตฏฺฐาริยปุคฺคลา;
เกฺลสหานี ยถาโยคํ, จตโสฺส ปฏิสมฺภิทาฯ

๑๕๑๐.
ติวิธา จ สมาปตฺติ, นิโรธา จ ตถาปรา;
นิสฺสนฺทผลมิจฺจาหุ, ตสฺสา สาสนโกวิทาฯ

๑๕๑๑.
วิปสฺสนาภาวนาย-มิติ ภาสนฺติ ปณฺฑิตา;
ตมิทานิ ปวกฺขามิ, ยถานุกฺกมโต กถํฯ

๑๕๑๒.
สมฺมิธเมฺม ปริคฺคยฺห, วิจินนฺตสฺส โยคิโน;
สติยา สมถา วาถ, **สมุฏฺฐาติ** วิปสฺสนาฯ

๑๕๑๓.
สภาวปฏิเวเธ จ, สทฺธมฺมปฏิปตฺติยํ;
ปญฺญาสทฺธาทฺวยํ ตสฺสา, **ธุร**มาหุ ธุรนฺธราฯ

๑๕๑๔.
เตภูมกสภาวานํ, สปฺปจฺจยปริคฺคโห;
ญาตปริญฺญา นามายํ, ภูมีติ ปฐมา มตาฯ

๑๕๑๕.
กลาปโต สมฺมสนํ, อุทยพฺพยทสฺสนํ;
ปริญฺญาตีรณา นาม, ทุติยา ภูมิ ภาสิตาฯ

๑๕๑๖.
ปหานปริญฺญา ภูมิ, ตติยาหุ ตโตปรํ;
ภงฺคาทิญาณมิเจฺจวํ, ติวิธา **ภูมิโย** มตาฯ

๑๕๑๗.
ขณสนฺตติอทฺธาน-วเสเนตฺถ สมีริตา;
อนิจฺจา ทุกฺขานตฺตาติ, ติวิธา**ภินิเวสนา**ฯ

๑๕๑๘.
ทิฏฺฐิกงฺขาวิตรณา, มคฺคามคฺคปฏิปฺปทา;
วิสุทฺธิโย จตโสฺสปิ, **สรีร**นฺติ นิทสฺสิตาฯ

๑๕๑๙.
สลกฺขณววตฺถานํ, ปจฺจยาการนิจฺฉโย;
กุมฺมคฺคปริหาโร จ, ติลกฺขณวิปสฺสนาฯ

๑๕๒๐. อิติ ลกฺขณภินฺนตฺตา, ลพฺภเนฺตกกฺขเณปิ จ;
เทสิตา เหตุภูเตน, กเมเนวํ วิสุทฺธิโยฯ

๑๕๒๑. สีลพฺพิสุทฺธิอาทีนํ, ตถา สาว ปรมฺปรา;
จิตฺตพฺพิสุทฺธิอาทีนมตฺถายาติ ปกาสิตาฯ

๑๕๒๒. ทิสฺสมานสภาวานํ, ปสฺสเนฺต ปจฺจยฏฺฐิติ;
ปริปนฺถวิมุเตฺต หิ, ปฏิปาเทติ ภาวนํฯ

๑๕๒๓. ตถาปิ จ วิเสเสน, ปฏิปนฺนสฺส โยคิโน;
ตตฺถ ตตฺถ วิภูตตฺตา, ฐานโต เภทิตา กถํฯ

๑๕๒๔. รูปปุพฺพงฺคมํ วาถ, นามปุพฺพงฺคมํ ตถา;
อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา, ยถาปากฏธมฺมโตฯ

๑๕๒๕. นามรูปาทิเภเทน, ภูมิธมฺมปริคฺคโห;
วุตฺตา ทิฏฺฐิวิสุทฺธีติ, อตฺตทิฏฺฐิปฺปหานโตฯ

๑๕๒๖. อาหจฺจ ปจฺจยุปฺปนฺนา, ตถา ตพฺภาวภาวิโน;
ปวตฺตนฺตีติ สงฺขาเร, ปสฺสโต ปน โยนิโสฯ

๑๕๒๗. ปจฺจยคฺคาหินี ปญฺญา, นามรูปปฺปวตฺติยา;
กงฺขา ตรนฺติ ตายาติ, กงฺขาวิตรณา มตาฯ

๑๕๒๘. อนิจฺจา ทุกฺขานตฺตาติ, ปจฺจยายตฺตวุตฺติโต;
สงฺขิปิตฺวา กลาเปน, สมฺมสียนฺติ สงฺขตาฯ

๑๕๒๙. อุปฺปาทวยภาโวปิ, ลกฺขณตฺตยสาธโก;
ปจฺจยาการมารพฺภ, ลกฺขียติ วิเสสโตฯ

๑๕๓๐. ตสฺมา สมฺมสนญาณํ, อุทยพฺพยทสฺสนํ;
กงฺขาวิตรณายํ ตุ, สงฺคยฺหติ วิสุทฺธิยํฯ

๑๕๓๑. ตตฺถ สํกฺเลสวิกฺเขปํ, กุมฺมคฺคํ ปริวชฺชโต;
มคฺคามคฺควิสุทฺธีติ, ญาณทสฺสนมีริตํฯ

๑๕๓๒. ตโต กเถนฺติ อกฺลิฏฺฐมุทยพฺพยทสฺสนํ;
อาทิํ กตฺวา ปฏิปทาญาณทสฺสนสุทฺธิยํฯ

๑๕๓๓. ปจฺจยปจฺจยุปฺปเนฺน, ยถาวตฺถุววตฺถิเต;
ปหาตุมีหมานานํ, นิยฺยานปฏิปตฺติโตฯ

๑๕๓๔. อุปกฺเลสวิสุทฺโธ หิ, ปุนเทโวทยพฺพยํ;
อธิฏฺฐหิตฺวา ภงฺคาทิ-ญาเณหิ ปฏิปชฺชติฯ

๑๕๓๕. ตถา จาภินวุปฺปเนฺน, ภิชฺชมาเน วิปสฺสโต;
สํเวคกฺฆฏฺฏิตํ ญาณํ, ภงฺคาทิมนุติฏฺฐติฯ

๑๕๓๖. ยโต ปุเพฺพ ปวตฺตา หิ, สํกิลสาปายสมฺภวา;
ปฏิปตฺติวิสุทฺธีติ, น สงฺคยฺหติ ภาวนาฯ

๑๕๓๗. สมฺปาเทนฺต ปนิเจฺจตา, จตโสฺสปิ วิสุทฺธิโย;
อนิจฺจา ทุกฺขานตฺตาติ, ภาเวยฺย ติวิธา กถํฯ

๑๕๓๘. ปจฺจยปจฺจยุปฺปนฺนา, ชาตานนฺตรเภทิโน;
อนิจฺจา จ ปภงฺคู จ, ปลุชฺชนฺติ จวนฺติ จฯ

๑๕๓๙. อทฺธุวา จ อสารา จ, วิภวา จ วินาสิโน;
สงฺขตา วิปริณาม-ธมฺมา อิตฺตรกาลิกาฯ

๑๕๔๐. ขยธมฺมา วยธมฺมา, ลหุกาลปฺปวตฺติโน;
ตาวกาลิกธมฺมา จ, ปริตฺตฏฺฐิติกา ตถาฯ

๑๕๔๑. ขณตฺตยปริจฺฉินฺนา, ปุพฺพาปรวิวิตฺตกา;
ปุรกฺขตา นิโรธสฺส, สสฺสตา น กุทาจนํฯ

๑๕๔๒. ชายนฺติ ปริหานาย, น ตุ ชายนฺติ วุทฺธิยา;
ชิยฺยมานาว ติฏฺฐนฺติ, ชิณฺณา ภงฺคปรายณาฯ

๑๕๔๓. อหุตฺวาเยวุปฺปชฺชนฺติ, น กุโตจิปิ อาคตา;
หุตฺวา อนฺตรธายนฺติ, น ตุ กตฺถจิ สณฺจิตาฯ

๑๕๔๔. ตํตํ ปจฺจยสามคฺคิ-มตฺตลาภาย นิสฺสิตา;
นิโรธธมฺมา ชายนฺติ, ชาตา พฺยนฺติ ภวนฺติ เตฯ

๑๕๔๕. ยถา นที ปพฺพเตยฺยา, ยถา ทีปสิขา ตถา;
สีฆสีฆํ ปวตฺตนฺตา, อุปฺปชฺชนฺติ วยนฺติ จฯ

๑๕๔๖. ชาตา ชาตา นิรุชฺฌนฺติ, อเณฺญ อเณฺญ ตุ ชายเร;
อวีจิ อนุสมฺพนฺธา, น ชานนฺติ วิเสสโตฯ

๑๕๔๗. อิติ นานปฺปกาเรน, วิปสฺสโนฺต วิจกฺขโณ;
อนิจฺจภาวนํ ธีโร, ปริปาเจติ สาธุกํฯ

๑๕๔๘. ทุกฺขา จ ทุกฺขวตฺถู จ, อภิณฺหปริปีฬิตา;
โรคา คณฺฑา จ สลฺลา จ, อฆโต จ อุปทฺทวาฯ

๑๕๔๙. ภโยปสคฺคาฆมูลา,
สาสวาทีนวีติตา;
อเลณาสรณาตาณา,
วธกา มารกามิสาฯ

๑๕๕๐. ชาติธมฺมา ชราพฺยาธิ-
โสโกปายาสภาคิโน;
ปริเทวสภาวา จ,

สํเกฺลสา ทุกฺขภาคิโนฯ

๑๕๕๑. ชิคุจฺฉา ปฏิกูลา จ, ภีภจฺฉา จ วิรูปิโน;
อชญฺญา จปลา หีนา, ทุคฺคนฺธา พาลเสวิตาฯ

๑๕๕๒. โสกนฺตริกตานิจฺจํ, ตณฺหาย กฑฺฒิตา ภุสํ;
กปณา ทุคฺคตา ทีนา, วิปนฺนา จ วิฆาติโนฯ

๑๕๕๓. อตฺตลาภํ คเวสนฺติ, ตํตํปจฺจยนิสฺสิตา;
ทุกฺขาธิฏฺฐานมจฺจนฺตํ, ชาตา ปุน วิหญฺญเรฯ

๑๕๕๔. อคฺคิกูเป นิมุคฺคาว, เกฺลสสนฺตาปภาคิโน;
โอวิทฺธา วิย สตฺตีหิ, สงฺขารา นิจฺจทุกฺขิตาฯ

๑๕๕๕. ชายมานา จ ชิยฺยนฺตา, มิยฺยนฺตา จ ขเณ ขเณ;
ปสุกา วิย นิจฺจมฺมา, หญฺญนฺติ เสริกาตุราฯ

๑๕๕๖. ติลานิ ติลยเนฺตว, อุจฺฉุยเนฺตว อุจฺฉุโย;
อุทยพฺพยาวสฺสํ เต, ปีฬยนฺติ อภิณฺหโสฯ

๑๕๕๗. มโนรมนวาการา , วิปลฺลาสปริกฺขตา;
อิริยาปถสญฺฉนฺนา, โนปติฏฺฐนฺติ ทุกฺขโตฯ

๑๕๕๘. สงฺขาเรสุ ปเนเตสุ, เวทนาสฺสาทโรธิโน;
สาว สนฺทุลสมฺพทฺธา, สโมฺมหปริวาริตาฯ

๑๕๕๙. ‘‘อหุํ ทุกฺขมิทํ ทุกฺข’’-มิติ สํสารจาริโน;
ทุกฺขเหตุมชานนฺตา, สมฺภมนฺติ อวิทฺทสุฯ

๑๕๖๐. สุขาการมปสฺสนฺตา, ทุกฺขภารนิปีฬิตา;
ปเตฺถนฺติ ทุกฺขเมวญฺญํ, พาลา พฺยสนภาคิโนฯ

๑๕๖๑. จวนฺตา อุปปชฺชนฺตา, รุกฺขสาขํว มกฺกโฏ;
ทุกฺขเมกํ วิมุจฺจนฺติ, ตโต คณฺหนฺติ จาปรํฯ

๑๕๖๒. เต ทีฆรตฺตํ โสจนฺติ, ตณฺหาสลฺลสมปฺปิตา;
ทิฏฺฐิปาสสมุเปตา, มานตฺถมฺภานุสายิโนฯ

๑๕๖๓. ตมาการํ ปนิเจฺจวํ, วิปสฺสโนฺต วิสารโท;
ทุกฺขานุปสฺสนํ นาม, ปริปาเจติ ภาวนํฯ

๑๕๖๔. ธมฺมฏฺฐิตินิยามา หิ, ขนฺธายตนธาตุโย;
อนตฺตาสสฺสตนฺตา จ, อีหาโภควิวชฺชิตาฯ

๑๕๖๕. ปโยชนมธิฏฺฐาย, น ตุ พฺยาปารยนฺติ จ;
ปจฺจยปจฺจยุปฺปนฺนา, ชเนตุํ วาถ ชายิตุํฯ

๑๕๖๖. ตถาปิ เหตุสามคฺคิ-สมฺภเว สมฺภวนฺติ เต;
ตพฺภาวภาวิภาเวน, อญฺญมญฺญปวตฺติตาฯ

๑๕๖๗. อชายิตุํ น สโกฺกนฺติ, สติ ปจฺจยสมฺภเว;
ปจฺจยานมลาเภ ตุ, น ชายนฺติ กุทาจนํฯ

๑๕๖๘. น กิเญฺจตฺถ อเปกฺขิตฺวา, สมคฺคา โหนฺติ ปจฺจยา;
น ชเนตุํ น สโกฺกนฺติ, สมคฺคา จ กุทาจนํฯ

๑๕๖๙. ยถาปจฺจยลาเภน , ปวตฺตนฺติ ยถา ตถา;
รกฺขิตา วา วิธาตา วา, นตฺถิ อสฺสามิกา ตถาฯ

๑๕๗๐. “อหํ มม”นฺติ คณฺหนฺตา, ปริณาเมนฺติ อญฺญถา;
วิสฺสสนฺตา หรเนฺตเต, ปราภูตา ปลมฺภิโนฯ

๑๕๗๑. ริตฺตา ตุจฺฉา จ สุญฺญา จ, วิวิตฺตา สารวชฺชิตา;
สลกฺขณปริจฺฉินฺนา, ธมฺมา นเตฺถตฺถ ปุคฺคโลฯ

๑๕๗๒. ชายมานา จ ชิยฺยนฺตา, มิยฺยมานา จ สงฺขตา;
วิวสา ปริวตฺตนฺติ, วโส เตสํ น กตฺถจิฯ

๑๕๗๓. น เตสุ กสฺสจิเสฺสรํ, น เตสญฺจตฺถิ กตฺถจิ;
น จตฺตนีติ สงฺขารา, อาธิปจฺจวิวชฺชิตาฯ

๑๕๗๔. อหฺลีปตฺตวฏฺฏีว, อญฺญมญฺญปติฎฺฐิตา;
สหชาตคฺฆนีภูตา, โนปฏฺฐนฺติ อนตฺตโตฯ

๑๕๗๕. อรูปนิสฺสิตํ รูปํ, อรูปํ รูปนิสฺสิตํ;
ชจฺจนฺธปีฐสปฺปีว, อญฺญมญฺญววตฺถิตํฯ

๑๕๗๖. ยนฺตสุเตฺตน ยนฺตํว, กายยนฺตํ ปวตฺตติ;
นามาวกฑฺฒิตํ ตตฺถ, นตฺถิ อตฺตา สยํวสีฯ

๑๕๗๗. เจโตวิปฺผารนิปฺผนฺนา, วาโยธาตุสมุฏฺฐิตา;
อิริยาปถวิญฺญตฺติวิการา ปาลกา มตาฯ

๑๕๗๘. โสวิทฺธเวทนาสลฺลวิการปริณามโต;
พาลานํ จิตฺตนิปฺผนฺนา, อตฺตาติ ปริกปฺปนาฯ

๑๕๗๙. สุทฺธสงฺขารปุโญฺชยํ, เนตฺถ สโตฺตปลพฺภติ;
ตํ ตํ ปจฺจยมาคมฺม, ทุกฺขกฺขโนฺธว ชายติฯ

๑๕๘๐. เอวมาทิปฺปกาเรหิ, วิปสฺสโนฺต อนตฺตโต;
อนตฺตภาวนํ นาม, ภาเวตีติ ปวุจฺจติฯ

๑๕๘๑. ภาเวโนฺต ติวิธเมฺปตํ, **นิชฺฌายติ ติลกฺขณํ**;
นิมิตฺตญฺจ ปวตฺตญฺจ, สมารพฺภ ยถากฺกมํฯ

๑๕๘๒. อตฺตลาภนิมิตฺตญฺจ , ตํตํปจฺจยนิสฺสิตา;
ตพฺภาวภาวิภาเวน, ลกฺขียนฺติ นิมิตฺตโตฯ

๑๕๘๓. ชายมานา จ ชิยฺยนฺตา, มิยฺยมานา จ สงฺขตา;
ตํ ตํ ภาวมติกฺกมฺม, ปวตฺตนฺติ ขเณ ขเณฯ

๑๕๘๔. เหตุนิสฺสยนากาโร, **นิมิตฺต**นฺติ ตโต มโต;
ปวตฺตํ วตฺตนากาโร, ขณสนฺตติอทฺธโตฯ

๑๕๘๕. อปุพฺพาภินวุปฺปตฺติ, อุปฺปาโทติ ปกาสิโต;
ปุพฺพาปริยสนฺธานํ, ปฏิสนฺธีติ ภาสิตาฯ

๑๕๘๖. อายูหนฺตีติ วุจฺจนฺติ, ตทตฺถํ ปน วาวฏา;
อิจฺจาทิปริยาเยหิ, พหฺวาการาปิ สงฺขตาฯ

๑๕๘๗. นิมิตฺต จ ปวตฺต จ, วตฺถุโต ยนฺติ สงฺคหํ;
ตํ **ทฺวยาการ**มารพฺภ, ปติฏฺฐาติ ติลกฺขณํฯ

๑๕๘๘. ปจฺจยาธีนธมฺมานํ, อุปฺปาทวยลกฺขิตา;
อนิจฺจตานิมิตฺตฏฺฐา, ปวตฺตสฺ น ปากฏาฯ

๑๕๘๙. ปุพฺพาปรวิจิตฺตานมสมตฺถานมตฺตนิ;
สนฺนิสฺสเยน นิปฺผนฺน, ภาวทุพฺพลฺยสาธโกฯ

๑๕๙๐. เหตุสงฺขาตภาโว หิ, สงฺขารานมนิจฺจตา;
ปวตฺตมานา ทเสฺสติ, ตํ สภาวํ ปนตฺตโนฯ

๑๕๙๑. นิจฺจา ธุวา เจ สงฺขารา, กสฺมา เปกฺขนฺติ ปจฺจเย;
อหุตฺวา ยทิ นิสฺสาย, ชาตา กา ตตฺถ นิจฺจตา;

๑๕๙๒. อตฺตลาภํ ลภิตฺวาน, เหตุสามคฺคิลาภโต;
ยาเปสฺสนฺติ ตมญฺญตฺร, กถํ นามตฺตทุพฺพลาฯ

๑๕๙๓. ปจฺจเย อนเปกฺขิตฺวา, ยทิ นตฺถิ สมตฺถตา;
อตฺตลาภูปลาภาย, กึ สมตฺถานุปาลเน;

๑๕๙๔. ชนกา ปจฺจยานญฺหิ, ตทายูหนโต ปรํ;
ปริหาริตุมารทฺธา, ชิยา ขิตฺตสโร ยถาฯ

๑๕๙๕. อชีว วฏฺฏินิกฺขนฺตา, เมฆมุตฺตาว วิชฺชุตา;
ปจฺจยุทฺธฏวิสฺสฏฺฐา, ธมฺมา ภงฺคปรายณาฯ

๑๕๙๖. ตสฺมา **นิมิตฺตมาการํ,** ปสฺสโนฺต ส วิปสฺสโก;
‘‘วินสฺสนฺติ อวสฺส’’นฺติ, สทฺทหโนฺต วิมุจฺจติฯ

๑๕๙๗. อนิจฺจโต ตถา เหวํ, วิปสฺสนฺตสฺส โยคิโน;
สทฺธาวิโมกฺข พาหุลฺยํ, ภวตีติ ปกาสิตํฯ

๑๕๙๘. อิติ สงฺขารธเมฺมสุ, นิมิตฺตาการนิจฺฉิตํ;
อนิจฺจลกฺขณํ ธีโร, นิชฺฌายติ นิยามโตฯ

๑๕๙๙. พาธกตฺตภยาการา, ปวเตฺต ทุกฺขิตา วิย;
ปวตฺตมานา ปีเฬนฺติ, สงฺขารา จ ภยาวหาฯ

๑๖๐๐. อุปฺปาทาภินวาการํ, อติกฺกมฺม ตโต ปรํ;
ชราชจฺจริตา หุตฺวา, ภญฺชมานา กถํ สุขาฯ

๑๖๐๑. ตสฺมา **ปวตฺตมาการํ,** นิชฺฌายโนฺต นิรนฺตรํ;
สงฺขาเร ทุกฺขโต ทิสฺวา, หิตฺวาน ปณิธิํ ตหิํฯ

๑๖๐๒. ตทายูหนนิสฺสโงฺค, ปสฺสทฺธทรโถ สุขี;
สมาธิพหุโล โยคี, วูปสโนฺตติ วุจฺจติฯ

๑๖๐๓. พฺยาปารวสิตาการํ, สงฺขารานํ วิปสฺสโต;
นิมิเตฺต จ ปวเตฺต จ, อุปฏฺฐาติ อนตฺตโตฯ

๑๖๐๔. อนตฺตาธีนนิปฺผนฺนา, วสาตีตปฺปวตฺติโน;
ภาวทุพฺพลฺยนิสฺสารา, กถมตฺตา ภวิสฺสเรฯ

๑๖๐๕. ตเมวํ ปฏิวิชฺฌโนฺต, มญฺญตานตฺตลกฺขณํ;
วิปสฺสนารสสฺสาที, สํเวคพหุโล ภเวฯ

๑๖๐๖. นิจฺจาหจฺจ ปวตฺตานํ, ลกฺขณานํ สภาวโต;
ววตฺถิโต ตตฺถ ตตฺถ, ตํตํลกฺขณนิจฺฉโยฯ

๑๖๐๗. ตถาปิปากฏฏฺฐาเน , เหตุภูเต จ โยนิโส;
ววตฺถเปติ สงฺขาย, ลกฺขณานิ วิจกฺขโณฯ

๑๖๐๘. อุปฺปาทวยภาเวน, ทิสฺสมานา หิ สงฺขตา;
ปุพฺพาปรวิเวเกน, ทเสฺสนฺติ ตทนิจฺจตํฯ

๑๖๐๙. ตถา จ วิปริณามํ, วิปสฺสโนฺต วิสารโท;
นิมิตฺตผลนิปฺผนฺนํ, ตมตฺถมธิมุจฺจติฯ

๑๖๑๐. ทุกฺขปฺปวตฺติเหตุตฺตา, นิมิตฺตมปิ ปณฺฑิโต;
ภยาวหนิยาเมน, พาธกเนฺตว ปสฺสติฯ

๑๖๑๑. ตถา หิ ปจฺจยารพฺภ, สงฺขารา นิสฺสยนฺติ เจ;
ตโตวสฺสํ ภวิสฺสนฺติ, มหพฺภยสโมหิตาฯ

๑๖๑๒. นิโรธธมฺมา ชายนฺติ, สลฺลวิทฺธาว ทุกฺขิตา;
ชราตุรา วิปชฺชนฺตา, ภิชฺชนฺตาว วิฆาติโนฯ

๑๖๑๓. เตเนวานิจฺจโต ทิฏฺฐา, ทุกฺขภาเวน ขายเร;
สงฺขตตฺตา สภาโว หิ, ทุกฺขาย ปริวตฺตติฯ

๑๖๑๔. อนิจฺจา ปุน สงฺขารา, ทุกฺขาติ จ ววตฺถิตา;
อนตฺตตฺตนิยาเมน, นิทเสฺสนฺติ สลกฺขณํฯ

๑๖๑๕. ตถํ อตฺตปราธีนา, ปจฺจยุปฺปนฺนภงฺคุรา;
วิปตฺตินิยตา วาถ, พาธมานา ภยาวหาฯ

๑๖๑๖. อาหจฺจาการเภเทน, **ติวิธา หิ วิปสฺสนา**;
อนิจฺจา ทุกฺขานตฺตาติ, อยเมตฺถ วินิจฺฉโยฯ

๑๖๑๗. ติราภูตา ปนิเจฺจตา, ปหานาการเภทิตา;
มหาวิปสฺสนา นาม, **อฏฺฐารสวิธา** กถํฯ

๑๖๑๘. เหตุสามคฺคินิปฺผนฺนมนิจฺจนฺติ ติลกฺขณํ;
อนิจฺจตํ วิปสฺสโนฺต, นิจฺจสญฺญํ วิมุญฺจติฯ

๑๖๑๙. อนิจฺจตายาธิฏฺฐานนิมิตฺตํ ปน ปสฺสโต;
อนิมิเตฺต วิมุจฺจนฺตี, อนิมิตฺตานุปสฺสนาฯ

๑๖๒๐. นิรุชฺฌมานธมฺมานํ, พฺยนฺติภาวํ วิปสฺสโต;
สมุทยํ ปชหนฺตี, นิโรธาอนุปสฺสนาฯ

๑๖๒๑. สิถิลา ชาตุ นิสฺสารา, ทุพฺพลา ลหุฆาติโน;
ขยธมฺมาติ สงฺขาย, ฆนสญฺญํ วิมุญฺจติฯ

๑๖๒๒. อตฺตลาภมติกฺกมฺม, วยนฺตีติ วิจินฺตยํ;
ชหตายูหนํ ตตฺถ, ปุเตฺต สูติปชา วิยฯ

๑๖๒๓. อนวตฺติตภาวานํ, อญฺญถตฺตํ วิปสฺสโต;
วิการปริณาเมสุ, ธุวสญฺญา วิรชฺชติฯ

๑๖๒๔. อาลมฺพญฺจ ตทาลมฺพ-ญาณภงฺคญฺจ ภาวยํ;
สาราทานาภินิเวสํ, อธิปญฺญาย มุญฺจติฯ

๑๖๒๕. อิจฺจานิจฺจานิมิตฺตา จ, นิโรธา จ ขยา วยา;
วิปรีณามาธิสญฺญา, ธมฺมานุปสฺสนาติ จฯ

๑๖๒๖. สตฺตานุปสฺสนาเภทมนิจฺจาการทสฺสนํ;
นิจฺจสญฺญาทิภงฺคาย, ปริทีเปนฺติ ปณฺฑิตาฯ

๑๖๒๗. ตํ ตํ ตฺมาการมารพฺภ, ตถา พาหุลฺยวุตฺติโต;
ตํลกฺขณานุคตา จ, เภทา ตเสฺสว สตฺตธาฯ

๑๖๒๘. สุขสญฺญํ นิสฺสชฺชนฺตี, วุตฺตา ทุกฺขานุปสฺสนา;
นิพฺพินฺนา นิพฺพิทาญาณํ, วิราคา ราควชฺชิตาฯ

๑๖๒๙. ชาตาปฺปณิหิตา นาม, มุญฺจนฺตี ปณิธิํ ตถา;
นิราลยาภินิเวสา, อาทีนวานุปสฺสนาฯ

๑๖๓๐. ปญฺจานุปสฺสนาเภทํ , ตทิทํ ทุกฺขทสฺสนํ;
สุขสญฺญาทิภงฺคาย, ปวตฺตนฺติ ปกาสิตํฯ

๑๖๓๑. อนตฺตโต วิปสฺสโนฺต, อตฺตสญฺญา วิมุจฺจติ;
ชหตตฺตาภินิเวสํ, ฌายโนฺต ปุน สุญฺญโตฯ

๑๖๓๒. ทฺวยานุปสฺสนาเภทมนตฺตาการทสฺสนํ;
อตฺตสญฺญาภินิเวสํ, วิโมกฺขาย วิภาวิตํฯ

๑๖๓๓. ปฏินิสฺสคฺคโต ทิสฺวา, สงฺขาเรสุ ติลกฺขณํ;
ชหโนฺต สงฺขตาทานํ, ปกฺขนฺทติ อสงฺขเตฯ

๑๖๓๔. ยถาภูเตน ญาเณน, วิปสฺสโนฺต วิมุจฺจติ;
สโมฺมหาภินิเวสมฺหา, อวิปลฺลตฺถทสฺสโนฯ

๑๖๓๕. โยฺหตาโภควิมุตฺตา, ปฏิสงฺขานุปสฺสนา;
ชหนฺตปฺปฏิสงฺขํ ตุ, ปฏิสงฺขาย ลกฺขณํฯ

๑๖๓๖. ทิฏฺฐิสงฺขาตโทสตฺตา, วิภาเวโนฺต วิวฏฺฏโต;
สํโยคาภินิเวสมฺหา, ปฏิลีโน วิมุจฺจติฯ

๑๖๓๗. มุญฺจิตุกมฺยตาญาณํ, ปฏินิสฺสคฺคสมฺมตํ;
ยถา ภูตํ ตถา ญาณํ, ปจฺจยาการนิสฺสิตํฯ

๑๖๓๘. สงฺขารุเปกฺขาญาณํ ตุ, ปฏิสงฺขานุปสฺสนา;
วุฏฺฐานคามินี นาม, วิวฏฺฏนฺติ ปวุจฺจติฯ

๑๖๓๙. ลทฺโสฺสปิ ปนิเจฺจตา, อาทานาทิปฺปภญฺชิตา;
ลกฺขณตฺตยมาหจฺจ, ปวตฺตนฺติ ยถา ตถาฯ

๑๖๔๐. นิมิตฺตมารพฺภ ตถา ปวตฺตํ,
ติลกฺขณํ ฌายติ ยาย โยคี;
ตมิตฺถมฏฺฐารสเภทภินฺนํ,
วิปสฺสนาภาวนมาหุ ธีราฯ

๑๖๔๑. วิปสฺสนานยมิมมุตฺตมํ สุภํ,
นิทสฺสิตํ ชินวจนานุสารโต;
วิภาวยํ มนสิ หิตาวหํ ปรํ,
นิรามยํ ปทมนุปาปุณิสฺสติฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท วิปสฺสนาวิภาโค นาม

เอกาทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๒. ทฺวาทสโม ปริเจฺฉโท

ทสาวตฺถาวิภาโค

๑๖๔๒. อิจฺจฏฺฐารสธา ภินฺนา, ปฏิปกฺขปฺปหานโต;
ลกฺขณาการเภเทน, ติวิธาปิ จ ภาวนาฯ

๑๖๔๓. กลาปโต สมฺมสนํ, อุทยพฺพยทสฺสนํ;
ภเงฺค ญาณํ ภเย ญาณํ, ญาณมาทีนเวปิ จฯ

๑๖๔๔. ตเถว นิพฺพิทาญาณํ, ญาณํ มุจฺจิตุกมฺยตา;
ปฏิสงฺขา จ สงฺขารุ-เปกฺขาญาณานุโลมกํฯ

๑๖๔๕. อิจฺจาวตฺถาปเภเทน, ทสธาปิ วิภาวิตา;
สภาคตฺถวิเสเสน, ติธา สงฺคหิตา ปุนฯ

๑๖๔๖. ยถาภูตํ นาม ญาณตฺตยํ สมฺมสนาทิกํ;
ภยาทิญาณํ ติวิธํ, นิพฺพิทาติ ปวุจฺจติฯ

๑๖๔๗. ตถา มุจฺจิตุกามาทิ, วิราโคว จตุพฺพิธํ;
ลกฺขณตฺตยนิชฺฌานวเสน ปุน วุฏฺฐิตาฯ

๑๖๔๘. สุญฺญตญฺจานิมิตฺตญฺจ , ตถาปฺปณิหิตนฺติ จ;
สาเธติ มคฺคสงฺขาตํ, **วิโมกฺขตฺตย**มุตฺตมํฯ

๑๖๔๙. อิติ ภาเวตุกามสฺส, วิภาเวติ ยถากฺกมํ;
ทสาวตฺถาวิภาเคน, สมาทาย ยถา กถํฯ

๑๖๕๐. วิสุทฺธ ปฐมํ ตาว, สาธุ **สีลวิสุทฺธิยา**;
อุปจารปฺปนายญฺจ, ฐตฺวา **จิตฺตวิสุทฺธิยํ**ฯ

๑๖๕๑. สปฺปจฺจยํ ปริคฺคยฺห, นามรูปํ สภาวโต;
ทิฏฺฐิกงฺขาวิตรณํ, ปตฺวา สุทฺธิํ ตโต ปรํฯ

๑๖๕๒. อตีตานาคเต ขนฺธ, ปจฺจุปฺปเนฺน จ สาสเว;
กลาปโต สมฺมสิตฺวา, สมฺมเสยฺย ติลกฺขณํฯ

๑๖๕๓. อาทานนิเกฺขปนโต,
วโยวุทฺธตฺถคามิโต;
อาหารโตปิ อุตุโต,
กมฺมโต จาปิ จิตฺตโตฯ

๑๖๕๔. ธมฺมตารูปโต จาปิ, **รูปสตฺตกโต** นเย;
กลาปโต ยมกโต, ขณิกา ปฏิปาฏิโตฯ

๑๖๕๕. ทิฏฺฐิมุคฺฆาฏยนฺโต จ, มานมุคฺฆาฏยํ ตถา;

นิกนฺติปริยาทาโน, **นามสตฺตกโต** นเยฯ

๑๖๕๖. นิจฺจา เจ น นิรุชฺฌยฺยุํ, น พาเธยฺยุํ สุขา ยทิ;
วเส วเตฺตยฺยุมตฺตา เจ, ตทภาวา น ตาทิสาฯ

๑๖๕๗. สมฺภวนฺติ หิ สงฺขารา, สติ ปจฺจยสมฺภเว;
ตโต ปจฺจยนิปฺผนฺนา, อวสฺสํ เภทคามิโนฯ

๑๖๕๘. ยทนิจฺจา ขยเฏฺฐน, ทุกฺขา นาม ภยฏฺฐโต;
อนตฺตาสารกเฏฺฐน, สงฺขาราติ วิภาวยํฯ

๑๖๕๙. กาเลน สมฺมเส รูปํ, นามํ กาเลน สมฺมเส;
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, สมาสพฺยาสโต ตโตฯ

๑๖๖๐. ยโถปฏฺฐิตเภเทน, สมฺมสโนฺต สมูหโต;
กลาปโต **สมฺมสน**มิติ ภาเวติ ปณฺฑิโตฯ

๑๖๖๑. ตสฺสวํ สมฺมสนฺตสฺส, กมฺมญฺญํ โหติ มานสํ;
สูปฏฺฐนฺติ จ สงฺขารา, โวทายติ จ ภาวนาฯ

๑๖๖๒. ตโต ปรํ วิปสฺสโนฺต, ปริคฺคณฺหาติ ปณฺฑิโต;
ปจฺจุปฺปนฺนสภาวานํ, ขนฺธานมุทยพฺพยํฯ

๑๖๖๓. ตณฺหาสโมฺมหกเมฺมหิ,
ขนฺธปญฺจกสภาโว;
รูปมาหารโต โหติ,
ผสฺสโต เวทนาทโยฯ

๑๖๖๔. วิญฺญาณํ นามรูปมฺหา, สโมฺภตีติ จ ปสฺสโต;
ตสฺส ปจฺจยโต โหติ, ขเนฺธสุทยทสฺสนํฯ

๑๖๖๕. ตณฺหาทีนํ นิโรธา จ,
นิโรโธ โหติ ปสฺสโต;
ตถา วีสติธา โหติ,
ตเตฺถว วยทสฺสนํฯ

๑๖๖๖. นิพฺพตฺติวิปริณามลกฺขณํ ปน ปสฺสโต;
ขณโต ทสธา เนสมุทยพฺพยทสฺสนํฯ

๑๖๖๗. อิตฺถํ ปญฺญาสธา เภโท,
ขนฺธานมุทยพฺพโย;
อายตนาทิเภโทปิ,
โยเชตโพฺพ ยถารหํฯ

๑๖๖๘. ตเทวมนุปสฺสโนฺต , ขนฺธายตนธาตุโย;
อนิจฺจา ทุกฺขานตฺตาติ, ภาเวติ พหุธา พุโธฯ

๑๖๖๙. ภาวนาปสุตเสฺสวํ, ปสฺสโต โพธิปกฺขิยา;
ปาตุภูตา ปวตฺตนฺติ, วิเสเสน วิสารทาฯ

๑๖๗๐. สลกฺขณปริจฺฉิเนฺน, ติลกฺขณววตฺถิเต;
ฉโนฺท สาสวสงฺขาเร, สารทํ ปริเยสติฯ

๑๖๗๑. ตตฺถ ปุพฺพงฺคมํ หุตฺวา, สํปกฺขนฺทติ มานสํ;
สงฺกโปฺปภินิโรเปติ, อาหรโนฺต ปุนปฺปุนํฯ

๑๖๗๒. ยถาวตฺถุสภาเวน, ตโต สทฺธาธิมุจฺจติ;
สติ สูปฏฺฐิตา โหติ, ปริคฺคยฺห สภาวโตฯ

๑๖๗๓. ปญฺญา สมฺปฏิวิชฺฌนฺตี, สมาหจฺจ วิปสฺสติ;
ปคฺคเหตฺวาน วายาโม, ปฏิปาเทติ ภาวนํฯ

๑๖๗๔. ตโต ปีติมโน โหติ, นิปฺผาทิตมโนรโถ;
ปาโมชฺชพหุโล หุตฺวา, ปสฺสทฺธทรโถ ปนฯ

๑๖๗๕. วิเกฺขปุทฺธจฺจนิตฺติโณฺณ, สมาธิยติ นิจฺจโล;
อุเปกฺขา ภาวนาวีถึ, อธิฏฺฐาติ ตโต ปรํฯ

๑๖๗๖. อารุฬฺหโยคฺคาจริโย, อาชานียรโถ วิย;
วาตาภาเว ปทีโปว, ปสเนฺนกมฺขฏฺฐิตาฯ

๑๖๗๗. สุขุมา นิปุณาการา, ขุรธาราคตา วิย;
คณฺหนฺตี ภาวนาคพฺภํ, ปวฑฺฒติ วิปสฺสนาฯ

๑๖๗๘. สมฺปตฺตปฏิเวธสฺส,
ตเสฺสวํ ตํ วิปสฺสโต;
ชายเตโก อุปเกฺลโส,
ทโสปเกฺลสวตฺถุกาฯ

๑๖๗๙. โอภาโส ปีติ ปสฺสทฺธิ, อธิโมโกฺข จ ปคฺคโห;
สุขํ ญาณมุปฏฺฐานมุเปกฺขา จ นิกนฺติ จฯ

๑๖๘๐. ชาเตเสฺวเตสุ ยํ กิญฺจิ, อุฬารํ ชาตวิมฺหโย;
ทิสฺวา วิปสฺสนามคฺคา, โวกฺกมิตฺวา ตโต ปรํฯ

๑๖๘๑. ตมหํการวิกฺขิโตฺต, อสฺสาเทโนฺต มมายติ;
โหตาธิมานิโก วาถ, มญฺญโนฺต ตมนุตฺตรํฯ

๑๖๘๒. สิยา เจวมุปกฺกิลิฏฺฐา, ปติตา วาถ ภาวนา;
ตเตฺถวํ ปฏิสงฺขาย, ปฏิวิชฺฌติ ปณฺฑิโตฯ

๑๖๘๓. น ตณฺหาทิฏฺฐิมาเนหิ, ปริโยคาหเหตุโต;
ลกฺขณาลมฺพณตฺตา จ, โลกิยายํ วิปสฺสนาฯ

๑๖๘๔. ทิฏฺฐิมานนิกนฺตี จ, กุมฺมคฺคา ปริปนฺถกา;
มโคฺค วิสุทฺธิยา นาม, วิสุทฺธา จ วิปสฺสนาฯ

๑๖๘๕. สารถีว รถํ ภนฺตมิติ สงฺขาย สาธุกํ;
ปวิฏฺฐมคฺคํ วิกฺขิตฺตํ, สมฺปาเทติ ยถา ปุเรฯ

๑๖๘๖. อิตฺถํ มเคฺค อมเคฺค จ, ยาถาวปฏิเวธกํ;
มคฺคามคฺควิสุทฺธีติ, ญาณทสฺสนมีริตํฯ

๑๖๘๗. ฉวโตปวตฺตนาการมิติ สลฺลกฺขยํ พุโธ;
สาธุกํ ปฏิวิชฺฌโนฺต, สุขุมํ นิปุณํ ตโตฯ

๑๖๘๘. ปริปเนฺถ วิโมเจตฺวา, โพเธตฺวา โพธิปกฺขิเย;
ภาวนํ ปฏิปาเทโนฺต, ปุนเทฺวทยพฺพยํฯ

๑๖๘๙. สมฺธิฏฺฐาย เมธาวี, วิปสฺสติ ติลกฺขณํ;
อุทยพฺพยญาณนฺติ, ตมีเรนฺติ ตโต ปรํฯ

๑๖๙๐. สงฺขารานํ วิภูตตฺตา, สาการานํ วิเสสโต;
ติลกฺขณานํ ทิฏฺฐตฺตา, สงฺขาเรสุ สภาวโตฯ

๑๖๙๑. ปริปนฺถา วิมุตฺตสฺส, มคฺคามคฺควิสุทฺธิยา;
ยถาวีถิปฺปวตฺตสฺส, ปฏิปตฺติวิสุทฺธิยาฯ

๑๖๙๒. อินฺทฺริยานํ สุติกฺขตฺตา, ปริปกฺกา วิปสฺสนา;
อุทยมฺหา วิมุจฺจิตฺวา, ภเงฺค ฐาติ ยถา กถํฯ

๑๖๙๓. อุปฺปาโท ปจฺจยายโตฺต, ธมฺมานมิติ นิจฺฉิเต;
นิโรธานุคตา ชาติ, สิทฺธาวสฺสํ นิยามโตฯ

๑๖๙๔. ตโตทยาว ปฏฺฐาย, อตฺถาย สูริโย วิย;
วินาสาย ปวตฺตนฺตา, วยเนฺตวาติ เปกฺขติฯ

๑๖๙๕. อุทยาโภคโมหาย , วยนฺติเจฺจว สพฺพถา;
เภทสฺสภาวมารพฺภ, ธเมฺมสุ สติ ติฏฺฐติฯ

๑๖๙๖. อตีตา จ นิรุทฺธาว, นิรุชฺฌิสฺสนฺตินาคตา;
นิรุชฺฌเนฺตว วตฺตนฺตา, อิเจฺจวมนุปสฺสโตฯ

๑๖๙๗. นิชฺฌโรว คิรคฺคมฺหิ, วาริโวณตโปกฺขเร;
ปทีโป วิย ฌายโนฺต, อารเคฺคริว สาสโปฯ

๑๖๙๘. อาตเป วิย อุสฺสาโว, ปริสฺสาเว ชลํ วิย;
มทฺทิตํ เผณปิณฺฑํว, โลณปิณฺฑมิโวทเกฯ

๑๖๙๙. อุทเก ทณฺฑราชีว, วิชฺชุตาว วลาหเก;
ชลํ ตตฺตกปาเลว, สลิเล วิย พุพฺพุฬํฯ

๑๗๐๐. วาตพฺภาหตตูลํว, ตีรํ ปตฺตาว วีจิโย;
ผลํ พนฺธนมุตฺตํว, ติณานีว หุตาวเหฯ

๑๗๐๑. ชายนฺตาปิ จ ชิยฺยนฺตา, มิยฺยนฺตา จ นิรนฺตรํ;
นิโรธายาภิธาวนฺตา, ภงฺคาภิมุขปาติโนฯ

๑๗๐๒. วิคจฺฉนฺตาว ทิสฺสนฺติ, ขียนฺตนฺตรธายิโน;
วิทฺธํสยนฺตา สงฺขารา, ปตนฺตา จ วินาสิโนฯ

๑๗๐๓. **ภงฺคญาณํ** ตมกฺขาตํ, เยน ญาเณน ปสฺสโต;
อนิจฺจนฺตานุธาวนฺติ, ติวิธาปิ วิปสฺสนาฯ

๑๗๐๔. อุทยพฺพยภงฺเคสุ, ปากฏา หิ อนิจฺจตา;
ภยาทีนวนิพฺพิเท, ทุกฺขตานตฺตตา ตโตฯ

๑๗๐๕. อิตฺถํ ภงฺคมธิฏฺฐาย, ปสฺสนฺตสฺส ติลกฺขณํ;
สงฺขารา สภยา หุตฺวา, สมุปฏฺฐนฺติ โยคิโนฯ

๑๗๐๖. วาฬมิคานุพทฺธาว, นิมฺมุชฺชนฺตา วิยณฺณเว;
อมนุสฺสคหิตาว, ปริกฺขิตฺตาว เวริหิฯ

๑๗๐๗. กณฺหสปฺปสมาลีฬฺหา , จณฺฑหตฺถิสมุฏฺฐิตา;
ปปาตาวาฏปกฺขนฺตา, ปตนฺตาว หุตาวเหฯ

๑๗๐๘. วชฺฌปฺปตฺตา มหาโจรา, ฉิชฺชนฺตา วิย สีสโต;
สูลมาโรปิยนฺตาว, ปพฺพเตโนตฺถฏา วิยฯ

๑๗๐๙. ชาติสงฺกฏปกฺขนฺตา, ชราพฺยาธินิปีฬิตา;
มรณาสนิสมฺมทฺทา, มหาพฺยสนภาคิโนฯ

๑๗๑๐. มจฺจุนพฺภาหตา นิจฺจํ, ทุกฺขภารสโมตฺถฏา;
โสโกปายาสนิสฺสนฺทา, ปริเทวปรายณาฯ

๑๗๑๑. ตณฺหาทิฏฺฐิมมเตฺตน, สตฺตา เอตฺถาธิมุจฺฉิตา;
พทฺธา ภเยน พทฺธาว, มุตฺตาว ภยมุตฺตกาฯ

๑๗๑๒. อิติ สงฺขารธเมฺมสุ, ภยุปฺปตฺติมุทิกฺขโต;
ภยญาณนฺติ ภาสนฺติ, ภยมุตฺตา มเหสโยฯ

๑๗๑๓. สภยา ปุน สงฺขารา, สนฺทิสฺสนฺติ สมนฺตโต;
อหิตาวหิตานิจฺจมาทีนวํ นิรนฺตรํฯ

๑๗๑๔. คูถกูปํว กุถิตํ, ภสฺมจฺฉนฺนํว ปาวโก;
สรกฺขสํว สลิลํ, สวิสํ วิย โภชนํฯ

๑๗๑๕. วนํ วาฬมิคากิณฺณํ, มโคฺค โจรมหพฺภโย;
ภิชฺชมานา มหานาวา, ผลนฺตา อสนี ยถาฯ

๑๗๑๖. อาวุธากุลสนฺนทฺธา, ยุทฺธภูมิปติฏฺฐิตา;
สงฺคตาว มหาเสนา, โฆรานตฺถนิยามิตาฯ

๑๗๑๗. รถํจกฺกสมารุฬฺหํ, วุยฺหนฺตํ วฬวามุขํ;
กปฺปุฏฺฐานมหารมฺภํ, กโปฺป ปตฺตนฺตโร ยถาฯ

๑๗๑๘. ตถา โลกา ตโยเปเต,
มโหปทฺทวสงฺกุลา;
ฑยฺหเนฺตกาทสคฺคีหิ,
ปริปฺผนฺทปรายณาฯ

๑๗๑๙. มหารญฺญมิวาทิตฺตํ, ภวโยนิคติฏฺฐิติ-
สตฺตาวาสา สมีภูตา, ชลิตงฺคารกาสุกาฯ

๑๗๒๐. อาสีวิสา มหาภูตา, วธกา ขนฺธปญฺจกา;
จกฺขาทโย สุญฺญา คามา, โคจรา คามฆาตกาฯ

๑๗๒๑. วิลจานยสมากิณฺณํ, ภวสาครมณฺฑลํ;
เลณํ ตาณํ ปติฏฺฐา วา, สรณํ วา น วิชฺชติฯ

๑๗๒๒. เอตฺถาภิโรธิโน พาลา, วงฺกฆสฺตาว มีนกา;
มหาสกฏฺปพฺพุฬฺหา, มหพฺภยปติฏฺฐิตาฯ

๑๗๒๓. ชลฺยมานาว ชิยฺยนฺตา, นานาพฺยสนปีฬิตา;
วิปตฺตาวฏฺฏปติตา, มรณาพทฺธนิจฺฉยาฯ

๑๗๒๔. โมหนฺธการปิหิตา, จตุโรฆสโมตฺถฏา;
วิตุนฺนา ทุกฺขสเลฺลน, วิหญฺญนฺติ วิฆาติโนฯ

๑๗๒๕. วิตถณฺจ วิสปฺปุปฺผํว, นานานตฺถผลาวหํ;
ทุกฺขานุพนฺธสมฺพาธํ, อาพาธํว สมุฏฺฐิตํฯ

๑๗๒๖. อาสีวิสํว กุปิตํ, โฆรํ ภยนิพนฺธนํ;
อสิสูนํว สารมฺภํ, ทุกฺขายูหนกํ ปทํฯ

๑๗๒๗. สวิทาหปริปฺผนฺทปกฺกพนฺธมิโวทกํ;
อุปฺปาทญฺจ ปวตฺตญฺจ, นิมิตฺตายูหนํ ตถาฯ

๑๗๒๘. ปฏิสนฺธิญฺจ ปสฺสนฺตํ, **ญาณมาทีนวํ** มตํ;
เตภูมเกสุ เตนายมวุทฺธิํ ปฏิวิชฺฌติฯ

๑๗๒๙. ภยเภรวปกฺขเนฺต, พหฺวาทีนวปจฺจเย;
สงฺขาเร สมเวกฺขโนฺต, นิพฺพินฺทติ นิราลโยฯ

๑๗๓๐. วิสํ ชีวิตุกาโมว, เวริเก วิย ภีรุโก;
สุปณฺณํ นาคราชาว, โจรํ วิย มหทฺธโนฯ

๑๗๓๑. ทุกฺขานุสยสมฺพาเธ, พาธมาเน วิภาวยํ;
สํเวเชติ นิรานเนฺท, ปริปนฺถภยากุเลฯ

๑๗๓๒. สโทฺธ มุตฺตกรีสํว, สุหิโต วมิตํ วิย;
สุวิลิโตฺตว ทุคฺคนฺธํ, สุนฺหาโต องฺคณํ วิยฯ

๑๗๓๓. ราคโทสปริกฺลิเฏฺฐ, จตฺราสวปูติเก;
หีนโลกามิสาสาเร, สํเกฺลสวิสทูสิเตฯ

๑๗๓๔. สงฺขาเรปิ ชิคุจฺฉโนฺต, นาภินนฺทติ ปณฺฑิโต;
ตเสฺสตํ นนฺทินิสฺสฏฺฐํ, **นิพฺพิทาญาณ**มพฺรวุํฯ

๑๗๓๕. สญฺญาทีนเว ทิสฺวา, สงฺขาเร ปุน ปณฺฑิโต;
นิพฺพินฺทโนฺต ตโต เตหิ, ปริมุจฺจิตุมิจฺฉติฯ

๑๗๓๖. มีนาว กุมีเน พทฺธา, ปญฺชเร วิย ปกฺขิโน;
โจโร จารกพโทฺธว, เปฬายโนฺตว ปนฺนโคฯ

๑๗๓๗. ปงฺก สโนฺน มหานาโค, จโนฺท ราหุมุขํ คโต;
มิโค ยถา ปาสคโต, ตถา สํสารจารเกฯ

๑๗๓๘. อวิชฺชาปริโยนเทฺธ , ขนฺธปญฺจกสนฺถเร;
ทิฏฺฐิชาลปฏิจฺฉเนฺน, วิปลฺลาสปริกฺขิเตฯ

๑๗๓๙. ปญฺจนีวรณาพเทฺธ, มานตฺถมฺภสมุสฺสเย;
อิจฺฉาปปาตคมฺภีเร, วิปตฺติวินิปาตเนฯ

๑๗๔๐. ชราพฺยาธิสมุปฺปาเท, ธูมเกตุปปตฺติเก;
โกธูปนาหทหเน, โสโกปายาสธูปิเตฯ

๑๗๔๑. มหปฺปมาทาวโรเธ, ภวตณฺหาวกฑฺฒเน;
วิปฺปโยคสมุตฺตาเส, นิจฺจาปายภยากุเลฯ

๑๗๔๒. อาลมฺพาภิหเต นิจฺจํ, ผสฺสทฺวาราธิกุฏฺฏเน;
สเญฺจตนาการณิเก, เวทนากมฺมการเณฯ

๑๗๔๓. อนตฺถาลาปนิโคฺฆเส, เกฺลสรกฺขสลาลิเต;
มรณารมฺภนิฏฺฐาเน, พโทฺธ มุตฺติํ คเวสติฯ

๑๗๔๔. อคฺคิํ วิย จ สมฺผุฏฺฐ-มสุจิํ คหิตํ วิย;
เปตํ ขาทิตุกามํว, วิกฺกเนฺตนฺตมิวาวุธํฯ

๑๗๔๕. มหาพฺยสนฺปสฺสเฏฺฐ, สงฺขาเร โมตฺตุมิจฺฉโต;
มุจฺจิตุกมฺยตาญาณมุปฺปนฺนนฺติ ปวุจฺจติฯ

๑๗๔๖. ทุชฺชเห ปลิพชฺฌเนฺต, คนฺถานุสยสงฺคเม;
ตณฺหุปาทานคหเณ, นนฺทิราคานุพนฺธเนฯ

๑๗๔๗. ทิฏฺฐิมานมทตฺถเทฺธ, โลภปาสนิรนฺตเร;
สํโยชนมหาทุเคฺค, จิรกาลปฺปปญฺจิเตฯ

๑๗๔๘. สงฺขาเร มุญฺจตจฺจนฺตํ, อาวิชฺฌิตฺวาว ปนฺนคํ;
ลกฺขณานุปนิชฺฌาย, สุขุมํ ปน โยนิโสฯ

๑๗๔๙. ฆนตฺตคหโณ ตสฺมา, นิรเปกฺขวิมุตฺติยา;
วคฺคุลีวาผลํ รุกฺขํ, วีมํสติ วิเสสโตฯ

๑๗๕๐. นิหตํ วิย กปฺปาสํ, วิหนโนฺต ปุนปฺปุนํ;
คนฺธํ วิย จ ปิเสโนฺต, ปิสิตํเยว สาธุกํฯ

๑๗๕๑. อนิจฺจา ทุกฺขานตฺตาติ, สติมา สุสมาหิโต;
อาหจฺจ ปฏิวิชฺฌโนฺต, ลกฺขณานิ วิปสฺสติฯ

๑๗๕๒. วิปสฺสนฺตสฺส ตเสฺสวํ, **ปฏิสงฺขานุปสฺสนา-**
ญาณมิจฺจาหุ นิปุณํ, วิจินนฺตํ วิสารทาฯ

๑๗๕๓. อิติ สมฺมา วิปสฺสโนฺต, สจฺฉิกตฺวา ติลกฺขณํ;
ยถาภูตสภาเวน, ตเตฺถวมนุปสฺสติฯ

๑๗๕๔. อนิจฺจา วต สงฺขารา, นิจฺจาติ คหิตา ปุเร;
ทุกฺขาว สุขโต ทิฏฺฐา, อนตฺตาว ปนตฺตโตฯ

๑๗๕๕. อนิจฺจา ทุกฺขานตฺตา จ, สงฺขตา ปุน สพฺพถา;
อลพฺภเนยฺยธมฺมา จ, ตเถวากามการิยาฯ

๑๗๕๖. ธาตุมตฺตา ปราธีนา, อตฺตาเธยฺยวิวชฺชิตา;
มจฺจุเธยฺยวสานีตา, อุปธิหตโคจราฯ

๑๗๕๗. อหํ มมนฺติ โวหาโร, ปโร วาถ ปรสฺส วา;
อตฺตา วา อตฺตนียํ วา, วตฺถุโต นตฺถิ กตฺถจิฯ

๑๗๕๘. ยถาปิ องฺคสมฺภารา, โหติ สโทฺท รโถ อิติ;
เอวํ ขเนฺธสุ สเนฺตสุ, โหติ สโตฺตติ สมฺมุติฯ

๑๗๕๙. ยตฺถ กเปฺปนฺติ อตฺตานํ, พาลา ทุเมฺมธิโน ชนา;
อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา, ปสฺสโต นตฺถิ กิญฺจนํฯ

๑๗๖๐. สุขิโต ทุกฺขิโต วาถ, ปุคฺคโล นาม กตฺถจิ;
วตฺถุโต นตฺถิ สพฺพตฺถ, สงฺขารา ตํสภาวิโนฯ

๑๗๖๑. ชายมานา จ ชิยฺยนฺตา, มิยฺยมานา จ สงฺขตา;
อตฺตาว ทุกฺขิตา เหเต, น ตุ ทุกฺขาย กสฺสจิฯ

๑๗๖๒. ทุกฺขเมว หิ สโมฺภติ, ทุกฺขํ ติฏฺฐติ เวติ จ;
นาญฺญตฺร ทุกฺขา สโมฺภติ, นาญฺญํ ทุกฺขา นิรุชฺฌติฯ

๑๗๖๓. อตฺถ คยฺหูปคํ นตฺถิ, ปลาเสตํ ปปญฺจิตํ;
นิรุทฺธสฺส สมายูหา, นิรตฺถกสมุพฺภวาฯ

๑๗๖๔. อนิจฺจา โหนฺตุ สงฺขารา, ทุกฺขิตา วา มเมตฺถ กึ;
อนตฺตา วาติ? **สงฺขารุเปกฺขาญาณํ** ปวตฺตติฯ

๑๗๖๕. อิติ ทิสฺวา ยถาภูตํ, ยาว ภงฺคา ตโต ปรํ;
คณฺหนฺตี ภาวนาคพฺภํ, ปริปกฺกา วิปสฺสนาฯ

๑๗๖๖. อวสฺสํ ภงฺคนิฏฺฐาเน, ภยาทีนวนิจฺฉิเต;
นิพฺพินฺทิตฺวา วิรชฺชนฺต, ปฏิสงฺขายุเปกฺขติฯ

๑๗๖๗. ตตฺถ มุตฺตกรีสํว, เขฬปิณฺฑํว อุชฺฌิตํ;
วิสฺสฏฺฐปรปุตฺตํว, วิสฺสฏฺฐภริยํ วิยฯ

๑๗๖๘. ปวตฺตญฺจ นิมิตฺตญฺจ, ปฏิสงฺขายุเปกฺขโต;
สพฺพสงฺขารธมฺมสฺมึ, คติโยนิภเวสุ วาฯ

๑๗๖๙. วาริ โปกฺขรปตฺเตว, สูจิกเคฺคว สาสโป;
ขิตฺตํ กุกฺกุฏปตฺตํว, ททฺทุลํว หุตาวเหฯ

๑๗๗๐. น ปฺปสารียตี จิตฺตํ, น ตุ สชฺชติ พชฺฌติ;
อาลยา ปติลียนฺติ, ปริวตฺตติ วฏฺฏโตฯ

๑๗๗๑. สีตํ ฆมฺมาภิตตฺโตว,
ฉาตชฺฌตฺโตว โภชนํ;
ปิปาสิโตว ปานียํ,
พฺยาธิโตว มโหสธํฯ

๑๗๗๒. ปีโต เขมนฺตภูมึว, ทุคฺคโตว มหานิธึ;
อณฺณวสํ มคฺคมุโฬฺหว, ทีปํ วิย จ อณฺณเวฯ

๑๗๗๓. อชรามรมจฺจนฺตํ , อสงฺขารมนาสวํ;
สพฺพทุกฺขกฺขยํ ฐานํ, นิพฺพานมภิกงฺขติฯ

๑๗๗๔. วุฏฺฐานคามินี จายํ, สิขปฺปตฺตา วิปสฺสนา;
สกุณี ตีรทสฺสีว, **สานุโลมา** ปวตฺตติฯ

๑๗๗๕. อปฺปวตฺตมนิมิตฺตํ, ปสฺสนฺต ปน สนฺตโต;
ปกฺขีว นิปฺผลํ รุกฺขํ, หิตฺวา วุฏฺฐาติ สงฺขตาฯ

๑๗๗๖. อุปจารสมาธีติ, กามาวจรภาวนา;
มุโตฺตยํ โลกิโย มโคฺค, ปุพฺพภาควิปสฺสนาฯ

๑๗๗๗. ปริปกฺกา กเมเนวํ, ปริภาวิตภาวนา;
ปริจฺจชนฺตี สงฺขาเร, ปกฺขนฺทนฺตี อสงฺขเตฯ

๑๗๗๘. ปสฺสตานุตฺตรํ มคฺค-มาเสวนวิเสสโต;
กฎฺฐสงฺฆฎฺฎนา ชาตา, อจฺจิธูมาว ภาสุรํฯ

๑๗๗๙. อุคฺคจฺฉติ ยถาทิโจฺจ, ปุรกฺขตฺวารุณํ ตถา;
วิปสฺสนํ ปุรกฺขตฺวา, มคฺคธโมฺม ปวตฺตติฯ

๑๗๘๐. ตถา ปวตฺตมาโน จ, นิพฺพานปทโคจโร;
วิโมกฺขตฺตยนาเมน, ยถารหมเสสโตฯ

๑๗๘๑. เกลสทูสิตสนฺตาเน, อภิหนฺตฺวา วิคจฺฉติ;
เอกจิตฺตกฺขณุปฺปาโท, อสนี วิย ปพฺพตํฯ

๑๗๘๒. ปพฺพ วุตฺตนเยเนว, อปฺปนานยมีรเย;
ปาทกชฺฌานเภเทน, ฌานงฺคนิยโม ภเวฯ

๑๗๘๓. ปริกฺโมฺมปจารานุ-โลมสงฺขาตโคจรา;
ยํ กิญฺจิ ลกฺขณาการํ, วิปสฺสนฺตา ปวตฺตเรฯ

๑๗๘๔. ตโต โคตฺรภุ นิพฺพาน-มาลมฺพิตฺวาน ชายติ;
พหิทฺธา ขนฺธโต ตสฺมา, วุฎฺฐานนฺติ ปวุจฺจติฯ

๑๗๘๕. ตโต **มโคฺค** กิเลสมฺหา, วิมุจฺจโนฺต ปวตฺตติ;
วุฎฺฐานํ อุภโต ตสฺมา, ขนฺธโต จ กิเลสโตฯ

๑๗๘๖. เทว ตถา ตีณิ วา โหนฺติ, **ผลานิ** จ ตโต ปรํ;
ภวงฺคปาโต ตํ เฉตฺวา, ชายเต ปจฺจเวกฺขณาฯ

๑๗๘๗. มคฺคํ ผลญฺจ นิพฺพานํ, ปจฺจเวกฺขติ ปณฺฑิโต;
หีเน กิเลเส เสเส จ, ปจฺจเวกฺขติ วา น วาฯ

๑๗๘๘. ภาเวตฺวา ปฐมํ มคฺค-มิตฺถมาทิผเล ฐิโต;
ตโต ปรํ ปริคฺคยฺห, นามรูปํ ยถา ปุเรฯ

๑๗๘๙. อเนน จ วิปสฺสโนฺต, ปุนเทว ยถารหํ;
ยถานุกฺกมมเปฺปติ, สกทาคามิอาทโยฯ

๑๗๙๐. อิตฺถํ วิภตฺตปริปากวิภาวนายํ,
พุทฺธานุพุทฺธปริภาวิตภาวนายํ;
ปจฺจุทฺธเรติ ภวสาครปารคามี,
มโคฺค มเหสิ คุณสาครปารคามีฯ

๑๗๙๑. อิจฺเจตํ ทสวิธ ภาวนาวิภาคํ,
ภาเวตฺวา ปรมหิตาวหํ กเมน;
ปโปฺปนฺติ ปทมชรามรํ จิราย,
สํเกฺลสํ สกลมวสฺสชนฺติ ธีราฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท ทสาวตฺถาวิภาโค นาม

ทฺวาทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๓. เตรสโม ปริเจฺฉโท

นิสฺสนฺทผลวิภาโค

๑๗๙๒. วิปสฺสนาย นิสฺสนฺทมิติ วุตฺตมิโต ปรํ;
สจฺจานํ ปฏิเวธาทิํ, ปวกฺขามิ ยถากฺกมํฯ

๑๗๙๓. ปริญฺญา จ ปหานญฺจ, สจฺฉิกิริยา จ ภาวนา;
อิติ ทุกฺขาทิสเจฺจสุ, **กิจฺจ**มาหุ จตุพฺพิธํฯ

๑๗๙๔. ตํ สพฺพํ มคฺคกาลมฺหิ, กริสฺสติ ตโต ปรํ;
ปฏิปสฺสทฺธกิจฺจตฺตา, กตํ โหติ ผเล กถํฯ

๑๗๙๕. ฉินฺนตาโล ผลเสฺสว, ฉินฺนานุสยมูลกา;
ขนฺธา นาลมธิฏฺฐานํ, วิปลฺลาสปวตฺติยาฯ

๑๗๙๖. อจฺจนฺตปฏิปกฺขตฺตา, จตุมคฺคปวตฺติยา;
ปรํ เกฺลสา น ชายนฺติ, ทฑฺฒมพีชงฺกุรํ ยถาฯ

๑๗๙๗. นิยฺยานฏฺฐวิเสเสน, อญฺญมญฺญสฺส ปจฺจโย;
มโคฺคว มคฺคํ ภาเวติ, ชายมาโนถ วา ปุนฯ

๑๗๙๘. มคฺคปฺปวตฺติสนฺตาเน , ภาวนาติ ปวุจฺจติ;
วตฺตมาเนน ตํ กิจฺจํ, นิปฺผาทิตมเสสโตฯ

๑๗๙๙. อิติ ตีณิปิ สจฺจานิ, กิจฺจโต ปฏิวิชฺฌติ;
นิพฺพานํ สจฺฉิกุพฺพโนฺต, มโคฺค เอกกฺขเณ สหฯ

๑๘๐๐. กิจฺจปฺปวตฺติโต เจตฺถ, **ปฏิเวโธ**ติ วุจฺจติ;
ตญฺจ สาเธติ มโคฺคยํ, นิยฺยโนฺต สนฺติโคจโรฯ

๑๘๐๑. ปริจฺจชิตฺวา สงฺขาเร, มคฺคสฺสารพฺภ นิพฺพุติํ,
นิยฺยานเมว สเจฺจสุ, กิจฺจสาธนมีริตํฯ

๑๘๐๒. มโคฺค เอว หิ นิยฺยาติ, เสสา ตโสฺสปการกา;
อเปฺปนฺตา ฌานธมฺมา จ, พุชฺฌนฺตา โพธิปกฺขิยาฯ

๑๘๐๓. ตสฺมา ตเสฺสว วุฏฺฐานํ, ปกาเสนฺติ วิเสสโต;
ขเนฺธหิ จ กิเลเสหิ, วิโมกฺขตฺตยโต กถํฯ

๑๘๐๔. อตฺตวานาภินิเวสํ ตุ, ยตฺถ ตตฺถ ยถา ตถา;
ภูมิธมฺมํ ปริคฺคยฺห, วิปสฺสิตฺวา ตโต ปรํฯ

๑๘๐๕. ยโต กุโตจิ วุฏฺฐานํ, ยทิ โหติ อนิจฺจโต;
หุตฺวาธิโมกฺขพหุโล, สทฺธินฺทฺริยวิเสสโตฯ

๑๘๐๖. อนิมิตฺตวิโมกฺขน, นิยฺยนฺต สตฺตปุคฺคโล;
สทฺธานุสารี ปฐเม, มชฺฌ สทฺธาวิมุตฺตโก๚

๑๘๐๗. อเนฺต ปญฺญาวิมุตฺตตฺติ, ตมีเรนฺติ ตถาคตา;
สงฺขาเร ทุกฺขโต ทิสฺวา, วุฏฺฐหนฺต ส ปุคฺคโล๚

๑๘๐๘. ปสฺสทฺธิพหุโล หุตฺวา, สมาธินฺทฺริยลาภโต;
ตเถวาปฺปณิหิเตน, นิยฺยนฺต ติวิโธ ภเว๚

๑๘๐๙. อนตฺตโต วุฏฺฐหิตฺวา, เวทพาหุลฺยโยคโต;
สุญฺญเตนาถ นิยฺยนฺต, ปญฺญินฺทฺริยวิเสสโต๚

๑๘๑๐. ธมฺมานุสารี ปฐเม, ทิฏฺฐิปฺปตฺต ตโต ปรํ;
อเนฺต ปญฺญาวิมุตฺตตฺติ, ตมฺปิ ทีเปนฺติ ปณฺฑิตา๚

๑๘๑๑. อาเนญฺชปาทกชฺฌาน-นามกายวิเสสโต ;
สจฺฉิกตฺวาน นิพฺพานํ, มชฺฌ ฉ กายสกฺขิโน๚

๑๘๑๒. อรูปโต จ มเคฺคน, อาเนเญฺชน จ รูปโต;
วิมุตฺต อุภโตภาค-วิมุตฺต อรหา ภเว๚

๑๘๑๓. ติวิโมกฺขมุขีภูตา, อิติ วุฏฺฐานสาธิกา;
สตฺตปุคฺคลเภทญฺจ, สมฺปาเทติ วิปสฺสนา๚

๑๘๑๔. อธิมุจฺจติ สทฺธา จ, ยถาวตฺถุสภาวโต;
เญยฺยธเมฺมสุ สพฺพตฺถ, ปญฺญา จ ปฏิวิชฺฌติ๚

๑๘๑๕. ตสฺมา สทฺธา จ ปญฺญา จ, วตฺถุนิจฺฉยลกฺขณา;
วตฺถุปฺปติฏฺฐิตา จายํ, ติลกฺขณวิปสฺสนา๚

๑๘๑๖. ตสฺมา สทฺธาธุโร โยคี, ทิโสฺวฬาริกลกฺขณํ;
ตโต ปรมนตฺตาติ, สุขุเม อธิมุจฺจติ๚

๑๘๑๗. ตสฺสวมธิมุตฺตสฺส, สทฺธา วา ปน เกวลา;
สมาธินฺทฺริยาธิกา จ, วุฏฺฐานฆฏิกา ภเว๚

๑๘๑๘. ถูลลกฺขณโมหาย, ปญฺญาธุเร วิปสฺสโต;
ธมฺมสภาวมาหจฺจ, สุขุมํ ปฏิวิชฺฌติ๚

๑๘๑๙. ตสฺมา สทฺธาธุรเสฺสว, วุฏฺฐานทฺวยมาทิโต;
อเนฺต สทฺธานุคตสฺส, ปญฺญา สุปริปูรติ๚

๑๘๒๐. ปญฺญาธุรสฺส เสสนฺติ, เกจิ อาจริยา ปน;
ธุรสํสนฺทนํ นาม, วุฏฺฐาเนสุ วิภาวยุํ๚

๑๘๒๑. สตฺตกฺขตฺตุปรโม จ,
โกลํโกโล ตถาปโร;

เอกพีชีติ ติวิโธ,
โสตาปโนฺน ปวุจฺจติฯ

๑๘๒๒. สกิํเทว อิมํ โลกํ, อาคนฺตฺวา ปุน ปุคฺคโล;
สกทาคามินาเมน, ทุติโยปิ ปกาสิโตฯ

๑๘๒๓. อนฺตราปรินิพฺพายี , อุปหจฺจาปโร ตถา;
อสงฺขารํ สสงฺขารํ, อุทฺธํโสโตติ ปญฺจธาฯ

๑๘๒๔. **อนาคามี** จ ตติโย, จตุโตฺถ **อรหา**ติ จ;
อิตฺถํ ผลฏฺฐา จตฺตาโร, **มคฺคฏฺฐา** จ ตโตปเรฯ

๑๘๒๕. ภาวนาปริยาเยน , ปฏิเวธานุรูปโต;
จตฺตาโร จ ยุคา โหนฺติ, **อฏฺฐ จาริยปุคฺคลา**ฯ

๑๘๒๖. ทิฏฺฐิกงฺขา ปหียนฺติ, อาทิมเคฺคน สพฺพถา;
อปายคมนียมฺปิ, ปาปมญฺญํ ปหียติฯ

๑๘๒๗. สกทาคามิมเคฺคน, ขียโนฺตฬาริกา ตถา;
อนาคามิกมเคฺคน, กามโทสาว สพฺพถาฯ

๑๘๒๘. อรหตฺเตน สเพฺพปิ, เกฺลสา ขียนฺติ สพฺพถา;
เกฺลสหานิ ยถาโยค-มิติ เญยฺยา วิภาวินาฯ

๑๘๒๙. **ปฏิสมฺภิทา จตโสฺส,** อเตฺถ ธเมฺม นิรุตฺติยํ;
ปฏิภาเน จ ภาสนฺติ, ญาณํ เภทคตํ พุธาฯ

๑๘๓๐. เหตุปฺผลญฺจ นิพฺพานํ, ภาสิตโตฺถ ตถาปโร;
ปากากฺริยาติ ปเญฺจเต, **อตฺถ**นาเมน ภาสิตาฯ

๑๘๓๑. เหตุ จาริยมโคฺค จ, ภาสิตญฺจ ตถาปรํ;
กุสลากุสลเญฺจติ, ปญฺจ **ธโมฺม** ปกาสิโตฯ

๑๘๓๒. ตตฺถวํ ทสธา เภเท, อตฺถธเมฺม ยถารหํ;
โย โวหาโร สภาเวน, สา **นิรุตฺตี**ติ สมฺมตาฯ

๑๘๓๓. ตํตํโคจรกิจฺจาทิ-เภทภินฺนํ ตหิํ ตหิํ;
ปวตฺตมานํ ยํ ญาณํ, **ปฏิภานํ** ตมีริตํฯ

๑๘๓๔. ปุพฺพโยโค พาหุสฺสจฺจํ,
เทสภาสา ตถาคโม;
ปริปุจฺฉา จาธิคโม,
นิสฺสโย มิตฺตสมฺปทาฯ

๑๘๓๕. อิจฺจูปนิสฺสยํ ลทฺธา, ภิชฺชติ ปฏิสมฺภิทา;
อเสกฺขภูมิยํ วาถ, เสกฺขภูมิยเมว วาฯ

๑๘๓๖. ปสฺสโต อาคมโต, ตถาลมฺพณโตปิ จ;
นามุปฺปตฺตึ ปกาเสนฺติ, ผลสฺส ติวิธํ พุธาฯ

๑๘๓๗. ฐิตา ตโต **สมาปตฺติ,** โสตาปตฺติผลาทิกา;
สุญฺญตา จานิมิตฺตา จ, ตถาปฺปณิหิตาติ จฯ

๑๘๓๘. ตญฺจ วุตฺตนเยเนว, สมาปชฺชิตุมิจฺฉโต;
วิปสฺสนฺตสฺส สงฺขาเร, ผลมเปฺปติ อตฺตโนฯ

๑๘๓๙. นิโรธํ ตุ สมาปตฺตึ, รูปารูปสฺส ลาภโก;
สมาปชฺชตานาคามี, อรหา จ ยถา ตถาฯ

๑๘๔๐. รูปารูปสมาปตฺตึ, สมาปชฺช ยถากฺกมํ;
วุฏฺฐหิตฺวา วิปสฺสโนฺต, ตตฺถ ตเตฺถว สงฺขเตฯ

๑๘๔๑. ยุคนนฺธํ ปวเตฺตตฺวา, สมถญฺจ วิปสฺสนํ;
ยาวากิญฺจญฺญายตน-มิตฺถํ ปตฺวา ตโต ปรํฯ

๑๘๔๒. อธิเฏฺฐยฺยมธิฏฺฐาย, กตฺวาโภคํ ยถารหํ;
มคฺคารูปสมาปตฺตึ, สมาปชฺชติ ปณฺฑิโตฯ

๑๘๔๓. ตโต นิโรธํ ผุสติ, จิตฺตุปฺปาททฺวยา ปรํ;
ตเสฺสวํ มนสาภาโว, **นิโรโธ**ติ ปวุจฺจติฯ

๑๘๔๔. ผลจิตฺตสมุปฺปาทา, วุฏฺฐานํ ตสฺส ทีปิตํ;
ตโต ภวงฺคํ เฉตฺวาน, ปจฺจเวกฺขติ พุทฺธิมาฯ

๑๘๔๕. อิจฺจาเนกคุณาธารํ, ปญฺญาภาวนมุตฺตมํ;
ภาเวยฺย มติมา โยคี, ปเตฺถโนฺต หิตมตฺตโนฯ

๑๘๔๖. อิตฺถํ สุสมฺปาทิตสีลจิตฺต-
ปญฺญาวิสุทฺธี ปฏิปาทยนฺตา;
ปตฺวาน สโมฺพธิมเปตโสกา,
ปาเลนฺติ โสตฺถึ ปรมํ จิรายฯ

๑๘๔๗. เตปตฺติปตฺตา ปรมปฺปตีตา,
ปกฺขาลิตเกฺลสมลา มเหสี;

อจฺจนฺตโวทาตคุโณทิตตฺตา,
โลกสฺส โหนฺตุตฺตมทกฺขิเณยฺยาฯ

อิติ นามรูปปริเจฺฉเท นิสฺสนฺทผลวิภาโค นาม

เตรสโม ปริเจฺฉโทฯ

นิฏฺฐิโต จ สพฺพถาปิ วิปสฺสนาวิภาโคฯ

นิคมนกถา

๑๘๔๘. เอตฺตาวตา ปฎิญฺญาโต, ปวกฺขามีติ อาทิโต;
นามรูปปริเจฺฉโท, ปรินิฎฺฐาปิโต มยาฯ

๑๘๔๙. เตรเสว ปริเจฺฉทา, วิภตฺตา สตฺต สาธิกา;
นามรูปปริเจฺฉเท, ภาณวารา ปกาสิตาฯ

๑๘๕๐. อภิธมฺมปรมตฺถา, สมโถ จ วิปสฺสนา;
วิสุํ วิสุํ วิภตฺตาติ, วิภาเคตฺถ ติธา มตาฯ

๑๘๕๑. โสยํ วิชฺชาวิโมกฺขา จ, หทเยสุ วิภาวินํ;
วลฺลภตฺตมธิฎฺฐาย, สาสเนตฺถ คเวสินํฯ

๑๘๕๒. มโนคตตมุทฺธํสี, รวิรํสีว ปณฺฑิโต;
ทเสฺสตุ จิรมาโลกํ, สทฺธมฺมรตนาลเยฯ

๑๘๕๓. ปณฺฑิจฺจํ ปรมเตฺถสุ, ปาฎวํ ปฎิปตฺติยํ;
ปตฺถยเนฺตน ภิกฺขูน-มิตฺถํ สุคตสาสเนฯ

๑๘๕๔. นามรูปปริเจฺฉท-มสํกิณฺณมนากุลํ;
กุพฺพตา หิตกาเมน, สุกเตน กเตน เมฯ

๑๘๕๕. มหาเมรุนิภํ เคหํ, มหาเจติยภูสิตํ;
มหาวิหารมารุฬฺห-มหาโพธิมหุสฺสวํฯ

๑๘๕๖. อลงฺกาตุํ ปโหนฺตาลํ, จิรกาลํ ตโปธนา;
ลงฺกาทีปสฺสลงฺการํ, กลงฺกาปคตาลยํฯ

๑๘๕๗. นามรูปปริเจฺฉโท,
อนฺตรายํ วินา ยถา;
นิฎฺฐิโตยํ ตถา โลเก,
นิฎฺฐนฺตชฺฌาสยา สุภาฯ

อิติ อนุรุทฺธาจริเยน วิรจิตํ

นามรูปปริเจฺฉทปกรณํ นิฎฺฐิตํฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ปรมตฺถวินิจฺฉโย

คนฺถารมฺภกถา

๑. วนฺทิตฺวา วนฺทเนยฺยานํ, อุตฺตมํ รตนตฺตยํ;
ปวกฺขามิ สมาเสน, ปรมตฺถวินิจฺฉยํฯ

ปฐโม ปริเจฺฉโท

๑. จิตฺตวิภาโค

๑. สรูปสงฺคหกถา

๒. จิตฺตํ เจตสิกํ รูปํ, นิพฺพานนฺติ นิรุตฺตโร;
จตุธา เทสยี ธมฺมํ, จตุสจฺจปฺปกาสโนฯ

๓. จิตฺตเมกูนนวุติวิธํ ตตฺถ วิภาวเย;
เอกนวุติวิธํ วา, เอกวีสสตมฺปิ วาฯ

๔. เทฺวปญฺญาส สรูเปน, ธมฺมา เจตสิกา มตา;
จิตฺตุปฺปาทวสา ภินฺนา, สมฺปโยคานุสารโตฯ

๕. อฏฺฐวีสวิธํ รูปํ, ภูโตปาทายเภทโต;
ทฺวิธํ รูปรูปํ ตุ, อฏฺฐารสวิธํ ภเวฯ

๖. นิพฺพานํ ปน ทีเปนฺติ, อสงฺขตมนุตฺตรํ;
อตฺถนามวสา เทฺวธา, ปญฺญตฺตีติ ปวุจฺจติฯ

๗. เตสํ ทานิ ปวกฺขามิ, วิภาคํ ตุ ยถากฺกมํ;
จตุธา ปรมตฺถานํ, ทฺวิธา ปญฺญตฺติยา กถํฯ

๘. กุสลาทิวิภาเคน , ตตฺถ จิตฺตํ จตุพฺพิธํ;
ตถา ภูมิวิภาเคน, กามภูมาทิโต กถํฯ

๙. โสมนสฺสสหคตํ, อุเปกฺขาสหิตํ ตถา;
ญาเณน สมฺปยุตฺตญฺจ, วิปฺปยุตฺตนฺติ เภทิตํฯ

๑๐. อสงฺขารํ สสงฺขารมิติ ภินฺนํ ปุนฏฺฐธา;
กามาวจรกุสลํ, กาเม สุคติสาธกํฯ

๑๑. ตกฺกจารปีติสุข-จิตฺตเสฺสกคฺคตายุตํ ;
ปฐมชฺฌานกุสลํ, ปญฺจงฺคิกมุทาหฏํฯ

๑๒. วิตกฺกหีนํ ทุติยํ, ฌานํ ตุ จตุรงฺคิกํ;
วิจารหีนํ ตติยํ, ฌานํ ปน ติวงฺคิกํฯ

๑๓. ปีติหีนํ จตุตฺถญฺจ, อุเปกฺขกคฺคตายุตํ;
ปญฺจมญฺจ ปกาเสนฺติ, อุภยมฺปิ ทุวงฺคิกํฯ

๑๔. เอวํ ฌานงฺคเภเทน, จิตฺตํ ปญฺจวิธํ ภเว;
รูปาวจรกุสลํ, รูปภูมิปวตฺตกํฯ

๑๕. อากาสานญฺจายตนํ, กุสลํ ปฐมํ ภเว;

วิญฺญาณญฺจายตนนฺติ, ทุติยํ ตติยํ ตถาฯ

๑๖. อากิญฺจญฺญายตนํ ตุ, จตุตฺถํ ปน มานสํ;
เนวสญฺญานาสญฺญาย-ตนเญฺจติ จตุพฺพิธํฯ

๑๗. **อารุปฺปกุสลํ** นาม, อุเปกฺขกฺคตายุตํ;
ทฺวงฺคิกมิทํ สพฺพํ, อารุปฺปภวสาธกํฯ

๑๘. โสตาปตฺติมคฺคจิตฺตํ, ปฐมานุตฺตรํ ตถา;
สกทาคามิ อนาคามิ, อรหตฺตนฺติ สพฺพถาฯ

๑๙. จตุธา มคฺคเภเทน, ฌานเภเทน ปญฺจธา;
วีสตา**ปริยาปนฺนกุสลํ** ทฺวยมิสฺสิตํฯ

๒๐. อิตฺถํ ภูมิวิภาเคน, **กุสลํ** ตุ จตุพฺพิธํ;
เอกวีสาปิ พาวีสํ, สตฺตตึสวิธมฺปิ วาฯ

๒๑. โสมนสฺสสหคตํ , อุเปกฺขาสหิตํ ตถา;
ทิฎฺฐิคตสมฺปยุตฺตํ, วิปฺปยุตฺตนฺติ เภทิตํฯ

๒๒. อสงฺขารํ สสงฺขารมิติ ภินฺนํ ปุนฎฺฐธา;
โลภมูลํ ปกาเสนฺติ, โลภโมหทฺวิเหตุกํฯ

๒๓. โทมนสฺสสหคตํ , ปฎิเฆน สมายุตํ;
อสงฺขารํ สสงฺขารมิติ ภินฺนํ ทฺวิธา ปนฯ

๒๔. **โทสมูลํ** ปกาเสนฺติ, โทสโมหทฺวิเหตุกํ;
วิจิกิจฺฉาสหคตํ, อุทฺธจฺจสหิตนฺติ จฯ

๒๕. อุเปกฺขาเวทนายุตฺตํ, โมมูหํ ทฺวิธํ ปน;
โมหมูลํ ปกาเสนฺติ, โมเหเนวกเหตุกํฯ

๒๖. **ทฺวาทสากุสลา** นาม, จตุราปายสาธกา;
เอเต สุคติยญฺจาปิ, วิปตฺติผลทายกาฯ

๒๗. จกฺขุโสตฆานชิวฺหา-กายวิญฺญาณนามกา;
ปญฺจวิญฺญาณยุคฬา, ยุคฬํ สมฺปฎิจฺฉนํฯ

๒๘. สนฺตีรณทฺวยเญฺจว, อุเปกฺขาสหิตํ ตถา;
ปุญฺญาปุญฺญวเสเนว, วิปากา ทฺวิธา ฐิตาฯ

๒๙. อุเปกฺขาสหิตา ตตฺถ, มานสา ทฺวาทเสริตา;
กายวิญฺญาณยุคฬํ, สุขทุกฺขยุตํ กมาฯ

๓๐. โสมนสฺสสหคตํ, ยํ สนฺตีรณมานสํ;
ตํ **ปุญฺญปาก**เมวาหุ, **ปาปปากํ** น วิชฺชติฯ

๓๑. ปญฺจทฺวารมโนทฺวาร-วเสน ทฺวิธํ ปน;
อุเปกฺขาเวทนายุตฺตํ, กฺริยาวชฺชนนามกํฯ

๓๒. โสมนสฺสสหคตํ, หสิตุปฺปาทมานสํ;
กฺริยาชวนมิเจฺจวํ, ติวิธา**เหตุกกฺริยา**ฯ

๓๓. อเฏฺฐว ปุญฺญปากานิ, ปาปปากานิ สตฺตธา;
กฺริยจิตฺตานิ ตีณีติ, **อฏฺฐารส อเหตุกา**ฯ

๓๔. สปฺุเญฺญหิ สมานา จ, มหาปากมหากฺริยา;
มหคฺคตกฺริยา ปากา, ผลจิตฺตานิ จ กมาฯ

๓๕. อิตฺถเมกูนนวุติ-วิธํ จิตฺตํ ภเว ตถา;
เอกนวุติวิธํ วา, เอกวีสสตมฺปิ วาฯ

๓๖. ตกฺกจารปีติสุขจิตฺตเสฺสกคฺคตายุตํ;
โสตาปตฺติมคฺคจิตฺตํ, ปฐมชฺฌานิกํ มตํฯ

๓๗. ทุติยํ ตกฺกโต หีนํ, ตติยํ ตุ วิจารโต;
จตุตฺถํ ปีติโต หีนํ, อุเปเกฺขกคฺคตายุตํฯ

๓๘. ปญฺจมนฺติ จ ปเญฺจเต, ปฐมานุตฺตรา มตา;
ทิฏฺฐิกงฺขาสีลพฺพตปรามาสปฺปหายิโนฯ

๓๙. ตเถว สกทาคามิมคฺคจิตฺตญฺจ ปญฺจธา;
ราคโทสโมหตฺตยตนุตฺตกรมีริตํฯ

๔๐. กามโทสสมุคฺฆาตกรํ นิรวเสสโต;
ตติยานุตฺตรญฺจาปิ, กุสลํ ปญฺจธา ตถาฯ

๔๑. รูปราคารูปราคมานุทฺธจฺจาปิ จาปรา;
อวิชฺชา เจติ ปญฺจุทฺธํภาคิยานมเสสโตฯ

๔๒. สํโยชนานํ เสสานํ, สมุคฺฆาตกรํ ปรํ;
จตุตฺถานุตฺตรํ มคฺคจิตฺตํ ปญฺจวิธนฺติ จฯ

๔๓. จตฺตาริ ปญฺจกาเนว, มเคฺคสุ จ ผเลสุ จ;
เสสานิ เจกาสีตีติ, เอกวีสสตํ ภเวฯ

๔๔. โลกุตฺตรานํ อฏฺฐนฺนํ, อิเจฺจวํ ปญฺจธา ปุน;
ฌานงฺคมคฺคโพชฺฌงฺค-วิภาคาย ยถารหํฯ

๔๕. ปาทกชฺฌานมามฏฺฐฌานํ อชฺฌาสโย ตถา;
วุฏฺฐานคามินี เจว, นิยาเมติ วิปสฺสนาติฯ

อิติ จิตฺตวิภาเค สรูปสงฺคหกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปฐโม ปริเจฺฉโทฯ

ทุติโย ปริเจฺฉโท

๒. ปกิณฺณกกถา

๔๖. กุสลาเนกวีเสว , ทฺวาทสากุสลานิ จ;
ฉตฺตึสติ วิปากานิ, กฺริยาจิตฺตานิ วีสติฯ

๔๗. กาเมสุ จตุปญฺญาส, รูเปสุ ทส ปญฺจ จ;
ทฺวาทสารุปฺปจิตฺตานิ, อฏฺฐานุตฺตรมานสาฯ

๔๘. กาเม เตวีส ปากานิ, ปุญฺญาปุญฺญานิ วีสติ;
เอกาทส กฺริยา เจติ, จตุปญฺญาส สพฺพถาฯ

๔๙. ปุญฺญปากกฺริยาเภทา, ตโย รูเปสุ ปญฺจกา;
อารุเปฺปติ จตุกฺกานิ, สตฺตวีส มหคฺคตาฯ

๕๐. จตุมคฺคผลานํ ตุ, วเสนฏฺฐปิ ฌานโต;
ทโสภยมฺปิ มิเสฺสตฺวา, ตาลีสานุตฺตรา สิยุํฯ

๕๑. ปุญฺญปากกฺริยาปาปา, สนฺติ กาเม มหคฺคเต;
ปาปํ นตฺถิ กฺริยาปาปา, น วิชฺชนฺติ อนุตฺตเรฯ

๕๒. ปาปาเหตุกมุตฺตานิ, อนวชฺชานิ สพฺพถา;
เอกูนสฏฺฐิ จิตฺตานิ, ปุญฺญปากกฺริยาวสาฯ

๕๓. กมฺมจิตฺตานิ เตตฺตึส, ปุญฺญาปุญฺญานิ สพฺพถา;
ฉตฺตึส เตสํ ปากานิ, กฺริยา วีส น โจภยํฯ

๕๔. จกฺขุวิญฺญาณธาตาทิ, ปญฺจวิญฺญาณนามกา;
ปญฺจทฺวาราวชฺชนญฺจ, ทฺวิธํ สมฺปฏิจฺฉนํฯ

๕๕. มโนธาตุตฺตยํ นาม, ฉสตฺตติ ตโต ปเร;
มโนวิญฺญาณธาตูติ, สตฺตธา ธาตุเภทโตฯ

๕๖. มโนวิญฺญาณธาตุญฺจ , มโนธาตุตฺตยํ ตถา;
กตฺวา มโนวิญฺญาณนฺติ, ฉ วิญฺญาณา ปกิตฺติตาฯ

๕๗. อาวชฺชนํ ทสฺสนญฺจ, สวนํ ฆายนํ ตถา;
สายนํ ผุสนเญฺจว, สมฺปฏิจฺฉนตีรณํฯ

๕๘. โวฏฺฐพฺพนญฺจ ชวนํ, ตทารมฺมณนามกํ;
ภวงฺคํ จุติ สนฺธีติ, จิตฺตํ จุทฺทสธา ฐิตํฯ

๕๙. อาวชฺชนาทโย เทฺว เทฺว, ยุคา สตฺต ยถากฺกมํ;
ตีณิ ตีรณจิตฺตานิ, เอกํ โวฏฺฐพฺพนํ มตํฯ

๖๐. กุสลากุสลา สเพฺพ, ผลา จาวชฺชนํ วินา;
กฺริยา จ ปญฺจปญฺญาส, ชวนนฺติ ปวุจฺจเรฯ

๖๑. สนฺตีรณมหาปากา, ตทารมฺมณนามกา;
เอกาทส ปวตฺตนฺติ, ชวนารมฺมเณ ยโตฯ

๖๒. มหคฺคตมหาปากา, อุเปกฺขาตีรณทฺวยํ;
จุติสนฺธิภวงฺคานิ, จิตฺตาเนกูนวีสติฯ

๖๓. ชวนาวชฺชนาทีนิ, โวฏฺฐพฺพสุขตีรณา;
มหคฺคตมหาปากา, อุเปกฺขาตีรณาติ จฯ

๖๔. อฏฺฐสฏฺฐิ ตถา เทฺว จ, นวฏฺฐ เทฺว ยถากฺกมํ;
เอกทฺวิติจตุปฺปญฺจกิจฺจฏฺฐานานิ นิทฺทิเสฯ

๖๕. รูปปากา มหาปากา, มโนธาตุ จ ตีรณํ;
รูปํ ชเนนฺติ เอกูนวีสติ เนตรทฺวยํฯ

๖๖. อภิญฺญาวชฺชิตา สเพฺพ, อปฺปนาชวนา ปน;
รูปํ ชเนนฺติ ฉพฺพีส, ปณาเมนฺติริยาปถํฯ

๖๗. อภิญฺญาทฺวยโวฏฺฐพฺพปริตฺตชวนา ปน;
ทฺวตฺตึส รูปวิญฺญตฺติอิริยาปถสาธกาฯ

๖๘. ปญฺจวิญฺญาณมารุปฺป-วิปากา สพฺพสนฺธิโย;
จุติ ขีณาสวเสฺสติ, โสฬเสเต น กิญฺจิปิฯ

๖๙. รูปํ ชเนนฺติ จิตฺตานิ, สตฺตสตฺตติ สพฺพถา;
อฏฺฐปญฺญาส จิตฺตานิ, ปณาเมนฺติริยาปถํฯ

๗๐. ทฺวตฺตึส จตุวิญฺญตฺตึ, สมุฏฺฐาเปนฺติ มานสา;
น ชเนนฺติ ตสฺสเมฺปกํ, ยถาวุตฺตานิ โสฬสฯ

๗๑. โสมนสฺสสหคตา, ปริตฺตชวนา ปน;
หสนมฺปิ ชเนนฺตีติ, จตุกิจฺจานิ เตรสฯ

๗๒. สพฺพมฺปิ ปญฺจโวกาเร, กิจฺจเมตํ ปกาสิตํ;
อารุเปฺป ปน สพฺพมฺปิ, รูปายตฺตํ น วิชฺชติฯ

๗๓. อสญฺญีนํ ตุ สพฺพานิ, จิตฺตาเนว น ลพฺภเร;
รูปกฺขโนฺธว เตสํ ตุ, อตฺตภาโวติ วุจฺจติฯ

๗๔. ปาณาติปาตเถยฺยาทิวเสโนปจิตํ ปน;
อุทฺธจฺจรหิตาปุญฺญํ, จตุราปายภูมิยํฯ

๗๕. ทตฺวา สนฺธึ ปวเตฺต ตุ, ปญฺจโวการภูมิยํ;
อุทฺธจฺจสหิตญฺจาปิ, สตฺต ปากานิ ปจฺจติฯ

๗๖. ทานสีลาทิเภเทน, ปวตฺตํ กุสลํ ปน;
กาเม มานสมุกฺกฏฺฐํ, จตุกฺกํ ตุ ติเหตุกํฯ

๗๗. ทตฺวา ติเหตุกํ สนฺธึ, กาเม สุคติยํ ปน;
โสฬส ปุญฺญปากานิ, ปวเตฺต ตุ วิปจฺจติฯ

๗๘. ติเหตุโกมกํ ปุญฺญํ, อุกฺกฏฺฐญฺจ ทฺวิเหตุกํ;
ทตฺวา ทฺวิเหตุกํ สนฺธึ, กาเม สุคติยํ ตถาฯ

๗๙. ปวเตฺต ปน ญาเณน, สมฺปยุตฺตํ วิวชฺชิย;
ทฺวาทส ปุญฺญปากานิ, วิปจฺจติ ยถารหํฯ

๘๐. ทฺวิเหตุโกมกํ ปุญฺญํ, ปฏิสนฺธิมเหตุกํ;
เทติ มานุสเก เจว, วินิปาตาสุเร ตถาฯ

๘๑. อฏฺฐาเหตุกปากานิ, ปวเตฺต ตุ วิปจฺจเร;
จตฺตาริปิ จตุกฺกานิ, ปญฺจโวการภูมิยํฯ

๘๒. ภาวนามยปุญฺญํ ตุ, มหคฺคตมนุตฺตรํ;
ยถาภูมินิยาเมน, เทติ ปากํ ยถาสกํฯ

๘๓. กฏตฺตารูปปากานิ, ปญฺจโวการภูมิยํ;
อารุปฺปานุตฺตเร ปากํ, ตถา รูปมสญฺญิสุฯ

๘๔. ปุญฺญาปุญฺญานิ กมฺมานิ, เตตฺตึสาปิ จ ยพฺพถา;
สญฺชเนนฺติ ยถาโยคํ, ปฏิสนฺธิปวตฺติยํฯ

อิติ จิตฺตวิภาเค ปกิณฺณกกถา นิฏฺฐิตาฯ

ทุติโย ปริเจฺฉโทฯ

ตติโย ปริเจฺฉโท

๓. วีถิสงฺคหกถา

๘๕. จกฺขุโสตฆานชิวฺหา-กายายตน ปญฺจธา;
ปสาทา หทยเญฺจติ, ฉ วตฺถูนิ วินิทฺทิเสฯ

๘๖. จกฺขุโสตฆานชิวฺหา-กายทฺวารา จ ปญฺจธา;
มโนทฺวารํ ภวงฺคนฺติ, ฉ ทฺวารา จิตฺตวีถิยาฯ

๘๗. รูปสทฺทคนฺธรส-โผฏฺฐพฺพา ปญฺจ โคจรา;
ธมฺมารมฺมณปญฺญตฺติ, ฉ ทฺวารารมฺมณกฺกมาฯ

๘๘. นิมิตฺตคติกมฺมานิ , กมฺมเมวาถ โคจรา;
ปฏิสนฺธิภวงฺคานํ, จุติยา จ ยถารหํฯ

๘๙. มรณาสนฺนสตฺตสฺส, ยโถปฏฺฐิตโคจรํ;
ฉทฺวาเรสุ ตมารพฺภ, ปฏิสนฺธิ ภวนฺตเรฯ

๙๐. เอกจิตฺตกฺขณา โหติ, ยาวชีวํ ตโต ปรํ;
ภวงฺคํ ปริโยสาเน, จุติ เจกกฺขณา ภเวฯ

๙๑. ทุเหตาเหตุจุติยา, กามาวจรสนฺธิโย;
ติเหตุกามจุติยา, สพฺพาปิ ปฏิสนฺธิโยฯ

๙๒. รูปาวจรจุติยา , สเหตุปฏิสนฺธิโย;
อารุปฺปโตปริ กาเม, ตตฺถ วาปิ ติเหตุกาฯ

๙๓. ปฏิสนฺธิ ภวงฺคญฺจ, เอกเมวกชาติยํ;
จุติ จารมฺมณญฺจสฺส, เอวเมว ยถารหํฯ

๙๔. รูปาทารมฺมเณ จกฺขุ-ปฺปสาทาทิมฺหิ ฆฏฺฏิเต;
มเชฺฌ ภวงฺคํ ฉินฺทิตฺวา, วีถิ นาม ปวตฺตติฯ

๙๕. อาวชฺชปญฺจวิญฺญาณสมฺปฏิจฺฉนตีรณา;
โวฏฺฐพฺพกามชวนตทารมฺมณนามกาฯ

๙๖. สเตฺตว ฐานสเงฺขปา, ปญฺจทฺวาริกมานสา;
จตุปญฺญาส สเพฺพปิ, วิตฺถาเรน สรูปโตฯ

๙๗. อาวชฺชสพฺพชวนตทารมฺมณนามกา;
สตฺตสฏฺฐิ สรูเปน, มโนทฺวาริกมานสาฯ

๙๘. อิเฏฺฐ อารมฺมเณ โหนฺติ, ปุญฺญปากานิ สพฺพถา;
อนิเฏฺฐ ปาปปากานิ, นิยโมยํ ปกาสิโตฯ

๙๙. ตตฺถาปิ อติอิฏฺฐมฺหิ, ตทารมฺมณตีรณํ;
โสมนสฺสยุตํ อิฏฺฐมชฺฌตฺตมฺหิ อุเปกฺขิตํฯ

๑๐๐. โคจเรติปริตฺตมฺหิ , อติอปฺปายุเก ปน;
ภวงฺคเมว จลติ, โมฆวาโรติ โส กโตฯ

๑๐๑. โวฏฺฐพฺพนํ ปริตฺตมฺหิ, ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ ปวตฺตติ;
ตโต ภวงฺคปาโตว, โสปิ โมโฆติ วุจฺจติฯ

๑๐๒. ชวนญฺจ มหนฺตมฺหิ, ชวิตฺวาน ตโต ปรํ;
น สโมฺภติ ตทาลมฺพํ, โสปิ โมโฆติ วุจฺจติฯ

๑๐๓. โคจเรติมหนฺตมฺหิ, อติทีฆายุเก ปน;
สโมฺภติ จ ตทาลมฺพํ, สมฺปุโณฺณติ ปวุจฺจติฯ

๑๐๔. โคจเรติมหนฺตมฺหิ, ตทารมฺมณสมฺภโว;
ปญฺจทฺวาเร มโนทฺวาเร, วิภูเต ปน โคจเรฯ

๑๐๕. กามาวจรสตฺตานํ , กามาวจรโคจเร;
ปริตฺตชวเนเสฺวว, ตทารมฺมณมุทฺทิเสฯ

๑๐๖. นาติติเกฺข นาติสีเฆ, นาติเตชุสฺสเท ชเว;
สมมนฺทปฺปวตฺตมฺหิ, ตทารมฺมณมิจฺฉิตํฯ

๑๐๗. สุโขเปตํ ตทาลมฺพํ, อุเปกฺขากฺริยโต ปรํ;
น โหตุเปกฺขาสหิตํ, สุขิตกฺริยโต ตถาฯ

๑๐๘. น โหติ โทมนสฺสมฺหา, โสมนสฺสิกมานสํ;
ตทารมฺมณมญฺญญฺจ, ภวงฺคํ จุติ วา ตถาฯ

๑๐๙. รชฺชนาทิวเสเนตฺถ, ชวนากุสลํ ภเว;
กุสลํ ปน สโมฺภติ, สทฺธาปญฺญาทิสมฺภเวฯ

๑๑๐. ตฺเทว วีตราคานํ, กฺริยา นาม ปวุจฺจติ;
อวิปากตมาปนฺนํ, วฏฺฏมูลปริกฺขยาฯ

๑๑๑. อปฺปนาชวนํ เสสํ, มหคฺคตมนุตฺตรํ;
ฉพฺพีสติ ยถาโยคํ, อปฺปนาวีถิยํ ภเวฯ

๑๑๒. ปริกมฺมํ กโรนฺตสฺส, กสิณาทิกโคจเร;
สุสมาหิตจิตฺตสฺส, อุปจารสมาธินาฯ

๑๑๓. ปริกโมฺมปจารานุโลมโคตฺรภุโต ปรํ;
ปญฺจมํ วา จตุตฺถํ วา, ชวนํ โหติ อปฺปนาฯ

๑๑๔. ปุถุชฺชนาน เสกฺขานํ, กามปุญฺญติเหตุโต;
ติเหตุกามกฺริยโต, วีตราคานมปฺปนาฯ

๑๑๕. ตตฺราปิ สุขิตชวํ, สุขิตทฺวยโต ปรํ;
อุเปกฺขิตมฺหา สโมฺภติ, อุเปเกฺขกคฺคตายุตํฯ

๑๑๖. ปญฺจ วาเร ฉ วา สตฺต, ปริตฺตชวนํ ภเว;
สกึ เทฺว วา ตทาลมฺพํ, สกิมาวชฺชนาทโยฯ

๑๑๗. อปฺปนาชวนเญฺจกํ, ปฐมุปฺปตฺติยํ ปน;
ตโต ปรํ วสีภูตํ, อโหรตฺตํ ปวตฺตติฯ

๑๑๘. สกึ เทฺว วา นิโรธสฺส, สมาปตฺติกฺขเณ ปน;
จตุตฺถารุปฺปชวนํ, ตโต จิตฺตํ นิรุชฺฌติฯ

๑๑๙. นิโรธา วุฎฺฐหนฺตสฺส, อุปริฎฺฐผลทฺวยํ;
ปญฺจาภิญฺญา ตถา มคฺคา, เอกจิตฺตกฺขณา มตาฯ

๑๒๐. ผลเมกทฺวยํ ตถา, ติโสฺส วา มคฺควีถิยํ;
สมาปตฺติกฺขเณ ตมฺปิ, อโหรตฺตํ ปวตฺตติฯ

๑๒๑. ปญฺจทฺวาเร น ลพฺภนฺติ, โลกุตฺตรมหคฺคตา;
วีถิมุตฺตมโนธาตุ, ปญฺจ จิตฺตานิ อนฺติเมฯ

๑๒๒. ปริตฺตาเนว สพฺพานิ, ปญฺจทฺวาเรสุ สมฺภวา;
มโนทฺวารมฺหิ โวฎฺฐพฺพ-ตทาลมฺพชวา สิยุํฯ

๑๒๓. ฆานชิวฺหากายวีถิ, ตทารมฺมณเมว จ;
รูเป นตฺถิ ตถารูเป, จกฺขุโสตาปิ วีถิโยฯ

๑๒๔. สพฺพาปิ วีถิโย กาเม,
รูเป ติโสฺส ปกาสิตา;
เอกา วีถิ ปนารูเป,
นตฺถาสญฺญีสุ กาจิปิฯ

๑๒๕. สตฺตาปิ วีถิจิตฺตานิ, กาเม รูเป ฉ สมฺภวา;
อรูเป เทฺว มโนทฺวารา-วชฺชนํ ชวนนฺติ จาติฯ

อิติ จิตฺตวิภาเค วีถิสงฺคหกถา นิฎฺฐิตาฯ

ตติโย ปริเจฺฉโทฯ

จตุโตฺถ ปริเจฺฉโท

๔. วีถิปริกมฺมกถา

๑๒๖. ปฐมาวชฺชนํ ปญฺจ-ทสนฺนํ ปรโต ภเว;
ทุติยาวชฺชนํ โหติ, เอกวีสติโต ปรํฯ

๑๒๗. เอกมฺหา ปญฺจวิญฺญาณํ, ปญฺจมฺหา สมฺปฏิจฺฉนํ;
สุขสนฺตีรณํ โหติ, ปญฺจวีสติโต ปรํฯ

๑๒๘. สตฺตตึสติโต โหติ, อุเปกฺขาตีรณทฺวยํ;
โวฏฺฐพฺพนสรูปานํ, ทฺวินฺนํ กามชวา ปรํฯ

๑๒๙. มคฺคาภิญฺญา ปรํ ทฺวินฺนํ, ติณฺณนฺนํ โลกิยปฺปนา;
ผลา จตุนฺนํ ปญฺจนฺนํ, อุปริฏฺฐผลทฺวยํฯ

๑๓๐. ภวนฺติ จตฺตาลีสมฺหา, สุขปากา ทฺวิเหตุกา;
ตเถกจตฺตาลีสมฺหา, อุเปกฺขาย สมายุตาฯ

๑๓๑. โหนฺติ สตฺตติโต กาเม, สุขปากา ติเหตุกา;
ทฺวาสตฺตติมฺหา ชายนฺติ, อุเปกฺขาสหิตา ปนฯ

๑๓๒. เอกูนสฏฺฐิโต รูป-ปากา ปากา อรูปิโน;
กมาฏฺฐจตฺตาลีสมฺหา, ตเถกทฺวิติหีนโตฯ

๑๓๓. ปุพฺพสงฺคหมิเจฺจวํ, วิคเณตฺวา วิจกฺขโณ;
ปรสงฺคหสงฺขฺยาทึ, วิภาเวยฺย วิสารโทฯ

๑๓๔. ปญฺจทฺวาราวชฺชนโต, ทส จิตฺตานิ ทีปเย;
เสสาวชฺชนโต ปญฺจจตฺตาลีสนฺติ ภาสิตํฯ

๑๓๕. ปญฺจวิญฺญาณโต ปาปวิปากา สมฺปฏิจฺฉนา;
ปรเมกํ ทฺวยํ ปุญฺญวิปากา สมฺปฏิจฺฉนาฯ

๑๓๖. สนฺตีรณา ทฺวิเหตุมฺหา, ปากา ทฺวาทส ชายเร;
ติเหตุกามปากมฺหา, เอกวีสติ ลพฺภเรฯ

๑๓๗. รูปาวจรปากมฺหา, ปรเมกูนวีสติ;
นวฏฺฐารูปปากมฺหา, สตฺต ฉาปิ ยถากฺกมํฯ

๑๓๘. ปฏิฆมฺหา ตุ สเตฺตว, สิตมฺหา เตรเสริตา;
ปาปปุญฺญทฺวิเหตุมฺหา, เอกวีสติ ภาวเยฯ

๑๓๙. ทฺวิเหตุกามกฺริยโต , อฏฺฐารส อุเปกฺขกา;
สตฺตรส สุโขเปตา, วิภาเวยฺย วิจกฺขโณฯ

๑๔๐. กามปุญฺญติเหตุมฺหา, เตตฺตึเสว อุเปกฺขกา;

เตปญฺญาส สุโขเปตา, ภวนฺตีติ ปกาสิตํฯ

๑๔๑. ติเหตุกามกฺริยโต, จตุวีสติเปกฺขกา;
สุขิตมฺหา ตุ ทีเปยฺย, ปญฺจวีสติ ปญฺฑิโตฯ

๑๔๒. ทสรูปชวเมฺหกา-ทสทฺวาทส เตรส;
ยถากฺกมํ ปญฺจทส, อารุปฺปา ปริทีปเยฯ

๑๔๓. ผลมฺหา จุทฺทเสวาหุ, มคฺคมฺหา ตุ สกํ ผลํ;
ปรํ สงฺคหมิเจฺจวํ, วิคเณยฺย วิสารโทฯ

๑๔๔. ปุพฺพาปรสโมธาน-มิติ ญตฺวา ตโต ปรํ;
วตฺถุวีถิสโมธานํ, ยถาสมฺภวมุทฺทิเสฯ

๑๔๕. ปญฺจ วตฺถูนิ นิสฺสาย, กมโต ปญฺจมานสา;
เตตฺตึส ปน นิสฺสาย, หทยํ มานสา สิยุํฯ

๑๔๖. กามปากมโนธาตุ-หสิตุปฺปาทมานสา;
โทสมูลานิ มโคฺค จ, รูปชฺฌานาว สพฺพถาฯ

๑๔๗. ทสาวเสสาปุญฺญานิ, กามปุญฺญมหากฺริยา;
โวฏฺฐพฺพารูปชวนํ, สตฺต โลกุตฺตรานิ จฯ

๑๔๘. เทฺวจตฺตาลีส จิตฺตานิ, ปญฺจโวการภูมิยํ;
นิสฺสาย หทยํ โหนฺติ, อรูเป นิสฺสยํ วินาฯ

๑๔๙. อารุปฺปปากา จตฺตาโร, อนิสฺสาเยติ สพฺพถา;
วิตฺถาเรนฏฺฐธา ภินฺนํ, สเงฺขปา ติวิธํ ภเวฯ

๑๕๐. เตจตฺตาลีส นิสฺสาย, อนิสฺสาย จตุพฺพิธํ;
นิสฺสิตานิสฺสิตา เสสา, เทฺวจตฺตาลีส มานสาฯ

๑๕๑. ปญฺจ จิตฺตปฺปนา โหนฺติ, กเมเนเกกวีถิยํ;
มโนธาตุตฺติกํ นาม, ปญฺจทฺวาริกมีริตํฯ

๑๕๒. สุขตีรณโวฏฺฐพฺพ-ปริตฺตชวนา ปน;
เอกตึสาปิ ชายเนฺต, ฉสุ วีถีสุ สมฺภวาฯ

๑๕๓. มหาปากา ปนฏฺฐาปิ, อุเปกฺขาตีรณทฺวยํ;
ฉสุ ทฺวาเรสุ ชายนฺติ, ทส มุตฺตา จ วีถิยาฯ

๑๕๔. ฉุติสนฺธิภวงฺคานํ, วสา ปากา มหคฺคตา;
นว วีถิวิมุตฺตาติ, ทสธา วีถิสงฺคโหฯ

๑๕๕. เอกทฺวาริกจิตฺตานิ , ปญฺจฉทฺวาริกา ตถา;
ฉทฺวาริกวิมุตฺตา จ, วิมุตฺตาติ จ สพฺพถาฯ

๑๕๖. ฉตฺตึส ตเยกตฺตึส, ทส เจว นเวติ จ;
ญตฺวา วีถิสโมธานํ, โคจรญฺจ สมุทฺทิเสฯ

๑๕๗. กมโต ปญฺจวิญฺญาณา, โลกุตฺตรมหคฺคตา;
อภิญฺญาวชฺชิตา สพฺพา, ปญฺจตาลีส มานสาฯ

๑๕๘. ยถาสมฺภวโต โหนฺติ, รูปาเทเกกโคจรา;
ปญฺจโคจรมีเรนฺติ, มโนธาตุตฺติกํ ปนฯ

๑๕๙. สนฺตีรณมหาปากา, ปริตฺตชวนานิ จ;
โวฏฺฐพฺพนมภิญฺญา จ, เตจตฺตาลีส สมฺภวาฯ

๑๖๐. ฉารมฺมเณสุ โหนฺตีติ, อฏฺฐธา ติวิธา ปุน;
เอการมฺมณจิตฺตานิ, ปญฺจฉารมฺมณานิ จฯ

๑๖๑. สเงฺขปา มานสา ปญฺจ-จตฺตาลีส ตโย ตถา;
เตจตฺตาลีส เจเวติ, สตฺตธาปิ สิยุํ กถํฯ

๑๖๒. กามปากมโนธาตุ-หสิตุปฺปาทมานสา;
ปญฺจวีส ยถาโยคํ, ปริตฺตารมฺมณา มตาฯ

๑๖๓. กสิณุคฺฆาฏิมากาสํ, ปฐมารุปฺปมานสํ;
ตเสฺสว นตฺถิภาวํ ตุ, ตติยารุปฺปกํ ตถาฯ

๑๖๔. อาลมฺพิตฺวา ปวตฺตนฺติ, อารุปฺปา กมโต ตโต;
ทุติยญฺจ จตุตฺถญฺจ, ฉ มหคฺคตโคจราฯ

๑๖๕. อปฺปมาณสมญฺญา เต, นิพฺพาเน ปน โคจเร;
อฏฺฐ โลกุตฺตรา ธมฺมา, นิยเมน ววตฺถิตาฯ

๑๖๖. กสิณาสุภโกฏฺฐาเส,
อานาปาเน จ โยคิโน;
ปฏิภาคนิมิตฺตมฺหิ ,
อปฺปมญฺญานุยุญฺชโตฯ

๑๖๗. สตฺตปณฺณตฺติยเญฺจว, รูปชฺฌานํ ปวตฺตติ;
ยถาวุตฺตนิมิตฺตมฺหิ, เสสมารุปฺปกนฺติ จฯ

๑๖๘. อภิญฺญาวชฺชิตา เอกวีส มหคฺคตา สพฺพา;
สเพฺพ ปณฺณตฺติสงฺขาเต, นวตฺตเพฺพ ปวตฺตเรฯ

๑๖๙. ชายนฺตากุสลา ญาณวิปฺปยุตฺตชวา ตถา;
อปฺปมาณํ วินา วีส, ปริตฺตาทีสุ ตีสุปิฯ

๑๗๐. ติเหตุกามปุญฺญานิ, ปุญฺญาภิญฺญา จ ปญฺจิเม;
จตูสุปิ ปวตฺตนฺติ, อรหตฺตทฺวยํ วินาฯ

๑๗๑. กฺริยาภิญฺญา จ โวฏฺฐพฺพํ, กฺริยากาเม ติเหตุกา;
ฉ สพฺพตฺถาปิ โหนฺตีติ, สตฺตธา มานสา ฐิตาฯ

๑๗๒. เอกติจฺจตุโกฏฺฐาสโคจรา ติวิธา ปน;
สมสฏฺฐิ ตถา วีส, กเมเนกาทเสติ จฯ

๑๗๓. ปญฺจทฺวาเรสุ ปญฺจาปิ, ปจฺจุปฺปนฺนาว โคจรา;
เตกาลิกา นวตฺตพฺพา, มโนทฺวาเร ยถารหํฯ

๑๗๔. อชฺฌตฺตา จ พหิทฺธา จ, ปญฺจทฺวาเรสุ โคจรา;
มโนทฺวาเร นวตฺตโพฺพ, นตฺถิภาโวปิ ลพฺภติฯ

๑๗๕. ปญฺจทฺวาเรสุ ปญฺจนฺน-เมกเมโก จ โคจโร;
ฉาปิ อารมฺมณา โหนฺติ, มโนทฺวารมฺหิ สพฺพถาฯ

๑๗๖. ปญฺจทฺวาเรสุ คหิตํ, ตทญฺญมฺปิ จ โคจรํ;
มโนทฺวาเร ววตฺถานํ, คจฺฉตีติ หิ เทสิตํฯ

๑๗๗. อตีตา วตฺตมานา จ, สมฺภวา กามสนฺธิยา;
ฉทฺวารคหิตา โหนฺติ, ติวิธา เตปิ โคจราฯ

๑๗๘. ธมฺมนิมิตฺตเมวกํ , มโนทฺวาเร อุปฏฺฐิตํ;
นวตฺตพฺพมตีตญฺจ, ธมฺมารมฺมณสงฺคหํฯ

๑๗๙. อาลมฺพิตฺวา ยถาโยคํ, ปฏิสนฺธิมหคฺคตา;
อเนฺต จุติ ภเว มเชฺฌ, ภวงฺคมฺปิ ปวตฺตตีติฯ

อิติ จิตฺตวิภาเค วีถิปริกมฺมกถา นิฏฺฐิตาฯ

จตุโตฺถ ปริเจฺฉโทฯ

ปญฺจโม ปริเจฺฉโท

๕. ภูมิปุคฺคลกถา

๑๘๐. อิโต ปรํ ปวกฺขามิ, ภูมิปุคฺคลเภทโต;
จิตฺตานํ ปน สพฺพสํ, กมโต สงฺคหํ กถํฯ

๑๘๑. นิรยญฺจ ติรจฺฉานโยนิ เปตาสุรา ตถา;
จตุราปายภูมีติ, กาเม ทุคฺคติโย มตาฯ

๑๘๒. จาตุมหาราชิกา จ, ตาวตึสา จ ยามกา;
ตุสิตา เจว นิมฺมานรติโน วสวตฺติโนฯ

๑๘๓. ฉเฬเต เทวโลกา จ, มานวาติ จ สตฺตธา;
กามสุคติโย เจกาทสธา **กามภูมิโย**ฯ

๑๘๔. พฺรหฺมานํ ปาริสชฺชา จ, ตถา พฺรหฺมปุโรหิตา;
มหาพฺรหฺมา จ ติวิธา, **ปฐมชฺฌานภูมิโย**ฯ

๑๘๕. ปริตฺตาภาปฺปมาณาภา, ตเถวาภสฺสราติ จ;
ทุติยชฺฌานภูมิ จ, ติวิธาว ปกาสิตาฯ

๑๘๖. ปริตฺตสุภาปฺปมาณาสุภา จ สุภกิณฺหกา;
ติวิธาปิ ปวุจฺจนฺติ, **ตติยชฺฌานภูมิโย**ฯ

๑๘๗. เวหปฺผลา อสญฺญี จ, สุทฺธาวาสา จ ปญฺจธา;
อิเจฺจตา ปน สตฺตาปิ, **จตุตฺถชฺฌานภูมิโย**ฯ

๑๘๘. อวิหา จ อตปฺปา จ, สุทสฺสา จ สุทสฺสิโน;
อกนิฏฺฐาติ ปเญฺจเต, **สุทฺธาวาสา** ปกาสิตาฯ

๑๘๙. อิติ โสฬสธา ภินฺนา, พฺรหฺมโลกา ปวุจฺจเร;
รูปิพฺรหฺมานมาวาสา, **รูปาวจรภูมิโย**ฯ

๑๙๐. อากาสานญฺจายตนนามาทีหิ ปกาสิตา;
อรูปิพฺรหฺมโลกา จ, จตุธา**รูปภูมิโย**ฯ

๑๙๑. โสตาปนฺนาทิเภเทน, จตุธา**นุตฺตรา** มตา;
ปญฺจตึส ปนิเจฺจวํ, สพฺพถาปิ จ ภูมิโยฯ

๑๙๒. ชายนฺติ จตุราปาเย, ปาปปากาย สนฺธิยา;
กามาวจรเทเวสุ, มหาปาเกหิ ชายเรฯ

๑๙๓. อเหตุกา ปุญฺญปากาเหตุเกน ตุ ชายเร;
ภุมฺมเทวมนุเสฺสสุ, มหาปาเกหิ เจตเรฯ

๑๙๔. วิปากํ ปฐมชฺฌานํ, ปฐมชฺฌานภูมิยํ;
ทุติยํ ตติยเญฺจว, ทุติยชฺฌานภูมิยํฯ

๑๙๕. ตติยมฺหิ จตุตฺถํ ตุ, จตุตฺถมฺหิ จ ปญฺจมํ;
อารุปฺปา จ กเมเนว, อารุเปฺป โหนฺติ สนฺธิโยฯ

๑๙๖. กายวาจามโนทฺวาเร, กมฺมํ ปาณวธาทิกํ;
กตฺวา ปาปกจิเตฺตหิ, ชายนฺตาปายภูมิยํฯ

๑๙๗. กายวาจามโนทฺวาเร, ทานํ สีลญฺจ ภาวนํ;
กามปุเญฺญหิ กตฺวาน, กามสุคติยํ สิยุํฯ

๑๙๘. ปริตฺตํ มชฺฌิมํ ฌานํ, ปณีตญฺจ ยถากฺกมํ;
ภาเวตฺวา ติวิธา โหนฺติ, ตีสุ ภูมีสุ โยคิโนฯ

๑๙๙. เวหปฺผเลสุ ชายนฺติ, ภาเวตฺวา ปญฺจมํ ตถา;
สญฺญาวิราคตเญฺจว, ภาเวตฺวาสญฺญิภูมิยํฯ

๒๐๐. สุทฺธาวาเสสุ ชายนฺติ, อนาคามิกปุคฺคลา;
อารุปฺปานิ จ ภาเวตฺวา, อรูเปสุ ยถากฺกมํฯ

๒๐๑. โลกุตฺตรํ ตุ ภาเวตฺวา, ยถาสกมนนฺตรํ;
สมาปตฺติกฺขเณ เจว, อเปฺปติ ผลมานสํฯ

๒๐๒. อปายมฺหา จุตา สตฺตา, กามธาตุมฺหิ ชายเร;
สพฺพฏฺฐาเนสุ ชายนฺติ, กามสุคติโต จุตาฯ

๒๐๓. จุตา ชายนฺติ รูปมฺหา, สพฺพตฺถาปายวชฺชิเต;
กามสุคติยํ โหนฺติ, อรูปาสญฺญโต จุตาฯ

๒๐๔. ตถารูปจุตา โหนฺติ, ตเตฺถโวปริเมว จ;
วฏฺฏมูลสมุเจฺฉทา, นิพฺพายนฺติ อนาสวาฯ

๒๐๕. สุทฺธาวาเสสฺวนาคามิ-ปุคฺคลาโวปปชฺชเร;
กามธาตุมฺหิ ชายนฺติ, อนาคามิวิวชฺชิตาฯ

๒๐๖. เหฏฺฐุปปตฺติพฺรหฺมานํ, อริยานํ น กตฺถจิ;
อสญฺญสตฺตาปาเยสุ, นเตฺถวาริยปุคฺคลาฯ

๒๐๗. เวหปฺผเล อกนิเฏฺฐ, ภวเคฺค จ ปติฏฺฐิตา;
น ปุนาญฺญตฺถ ชายนฺติ, สเพฺพ อริยปุคฺคลาฯ

๒๐๘. ฉสุ เทเวสฺวนาคามี, วีตราคา น ติฏฺฐเร;
น จิรฏฺฐายิโน ตตฺถ, โลกิยาปิ จ โยคิโนฯ

๒๐๙. คิหิลิเงฺค น ติฏฺฐนฺติ, มนุเสฺสสุ อนาสวา;
ปพฺพชฺชายญฺจ ภุเมฺม จ, พฺรหฺมเตฺตปิ จ ติฏฺฐเรฯ

๒๑๐. ยานิ ปญฺญาส วสฺสานิ,
มนุสฺสานํ ส ปิณฺฑิโต;
เอโก รตฺติทิโว เตน,
มาเสโก ตึส รตฺติโยฯ

๒๑๑. ทฺวาทสมาสิโย วโสฺส, เตน ปญฺจสตํ ภเว;
จาตุมหาราชิกานํ, ปมาณมิทมายุโนฯ

๒๑๒. ตํ นวุติวสฺสสต-สหสฺสํ ปน ปิณฺฑิตํ;
คณนาย มนุสฺสานํ, จตุภาคูปรูปริฯ

๒๑๓. ยํ มนุสฺสวสฺสสตํ, ตเทโก ทิวโส กโต;
เตน วสฺสสหสฺสายุ, ตาวตึเสสุ เทสิโตฯ

๒๑๔. โกฏิตฺตยํ สฏฺฐิสตสหสฺสญฺจาธิกํ ภเว;
คณนาย มนุสฺสานํ, **ตาวตึเสสุ** ปิณฺฑิตํฯ

๒๑๕. อายุปฺปมาณมิจฺจวํ, เทวานมุปรูปริ;
ทฺวิกฺขตฺตุํ ทฺวิคุณํ กตฺวา, จตุภาคมฺทาหฏํฯ

๒๑๖. คณนาย มนุสฺสานํ, ตตฺถ จุทฺทส โกฏิโย;
จตฺตาลีสสตสหสฺสาธิกา **ยามภูมิยํ**ฯ

๒๑๗. **ตุสิตานํ** ปกาเสนฺติ, สตฺตปญฺญาส โกฏิโย;
สฏฺฐิสตสหสฺสานิ, วสฺสานิ อธิกานิ จฯ

๒๑๘. **นิมฺมานรติ**เทวานํ, ทฺวิสตํ ตึส โกฏิโย;
จตฺตาลีสวสฺสสตสหสฺสานิ จ สพฺพถาฯ

๒๑๙. นวโกฏิสตเญฺจกวีสติวสฺสโกฏิโย;
สฏฺฐิวสฺสสตสหสฺสาธิกา **วสวตฺติสุ**ฯ

๒๒๐. กปฺปสฺส ตติโย ภาโค, อุปฑฺฒญฺจ ยถากฺกมํ;
กเปฺปโก เทฺว จ จตฺตาโร, อฏฺฐ กปฺปา จ โสฬสฯ

๒๒๑. ทฺวตฺตึส จตุสฏฺฐี จ, นวสุ **พฺรหฺมภูมิสุ**;
เวหปฺผลา อสญฺญี จ, ปญฺจกปฺปสตายุกาฯ

๒๒๒. กปฺปสหสฺสํ เทฺว จตฺตาริ, อฏฺฐ โสฬส จกฺกมา;
สหสฺสานิ จ กปฺปานํ, **สุทฺธาวาสาน**มุทฺทิเสฯ

๒๒๓. วีสกปฺปสหสฺสานิ, จตฺตาลีสญฺจ สฏฺฐิ จ;
จตุราสีติสหสฺสา, กปฺปา จา**รุปฺปเก** กมาฯ

๒๒๔. อายุปฺปมาณนิยโม, นตฺถิ ภุเมฺม จ มานเว;
วสฺสานํ คณนา นตฺถิ, จตุราปายภูมิยํฯ

๒๒๕. ปุถุชฺชนาริยา เจติ, ทฺวิธา โหนฺติ ปุคฺคลา;
ติเหตุกาทิเภเทน, ติวิธา จ ปุถุชฺชนาฯ

๒๒๖. มคฺคฏฺฐา จ ผลฏฺฐา จ,
อเฏฺฐวาริยปุคฺคลา;
อาทิโต สตฺต เสกฺขา จ,
อเสโกฺข จารหาปโรฯ

๒๒๗. อเหตุกาว ลพฺภนฺติ, สตฺตา ทุคฺคติยํ ปน;
ติเหตุกาว ลพฺภนฺติ, รูปารูเป สจิตฺตกาฯ

๒๒๘. กามาวจรเทเวสุ, อเหตุกวิวชฺชิตา;
วินิปาตาสุเร เจว, มานเว จ ตโยปิ จฯ

๒๒๙. อริยา นาม ลพฺภนฺติ, อสญฺญาปายวชฺชิเต;
ปุถุชฺชนา ตุ ลพฺภนฺติ, สุทฺธาวาสวิวชฺชิเตฯ

๒๓๐. สุทฺธาวาสมปายญฺจ, หิตฺวาสญฺญิภวํ ติธา;
โสตาปนฺนาทโย เทฺวปิ, เสสฏฺฐาเนสุ ลพฺภเรฯ

๒๓๑. อิติ สพฺพปฺปเภเทน, ภูมิปุคฺคลสงฺคหํ;
ญตฺวา วิญฺญู วิภาเวยฺย, ตตฺถ จิตฺตานิ สมฺภวาติฯ

อิติ จิตฺตวิภาเค ภูมิปุคฺคลกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปญฺจโม ปริเจฺฉโทฯ

ฉฏฺฐ ปริเจฺฉโท

๖. ภูมิปุคฺคลจิตฺตปฺปวตฺติกถา

๒๓๒. กามสุคติยํ โหนฺติ, มหาปากา ยถารหํ;
มหคฺคตวิปากา จ, ยถาสนฺธิววตฺถิตาฯ

๒๓๓. โวฏฺฐพฺพกามปุญฺญานิ, วิยุตฺตานิ จ ทิฏฺฐิยา;
อุทฺธจฺจสหิตญฺจาติ, โหนฺติ สพฺพตฺถ จุทฺทสฯ

๒๓๔. สนฺตีรณมโนธาตุ-จกฺขุโสตมนา ปน;
ทส จิตฺตานิ ชายนฺติ, สพฺพตฺถารูปวชฺชิเตฯ

๒๓๕. ทิฏฺฐิคตสมฺปยุตฺตา, วิจิกิจฺฉายุตา ตถา;
ปญฺจ สพฺพตฺถ ชายนฺติ, สุทฺธาวาสวิวชฺชิเตฯ

๒๓๖. โทสมูลทฺวยญฺจาว, ฌานาทิตฺตยมานสา;
อฏฺฐ สพฺพตฺถ ชายนฺติ, มหคฺคตวิวชฺชิเตฯ

๒๓๗. จตุตฺถารุปฺปชวนํ, อนาคามิผลาทโย;
มหากฺริยา จ ชายนฺติ, เตรสาปายวชฺชิเตฯ

๒๓๘. เหฏฺฐารุปฺปชวา เทฺว เทฺว, ฉาปายุปริวชฺชิเต;
สิตรูปชวา โหนฺติ, อรูปาปายวชฺชิเตฯ

๒๓๙. โสตาปตฺติผลาทีนิ, สุทฺธาปายวิวชฺชิเต;
ปฐมานุตฺตรํ สุทฺธา-ปายารูปวิวชฺชิเตฯ

๒๔๐. อวตฺถาภูมิภูตตฺตา, น คยฺหนฺติ อนุตฺตรา;
เอกโวการภูมิ จ, รูปมตฺตา น คยฺหติฯ

๒๔๑. สุภุมฺมา สพฺพภุมฺมา จ, เอกทฺวิตฺตยวชฺชิตา;
ตถารูปสุทฺธาวาส-พฺรหฺมาปายวสาติ จฯ

๒๔๒. มานสา ปญฺจ โกฏฺฐาสา, สตฺตรส จตุทฺทส;
ฉตฺตึสเตกวีสา จ, เอกญฺจว ยถากฺกมํฯ

๒๔๓. อฏฺฐารสาปิ โหเนฺตเต, นวธาปิ ปุเนกธา;
จตุธา ติวิธา เจว, เอกธาติ จ เภทโตฯ

๒๔๔. เตรสาปิ จ โกฏฺฐาสา, ภวเนฺตกติภูมกา;
ฉสเตฺตกาทสสตฺต-รสภูมกมานสาฯ

๒๔๕. เอกทฺวยติจตุกฺกปญฺจกาธิกวีสชา;
ฉพฺพีสตึสชา เจติ, ยถานุกฺกมโต ภเวฯ

๒๔๖. จตฺตาริ ปุน จตฺตาริ, เอกมฏฺฐฏฺฐ เจกกํ;
จตฺตาเรกาทส เทฺว เทฺว, สตฺต เตวีส จุทฺทสฯ

๒๔๗. กฺริยาชวมหาปากา , โลกุตฺตรมหคฺคตา;
เทฺวปญฺญาส น ลพฺภนฺติ, จตุราปายภูมิยํฯ

๒๔๘. กามาวจรเทเวสุ, ฉสุ ภุเมฺม จ มานเว;
กามสุคติยํ นตฺถิ, นว ปากา มหคฺคตาฯ

๒๔๙. โทสมูลมหาปากา, ฌานาทิตฺตยมานสา;
นตฺถารูปวิปากา จ, วีสตี รูปภูมิยํฯ

๒๕๐. กงฺขาทิฏฺฐิยุตฺตา ปญฺจารูปปากา จตุพฺพิธา;
ปญฺจาโทนุตฺตรา เจว, สุทฺธาวาเส น ลพฺภเรฯ

๒๕๑. อาทาวชฺชนมคฺคา จ, ปฏิฆารูปมานสา;
กามปากา สิตารูเป, เตจตฺตาลีส นตฺถิ เตฯ

๒๕๒. สตฺตตึส ปริตฺตา จ, ลพฺภนฺตาปายภูมิยํ;
มานสาสีติ ลพฺภนฺติ, กามสุคติยํ ปนฯ

๒๕๓. เอกูนสตฺตติ รูเป, สุเทฺธ ปญฺญาส ปญฺจ จ;
ฉจตฺตาลีส อารุเปฺป, นตฺถาสญฺญีสุ กิญฺจิปิฯ

๒๕๔. อิตฺถเมกทฺวิติจตุปญฺจภุมฺมานิ โสฬส;
ทส ปญฺจทเสวาถ, จตุตฺตึส จตุทฺทสฯ

๒๕๕. อปายาเหตุกานํ ตุ, มหาปากกฺริยาชเว;
หิตฺวา เสสปริตฺตานิ, จิตฺตานิ ปน ลพฺภเรฯ

๒๕๖. ทฺวิเหตุกาเหตุกานํ, เสสานํ กามมานสา;
ลพฺภนฺติ ปน หิตฺวาน, ญาณปากกฺริยาชเวฯ

๒๕๗. ติเหตุกานํ สตฺตานํ, ตตฺถ ตตฺถูปปตฺติยํ;
ตตฺถ ตตฺถูปปนฺนานํ, ลพฺภมานานิ ลพฺภเรฯ

๒๕๘. ติเหตุกานํ สเพฺพปิ, มานสาปายปาณินํ;
สตฺตตึสาวเสสานํ, เอกตาลีส นิทฺทิเสฯ

๒๕๙. ปุถุชฺชนาน เสกฺขานํ, น สนฺติ ชวนกฺริยา;
น สนฺติ วีตราคานํ, ปุญฺญาปุญฺญานิ สพฺพถาฯ

๒๖๐. กงฺขาทิฏฺฐิยุตฺตา ปญฺจ, เสกฺขานํ นตฺถิ มานสา;
โทสมูลทฺวยญฺจาปิ, นตฺถานาคามิโน ปนฯ

๒๖๑. ววตฺถิตาริเยเสฺวว, ยถาสกมนุตฺตรา;
มคฺคฏฺฐานํ สโก มโคฺค, นตฺถญฺญํ กิญฺจิ สพฺพถาฯ

๒๖๒. ปุถุชฺชนานํ ทฺวินฺนมฺปิ, ผลฏฺฐานํ ยถากฺกมํ;
ตติยสฺส ผลฏฺฐสฺส, จตุตฺถสฺส จ สมฺภวาฯ

๒๖๓. เตสฏฺฐิ เจว จิตฺตานิ, ลพฺภเนฺตกูนสฏฺฐิ จ;
สตฺตปญฺญาส จิตฺตานิ, เตปญฺญาส จ สพฺพถาฯ

๒๖๔. จตุปญฺญาส ปญฺญาส, ปญฺญาสทฺวยหีนกา;
กาเมสุ เตสํ สโมฺภนฺติ, จตฺตาลีส จกฺกมาฯ

๒๖๕. เตจตฺตาลีส เจกูนจตฺตาลีส ยถากฺกมํ;
ภวเนฺตกูนตาลีส, ปญฺจตฺตึส จ รูปิสุฯ

๒๖๖. สตฺตวีส จ เตวีส, เตวีส จ ยถากฺกมํ;
อารุเปฺปสุปิ ลพฺภนฺติ, เตสมฏฺฐารเสว จฯ

๒๖๗. ปุถุชฺชนา จ จตฺตาโร, อปายาเหตุกาทโย;
อริยา เจว อฏฺฐาติ, ทฺวาทสนฺนํ วสา สิยุํฯ

๒๖๘. ฉพฺพิธา จิตฺตโกฏฺฐาสา, เอกปุคฺคลิกา ตถา;
จตุปญฺจฉสตฺตฏฺฐ-ปุคฺคลฏฺฐาติ จกฺกมาฯ

๒๖๙. ฉพฺพีส จุทฺทเสวาถ, เตรส เทฺว จ มานสา;
ทส สตฺตาธิกา เจว, ปุน สตฺตาธิกา ทสาติฯ

อิติ จิตฺตวิภาเค ภูมิปุคฺคลจิตฺตปฺปวตฺติกถา นิฏฺฐิตาฯ

ฉโฏฺฐ ปริเจฺฉโทฯ

สตฺตโม ปริเจฺฉโท

๗. ภูมิปุคฺคลสมฺภวกถา

๒๗๐. ทฺวิเหตุกาเหตุกานํ , น สมฺปชฺชติ อปฺปนา;
อรหตฺตญฺจ นตฺถีติ, นเตฺถว ชวนกฺริยาฯ

๒๗๑. ญาณปากา น วตฺตนฺติ, ชฬตฺตา มูลสนฺธิยา;
ทฺวิเหตุกตทาลมฺพํ, สิยา สุคติยํ น วาฯ

๒๗๒. ติเหตุกานํ สตฺตานํ, สมถญฺจ วิปสฺสนํ;
ภาเวนฺตานํ ปวตฺตนฺติ, ฉพฺพีสติปิ อปฺปนาฯ

๒๗๓. อรหนฺตาน สตฺตานํ, ภวนฺติ ชวนกฺริยา;
ยถาภูมินิยาเมน, ญาณปากา จ ลพฺภเรฯ

๒๗๔. วชฺฌา ปฐมมเคฺคน, กงฺขาทิฎฺฐิยุตา ปน;
ปฏิฆํ ตติเยเนว, กมฺมมเนฺตน สาสวํฯ

๒๗๕. ตสฺมา เตสํ น วตฺตนฺติ, ตานิ จิตฺตานิ สพฺพถา;
มคฺคฎฺฐานํ ตุ มโคฺคว, นาญฺญํ สโมฺภติ กิญฺจิปิฯ

๒๗๖. อเหตุกวิปากานิ, ลพฺภมานาย วีถิยา;
สพฺพถาปิ จ สเพฺพสํ, สมฺภวนฺติ ยถารหํฯ

๒๗๗. ปญฺจทฺวาเร มโนทฺวาเร, ธุวมาวชฺชนทฺวยํ;
ปริตฺตปุญฺญาปุญฺญานิ, ลพฺภนฺติ ลหุวุตฺติโตฯ

๒๗๘. กฺริยาชวนมปฺปนา, นตฺถาปาเยสุ การณํ;
นตฺถิ สเหตุกา ปากา, ทุคฺคตตฺตา หิ สนฺธิยาฯ

๒๗๙. พฺรหฺมานํ ปฏิฆํ นตฺถิ, ฌานวิกฺขมฺภิตํ ตถา;
เหฎฺฐาฌานํ วิรตฺตตฺตา, น ภาเวนฺติ อรูปิโนฯ

๒๘๐. ปุเพฺพว ทิฎฺฐสจฺจาว, อริยารูปภูมกา;
ตสฺมาทิมโคฺค นเตฺถตฺถ, กายาภาวา สิตํ ตถาฯ

๒๘๑. สุทฺธาวาสาปิ ปตฺตาว, เหฎฺฐานุตฺตรปญฺจกํ;
สตฺตปาปปหีนา จ, ตสฺมา นเตฺถตฺถ ตานิ จฯ

๒๘๒. ปญฺจทฺวาริกจิตฺตานิ , ทฺวาราภาเว น วิชฺชเร;
สเหตุกวิปากา จ, ยถาภูมิววตฺถิตาฯ

๒๘๓. สมฺภวาสมฺภวเญฺญวํ, ญตฺวา ปุคฺคลภูมิสุ;
ลพฺภมานวสา ตตฺถ, จิตฺตสงฺคหมุทฺทิเสฯ

๒๘๔. กุสลาทิปฺปเภทา จ, ตถา ภูมาทิเภทโต;
วตฺถุทฺวารารมฺมณโต, ภูมิปุคฺคลโตปิ จฯ

๒๘๕. วิภาโค โย สมุทฺทิโฏฺฐ,
จิตฺตานญฺจ ตุ สมฺภวา;
เญโยฺย เจตสิกานญฺจ,
สมฺปโยคานุสารโตติฯ

อิติ จิตฺตวิภาเค ภูมิปุคฺคลสมฺภวกถา นิฏฺฐิตาฯ

สตฺตโม ปริเจฺฉโทฯ

นิฏฺฐิโต จ จิตฺตวิภาโคฯ

อฏฺฐโม ปริเจฺฉโท

๒. เจตสิกวิภาโค

๘. เจตสิกสมฺปโยคกถา

๒๘๖. อิติ จิตฺตวิธึ ญตฺวา, เทฺวปญฺญาส วิภาวินา;
เญยฺยา เจตสิ สมฺภูตา, ธมฺมา เจตสิกา กถํฯ

๒๘๗. ผสฺโส จ เวทนา สญฺญา, เจตเนกคฺคตา ตถา;
ชีวิตํ มนสิกาโร, สตฺต สาธารณา อิเมฯ

๒๘๘. วิตกฺโก จ วิจาโร จ, ปีติ จ วีริยํ ตถา;
ฉนฺโท จ อธิโมโกฺข จ, ฉ ปกิณฺณกนามกาฯ

๒๘๙. ปุญฺญาปุเญฺญสุ ปาเกสุ, กฺริยาสุ จ ยถารหํ;
มานเสสุ ปวตฺตนฺติ, วิปฺปกิณฺณา ปกิณฺณกาฯ

๒๙๐. สทฺธา สตินฺทฺริยเญฺจว, หิโรตฺตปฺปพลทฺวยํ;
อโลโภ จ อโทโส จ, ปญฺญา มชฺฌตฺตตาปิ จฯ

๒๙๑. อุเฏฺฐเต อุตฺตมา นาม, ธมฺมา อุตฺตมสาธนา;
นิวชฺชาติ ปวุจฺจนฺติ, ยุคฬา ฉ ตโตปเรฯ

๒๙๒. ปสฺสทฺธิ กายจิตฺตานํ, ลหุตา มุทุตา ตถา;
กมฺมญฺญตา จ ปาคุญฺญ-ตา จ อุชุกตาติ จฯ

๒๙๓. อปฺปมญฺญาทฺวยํ นาม, กรุณามุทิตา สิยุํ;
สมฺมาวาจา จ กมฺมนฺตา-ชีวา จ วิรติตฺตยํฯ

๒๙๔. ปญฺจวีส ปนิเจฺจเต, อนวชฺชา ยถารหํ;
ปาปาเหตุกมุเตฺตสุ, อนวเชฺชสุ ชายเรฯ

๒๙๕. โลโภ โทโส จ โมโห จ,
มาโน ทิฏฺฐิ จ สํสโย;
ถินมิทฺธเญฺจ อุทฺธจฺจํ,
กุกฺกุจฺจเญฺจ ตถา ทสฯ

๒๙๖. อหิรีกมโนตฺตปฺปํ, อิสฺสา มจฺฉริยนฺติ จ;
โหนฺติ จุทฺทส สาวชฺชา, สาวเชฺชเสฺวว สมฺภวาฯ

๒๙๗. เทฺวปญฺญาส จตุเทฺธวํ, ธมฺมา เจตสิกา ฐิตา;
เตสํ ทานิ ปวกฺขามิ, สมฺปโยคญฺจ สงฺคหํฯ

๒๙๘. สตฺต สาธารณา สพฺพ-จิตฺตสาธารณา ตโต;
จิเตฺตน สทฺธิ อฏฺฐนฺนํ, วิปฺปโยโค น กตฺถจิฯ

๒๙๙. วิตกฺก ปญฺจวิญฺญาณํ, ทุติยาทิวิวชฺชิเต;
วิจาโรปิ จ ตเตฺถว, ตติยาทิวิวชฺชิเตฯ

๓๐๐. โสมนสฺสยุเต ปีติ-จตุตฺถชฺฌานวชฺชิเต;
วีริยํ ปฐมาวชฺช-วิปากาเหตุวชฺชิเตฯ

๓๐๑. ฉโนฺท สโมฺภติ สพฺพตฺถ, โมมูหาเหตุวชฺชิเต;
อธิโมโกฺข วิจิกิจฺฉา-ปญฺจวิญฺญาณวชฺชิเตฯ

๓๐๒. ฉสฏฺฐิ ปญฺจปญฺญาส, สตฺตติ เจว โสฬส;
วีสเตกาทเสวาถ, ปกิณฺณกวิวชฺชิตาฯ

๓๐๓. มานสา ปญฺจปญฺญาส, สวิตกฺกา ฉสฏฺฐิ จ;
สวิจาเรกปญฺญาส, สปฺปีติกมนา ตถาฯ

๓๐๔. เตสตฺตติ สวีริยา, สฉเนฺทกูนสตฺตติ;
สาธิโมกฺขา ปวุจฺจนฺติ, อฏฺฐสตฺตติ มานสาฯ

๓๐๕. ปญฺญาปฺปมญฺญาวิรตี, หิตฺวา เอกูนสฏฺฐิสุ;
ปาปาเหตุกมุเตฺตสุ, สทฺธาเทกูนวีสติฯ

๓๐๖. ทฺวิเหตุกาเหตุปาปวชฺชิเตสุ สมาสโต;
ปญฺญา ตุ ชายเต สตฺตจตฺตาลีเสสุ สพฺพถาฯ

๓๐๗. มหากฺริยากามปุญฺญ-รูปชฺฌาเนสุ ชายเร;
อปฺปมญฺญาฏฺฐวีเสสุ, หิตฺวา ฌานํ ตุ ปญฺจมํฯ

๓๐๘. โลกุตฺตเรสุ สพฺพตฺถ, สเหว วิรติตฺตยํ;
กามปุเญฺญสุ สโมฺภติ, ยถาสมฺภวโต วิสุํฯ

๓๐๙. วิรตีอปฺปมญฺญาสุ, ปญฺจสฺวปิ ยถารหํ;
กทาจิเทว สโมฺภติ, เอเกโกว น เจกโตฯ

๓๑๐. อหิรีกมโนตฺตปฺปํ, โมหอุทฺธจฺจเมว จ;
ปาปสาธารณา นาม, จตฺตาโร ปาปสมฺภวาฯ

๓๑๑. โลโภ จ โลภมูเลสุ, ทิฏฺฐิยุเตฺตสุ ทิฏฺฐิ จ;
มาโน ทิฏฺฐิวิยุเตฺตสุ, ทิฏฺฐิมานา น เจกโตฯ

๓๑๒. โทสมูเลสุ โทโส จ, อิสฺสา มจฺฉริยํ ตถา;
กุกฺกุจฺจมิติ จตฺตาโร, วิจิกิจฺฉา ตุ กงฺขิเตฯ

๓๑๓. สเหว ถินมิทฺธํ ตุ, สสงฺขาเรสุ ปญฺจสุ;
อิติ จุทฺทส สาวชฺชา, สาวเชฺชเสฺวว นิจฺฉิตาฯ

๓๑๔. มาโน จ ถินมิทฺธญฺจ, สห วาถ วิสุํ น วา;
อิสฺสามเจฺฉรกุกฺกุจฺจา, อญฺญมญฺญํ วิสุํ น วาติฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค เจตสิกสมฺปโยคกถา นิฏฺฐิตาฯ

อฏฺฐโม ปริเจฺฉโทฯ

นวโม ปริเจฺฉโท

๙. เจตสิกสงฺคหกถา

๓๑๕. สตฺต สาธารณา เจว, ฉ ธมฺมา จ ปกิณฺณกา;
สทฺธาทิ ปญฺจวีเสติ, อฎฺฐตึส สมิสฺสิตาฯ

๓๑๖. กามาวจรปุเญฺญสุ, ลพฺภนฺติ ปฐมทฺวเย;
สตฺตตึเสว ทุติเย, ปญฺญามตฺตวิวชฺชิตาฯ

๓๑๗. ตติเย จ ยถาวุตฺตา, ปีติมตฺตวิวชฺชิตา;
ฉตฺตึเสว จตุตฺถมฺหิ, ปญฺญาปีติทฺวยํ วินาฯ

๓๑๘. มหากฺริยาสุ ยุชฺชนฺติ, หิตฺวา วิรติโย ตถา;
ปญฺจตึส จตุตฺตึสทฺวยํ เตตฺตึสกํ กมาฯ

๓๑๙. ฐเปตฺวา อปฺปมญฺญา จ, มหาปาเกสุ โยชิตา;
เตตฺตึสา เจว ทฺวตฺตึสทฺวเยกตฺตึสกํ กมาฯ

๓๒๐. อปฺปมญฺญา คเหตฺวาน, หิตฺวา วิรติโย ตถา;
ปญฺจตึเสว ปฐเม, รูปาวจรมานเสฯ

๓๒๑. วิตกฺกํ ทุติเย หิตฺวา, วิจารญฺจ ตโต ปรํ;
จตุเตฺถ ปน ปีติญฺจ, อปฺปมญฺญญฺจ ปญฺจเมฯ

๓๒๒. ยถาวุตฺตปการาว , จตุตฺตึส ยถากฺกมํ;
เตตฺตึส เจว ทฺวตฺตึส, สมตึสญฺจ ลพฺภเรฯ

๓๒๓. ปญฺจเมน สมานา จ, ฐเปตฺวารุปฺปมานสา;
ภูมารมฺมณเภทญฺจ, องฺคานญฺจ ปณีตตํฯ

๓๒๔. อปฺปมญฺญา ฐเปตฺวาน, คเหตฺวา วิรติตฺตยํ;
ฉตฺตึสานุตฺตเร โหนฺติ, ปฐมชฺฌานมานเสฯ

๓๒๕. วิตกฺกํ ทุติเย หิตฺวา, วิจารญฺจ ตโต ปรํ;
ปีตึ หิตฺวา จตุเตฺถ จ, ปญฺจเมปิ จ สพฺพถาฯ

๓๒๖. ยถาวุตฺตปฺปการาว, ปญฺจตึส ยถากฺกมํ;
จตุตฺตึสญฺจ เตตฺตึส, ตถา เตตฺตึส จาปเรฯ

๓๒๗. เอวํ พาวีสธา เภโท, อนวเชฺชสุ สงฺคโห;
เอกูนสฎฺฐิจิเตฺตสุ, อฎฺฐตึสานมีริโตฯ

๓๒๘. วิรตี อปฺปมญฺญา จ, คเหตฺวา ปน สพฺพโส;
เอกเมกํ คเหตฺวา จ, ปจฺจกฺขาย จ สพฺพถาฯ

๓๒๙. กาเมสุ สตฺตธา ปุเญฺญ, จตุธา จ กฺริเย ตถา;
รูปชฺฌานจตุเกฺก จ, กตฺตโพฺพยมฺปิ สงฺคโหฯ

๓๓๐. อิมินา ปนุปาเยน, สมสตฺตติ เภทโต;
อนวเชฺชสุ วิเญฺญโยฺย, จิตฺตุปฺปาเทสุ สงฺคโหฯ

๓๓๑. อิติ สพฺพปฺปกาเรน, อนวชฺชวินิจฺฉยํ;
ญตฺวา โยเชยฺย เมธาวี, สาวเชฺชสุ จ สงฺคหํฯ

๓๓๒. สตฺต สาธารณา เจว, ฉ ธมฺมา จ ปกิณฺณกา;
จตฺตาโร ปาปสามญฺญา, ธมฺมา สตฺตรเสวิเมฯ

๓๓๓. เอกูนวีสาสงฺขาเร, ปฐเม โลภทิฎฺฐิยา;
ทุติเย โลภมาเนน, ยถาวุตฺตา จ ตตฺตกาฯ

๓๓๔. อฎฺฐารส วินา ปีตึ, ตติเย โลภทิฎฺฐิยา;
จตุเตฺถปิ วินา ปีตึ, โลภมาเนน ตตฺตกาฯ

๓๓๕. ปฎิเฆ จ วินา ปีตึ, อสงฺขาเร ตเถว เต;
ลพฺภนฺติ โทสกุกฺกุจฺจ-มจฺฉริยาหิ วีสติฯ

๓๓๖. อสงฺขาเรสุ วุตฺตา จ, สสงฺขาเรสุ ปญฺจธา;
ถินมิเทฺธเนกวีส, วีส เทฺววีสติกฺกมาฯ

๓๓๗. ฉนฺทํ ปีติญฺจ อุทฺธเจฺจ, หิตฺวา ปญฺจทเสว เต;
หิตฺวา วิโมกฺขํ กงฺขญฺจ, คเหตฺวา กงฺขิเต ตถาฯ

๓๓๘. สตฺตวีสติธมฺมานํ, อิติ ทฺวาทส สงฺคหา;
ทฺวาทสาปุญฺญจิเตฺตสุ, วิญฺญาตพฺพา วิภาวินาฯ

๓๓๙. หิตฺวา ฉานิยเต ธเมฺม, คเหตฺวา จ ยถารหํ;
จตฺตฺตึสาปิ วิเญฺญยฺยา, สงฺคหา ตตฺถ วิญฺญุนาฯ

๓๔๐. ทฺวาทสากุสเลเสฺวว, ญตฺวา สงฺคหมุตฺตรํ;
เญยฺยาเหตุกจิเตฺตสุ, สงฺคหํ กมโต กถํ?

๓๔๑. สตฺต สาธารณา ฉนฺทวชฺชิตา จ ปกิณฺณกา;
หสิตุปฺปาทจิตฺตมฺหิ, ทฺวาทเสว ปกาสิตาฯ

๓๔๒. โวฎฺฐเพฺพ จ วินา ปีตึ, วีริยํ สุขตีรเณ;
เอกาทส ยถาวุตฺตา, ธมฺมา ทฺวีสุปิ เทสิตาฯ

๓๔๓. มโนธาตุตฺติเก เจว, อุเปกฺขาตีรณทฺวเย;
ทส โหนฺติ ยถาวุตฺตา, หิตฺวา วีริยปีติโยฯ

๓๔๔. สตฺต สาธารณา เอว, ปญฺจวิญฺญาณสมฺภวา;
อิจฺจาเหตุกจิเตฺตสุ, ปญฺจธา สงฺคโห ฐิโตฯ

๓๔๕. อิติ เจตสิเก ธมฺเม, จิตฺตสุ คณิเต ปุน;
จิตฺเตน สห สงฺคยฺห, คเณยฺยาปิ จ ปณฺฑิโตฯ

๓๔๖. อฏฺฐตึสาติ เย วุตฺตา, จิตฺเตน สห เต ปุน;
เอกูนจตฺตาลีเสติ, สพฺพเตฺถกาธิกํ นเยฯ

๓๔๗. ทฺวาวีเสวํ ทส เทฺว จ, ปญฺจ เจติ ยถารหํ;
สงฺคหา สมฺปยุตฺตานํ, ตาลีเสกูนกา กถาฯ

๓๔๘. วิตโกฺก จ วิจาโร จ, ปีติ ปญฺญา ตถา ปน;
อปฺปมญฺญา วิรตีติ, นว ธมฺมา ยถารหํฯ

๓๔๙. อุเหตพฺพาปเนตพฺพา, ภวนฺติ อนวชฺชเก;
ปริวตฺตติ สพฺพตฺถ, เวทนา ตุ ยถารหํฯ

๓๕๐. ฉนฺทาธิโมกฺขวีริยา , สทฺธาเทกูนวีสติ;
ผสฺสาทโย ฉเฬวาติ, น จลนฺตฏฺฐวีสติฯ

๓๕๑. เตรเสว ตุ สาวชฺช, ฉเฬวาเหตุมานเส;
น จลนฺติ ทส อเญฺญ, จุทฺทสา ฉ จ สมฺภวาติฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค เจตสิกสงฺคหกถา นิฏฺฐิตาฯ

นวโม ปริเจฺฉโทฯ

ทสโม ปริเจฺฉโท

๑๐. ปเภทกถา

๓๕๒. เอกุปฺปาทา นิโรธา จ, เอกาลมฺพณวตฺถุกา;
สหคตา สหชาตา, สํสฏฺฐา สหวุตฺติโนฯ

๓๕๓. เตปญฺญาส ปนิเจฺจเต, สมฺปยุตฺตา ยถารหํ;
จิตฺตเจตสิกา ธมฺมา, อฏฺฐารสวิธาปิ จฯ

๓๕๔. เอกธา ฉพฺพิธา เจว, จตุธา สตฺตธา ฐิตา;
จิตฺตุปฺปาทปเภเทน, ภินฺทิตพฺพา วิภาวินาฯ

๓๕๕. อฏฺฐ ธมฺมาวินิโพฺภคา, ภินฺนาสีติ นวุตฺตรา;
สตฺตสตํ ทส เทฺว จ, สเพฺพ โหนฺติ สมิสฺสิตาฯ

๓๕๖. สนฺตีรณมโนธาตุ, สิตโวฏฺฐพฺพนา ตถา;
อปุญฺญา กามปุญฺญา จ, มหาปากา มหากฺริยาฯ

๓๕๗. ปฐมชฺฌานธมฺมา จ, โลกุตฺตรมหคฺคตา;
ปญฺจปญฺญาส สเพฺพปิ, วิตกฺกา โหนฺติ เภทิตาฯ

๓๕๘. วิจาราปิ จ เตเยว, ทุติยชฺฌานนามกา;
เอกาทสาปเร เจติ, ฉสฏฺฐิ ปริทีปิตาฯ

๓๕๙. อปุญฺญา กามปุญฺญา จ, มหาปากา มหากฺริยา;
จตุกฺกา เจว จตฺตาโร, สิตญฺจ สุขตีรณํฯ

๓๖๐. ปฐมาทิติกชฺฌานา , โลกุตฺตรมหคฺคตา;
อิเจฺจวเมกปญฺญาส, ปีติโย โหนฺติ สพฺพถาฯ

๓๖๑. สิตโวฏฺฐพฺพนา เทฺว จ, สาวชฺชา จานวชฺชกา;
ภินฺนเมวํ ตุ วีริยํ, เตสตฺตติวิธํ ภเวฯ

๓๖๒. สาวชฺชา จานวชฺชา จ, โมมูหทฺวยวชฺชิตา;
ฉนฺทา ภวนฺติ สเพฺพปิ, สฏฺฐิเภทา นวุตฺตราฯ

๓๖๓. สนฺตีรณมโนธาตุ, สิตโวฏฺฐพฺพนา ตถา;
สาวชฺชา จานวชฺชา จ, วิจิกิจฺฉาวิวชฺชิตาฯ

๓๖๔. อธิโมกฺขา ปนิเจฺจวํ, อฏฺฐสตฺตติ เภทิตา;
ติสตํ นวุติ เทฺว จ, ภินฺนา โหนฺติ ปกิณฺณกาฯ

๓๖๕. เอกูนสฏฺฐิ วา โหนฺติ, สทฺธาเทกูนวีสติ;
สหสฺสญฺจ สตเญฺจกํ, เอกวีสญฺจ สพฺพถาฯ

๓๖๖. ญาเณน สมฺปยุตฺตา จ, กาเม ทฺวาทสธาปเร;
ปญฺจตึสาติ ปญฺญาปิ, สตฺตตาลีสธา กถาฯ

๓๖๗. รูปชฺฌานจตุกฺกา จ, กามปุญฺญา มหากฺริยา;
อฏฺฐวีสปฺปเมญฺญวํ, ฉปฺปญฺญาส ภวนฺติ จฯ

๓๖๘. อนุตฺตรา กามปุญฺญา, ติโสฺส วิรติโย ปน;
โหนฺติ โสฬสธา ภินฺนา, อฏฺฐตาลีส ปิณฺฑิตาฯ

๓๖๙. ปญฺจวีสานวเชฺชวํ, สมฺปยุตฺตา จตุพฺพิธา;
สหสฺสทฺวิสตเญฺจว, ทฺวิ จ สตฺตติ เภทโตฯ

๓๗๐. จตฺตาโร ปาปสามญฺญา, ภินฺนา ทฺวาทสธา ปน;
อฏฺฐตาลีสธา โหนฺติ, เต สเพฺพ ปริปิณฺฑิตาฯ

๓๗๑. โลโภ ปนฏฺฐธา ภิโนฺน, ถินมิทฺธญฺจ ปญฺจธา;
จตุธา ทิฏฺฐิมาโน จ, จตุธา ทิฏฺฐิโย วิสุํฯ

๓๗๒. ทฺวิธา โทสาทิจตฺตาโร, วิจิกิเจฺฉกธาติ จ;
สาวชฺชา สตฺตธา วุตฺตา, ภินฺนาสีติ ติกุตฺตราฯ

๓๗๓. กิจฺจฏฺฐารสธา วุตฺตา, เตปญฺญาสาปิ เภทโต;
ทฺวิสหสฺสญฺจ ตุ สตํ, ภวเนฺตกูนสฏฺฐิ จฯ

๓๗๔. วิตกฺกวิจารปีติสุโขเปกฺขาสุ ปญฺจสุ;
ภินฺทิตฺวา ฌานเภเทน, คเหตพฺพา อนุตฺตราฯ

๓๗๕. อญฺญตฺร ปน สพฺพตฺถ, นตฺถิ เภทปฺปโยชนํ;
อเฏฺฐว กสฺมา คยฺหนฺติ, อเภเทนาติ ลกฺขเยฯ

๓๗๖. ปฐมาทิจตุชฺฌานา, โลกุตฺตรมหคฺคตา;
อิเจฺจกเมกทสธา, จตุตาลีส ปิณฺฑิตาฯ

๓๗๗. เตวีส ปญฺจมา เจติ, สตฺตสฏฺฐิ สมิสฺสิตา;
อปฺปนา ตตฺถ สพฺพาปิ, อฏฺฐปญฺญาส ทีปิตาฯ

๓๗๘. ปญฺจตึเสว สเงฺขปา, โลกุตฺตรมหคฺคตา;
อปฺปนา ตตฺถ สพฺพาปิ, ฉพฺพีสติ ปกาสิตาฯ

๓๗๙. อิทฺธิวิธํ ทิพฺพโสตํ, เจโตปริยนามกา;
ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติ, ทิพฺพจกฺขูติ ปญฺจธาฯ

๓๘๐. อภิญฺญาญาณมีเรนฺติ, รูปาวจรปญฺจมา;
กุสลญฺจ กฺริยา เจติ, เภทิตํ ทฺวิธมฺปิ จฯ

๓๘๑. ตํ ทฺวยมฺปิ สมฺมิเสฺสตฺวา, ปญฺจาภิญฺญา จ โลกิยา;
อาสวกฺขยญาณญฺจ, ฉฬภิญฺญา ปวุจฺจเรฯ

๓๘๒. โลกิยา จ ทสาภิญฺญา, ภินฺทิตฺวา กุสลกฺริยา;
สตฺตสตฺตติ ฌานานิ, อฏฺฐสฏฺฐิ ปนปฺปนาฯ

๓๘๓. สตฺตสตฺตติ จิตฺตานิ, จตุปญฺญาส สพฺพถา;
ปจิตานิ จ จิตฺตานิ, เอกตึสสตํ สิยุนฺติฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค ปเภทกถา นิฏฺฐิตาฯ

ทสโม ปริเจฺฉโทฯ

เอกาทสโม ปริเจฺฉโท

๑๑. ราสิสรูปกถา

๓๘๔. สพฺพํ สภาวสามญฺญ-วิเสเสน ยถารหํ;
คตราสิวเสนาถ, อฎฺฐารสวิธํ กถํฯ

๓๘๕. ผสฺสปญฺจกราสี จ, ฌานินฺทฺริยมถาปเร;
มคฺคพลเหตุกมฺม-ปถโลกิยราสโยฯ

๓๘๖. นิรวชฺชา ฉ ปสฺสทฺธิ-อาทิกา จ สตีมตา;
ยุคนนฺธา จ สมถา, ตถา เยวาปนาติ จฯ

๓๘๗. ผโสฺส จ เวทนา สญฺญา, เจตนา จิตฺตเมว จ;
ผสฺสปญฺจกราสีติ, ปญฺจ ธมฺมา ปกาสิตาฯ

๓๘๘. วิตโกฺก จ วิจาโร จ, ปีติ เจกคฺคตา ตถา;
สุขํ ทุกฺขมุเปกฺขาติ, สตฺต **ฌานงฺค**นามกาฯ

๓๘๙. สทฺธินฺทฺริยญฺจ วีริยํ, สติ เจว สมาธิ จ;
ปญฺญา จตุพฺพิธา วุตฺตา, มโน ปญฺจาปิ เวทนาฯ

๓๙๐. ชีวิตินฺทฺริยเมกนฺติ, จกฺขาทีนิ จ สตฺตธา;
พาวีสติ**นฺทฺริยา** นาม, ธมฺมา โสฬส เทสิตาฯ

๓๙๑. อาทิมเคฺค อนญฺญาต-ญฺญสฺสามีตินฺทฺริยํ ภเว;
มเชฺฌ อญฺญินฺทฺริยํ อเนฺต, อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ จฯ

๓๙๒. ปญฺญานุตฺตรจิเตฺตสุ, โหนฺติ ตีณินฺทฺริยานิปิ;
ติเหตุเกสุ เสเสสุ, เอกํ ปญฺญินฺทฺริยํ มตํฯ

๓๙๓. สุขํ ทุกฺขินฺทฺริยเญฺจว, โสมนสฺสินฺทฺริยํ ตถา;
โทมนสฺสมุเปกฺขาติ, ปญฺจธา เวทนา กถาฯ

๓๙๔. รูปารูปวสา เทฺวธา, ชีวิตินฺทฺริยเมกกํ;
จกฺขุโสตฆานชิวฺหากายิตฺถิปุริสินฺทฺริยาฯ

๓๙๕. ตตฺถ ชีวิตรูปญฺจ, อเฎฺฐตฺถ น ตุ คยฺหเร;
ตสฺมา นามินฺทฺริยาเนว, ทสปญฺจ วินิทฺทิเสฯ

๓๙๖. สมฺมาทิฎฺฐิ จ สงฺกโปฺป, วายาโม วิรติตฺตยํ;
สมฺมาสติ สมาธิ จ, มิจฺฉาทิฎฺฐิ จ ธมฺมโตฯ

๓๙๗. **มคฺคงฺคานิ** นเวตานิ, ทฺวาทสาปิ ยโต ทฺวิธา;
สมฺมามิจฺฉาติ สงฺกโปฺป, วายาโม จ สมาธิ จฯ

๓๙๘. โลกปาลทุกเญฺจว , หิโรตฺตปฺปมถาปรํ;
อหิรีกมโนตฺตปฺปํ, ทุกํ โลกวินาสกํฯ

๓๙๙. ปุญฺจ สทฺธาทโย เจติ, **พลธมฺมา** นเวริตา;
กณฺหสุกฺกวเสนาปิ, ปฏิปกฺข อกมฺปิยาฯ

๔๐๐. ฉ เหตู **เหตุราสิมฺหิ,**
โลภาโลภาทิกา ติกา;
โมมูเห กงฺขิตุทฺธจฺจา,
ตตฺถ วุตฺตาติ อฏฺฐธาฯ

๔๐๑. มิจฺฉาทิฏฺฐิ อภิชฺฌา จ, พฺยาปาโท วิรติตฺตยํ;
สมฺมาทิฏฺฐินภิชฺฌา จ, อพฺยาปาโท จ เจตนาฯ

๔๐๒. ทส **กมฺมปถาเน**ตฺถ, วุตฺตา วิรติเจตนา;
โลกปาลวินาสาติ, วุตฺตา โลกทุกา ทฺวิธาฯ

๔๐๓. **ปสฺสทฺธิอาทิยุคฬา,** นิรวชฺชา ฉ ราสโย;
สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ, **อุปการทุกํ** ภเวฯ

๔๐๔. **ยุคนนฺธทุกํ** นาม, สมโถ จ วิปสฺสนา;
ปคฺคโห จ อวิกฺเขโป, **สมถทฺทุก**มีริตํฯ

๔๐๕. เย สรูเปน นิทฺทิฏฺฐา, จิตฺตุปฺปาเทสุ ตาทินา;
เต ฐเปตฺวาวเสสา ตุ, **เยวาปนก**นามกาฯ

๔๐๖. ฉนฺโท จ อธิโมกฺโข จ, ตตฺรมชฺฌตฺตตา ตถา;
อุทฺธจฺจํ มนสิกาโร, ปญฺจาปณฺณกนามกาฯ

๔๐๗. มาโน จ ถินมิทฺธญฺจ, อิสฺสา มจฺฉริยํ ตถา;
กุกฺกุจฺจมปฺปมญฺญา จ, ติโสฺส วิรติโยปิ จฯ

๔๐๘. เอเต อนิยตา นาม, เอกาทส ยถารหํ;
ตโต จ เสสา สเพฺพปิ, นิยตาติ ปกิตฺติตาฯ

๔๐๙. เกจิ ราสึ น ภชนฺติ, เกจิ จานิยตา ยโต;
ตสฺมา เยวาปนาเตว, ธมฺมา โสฬส เทสิตาฯ

๔๑๐. สตฺตตึสาวเสสา ตุ, ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ;
สรูเปเนว นิทฺทิฏฺฐา, จิตฺตุปฺปาเทสุ สพฺพถาฯ

๔๑๑. เทสิตานุตฺตรุทฺธเจฺจ, นามโต วิรตุทฺธวา;
ตถานุตฺตรจิเตฺตสุ, นิยตํ วิรติตฺตยํฯ

๔๑๒. จิตฺตํ วิตกฺโก สทฺธา จ,
หิโรตฺตปฺปพลทฺวยํ;
อโลโภ จ อโทโส จ,

โลโภ โทโส จ ทิฏฺฐิ จฯ

๔๑๓. อหิรีกมโนตฺตปฺปํ,
อุทฺธจฺจํ วิรติตฺตยํ;
โสฬเสเต ยถาโยคํ,
ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทสิตาฯ

๔๑๔. เวทนา ตีสุ วีริยํ, สติ จ จตุราสิกา;
สมาธิ ฉสุ ปญฺญา จ, สตฺตฏฺฐาเนสุ ทีปิตาฯ

๔๑๕. เอกวีส ปนิเจฺจเต, สวิภตฺติกนามกา;
เสสา ทฺวตฺติํสติ ธมฺมา, สเพฺพปิ อวิภตฺติกาติฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค ราสิสรูปกถา นิฏฺฐิตาฯ

เอกาทสโม ปริเจฺฉโทฯ

ทฺวาทสโม ปริเจฺฉโท

๑๒. ราสิวินิจฺฉยกถา

๔๑๖. ตตฺถ วิญฺญาณกายา ฉ, สตฺต วิญฺญาณธาตุโย;
ผสฺสา จกฺขาทิสมฺผสฺสา, ฉพฺพิธา สตฺตธาปิ จฯ

๔๑๗. จกฺขุสมฺผสฺสชาทีหิ , เภเทหิ ปน เวทนา;
สญฺญา จ เจตนา เจว, ภินฺนา ฉธา จ สตฺตธาฯ

๔๑๘. จิตฺตุปฺปาเทสุ ธมฺมา จ, ขนฺธายตนธาตุโย;
อาหารา จ ยถาโยคํ, ผสฺสปญฺจกราสิยํฯ

๔๑๙. สเพฺพ สงฺคหิตา โหนฺติ, ตสฺมา นามปริคฺคโห;
มูลราสิ จ โส สพฺพ-สงฺคโหติ ปวุจฺจติฯ

๔๒๐. ฌานราสิมฺหิ ปเญฺจว, ธมฺมา สตฺตปฺปเภทโต;
อินฺทฺริยานิ จ พาวีส, ธมฺมโต ปน โสฬสฯ

๔๒๑. นว มคฺคงฺคธมฺมา จ, ภินฺนา ทฺวาทสธาปิ เต;
ฉเฬว เหตุโย ตตฺถ, เทสิตา กงฺขิตุทฺธวาฯ

๔๒๒. ทส กมฺมปถา ธมฺมา, ฉเฬว ปน เทสิตา;
เสสาว ทสธเมฺมหิ, สมานา จตุราสโยฯ

๔๒๓. ปญฺญา ทสวิธา ตตฺถ, เวทนา นวธา ฐิตา;
สมาธิ สตฺตธา โหติ, วีริยํ ปน ปญฺจธาฯ

๔๒๔. สติ ภินฺนา จตุธาว, วิตโกฺก ติวิโธ มโต;
ทฺวิธา จิตฺตาทโย โหนฺติ, ทสปเญฺจว สมฺภวาฯ

๔๒๕. ผสฺสา ทฺวตฺตึส สเพฺพปิ, ธมฺมา เอเกกธาปิ จ;
หิตฺวา รูปินฺทฺริยาเนเต, วิภาคา อฎฺฐธา กถํฯ

๔๒๖. ผโสฺส จ เจตนา สญฺญา, วิจาโร ปีติ ชีวิตํ;
นิรวชฺชา ฉ ยุคฬา, สาวชฺชโมหกงฺขิตาฯ

๔๒๗. เยวาปนกธมฺมา จ, วิรตฺยทฺธจฺจวชฺชิตา;
ทฺวาทสา เจติ สเพฺพปิ, ทฺวตฺติํสเกกธา ตถาฯ

๔๒๘. จิตฺตํ มนินฺทฺริยํ จิตฺตํ, สทฺธา สทฺธินฺทฺริยํ พลํ;
พเลสุ โลกิยา วุตฺตา, โลกิเย จ ทุกทฺวเยฯ

๔๒๙. โลภาโลภาทิกา เทฺว เทฺว,
จตฺตาโร เหตุราสิยํ;
มิจฺฉาทิฎฺฐิ จ มคฺคเงฺค,

ปญฺจกมฺมปเถปิ เตฯ

๔๓๐. เยวาปนกราสิมฺหิ, เทสิตา วิรตุทฺธวา;
มคฺคเหตูสุ เจเวติ, ทฺวิธา ปญฺจทส ฐิตาฯ

๔๓๑. วิตกฺโก ฌานมเคฺคสุ, ติวิธา นวธา ปน;
เวทนา มูลราสิมฺหิ, ตถา ฌานินฺทฺริเยสุ จฯ

๔๓๒. อินฺทฺริยมคฺคราสิมฺหิ, พลปิฏฺฐิทุกตฺติเก;
จตุธา สติ ตเตฺถว, วีริยมฺปิ จ ปญฺจธาฯ

๔๓๓. สมาธิ สตฺตธา วุตฺโต, ฌานเงฺคสุ จ ตตฺถ จ;
ตเตฺถว ทสธา ปญฺญา, เหตุกมฺมปเถสุ จฯ

๔๓๔. ทสนวสตฺตปญฺจจตุติเทฺวกธา ฐิตา;
ฉเฬกกา ปญฺจทส, ทฺวตฺตึส จ ยถากฺกมํฯ

๔๓๕. อฏฺฐ วิภาคสเงฺขปา, ปทานิ ทสธา สิยุํ;
เตปญฺญาเสว ธมฺมา จ, อฏฺฐารส จ ราสโยฯ

๔๓๖. อิติ ธมฺมววตฺถาเน, **ธมฺมสงฺคณิยํ** ปน;
จิตฺตุปฺปาทปริเจฺฉเท, อุเทฺทสนยสงฺคโหฯ

๔๓๗. ปทานิ จตุราสีติ, เทสิตานิ สรูปโต;
เยวาปนกนาเมน, โสฬเสว ยถารหํฯ

๔๓๘. ตตฺถานิยตนามานิ, ปทาเนกาทเสว ตุ;
วุตฺตาเนกูนนวุติ, นิยตาเนว สมฺภวาฯ

๔๓๙. อสมฺภินฺนปทาเนตฺถ, เตปญฺญาเสว สพฺพถา;
จิตฺตเจตสิกานํ ตุ, วเสน ปริทีปเยฯ

๔๔๐. วิภาคปทธมฺมานํ , วเสเนวํ ปกาสิโต;
จิตฺตเจตสิกานํ ตุ, กมโต ราสินิจฺฉโยติฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค ราสิวินิจฺฉยกถา นิฏฺฐิตาฯ

ทฺวาทสโม ปริเจฺฉโทฯ

เตรสโม ปริเจฺฉโท

๑๓. ราสิโยคกถา

๔๔๑. อิติ ราสิวีถึ ญตฺวา, ลพฺภมานวสา พุโธ;
เตสเมวาถ โยคมฺปิ, จิตฺตุปฺปาเทสุ ทีปเยฯ

๔๔๒. กามาวจรกุสลสฺส, ปฐมทฺวยมานเส;
สเพฺพปิ ราสโย โหนฺติ, ยถาสมฺภวโต กถํฯ

๔๔๓. ผสฺสปญฺจกราสี จ, ฌานปญฺจกราสิ จ;
อินฺทฺริยฏฺฐกราสี จ, มคฺคปญฺจกราสิ จฯ

๔๔๔. พลสตฺตกราสี จ, เหตุกมฺมปถตฺติกา;
ทสาวเสสา ราสี จ, โลกปาลทุกาทโยฯ

๔๔๕. เยวาปนกนวกํ, นิยตุทฺธจฺจวชฺชิตา;
อปฺปมญฺญาทฺวยเญฺจว, ติโสฺส วิรติโยติ จฯ

๔๔๖. อิติ สตฺตรเสเวเต, เทสิตา จ สรูปโต;
เยวาปนกราสี จ, ลพฺภนฺติฏฺฐารสาปิ จฯ

๔๔๗. อปฺปญฺญาส ปทาเนตฺถ, เทสิตานิ สรูปโต;
ธมฺมา ปน สมตึส, ตตฺถ โหนฺติ สรูปโตฯ

๔๔๘. ตานิ เยวาปนเกหิ, ปญฺจสฏฺฐิ ปทานิ จ;
ธมฺมา เจกูนตาลีส, ภวนฺติ ปน สมฺภวาฯ

๔๔๙. ตตฺถ ทฺวาทส ธมฺมา จ, เทสิตา สวิภตฺติกา;
อวเสสา ตุ สเพฺพปิ, อวิภตฺติกนามกาฯ

๔๕๐. เอกทฺวิ จ ติจตุกฺก-ฉสตฺตฏฺฐานิกา ปน;
สตฺตวีส จ สเตฺตโก, เทฺวเกโก จ ยถากฺกมํฯ

๔๕๑. นิยตา ตุ จตฺตฺตึส, ธมฺมาว สหวุตฺติโต;
ยถาสมฺภววุตฺติโต, ปญฺจธา นิยตา กถาฯ

๔๕๒. ตตฺถ จานิยเต สเพฺพ, คเหตฺวา จ ปหาย จ;
ปเจฺจกญฺจ คเหตฺวาปิ, สตฺตธา โยชนกฺกโมฯ

๔๕๓. สกิเมกูนตาลีส, จตฺตฺตึส ยถากฺกมํ;
ปญฺจกฺขตฺตุญฺจ โยเชยฺย, ปญฺจตึสาติ ปณฺฑิโตฯ

๔๕๔. ราสโย จ ปทานีธ, ธมฺมนฺตรวิภตฺติโย;
สรูปเยวาปนเก, นิยตานิยเต ยถาฯ

๔๕๕. โยชนานยเภทญฺจ, คณนาสงฺคหฏฺฐิติ;
ลพฺภมานานุมาเนน, สลฺลเกฺขนฺต ตหึ ตหึฯ

๔๕๖. ญาณํ ญาณวิยุตฺตมฺหิ, หิตฺวา ปีตึ อุเปกฺขิเต;
เวทนา ปริวเตฺตนฺต, กามปุเญฺญ จ เสสเกฯ

๔๕๗. มหากฺริเย จ โยเชยฺย, ปหาย วิรติตฺตยํ;
อปฺปมญฺญา จ หิตฺวาถ, มหาปาเก จ โยชเยฯ

๔๕๘. ตกฺกาทึ กมโต หิตฺวา, สพฺพตฺถ วิรติตฺตยํ;
ปญฺจเม อปฺปมญฺญาย, หิตฺวา รูเป จ โยชเยฯ

๔๕๙. หิตฺวาปฺปมญฺญา โยชเย, ยถาฌานมนุตฺตเร;
โลกุตฺตรินฺทฺริยเญฺจว, คเหตฺวา วิรติตฺตยํฯ

๔๖๐. ฌานานิ จตฺตาลีส, สุขยุตฺตานิ วตฺตเร;
อุเปกฺขิตานิ เตวีส, ปญฺจมชฺฌาเน จ สพฺพถาฯ

๔๖๑. อปฺปมญฺญาวิรติโย, กามปุเญฺญสุ ลพฺภเร;
อปฺปมญฺญา รูปชฺฌาน-จตุเกฺก จ มหากฺริเยฯ

๔๖๒. โลกุตฺตเรสุ สพฺพตฺถ, สโมฺภติ วิรติตฺตยํ;
นตฺถิทฺวยมฺปิ อารุเปฺป, มหาปาเก จ ปญฺจเมฯ

๔๖๓. วิตกฺกาทิตฺตยํ ปญฺญา, ปญฺจ จานิยตา จลา;
หานิพุทฺธิวสา เสสา, น จลนฺติ กุทาจนํฯ

๔๖๔. พาวีสติวิโธ เจตฺถ, สงฺคโห อนวชฺชเก;
ทฺวยทฺวยวสา เจว, ฌานปญฺจกโตปิ จฯ

๔๖๕. อิติ ญตฺวานวเชฺชสุ, ราสิสงฺคห สมฺภวํ;
สาวเชฺชสุปิ วิเญฺญยฺยา, วิญฺญุนา ราสโย กถํฯ

๔๖๖. โลภมูเลสุ ปฐเม, ผสฺสปญฺจกราสิ จ;
ฌานปญฺจกราสี จ, ตเถวินฺทฺริยปญฺจกํฯ

๔๖๗. มคฺคพลจตุกฺกญฺจ, เหตุกมฺมปถทุกา;
โลกนาสกราสี จ, สมโถ สมถทฺทุกาฯ

๔๖๘. ตตฺรมชฺฌตฺตตํ หิตฺวา, เยวาปนกนามกา;
จตฺตาโร เจติ ลพฺภนฺติ, ตเตฺถกาทส ราสโยฯ

๔๖๙. ทุวตฺตึเสว ปทาเนตฺถ, เทสิตานิ สรูปโต;
ตานิ เยวาปนเกหิ, ฉตฺตึเสว ภวนฺติ จฯ

๔๗๐. อสมฺภินฺนปทาเนตฺถ, สมวีสติ สมฺภวา;
สวิภตฺติกนามา จ, นว ธมฺมา ปกาสิตาฯ

๔๗๑. เอกทฺวยติจตุกฺก-ฉฏฺฐานนิยตา ปน;
เอกาทส ฉเฬกา จ, กเมเนโก ปฺเนกโกฯ

๔๗๒. มเตฺถวานิยตา เหตฺถ, เยวาปนกนามกา;
โยชนานยเภโท จ, ตสฺมา ตตฺถ น วิชฺชติฯ

๔๗๓. มาโน จ ถินมิทฺธญฺจ, อิสฺสา มจฺฉริยํ ตถา;
กุกฺกุจฺจมิติ สาวชฺช, ฉเฬวานิยตา มตาฯ

๔๗๔. มาโน ทิฏฺฐิวิปฺปยุเตฺตสุ, สสงฺขาเรสุ ปญฺจสุ;
ถินมิทฺธํ ตโย เสสา, ปฏิฆทฺวยโยคิโนฯ

๔๗๕. อิเจฺจวมฏฺฐ สาวชฺชา, อนวชฺชฏฺฐวีสติ;
ฉตฺตึส มานสา สเพฺพ, โหนฺตานิยตโยคิโนฯ

๔๗๖. เอเตหิ ยุตฺตา ยถาโยคํ, เอกทฺวิตฺตยปญฺจหิ;
เทฺว ทฺวาวีสํ ตโย เจว, นว จาถ ยถากฺกมํฯ

๔๗๗. อิติ วุตฺตานุสาเรน, ลทฺภมานวสา ปน;
ตทเณฺญสฺปิ โยเชยฺย, สาวเชฺชสุ ยถากฺกมํฯ

๔๗๘. โลภมูเลสุ โลภญฺจ, โทสญฺจ ปฏิฆทฺวเย;
โมหมูเล กงฺขุทฺธจฺจํ, คเหตฺวา เหตุราสิยํฯ

๔๗๙. ทิฏฺฐึ ทิฏฺฐิวิยุตฺตมฺหิ, หิตฺวา ปีติมุเปกฺขิเต;
เวทนํ ปริวเตฺตนฺต, โทสมูเล จ ปณฺฑิโตฯ

๔๘๐. ตถา กมฺมปถํ ทิฏฺฐึ,
ปีตึ ฉนฺทญฺจ โมมุเห;
กงฺขิเต อธิโมกฺขญฺจ,
หิตฺวา โยเชยฺย ราสโยฯ

๔๘๑. จิตฺตสฺส ฐิตึ ปตฺตาสุ, จิตฺตเสฺสกคฺคตา ปน;
กงฺขิเต ปริหีนาว, อินฺทฺริยาทีสุ ปญฺจสุฯ

๔๘๒. อิติ ทฺวาทสธา ญตฺวา, สาวเชฺชสฺปิ สงฺคหํ;
อเหตุเกปิ วิเญฺญยฺยา, ยถาสมฺภวโต กถํฯ

๔๘๓. อฏฺฐารสาเหตุเกสุ , ปญฺจวิญฺญาณมานเส;
ผสฺสปญฺจกราสี จ, ฌานงฺฐานทฺกํ ตถาฯ

๔๘๔. อินฺทฺริยตฺติกราสี จ, เยวาปนกนามโก;
เอโก มนสิกาโรติ, จตฺตาโร ราสโย สิยุํฯ

๔๘๕. อสมฺภินฺนา ปนเฏฺฐว, เทฺว ตตฺถ สวิภตฺติกา;
เอกทฺวยติกฏฺฐานา, ฉเฬโก จ ปฺเนกโกฯ

๔๘๖. มโนธาตุตฺติกาเหตุ-ปฏิสนฺธิยุเค ปน;
วิตกฺโก จ วิจาโร จ, อธิกา ฌานราสิยํฯ

๔๘๗. สุขสนฺตีรเณ ปีติ, ทุติยาวชฺชเน ปน;
วีริยญฺจ สมาธิญฺจ, ลพฺภตินฺทฺริยราสิยํฯ

๔๘๘. อธิกา หสิเต โหนฺติ, ปีติ จ วีริยาทโย;
เยวาปนาธิโมกฺโข จ, ปญฺจวิญฺญาณวชฺชิเตฯ

๔๘๙. ทฺวิจฺจานวเชฺช พาวีส,
สาวเชฺช ทฺวาทสาปเร;
โยคา เหตุมฺหิ ปเญฺจเต,
ตาลีเสกูนกา กถาติฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค ราสิโยคกถา นิฎฺฐิตาฯ

เตรสโม ปริเจฺฉโทฯ

จุทฺทสโม ปริเจฺฉโท

๑๔. ราสิสมฺภวกถา

๔๙๐. นเวว เยวาปนกา, อฏฺฐารส จ ราสโย;
นวภึสติสมฺภินฺนา, ทส เทฺว สวิภตฺติกาฯ

๔๙๑. เอกทฺวยติจตุฉสตฺตฏฺฐานานวชฺชเก;
สตฺตวีสติ สเตฺตโก, ทฺวยเมโก ปฺเนกโกฯ

๔๙๒. ทฺเสว เยวาปนกา, เอกาทส จ ราสโย;
อฏฺฐวีสติสมฺภินฺนา, ทเสว สวิภตฺติกาฯ

๔๙๓. เอกทฺวยติจตฺกฺกฉฏฺฐานนิยตา ปน;
อฏฺฐารส จ สเตฺตโก, เอโก เจโกว ปาปเกฯ

๔๙๔. เทฺว เยวาปนกา โหนฺติ, ราสโย จ จตุพฺพิธา;
เตรเสตฺถ อสมฺภินฺนา, ตโยว สวิภตฺติกาฯ

๔๙๕. เอกทฺวยติกฏฺฐานา, ทส เทฺวโก อเหตุเก;
อิจฺจานวชฺชา สาวชฺชา-เหตุเก โยคนิจฺฉโยฯ

๔๙๖. สตฺตาปิ นตฺถิ สาวเชฺช, นิรวเชฺช ปกาสโก;
อเหตุเก จ มคฺคาทิราสโย นตฺถิ จุทฺทสฯ

๔๙๗. อนวชฺชา ตุ สาวเชฺช, สาวชฺชกานวชฺชเก;
จิตฺตุปฺปาทมฺหิ นเตฺถว, นโตฺถภยมเหตุเกฯ

๔๙๘. สาวชฺชา ปน สาวเชฺช, อนวชฺชานวชฺชเก;
คเหตพฺพา ตุ สพฺพตฺถ, สาธารณา ปกิณฺณกาฯ

๔๙๙. ฌานปญฺจกจิเตฺตสุ, สตฺตสฏฺฐิสุ นิทฺทิเส;
ฌานงฺคโยคเภเทน, ราสิเภทํ ตหึ ตหึฯ

๕๐๐. จตุฉกฺกานวเชฺชสุ , ญาณปีติกตํ ตถา;
จตุวีส ปริเตฺตสุ, จตุธา เภทมุทฺทิเสฯ

๕๐๑. สราควีตราคานํ, อปฺปมญฺญาปวตฺติยํ;
กรุณามุทิตา โหนฺติ, กามปุญฺญมหากฺริเยฯ

๕๐๒. อุปจารปฺปนาปตฺตา, สุขิตา สตฺตโคจรา;
ตสฺมา น ปญฺจมารุเปฺป, มหาปาเก อนุตฺตเรฯ

๕๐๓. โสตาปตฺติตุเปกฺขาสุ, ปริกมฺมาทิสมฺภเว;
ฌานานํ ตุลฺยปากตฺตา, ตปฺปาเกสุ จ ลพฺภเรฯ

๕๐๔. วิรตี จ สราคานํ, วีติกฺกมนสมฺภวา;
สมฺปตฺต จ สมาทาเน, กามปุเญฺญสุ ลพฺภเรฯ

๕๐๕. ตํตํทฺวาริกทุสฺสิลฺย-เจตนุเจฺฉทกิจฺจโต;
มเคฺค จ ตุลฺยปากตฺตา, ผเล จ นิยตา สิยุํฯ

๕๐๖. ปวตฺตาการวิสยภินฺนา ปญฺจาปิ สมฺภวา;
โลกิเย ลพฺภมานาปิ, วิสุํ เจว สิยุํ น วาฯ

๕๐๗. ปาปา ลพฺภนฺติ ปาเปสุ, สตฺต ฉเกฺกกกา กมา;
สรูปเยโวภยกา, นิยตฎฺฐ ฉเฬตเรฯ

๕๐๘. สาธารณา จ สพฺพตฺถ, ยถาวุตฺตา ปกิณฺณกา;
ตตฺถ เจกคฺคตา นตฺถิ, อินฺทฺริยาทีสุ กงฺขิเตฯ

๕๐๙. ฉนฺทาธิโมกฺขา เยวาปิ, วีเสกาทสวชฺชิเต;
อุทฺธจฺจเมกาทสสุ, มชฺฌตฺตมนวชฺชเกฯ

๕๑๐. สพฺพตฺถ มนสิกาโร, ติเทฺวกทฺวิติกาปเร;
อฎฺฐฎฺฐวีสจตูสุ, ปญฺจทฺวีสุ ยถากฺกมํฯ

๕๑๑. สมุทายวเสเนตฺถ, อุทฺธจฺจวิรติตฺตยํ;
สวิภตฺติกมญฺญตฺถ, อวิภตฺติกเมว ตํฯ

๕๑๒. ลิตฺตุปฺปาเทสุ เตเนตํ, วิภตฺติอวิภตฺติกํ;
อิติ สาธุ สลฺลเกฺขยฺย, สมฺภวาสมฺภวํ พุโธติฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค ราสิสมฺภวกถา นิฎฺฐิตาฯ

จุทฺทสโม ปริเจฺฉโทฯ

ปนฺนรสโม ปริเจฺฉโท

๑๕. ราสิสงฺคหกถา

๕๑๓. เตตฺตึส เจว ทฺวตฺตึส, เอกตึส จ ตึส จ;
เอกทฺวตฺตึสหีนา จ, ตึส ธมฺมา**นวชฺชเก**ฯ

๕๑๔. ทส ธมฺมา ตุ **สาวชฺช,** ฉปญฺจจตุราธิกา;
เอกาทส ทส นว, สตฺตธา**เหตุเก** ปนฯ

๕๑๕. ทิตฺถํ จุทฺทสธา ภินฺนา, โกฏฺฐาสา ตุ สรูปโต;
วิภตฺตา เตหิ ยุตฺตา จ, จิตฺตุปฺปาทา ยถากฺกมํฯ

๕๑๖. ติกฏฺฐกา ปญฺจวีส, ทส ปญฺจาธิกา นว;
อฏฺฐารเสติ สเตฺตเต, อนวชฺชา ตเถตเรฯ

๕๑๗. เทฺว จตฺตาโร ฉเฬกํ เทฺว,
ปญฺจาถ ทสธาปเร;
สาวชฺชาเหตุกา เจติ,
โกฏฺฐาสา โหนฺติ จุทฺทสฯ

๕๑๘. นว จาปิ ฉ จตฺตาโร, จตุปญฺจฉสตฺตกา;
นว เทฺว เทฺว ตเถโก จ, เยวาปนกสงฺคหาฯ

๕๑๙. เตหิ ยุตฺตา ปนฏฺฐาถ, วีเสกตึส มานสา;
เทฺว เทฺว เทฺว ตีณิ เจกํ เทฺว, อฏฺฐ ทส ยถากฺกมํฯ

๕๒๐. สตฺตตึสกโต ยาว, เอกตึสา**นวชฺชเก**;
ติกฏฺฐกาทิเก สตฺต, ฐิตา นิยตสงฺคหาฯ

๕๒๑. **ปาเปสุ** วีส เจกูน-วีสฏฺฐารส โสฬส;
จตฺธา ทฺวีสุ จตูสุ, จตูสุ ทฺวีสุ จฏฺฐิตาฯ

๕๒๒. เอกทฺวิปญฺจทสสุ, จ ทฺวิธา**เหตุเกสุ** จ;
ติกเทฺวกาธิกา ธมฺมา, ทสฏฺฐ จ ยถากฺกมํฯ

๕๒๓. ปญฺจเทฺวกทฺวิภิปญฺจ, โกฏฺฐาสา นิยตา ฐิตา;
เตหิ ยุตฺตา ปนฏฺฐาถ, วีส เทฺว เทฺว ติเกกกาฯ

๕๒๔. ปุพฺพาปรทฺวยาปุเญฺญ, กามปาเก อเหตุเก;
ปญฺจมานุตฺตรารุเปฺป, นตฺถานิยตสมฺภโวฯ

๕๒๕. สตฺตึสมานเสเสฺวว, ลพฺภนฺตานิยตา น วา;
เตปญฺญาสาวเสสา ตุ, สเพฺพ นิยตโยคิโนฯ

๕๒๖. นิยตานิยเต กตฺวา, ลพฺภโนฺตภยถา ตถา;

สรูปเยโวภยกา, ติวิเธวํ ตุ สงฺคหาฯ

๕๒๗. เญยฺยา วุตฺตานุสาเรน, เตหิ ยุตฺตาว มานสา;
ตโต ปุน วิภาเวยฺย, สพฺพสงฺคาหิกํ นยํฯ

๕๒๘. เอกูนตาลีสกโต, ยาเวกตฺตึสกา ฐิตา;
นวธา **อนวเชฺชสุ,** เตหิ ยุตฺตา จ มานสาฯ

๕๒๙. เทฺว จตฺตาโร ทเสวาถ, ติกปญฺจาธิกา ทส;
เตวีส กมโต สตฺต, เทฺว จ ปญฺจทสาปเรฯ

๕๓๐. เทฺว จ เทฺว ติกเทฺว เทฺวกา, **สาวเชฺชสุ** จ โสฬส;
เอกูนวีส วีสาถ, วีเสกทฺวิตยาธิกาฯ

๕๓๑. **อเหตุเก** ปนฏฺฐาถ, ทเสกทฺวิตยาธิกา;
ทสปญฺจ ทฺวิเกกาติ, ภวเนฺตกูนวีสติฯ

๕๓๒. ลพฺภมานานุสาเรน, ธมฺมานํ ปน สงฺคโห;
สกฺกา วุตฺตนเยเนว, วิญฺญาตุํ ปน วิญฺญุนาติฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค ราสิสงฺคหกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปนฺนรสโม ปริเจฺฉโทฯ

โสฬสโม ปริเจฺฉโท

๑๖. จิตฺตุปฺปาทกถา

๕๓๓. จิตฺตุปฺปาเทสุ ธมฺมานํ, อิติ ญตฺวา วินิจฺฉยํ;
จิตฺตุปฺปาทานเมวาถ, ญาตโพฺพ เภทสงฺคโหฯ

๕๓๔. เวทนาหารโต เจว, เหตาธิปติโต ตถา;
ฌานินฺทฺริยมคฺคพลา, เยวาปนปถาทิโตฯ

๕๓๕. ตตฺถ สุขา จ ทุกฺขา จ, อทุกฺขมสุขาติ จ;
ติโสฺส จ **เวทนา** วุตฺตา, สโมฺภคตฺถวิเสสโตฯ

๕๓๖. สุขํ ทุกฺขํ โสมนสฺสํ, โทมนสฺสมถาปรํ;
อุเปกฺขินฺทฺริยมิเจฺจวํ, ปญฺจินฺทฺริยวิภาคโตฯ

๕๓๗. กายวิญฺญาณยุคเฬ, สุขทุกฺขา หิ เวทนา;
โสมนสฺสํ โทมนสฺสํ, อิติ นามํ ลภนฺติ นฯ

๕๓๘. อญฺญตฺถ ปน สพฺพตฺถ, สุขา ทุกฺขา จ เวทนา;
โสมนสฺสํ โทมนสฺสํ, อิติ นามํ ลภนฺติ จฯ

๕๓๙. อทุกฺขิ อสุโขเปกฺขา, มชฺฌตฺตาติ จ เวทนา;
ปญฺจปญฺญาสจิเตฺตสุ, ตทเญฺญสุ ปกาสิตาฯ

๕๔๐. สุขทุกฺขินฺทฺริยยุตฺตํ, กายวิญฺญาณกทฺวยํ;
โทมนสฺสินฺทฺริยยุตฺตํ, ปฏิฆทฺวยมานสํฯ

๕๔๑. อฏฺฐารส ปริตฺตานิ, จตุกฺกชฺฌานมาทิโต;
โสมนสฺสินฺทฺริยยุตฺตา, ทฺวาสฏฺฐิวิธ มานสาฯ

๕๔๒. ทฺวตฺตึส จ ปริตฺตานิ, เตวีส ฌานปญฺจมา;
โหนฺติเปกฺขินฺทฺริยยุตฺตา, ปญฺจปญฺญาส มานสาฯ

๕๔๓. สุขยุตฺตา ตุ เตสฏฺฐิ, ทุกฺขยุตฺตา ตโย ตหึ;
อทุกฺขมสุขยุตฺตา, ปญฺจปญฺญาสุเปกฺขกาฯ

๕๔๔. โอชฏฺฐมกรูปญฺจ, เวทนํ สนฺธิมานสํ;
นามรูปญฺจ กมโต, อาหรนฺตีติ เทสิตาฯ

๕๔๕. **อาหารา** กพฬีกาโร, ผโสฺส สเญฺจตนา ตถา;
วิญฺญาณเญฺจติ จตฺตาโร, อุปตฺถมฺภา จ สมฺภวาฯ

๕๔๖. จิตฺตุปฺปาเทสุ สพฺพตฺถ,
อาหารารูปิโน ตโย;
กพฬีกาโร อาหาโร,

กาเม กายานุปาลโกฯ

๕๔๗. อโลโภ จ อโทโส จ,
อโมโห จ ตถาปโร;
โลโภ โทโส จ โมโห จ,
เหตู ธมฺมา ฉ เทสิตาฯ

๕๔๘. กุสลากุสลา เหตู, ตโย อพฺยากตาติ จ;
นวทฺวาทสธา ตตฺถ, วิปากกฺริยเภทโตฯ

๕๔๙. ทส ปญฺจาธิกา โหนฺติ, ภูมิเภทา ตโต ตหิํ;
ปุญฺญปากกฺริยาเภทา, ตาลีส จตุนูนกาฯ

๕๕๐. สนฺตีรณมโนธาตุ-ปญฺจวิญฺญาณมานเส;
โวฏฺฐพฺพเน จ หสิเต, เหตุ นาม น วิชฺชติฯ

๕๕๑. โลภมูเลสุ โลโภ จ,
โมโห จ ปฏิฆทฺวเย;
โทโส โมโห จ ลพฺภนฺติ,
โมโห เอโกว โมมุเหฯ

๕๕๒. ญาเณน วิปฺปยุตฺเตสุ,
อโลภาทิทฺวยํ ภเว;
ตโต เสเสสุ สพฺพตฺถ,
อโลภาทิตโยปิ จฯ

๕๕๓. ติเหตุกา สตฺตจตฺตา-ลีส โหนฺติ ทฺวิเหตุกา;
พาวีส เทฺวกเหตุกา, อฏฺฐารส อเหตุกาฯ

๕๕๔. ฉนฺโท จิตฺตญฺจ วีริยํ, วีมํสาติ จตุพฺพิธา;
สหชาตาธิปา ธมฺมา, วุตฺตา**ธิปตโย** สิยุํฯ

๕๕๕. ยมาลมฺพํ ครุํ กตฺวา, นามธมฺมา ปวตฺตเร;
อารมฺมณาธิปนาเมน, ตทาลมฺพณมีริตํฯ

๕๕๖. ติเหตุกชเวเสฺวโก, จตูสฺปิ ยถารหํ;
ทฺวิเหตุเกสุ สโมฺภติ, วีมํสาธิปติํ วินาฯ

๕๕๗. อนุตฺตเร กามปุเญฺญ, ติเหตุกมหากฺริเย;
โลภมูเล จ สาวเชฺช, ลพฺภตาลมฺพณาธิโปฯ

๕๕๘. ตตฺถ จานิยตา กาเม, ลพฺภมานาปิ ลพฺภเร;
มหคฺคตานุตฺตเรสุ, นิยตาว ยถารหํฯ

๕๕๙. กิริยาทฺวิเหตุปฏิเฆ ,
นเตฺถวาลมฺพณาธิโป;

โมมูหาเหตุเก ปาเก,
โลกิเย จ น โกจิปิฯ

๕๖๐. อุภยาธิปยุตฺตา จ, สหชาธิปโยคิโน;
อุภยานิยตาธิปฺปา, สหชานิยตาธิปาฯ

๕๖๑. อุภยวิปฺปยุตฺตา จ, ปญฺจธา ตตฺถ มานสา;
อฏฺฐฏฺฐารส วีสํ ฉ, สตฺตตึส ยถากฺกมํฯ

๕๖๒. ปญฺจาธิปติโยคา จ, จตุราธิปโยคิโน;
ติวิธาธิปยุตฺตา จ, วิมุตฺตาปิ จ สพฺพถาฯ

๕๖๓. โสฬสาถ สมตฺตึส, ฉเฬวาถ ยถากฺกมํ;
สตฺตตึสติวิธาติ, จตุเธวมฺปิ นิทฺทิเสฯ

๕๖๔. วีมํสาธิปยุตฺตา จ, สหชาธิปโยคิโน;
อาลมฺพาธิปยุตฺตา จ, วิปฺปมุตฺตาปิ สพฺพถาฯ

๕๖๕. จตุตฺตึส ทฺวิปญฺญาส, อฏฺฐวีส ยถากฺกมํ;
สตฺตตึสติ เจเวติ, จตุเธวมฺปิ นิทฺทิเสฯ

๕๖๖. สหชาธิปลทฺธา ตุ, เทฺวปญฺญาเสว สพฺพถา;
อาลมฺพาธิปลทฺธา จ, อุภยาธิปลาภิโนฯ

๕๖๗. อฏฺฐวีเสว สเพฺพปิ, เทฺวปญฺญาเสว สาธิปา;
เสสา นิราธิปา สเพฺพ, สตฺตตึสาปิ สพฺพถาฯ

๕๖๘. เวทนาทิวเสเนวํ, ญตฺวา เภทํ จตุพฺพิธํ;
ฌานินฺทฺริยมคฺคพล-วเสนาปิ วิภาวเยฯ

๕๖๙. จิตฺตกฺกเหฏฺฐิมํ ฌานํ, มโนปรํ มนินฺทฺริยํ;
เหตุปรญฺจ มคฺคงฺคํ, พลํ วีริยปจฺฉิมํฯ

๕๗๐. อวิตกฺเก ปกติยา, ตสฺมา ฌานํ น วิชฺชติ;
อเหตุเก จ มคฺคงฺคํ, พลญฺจาวีริเย ยถาฯ

๕๗๑. อฏฺฐ รูปินฺทฺริยาเนตฺถ, อคยฺหเนฺตว สพฺพถา;
มคฺคินฺทฺริยพลเฏฺฐสุ, สมาธิ จ น กงฺขิเตฯ

๕๗๒. อามปุเญฺญสฺวนิยตา, วิรตีปิ อนุทฺธตา;
ปญฺญานุตฺตรจิเตฺตสุ, อินฺทฺริยตฺตยภาชิตาฯ

๕๗๓. เสสา วุตฺตานุสาเรน, ลพฺภมานชฺฌานาทิกา;
เตหิ ยุตฺตา จ วิเญฺญยฺยา, จิตฺตุปฺปาทา ยถากฺกมํฯ

๕๗๔. โสมนสฺสยุตฺตา กาเม, โลกุตฺตรมหคฺคเต;
ปฐมชฺฌานจิตฺตา จ, ปญฺจฌานงฺคิกา มตาฯ

๕๗๕. ทุกฺขุเปกฺขายุตฺตา กาเม, ปญฺจวิญฺญาณวชฺชิตา;
ทุติยชฺฌานจิตฺตา จ, จตุฌานงฺคิกา สิยุํฯ

๕๗๖. ฌานงฺคตฺตยสํยุตฺตา, ตติยชฺฌานมานสา;
จตุตฺถปญฺจมารุปฺปา, ฌานงฺคทฺวยโยคิโนฯ

๕๗๗. ปญฺจวิญฺญาณยุคเฬ, ฌานงฺคํ นตฺถิ กิญฺจิปิ;
อิตฺถํ ฌานานํ เภเทน, **ปญฺจธา** มานสา ฐิตาฯ

๕๗๘. เอกูนตึสติ สตฺต-ตึส เจกาทสาปเร;
จตุตฺตึส ทเสวาถ, คณิกา ตุ ยถากฺกมํฯ

๕๗๙. โลกุตฺตเรสุ สเพฺพสุ, อินฺทฺริยานิ นวุจฺจเร;
ติเหตุเกสุ สเพฺพสุ, โลกิเยสุ ปนฏฺฐธาฯ

๕๘๐. ญาเณน วิปฺปยุเตฺตสุ, สตฺตธาว สมุทฺธเร;
สิตโวฏฺฐพฺพนา ปุเญฺญ, ปญฺจธาว ปกาสเยฯ

๕๘๑. วิจิกิจฺฉาสหคเต, จตุธาว วินิทฺทิเส;
ตีณินฺทฺริยานิ วุตฺตานิ, เสสาเหตุกมานเสฯ

๕๘๒. อฏฺฐ เจกูนตาลีส, ทฺวาทส วาถ เตรส;
เอกญฺจ โสฬส เจติ, **ฉพฺพิธา** ตตฺถ สงฺคโหฯ

๕๘๓. ปฐมานุตฺตรํ ฌานํ, อฏฺฐมคฺคงฺคิกํ มตํ;
สตฺตมคฺคงฺคิกํ นาม, เสสํ ฌานมนุตฺตรํฯ

๕๘๔. โลกิยํ ปฐมํ ฌานํ, ตถา กาเม ติเหตุกํ;
ปญฺจมคฺคงฺคิกา นาม, จิตฺตุปฺปาทา ปกาสิตาฯ

๕๘๕. เสสํ มหคฺคตํ ฌานํ, สมฺปยุตฺตา จ ทิฏฺฐิยา;
ญาเณน วิปฺปยุตฺตา จ, จตุมคฺคงฺคิกา มตาฯ

๕๘๖. โทสมูลทฺวยเญฺจว, อุทฺธจฺจสหิตํ ตถา;
ทิฏฺฐิยา วิปฺปยุตฺตา จ, มคฺคงฺคตฺตยโยคิโนฯ

๕๘๗. วิจิกิจฺฉาสมฺปยุโตฺต , วุโตฺต มโคฺค ทฺวงฺคิโก;
อมคฺคาเหตุโก เจติ, **สตฺตธา** ตตฺถ สงฺคโหฯ

๕๘๘. อฏฺฐ ทฺวตฺตึสติ เจว, ทส ปญฺจาธิกาปเร;
ตาลีส กมโต สตฺต, เอกญฺจฏฺฐทสาปเรฯ

๕๘๙. พลานิ ปน สเตฺตว, สพฺพตฺถาปิ ติเหตุเก;
ญาเณน วิปฺปยุเตฺตสุ, ฉ พลานิ สมุทฺทิเสฯ

๕๙๐. จตุธากุสเล โหนฺติ, ติวิธา กงฺขิเต ปน;
ทฺวิพลํ สิตโวฏฺฐพฺพํ, อพลํ เสสมีริตํฯ

๕๙๘.ฉพฺพิโธ สงฺคโห ตตฺถ, สตฺตตาลีสถาปเร;
ทฺวาทเสกาทเสกํ เทฺว, โสฬเสติ ยถากฺกมํฯ

๕๙๙.อิตฺถํ ปญฺจ ฉ สตฺต ฉ-โกฏฺฐาสา กมโต ฐิตา;
จตุวีสติ สเพฺพปิ, ฌานงฺคาทิวสา กถาฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค จิตฺตุปฺปาทกถา นิฏฺฐิตาฯ

โสฬสโม ปริเจฺฉโทฯ

สตฺตรสโม ปริเจฺฉโท

๑๗. ทิฏฺฐิสงฺคหกถา

๕๙๓. เยวาปนกนาเมน , ธมฺมา ฉนฺทาทโย ตถา;
ขนฺธาทโย จ โกฏฺฐาสา, อุทฺทิฏฺฐา หิ ยถารหํฯ

๕๙๔. ตตฺถ ฉนฺทาทโย ธมฺมา, วิภตฺตาว ยถารหํ;
ขนฺธาทิราสโย วาปิ, วิเญฺญยฺยา ทานิ สมฺภวาฯ

๕๙๕. เวทนา เวทนากฺขนฺโธ, จกฺขุสมฺผสฺสชาทิกา;
สญฺญา จ สญฺญากฺขนฺโธติ, ฉพฺพิธาปิ ปกาสิตาฯ

๕๙๖. สงฺขารกฺขนฺธนาเมน, เสสา เจตสิกา มตา;
วุตฺตา วิญฺญาณกายา ฉ, วิญฺญาณกฺขนฺธนามโตฯ

๕๙๗. รูปกฺขนฺโธ ปุเนโกว, สมฺปยุตฺตาวิโยคิโน;
อรูปิโน จ จตฺตาโร, **ปญฺจกฺขนฺธา** ปวุจฺจเรฯ

๕๙๘. มนายตนนามํ ตุ, จิตฺตเมว ตถาปรา;
จกฺขุวิญฺญาณธาตาทิสตฺตวิญฺญาณธาตุโยฯ

๕๙๙. สเพฺพ เจตสิกา ธมฺมา, ธมฺมายตนสงฺคหา;
ธมฺมธาตูติ จ วุตฺตา, ทฺวิปญฺญาสาปิ สพฺพถาฯ

๖๐๐. สุขุมานิ จ รูปานิ, นิพฺพานเญฺจตฺถ คยฺหเร;
โอฬาริกานิ รูปานิ, ทสายตนธาตุโยฯ

๖๐๑. จกฺขุโสตฆานชิวฺหา-กายายตนนามกา;
รูปสทฺทคนฺธรส-โผฏฺฐพฺพายตนานิ จฯ

๖๐๒. **ทฺวาทสายตนา** สเพฺพ, โหนฺต**ฏฺฐารสธาตุโย**;
ขนฺธา ฐเปตฺวา นิพฺพานํ, นตฺถิ ปณฺณตฺติ ตีสุปิฯ

๖๐๓. อาหาราทิ จ โกฏฺฐาสา, ปุเพฺพ วุตฺตนยาว เต;
อิติ มิสฺสกสเงฺขโป, วิญฺญาตโพฺพ วิภาวินาฯ

๖๐๔. ทฺวาทสากุสเลเสฺวว, จุทฺทสาปิ ววตฺถิตา;
เย สาวชฺชาว เตสมฺปิ, สงฺคโห ทานิ นิยฺยเตฯ

๖๐๕. กามาสโว ภวาสโว, ทิฏฺฐาวิชฺชาสวาติ จ;
จตฺตาโร **อาสวา** วุตฺตา, ตโย ธมฺมา สรูปโตฯ

๖๐๖. อาสวา อาสวเฏฺฐน,
โอฆา วุยฺหนโต ตถา;
โยเชนฺตีติ จ **โยคา**ติ,

เต จตฺตาโร จ เทสิตาฯ

๖๐๗. กามพฺภโว จ ปฏิโฆ, มาโน ทิฏฺฐิ จ สํสโย;
สีลพฺพตปรามาโส, ภวราโค ตถาปโรฯ

๖๐๘. อิสฺสา มจฺฉริยาวิชฺชา, อิติ **สํโยชนา** ทส;
อฏฺฐ ธมฺมา สรูเปน, อภิธมฺเม ปกาสิตาฯ

๖๐๙. อิสฺสามจฺฉริยํ หิตฺวา, กตฺวา มานุทฺธวํ ตหึ;
ภินฺทิตฺวา ภวราคญฺจ, รูปารูปวสา ทฺวิธาฯ

๖๑๐. ปโญฺจรมฺภาคิยา เจว, ปญฺจุทฺธมฺภาคิยาติ จ;
ทส สํโยชนา วุตฺตา, สุเตฺต สตฺต สรูปโตฯ

๖๑๑. **คนฺถา** ธมฺมา จ จตฺตาโร, ตโย ธมฺมา สรูปโต;
อภิชฺฌากายคโนฺถ จ, พฺยาปาโท จ ปวุจฺจติฯ

๖๑๒. สีลพฺพตปรามาโส, กายคโนฺถ ตถาปโร;
อิทํสจฺจาภินิเวโส, อิติ ทิฏฺฐิ วิเภทิโตฯ

๖๑๓. กามจฺฉโนฺท จ พฺยาปาโท, ถินมิทฺธมถาปรํ;
ตถา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ, กงฺขาวิชฺชาติ อฏฺฐิเมฯ

๖๑๔. ธมฺมา **นิวรณา** นาม, ฉธา จ ปน เทสิตา;
มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปเนกาว, **ปรามาโส**ติ วุจฺจติฯ

๖๑๕. **อุปาทานานิ** จตฺตาริ, กามุปาทานิามกา;
ทิฏฺฐิสีลพฺพตํ อตฺต-วาทุปาทานเมว จฯ

๖๑๖. โลภทิฏฺฐิวสา เทฺวว, ติวิธา ทิฏฺฐิ เทสิตา;
ทิฏฺฐิ สีลพฺพตมตฺต-วาโท เจติ มเหสินาฯ

๖๑๗. โลโภ โทโส จ โมโห จ,
มาโน ทิฏฺฐิ จ สํสโย;
ถินมุทฺธจฺจเมวาถ,
โลกนาสยุคํ ตถาฯ

๖๑๘. อิตฺถํ กิเลสวตฺถูนิ, **กิเลสา**ติ ปกาสิตา;
ทเสเต ตุ สมานาว, ปรโต จ สรูปโตฯ

๖๑๙. กามราโค จ ปฏิโฆ, มาโน ทิฏฺฐิ จ สํสโย;
ภวราโค อวิชฺชาติ, ฉ สตฺตา**นุสยา** มตาฯ

๖๒๐. **คาหา** จ **ปลิโพธา** จ, **ปปญฺจา** เจว **มญฺญนา**ฯ

ตณฺหา มาโน จ ทิฏฺฐิ จ, ทิฏฺฐิ ตณฺหา จ **นิสฺสยา**ฯ

๖๒๑. ปรามาเสกโก เทฺวว, นิสฺสยา มญฺญนา ตโย;
อาสโวฆโยคคนฺถา, อุปาทานา จ ทุพฺพิธาฯ

๖๒๒. อฏฺฐ นีวรณา วุตฺตา, สตฺตธานุสยา กถา;
สํโยชนา กิเลสา จ, ทเสว ปรโต ฐิตาฯ

๖๒๓. เอกทฺวิติฉสตฺตฏฺฐทสกา ตุ ยถารหํ;
ธมฺมา สรูปโต โหนฺติ, ยถาวุตฺเตสฺ ราสิสุฯ

๖๒๔. กามราคภวราคา, กามาสวภวาสวา;
รูปราคารูปราค, อิติ โลโภ วิเภทิโตฯ

๖๒๕. อิทํสจฺจาภินิเวโส , ทิฏฺฐิ สีลพฺพตํ ตถา;
อตฺตวาโท ปรามาโส, อิติ ทิฏฺฐิ ปวุจฺจติฯ

๖๒๖. ทิฏฺฐิ ปญฺจทสวิธา, โลภฏฺฐารสธา ตหิํ;
เสสา สปรราสีหิ, สมานา ทฺวาทสฏฺฐิตาฯ

๖๒๗. เอกาทสสมุฏฺฐาเน, ทิฏฺฐิโลภา ววตฺถิตา;
อวิชฺชา สตฺตสุ วุตฺตา, ปฏิโฆ ปน ปญฺจสุฯ

๖๒๘. มาโน จ วิจิกิจฺฉา จ, จตุฏฺฐาเนสุ อุทฺธโฏ;
ตีสุ ทฺวีสุ จ ถีนนฺติ, อเฏฺฐเต **สวิภตฺติกา**ฯ

๖๒๙. อิสฺสามเจฺฉรกุกฺกุจฺจมิทฺธโลกวินาสกา;
ฉาวิภตฺติกธมฺมาติ, อสมฺภินฺนา จตุทฺทสฯ

๖๓๐. รูปราคารูปราค-กามาสวภวาสวา;
โหนฺติ ทิฏฺฐิวิยุเตฺตสุ, ปุเพฺพ วุตฺตนยา ปนฯ

๖๓๑. อิติ สาวชฺชสเงฺขปํ, ญตฺวา ปุน วิจกฺขโณ;
โพธิปกฺขิยธมฺมานํ, สงฺคหมฺปิ วิภาวเยฯ

๖๓๒. เยสุ สญฺญาจิตฺตทิฏฺฐิ-วิปลฺลาสา ยถากฺกมํ;
สุภํ สุขํ นิจฺจมตฺตา, อิติ ทฺวาทสธา ฐิตาฯ

๖๓๓. ตตฺถ กาเย เวทนาสุ, จิเตฺต ธเมฺมสุ จกฺกมา;
อสุภํ ทุกฺขมนิจฺจมนตฺตาติ อุปฏฺฐิตาฯ

๖๓๔. ยถาวุตฺตวิปลฺลาสปหานาย ยถารหํ;
ภินฺนา วิสยกิจฺจานํ, วเสน ปน สมฺภวาฯ

๖๓๕. จตฺตาโร **สติปฏฺฐานา,** กายานุปสฺสนาทโย;
อิติ วุตฺตา ปเนกาว, สมฺมาสติ มเหสินาฯ

๖๓๖. อุปฺปนฺนานุปฺปนฺนปาปปหานานุปฺปนฺนาย จ;
อนุปฺปนฺนุปฺปเนฺนหิ วา, นิพฺพตฺติ อภิวุทฺธิยาฯ

๖๓๗. ปทหนฺตสฺส วายาโม, กิจฺจาโภควิภาคโต;
สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร, อิติ วุตฺตา มเหสินาฯ

๖๓๘. ฉโนฺท จ วีริยํ จิตฺตํ, วีมํสาติ จ ตาทินา;
จตฺตาโร **อิทฺธิปาทา**ติ, วิภตฺตา จตฺราธิปาฯ

๖๓๙. สทฺธินฺทฺริยญฺจ วีริยํ, สติ เจว สมาธิ จ;
ปญฺญินฺทฺริยญฺจ ปเญฺจว, โพธิปกฺขิยสงฺคเหฯ

๖๔๐. **อินฺทฺริยานิ**นฺทฺริยเฏฺฐน, พลเฏฺฐน **พลานิ** จ;
อิติ ภินฺนา วิภตฺตา จ, ทฺวิธาปิ มเหสินาฯ

๖๔๑. สตี จ ธมฺมวิจโย, ตถา วีริยปีติโย;
ปสฺสทฺธิ จ สมาธิ จ, อุเปกฺขาติ จ ตาทินาฯ

๖๔๒. เทสิตา **สตฺต โพชฺฌงฺคา,** พุชฺฌนฺตสฺส สภาวโต;
กายจิตฺตวสา ภินฺนํ, กตฺวา ปสฺสทฺธิเมกกํฯ

๖๔๓. สมฺมาทิฏฺฐิ จ สงฺกโปฺป, วายาโม วิรติตฺตยํ;
สมฺมาสติ สมาธี จ, **มโคฺค** อฏฺฐงฺคิโก มโตฯ

๖๔๔. อิติ สเตฺตว สเงฺขปา, สตฺตตึส ปเภทโต;
เอกํ กตฺวาน ปสฺสทฺธึ, อสมฺภินฺนา จตุทฺทสฯ

๖๔๕. นวธา วีริยํ วุตฺตํ, ฉสุ ราสีสุ ปญฺจสุ;
อฏฺฐธา สติ เสสา ตุ, สมานปทราสิกาฯ

๖๔๖. ปญฺจเสฺวว ตุ ปญฺญา จ, สมาธิ จตุราสิโก;
สทฺธา ทฺวีสุ วิภตฺตาติ, ปเญฺจเต **สวิภตฺติกา**ฯ

๖๔๗. นวา **วิภตฺติกา** เสสา, ฉโนฺท จิตฺตมถาปรํ;
ปีติ ปสฺสทฺธิเปกฺขา จ, สงฺกโปฺป วิรติตฺตยํฯ

๖๔๘. อิติ วุตฺตนยา สเพฺพ, โพธิปกฺขิยสงฺคหา;
โลกุตฺตเรสุ สโมฺภนฺติ, สพฺพถาปิ ยถารหํฯ

๖๔๙. ปุพฺพภาเค ยถาโยคํ, โลกิเยสุ จ ลพฺภเร;
นิเพฺพทภาวนากาเล, ฉพฺพิสุทฺธิปวตฺติยํฯ

๖๕๐. อิติ มิสฺสกสาวชฺชา, โพธิปกฺขิยสงฺคหา;
เยวาปนกราสิมฺหิ, ยถาสมฺภวโต ฐิตาฯ

๖๕๑. กมฺมปถา ตุ สโมฺภนฺติ, ปุญฺญาปุเญฺญสุ สพฺพถา;
อปถา จ สุจริตา, ตถา ทุจฺจริตาปิ จฯ

๖๕๒. ตตฺถ กมฺมปถฏฺฐาเน, อนภิชฺฌาทโย ปน;
อุปจาเรน วุจฺจนฺติ, วิปาเกสุ กฺริเยสุ วาติฯ

อิติ เจตสิกวิภาเค ทิฏฺฐิสงฺคหกถา นิฏฺฐิตาฯ

สตฺตรสโม ปริเจฺฉโทฯ

นิฏฺฐิโต จ สพฺพถาปิ เจตสิกวิภาโคฯ

อฎฺฐารสโม ปริจฺเฉโท

๓. รูปวิภาโค

๑๘. สรูปกถา

๖๕๓. เตปญฺญาส ปนิเจฺจวํ, นามธมฺมา ปกาสิตา;
อฏฺฐวีสวิธํ ทานิ, รูปํ นาม กถียติฯ

๖๕๔. ปถวาโป จ เตโช จ, วาโย เจติ จตุพฺพิโธ;
จกฺขุโสตฆานชิวฺหา, กาโยติ ปน ปญฺจ จฯ

๖๕๕. รูปสทฺทคนฺธรสา, จตฺตาโร จ อถาปรํ;
อิตฺถิปุมฺภาวยุคฬํ, ชีวิตํ หทยมฺปิ จฯ

๖๕๖. กายวิญฺญตฺติ เจวาถ, วจีวิญฺญตฺติ จ ทฺวยํ;
อากาสธาตุ รูปสฺส, ลหุตา มุทุตา ตสฺสฯ

๖๕๗. กมฺมญฺญตา อุปจโย, สนฺตติ ชรตา ปน;
อนิจฺจตา จ กพฬีการาหาโรติ สพฺพถาฯ

๖๕๘. อฏฺฐวีสวิธํ โหติ, รูปเมตํ สรูปโต;
ตสฺส ลกฺขณเภเทน, สภาวญฺจ วิภาวเยฯ

๖๕๙. สนฺธารณํ ตุ **ปถวีธาตุ** กกฺขฬลกฺขณา;
อาพนฺธน**มาโปธาตุ,** อาปคฺฆรณลกฺขณาฯ

๖๖๐. ปริปาจนตา **เตโชธาตุ** อุณฺหตฺตลกฺขณา;
สมุทีรณตา **วาโยธาตุ** วิตฺถมฺภลกฺขณาฯ

๖๖๑. สพฺพตฺถาวินิภุตฺตาปิ, อสมฺมิสฺสกลกฺขณา;
ตํตํภาวสมุสฺสนฺนสมฺภาเรสฺปลกฺขิตาฯ

๖๖๒. อญฺญมญฺญนุปตฺถทฺธา, เสสรูปสฺส นิสฺสยา;
จตุเธวํ กลาเปสุ, มหาภูตา ปวตฺตเรฯ

๖๖๓. **จกฺขุ** สมฺภารจกฺขุมฺหิ, สตฺตกฺขิปฏโลจิเต;
กณฺหมณฺฑลมชฺฌมฺหิ, ปสาโทติ ปวุจฺจติฯ

๖๖๔. เยน จกฺขุปสาเทน, รูปานิ อนุปสฺสติ;
ปริตฺตํ สุขุมเญฺจตํ, อูกาสิรสมูปมํฯ

๖๖๕. **โสตํ** โสตพิลสฺสนฺโต,
ตมฺพโลมาจิเต ตถา;
องฺคุลิเวธนากาเร,
ปสาโทติ ปกาสิโตฯ

๖๖๖อโนฺต อชปทฎฺฐาเน, **ฆานํ** ฆานพิเล ฐิตํ;
ชิวฺหา ชิวฺหาย มชฺฌมฺหิ, อุปฺปลาการสนฺนิเภฯ

๖๖๗ฺปิเจฺจวํ ปน จตฺตาโร, ตํตํเทสววตฺถิตา;
กายปฺปสาโทปาทิเนฺน, สพฺพเกติ ยถากฺกมํฯ

๖๖๘รูปาทฺยาภิฆาตารหภูตานํ วา ยถารหํ;
ทฎฺฐุกามนิทานาทิกมฺมภูตานเมว วาฯ

๖๖๙ปฺสาทลกฺขณา ภูตรูปานํ ภูตนิสฺสิตา;
กปฺปาสปฎลเสฺนหสนฺนิภาติ จ วณฺณิตาฯ

๖๗๐ปฺญฺจาปิ ชีวิตารกฺขา, รูปาทิปริวาริตา;
ธีตราว กุมาราว, กลาปนฺตรวุตฺติโนฯ

๖๗๑**รูปํ** นิภาโส ภูตานํ, **สโทฺท** นิโคฺฆสนํ ตถา;
คโนฺธ จ คนฺธนํ ตตฺถ, **รโส** จ รสนียตาฯ

๖๗๒ภูตตฺตยญฺจ **โผฎฺฐพฺพํ,** อาโปธาตุวิวชฺชิตํ;
สโทฺท อนิยโต ตตฺถ, ตทเญฺญ สหวุตฺติโนฯ

๖๗๓จกฺขาทิปฎิหนนลกฺขณา ตุ ยถากฺกมํ;
ปเญฺจว ปญฺจวิญฺญาณวีถิยา วิสยา มตาฯ

๖๗๔อิตฺถินฺทฺริยํ ปนิตฺถิตฺตํ, **อิตฺถิภาโว**ติ เทสิโต;
ปุริสตฺตํ ตถาภาโว, **ปุริสินฺทฺริย** นามโกฯ

๖๗๕ตํ ทฺวยํ ปนฺปาทิเนฺน, กาเย สพฺพตฺถ ลพฺภติ;
กลาปนฺตรภินฺนญฺจ, ภินฺนสนฺตานวตฺติ จฯ

๖๗๖รูปานํ กมฺมชาตานํ, อนุปาลนลกฺขณํ;
ชีวิตินฺทฺริยรูปนฺติ, อายุ นาม ปวุจฺจติฯ

๖๗๗มโนธาตุยา จ ตถา, มโนวิญฺญาณธาตุยา;
นิสฺสยลกฺขณํ **วตฺถุรูปํ** หทยนิสฺสิตํฯ

๖๗๘มเชฺฌ หทยโกสมฺหิ, อฑฺฒปฺปสตโลหิเต;
ภูตรูปมุปาทาย, จกฺขาทิ วิย วตฺตติฯ

๖๗๙**อากาสธาตุ** รูปานํ, ปริเจฺฉทกลกฺขณา;
ตํตํรูปกลาปานํ, ปริยโนฺตติ วุจฺจติฯ

๖๘๐จิตฺตํ สหชรูปานํ, กายสฺส คมนาทิสุ;
สนฺถมฺภนสนฺธารณจลนสฺส ตุ ปจฺจโยฯ

๖๘๑วาโยธาตุวิกาโรยํ , **กายวิญฺญตฺติ**นามโก;
วาโยธาตาธิกานํ ตุ, ภูตานมิติ เกจนาฯ

๖๘๒. ตถา จิตฺตสมุฏฺฐฺิโน, วจีโฆสปฺปวตฺติยํ;
อุปาทินฺนรูปกายฆฏฺฏนสฺส ตุ ปจฺจโยฯ

๖๘๓. ปถวีธาตุวิกาโรยํ, **วจีวิญฺญตฺติ**นามโก;
ปถวีธาตาธิกานํ ตุ, ภูตานมิติ เกจนาฯ

๖๘๔. ทฺวปิ กายวจีกมฺมทฺวารภูตา ยถากฺกมํ;
เต ปน ฆฏฺฏนาเหตุ-วิการาการลกฺขณาฯ

๖๘๕. วิญฺญาเปตีติ กาเยน, วาจาย จ วิจินฺติตํ;
สยญฺจ วิญฺญายตีติ, วิญฺญตฺตีติ ปกิตฺติตาฯ

๖๘๖. **ลหุตา** ปน รูปานํ, อทนฺธาการลกฺขณา;
มุทุตาปิ จ รูปานํ, มทฺทวาการลกฺขณาฯ

๖๘๗. **กมฺมญฺญตา** จ รูปานํ, โยคฺคตาการลกฺขณา;
คารวถทฺธตา โยคฺคปฏิปกฺขา ยถากฺกมํฯ

๖๘๘. สปฺปายมุตุมาหารํ, ลภิตฺวา จิตฺตสมฺปทํ;
ลหู มุทุ จ กมฺมญฺญํ, ยทา รูปํ ปวตฺตติฯ

๖๘๙. ตถาปวตฺตรูปสฺส, ปวตฺตาการเภทิตํ;
ลหุตาทิตฺตยเมฺปตํ, สหวุตฺติ ตทา ภเวฯ

๖๙๐. สปฺปายํ ปฏิเวธาย, ปฏิปตฺตุปการิตา;
สาการา รูปสมฺปตฺติ, ปญฺญตฺตาว มเหสินาฯ

๖๙๑. รูปโสฺส**ปจฺโย** นาม, รูปสฺสาจยลกฺขโณ;
ปวตฺติลกฺขณา **รูปสนฺตตี**ติ ปกาสิตาฯ

๖๙๒. รูปมาจยรูเปน, ชายติจฺจุปรูปริ;
เปกฺขโตปจยาการา, ชาติ คยฺหติ โยคิโนฯ

๖๙๓. อนุปฺปพนฺธากาเรน, ชายตีติ สเปกฺขโต;
ตทายํ สนฺตตาการา, ชาติ คยฺหติ ตสฺส ตุฯ

๖๙๔. เอวมาโภคเภเทน , ชาติรูปํ ทฺวิธา กตํ;
อตฺตูปลทฺธิภาเวน, ชายนฺตํ วาถ เกวลํฯ

๖๙๕. รูปํ วิวิโตฺตกาสสฺส, ปูรกเฏฺฐน จียติ;
อภาวา ปุนภาวาย, ปวตฺตํ สนฺตตีติ จฯ

๖๙๖. เอวมาการเภทาว, สพฺพาการวรากโร;
ชาติรูปํ ทฺวิธากาสิ, ชาติรูปวิโรจโนฯ

๖๙๗. ชรตา นวตาหายา, รูปานํ ปากลกฺขณา;
อนิจฺจตนฺติ มปฺปตฺติ, ปริภิชฺชนลกฺขณาฯ

๖๙๘. อิติ ลกฺขณรูปํ ตุ, ติวิธํ ภินฺนกาลิกํ;
สภาวรูปธเมฺมสุ, ตํตํกาโลปลกฺขิตํฯ

๖๙๙. เยน ลกฺขียติ รูปํ, ภินฺนาการํ ขเณ ขเณ;
วิปสฺสนานยตฺถาย, ตมิจฺจาห ตถาคโตฯ

๗๐๐. กพฬีกาโร อาหาโร,
ยาเปตโพฺพชลกฺขโณ;
อาหาโร เสนฺทฺริยชาโต,
รูปกายานุปาลโกฯ

๗๐๑. อิเจฺจวํ สปริเจฺฉทา, สวิการา สลกฺขณา;
อกิจฺจปฏิเวธาย, ทยาปเนฺนน ตาทินาฯ

๗๐๒. ตตฺถ ตตฺถ ยถาโยคํ, เทสิตาติ ปกาสิตา;
รูปธมฺมา สรูเปน, อฏฺฐวีสติ สพฺพถาฯ

๗๐๓. กตฺวาน ชาติเมกํ ตุ, ตโตฺถปจยสนฺตตึ;
สตฺตวีสติ รูปานิ, ภวนฺตีติ วินิทฺทิเสฯ

๗๐๔. ฏตตฺตยํ ตุ โผฏฺฐพฺพํ, กตฺวา ฉพฺพีสธาปิ จ;
อุภยํ ชาติโผฏฺฐพฺพํ, คเหตฺวา ปญฺจวีสติฯ

๗๐๕. รูปธมฺมานมิเจฺจวํ , วิภาเวยฺย วิสารโท;
สรูปํ นามสเงฺขปํ, สภาวญฺจ สลกฺขณนฺติฯ

อิติ รูปวิภาเค สรูปกถา นิฏฺฐิตาฯ

อฏฺฐารสโม ปริเจฺฉโทฯ

เอกูนวีสติโม ปริเจฺฉโท

๑๙. ปเภทกถา

๗๐๖. อฏฺฐวีสวิธเมฺปตํ, รูปํ ทานิ ยถารหํ;
ภูตรูปาทิเภเทหิ, วิภเชยฺย วิจกฺขโณฯ

๗๐๗. ปถวาทิกมิทนฺติ, ภูตรูปํ จตุพฺพิธํ;
อุปาทารูปมญฺญํ ตุ, จตุวีสติวิธํ ภเวฯ

๗๐๘. ปญฺจวิธมฺปิ จกฺขาทิรูปมชฺฌตฺติกํ มตํ;
เตวีสติวิธํ เสสํ, พาหิรนฺติ ปวุจฺจติฯ

๗๐๙. รูปสทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพา สตฺต ปญฺจธา;
ปญฺจปฺปสาทวิสยา, ปญฺจารมฺมณนามกาฯ

๗๑๐. เอกวีสติวิธํ เสสํ, ธมฺมารมฺมณสงฺคหํ;
มโนวิญฺญาณวิเญฺญยฺยํ, มโนทฺวารสฺส โคจรํฯ

๗๑๑. ปสาทา วิสยา เจว, ปญฺจกา เทฺวปิ สมฺภวา;
ทฺวาทสาปิ สรูเปน, ทสายตนธาตุโยฯ

๗๑๒. เภทํ ปน สพฺพมฺปิ, รูปํ สปฺปฏิฆํ มตํ;
ตเทโวฬาริกํ นาม, สนฺติเกติ ปวุจฺจติฯ

๗๑๓. เสสมปฺปฏิฆํ นาม, ธมฺมายตนธาตุ จ;
สุขุมเญฺจว รูปญฺจ, รูปํ โสฬสธา ฐิตํฯ

๗๑๔. สพฺพิธา วตฺถุรูปํ ตุ, ปสาทหทยมฺปิ จ;
อวตฺถุรูปํ เสสํ ตุ, ทฺวาวีสติวิธํ ภเวฯ

๗๑๕. ปสาทา เจว วิญฺญตฺติ, ทฺวารรูปํ ตุ สตฺตธา;
เสสํ อทฺวารรูปํ ตุ, เอกวีสวิธมฺปิ จฯ

๗๑๖. ปสาทา ภาวยุคฬํ, ชีวิตเญฺจติ อฏฺฐธา;
อินฺทฺริยรูปมญฺญํ ตุ, วีสธานินฺทฺริยํ สิยาฯ

๗๑๗. วเณฺณ คโนฺธ รโส โอชา, ภูตรูปนฺติ อฏฺฐธา;
อวินิโพฺภคมิตรํ, วินิโพฺภคํ ตุ วีสธาฯ

๗๑๘. อวินิโพฺภครูปานิ, สทฺทวตฺถินฺทฺริยานิ จ;
นิปฺผนฺนํ อฏฺฐารสธา, รูปรูปนฺติ เวทิตํฯ

๗๑๙. ปริเจฺฉโท ปนากาโส, วิญฺญตฺติลหุตาทโย;
วิการา ลกฺขณา เจว, รูปสฺสุปจยาทโยฯ

๗๒๐. ทสธาปิ อนิปฺผนฺนํ, นเตฺถตํ ปรมตฺถโต;
รูปเสฺสตนฺติ กตฺวาน, รูปมิเจฺจว วุจฺจติฯ

๗๒๑. รูปายตนเมเวกํ, สนิทสฺสนมีริตํ;
อนิทสฺสนมญฺญํ ตุ, สตฺตวีสติวิธมฺปิ จฯ

๗๒๒. กมฺมชํ ปนุปาทินฺนํ, อนุปาทินฺนกาปรํ;
ติวิธํ จิตฺตชเญฺจว, อุตฺชาหารชนฺติ จฯ

๗๒๓. จกฺขุสมฺผสฺสวตฺถูติ, จกฺขุธาตุ ปกิตฺติตา;
น วตฺถุ ตสฺส เสสํ ตุ, สตฺตวีสติวิธํ ภเวฯ

๗๒๔. โสตสมฺผสฺสวตฺถาทิ-วสา จ ทุวิธา ตถา;
ติวิธา จ วิภาเวยฺย, ยถาสมฺภวโต กถํฯ

๗๒๕. สนิทสฺสนรูปญฺจ, วโณฺณ สปฺปฏิฆมฺปิ จ;
อนิทสฺสนมญฺญํ ตุ, ถูลํ สปฺปฏิฆํ ภเวฯ

๗๒๖. อนิทสฺสนรูปญฺจ, เสสมปฺปฏิฆมฺปิ จ;
โสฬสาติ จ สพฺพมฺปิ, รูปํ ติวิธมุทฺทิเสฯ

๗๒๗. อปฺปตฺตคาหกํ นาม, จกฺขุโสตทฺวยํ ปน;
สมฺปตฺตคาหกํ นาม, ฆานาทิตฺตยมีริตํฯ

๗๒๘. อคาหกมโต เสสํ, เตวีสติวิธํ ภเว;
กิญฺจิ สารมฺมณํ นาม, น คยฺหตีติ สพฺพถาฯ

๗๒๙. อุปาทา อชฺฌตฺติกํ รูปํ, อุปาทา พาหิรํ ตถา;
โนปาทา พาหิรเญฺจติ, เอวมฺปิ ติวิธํ ภเวฯ

๗๓๐. อชฺฌตฺติกมุปาทินฺนํ, พาหิรญฺจ ตถาปรํ;
อนุปาทินฺนกเญฺจติ, เอวมาทิวสาปิ จฯ

๗๓๑. ทิฏฺฐํ รูปํ สุตํ สโทฺท, คนฺธาทิ ติวิธํ มุตํ;
วิญฺญาตมญฺญวิเญฺญยฺยํ, มนสาติ จตุพฺพิธํฯ

๗๓๒. รูปรูปํ ปริเจฺฉโท, วิกาโร ลกฺขณํ กมา;
อฎฺฐารเสกกํ ปญฺจ, จตุกฺกนฺติ จ ตํ ตถาฯ

๗๓๓. ทฺวารญฺจ โหติ วตฺถุ จ, น วตฺถุ ทฺวารเมว ตุ;
น ทฺวารํ วตฺถุเมวาถ, โนภยนฺติ จ นิทฺทิเสฯ

๗๓๔. อุปาทา อนุปาทินฺนํ, อนุปาทินฺนกํ ตถา;
โนปาทา ทุวิธเญฺจติ, จตุเทฺธวมฺปิ เทสิตํฯ

๗๓๕. สปฺปฏิฆมุปาทา จ, รูปมปฺปฏิฆํ ตถา;
โนปาทา ทุวิธเญฺจติ, จตุทฺธา เอวมาทิโตฯ

๗๓๖ เอกาทเสกชรูปํ, หทยินฺทฺริยนวกํ;
กมฺมชํ จิตฺตชเญฺจว, ตถา วิญฺญตฺติกํ ทฺวยํฯ

๗๓๗ สโทฺท จิโตฺตตุโช ตสฺมา, รูปเมกํ ทฺวิชํ มตํ;
จิโตฺตตาหารสมฺภูตํ, ลหุตาทิตฺตยํ ติชํฯ

๗๓๘ นวากาสาวินิโพฺภคา, กมฺมาทิจตุสมฺภวา;
อถ ลกฺขณรูปนฺติ, รูปเมวํ ตุ ปญฺจธาฯ

๗๓๙ นวากาสาวินิโพฺภคา, นว วตฺถินฺทฺริยานิ จ;
อฎฺฐารสวิธํ รูปํ, กมฺมชํ โหติ ปิณฺฑิตํฯ

๗๔๐ สทฺทากาสาวินิโพฺภคา, วิญฺญตฺติลหุตาทโย;
ปญฺจทสวิธํ รูปํ, จิตฺตสมฺภวมุทฺทิเสฯ

๗๔๑ สทฺทากาสาวินิโพฺภคา , ลหุตาทิตฺตยนฺติ จ;
อุตุสมฺภวมีเรนฺติ, รูปํ เตรสธา ฐิตํฯ

๗๔๒ ปริเจฺฉทาวินิโพฺภคา, ลหุตาทิตฺตยมฺปิ จ;
เอวมาหารชํ นาม, รูปํ ทฺวาทสธา ฐิตํฯ

๗๔๓ ชาติ ชรา จ มรณํ, น กุโตจิปิ ชายติ;
เอวมฺปิ ปญฺจธา โหติ, รูปชาติวิภาคโตฯ

๗๔๔ ปญฺจวีสติวิธํ กมฺมํ, กามรูปววตฺถิตํ;
ชเนติ กมฺมชํ รูปํ, กามรูปภวทฺวเยฯ

๗๔๕ ปญฺจวิญฺญาณมารุปฺป-วิปากา สพฺพสนฺธิโย;
จุติ ขีณาสวเสฺสติ, โสฬเสเต วิวชฺชเยฯ

๗๔๖ ปญฺจสตฺตติ เสสานิ, จิตฺตานิมานิ สมฺภวา;
ชเนนฺติ จิตฺตชํ รูปํ, ปญฺจโวการภูมิยํฯ

๗๔๗ ชเนติ อุตุชํ รูปํ, เตโชธาตุ ภวทฺวเย;
กามภูมิยโมชา ตุ, ชเนตาหารชํ ตถาฯ

๗๔๘ กมฺมํ ชเนติ รูปานิ, อตีตชานิ ขเณ ขเณ;
จิตฺตมุปฺปาทกาลมฺหิ, อุปฺปาทานนฺตรํ ปรํฯ

๗๔๙ อุตุสมฺภวมีเรนฺติ, รูปํ เตรสธา ฐิตํ;
ปริเจฺฉทาวินิโพฺภคา, ลหุตาทิตฺตยมฺปิ จฯ

๗๕๐ สนฺธิยมฺปิ กมฺมชํ ตุ, ปวเตฺตปิ จ สมฺภวา;
ชเนติ รูปํ เสสานิ, ปวเตฺต, น ตุ สนฺธิยํฯ

๗๕๑ อินฺทฺริยพทฺธสนฺตาเน, กมฺมาทิ ติวิธมฺปิ จ;
ชเนติ รูปํ มตเก, พาหิเร ตุ ยถารหํฯ

๗๕๒. อิติ กมฺมาทโย รูปํ, ชเนนฺติ จ ยถาสกํ;
เสสานมฺปิ จ รูปานํ, ปจฺจยา โหนฺติ สมฺภวาฯ

๗๕๓. อิติ รูปวิภาคญฺจ, ชาติเภทญฺจ สมฺภวา;
ชนกาทิปฺปเภทญฺจ, รูปานํ ตตฺถ ทีปเยติฯ

อิติ รูปวิภาเค ปเภทกถา นิฏฺฐิตาฯ

เอกูนวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

วีสติโม ปริเจฺฉโท

๒๐. กลาปกถา

๗๕๔. อิติ วุตฺตปฺปกาเรน, สพฺพํ รูปมฺปิ ปิณฺฑิตํ;
สหวุตฺตินิยาเมน, เอกวีสวิธํ กถํฯ

๗๕๕. สมฺมํ จิโตฺตตุกาหารสมุฎฺฐานา ยถากฺกมํ;
นว ฉ จตุโร เทฺว จ, **กลาปา เอกวีสติ**ฯ

๗๕๖. ชีวิตญฺจาวินิโพฺภค-รูปานิ จ ยถากฺกมํ;
จกฺขาทิเกหิ โยเชตฺวา, ทสกา อฎฺฐ ทีปิตาฯ

๗๕๗. จกฺขุโสตฆานชิวฺหาทสกา จ จตุพฺพิธา;
กายิตฺถิปุมฺภาววตฺถุทสกา จ ตถาปเรฯ

๗๕๘. ชีวิเตนาวินิโพฺภครูปานิ นวกนฺติ จ;
นเวเต กมฺมชา นาม, กลาปา สมุทีริตาฯ

๗๕๙. อวินิโพฺภครูปานิ, สุทฺธฎฺฐกมถาปรํ;
กายวิญฺญตฺตินวกํ, กายวิญฺญตฺติยา สหฯ

๗๖๐. วจีวิญฺญตฺติทสกํ, สเทฺทน สหวุตฺติโต;
ลหุตาเทกาทสกํ, ติณฺณนฺนํ สห สมฺภวาฯ

๗๖๑. กายวิญฺญตฺติลหุตาทีหิ ทฺวาทสกํ ภเว;
วจีวิญฺญตฺติลหุตาทีหิ เตรสกํ ตถาฯ

๗๖๒. อิติ จิตฺตสมุฎฺฐานา, กลาปา **ฉ** ปกาสิตา;
รูปาการวิการมฺปิ, สงฺคเหตฺวา ยถารหํฯ

๗๖๓. สุทฺธฎฺฐกํ ตุ ปฐมํ, สเทฺทน นวกํ ภเว;
ลหุตาเทกาทสกํ, ลหุตาทีหิ ตีหิปิฯ

๗๖๔. สเทฺทน ลหุตาทีหิ, ตถา ทฺวาทสกนฺติ จ;
กลาปา อุตุสมฺภูตา, **จตุธาว** ปกิตฺติตาฯ

๗๖๕. สุทฺธฎฺฐกญฺจ ปฐมํ, อาหารชมถาปรํ;
ลหุตาเทกาทสกํ, อิติ **เทฺว** โอชชา มตาฯ

๗๖๖. กลาปานํ ปริเจฺฉทลกฺขณตฺตา วิจกฺขณา;
น กลาปงฺคมิจฺจาหุ, อากาสํ ลกฺขณานิ จฯ

๗๖๗. ตตฺถ เจกูนนวุติ, เตสฎฺฐิ จ ยถากฺกมํ;
ตาลีเสกูนวีสา จ, กลาปงฺคานิ ตานิ จฯ

๗๖๘. ลกฺขณากาสรูปานิ, กลาเปสุ ตหิํ ตหิํ;
ปญฺจ ปเณฺจติ รูปานิ, ติสตํ โสฬสาธิกํฯ

๗๖๙. อคหีตคฺคหเณน, อฏฺฐวีสวิธานิปิ;
รูปโกฏฺฐาสนาเมน, ปญฺจวีสติ ภาวเยฯ

๗๗๐. อุตุตฺตยํ ตุ โผฏฺฐพฺพํ, กตฺวาปจยสนฺตติํ;
ชาติเมกญฺจ กตฺวา วา, วินาถ หทยํ ตหิํฯ

๗๗๑. **ธมฺมสงฺคณิยํ** เหตํ, รูปกเณฺฑ สรูปโต;
วตฺถุรูปํ น นิทฺทิฏฺฐํ, **ปฏฺฐาเน** เทสิตํ ตุ ตํฯ

๗๗๒. เทฺว สทฺทนวกา เจว,
ตโย สุทฺธฏฺฐกาปิ จ;
เทฺว เทฺว จิโตฺตตุสมุฏฺฐา,
เอโก อาหารโชติ จฯ

๗๗๓. เตสมุฏฺฐานิกา ปญฺจ, กมฺมชานิ นเวติ จ;
รูปรูปวเสเนเต, กลาปา จุทฺทเสริตาฯ

๗๗๔. ทสเกสฺวว สงฺคยฺห, ชีวิตนวกํ ตหิํ;
ภาวทฺทสกเมกํ วา, กตฺวา วตฺถุํ วินา ตถาฯ

๗๗๕. สทฺทา จิโตฺตตุชา เทฺวว, เตสมุฏฺฐานิกา ตโย;
สุทฺธฏฺฐกา จ สเตฺตว, กมฺมชา ทสกานิ จฯ

๗๗๖. อนุนวูติวิธํ ตตฺถ, รูปํ ภาสนฺติ ปณฺฑิตา;
อคหีตคฺคหเณน, อฏฺฐารสวิธํ ภเวฯ

๗๗๗. เตสเมว กลาปานํ, สตฺตกจฺฉกฺกปญฺจกา;
จตุกฺกา จ ติกทฺวิกา, เอกกา จ ยถารหํฯ

๗๗๘. เทฺว สตฺต นว ฉ ตโย, ตโยปิ จ ยถากฺกมํ;
จตฺตาโรติ จตฺตฺติํส, สหวุตฺติกราสโยฯ

๗๗๙. จกฺขุโสตฆานชิวฺหา-กายวตฺถุวสา สิยุํ;
อิตฺถิปุมฺภาวทสกสหิตา **สตฺตกา ทฺวิธา**ฯ

๗๘๐. จกฺขุโสตฆานหีนา, ปเจฺจกํ เทฺว สภาวกา;
อภาวโต ภาวหีโน, อิตฺถํ **ฉกฺกาปิ สตฺตธา**ฯ

๗๘๑. จกฺขุโสตวิหีนา จ,
จกฺขุฆานวิหีนกา;
โสตฆานวิหีนา จ,
สภาวา เทฺว ตโย ตโยฯ

๗๘๒. จกฺขาเทเกกโต หีนา,

ติวิธาปิ อภาวโต;
อิเจฺจวํ **ปญฺจกา** นาม,
นวกา ราสโย สิยุํฯ

๗๘๓. จกฺขาทิตฺตยหีนาว, เอกโต เทฺว สภาวกา;
จกฺขาทิตฺตยโต ทฺวีหิ, ตโย หีนา อภาวกาฯ

๗๘๔. รูปโลเก จกฺขุโสต-วตฺถุชีวิตนวกา;
จตฺตาโรว กลาปาติ, **จตุกฺกา ฉ** ยถารหํฯ

๗๘๕. ชิวฺหากายวตฺถุวสา ,
อภาโว เทฺว สภาวกา;
กายภาววตฺถุวสา,
อิติ โหนฺติ **ตโย ติกา**ฯ

๗๘๖. กายวตฺถุวเสเนโก, เทฺว จ จิโตฺตตุสมฺภวา;
สทฺทนวกฎฺฐกาติ, **ทุกา** จ **ติวิธา** สิยุํฯ

๗๘๗. ชีวิตนวกเญฺจกํ, เตสมุฏฺฐานิกานิ จ;
สุทฺธฎฺฐกานิ ตีณีติ, **จตฺตาโร เอกกา** สิยุํฯ

๗๘๘. **อตฺตตึส** ปนิเจฺจเต, สนฺธิยญฺจ ปวตฺติยํ;
รูปรูปกลาปานํ, ราสโย โหนฺติ สมฺภวาฯ

๗๘๙. สตฺตติ สฎฺฐิมิเจฺจวมาทินา จ ยถารหํ;
กลาปราสิรูปานิ, ตตฺถ ตตฺถ วิภาวเยฯ

๗๙๐. โสฬส ปญฺจทเสติอาทิเภทวสาปิ จ;
อคหีตคฺคหเณน, ตตฺถ ตตฺถ วินิทฺทิเสฯ

๗๙๑. จตุจตฺตาลีสสตํ, กลาปา โหนฺติ ปิณฺฑิตา;
ฉพฺพีส ตตฺถ รูปานิ, สหสฺสญฺจ จตุสฺสตํฯ

๗๙๒. นิจฺจาปายจตุเกฺก จ, กาเม สุคติสตฺตเก;
รูเป จ ปญฺจทสเก, อสญฺญาปายภูมิยํฯ

๗๙๓. จตุโกฏฺฐาสิเกเสฺวว, สตฺตวีสวิเธสุปิ;
ชาติฎฺฐาเนสุ สตฺตานํ, สนฺธิยญฺจ ปวตฺติยํฯ

๗๙๔. อินฺทฺริยพทฺธสนฺตาเน, ตถานินฺทฺริยกมฺหิ จ;
พหิสงฺขารสนฺตาเน, มตกาเย จ สมฺภวาฯ

๗๙๕. สพฺพภมานกลาปา จ, กลาปานญฺจ ราสโย;
ตตฺถ วิตฺถารสเงฺขปา, รูปานํ คณนาปิ จฯ

๗๙๖. เอตฺถ รูปา อวุตฺตา หิ, ยถาวุตฺตานุสารโต;
วิตฺถาเรตฺวาน วิเญฺญยฺยา, สพฺพถาปิ จ วิญฺญุนาติฯ

อิติ รูปวิภาเค กลาปกถา นิฏฺฐิตาฯ

วีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

เอกวีสติโม ปริเจฺฉโท

๒๑. อุปฺปตฺติกถา

๗๙๗. อฏฺฐวีสติ รูปานิ, กลาปา เจกวีสติ;
วุตฺตา เจตฺตาวตา เตสํ, อุปฺปาโท ทานิ นิยฺยเตฯ

๗๙๘. อณฺฑชา ชลาพุชา จ, สํเสทโชปปาติกา;
อิจฺจุปฺปตฺติปเภเทน, จตโสฺส โยนิโย มตาฯ

๗๙๙. สมฺมวเชฺชสุ เทเวสุ,
เปเต นิชฺฌามตณฺหิเก;
นิรเยสุ จ สโมฺภติ,
โยเนกาโวปปาติกาฯ

๘๐๐. ภุมฺมเทเว มนุเสฺสสุ,
ติรจฺฉานาสุเร ตถา;
เปเตสุ จาวเสเสสุ,
จตโสฺสปิ จ โยนิโยฯ

๘๐๑. ตตฺถณฺฑชา ชลาพุชา, คพฺภเสยฺยสมุคฺคโม;
สํเสทโชปปาติกา, โอปปาติกนามกาฯ

๘๐๒. ตตฺถ สมฺปุณฺณายตโน, คพฺภเสยฺยสมุคฺคโม;
อภาโว เทฺว สภาวา จ, อิตฺถิปุมฺภาวมิสฺสิตาฯ

๘๐๓. ปริปุณฺณาปริปุโณฺณ, โอปปาติกนามโก;
อภาโว เทฺว สภาวา จ, จตฺราปายภูมิยํฯ

๘๐๔. สมฺปุณฺณายตโนเวโส ,
กาเม สุคติยํ ปน;
อาทิกเปฺป อภาโว จ,
เทฺว สภาวา ตโต ปรํฯ

๘๐๕. อปริปุณฺณายตโน, อภาโว จ มหคฺคเต;
อิเจฺจวํ ทสธา โหนฺติ, สพฺพา สนฺธิสมุคฺคมาฯ

๘๐๖. ตเตฺถว ทสธา ภิเนฺน, อตฺตภาวสมุคฺคเม;
สนฺธิยญฺจ ปวเตฺต จ, รูปุปฺปตฺตึ วิภาวเยฯ

๘๐๗. ตตฺถาภาวกสตฺตานํ, คพฺภเสยฺยสมุคฺคเม;
กายวตฺถุวสา เทฺวว, ทสกา โหนฺติ กมฺมชาฯ

๘๐๘. รูปสนฺตติสีสานิ, เทฺว จ รูปานิ วีสติ;
อคหีตคฺคหเณน, ตเตฺถกาทส นิทฺทิเสฯ

๘๐๙. อิโต ปรํ ปวตฺติมฺหิ, วฑฺฒมานสฺส ชนฺตุโน;
จกฺขุทสกาทโย จ, จตฺตาโร โหนฺติ สมฺภวาฯ

๘๑๐. อิจฺจาภาวกสตฺตานํ, ฉเฬวุตฺตมโกฏฺฐิยา;
เหฏฺฐิมโกฏฺฐิยา เทฺวว, คพฺภเสยฺยสมุคฺคเมฯ

๘๑๑. จกฺขุโสตฆานวสา, ตตฺถ ติเทฺวกหีนกา;
เอโก ตโย ตโย เจว, สิยุํติจตุปญฺจกาฯ

๘๑๒. โอปปาติกสงฺขาเต, อภาวกสมุคฺคเม;
ชิวฺหากายวตฺถุวสา, ตโย เหฏฺฐิมโกฏฺฐิยาฯ

๘๑๓. อุตฺตมโกฏฺฐิยา โหนฺติ, ฉเฬโวภินฺนมนฺตเร;
จตุกฺกปญฺจกา ตตฺถ, เทฺวกหีนา ตโย ตโยฯ

๘๑๔. ฉกฺกาทโย อภาวานํ,
อิเจฺจวํ ปญฺจสงฺคหา;
เอโก ตโย ตโย เจโก,
เอโกติ จ ยถากฺกมํฯ

๘๑๕. สภาวกานํ ทฺวินฺนมฺปิ, ทฺวิธา สตฺตกาทโย;
ภาวาทิกา ยถาวุตฺตา, นวธา นวธา สิยุํฯ

๘๑๖. สเตฺตวุตฺตมโต เหฏฺฐา, ติจตุกฺกา ตทนฺตเร;
จตุกฺกปญฺจกจฺฉกฺกา, ปญฺจฉกฺกาปิ จ ทฺวิธาฯ

๘๑๗. ติณฺณนฺนมฺปิ วเสเนว, สตฺตกจฺฉกฺกปญฺจกา;
จตุกฺกติกทุกฺกา จ, ฉ โกฏฺฐาสา ยถารหํฯ

๘๑๘. เทฺว สตฺต จ นว ปญฺจ, ตโย เจโก ยถากฺกมํ;
รูปสนฺตติสีสานํ, ราสโย สตฺตวีสติฯ

๘๑๙. กมฺมชาตา ยถาโยคํ, ปวตฺตนฺติ ขเณ ขเณ;
กามาวจรสตฺตานํ, ปฏิสนฺธิปวตฺติยํฯ

๘๒๐. ตตฺถ สนฺตติสีสานิ, รูปานิ จ ยถารหํ;
ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว, สพฺพตฺถาปิ วินิทฺทิเสฯ

๘๒๑. สีตุโณฺหตุสมญฺญาตา,
เตโชธาตุ ฐิติกฺขเณ;
ภูตา สนฺธิกฺขเณ รูปํ,
ชเนติ อุตุชฏฺฐกํฯ

๘๒๒. ปฏิสนฺธิมติกฺกมฺม, จิตฺตํ จิตฺตชมฏฺฐกํ;
ภวงฺคาทิมุปาทาย, ชเนตุปฺปตฺติยํ ปนฯ

๘๒๓. ภุตฺตาหาโร ฐิติปฺปโตฺต, มาตรา จ สยมฺปิ จ;

สรีรานุคโต หุตฺวา, ชเนตาหารชฏฺฐกํฯ

๘๒๔. อิติ สุทฺธฏฺฐกานิ จ, เตสมุฏฺฐานิกาปเร;
สทฺทวิญฺญตฺติลหุตา, สมฺภเว สมฺภวนฺติ จฯ

๘๒๕. อิตฺถํ จตุสมุฏฺฐานา, กลาปา กามภูมิยํ;
ยาวชีวํ ปวตฺตนฺติ, ทีปชาลาว สนฺตติฯ

๘๒๖. จกฺขุโสตวตฺถุวสา, ทสกา จ ตโย ปรํ;
ชีวิตนวกเญฺจว, รูปาวจรภูมิยํฯ

๘๒๗. โหนฺติ สนฺธิปวตฺตีสุ, จตฺตาโร กมฺมชา สหา;
ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว, ปวเตฺต อุตุจิตฺตชาฯ

๘๒๘. ชีวิตนวกเญฺจกํ, ปฏิสนฺธิปวตฺติยํ;
ปวเตฺต อุตุชเญฺจติ, เทฺวธาสญฺญีนมุทฺทิเสฯ

๘๒๙. อิจฺจุปฺปตฺติกมํ ญตฺวา, วิภาเวยฺย ตโต ปรํ;
กลาปานญฺจ รูปานํ, สมฺภวาสมฺภวมฺปิ จฯ

๘๓๐. อินฺทฺริยพทฺธสนฺตาเน, สเพฺพ สโมฺภนฺติ สมฺภวา;
กลาปา เจว รูปานิ, ตถา สนฺตติราสโยฯ

๘๓๑. พหิทฺธา มตกาเย จ, โนปลพฺภนฺติ กมฺมชา;
จิโตฺตชชา กลาปา จ, อุตุชา ลหุตาทโยฯ

๘๓๒. ตถา สุทฺธฏฺฐกสทฺท-นวกโฌจตุ สพฺพถา;
กลาปา ตตฺถ ลพฺภนฺติ, เทฺว จ รูปานิ อุทฺทิเสฯ

๘๓๓. เตสมุฏฺฐานิกา สเพฺพ, กลาปา นตฺถิ สนฺธิยํ;
อุปฺปาทกาเล สพฺพตฺถ, ชรตานิจฺจตาปิ จฯ

๘๓๔. กลาปา กมฺมชา สนฺติ, ชาติรูปญฺจ สนฺธิยํ;
รูปานิ จ กลาปา จ, สเพฺพปิ จ ปวตฺติยํฯ

๘๓๕. สนฺติ สพฺพานิ รูปานิ, กาเมสุ จตุสมฺภวา;
ชีวิตนวกํ หิตฺวา, กลาปา โหนฺติ วีสติฯ

๘๓๖. ทสเกเสฺวว คหิตํ, วิสุํ กาเม น ลพฺภติ;
ชีวิตนวกํ นาม, รูปโลเก วิสุํ สิยาฯ

๘๓๗. อาหารชกลาปา จ, ภาวา เทฺว จาทิกปฺปิเก;
อาทิกาเล น ลพฺภนฺติ, ปจฺฉา ลพฺภนฺติ เกจิปิฯ

๘๓๘. ฆานชิวฺหากายภาว-ทสกา รูปภูมิยํ;
อาหารชกลาปา จ, น ลพฺภเนฺตว สพฺพถาฯ

๘๓๙. กุขุโสตวตฺถุสทฺทา, กลาปา จิตฺตชาปิ จ;
อสญฺญิภูมิยํ ปุเพฺพ, วุตฺตาปิ จ น ลพฺภเรฯ

๘๔๐. กลาปา สตฺต รูปานิ, ปญฺจ รูเปสฺวสญฺญิสุ;
นเตฺถกาทส รูปานิ, กลาเปกูนวีสติฯ

๘๔๑. ตสฺมา เตวีส รูปานิ, กลาปา ปน จุทฺทส;
เตสมุฏฺฐานิกา สนฺติ, รูปาวจรภูมิยํฯ

๘๔๒. สตฺตรเสว รูปานิ, กลาปา เทฺว ทฺวิสมฺภวา;
อสญฺญีนํ ตุ สโมฺภนฺติ, นตฺถารูเปสุ กิญฺจิปิฯ

๘๔๓. อุปฺปตฺติกฺกมมิเจฺจวํ, สมฺภวาสมฺภวมฺปิ จ;
กลาปานญฺจ รูปานํ, ยถาโยคํ วิภาวเยติฯ

อิติ รูปวิภาเค อุปฺปตฺติกถา นิฏฺฐิตาฯ

เอกวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

ทฺวาวีสติโม ปริเจฺฉโท

๒๒. ปกิณฺณกกถา

๘๔๔. อิตฺถํ รูปานมุปฺปตฺตึ, ทีเปตฺวา ทานิ วุจฺจติ;
ปวตฺติโกสลฺลตฺถาย, ตเตฺถเวตํ ปกิณฺณกํฯ

๘๔๕. ทุวิธา สนฺธิโย ตตฺถ, มิสฺสามิสฺสวิภาคโต;
ติวิธาปิ เจกจตุ-ปญฺจโวการเภทโตฯ

๘๔๖. รูปมตฺตา อสญฺญีนํ, นามาภาวา อมิสฺสิตา;
นามมตฺตา อรูปีนํ, รูปาภาวาติ จ ทุวิธาฯ

๘๔๗. กามาวจริกา เจว, รูปาวจริกาติ จ;
ทุวิธา มิสฺสิตา เจติ, ภวนฺติ จ จตุพฺพิธาฯ

๘๔๘. เอกจฺจตุโวการา จ, อมิสฺสา ปญฺจ สนฺธิโย;
ฉพฺพีสติวิธา มิสฺสา, ปญฺจโวการสนฺธิโยฯ

๘๔๙. อิตฺถํ ภูมิปฺปเภเทน, เอกตึสวิธาปิ จ;
สนฺตติราสิเภเทน, สิยุํ ตึสวิธา กถํฯ

๘๕๐. รูปสนฺตติสีสานํ ,
ราสโย สตฺตวีสติ;
วุตฺตา กาเม วสา เตสํ,
สตฺตกา กามสนฺธิโยฯ

๘๕๑. เวทนาสญฺญาสงฺขาร-วิญฺญาณกฺขนฺธสงฺคหา;
สพฺพตฺถาปิ จตโสฺสว, นามสนฺตติโย สิยุํฯ

๘๕๒. อิจฺจุภินฺนํ วสา โหนฺติ, ตเตฺถกาทสกาทโย;
สนฺตติราสโย ปุเพฺพ, วิภตฺตา สตฺตกาทโยฯ

๘๕๓. เอกาทสกทสก-นวฏฺฐสตฺตกา สิยุํ;
ฉเกฺกน สทฺธิํ วิเญฺญยฺยา, ตสฺมา ตตฺถ ฉ สงฺคหาฯ

๘๕๔. อฏฺฐ สนฺตติโย โหนฺติ, รูปโลเกน มิสฺสิตา;
อฏฺฐโก ราสิ ตเตฺถโก, ตสฺมา สนฺตติ วุจฺจติฯ

๘๕๕. ชีวิตนวโก เตฺวโก, อสญฺญี ปฏิสนฺธิยํ;
อรูปีนํ จตโสฺสปิ, นามสนฺตติโย สิยุํฯ

๘๕๖. อิเจฺจกกจตุกฺกานํ, วเสน เทฺว อมิสฺสิตา;
อฏฺฐวีสญฺจ มิสฺสาติ, ตึเสว โหนฺติ สนฺธิโยฯ

๘๕๗. เอกุปฺปาทนิโรธา จ, อมิสฺสา ตตฺถ ราสโย;

มิสฺสิตานํ วิภาโคยํ, ยถาโยคํ กถียติฯ

๘๕๘. อุปฺปาทฏฺฐิติภงฺคานํ, วสา ตีณิ ขณานิปิ;
สมานาเนว นามานํ, เอกจิตฺตกฺขณํ มตํฯ

๘๕๙. ตุลฺยมุปฺปาทภงฺคานํ, รูปานมฺปิ ขณทฺวยํ;
เอกูนปญฺญาสมตฺตํ, ฐิติกฺขณมุทีริตํฯ

๘๖๐. นามรูปานมุปฺปาโท, ภโงฺคปิ หิ สโม มโต;
ทนฺธํ หิ วตฺติกํ รูปํ, นามํ ตุ ลหุวตฺติกํฯ

๘๖๑. ตถา หิ รูเป ติฏฺฐเนฺต, จิตฺตุปฺปาทา ตุ โสฬส;
อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตฺวา, ภิชฺชนฺติ จ ลหุํ ลหุํฯ

๘๖๒. ตสฺมา หิ เอกปญฺญาส-ขณรูปกฺขณํ ตถา;
สตฺตรสจิตฺตกฺขณํ, ติขณนฺติ จ วุจฺจติฯ

๘๖๓. จิตฺตกฺขณํ หิ ติณฺณนฺนํ, ตตฺถ วิญฺญตฺติกทฺวยํ;
ลกฺขณตฺตยรูปํ ตุ, สลกฺขณววตฺถิตํฯ

๘๖๔. ตสฺมา หิตฺวา ทฺวยเญฺจตํ, พาวีสติวิธมฺปิ จ;
รูปํ นาม จตุกฺกญฺจ, สลกฺขณนิยามิตํฯ

๘๖๕. เอกุปฺปาทนิโรธา จ, ตตฺถ ตุลฺยกฺขณา มตา;
อตุลฺยกฺขณธมฺมานํ, สิยา เภทํ ยถารหํฯ

๘๖๖. ปฏิสนฺธิกฺขเณ ชาตํ, ตสฺมา รูปํ ตโต ปรํ;
สตฺตรสมจิตฺตสฺส, ภเงฺคน สห ภิชฺชติฯ

๘๖๗. ตสฺส ฐิติกฺขเณ ชาตํ, รูปมฺปิ จ ตโต ปรํ;
อฏฺฐารสมจิตฺตสฺส, อุปฺปาเท ปน ภิชฺชติฯ

๘๖๘. ตสฺส ภงฺคกฺขเณ ชาตํ, รูปมฺปิ จ ตโต ปรํ;
อฏฺฐารสมจิตฺตสฺส, ฐิติกาเลสุ ภิชฺชติฯ

๘๖๙. ตถา ทุติยจิตฺตสฺส, อุปฺปาทมฺหิ สมุฏฺฐิตํ;
อฏฺฐารสมจิตฺตสฺส, ภเงฺคน สห ภิชฺชติฯ

๘๗๐. อิติ วุตฺตนิยาเมน, สชาติกฺขณโต ปรํ;
ฐตฺวา เอกูนปญฺญาส, ขณานิ ปุน ภิชฺชติฯ

๘๗๑. ตสฺมา เอกูนปญฺญาส, กลาปา สห วตฺตเร;
เอโก ชายติ เอโก จ, ภิชฺชตีติ จ สพฺพถาฯ

๘๗๒. เอกสนฺตติสมฺพนฺธา, กลาปา สห กมฺมชา;
ยถานุปุพฺพฌฏิตา, เอกปญฺญาส ลพฺภเรฯ

๘๗๓ สตฺตวีส ปนิเจฺจวํ, กาเม เทฺว รูปภูมิยํ;
รูปสนฺตติสีสานํ, ราสโย สตฺตกาทโยฯ

๘๗๔ เอกูนตึส สเพฺพปิ, กมฺมชาตา ยถารหํ;
เอกปญฺญาส ฆฏิกา, ปวตฺตนฺติ ขเณ ขเณฯ

๘๗๕ ตตฺถ สนฺธิกฺขเณ ชาตํ, สตฺตรสมเจตโส;
อุปฺปาเท ภิชฺชติเจฺจวํ, วุโตฺต **อฏฺฐกถานโย**ฯ

๘๗๖ ตํ นยํ ปฏิพาหิตฺวา, จิเตฺตน สห ภิชฺชติ;
จิเตฺตน สห ชาตนฺติ, วุตฺตมาจริเยน หิฯ

๘๗๗ อานาปานตกฺกจารา , เอกุปฺปาทนิโรธกา;
วุตฺตา หิ **ยมเก** กายวจีสงฺขารนามกาฯ

๘๗๘ จิตฺตุปฺปาทกฺขเณ ชาตา, อุตุ ตสฺส ฐิติกฺขเณ;
รูปํ ชเนติ ตตฺถาปิ, อุตุ ภงฺคกฺขเณปิ จฯ

๘๗๙ อนุปุพฺพกฺกเมเนวํ, ชาตํ รูปํ ตถาปรํ;
อฏฺฐารสมอุปฺปาทฏฺฐิติอาทีสุ ภิชฺชติฯ

๘๘๐ อิตฺถํ กลาปา ฆฏิตา, อุตุชาหารชาปิ จ;
เอกสนฺตติสมฺพนฺธา, เอกปญฺญาส ลพฺภเรฯ

๘๘๑ กลาปา จิตฺตชา ยสฺมา, อุปฺปาทกฺขณสมฺภูตา;
ฆฏิกา สห ลพฺภนฺติ, ตสฺมา สตฺตรเสว เตฯ

๘๘๒ สเพฺพปิ รูปชนกา, จิตฺตุปฺปาเท ยถาสกํ;
ชเนนฺติ ฐิติภเงฺคสุ, น ชเนนฺตีติ เกจนาฯ

๘๘๓ กุสลาพฺยากตาทีนํ, เอกุปฺปาทนิโรธตา;
ธมฺมานํ **ยมเก** วุตฺตา, อิติ ปาฬิ วทนฺติ จฯ

๘๘๔ กุสลาทิกสมฺพนฺธา, ตตฺถ ตตฺถ หิ เทสิตา;
อิติ วตฺวา ปุเร วุตฺตํ, อิจฺฉนฺตาจริยา นยํฯ

๘๘๕ อิเจฺจวํ จตุสมฺภูตา, รูปสนฺตติราสโย;
รูปานิ จ กลาปา จ, เอกาพทฺธา ยถารหํฯ

๘๘๖ สุตฺตปวตฺตมตฺตานํ, สมฺพุทฺธานมฺปิ ปาณินํ;
ยาว มรณกาลาปิ, ปวตฺตนฺติ นิรนฺตรํฯ

๘๘๗ อายุกฺขยา จ มรณํ, ตถา กมฺมกฺขยา สิยา;
อุภินฺนํ วา ขยา จาถ, อุปเจฺฉทกกมฺมุนาฯ

๘๘๘ จตุธาปิ มรนฺตสฺส, ตเสฺสวํ ตุ ยถารหํ;
สตฺตรสจิตฺตกฺขณมตฺตเสสมฺหิ ชีวิเตฯ

๘๘๙. อุปริจฺจุติจิตฺตสฺส , สตฺตรสมเจตโส;
ฐิติกาลมุปาทาย, น ตุ ชายติ กมฺมชํฯ

๘๙๐. ตสฺสุปฺปาทกฺขเณ ชาตํ,
รูปญฺจ จุติยา สห;
ภิชฺชตีติ มโต นาม,
ตโต โหติ ส ปุคฺคโลฯ

๘๙๑. จิตฺตชาหารชญฺจาปิ, น ชายติ ตโต ปรํ;
อุตุสมฺภวรูปํ ตุ, อวสิสฺสติ วา น วาฯ

๘๙๒. ตโต วุตฺตนเยเนว, มตสโตฺต ยถารหํ;
มิสฺสามิสฺสาหิ สนฺธีหิ, ปุนเทโวปปชฺชติฯ

๘๙๓. ตโต วุตฺตนเยเนว, เอกูนตึส กมฺมชา;
เตสมุฏฺฐานิกา ปญฺจ, จตฺตุตึส สมิสฺสิตาฯ

๘๙๔. กลาปา ราสโย โหนฺติ, สตฺตวีสติภูมิสุ;
อิติ สพฺพปกาเรน, รูปธมฺมา ปกาสิตาติฯ

อิติ รูปวิภาเค ปกิณฺณกกถา นิฏฺฐิตาฯ

ทฺวาวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

นิฏฺฐิโต จ สพฺพถาปิ รูปวิภาโคฯ

เตวีสติโม ปริเจฺฉโท

๔. นิพฺพานวิภาโค

๒๓. มูลวิสุทฺธิกถา

๘๙๕. อิตฺถํ จิตฺตํ เจตสิกํ, รูปเญฺจวาติ สงฺขตา;
วุตฺตา อสงฺขตํ ทานิ, นิพฺพานนฺติ ปวุจฺจติฯ

๘๙๖. สีลวิสุทฺธิ อาทิมฺหิ, ตโต จิตฺตวิสุทฺธิ จ;
ทิฎฺฐิวิสุทฺธินามา จ, กงฺขาวิตรณาปิ จฯ

๘๙๗. ตโต ปรํ มคฺคามคฺค-ญาณทสฺสนนามิกา;
ตถา ปฏิปทาญาณ-ทสฺสนา ญาณทสฺสนํฯ

๘๙๘. อิจฺจานุกฺกมโต วุตฺตา, สตฺต โหนฺติ วิสุทฺธิโย;
สตฺตมานุตฺตรา ตตฺถ, ปุพฺพภาคา ฉ โลกิยาฯ

๘๙๙. สํวโร ปาติโมกฺข จ, ตเถวินฺทฺริยสํวโร;
อาชีวปาริสุทฺธิ จ, สีลํ ปจฺจยนิสฺสิตํฯ

๙๐๐. อิติ **สีลวิสุทฺธี**ติ, สุทฺธเมตํ ปวุจฺจติ;
จตุปาริสุทฺธิสีลํ, ธุตงฺคปริวาริตํฯ

๙๐๑. กสิณานิ ทสาสุภา, ทสานุสฺสติโย ปน;
อปฺปมญฺญา จ สญฺญา จ, ววตฺถารุปฺปกาติ จฯ

๙๐๒. **สมถกฺกมฺมฎฺฐานานิ,** ตาลีสฎฺฐกถานเย;
ปาฬิยํ ตุ วิภตฺตานิ, อฎฺฐตึสาติ วณฺณิตํฯ

๙๐๓. ปฐวาโป จ เตโช จ,
วาโย นีลญฺจ ปีตกํ;
โลหิโตทาตมากาสํ ,
อาโลกกสิณนฺติ จฯ

๙๐๔. ***กสิณานิ ทเส***ตานิ, วุตฺตานฎฺฐกถานเย;
อเฎฺฐว ปาฬิยํ หิตฺวา, อเนฺต ตุ กสิณทฺวยํฯ

๙๐๕. อุทฺธุมาตํ วินีลญฺจ, วิปุพฺพกํ วิขายิตํ;
วิจฺฉิทฺทกญฺจ วิกฺขิตฺตํ, หตวิกฺขิตฺตโลหิตํฯ

๙๐๖. ปุฬวกํ อฎฺฐิกเญฺจติ, ***อสุภา ทส*** เทสิตา;
รูปกายวิภาคาย, ทสกายวิปตฺติยาฯ

๙๐๗. พุทฺเธ ธเมฺม จ สเงฺฆ จ, สีเล จาเค จ อตฺตนา;
เทวโตปสมายญฺจ, สตฺตานุสฺสติโย กมาฯ

๙๐๘. มรณสฺสติ นาเมกา, ตถา กายคตาสติ;
อานาปานสฺสติเจฺจวํ, **ทสานุสฺสติโย** มตาฯ

๙๐๙. เมตฺตา กรุณา มุทิตา, อุเปกฺขาติ จตุพฺพิธา;
วุตฺตา พฺรหฺมวิหารา จ, **อปฺปมญฺญา**ติ ตาทินาฯ

๙๑๐. เอกา**หาเร ปฏิกฺกูล-สญฺญา** นาเมกเมว ตุ;
จตุธาตุววตฺถานํ, จตุธาตุปริคฺคโหฯ

๙๑๑. อากาสานญฺจายตนํ, วิญฺญาณญฺจมถาปรํ;
อากิญฺจญฺญํ ตถา เนว-สญฺญานาสญฺญนามกํฯ

๙๑๒. อิจฺจานุกฺกมโต วุตฺตา, อรูปชฺฌานิกา ปน;
อรูปกมฺมฏฺฐานานิ, จตฺตาโรปิ ปกิตฺติตาฯ

๙๑๓. กสิณาสุภโกฏฺฐาเส, อานาปาเน จ สพฺพถา;
ทิสฺวา สุตฺวา ผุสิตฺวา วา, ปริกมฺมํ ตุ กุพฺพโตฯ

๙๑๔. อุคฺคโห นาม สโมฺภติ, นิมิตฺตํ ตตฺถ ยุญฺชโต;
ปฏิภาโค ตมารพฺภ, ตตฺถ วตฺตติ อปฺปนาฯ

๙๑๕. สาธุ สตฺตา สุขี โหนฺตุ, ทุกฺขา มุจฺจนฺตุ ปาณิโน;
อโห สตฺตา สุขปฺปตฺตา, โหนฺตุ ยทิจฺฉกาติ จฯ

๙๑๖. อุทฺทิสฺส วา อโนทิสฺส, ยุญฺชโต สตฺตโคจเร;
อปฺปมญฺญา ปนเปฺปนฺติ, อนุปุเพฺพน วตฺติกาฯ

๙๑๗. กสิณุคฺฆาฏิมากาเส, ปฐมารุปฺปมานเส;
ตเสฺสว นตฺถิภาเว จ, ตติยารุปฺปเกติ จฯ

๙๑๘. ยุญฺชนฺตสฺส ปเนเตสุ, โคจเรสุ จตูสฺปิ;
อเปฺปนฺติ อนุปุเพฺพน, อารุปฺปาปิ จตุพฺพิธาฯ

๙๑๙. อานาปานญฺจ กสิณํ, ปญฺจกชฺฌานิกํ ตหิํ;
ปฐมชฺฌานิกา วุตฺตา, โกฏฺฐาสาสุภภาวนาฯ

๙๒๐. สุขิตชฺฌานิกา ติโสฺส, อปฺปมญฺญา จ เหฏฺฐิมา;
อุเปกฺขารุปฺปกา ปญฺจ, อุเปกฺขาฌานิกาติ จฯ

๙๒๑. เอกา ทเสกา ทส จ, ตโย ปเญฺจติ สพฺพถา;
ปริกมฺมวสา ติํส, ฉ โกฏฺฐาสา ยถากฺกมํฯ

๙๒๒. ปญฺจกาทิสุโขเปกฺขา, ฌานเภทา จตุพฺพิธา;
เอกจฺจตุปญฺจฌาน-วเสน ติวิธา สิยุํฯ

๙๒๓. รูปารูปวสา เทฺว จ, อปฺปนาโต ปุเนกธา;
อิเจฺจวมปฺปนา กมฺม-ฏฺฐานเภทา สมิสฺสิตาฯ

๙๒๔. ทฺว จ สญฺญาววตฺถานา, อฏฺฐานุสฺสติโยติ จ;
เสสา ทส ปวุจฺจนฺติ, อุปจารสมาธิกาฯ

๙๒๕. ปริกมฺมุปจารานุโลมโคตฺรภุโต ปรํ;
ปญฺจมํ วา จตุตฺถํ วา, ชวนํ โหติ อปฺปนาฯ

๙๒๖. อปฺปนาชวนํ สพฺพํ, โลกุตฺตรมหคฺคตํ;
ติเหตุกปริตฺตานิ, ปุริมานิ ยถารหํฯ

๙๒๗. อาวชฺชนา จ วสิตา, ตํสมาปชฺชนา ตถา;
อธิฏฺฐานา จ วุฏฺฐานา, ปจฺจเวกฺขณ ปญฺจมาฯ

๙๒๘. วสิตาหิ วสีภูตา, อิติ กตฺวาน ปญฺจหิ;
ภาเวนฺตสฺส ปนเปฺปนฺติ, อุปรูปริ อปฺปนาฯ

๙๒๙. ฌญฺชนฺตสฺส ตุ วุฏฺฐาย, กสิณชฺฌานปญฺจมา;
ปญฺจาภิญฺญา หิ อเปฺปนฺติ, รูปสทฺทาทิโคจเรฯ

๙๓๐. โลกุตฺตรา ปนเปฺปนฺติ, สเพฺพ นิพฺพานโคจเร;
อนิจฺจทุกฺขานตฺตาติ, ภูมิธเมฺม วิปสฺสโตฯ

๙๓๑. ตตฺถ จ ปาทกชฺฌานํ, สมฺมฏฺฐชฺฌานเมว วา;
อชฺฌาสโย จ วุฏฺฐาน-คามินี จ วิปสฺสนาฯ

๙๓๒. มคฺคานํ ฌานเภทาย, ยถาโยคํ นิยามตา;
ยถาสกํ ผลานํ ตุ, มคฺคา โหนฺติ นิยามตาฯ

๙๓๓. มคฺคานนฺตรเมวาถ, ภูมิธเมฺม วิปสฺสโต;
ผลสมาปตฺติยมฺปิ, อเปฺปติ ผลมานสํฯ

๙๓๔. อนุปุพฺพสมาปตฺตึ, สมาปชฺชิสฺส วุฏฺฐิโต;
ฌานธเมฺม วิปสฺสิตฺวา, ตตฺถ ตเตฺถว ปณฺฑิโตฯ

๙๓๕. จตุตฺถารุปฺปมเปฺปตฺวา, เอกทฺวิชวนาปรํ;
นิโรธํ นาม ผุสติ, สมาปตฺติมจิตฺตกํฯ

๙๓๖. อรหา วา อนาคามี, ปญฺจโวการภูมิยํ;
ยถาสกํ ผลุปฺปาโท, วุฏฺฐานนฺติ ตโต มโตฯ

๙๓๗. อปฺปนาปริโยสาเน, สิยา สพฺพตฺถ สมฺภวา;
ภวงฺคปาโต ตํ เฉตฺวา, ชายเต ปจฺจเวกฺขณาฯ

๙๓๘. อิติ วุตฺตานุสาเรน, อปฺปนานยสงฺคหํ;
ยถาโยคํ วิภาเวยฺย, ตตฺถ ตตฺถ วิจกฺขโณฯ

๙๓๙. **จิตฺตวิสุทฺธิ** นามายํ, จิตฺตสํเกฺลสโสธโน;
อุปจารปฺปนาเภโท, สมโถ ปุพฺพภาคิโยติฯ

อิติ นิพฺพานวิภาเค มูลวิสุทฺธิกถา นิฏฺฐิตาฯ

เตวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

จตุวีสติโม ปริเจฺฉโท

๒๔. ปริคฺคหวิสุทฺธิกถา

๙๔๐. สีลจิตฺตวิสุทฺธีหิ, ยถาวุตฺตาหิ มณฺฑิโต;
ปโยคาสยสมฺปนฺโน, นิพฺพานาภิรโต ตโตฯ

๙๔๑. ขนฺธายตนธาตาทิปฺปเภเทหิ ยถารหํ;
ลกฺขณปจฺจุปฏฺฐาน-ปทฏฺฐานวิภาคโตฯ

๙๔๒. ปริคฺคเหตฺวา สงฺขาเร, นามรูปํ ยถากถํ;
ววตฺถเปโนฺต ตเตฺถวมนุปสฺสติ ปญฺญวาฯ

๙๔๓. นามรูปมิทํ สุทฺธํ, อตฺตภาโวติ วุจฺจติ;
นเตฺถตฺถ โกจิ อตฺตา วา, สโตฺต ชีโว จ ปุคฺคโลฯ

๙๔๔. ยถาปิ องฺคสมฺภารา, โหติ สโทฺท รโถ อิติ;
เอวํ ขเนฺธสุ สเนฺตสุ, โหติ สโตฺตติ สมฺมุติฯ

๙๔๕. ขนฺธายตนธาตูนํ, ยถาโยคมนุกฺกโม;
อโพฺพจฺฉิโนฺน ปวตฺตโนฺต, สํสาโรติ ปวุจฺจติฯ

๙๔๖. อิติ นานปฺปกาเรน, เตภูมกปริคฺคโห;
ภูมิธมฺมววตฺถานํ, สุทฺธสงฺขารทสฺสนํฯ

๙๔๗. อตฺตทิฏฺฐิปหาเนน , ทิฏฺฐิสํเกฺลสโสธนํ;
ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ นามาติ, ญาณเมตํ ปวุจฺจติฯ

๙๔๘. ปริคฺคหิตสงฺขาโร, นามรูปมปตฺถิยา;
ตโต ปรํ ยถาโยคํ, ปริคฺคณฺหติ ปจฺจเยฯ

๙๔๙. ทุกฺขสมุทโย ตตฺถ, ตณฺหา สํสารนายิกา;
สโมธาเนติ สงฺขาเร, ตตฺถ ตตฺถุปปตฺติยาฯ

๙๕๐. ตณฺหาสมฺภวเมเวตํ, ตสฺมา ทุกฺขํ ปวุจฺจติ;
ตทปฺปวตฺติ นิพฺพานํ, มโคฺค ตํปาปโกติ จฯ

๙๕๑. จตุสจฺจววตฺถาน-มฺเขเนวมฺปิ ปจฺจเย;
ปริคฺคณฺหนฺติ เอกเจฺจ, สงฺขารานมถาปเรฯ

๙๕๒. อาโลกากาสวายาปปถวิญฺจุปนิสฺสยํ;
ภวงฺคปริณามญฺจ, ลภิตฺวาว ยถารหํฯ

๙๕๓. ฉ วตฺถูนิ จ นิสฺสาย, ฉ ทฺวารารมฺมณานิ จ;
ปฏิจฺจ มนสิการํ, ปวตฺตนฺติ อรูปิโนฯ

๙๕๔. ยถาสกสมุฏฺฐานํ , วิภาเคหิ จ รูปิโน;
ปวตฺตนฺติ เอกเจฺจติ, ปริคฺคณฺหนฺติ ปจฺจเยฯ

๙๕๕. อวิชฺชาปจฺจยา โหนฺติ, สงฺขารา ตุ ตโต ตถา;
วิญฺญาณํ นามรูปญฺจ, สฬายตนนามกํฯ

๙๕๖. ผโสฺส จ เวทนา ตณฺหา, อุปาทานํ ภโว ตโต;
ชาติ ชรา มรณญฺจ, ปวตฺตติ ยถารหํฯ

๙๕๗. ตโต โสโก ปริเทโว, ทุกฺขเญฺจว ตถาปรํ;
โทมนสฺสมุปายาโส, สโมฺภติ จ ยถารหํฯ

๙๕๘. เอตสฺส เกวลเสฺสวํ, ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺภโว;
ปฏิจฺจสมุปฺปาโทว, นตฺถโญฺญ โกจิ การโกฯ

๙๕๙. ตตฺถาวิชฺชาทโย เทฺวปิ, อทฺธาตีโต อนาคโต;
ชาตาทโยปเร อฏฺฐ, ปจฺจุปฺปโนฺนติ วณฺณิโตฯ

๙๖๐. ปุญฺญาปุญฺญาเนญฺชวสา, สงฺขารา ติวิธา ตถา;
ภเวกเทโส กมฺมญฺจ, กมฺมวฏฺฏนฺติ วุจฺจติฯ

๙๖๑. อวิชฺชาตณฺหุปาทานา, เกฺลสวฏฺฏมถาปเร;
วิปากวฏฺฏํ สตฺตาปิ, อุปปตฺติภโวปิ จฯ

๙๖๒. อวิชฺชาสงฺขารานํ ตุ, คหเณ คหิตาว เต;
ตณฺหุปาทานภวาติ, อตีเต ปญฺจ เหตโวฯ

๙๖๓. ตณฺหุปาทานภวานํ, คหเณ คหิตาว เต;
อวิชฺชา สงฺขารา เจติ, ปจฺจุปฺปเนฺนปิ ปญฺจเกฯ

๙๖๔. วิญฺญาณาทิสรูเปน, ทสฺสิตํ ผลปญฺจกํ;
ตถา ตเทว ชาตาทิ-นาเมนานาคตนฺติ จฯ

๙๖๕. อตีเต เหตโว ปญฺจ, อิทานิ ผลปญฺจกํ;
อิทานิ เหตโว ปญฺจ, อายตึ ผลปญฺจกํฯ

๙๖๖. เหตุผลํ ผลเหตุ, ปุน เหตุผลานิ จ;
ติสนฺธิ จตุสเงฺขปํ, วีสตาการมพฺรวุํฯ

๙๖๗. อตฺถธมฺมปฏิเวธ-เทสนานํ ยถารหํ;
คมฺภีรตฺตา จตุนฺนมฺปิ, จตุคมฺภีรตา มตาฯ

๙๖๘. เอกตฺตนานตฺตนยา, อพฺยาปารนโยปโร;
ตเถวํธมฺมตา เจติ, นยา วุตฺตา จตุพฺพิธาฯ

๙๖๙. ชรามรณโสกาทิ-ปีฬิตานมภิณฺหโส;
อาสวานํ สมุปฺปาทา, อวิชฺชา จ ปวตฺตติฯ

๙๗๐. อวิชฺชาปจฺจยา โหนฺติ, สงฺขาราปิ ยถา ปุเร;
พทฺธาวิเจฺฉทมิเจฺจวํ, ภวจกฺกมนาทิกํฯ

๙๗๑. ตณฺหาวิชฺชานาภิกํ ตํ, ชรามรณเนมิกํ;
เสสาการาทิฆฏิกํ, ติภวารถโยชิตํฯ

๙๗๒. ติอทฺธญฺจ ติวฏฺฏญฺจ, ติสนฺธิฆฏิกํ ตถา;
จตุสเงฺขปคมฺภีรนยมณฺฑิตเทสนํฯ

๙๗๓. วีสตาการวิภาคํ, ทฺวาทสาการสงฺคหํ;
ธมฺมฏฺฐิตีติ ทีเปนฺติ, อิทปฺปจฺจยตํ พุธาฯ

๙๗๔. ปฏิจฺจสมุปฺปาโทยํ, ปจฺจยาการนามโต;
สเงฺขปโต จ วิตฺถารา, วิวิธาการเภทโตฯ

๙๗๕. ชเนติ ปจฺจยุปฺปเนฺน, อวิชฺชาทิปวตฺติยา;
อวิชฺชาทินิโรเธน, นิโรเธติ จ สพฺพถาฯ

๙๗๖. ปจฺจยปฺปจฺจยุปฺปนฺน-วเสเนว ปวตฺตติ;
สํสาโรยนฺติ เอกเจฺจ, ปริคฺคณฺหนฺติ ปจฺจเยฯ

๙๗๗. สมนฺตปฏฺฐานมหาปกรณวิภาคโต;
เอกเจฺจ ปริคฺคณฺหนฺติ, จตุวีสติ ปจฺจเยฯ

๙๗๘. อิติ นานปฺปกาเรน, ปจฺจยานํ ปริคฺคโห;
สปฺปจฺจยนามรูปํ, ววตฺถาเนนฺติ เวทิตํฯ

๙๗๙. อิทปฺปจฺจยตาญาณํ, ปจฺจยาการทสฺสนํ;
ธมฺมฏฺฐิติ ยถาภูตญาณทสฺสนนามกํฯ

๙๘๐. กาลตฺตยวิภาเคสุ , กงฺขาสํเกฺลสโสธนํ;
กงฺขาวิตรณา นาม, วิสุทฺธีติ ปวุจฺจตีติฯ

อิติ นิพฺพานวิภาเค ปริคฺคหวิสุทฺธิกถา นิฏฺฐิตาฯ

จตุวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

ปญฺจวีสติโม ปริเจฺฉโท

๒๕. วิปสฺสนาวุฑฺฒิกถา

๙๘๑. สีลจิตฺตทิฏฺฐิกงฺขาวิตรณวิสุทฺธิโย ;
ปตฺวา กลาปโต ตาว, สมฺมเสยฺย ตโต ปรํฯ

๙๘๒. กลาปโต สมฺมสนํ, อุทยพฺพยทสฺสนํ;
ภงฺคญาณํ ภยญาณํ, ตถาทีนวนิพฺพิทาฯ

๙๘๓. มุจฺจิตุกมฺยตาญาณํ, ปฏิสงฺขานุปสฺสนา;
สงฺขารุเปกฺขานุโลมมิจฺจานุกฺกมโต ฐิตาฯ

๙๘๔. วิปสฺสนาติ จกฺขาตา, ทสญาณปรมฺปรา;
ลกฺขณตฺตยมาหจฺจ, สงฺขาเรสุ ปวตฺตติฯ

๙๘๕. ตสฺมา กลาปโต ตาว, สมฺมเสยฺย ติลกฺขณํ;
สมฺมสิตฺวา อตีตาทิขนฺธายตนธาตุโยฯ

๙๘๖. อนิจฺจา เต ขยฏฺเฐน, ขนฺธา ทุกฺขา ภยฏฺฐโต;
อนตฺตา อสารกฏฺเฐน, อิจฺจาภิณฺหํ วิจินฺตยํฯ

๙๘๗. ตเสฺสวํ สมฺมสนฺตสฺส, อุปฺปฏฺฐาติ ติลกฺขณํ;
สงฺขาเรสุ ตโต โยคี, ขณสนฺตติอทฺธโตฯ

๙๘๘. ปจฺจุปฺปนฺนาน ธมฺมานํ, อุทยญฺจ วยํ ตถา;
ปญฺญาสาการเภเทหิ, อนุปสฺสติ ตตฺถ หิฯ

๙๘๙. อวิชฺชาตณฺหากมฺมานํ, อุทยา จ นิโรธโต;
สมุทยา นิโรธา จ, ปญฺจนฺนํ ทสฺสิตา ตถาฯ

๙๙๐. รูปสฺสาหารโต ติณฺณํ, ผสฺสโต นามรูปโต;
วิญฺญาณเสฺสติ สเพฺพปิ, จตฺตาลีส สมิสฺสิตาฯ

๙๙๑. นิพฺพตฺติลกฺขณํ ภงฺค-
ลกฺขณเญฺจตฺถ ปสฺสโต;
ขณโตทยโต เจติ,
สมปญฺญาส โหนฺติ เตฯ

๙๙๒. อิติ ขนฺธมุเขเนเต, วิภตฺตา อุทยพฺพยา;
อายตนฺนาทิเภเทหิ, โยเชตพฺพา ยถารหํฯ

๙๙๓. อุทยญฺจ วยเญฺจวํ, ปสฺสโต ตสฺส โยคิโน;
วิภูตา โหนฺติ สงฺขารา, สมุฏฺฐาติ ติลกฺขณํฯ

๙๙๔. โพธิปกฺขิยธมฺมา จ,

เต ปสฺสนฺติ วิเสสโต;
ตโต ชายนฺตุปเกฺลสา,
ทโสปเกฺลสวตฺถุกาฯ

๙๙๕. โอภาโส ปีติ ปสฺสทฺธิ, อธิโมโกฺข จ ปคฺคโห;
สุขํ ญาณมุปฏฺฐานํ, อุเปกฺขา จ นิกนฺติ จฯ

๙๙๖. ตณฺหามานทิฏฺฐิคฺคาหวเสน ติวิเธปิ เต;
อสฺสาเทโนฺต อุนฺนมโนฺต, มมายโนฺต กิลิสฺสติฯ

๙๙๗. มคฺคํ ผลญฺจ นิพฺพานํ, ปโตฺตสฺมีติ อโกวิโท;
เวกฺขพฺุชฺฌาติ มญฺญโนฺต, ปโปฺปติ อธิมานิโกฯ

๙๙๘. มคฺคาทโย น โหเนฺตเต,
ตณฺหาคาหาทิวตฺถุโต;
ตณฺหามานทิฏฺฐิโย จุปเกฺลสา ปริปนฺถกาฯ

๙๙๙. โปฺปราณเมว ขนฺธานํ, อุทยพฺพยทสฺสนํ;
ติลกฺขณารมฺมณโต, มโคฺค นิพฺพานปจฺจโยฯ

๑๐๐๐. อิติ มคฺคํ อมคฺคญฺจ, วิโสเธนฺตสฺส สิชฺฌติ;
วิสุทฺธิ จ **มคฺคามคฺคญาณทสฺสน**นามิกาฯ

๑๐๐๑. ตถาปรา วิสุทฺธีนํ, อุทยพฺพยทสฺสนํ;
อาทิํ กตฺวา **ปฏิปทาญาณทสฺสน**นามิกาฯ

๑๐๐๒. ปจฺฉา สํเกฺลสวิเกฺขปวิสุทฺธนฺตํ ยถา ปุเร;
ปฏิปชฺชติ เมธาวี, อุทยพฺพยทสฺสนํฯ

๑๐๐๓. อิติ โขทยพฺพยานุปสฺสนาญาณวีถิยํ;
สิกฺขนฺตสฺสาจิเรเนว, ปริปกฺกา วิปสฺสนาฯ

๑๐๐๔. ปหาโยทยโวหารํ, วยเมวาธิมุจฺจโต;
อุปฺปาทาโภคโมหาย, ภงฺคเมวานุติฏฺฐติฯ

๑๐๐๕. ตโต นิชฺฌรธาราว, คงฺคาวาโรทกํ วิย;
ภิชฺชมานติณานิว, ปฏิปชฺชา สิขา วิยฯ

๑๐๐๖. ปเตนฺต จ วยเนฺต จ, ภิชฺชนฺติเจฺจว สงฺขเต;
ปสฺสโต ตสฺส ภงฺคานุปสฺสนาญาณมีริตํฯ

๑๐๐๗. ตโต ภยานุปสฺสนา, สภยาติ วิปสฺสโต;
อาทีนวานุปสฺสนา-ญาณํ อาทีนวาติ จฯ

๑๐๐๘. นิพฺพิทานุปสฺสนา จ, นิพฺพินฺทนฺตสฺส โยคิโน;
มุจฺจิตุกมฺยตาญาณํ, ตโต มุจฺจิตุมิจฺฉโตฯ

๑๐๐๙ นิจฺจา เจ น นิรุเชฺฌยฺย, น พาเธยฺย สุขา ยทิ;
วเส วเตฺตยฺย อตฺตา เจ, ตทภาวา น เต ตถาฯ

๑๐๑๐ สุฏฺฐุ มุจฺจิตุมิเจฺจวํ, ปฏิปจฺจกฺขโต ตโต;
ปฏิสงฺขานุปสฺสนา-ญาณํ ชาตนฺติ วุจฺจติฯ

๑๐๑๑ สาธุกํ ปฏิสงฺขาย, สงฺขาเรสุ ติลกฺขณํ;
สุปริญฺญาตสงฺขาเร, ตเถว ปฏิปสฺสติฯ

๑๐๑๒ อนิจฺจา ทุกฺขานตฺตา จ, สงฺขาราว น จาปโร;
อตฺตา วา อตฺตนียํ วา, นาหํ น ตุ มมาติ จฯ

๑๐๑๓ ตโตว ตตฺถ มชฺฌโตฺต, นนฺทิราควินิสฺสโฏ;
อตฺตตฺตนิยภาเวน, สงฺขาเรสฺวชฺฌุเปกฺขติฯ

๑๐๑๔ สงฺขารุเปกฺขาสงฺขาตํ, ญาณํ ตสฺส อิตีริตํ;
ตโต วุฏฺฐานฆฏิตํ, อนุโลมนฺติ วุจฺจติฯ

๑๐๑๕ สุปริญฺญาตสงฺขาเร, สุสมฺมฏฺฐติลกฺขเณ;
อุเปกฺขนฺตสฺส ตเสฺสว, สิขาปตฺตา วิปสฺสนาฯ

๑๐๑๖ สงฺขารธเมฺม อารพฺภ, ตาว กาลํ ปวตฺตติ;
ตีรทสฺสีว สกุโณ, ยาว ปารํ น ปสฺสติฯ

๑๐๑๗ ยทา ปสฺสติ นิพฺพานํ, วุฏฺฐานคหิตา ตทา;
วุฏฺฐานคามินี นาม, สานุโลมา ปวุจฺจติฯ

๑๐๑๘ อิติ ทฺวีหิ วิสุทฺธีหิ, วิสุทฺธาย วิปสฺสโต;
วิปสฺสนาปฏิปทํ, ปูเรตีติ ปวุจฺจตีติฯ

อิติ นิพฺพานวิภาเค วิปสฺสนาวุทฺธิกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปญฺจวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

ฉพฺพิสติโม ปริเจฺฉโท

๒๖. วุฏฺฐานวิสุทฺธิกถา

๑๐๑๙. ตเสฺสวํ ปฏิปนฺนสฺส, สิขาปตฺตา วิปสฺสนา;
วุฏฺฐานคามินี นาม, ยทา โหติ ตทา ปนฯ

๑๐๒๐. ปริกมฺมุปจารานุโลมโคตฺรภุโต ปรํ;
มโคฺค ตโต ผลํ โหติ, ภวงฺคา ปจฺจเวกฺขณาฯ

๑๐๒๑. ปริกมฺมุปจารานุโลมสงฺขาตโคจรา ;
มคฺคสฺสาวชฺชนํ หุตฺวา, นิพฺพาเน โหติ โคตฺรภุฯ

๑๐๒๒. จตุตฺถํ ปญฺจมํ วาถ, ฉฏฺฐํ วาปิ ยถารหํ;
อเปฺปติ มคฺคชวนํ, นิพฺพาเน สกิเมว ตํฯ

๑๐๒๓. ตโต ผลานิ ตีณิ เทฺว, เอกํ วาถ ยถากฺกมํ;
มคฺคาวเสสนิโรธมคฺควุฏฺฐานวีถิยํฯ

๑๐๒๔. ตโต ภวงฺคปาโตว,
ตํ เฉตฺวา ปจฺจเวกฺขณา;
ติโสฺส ปญฺจวิธา โหนฺติ,
ยถาโยคํ ตถา หิ จฯ

๑๐๒๕. มคฺคํ ผลญฺจ นิพฺพานํ, อวสฺสํ ปจฺจเวกฺขติ;
หีเน กิเลเส เสเส จ, ปจฺจเวกฺขติ วา น วาฯ

๑๐๒๖. ตโต จ ปุน สงฺขาเร, วิปสฺสโนฺต ยถา ปุเร;
อเปฺปติ อนุปุเพฺพน, เสสมคฺคผลานิ จฯ

๑๐๒๗. ตตฺถ วุจฺจนฺติ นิพฺพาน-ผลมคฺควิปสฺสนา;
สุญฺญตา จานิมิตฺตา จ, ตถาปณิหิตานิ จฯ

๑๐๒๘. สุญฺญตาวิปสฺสนาทินาเมน หิ วิปสฺสติ;
วิโมกฺขมุขภูตาติ, ติวิธา ภาชิตา ตถาฯ

๑๐๒๙. สุญฺญตาทิกนาเมน, วิโมกฺขา ติวิธา มตา;
นิพฺพานผลมคฺคา จ, สมาปตฺติสมาธโยฯ

๑๐๓๐. ตเตฺถว ปฐมภูมิํ, ปโตฺต อริยปุคฺคโล;
สตฺตกฺขตฺตุปรโม โส, **โสตาปโนฺน**ติ วุจฺจติฯ

๑๐๓๑. ปโตฺต ทุติยภูมิญฺจ, **สกทาคามิ**นามโก;
สกิเมว อิมํ โลกํ, อาคนฺตฺวา โหติ มานุสํฯ

๑๐๓๒. ปโตฺต ตติยภูมิญฺจ, **อนาคามี**ติ วุจฺจติ;

พฺรหฺมโลกา อนาคนฺตฺวา, อิธกาโมปปตฺติยาฯ

๑๐๓๓. ปตฺโต จตุตฺถภูมิญฺจ, **อรหา** อคฺคปุคฺคโล;
ทิเฏฺฐว ธเมฺม ทุกฺขคฺคึ, นิพฺพาเปตีติ วุจฺจติฯ

๑๐๓๔. อิติ มคฺคผลฏฺฐานํ, วสา อริยปุคฺคลา;
ทฺวิธาปิ จตุธา ยุคฺคา, อฏฺฐ โหนฺติ วิภาคโตฯ

๑๐๓๕. อุภโตภาควิมุตฺต-
วิภาคาทิวสา ปน;
วิภตฺตา โหนฺติ สเตฺตเต,
ยถาโยคํ ตถา หิ จฯ

๑๐๓๖. สทฺธาธุรสฺสานิจฺจโต, วุฏฺฐานํ ทุกฺขโตปิ จ;
ปญฺญาธุรสฺสานตฺตโต, อิติ ทีเปนฺติ ปณฺฑิตาฯ

๑๐๓๗. สทฺธานุสาริ อาทิมฺหิ, มเชฺฌ สทฺธาวิมุตฺตโก;
อเนฺต ปญฺญาวิมุเตฺตว, ตสฺมา สทฺธาธุโร สิยาฯ

๑๐๓๘. ธมฺมานุสาริ อาทิมฺหิ, ทิฏฺฐิปฺปโตฺต ตโตปริ;
อเนฺต ปญฺญาวิมุเตฺตว, โหติ ปญฺญาธุโรปิ จฯ

๑๐๓๙. สมถยานิกา เจว, รูปานุตฺตรปาทกา;
วิปสฺสนายานิกา จ, สเพฺพ สุกฺขวิปสฺสกาฯ

๑๐๔๐. ธุรวุฏฺฐานเภเทน, โหนฺติ ปเณฺจว สพฺพถา;
อารุปฺปปาทกา จาปิ, อาทิมฺหิ ทฺวิธา ตถาฯ

๑๐๔๑. ฉสุ ฐาเนสุ มชฺฌเก, กายสกฺขีติ ภาชิตา;
อุภโตภาควิมุโตฺต, อรหเตฺต ปติฏฺฐิโตฯ

๑๐๔๒. อิตฺถํ วุตฺตยานธุร-วุฏฺฐานานํ วิภาคโต;
มคฺคปฺผลภูมิโย จ, สตฺตฏฺฐาริยปุคฺคลาฯ

๑๐๔๓. ตตฺถ จานุตฺตรญาณํ, สจฺจานํ ปฏิเวธกํ;
สมุเจฺฉทปฺปหาเนน, เกฺลสานุสยโสธนํฯ

๑๐๔๔. จตุมคฺควิภาเคน, วุฏฺฐานนฺติ ปกิตฺติตํ;
ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ, นาม โหติ ตถาปิ จฯ

๑๐๔๕. มโคฺค จ ปริชานาติ, ทุกฺขํ เตภูมกํ ตถา;
ยถาโยคํ ปชหติ, ตณฺหาสมุทยมฺปิ จฯ

๑๐๔๖. นิโรธํ สจฺฉิกโรติ, มคฺคสจฺจมนุตฺตรํ;
ภาวนาวีถิโมติโณฺณ, ภาเวตีติ ปวุจฺจติฯ

๑๐๔๗. ทิฏฺฐิคตวิจิกิจฺฉา-สีลพฺพตมเสสโต;

อปายคมนียญฺจ, ราคโทสาทิกตฺตยํฯ

๑๐๔๗. ทิฏฺเฐกฏฺเฐ กิเลเส จ, สหชาตปฺปหานโต;
ปชหาติ **โสตาปตฺติ-มโคฺค** ปฐมภูมิโกฯ

๑๐๔๘. ทิฏฺเฐกฏฺเฐ ปชหติ, ราคโทสาทิเกปิ จ;
ถูเล ตุ **สกทาคามิ-มโคฺค** ทุติยภูมิโกฯ

๑๐๔๙. ปชหาติ **อนาคามิ-มโคฺค** นิรวเสสโต;
กามราคพฺยาปาเท จ, ตเทกเฏฺฐ จ สมฺภวาฯ

๑๐๕๐. รูปารูปราคมานุ-ทฺธจฺจาวิชฺชาติ ปญฺจกํ;
อคฺคมโคฺค ปชหติ, เกฺลเส เสเส จ สพฺพถาฯ

๑๐๕๑. อิติ สจฺจปฏิเวธํ, เกฺลสกฺขยผลาวหํ;
มคฺคญาณํ ปกาเสนฺติ, วิสุทฺธิํ สตฺตมํ พุธาฯ

๑๐๕๒. ฉพฺพิสุทฺธิกเมเนวํ, สพฺพถาย วิสุทฺธิยา;
สตฺตมายานุปตฺตพฺพํ, นิพฺพานนฺติ ปวุจฺจติฯ

๑๐๕๓. เกฺลสกฺขยกรํ ตาณํ, สํสาราติกฺกมํ ปรํ;
ปาริมํ ตีรมภยํ, สพฺพสงฺขารนิสฺสฏํฯ

๑๐๕๔. เตนมฺมทนิมฺมทนํ , ปิปาสวินยาทินา;
เกฺลสสํสารสงฺขาร-ปฏิปกฺขนิทสฺสิตํฯ

๑๐๕๕. อชรามรมจฺจนฺต-มนุปฺปาทมสงฺขตํ;
อนุตฺตรมสงฺขารํ, อนนฺตมตุลญฺจ ตํฯ

๑๐๕๖. ปรมตฺถมโนปมฺมํ, สนฺติ อปฺปฏิมํ สุขํ;
นิโรธสจฺจ นิพฺพานํ, เอกนฺตํ อมตํ ปทํฯ

๑๐๕๗. โสปาทิเสสนิพฺพาน-ธาตุ เจว ตถาปรา;
อนุปาทิเสสา เจติ, ทุวิธา ปริยายโตฯ

๑๐๕๘. สุญฺญตํ จานิมิตฺตญฺจ, ตถาปณิหิตนฺติ จ;
อตฺตาทิคาหาภาเวน, ติวิธาปิ จ ภาชิตํฯ

๑๐๕๙. เกฺลสสํสารสงฺขาร-ปจฺจนีกวิภาคโต;
ภวกฺขยาทิเภเทหิ, พหุธาปิ ปวุจฺจติฯ

๑๐๖๐. ตเทวมจฺจุตํ ธมฺมํ, โลกุตฺตรมกาลิกํ;
วานาภาวา วานาตีโต, “**นิพฺพาน**”นฺติ ปกิตฺติตํฯ

อิติ นิพฺพานวิภาเค วุฏฺฐานวิสุทฺธิกถา นิฏฺฐิตาฯ

ฉพฺพีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

นิฏฺฐิโต จ สพฺพถาปิ นิพฺพานวิภาโคฯ

สตฺตวีสติโม ปริเจฺฉโท

๕. ปญฺญตฺติวิภาโค

๒๗. ปเภทกถา

๑๐๖๒. จิตฺตํ เจตสิกํ รูปํ, นิพฺพานมฺปิ จ ภาชิตํ;
ตสฺมา ทานิ ยถาโยคํ, ปญฺญตฺติปิ ปวุจฺจติฯ

๑๐๖๓. สา จายํ อตฺถปญฺญตฺติ-นามปญฺญตฺติเภทโต;
ทุวิธา โหติ ปญฺญตฺติ, อตฺถปญฺญตฺติ ตตฺถ จฯ

๑๐๖๔. สตฺตสมฺภารสณฺฐาน-สงฺฆาฏปริณามโต;
วิกปฺปุปฏฺฐานาการโวหาราภินิเวสโตฯ

๑๐๖๕. ตถา ปวตฺตสเงฺกตสิทฺธา อตฺถา ปกปฺปิตา;
ปญฺญาปียนฺติ นามาติ, **ปญฺญตฺตี**ติ ปกิตฺติตาฯ

๑๐๖๖. อตฺถา หิ ปรมตฺถตฺถา, ปญฺญตฺตตฺถาติ จ ทฺวิธา;
ตตฺถ จ ปรมตฺถตฺถา, สจฺจิกฏฺฐา สลกฺขณาฯ

๑๐๖๗. ปญฺญตฺตตฺถา สจฺจิกฏฺฐสลกฺขณสภาวโต;
อญฺญถา คหิตา ตํตมุปาทาย ปกปฺปิตาฯ

๑๐๖๘. ตสฺมา อุปาทาปญฺญตฺติ, อตฺถปญฺญตฺตินามกา;
ปญฺญเปตพฺพนามาว, ปญฺญตฺตตฺถาว สพฺพถาฯ

๑๐๖๙. ปรมตฺถา ยถาวุตฺตา, จิตฺตเจตสิกาทโย;
ปญฺญตฺตา อิตฺถิปุริสมญฺจปีฐปฏาทโยฯ

๑๐๗๐. เยน วุจฺจติ ตํ นามํ, ปญฺญเปตีติ วุจฺจติ;
ปญฺญตฺตีติ จ สา นามปญฺญตฺตีติ ตโต มตาฯ

๑๐๗๑. สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ, โวหาโรติ จ ภาชิตา;
จตุธา ปญฺญเปตพฺพปญฺญตฺตีติ หิ วณฺณิตาฯ

๑๐๗๒. ตโต นามํ นามกมฺมํ, นามเธยฺยํ อถาปรํ;
นิรุตฺติ พฺยญฺชนมภิลาโปติ ปน ภาชิตาฯ

๑๐๗๓. นามปญฺญตฺติ นามาติ, ปญฺญตฺติ ทุวิธา กตา;
สเพฺพว ธมฺมา ปญฺญตฺติปถาติ ปน ภาชิตาฯ

๑๐๗๔. ปรมตฺถปญฺญตฺตตฺถา, ทุวิธา โหนฺติ ตตฺถ จ;
ปญฺญตฺติปถาว โหนฺติ, ปรมตฺถา สลกฺขณาฯ

๑๐๗๕. ปญฺญตฺตตฺถา ปญฺญตฺติ จ, ปญฺญเปตพฺพมตฺตโต;

ปญฺญตฺติปถา จ นามปญฺญตฺติปถภาวโตฯ

๑๐๗๖. นามมฺปิ ปญฺญาเปตพฺพเมว กิญฺจาปิ เกนจิ;
นามเมวเมฺปตํ ตตฺถ, ปญฺญตฺติเจฺจว วณฺณิตํฯ

๑๐๗๗. ปญฺญเปตพฺพธมฺมา จ, เตสํ ปญฺญาปิตาปิ จ;
อิจฺฉิตพฺพาปิ ปญฺญตฺติปถา ปญฺญตฺตินานตาฯ

๑๐๗๘. อิติ วุตฺตานุสาเรน, วุตฺตํ อฏฺฐกถานเย;
นยํ คเหตฺวา เอตฺถาปิ, ปญฺญตฺติ ทฺวิธา กตาฯ

๑๐๗๙. ตสฺมิมฺปิ ปรมตฺถา จ, สจฺจิกฏฺฐสลกฺขณา;
อตฺถา ปญฺญตฺติมตฺตา จ, อตฺถปญฺญตฺตินามกาฯ

๑๐๘๐. เตสํ ปญฺญาปิกา เจว, นามปญฺญตฺตินามิกา;
อิเจฺจวํ วณฺณนามเคฺค, เญยฺยตฺตา ติวิธา กตาฯ

๑๐๘๑. ปรมตฺถสจฺจํ นาม, ปรมตฺถาว ตตฺถ จ;
สจฺจิกฏฺฐสภาวตฺตา, อวิสํวาทกา หิ เตฯ

๑๐๘๒. สมฺมุติสจฺจํ ปญฺญตฺติทฺวยํ โวหารวุตฺติยา;
โลกสมญฺญาธิปฺปายาวิสํวาทกภาวโตฯ

๑๐๘๓. อิติ สจฺจทฺวยเมฺปตํ, อกฺขาสิ ปุริสุตฺตโม;
เตนาปิ นามสํวิญฺญู, โวหเรยฺยุภยมฺปิ วาฯ

อิติ ปญฺญตฺติวิภาเค ปเภทกถา นิฏฺฐิตาฯ

สตฺตวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

อฏฺฐวีสติโม ปริเจฺฉโท

๒๘. อตฺถปญฺญตฺติกถา

๑๐๘๔. ตตฺถ จ ปุพฺพาปริย-ปวตฺตกฺขนฺธสมฺมตา;
วิญฺญตฺตินฺทฺริยวิปฺผาร-วิเสโสปนิพนฺธนาฯ

๑๐๘๕. เทวยกฺขมนุสฺสาทิ-นานาเภทา สลกฺขิกา;
สตฺตปญฺญตฺติ นามายํ, สฺวายํ สโตฺตติ สมฺมโตฯ

๑๐๘๖. ภูตตฺตยมุปาทาย,
ขนฺธายตนวุตฺติยา;
การโก เวทโก วายํ,
สนฺธาวติ ภเว ภเวฯ

๑๐๘๗. ตสฺมา สํสารมาปโนฺน, สโตฺต นาม ส ปุคฺคโล;
อหมตฺตาปรา อิตฺถี, ปุริโสติ จ กปฺปิโตฯ

๑๐๘๘. สฺวายํ ขนฺธาทิโต สโตฺต, อโญฺญติ จ น วุจฺจติ;
ขนฺธาทิวินิมุตฺตสฺส, สตฺตเสฺสว อภาวโตฯ

๑๐๘๙. ขนฺธา ขนฺธานเมวายํ, สโตฺตติ จ น วุจฺจติ;
ขนฺธโวหารโต ตสฺส, อญฺญโวหารสมฺภวาฯ

๑๐๙๐. อิจฺจวํ ขนฺธนานเตฺต-กตฺตมุโตฺตปิ อตฺถโต;
ตพฺพิเสสาวจริต-โวหาโร จ ตุ ทิสฺสติฯ

๑๐๙๑. เตนายํ ปุคฺคโล สโตฺต, ชายติชฺชิยฺยตีติ จ;
มียตีติ จ ตสฺสายํ, สํสาโรติ ปวุจฺจติฯ

๑๐๙๒. ยโต ชาโต จ น เสฺวว, ขนฺธเภโทปจารโต;
นาปโร เสฺวว สนฺตานเภทาภาโวปจารโตฯ

๑๐๙๓. นานเตฺตกตฺตมิเจฺจวํ, ปุคฺคลโสฺสปจารโต;
อุเจฺฉทสสฺสตตฺตํ วา, ตสฺมา โนเปติ ปุคฺคโลฯ

๑๐๙๔. อิจฺจายํ ปุคฺคโล นาม, สโตฺต สํสารการโก;
ขนฺธาทิกมุปาทาย, ปญฺญโตฺตติ ปวุจฺจติฯ

๑๐๙๕. ตสฺมา ปุคฺคลสงฺขาตา, สํสาโรปนิพนฺธนา;
สตฺตปญฺญตฺติ นามาติ, วิญฺญาตพฺพา วิภาวินาฯ

๑๐๙๖. อชฺฌตฺติกา จ เกสาทิโกฏฺฐาสา พาหิเรสุ จ;
ภูมิปพฺพตปาสาณติณรุกฺขลตาทิกาฯ

๑๐๙๗. อตฺถสมฺภารนิพฺพตฺติวิภาคปริกปฺปิตา;

ตมุปาทาย **สมฺภารปญฺญตฺตี**ติ ปวุจฺจติฯ

๑๐๙๘. ภูตสมฺภารสณฺฐานวิภาคปริกปฺปิตา;
สณฺฐานปญฺญตฺติ นาม, ถมฺภกุมฺภาทิกา มตาฯ

๑๐๙๙. ภูตสมฺภารสงฺฆาตวิเสสปริกปฺปิตา;
สงฺฆาตปญฺญตฺติ นาม, รถเคหาทิกา มตาฯ

๑๑๐๐. ภูตสมฺภารวิเสสปริณามปกปฺปิตา;
ปริณามปญฺญตฺตีติ, ทธิภตฺตาทิกา มตาฯ

๑๑๐๑. อิตฺถมชฺฌตฺตพหิทฺธา , ธมฺมา สมฺภารสมฺภูตา;
สนฺตานวุตฺติ สเงฺกตสิทฺธา ปญฺญตฺติ ปญฺจธาฯ

๑๑๐๒. ยถา ตถา สมุปฺปนฺนวิกปฺปาโภคสมฺมตา;
วิกปฺปปญฺญตฺติ นาม, กาลากาสทิสาทิกาฯ

๑๑๐๓. ตํ ตํ นิมิตฺตมาคมฺม, ตโตปฏฺฐานกปฺปิตา;
อุปฏฺฐานปญฺญตฺตีติ, ปฏิภาคาทิกา มตาฯ

๑๑๐๔. วิเสสาการมตฺตาปิ, อตฺถนฺตรปกปฺปิตา;
อาการปญฺญตฺติ นาม, วิญฺญตฺติลหุตาทิกาฯ

๑๑๐๕. ตํ ตํ การณมาคมฺม, ตถา โวหารกปฺปิตา;
โวหารปญฺญตฺติ นาม, กถินาปตฺติอาทิกาฯ

๑๑๐๖. พาโล โย โส จ เม อตฺตา,
โส ภวิสฺสามิ มํ จ ตุ;
นิโจฺจ ธุโว สสฺสโตติ-
อาทิกา ปน สพฺพถาฯ

๑๑๐๗. ตโพฺพหารนิมิตฺตานํ, อภาเวปิ ปวตฺติโต;
อภินิเวสปญฺญตฺติ, นาม ติตฺถิยกปฺปิตาฯ

๑๑๐๘. อิจฺเจวํ โลกสาสนติตฺถายตนกปฺปิตา;
สนฺตานมุตฺตสเงฺกตสิทฺธา อตฺถาปิ ปญฺจธาฯ

๑๑๐๙. สงฺกานวุตฺติสนฺตานมุตฺตเภทวสา ทฺวิธา;
อตฺถปญฺญตฺติ นามายํ, ทสธา ปริทีปิตาฯ

๑๑๑๐. อิติ วุตฺตปฺปกาเรสุ, ปญฺญตฺตเตฺถสุ ปณฺฑิตา;
ปญฺญตฺติมตฺตํ สนฺธาย, โวหรนฺติ ยถากถํฯ

๑๑๑๑. ตทญฺเญ ปน พาลา จ, ติตฺถิยาปิ อโกวิทา;
ปญฺญตฺติมติธาวิตฺวา, คณฺหนฺติ ปรมตฺถโตฯ

๑๑๑๒. เต ตถา คหิตาการา, อณฺญาณคหิตา ชนา;

มิจฺฉตฺตาภินิวิฏฺฐา จ, วฑฺฒนฺติ ภวพนฺธนํฯ

๑๑๑๓. ทฺวิเธสุปิ อเตฺถสุ, ตสฺมา ปณฺฑิตชาติโก;
ปรมตฺถปญฺญตฺตีสุ, วิภาคมิติ ลกฺขเยติฯ

อิติ ปญฺญตฺติวิภาเค อตฺถปญฺญตฺติกถา นิฏฺฐิตาฯ

อฏฺฐวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

เอกูนตึสติโม ปริเจฺฉโท

๒๙. นามปญฺญตฺติกถา

๑๑๑๔. นามโวหารสเงฺกตการโณปนิพนฺธนา;
ยถาวุตฺตตฺถสทฺทานํ, อนฺตรา จินฺตนา คตาฯ

๑๑๑๕. **นามปญฺญตฺติ** นามายํ, อตฺถสทฺทวินิสฺสฏา;
ตํทฺวยาพทฺธสเงฺกตเญยฺยากาโรปลกฺขิตาฯ

๑๑๑๖. ยา คยฺหติ นามโฆสโคจรุปฺปนฺนวีถิยา;
ปวตฺตานนฺตรุปฺปนฺน-มโนทฺวาริกวีถิยาฯ

๑๑๑๗. มญฺจปีฐาทิสทฺทํ หิ, โสตวิญฺญาณวีถิยา;
สุตฺวา ตเมว จิเนฺตตฺวา, มโนทฺวาริกวีถิยาฯ

๑๑๑๘. ตโต สเงฺกตนิปฺผนฺนํ, นามํ จินฺตาย คยฺหติ;
นามปญฺญตฺติอตฺถา ตุ, ตโต คยฺหนฺติ สมฺภวาฯ

๑๑๑๙. สทฺทนามตฺถปญฺญตฺติปรมตฺถวเสน หิ;
จตุธา ติวิธา วาถ, จินฺตนา ตตฺถ อิจฺฉิตาฯ

๑๑๒๐. วิตฺถมฏฺฐกถามคฺคํ, วเณฺณเนฺตน หิ ทสฺสิโต;
นโย อาจริเยเนติ, วิภาโคยํ ปกาสิโตฯ

๑๑๒๑. นตฺถญฺญา กาจิ วิญฺญตฺติ, วิการสหิโต ปน;
สโทฺทว นามปญฺญตฺติ, อิเจฺจเกจฺจหิ วณฺณิตํฯ

๑๑๒๒. ญฺทตํ นามปญฺญตฺติภาเวเนกวิธมฺปิ จ;
เนรุตฺติกยาทิจฺฉกวสา นามํ ทฺวิธา ภเวฯ

๑๑๒๓. สญฺญาสุ ธาตุรูปานิ, ปจฺจยญฺจ ตโต ปรํ;
กตฺวา วณฺณาคมาทิญฺจ, สทฺทลกฺขณสาธิตํฯ

๑๑๒๔. เนรุตฺติกมุทีเรนฺติ , นามํ ยาทิจฺฉกํ ปทํ;
ยทิจฺฉาย กตมตฺตํ, พฺยญฺชนตฺถวิวชฺชิตํฯ

๑๑๒๕. ติวิธมฺปิ ตทนฺวตฺถกาทิมโณฺจปจาริมํ;
นิพฺพจนตฺถสาเปกฺขํ, ตตฺถานฺวตฺถมุทีริตํฯ

๑๑๒๖. ยทิจฺฉากตสเงฺกตํ, กาทิมโณฺจปจาริมํ;
อตมฺภูตสฺส ตพฺภาวโวหาโรติ ปวุจฺจติฯ

๑๑๒๗. ตถา สามญฺญนามญฺจ, คุณนามญฺจ กิตฺติมํ;
โอปปาติกมิเจฺจวํ, นามํ โหติ จตุพฺพิธํฯ

๑๑๒๘. มหาชนสมฺมตญฺจ, อนฺวตฺถเญฺจว ตาทิสํ;
ตีณิ นามานิ จนฺทาทินามํ ตโตฺถปปาติกํฯ

๑๑๒๙. ผสฺสาทิจฺฉกมาวตฺถิกํ, เนมิตฺตกมถาปรํ;
ลิงฺคิกํ รุฬฺหิกเญฺจติ, นามํ ปญฺจวิธํ ภเวฯ

๑๑๓๐. ผสฺสาทิจฺฉกํ ยถาวุฑฺฒํ, วจฺฉทมฺมาทิกํ ปน;
อาวตฺถิกํ เนมิตฺตกํ, สีลวาปญฺญวาทิกํฯ

๑๑๓๑. ลิงฺคิกํ ทิฎฺฐลิงฺคํ ตุ, ทณฺฑีฉตฺตีติอาทิกํ;
รุฬฺหิกํ เลสมเตฺตน, รุฬฺหํ โคมหิํสาทิกํฯ

๑๑๓๒. วิชฺชมานาวิชฺชมาน-ปญฺญโตฺตภยมิสฺสิตา;
วิภตฺตา นามปญฺญตฺติ, ฉพฺพิธา โหติ ตตฺถ หิฯ

๑๑๓๓. วิชฺชมานปญฺญตฺตีติ , วิชฺชมานตฺถทีปิตา;
วุจฺจติ ขนฺธายตน-ธาตุปญฺจินฺทฺริยาทิกาฯ

๑๑๓๔. อวิชฺชมานปญฺญตฺติ-นามิกา ปรมตฺถโต;
อวิชฺชมานมญฺจาทิ, อตฺถปญฺญตฺติทีปิตาฯ

๑๑๓๕. วิชฺชมาเนน อวิชฺช-มานปญฺญตฺตินามิกา;
เตวิโชฺช ฉฬภิโญฺญ จ, สีลวา ปญฺญวาปิ จฯ

๑๑๓๖. อวิชฺชมาเนน วิชฺช-มานปญฺญตฺตินามิกา;
อิตฺถิรูปํ อิตฺถิสโทฺท, อิตฺถิจิตฺตนฺติอาทิกาฯ

๑๑๓๗. วิชฺชมาเนน ตุ วิชฺช-มานปญฺญตฺตินามิกา;
จกฺขุวิญฺญาณํ จ จกฺขุ-สมฺผโสฺส เจวมาทิกาฯ

๑๑๓๘. อวิชฺชมาเนนาวิชฺช-มานปญฺญตฺตินามิกา;
ขตฺติยปุโตฺต พฺราหฺมณ-ปุโตฺต อิเจฺจวมาทิกาฯ

๑๑๓๙. อิติ วุตฺตานุสาเรน, นามปญฺญตฺติยา พุโธ;
สรูปํ วิสยเญฺจว, วิภาคญฺจ วิภาวเยฯ

๑๑๔๐. อิเจฺจวํ ปรมตฺถา จ, ยถาวุตฺตา จตุพฺพิธา;
ปญฺญตฺติ ทุวิธา เจติ, เญยฺยตฺถา ฉพฺพิธา มตาติฯ

อิติ ปญฺญตฺติวิภาเค นามปญฺญตฺติกถา นิฎฺฐิตาฯ

เอกูนตึสติโม ปริเจฺฉโทฯ

นิฎฺฐิโต จ สพฺพถาปิ ปญฺญตฺติวิภาโคฯ

นิคมนกถา

๑๑๘๖. สเฏฺฐ **กญฺจิวเร** รเฏฺฐ, **กาเวริ**นคเร วเร;
กุเล สญฺชาตภูเตน, พหุสฺสุเตน ญาณินาฯ

๑๑๘๗. **อนุรุเทฺธน เถเรน,** อนิรุทฺธยสสฺสินา;
ตมฺพรเฏฺฐ วสเนฺตน, นคเร **ตญฺช**นามเกฯ

๑๑๘๘. ตตฺถ **สงฺฆวิสิเฏฺฐน,** ยาจิเตน อนากุลํ;
มหาวิหารวาสีนํ, วาจนามคฺคนิสฺสิตํฯ

๑๑๘๙. ปรมตฺถ ปกาสนฺตํ, **ปรมตฺถวินิจฺฉยํ**;
ปกรณํ กตํ เตน, ปรมตฺถตฺถเวทินาติฯ

อิติ อนุรุทฺธาจริเยน รจิโต

ปรมตฺถวินิจฺฉโย นิฏฺฐิโตฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

สจฺจสเงฺขโป

คนฺถารมฺภกถา

๑. นมสฺสิตฺวา ติโลกคฺคํ, เญยฺยฺยสาครปารคุํ;
ภวาภาวกรํ ธมฺมํ, คณญฺจ คุณสาครํฯ

๒. นิสฺสาย ปุพฺพาจริยมตํ อตฺถาวิโรธินํ;
วกฺขามิ สจฺจสเงฺขปํ, หิตํ การกโยคินํฯ

๑. ปฐโม ปริเจฺฉโท

รูปสเงฺขโป

๓. **สจฺจานิ** ปรมตฺถญฺจ, สมฺมุติญฺจาติ เทฺว ตหึ;
ตทฺธภาวาทินา เญยฺยํ, สจฺจํ ตํ **ปรมตฺถกํ**ฯ

๔. สนฺนิเวสวิเสสาทิเญยฺยํ **สมฺมุติ** ตํ ทฺวยํ;
ภาวสเงฺกตสิทฺธีนํ, ตถตฺตา สจฺจมีริตํฯ

๕. ปรมโตฺถ สนิพฺพานปญฺจกฺขเนฺธตฺถ ราสิโต;
ขนฺธโตฺถ จ สมาเสตฺวา, วุโตฺตตีตาทิเภทนํฯ

๖. เวทนาทีสฺเปกสฺมึ, ขนฺธสโทฺท ตุ รุฬฺหิยา;
สมุทฺทาเทกเทเส ตุ, สมุทฺทาทิรโว ยถาฯ

๗. ตตฺถ สีตาทิรุปฺปตฺตา, **รูปํ** ภฺวาปานลานิลํ;
ภูตํ กถินทวตาปจนีรณภาวกํฯ

๘. จกฺขุ โสตญฺจ ฆานญฺจ, ชิวฺหา กาโย ปภา รโว;
คโนฺธ รโสชา อิตฺถี จ, ปุมา วตฺถุ จ ชีวิตํฯ

๙. ขํ ชาติ ชรตา ภโงฺค, รูปสฺส ลหุตา ตถา;
มุทุกมฺมญฺญตา กายวจีวิญฺญตฺติ **ภูติกํ**ฯ

๑๐. จกฺขาที ทฏฺฐุกามาทิเหตุกมฺมชภูติกา;
ปสาทา รูปสทฺทาที, จกฺขุญาณาทิโคจราฯ

๑๑. โอชา หิ ยาปนา อิตฺถิปุมลิงฺคาทิเหตุกํ;
ภาวทฺวยํ ตุ กายํว, พฺยาปิ โน สหวุตฺติกํฯ

๑๒. นิสฺสยํ วตฺถุ ธาตูนํ, ทฺวินฺนํ กมฺมชปาลนํ;
ชีวิตํ อุปฺปลาทีนํ, อุทกํว ฐิติกฺขเณฯ

๑๓. ขํ รูปานํ ปริเจฺฉโท, ชาติอาทิตฺตยํ ปน;
รูปนิพฺพตฺติ ปาโก จ, เภโท เจว ยถากฺกมํฯ

๑๔. ลหุตาทิตฺตยํ ตํ หิ, รูปานํ กมโต สิยา;
อทนฺธถทฺธตา จาปิ, กายกมฺมานุกูลตาฯ

๑๕. อภิกฺกมาทิชนกจิตฺตชสฺสานิลสฺส หิ;
วิกาโร กายวิญฺญตฺติ, รูปตฺถมฺภาทิการณํฯ

๑๖. วจีเภทกจิเตฺตน, ภูตภูมิวิการตา;
วจีวิญฺญตฺตุปาทินฺนฆฏฺฏนเสฺสว การณํฯ

๑๗. รูปมพฺยากตํ สพฺพํ, วิปฺปยุตฺตมเหตุกํ;
อนาลมฺพํ ปริตฺตาทิ, อิติ **เอกวิธํ** นเยฯ

๑๘. อชฺฌตฺติกานิ จกฺขาที, ปเญฺจเตว ปสาทกา;
วตฺถุนา วตฺถุ ตาเนว, ทฺวารา วิญฺญตฺติภี สหฯ

๑๙. เสสํ พาวีสติ เจกวีส วีสติ พาหิรํ;
อปฺปสาทมวตฺถุํ จ, อทฺวารญฺจ ยถากฺกมํฯ

๒๐. ปสาทา ปญฺจ ภาวายุ, อินฺทฺริยนินฺทฺริเยตรํ;
วินาปํ อาทิโต ยาว, รสา ถูลํ น เจตรํฯ

๒๑. อฏฺฐกํ อวินิโพฺภคํ, วณฺณคนฺธรโสชกํ;
ภูตํ ตํ ตุ วินิโพฺภคมิตรนฺติ วินิทฺทิเสฯ

๒๒. อฏฺฐารสาทิโต รูปา, นิปฺผนฺนํ ตุ น เจตรํ;
โผฏฺฐพฺพมาปวชฺชํ ตุ, ภูตํ กาเม น เจตรํฯ

๒๓. เสกฺขสปฺปฏิฆาเสกฺขปฏิฆํ ทฺวยวชฺชิตํ;
วณฺณํ ตทิตรํ ถูลํ, สุขุมเญฺจติ ตํ **ติธา**ฯ

๒๔. กมฺมชากมฺมชํเนวกมฺมากมฺมชโต ติธา;
จิโตฺตชอุตุชาทีนํ, วเสนาปิ ติธา ตถาฯ

๒๕. ทิฏฺฐํ สุตํ มุตญฺจาปิ, วิญฺญาตํ วต เจตสา;
เอกเมกญฺจ ปญฺจาปิ, วีสติ จ กมา สิยุํฯ

๒๖. หทยํ วตฺถุ วิญฺญตฺติ, ทฺวารํ จกฺขาทิปญฺจกํ;
วตฺถุ ทฺวารญฺจ เสสานิ, วตฺถุ ทฺวารญฺจ โน สิยาฯ

๒๗. นิปฺผนฺนํ รูปรูปํ ขํ, ปริเจฺฉโทถ ลกฺขณํ;
ชาติอาทิตฺตยํ รูปํ, วิกาโร ลหุตาทิกํฯ

๒๘. ยถา สงฺขตธมฺมานํ, ลกฺขณํ สงฺขตํ ตถา;
ปริเจฺฉทาทิกํ รูปํ, ตชฺชาติมนติกฺกมาฯ

๒๙. กมฺมจิตฺตานลาหารปจฺจยานํ วเสนิธ;
เญยฺยา ปวตฺติ รูปสฺส, ปิณฺฑานญฺจ วสา กถํฯ

๓๐. **กมฺมชํ** เสนฺทฺริยํ วตฺถุ, วิญฺญตฺติ **จิตฺตชา** รโว;
จิตฺตคฺคิโช ลหุตาทิตฺตยํ **จิตฺตานลนฺนชํ**ฯ

๓๑. อฏฺฐกํ ชาติ จากาโส, **จตุชา** ชรตา ขยํ;
กุโตจิ เนว ชาตํ ตปฺปากเภทํ หิ ตํ ทฺวยํฯ

๓๒. ชาติยาปิ น ชาตตฺตํ, กุโตจิฏฺฐกถานยา;
ลกฺขณาภาวโต ตสฺสา, สติ ตสฺมิํ น นิฏฺฐิติฯ

๓๓. กมฺมจิตฺตานลเนฺนหิ, **ปิณฺฑา** นว จ สตฺต จ;
จตฺตาโร เทฺว จ วิเญฺญยฺยา, สชีเว เทฺว อชีวเกฯ

๓๔. อฏฺฐกํ ชีวิเตนายุนวกํ ภาววตฺถุนา;
จกฺขาที ปญฺจ ทสกา, กลาปา **นว กมฺมชา**ฯ

๓๕. สุทฺธฏฺฐวิญฺญตฺติยุตฺตนวโกปิ จ ทสโก;
สุทฺธสเทฺทน นวโก, ลหุตาทิทเสกโกฯ

๓๖. วิญฺญตฺติลหุตาทีหิ, ปุน ทฺวาทส เตรส;
จิตฺตชา อิติ วิเญฺญยฺยา, กลาปา **สตฺต วา ฉ วา**ฯ

๓๗. สุทฺธฏฺฐํ สทฺทนวกํ, ลหุตาทิทเสกกํ;
สเทฺทนลหุตาทีหิ, **จตุโรตุชกณฺณิกา**ฯ

๓๘. สุทฺธฏฺฐลหุตาทีหิ, **อนฺนชา เทฺว**ติเม นว;
สตฺต จตฺตาริ เทฺว เจติ, **กลาปา วีสตึ ทฺวิภิ**ฯ

๓๙. ตยฏฺฐกา จ จตฺตาโร, นวกา ทสกา นว;
ตโย เทฺวโก จ เอเกน, ทส ทฺวีหิ จ ตีหิ จฯ

๔๐. จตุนฺนมฺปิ จ ธาตูนํ, อธิกํสวเสนิธ;
รูปเภโทถ วิเญฺญโยฺย, กมฺมจิตฺตานลนฺนโชฯ

๔๑. เกสาทิมตฺถลุงฺคนฺตา, ปถวํสาติ วีสติ;
ปิตฺตาทิมุตฺตกนฺตา เต, ชลํสา ทฺวาทสีริตาฯ

๔๒. เยน สนฺตปฺปนํ เยน, ชีรณํ ทหนํ ตถา;
เยนสิตาทิปาโกติ, จตุรํสานลาธิกาฯ

๔๓. อุทฺธาโธคมกุจฺฉิฏฺฐา, โกฏฺฐาเสยฺยงฺคสาริ จ;
อสฺสาโสติ จ วิเญฺญยฺยา, ฉฬํสา วายุนิสฺสิตาฯ

๔๔. ปุพฺพมุตฺตกรีสณฺจุทริยํ จตุโรตุชา;
กมฺมา ปาจคฺคิ จิตฺตมฺหา-สฺสาโสติ ฉปิ เอกชาฯ

๔๕. เสทสิงฺฆานิกสฺสุ จ, เขโฬ จิโตฺตตุสมฺภวา;
ทฺวิชา ทฺวตฺตึส โกฏฺฐาสา, เสสา เอว จตุพฺภวาฯ

๔๖. เอกเชสฺวาทิจตูสุ, อุตฺชา จตุรฏฺฐกา;
ชีวีตนวโก ปาเจสฺสาเส จิตฺตภวฏฺฐโกฯ

๔๗. ทฺวิเชสุ มนเตเชหิ, เทฺว เทฺว โหนฺติ ปนฏฺฐกา;
เสสเตชานิลํเสสุ, เอเกกมฺหิ ตโย ตโยฯ

๔๘. อฏฺฐโกชมนคฺคีหิ, โหนฺติ อฏฺฐสุ กมฺมโต;
อฏฺฐายุนวกา เอวํ, อิเม อฏฺฐ จตุพฺภวาฯ

๔๙. จตุวีเสสุ เสเสสุ, จตุเชสุฏฺฐกา ตโย;
เอเกกมฺหิ จ วิเญฺญยฺยา, ปิณฺฑา จิตฺตานลนฺนชาฯ

๕๐. กมฺมชา กายภาววฺหา, ทสกาปิ สิยุํ ตหิํ;
จตุวีเสสุ อํเสสุ, เอเกกมฺหิ ทุเว ทุเวฯ

๕๑. ปญฺจาปิ จกฺขุโสตาที, ปเทสทสกา ปุน;
นวกา สทฺทสงฺขาตา, เทฺวติเจฺจวํ กลาปโตฯ

๕๒. เตปญฺญาส ทเสกญฺจ, นวุตฺตรสตานิ จ;
ทสกา นวกา เจว, อฏฺฐกา จ สิยุํ กมาฯ

๕๓. เสกปญฺจสตํ กาเย, สหสฺสํ ตํ ปวตฺตติ;
ปริปุณฺณินฺทฺริเย รูปํ, นิปฺผนฺนํ ธาตุเภทโตฯ

๕๔. จิตฺตุปฺปาเท สิยุํ รูป-เหตู กมฺมาทโย ปน;
ฐิติ น **ปาเฐ** จิตฺตสฺส, น ภเงฺค รูปสมฺภโวฯ

๕๕. ‘‘อญฺญถตฺตํ ฐิตสฺสา’’ติ, วุตฺตตฺตาว ฐิติกฺขณํ;
อตฺถีติ เจ ปพเนฺธน, ฐิติ ตตฺถ ปวุจฺจติฯ

๕๖. อถ วา ติกฺขเณ กมฺมํ, จิตฺตมตฺตุทยกฺขเณ;
อุตุโอชาตฺตโน ฐาเน, รูปเหตู ภวนฺติ หิฯ

๕๗. เสยฺยสฺสาทิกฺขเณ กาย-
ภาววตฺถุวสา ตโย;
ทสกา โหนฺติภาวิสฺส,
วินา ภาวํ ทุเว สิยุํฯ

๕๘. ตโต ปรญฺจ กมฺมคฺคิจิตฺตชา เต จ ปิณฺฑิกา;
อฏฺฐกา จ ทุเว ปุเพฺพ, วุตฺตวุตฺตกฺขเณ วเทฯ

๕๙. กาเลนาหารชํ โหติ, จกฺขาทิทสกานิ จ;
จตุปจฺจยโต รูปํ, สมฺปิเณฺฑวํ ปวตฺตติฯ

๖๐. ตํ สตฺตรสจิตฺตายุ, วินา วิญฺญตฺติลกฺขณํ;
สนฺตตามรณา รูปํ, ชราทิผลมาวหํฯ

๖๑. ภงฺคา สตฺตรสุปฺปาเท, ชายเต กมฺมชํ น ตํ;
ตทฺทธํ ชายเต ตสฺมา, ตกฺขยา มรณํ ภเวฯ

๖๒. อายุกมฺมุภเยสํ วา, ขเยน มรณํ ภเว;
อุปกฺกเมน วา เกสญฺจุปเจฺฉทกกมฺมุนาฯ

๖๓. โอปปาติกภาวิสฺส, ทสกา สตฺต กมฺมชา;
กาเม อาโท ภวนฺตคฺคิชาหิ ปุเพฺพว ภูยเตฯ

๖๔. อาทิกปฺปนรานญฺจ, อปาเย อนฺธกสฺส จ;
พธิรสฺสาปิ อาโท ฉ, ปุเพฺพเวตรชา สิยุํฯ

๖๕. ตเตฺถวนฺธพธิรสฺส, ปญฺจ โหนฺติ อภาวิโน;
ยุตฺติยา อิธ วิเญฺญยฺยา, ปญฺจ วา จตุโรปิ วาฯ

๖๖. จกฺขาทิตฺตยหีนสฺส, จตุโรว ภวนฺติติ;
วุตฺตํ อุปปริกฺขิตฺวา, คเหตพฺพํ วิชานตาฯ

๖๗. รูเป ชีวิตฉกฺกญฺจ, จกฺขาทิสตฺตกตฺตยํ;
ปญฺจ ฉ อุตุจิเตฺตหิ, ปญฺจ ฉาสญฺญินํ ภเวฯ

๖๘. ปญฺจธาตฺวาทินิยมา, **ปาเฐ** คนฺธรโสชนํ;
นุปฺปตฺติ ตตฺถ ภูตานํ, อโผฏฺฐพฺพปวตฺตินํฯ

๖๙. ถทฺธุณฺหีรณภาโวว, นตฺถิ ธาตฺวาทิกิจฺจโต;
อญฺญํ คนฺธาทีนํ เตสํ, ตกฺกิเจฺจโนปลทฺธิโตฯ

๗๐. รูเป สปฺปฏิฆตฺตาทิ, ตตฺถ รุปฺปนตา วิย;
ฆฏฺฏนญฺจ รวุปฺปาทสฺสญฺญตฺถเสฺสว เหตุตาฯ

๗๑. อิจฺฉิตพฺพมิเมกนฺตเมวํ ปาฐาวิโรธโต;
อถ วา เตหิ วิเญฺญยฺยํ, ทสกํ นวกฏฺฐกํฯ

๗๒. สพฺพํ กามภเว รูปํ, รูเป เอกูนวีสติ;
อสญฺญีนํ ทส คนฺธรโสชาหิ จ พฺรหฺมุนํฯ

อิติ สจฺจสเงฺขเป รูปสเงฺขโป นาม

ปฐโม ปริเจฺฉโทฯ

๒. ทุติโย ปริเจฺฉโท

ขนฺธตฺตยสเงฺขโป

๗๓. **เวทนา**นุภโว เตธา, สุขทุกฺขมุเปกฺขยา;
อิฏฺฐานิฏฺฐานุภวนมชฺฌานุภวลกฺขณาฯ

๗๔. กายิกํ มานสํ ทุกฺขํ, สุโขเปกฺขา จ เวทนา;
เอกํ มานสเมเวติ, ปญฺจธินฺทฺริยเภทโตฯ

๗๕. ยถา ตถา วา สญฺญาณํ, **สญฺญา** สตินิพนฺธนํ;
ฉธา ฉทฺวารสมฺภูตผสฺสชานํ วเสน สาฯ

๗๖. **สงฺขารา** เจตนา ผโสฺส,
มนกฺการายุ สณฺฐิติ;
ตโกฺก จาโร จ วายาโม,
ปีติ ฉโนฺทธิโมกฺขโกฯ

๗๗. สทฺธา สติ หิโรตฺตปฺปํ, จาโค เมตฺตา มติ ปุน;
มชฺฌตฺตตา จ ปสฺสทฺธี, กายจิตฺตวสา ทุเวฯ

๗๘. ลหุตา มุทุกมฺมญฺญปาคุญฺญมุชุตา ตถา;
ทยา มุทา มิจฺฉาวาจา, กมฺมนฺตาชีวสํวโรฯ

๗๙. โลโภ โทโส จ โมโห จ, ทิฏฺฐิ อุทฺธจฺจเมว จ;
อหิรีกํ อโนตฺตปฺปํ, วิจิกิจฺฉิตเมว จฯ

๘๐. มาโน อิสฺสา จ มเจฺฉรํ, กุกฺกุจฺจํ ถินมิทฺธกํ;
อิติ เอเตว ปญฺญาส, สงฺขารกฺขนฺธสญฺญิตาฯ

๘๑. พฺยาปาโร เจตนา ผโสฺส, ผุสนํ สรณํ ตหึ;
มนกฺกาโร ปาลนายุ, สมาธิ อวิสารตาฯ

๘๒. อาโรปนานุมชฺชฏฺฐา, ตกฺกจารา ปนีหนา;
วีริยํ ปีนนา ปีติ, ฉโนฺท ตุ กตฺตุกามตาฯ

๘๓. อธิโมโกฺข นิจฺฉโย สทฺธา,
ปสาโท สรณํ สติ;
หิรี ปาปชิคุจฺฉา หิ,
โอตฺตปฺปํ ตสฺส ภีรุตาฯ

๘๔. อลโคฺค จ อจณฺฑิกฺกํ, จาโค เมตฺตา มติ ปน;
ยาถาวโพโธ มชฺฌตฺตํ, สมวาหิตลกฺขณํฯ

๘๕. ฉ ยุคานิ กายจิตฺตทรคารวถทฺธตา-
อกมฺมญฺญตฺตเคลญฺญกุฏิลานํ วิโนทนาฯ

๘๖. ตานุทฺธตาทิถินาทิทิฏฺฐาทีนํ ยถากฺกมํ;
เสสกาทิอสทฺธาทิมายาทีนํ วิปกฺขิโนฯ

๘๗. ทุกฺขาปนยนกามา, ทยา โมทา ปโมทนา;
วจีทุจฺจริตาทีนํ, วิราโม วิรติตฺตยํฯ

๘๘. โลโภ โทโส จ โมโห จ,
เคธจณฺฑมนนฺธนา;
กเมน ทิฏฺฐิ ทุคฺคาโห,
อุทฺธจฺจํ ภนฺตตํ มตํฯ

๘๙. อหิรีกมลชฺชตฺตํ, อโนตฺตปฺปมตาสตา;
สํสโย วิจิกิจฺฉา หิ, มาโน อุนฺนติลกฺขโณฯ

๙๐. ปรสฺสกสมฺปตฺตีนํ ,
อุสูยา จ นิคูหนา;
อิสฺสามเจฺฉรกา ตาโป,
กตากตสฺส โสจนาฯ

๙๑. ถินํ จิตฺตสฺส สโงฺกโจ, อกมฺมญฺญตฺตตา ปน;
มิทฺธมิเจฺจวเมเตสํ, **ลกฺขณญฺจ** นเย พฺุโธฯ

๙๒. เวทนาทิสมาธนฺตา, สตฺต **สพฺพค**สญฺญิตา;
ตกฺกาทิอธิโมกฺขนฺตา, ฉ **ปกิณฺณก**นามกาฯ

๙๓. สทฺธาทโย วิรมนฺตา, **อรณา** ปญฺจวีสติ;
โลภาทิมิทฺธกนฺตานิ, **สรณานิ** จตุทฺทสฯ

๙๔. อิสฺสามเจฺฉรกุกฺกุจฺจโทสา กาเม ทยา มุทา;
กาเม รูเป จ เสสา ฉ-จตฺตาลีส ติธาตุชาฯ

๙๕. ฉนฺทนิจฺฉยมชฺฌตฺตมนกฺการา สอุทฺธวา;
ทยาที ปญฺจ มานาที, ฉ **เยวาปน** โสฬสฯ

๙๖. ฉนฺทาที ปญฺจ **นิยตา,** ตเตฺถกาทส เนตรา;
อหิรีกมโนตฺตปฺปํ, โลกนาสนกํ ทฺวยํฯ

๙๗. เอเต เทฺว โมหุทฺธจฺจาติ, จตฺตาโร **ปาปสพฺพคา**;
โลกปาลทุกํ วุตฺตํ, หิริโอตฺตปฺปนามกํฯ

๙๘. อารมฺมณูปนิชฺฌานา, **ฌานงฺคา** ตกฺกจารกา;
ปีติ เอกคฺคตา เจติ, สตฺต วิตฺติตฺตเยน เวฯ

๙๙. สทฺธา สติ มเตกคฺค-ธิติ โลกวินาสกา;
ปาลกา นว เจตานิ, **พลานิ** อวิกมฺปโตฯ

๑๐๐. เอตฺถ สทฺธาทิปญฺจายุ, กตฺวาตฺร จตฺธา มตึ;

เวทนาหิ ทฺวิสเตฺตเต, อินฺทฺริยานาธิปจฺจโตฯ

๑๐๑ มนรูปินฺทฺริเยเหเต , สเพฺพ **อินฺทฺริย**นามกา;
พาวีสติ ภวนฺตายุทฺวยํ กเตฺวกสงฺคหํฯ

๑๐๒ ทิฎฺฐีเหกคฺคตาตกฺกสตีวิรติโย **ปถา**;
อฎฺฐ นิยฺยานโต อาทิจตฺโร ภิตฺวาน ทฺวาทสฯ

๑๐๓ ผโสฺส จ เจตนา เจว,
เทฺวเวตฺถาหารณตฺตโต;
อาหารา มนโวชาหิ,
ภวนฺติ จตฺโรถวาฯ

๑๐๔ **เหตุ** มูลฎฺฐโต ปาเป,
โลภาทิตฺตยมีริตํ;
กุสลาพฺยากเต จาปิ,
อโลภาทิตฺตยํ ตถาฯ

๑๐๕ ทิฎฺฐิโลภทุสา กมฺมปถาปายสฺส มคฺคโต;
ตพฺพิปกฺขา สุคติยา, ตโยติ ฉ ปถีริตาฯ

๑๐๖ ปสฺสทฺธาทิยุคานิ ฉ, วคฺคตฺตา ยุคฬานิ ตุ;
อุปการา สติ ธี จ, พหูปการภาวโตฯ

๑๐๗ **โอฆา**หรณโต **โยคา**,
โยชเนนาภวคฺคโต;
สวเนนา**สวา** ทิฎฺฐิ-
โมเหเชตฺถ ทฺธา ลุโภฯ

๑๐๘ ทฬฺหคฺคาเหน ทิเฎฺฐชา, **อุปาทานํ** ติธา ตหิํ;
ทิฎฺฐิ โทเสน เต คนฺถา, คนฺถโต ทิฎฺฐิห ทฺวิธาฯ

๑๐๙ ปุญฺจาวรณโต กาม-กงฺขาโทสุทฺธวํ ตโป;
ถินมิทฺธญฺจ โมเหน, ฉ วา **นีวรณานิ**ถฯ

๑๑๐ กตฺวา ตาปุทฺธวํ เอกํ, ถินมิทฺธญฺจ วฺจฺจติ;
กิจฺจสฺสาหารโต เจว, วิปกฺขสฺส จ เลสโตฯ

๑๑๑ ทิเฎฺฐชุทฺธวโทสนฺธ-
กงฺขาถินฺณฺณตี ทส;
โลกนาสยุเคเนเต,
กิเลสา จิตฺตเกฺลสโตฯ

๑๑๒ โลภโทสมูหมาน-ทิฎฺฐิกงฺขิสฺสมจฺฉรา;
สํโยชนานิ ทิเฎฺฐชา, ภิตฺวา พนฺธนโต ทฺธาฯ

๑๑๓. ตานิ โมหุทฺธวํมานกงฺขาโทเสชทิฏฺฐิโย;
ทฺธาทิฏฺฐิ ติธา โลภํ, ภิตฺวา สุเตฺต ทสีริตาฯ

๑๑๔. ทิฏฺฐิโลภมูหมานโทสกงฺขา ตหิํ ทฺธา;
กตฺวา โลภมิเม สตฺตา**นุสยา** สมุทีริตาฯ

๑๑๕. ทิฏฺฐิ เอว **ปรามาโส,** เญฺโยฺย เอวํ สมาสโต;
อโตฺถ สงฺขารกฺขนฺธสฺส, วุโตฺต วุตฺตานุสารโตฯ

อิติ สจฺจสเงฺขเป ขนฺธตฺตยสเงฺขโป นาม

ทุติโย ปริเจฺฉโทฯ

๓. ตติโย ปริเจฺฉโท

จิตฺตปวตฺติปริทีปโน

๑๑๖. **จิตฺตํ** วิสยคฺคาหํ ตํ, ปากาปากทโต ทฺธา;
กุสลากุสลํ ปุพฺพํ, ปรมพฺยากตํ มตํฯ

๑๑๗. กุสลํ ตตฺถ กามาทิภูมิโต จตฺธา สิยา;
อฎฺฐ ปเญฺจ จตฺตาริ จ, จตฺตาริ กมโต กถํฯ

๑๑๘. โสมนสฺสมติยุตฺตมสงฺขารมนเมกํ;
สสงฺขารมนเญฺจกํ, ตถา หีนมติทฺวยํฯ

๑๑๙. ตโถเปกฺขามติยุตฺตํ, มติหีนนฺติ อฎฺฐธา;
กามาวจรปุเญฺญตฺถ, ภิชฺชเต เวทนาทิโตฯ

๑๒๐. ทานํ สีลญฺจ ภาวนา, ปตฺติทานานุโมทนา;
เวยฺยาวจฺจาปจายญฺจ, เทสนา สุติ ทิฎฺฐิชุฯ

๑๒๑. เอเตเสฺวกมยํ หุตฺวา, วตฺถุํ นิสฺสาย วา น วา;
ทฺวารหีนาทิโยนีนํ, คติยาทิปฺปเภทวาฯ

๑๒๒. ติกาลิกปริตฺตาทิโคจเรเสฺวกมาทิย;
อุเทติ กาลมุตฺตํ วา, มติหีนํ วินามลํฯ

๑๒๓. ฉโคจเรสุ รูปาทิปญฺจกํ ปญฺจ โคจรา;
เสสํ รูปมรูปญฺจ, ปญฺญตฺติ ฉฎฺฐโคจโรฯ

๑๒๔. ญาณยุตฺตวรํ ตตฺถ, ทตฺวา สนฺธึ ติเหตุกํ;
ปจฺฉา ปจฺจติ ปากานํ, ปวเตฺต อฎฺฐเก ทุเวฯ

๑๒๕. ตสฺเยว นิหีนํ ตุ, ทตฺวา สนฺธึ ทุเหตุกํ;
เทติ ทฺวาทส ปาเก จ, ปวเตฺต ธียุตํ วินาฯ

๑๒๖. เอวํ ธีหีนมุกฺกฎฺฐํ, สนฺธิยญฺจ ปวตฺติยํ;
หีนํ ปนฺภยตฺถาปิ, เหตุหีเนว ปจฺจติฯ

๑๒๗. กามสุคติยํเยว, ภวโภคททํ อิทํ;
รูปาปาเย ปวเตฺตว, ปจฺจเต อนุรูปโตฯ

๑๒๘. วิตกฺกจารปีตีหิ, สุเขกคฺคยุตํ มนํ;
อาทิ จาราทิปีตาทิสุขาทีหิ ปรํ ตยํฯ

๑๒๙. อุเปกฺขกคฺคตายนฺตมารุปฺปเญฺจวมงฺคโต ;
ปญฺจธา **รูปปุญฺญํ** ตุ, โหตารมฺมณโต ปนฯ

๑๓๐อาทิสฺสาสุภมนฺตสฺสุ-
เปกฺขา เมตฺตาทโย ตโย;
อาโท จตุนฺนํ ปญฺจนฺนํ,
สสฺสาสกสิณานิ ตุฯ

๑๓๑นภตมฺมนตสฺสุญฺญตจฺจิตฺตจตุโคจเร;
กเมนาติกฺกมารุปฺปปุญฺญํ โหติ จตุพฺพิธํฯ

๑๓๒อมลํ สนฺติมารพฺภ, โหติ ตํ มคฺคโยคโต;
จตุธา ปาทกชฺฌานเภทโต ปุน วีสติฯ

๑๓๓ทิฏฺฐิกงฺขานุทํ อาทิ, กามโทสตนูกรํ;
ปรํ ปรํ ตทุเจฺฉที, อนฺตํ เสสกนาสกํฯ

๑๓๔เอวํ ภูมิตฺตยํ ปุญฺญํ, ภาวนามยเมตฺถ หิ;
ปฐมํ วตฺถุํ นิสฺสาย, ทุติยํ อุภเยนปิฯ

๑๓๕ตติเย อาทิ นิสฺสาย,
เสสา นิสฺสาย วา น วา;
โหนฺติ อาทิทฺวยํ ตตฺถ,
สาเธติ สกภูภวํฯ

๑๓๖สาเธตานุตฺตรํ สนฺตึ, อภิญฺญา ปนิเธว ตุ;
ฌานูทยผลตฺตา น, ผลทานาปิ สมฺภวาฯ

๑๓๗นาญฺญภูผลทํ กมฺมํ, รูปปากสฺส โคจโร;
สกมฺมโคจโรเยว, น จโญฺญยมสมฺภโวฯ

๑๓๘ปาปํ กามิกเมเวกํ, เหตุโต ตํ ทฺวิธา ปุน;
มูลโต ติวิธํ โลภ-โทสโมหวสา สิยาฯ

๑๓๙โสมนสฺสกุทิฏฺฐีหิ , ยุตฺตเมกมสงฺขรํ;
สสงฺขารมนเญฺจกํ, หีนทิฏฺฐิทฺวยํ ตถาฯ

๑๔๐อุเปกฺขาทิฏฺฐิยุตฺตมฺปิ, ตถา ทิฏฺฐิวิยุตฺตกํ;
เวทนาทิฏฺฐิอาทีหิ, **โลภมูเล**วมฏฺฐธาฯ

๑๔๑สทุกฺขโทสาสงฺขารํ, อิตรํ **โทสมูลกํ**;
โมหมูลมฺปิ โสเปกฺขํ, กงฺขุทฺธจฺจยุตํ ทฺวิธาฯ

๑๔๒ตตฺถ โทสทฺวยํ วตฺถุํ, นิสฺสาเยวิตเร ปน;
นิสฺสาย วา น วา โหนฺติ, วธาทิสหิตา กถํฯ

๑๔๓ผรุสฺสวธพฺยาปาทา, สโทเสน สโลภโต;
กุทิฏฺฐิเมถุนาภิชฺฌา, เสสา กมฺมปถา ทฺวิภิฯ

๑๔๔สนฺธึ จตูสฺวปาเยสุ, เทติ สพฺพตฺถ วุตฺติยํ;

ปจฺจเต โคจรํ ตสฺส, สกลํ อมลํ วินาฯ

๑๔๕. อพฺยากตํ ทฺวิธา ปาก-กฺริยา ตตฺถาทิ ภูมิโต;
จตุธา กามปาเกตฺถ, ปุญฺญปากาทิโต ทุธาฯ

๑๔๖. ปุญฺญปากา ทฺวิธาเหตุ-สเหตูติ ทฺวิรฏฺฐกา;
อเหตู ปญฺจ ญาณานิ, คหณํ ตีรณา อุโภฯ

๑๔๗. กายญาณํ สุขี ตตฺถ, โสมนสฺสาทิ ตีรณํ;
โสเปกฺขานิ ฉ เสสานิ, สปุญฺญํว สเหตุกํฯ

๑๔๘. เกวลํ สนฺธิภวงฺค-ตทาลมฺพจุติพฺพสา;
ชายเต เสสเมตสฺส, ปุเพฺพ วุตฺตนยา นเยฯ

๑๔๙. มนุสฺสวินิปาตีนํ, สนฺธาทิ อนฺตตีรณํ;
โหติ อเญฺญน กเมฺมน, สเหตุปิ อเหตุนํฯ

๑๕๐. ปาปชา ปุญฺญชาเหตุ-สมา ตีรํ วินาทิกํ;
สทุกฺขํ กายวิญฺญาณํ, อนิฏฺฐารมฺมณา อิเมฯ

๑๕๑. เต สาตโคจรา เตสุ, ทฺวิฏฺฐานํ อาทิตีรณํ;
ปญฺจฏฺฐานาปรา เทฺว เต, ปริตฺตวิสยาขิลาฯ

๑๕๒. สมฺปฏิจฺฉทฺวิปญฺจนฺนํ, ปญฺจ รูปาทโย ตหิํ;
ปจฺจุปฺปนฺนาว เสสานํ, ปากานํ ฉ ติกาลิกาฯ

๑๕๓. รูปารูปวิปากานํ, สพฺพโส สทิสํ วเท;
สกปุเญฺญน สนฺธาทิ-สกิจฺจตฺตยตํ วินาฯ

๑๕๔. สมานุตฺตรปากาปิ, สกปุเญฺญน สพฺพโส;
หิตฺวา โมกฺขมุขํ ตํ หิ, ทฺวิธา มเคฺค ติธา ผเลฯ

๑๕๕. กฺริยา ติธามลาภาวา,
ภูมิโต ตตฺถ กามิกา;
ทฺวิธา เหตุสเหตูติ,
ติธาเหตุ ตหิํ กถํฯ

๑๕๖. อาวชฺชหสิตาวชฺชา , โสเปกฺขสุขุเปกฺขวา;
ปญฺจฉกามาวจรา, สกลารมฺมณา จ เตฯ

๑๕๗. อเหตุรูปรูปา จ, สกปญฺญํวารหโต;
วุตฺติยา น ผเล ปุปฺผํ, ยถา ฉินฺนลตา ผลํฯ

๑๕๘. อนาเสวนยาวชฺช-ทฺวยํ ปุถุชฺชนสฺส หิ;
น ผเล วตฺตมานมฺปิ, โมฆปุปฺผํ ผลํ ยถาฯ

๑๕๙. ติสตฺต ทฺวิฉ ฉตฺติํส, จตุปญฺจ ยถากฺกมํ;

ปุญฺญํ ปาปํ ผลํ กฺริยา, **เอกูนนวุตีวิธํ**ฯ

๑๖๐ สนฺธิ ภวงฺคมาวชฺชํ, ทสฺสนาทิกปญฺจกํ;
คหตีรณโวฏฺฐพฺพ-ชวตโคฺคจรํ จุติฯ

๑๖๑ อิติ เอสํ ทฺวิสตฺตนฺนํ, กิจฺจวุตฺติวสาธุนา;
จิตฺตปฺปวตฺติ ฉทฺวาเร, สเงฺขปา วุจฺจเต กถํฯ

๑๖๒ กาเม สราคินํ กมฺม-นิมิตฺตาทิ จุติกฺขเณ;
ขายเต มนโสเยว, เสสานํ กมฺมโคจโรฯ

๑๖๓ อุปฏฺฐิตํ ตมารพฺภ, ปญฺจวารํ ชโว ภเว;
ตทาลมฺพํ ตโต ตมฺหา, จุติ โหติ ชเวหิ วาฯ

๑๖๔ อวิชฺชาตณฺหาสงฺขาร-สหเชหิ อปายินํ;
วิสยาทีนวจฺฉาทิ-นมนกฺขิปเกหิ ตุฯ

๑๖๕ อปฺปหีเนหิ เสสานํ, ฉาทนํ นมนมฺปิ จ;
ขิปกา ปน สงฺขารา, กุสลาว ภวนฺติหฯ

๑๖๖ กิจฺจตฺตเย กเต เอวํ, กมฺมทีปิตโคจเร;
ตชฺชํ วตฺถุํ สหุปฺปนฺนํ, นิสฺสาย วา น วา ตหึฯ

๑๖๗ ตชฺชา สนฺธิ สิยา หิตฺวา, อนฺตรตฺตํ ภวนฺตเร;
อนฺตรตฺตํ วินา ทูเร, ปฏิสนฺธิ กถํ ภเวฯ

๑๖๘ อิเหว กมฺมตณฺหาทิ-เหตุโต ปุพฺพจิตฺตโต;
จิตฺตํ ทูเร สิยา ทีป-ปฏิโฆสาทิกํ ยถาฯ

๑๖๙ นาสญฺญา จวมานสฺส, นิมิตฺตํ น จุตี จ ยํ;
อุทฺธํ สนฺธินิมิตฺตํ กึ, ปจฺจโยปิ กนนฺตโรฯ

๑๗๐ ปุพฺพภเว จุติ ทานิ, กาเม ชายนสนฺธิยา;
อญฺญจิตฺตนฺตราภาวา, โหตานนฺตรการณํฯ

๑๗๑ ภวนฺตรกตํ กมฺมํ, ยโมกาสํ ลเภ ตโต;
โหติ สา สนฺธิ เตเนว, อุปฏฺฐาปิตโคจเรฯ

๑๗๒ ยสฺมา จิตฺตวิราคตฺตํ, กาตุํ นาสกฺขิ สพฺพโส;
ตสฺมา สานุสยเสฺสว, ปุนุปฺปตฺติ สิยา ภเวฯ

๑๗๓ ปญฺจทฺวาเร สิยา สนฺธิ, วินา กมฺมํ ทฺวิโคจเร;
ภวสนฺธานโต สนฺธิ, ภวงฺคํ ตํ ตทงฺคโตฯ

๑๗๔ ตเมวเนฺต จุติ ตสฺมึ, โคจเร จวเนน ตุ;
เอกสนฺตติยา เอวํ, อุปฺปตฺติฏฺฐิติเภทกาฯ

๑๗๕. อญฺญารมฺมณาปาถ-คเต จิตฺตนฺตรสฺส หิ;
เหตุสงฺขยํ ภวงฺคสฺส, ทฺวิกฺขตฺตุํ จลนํ ภเวฯ

๑๗๖. ฆฏฺฏิเต อญฺญวตฺถุมฺหิ, อญฺญนิสฺสิตกมฺปนํ;
เอกาพเทฺธน โหตีติ, สกฺขโรปมยา วเทฯ

๑๗๗. มโนธาตุกฺริยาวชฺชํ, ตโต โหติ สกึ ภเว;
ทสฺสนาทิ สกทฺวาร-โคจโร คหณํ ตโตฯ

๑๗๘. สนฺตีรณํ ตโต ตมฺหา, โวฏฺฐพฺพญฺจ สกึ ตโต;
สตฺตกฺขตฺตุํ ชโว กาเม, ตมฺหา ตทนุรูปโตฯ

๑๗๙. ตทาลมฺพทฺวิกํ ตมฺหา, ภวงฺคํติมหนฺตริ;
ชวา มหเนฺต โวฏฺฐพฺพา, ปริเตฺต นิตเร มนํฯ

๑๘๐. โวฏฺฐพฺพสฺส ปริเตฺต ตุ, ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ ชโว วิย;
วทนฺติ วุตฺตึ ตํ **ปาเฐ,** อนาเสวนโต น หิฯ

๑๘๑. นิยโมปิธ จิตฺตสฺส, กมฺมาทินิยโม วิย;
เญโยฺย อโมฺพปมาทีหิ, ทเสฺสตฺวา ตํ สุทีปเยฯ

๑๘๒. มโนทฺวาเรตราวชฺชํ , ภวงฺคมฺหา สิยา ตโต;
ชโวกาเม วิภูเต ตุ, กามเวฺห วิสเย ตโตฯ

๑๘๓. กามีนํ ตุ ตทาลมฺพํ, ภวงฺคํ ตุ ตโต สิยา;
อวิภูเต ปริเตฺต จ, ภวงฺคํ ชวโต ภเวฯ

๑๘๔. อวิภูเต วิภูเต จ, ปริเตฺต อปริตฺตเก;
ชวาเยว ภวงฺคํ ตุ, พฺรหฺมานํ จตุโคจเรฯ

๑๘๕. มหคฺคตํ ปนารพฺภ, ชวิเต โทสสํยุเต;
วิรุทฺธตฺตา ภวงฺคํ น, กึ สิยา สุขสนฺธิโนฯ

๑๘๖. อุเปกฺขาตีรณํ โหติ, ปริเตฺตนาวชฺชํ กถํฯ
นิยโม น วินาวชฺชํ, มคฺคโต ผลสมฺภวาฯ

๑๘๗. มหคฺคตามลา สเพฺพ, ชวา โคตฺรภุโต สิยุํ;
นิโรธา จ ผลุปฺปตฺติ, ภวงฺคํ ชวนาทิโตฯ

๑๘๘. สเหตุสาสวา ปากา, ตีรณา เทฺว จุเปกฺขกา;
อิเม สนฺธิ ภวงฺคา จ, จุติ เจกูนวีสติฯ

๑๘๙. เทฺว เทฺว อาวชฺชนาทีนิ, คหณนฺตานิ ตีณิ ตุ;
สนฺตีรณานิ เอกํว, โวฏฺฐพฺพมิตินามกํฯ

๑๙๐. อฏฺฐ กามมหาปากา, ตีณิ สนฺตีรณานิ จ;
เอกาทส ภวเนฺตเต, ตทารมฺมณนามกาฯ

๑๙๓กุสลากุสลํ สพฺพํ, กฺริยา จาวชฺชวชฺชิตา;
ผลานิ ปญฺจปญฺญาส, ชวนานิ ภวนฺติเมฯ

อิติ สจฺจสงฺเขเป จิตฺตปวตฺติปริทีปโน นาม

ตติโย ปริเจฺฉโทฯ

๔. จตุโตฺถ ปริเจฺฉโท

วิญฺญาณกฺขนฺธปกิณฺณกนยสงฺเขโป

๑๙๒. เอกธาทินโยทานิ , ปฏฺวฑฺฒมาย โยคินํ;
วุจฺจเต วิสยคฺคาหา, สพฺพ**เมกวิธํ** มนํฯ

๑๙๓. เอกาสีติ ติภูมฏฺฐํ, โลกิยํ สุตฺตรณฺจ ตํ;
เสสํ โลกุตฺตรํ อฏฺฐ, อนุตฺตรณฺจิตี **ทฺวิธา**ฯ

๑๙๔. โลกปากกฺริยาเหตู , เจกเหตูติ สตฺตหิ;
ติํส นาธิปติ สาธิ-ปติ เสสาติปี ทฺวิธาฯ

๑๙๕. ฉนฺทจิตฺตีหวีมํสา-เสฺวเกน มติมา ยุตํ;
วินา วีมํสเมเกน, ญาณหีนมนํ ยุตํฯ

๑๙๖. ปริตฺตานปฺปมาณานิ, มหคฺคตมนานิติ;
ติธา ฉนว จฏฺฐ จ, ตินวา จ ยถากฺกมํฯ

๑๙๗. ทฺวิปณฺจ จิตฺตํ วิณฺญาณํ, ติโสฺส หิ มโนธาตุโย;
ฉสตฺตติ มโนญาณ-ธาตูติ **ติวิธา** ปุนฯ

๑๙๘. เอการมฺมณจิตฺตานิ, อนภิญฺญํ มหคฺคตํ;
อมลํ ปณฺจวิญฺญาณํ, นวปณฺจ ภวนฺติเมฯ

๑๙๙. ปณฺจาลมฺพํ มโนธาตุ, สาภิญฺญํ กามธาตุชํ;
เสสํ ฉารมฺมณํ ตํ หิ, เตจตฺตาลีส สงฺขฺยโตฯ

๒๐๐. กามปากทฺสา จาทิ-มโคฺค จาทิกฺริยา ทฺเว;
รูปา สเพฺพติรูเป น, เตจตฺตาลีส โหนฺติเมฯ

๒๐๑. วินาว รูเปนารุปฺป-วิปากา จตฺโร สิยุํ;
เทฺวจตฺตาลีส เสสานิ, วตฺตนฺตุภยถาปิ จฯ

๒๐๒. **จตุธา**ปิ อเหเตฺวกทฺวิเหตุกติเหตุโต;
อฏฺฐารส เทฺว พาวีส, สตฺตจตฺตาลิสํ ภเวฯ

๒๐๓. กาเม ชวา สโวฏฺฐพฺพา, อภิญฺญาทฺวยเมว จ;
รูปิริยาปถวิญฺญตฺติกราเม จตฺรฏฺฐกาฯ

๒๐๔. ฉพฺพีสติ ชวา เสสา, กรา รูปิริยาปเถ;
ทฺวิปณฺจมนวชฺชานิ, กามรูปผลานิ จฯ

๒๐๕. อาทิกฺริยาติ เจกูน-วีส รูปกรา อิเม;
เสสา จุทฺทส ภินฺนาวจุติ สนฺธิ น ตีณิปิฯ

๒๐๖เอกกิจฺจาทิโต **ปญฺจ-วิธา** ตเตฺถกกิจฺจกา;
ทฺวิปญฺจจิตฺตํ ชวนํ, มโนธาตุฏฺฐสฏฺฐิเมฯ

๒๐๗ทฺวิกิจฺจาทีนิ โวฏฺฐพฺพํ, สุขตีรํ มหคฺคเต;
ปากา กามมหาปากา, เสสา ตีรา ยถากฺกมํฯ

๒๐๘ทสฺสนํ สวนํ ทิฏฺฐํ, สุตํ ฆายนกาทิกํ;
ตยํ มุตํ มโนธาตุตฺตยํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํฯ

๒๐๙ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ ญาตํ, สาภิญฺญํ เสสกามิกํ;
วิญฺญาตารมฺมณํ เสสเมวํ **ฉพฺพิธ**มีรเยฯ

๒๑๐สตฺตธา สตฺตวิญฺญาณธาตูนํ ตุ วสา ภเว;
วุจฺจเตทานิ ตเสฺสว, อนนฺตรนยกฺกโมฯ

๒๑๑ปุเญฺญสฺวาทิทฺวยา กาเม, รูปปุญฺญมนนฺตกํ;
ตปฺปาทกุตฺตรานนฺตํ, ภวงฺคญฺจาทิตีรณํฯ

๒๑๒ทุติยนฺตทฺวยา ตีรํ, ภวงฺคํ ตติยทฺวยา;
เต อนนฺตามลํ ปุญฺญํ, มชฺฌตฺตญฺจ มหคฺคตํฯ

๒๑๓สพฺพวาเร สยเญฺจติ, เตปญฺญาส ติสตฺต จ;
เตตฺตึส จ ภวเนฺตเต, รูเปสุ ปน ปุญฺญโตฯ

๒๑๔ตปฺปากา จ มติยุตฺต-กามปากา สยํ ทส;
อารุปฺปปุญฺญโต เต จ, สโก ปาโก สยํ ปุนฯ

๒๑๕อโธปากา จ อนฺตมฺหา, ตติยญฺจ ผลนฺติเม;
ทเสกทฺวิติปญฺจาหิ, มคฺคา เจกํ สกํ ผลํฯ

๒๑๖โลภมูเลกเหตูหิ , อนฺตกามสฺภา วิย;
สตฺต โทสทฺวยา กาม-ภวงฺคเปกฺขวา สยํฯ

๒๑๗มหาปากติเหตูหิ, สาวชฺชา สพฺพสนฺธิโย;
กามจฺจุตีหิ เสสาหิ, สาวชฺชา กามสนฺธิโยฯ

๒๑๘กามจฺจุติ จ โวฏฺฐพฺพํ, สยญฺจ สุขตีรโต;
ปฏิจฺฉา ตีรณานิ เทฺว, อิตรา สกตีรณํฯ

๒๑๙สกํ สกํ ปฏิจฺฉํ ตุ, วิญฺญาเณหิ ทฺวิปญฺจหิ;
รูปปาเกหิ สาวชฺชา, สนฺธิโยเหตุวชฺชิตาฯ

๒๒๐อรูปปาเกสฺวาทิมฺหา, กามปากา ติเหตุกา;
อนฺตาวชฺชมฺปิ จารุปฺป-ปากา จ นว โหนฺติเมฯ

๒๒๑ทุติยาทีหิ เตเยว, อโธปากํ วินา วินา;
ผลา ติเหตุกา ปากา, สยเญฺจติ จตุทฺทสฯ

๒๒๒. ทฺวิปญฺจาทิกฺริยา หาสา, สยญฺจารุปฺปวชฺชิตา;
ญาณยุตฺตภวงฺคาติ, ทส โวฏฺฐพฺพโต ปนฯ

๒๒๓. กาเม ชวา ภวงฺคา จ, กามรูเป สยมฺปิ วา;
นวปญฺจ สเหตาทิ-กิริยทฺวยโต ปนฯ

๒๒๔. สยํ ภวงฺคมติมา, รูเป สาตกฺริยาปิ จ;
ตปฺปาทกนฺติมเณฺจติ, พาวีส ตติยา ปนฯ

๒๒๕. ยุต จ ปากา สยญฺจเนฺต, ผลํ มชฺฌา มหคฺคตา;
กฺริยาติ วีสติ โหนฺติ, เสสทฺวีหิ ทุเกหิ ตุฯ

๒๒๖. วุตฺตปากา สยเณฺจติ, จุทฺทเสวํ กฺริยาชวา;
ตทารมฺมณํ มุญฺจิตฺวา, ปฏฺฐานนยโต นเยฯ

๒๒๗. อถ สาตกฺริยา สาตํ, เสสํ เสสกฺริยาปิ จ;
ตทาลมฺพํ ยถาโยคํ, วเท อฏฺฐกถานยาฯ

๒๒๘. มหคฺคตา กฺริยา สพฺพา, สกปุญฺญสมา ตหิํ;
อนฺตา ผลนฺติมํ โหติ, อยเมว วิเสสตาฯ

๒๒๙. อิมสฺสานนฺตรา ธมฺมา, เอตฺตกาติ ปกาสิตา;
อิมํ ปเนตฺตเกหีติ, วุจฺจเตยํ นโยธุนาฯ

๒๓๐. ทฺวีหิ กามชวา ตีหิ, รูปารูปา จตูหิ ตุ;
มคฺคา ฉหิ ผลาทิ เทฺว, เสสา เทฺว ปน สตฺตหิฯ

๒๓๑. เอกมฺหา ทส ปญฺจหิ, ปฏิจฺฉา สุขตีรณํ;
กาเม โทสกฺริยาหีน-ชเวหิ คหโต สกาฯ

๒๓๒. กาเม ชวา กฺริยาหีนา, ตทาลมฺพา สโวฏฺฐพฺพา;
สคหเณฺจติ เตตฺติํสจิเตฺตหิ ปรตีรณาฯ

๒๓๓. กามปุญฺญสุขีตีรกณฺหโวฏฺฐพฺพโต ทฺวยํ;
มหาปากนฺติมํ โหติ, อนารุปฺปจุตีหิ จฯ

๒๓๔. สตฺตติํส ปเนตานิ, เอตฺถ หิตฺวา ทุสทฺวยํ;
เอเตหิ ปญฺจติํเสหิ, ชายเต ทุติยทฺวยํฯ

๒๓๕. สุขตีราทิ สเตฺตเต, กฺริยโต จาปิ สมฺภวา;
เญยฺยา เสสานิ จตฺตาริ, ภวเงฺคน จ ลพฺภเรฯ

๒๓๖. มคฺควชฺชา สโวฏฺฐพฺพสุขิตีรชวาขิลา;
จุตีติ นวกฏฺฐาหิ, ตติยทฺวยมาทิเสฯ

๒๓๗. เอเตหิ โทสวเชฺชหิ, สตฺตตีหิตรทฺวยํ;
รูปปากา วินารุปฺปปากาเหตุทุเหตุเกฯ

๒๓๘. ตเหเวกูนสฏฺฐีหิ, โหนฺติรุปฺปาทิกํ วินา;
หาสาวเชฺช ชเว รูเป, อฏฺฐฉเกฺกหิ เตหิ ตุฯ

๒๓๙. สาโธปาเกหิ เตเหว, ทุติยาทีนิ อตฺตนา;
อโธโธชวหีเนหิ, เอเกกูเนหิ ชายเรฯ

๒๔๐. สุขตีรภวงฺคานิ, สยณฺจาติ ติสตฺตหิ;
อนฺตาวชฺชํ อนารุปฺปภวเงฺคหิ ปเนตรํฯ

๒๔๑. ฉตฺตานนฺตรสงฺขาโต, นโย ทานิ อเนกธา;
ปุคฺคลาทิปฺปเภทาปิ, ปวตฺติ ตสฺส วุจฺจเตฯ

๒๔๒. ปุถุชฺชนสฺส ชายเนฺต, ทิฏฺฐิกงฺขายุตานิ เว;
เสกฺขเสฺสวามลา สตฺต, อนนฺตานิตรสฺส ตุฯ

๒๔๓. อนฺตามลํ อนาวชฺชกฺริยา เจกูนวีสติ;
กุสลากุสลา เสสา, โหนฺติ เสกฺขปุถุชฺชเนฯ

๒๔๔. อิตรานิ ปนาวชฺชทฺวยํ ปากา จ สาสวา;
ติณฺณนฺนมฺปิ สิยุํ เอวํ, ปญฺจธา สตฺตเภทโตฯ

๒๔๕. กาเม โสฬส ฆานาทิตฺตยํ โทสมหาผลา;
รูปารูเป สปาโกติ, ปญฺจวีสติ เอกชาฯ

๒๔๖. กามปากา จ เสสาทิมโคฺค อาทิกฺริยา ทุเว;
รูเป ชวาติ พาวีส, ทฺวิชา เสสา ติธาตุชาฯ

๒๔๗. วิตฺถาโรปิ จ ภูมีสุ, เญโยฺย กามสุภาสุภํ;
หาสวชฺชมเหตุญฺจ, อปาเย สตฺตตึสิเมฯ

๒๔๘. หิตฺวา มหคฺคเต ปาเก, อสีติ เสสกามิสุ;
จกฺขุโสตมโนธาตุ, ตีรณํ โวฏฺฐพฺพมฺปิ จฯ

๒๔๙. โทสหีนชวา โส โส, ปาโก รูเป อนาริเย;
ปญฺจสฏฺฐิ ฉสฏฺฐี ตุ, ปริตฺตาภาทีสุ ตีสุฯ

๒๕๐. อาทิปญฺจามลา กงฺขาทิฏฺฐิยุเตฺต วินา ตหึ;
เตเยว ปญฺจปญฺญาส, ชายเร สุทฺธภูมิสุฯ

๒๕๑. อาทิมคฺคทฺสาหาสรูปหีนชวา สโก;
ปาโก โวฏฺฐพฺพนญฺจาติ, ติตาลีสํ สิยุํ นเภฯ

๒๕๒. อโธโธมนวชฺชา เต,
ปาโก เจว สโก สโก;
ทุติยาทีสุ ชายเนฺต,
เทฺว เทฺว อูนา ตโต ตโตฯ

๒๕๓. อรูเปเสฺวกเมกสฺมึ , รูเปสฺวาทิตฺติเกปิ จ;
ติเก จ ตติเย เอกํ, เทฺว โหนฺติ ทุติยตฺติเกฯ

๒๕๔. อนฺติมํ รูปปากํ ตุ, ฉสุ เวหปฺผลาทิสุ;
กามสุคติยํเยว, มหาปากา ปวตฺตเรฯ

๒๕๕. มายนาทิตฺตยํ กาเม, ปฏิฆทฺวยเมว จ;
สตฺตรเสสุ ปฐมํ, อมลํ มานวาทิสุฯ

๒๕๖. อริยาปายวชฺชสุ, จตุโรทิปฺผลาทิกา;
อปายารุปฺปวชฺชสุ, หาสรูปสุภกฺริยํฯ

๒๕๗. อปายุทฺธตฺตยํ หิตฺวา, โหตากาสสุภกฺริยํ;
ตถาปายุทฺธเทฺว หิตฺวา, วิญฺญาณกุสลกฺริยํฯ

๒๕๘. ภวคฺคาปายวชฺชสุ, อากิญฺจญฺญสุภกฺริยํ;
ทิฏฺฐิกงฺขายุตา สุเทฺธ, วินา สพฺพาสุ ภูมิสุฯ

๒๕๙. อมลานิ จ ตีณเนฺต,
ภวเคฺค จ สุภกฺริยา;
มหากฺริยา จ โหเนฺตเต,
เตรเสวานปายิสุฯ

๒๖๐. อนารุเปฺป มโนธาตุ, ทสฺสนํ สวตีรณํ;
กาเม อนิฏฺฐสํโยเค, พฺรหฺมานํ ปาปชํ ผลํฯ

๒๖๑. โวฏฺฐพฺพํ กามปุญฺญญฺจ, ทิฏฺฐิหีนํ สอุทฺธวํ;
จุทฺทเสตานิ จิตฺตานิ, ชายเร ตึสภูมิสุฯ

๒๖๒. อินฺทฺริยานิ ทุเว อนฺตทฺวยวชฺชสฺวเหตุสุ;
ตีณิ กเงฺขตราเหตุปาเป จตฺตาริ เตรสฯ

๒๖๓. ฉ ญาณหีเน ตพฺพนฺตสาสเว สตฺต นิมฺมเล;
จตฺตาลีเส ปนเฏฺฐวํ, เญยฺยมินฺทฺริยเภทโตฯ

๒๖๔. เทฺว พลานิ อเหตฺวนฺตทฺวเย ตีณิ ตุ สํสเย;
จตฺตาริตรปาเป ฉ, โหนฺติ เสสทุเหตุเกฯ

๒๖๕. เอกูนาสีติจิเตฺตสุ, มติยุเตฺตสุ สตฺต ตุ;
อพลานิ หิ เสสานิ, วีริยนฺตํ พลํ ภเวฯ

๒๖๖. อฌานงฺคานิ เทฺวปญฺจ, ตกฺกนฺตา หิ ตทงฺคตา;
ฌาเน ปีติวิรเตฺต ต-ปฺปาทเก อมเล ทุเวฯ

๒๖๗. ทุติเย สามเล ตีณิ, จตฺตาริ ทุติเย ตถา;
กาเม นิปฺปีติเก จาปิ, ปญฺจงฺคานิ หิ เสสเกฯ

๒๖๘. มคฺคา เทฺว สํสเย ทิฏฺฐิหีนเสสาสุเภ ตโย;
ทุเหตุเกตเร สุทฺธชฺฌาเน จ ทุติยาทิเกฯ

๒๖๙. จตฺตาโร ปญฺจ ปฐมฌานกามติเหตุเก;
สตฺตามเล ทุติยาทิ-ฌานิเก อฏฺฐ เสสเกฯ

๒๗๐. เหตฺวนฺตโต หิ มคฺคสฺส, อมคฺคงฺคมเหตุกํ;
ฉมคฺคงฺคยุตํ นตฺถิ, พเลหิปิ จ ปญฺจหิฯ

๒๗๑. สุขิตีรตทาลมฺพํ, อิเฏฺฐ ปุญฺญชุเปกฺขวา;
อิฏฺฐมเชฺฌตรํ โหติ, ตพฺพิปเกฺข ตุ โคจเรฯ

๒๗๒. โทสทฺวยา ตทาลมฺพํ, น สุขิกฺริยโต ปน;
สพฺพํ สุภาสุเภ นเฏฺฐ, ตทาลมฺพณวาจโตฯ

๒๗๓. กฺริยโต วา ตทาลมฺพํ, โสเปกฺขาย สุขี น หิ;
อิตรา อิตรเญฺจติ, อิทํ สุฏฺฐุปลกฺขเยฯ

๒๗๔. สนฺธิทายกกเมฺมน, ตทาลมฺพปวตฺติยํ;
นิยามนํ ชวสฺสาห, กมฺมเสฺสวญฺญกมฺมโตฯ

๒๗๕. ฐิเตฺต เจตสิกา ยสฺมึ,
เย วุตฺตา เต สมาสโต;
วุจฺจเร ทานิ เทฺวปเญฺจ,
สพฺพคา สตฺต ชายเรฯ

๒๗๖. ตกฺกจาราธิโมเกฺขหิ, เตเยว ชายเร ทส;
ปญฺจฏฺฐานมโนธาตุ-ปญฺจเก สุขตีรเณฯ

๒๗๗. เอเต ปีตาธิกา หาเส, วายาเมน จ ทฺวาธิกา;
โวฏฺฐพฺพเนปิ เอเตว, ทเสกา ปีติวชฺชิตาฯ

๒๗๘. ปาปสาธารณา เต จ, ติปญฺจุทฺธจฺจสญฺญุเต;
กงฺขายุเตฺตปิ เอเตว, สกงฺขา หีนนิจฺฉยาฯ

๒๗๙. กงฺขาวชฺชา ปเนเตว, สโทสจฺฉนฺทนิจฺฉยา;
สตฺตรส ทุเส โหนฺติ, สโลภนฺตทฺวเย ปนฯ

๒๘๐. โทสวชฺชา สโลภา เต,
ตติยาทิทุเกสุ เต;
ทิฏฺฐิปีติทฺวยาธิกา,
ทฺวินเวกูนวีสติฯ

๒๘๑. ปีติจารปฺปนาวชฺชา, อาทิโต ยาว ตึสิเม;
อุปฺปชฺชนฺติ จตุตฺถาทิ-รูปารูปมเนสุ เวฯ

๒๘๒. ปีติจารวิตเกฺกสุ,

เอเกน ทฺวิติติกฺกมา;
ตติยาทีสุ เตเยว,
ติํเสกเทฺวตโยธิกาฯ

๒๘๓. เอเตวาทิทฺวเย กาเม, ทุติยาทิทฺเกสุ หิ;
มติํ ปีติํ มติปฺปีติํ, หิตฺวา เต กมโต สิยุํฯ

๒๘๔. ฌาเน วุตฺตาว ตชฺฌานิกามเล วิรตาธิกา;
ตเตฺถตา นิยตา วิตฺติํ, วเท สพฺพตฺถ สมฺภวาฯ

๒๘๕. กามปุเญฺญสฺ ปเจฺจกํ,
ชยนฺตานิยเตสฺ หิ;
วิรตีโย ทยาโมทา,
กาเม สาตสฺภกฺริเยฯ

๒๘๖. มชฺฌเตฺตปิ วทเนฺตเก, สเหตุกสฺภกฺริเย;
สุขชฺฌาเนปิ ปเจฺจกํ, โหนฺติเยว ทยามฺทาฯ

๒๘๗. ถินมิทฺธํ สสงฺขาเร, ทิฏฺฐิหีนทฺวเย ตหิํ;
มาเนน วา ตโย เสสทิฏฺฐิหีเน วิเธกโกฯ

๒๘๘. อิสฺสามเจฺฉรกุกฺกุจฺจา , วิสุํ โทสยุตทฺวเย;
ตตฺถนฺตเก สิยุํ ถินมิทฺธเกน ตโยปิ วาฯ

๒๘๙. ยฺ วุตฺตา เอตฺตกา เอตฺถ, อิติ เจตสิกาขิลา;
ตเตฺถตฺตเกสฺวิทเนฺตวํ, วุจฺจเตยํ นโยธุนาฯ

๒๙๐. เตสฏฺฐิยา สุขํ ทุกฺขํ, ตีสุเปกฺขาปิ เวทนา;
ปญฺจปญฺญาสจิเตฺตสุ, ภเว อินฺทฺริยโต ปนฯ

๒๙๑. เอกเตฺถกตฺถ เจว เทฺวสฏฺฐิยา ทฺวีสุ ปญฺจหิ;
ปญฺญาสายาติ วิเญฺญยฺยํ, สุขาทินฺทฺริยปญฺจกํฯ

๒๙๒. ทสุตฺตรสเต โหติ, นิจฺฉโย วีริยํ ตโต;
ปญฺจหีเน ตโตกูเน, สมาธินฺทฺริยมาทิเสฯ

๒๙๓. ฉโนฺท เอกสเตกูนวีส สทฺธาทโย ปน;
ญาณวชฺชา นวหีนสเต โหนฺติ มตี ปนฯ

๒๙๔. เอกูนาสีติยา จาโร, ฉสฏฺฐีสุ ปนปฺปนา;
ปญฺจปญฺญาสเก ปีติ, เอกปญฺญาสเก สิยาฯ

๒๙๕. วิรตี ฉฏฺฐเก วีเส, กรุณามุทิตาถ วา;
อฏฺฐโสเปกฺขจิเตฺตน, อฏฺฐวีสติยา สิยุํฯ

๒๙๖. อหีริกมโนตฺตปฺปโมหุทฺธจฺจา ทฺวาทเสว;
โลโภ อฏฺฐสุ จิเตฺตสุ, ถินมิทฺธํ ตุ ปญฺจสุฯ

๒๙๗. มาโน จตูสุ ทิฏฺฐิ จ, ตถา ทฺวีสุ มเนสุ หิ;
โทโส อิสฺสา จ มเจฺฉรํ, กุกฺกุจฺจญฺจ ภวนฺติเมฯ

๒๙๘. เอกสฺมึ วิมตี โหติ, เอวํ วุตฺตานุสารโต;
อปฺปวตฺตินโย จาปิ, สกฺกา ญาตุํ วิชานตาฯ

๒๙๙. อสฺมึ ขเนฺธว วิเญฺญโยฺย, เวทนาทีสฺวยํ นโย;
เอกธาทิวิโธ ยุตฺติ-วสาเตนาวิโยคโตฯ

๓๐๐. อุปมา เผณฺปิโณฺฑ จ, พุพฺพุโฬ มิคตณฺหิกา;
กทลี มายา วิเญฺญยฺยา, ขนฺธานํ ตุ ยถากฺกมํฯ

๓๐๑. เตสํ วิมทฺทาสหนขณโสภปฺปโลภน-
นิสารวญฺจกเตฺตหิ, สมานตฺตํ สมาหฎํฯ

๓๐๒. เต สาสวา อุปาทานกฺขนฺธา ขนฺธาวนาสวา;
ตตฺถาที ทุกฺขวตฺถุตฺตา, ทุกฺขา ภารา จ ขาทกาฯ

๓๐๓. ขนฺธานิจฺจาทิธมฺมา เต, วธกา สภยา อิตี;
อสุขทฺธมฺมโต จิกฺขา, อุกฺขิตฺตาสิกรี ยถาฯ

อิติ สจฺจสเงฺขเป วิญฺญาณกฺขนฺธปกิณฺณกนยสเงฺขโป นาม

จตุโตฺถ ปริเจฺฉโทฯ

๕. ปญฺจโม ปริเจฺฉโท

นิพฺพานปญฺญตฺติปริทีปโน

๓๐๔. ราคาทีนํ ขยํ วุตฺตํ, นิพฺพานํ สนฺติลกฺขณํ;
สํสารทุกฺขสนฺตาปตตฺตสฺสาลํ สเมตเวฯ

๓๐๕. ขยมตฺตํ น นิพฺพานํ, สคมฺภีราทิวาจโต;
อภาวสฺส หิ กุมฺมานํ, โลมเสฺสว น วาจตาฯ

๓๐๖. ขโยติ วุจฺจเต มโคฺค, ตปฺปาปตฺตา อิทํ ขยํ;
อรหตฺตํ วิยุปฺปาท-วยาภาวา ธุวญฺจ ตํฯ

๓๐๗. สงฺขตํ สมฺมุติญฺจาปิ, ญาณมาลมฺพ เนว หิ;
ฉิเนฺท มเล ตโต วตฺถุ, อิจฺฉิตพฺพมสงฺขตํฯ

๓๐๘. ปตฺตุกาเมน ตํ สนฺตึ, ฉพฺพิสุทฺธึ สมาทิย;
ญาณทสฺสนสุทฺธี ตุ, สาเธตพฺพา หิตตฺถินาฯ

๓๐๙. เจตนาทิวิธา **สีล-สุทฺธิ** ตตฺถ จตุพฺพิธา;
โสปจารสมาธี ตุ, **จิตฺตสุทฺธี**ติ วุจฺจเตฯ

๓๑๐. สมฺปาเทตฺวาทิเทฺวสุทฺธึ, นมนา นามํ ตุ รุปฺป-
โต รูปํ นตฺถิ อตฺตาทิวตฺถูติ จ ววตฺถเปฯ

๓๑๑. มณินฺธนาตเป อคฺคิ, อสโนฺตปิ สมาคเม;
ยถา โหติ ตถา จิตฺตํ, วตฺถาลมฺพาทิสงฺคเมฯ

๓๑๒. ปงฺคุลนฺธา ยถา คนฺตุํ, ปเจฺจกมสมตฺถกา;
ยนฺติ ยุตฺตา ยถา เอวํ, นามรูปวฺหยา กฺริยาฯ

๓๑๓. น นามรูปโต อโญฺญ, อตฺตาทิ อิติ ทสฺสนํ;
โสธนตฺตา หิ ทุทฺทิฎฺฐึ, **ทิฎฺฐิสุทฺธี**ติ วุจฺจติฯ

๓๑๔. อวิชฺชาตณฺหุปาทาน-กเมฺมนาทิมฺหิ ตํ ทฺวยํ;
รูปํ กมฺมาทิโต นามํ, วตฺถาทีหิ ปวตฺติยํฯ

๓๑๕. สทา สพฺพตฺถ สเพฺพสํ, สทิสํ น ยโต ตโต;
นาเหตุนาโญฺญ อตฺตาทินิจฺจเหตูติ ปสฺสติฯ

๓๑๖. เอวํ ตีรยเต กงฺขา, ยาย ปญฺญาย ปจฺจเย;
ทิฎฺฐตฺตา สุทฺธิ สา **กงฺขาตรณํ** อิติ วุจฺจติฯ

๓๑๗. ปตฺตญฺญาตปริโญฺญ โส, อตฺรโฎฺฐ ยตเตยติ;
ตีรณวฺหปริญฺญาย, วิสุทฺธตฺถํ สทาทโรฯ

๓๑๘. ติกาลาทิวสา ขเนฺธ, สมาเสตฺวา กลาปโต;
อนิจฺจา ทุกฺขานตฺตาติ, อาโท เอวํ วิปสฺสติฯ

๓๑๙. ขนฺธานิจฺจา ขยเฏฺฐน, ภยเฏฺฐน ทุขาว เต;
อนตฺตาสารกเฏฺฐน, อิติ ปเสฺส ปุนปฺปุนํฯ

๓๒๐. อากาเรหิ อนิจฺจาทิจตฺตาลีเสหิ สมฺมเส;
ลกฺขณานํ วิภูตตฺถํ, ขนฺธานํ ปน สพฺพโสฯ

๓๒๑. เอวญฺจาปิ อสิชฺฌเนฺต, นวธา นิสิตินฺทฺริโย;
สตฺตกทฺวยโต สมฺมา, รูปารูเป วิปสฺสเยฯ

๓๒๒. รูปมาทานนิเกฺขปา, วโยวุทฺธตฺตคามิโต;
สมฺมเสวนฺนชาทีหิ, ธมฺมตารูปโตปิ จฯ

๓๒๓. นามํ กลาปยมโต, ขณโต กมโตปิ จ;
ทิฏฺฐิมานนิกนฺตีนํ, ปเสฺส อุคฺฆาฏนาทิโตฯ

๓๒๔. อวิชฺชาตณฺหากมฺมนฺน-เหตุโต รูปํ อุพฺภเว;
วินาหารํ สผเสฺสหิ, เวทนาทิตฺตยํ ภเวฯ

๓๒๕. เตหิเยว วินา ผสฺสํ,
นามรูปาธิเกหิ ตุ;
จิตฺตํ เหตุกฺขยา โส โส,
เวติ เว ตสฺส ตสฺส ตุฯ

๓๒๖. เหตุโตทยนาเสวํ, ขโณทยวเยนปิ;
อิติ ปญฺญาสากาเรหิ, ปเสฺส ปุนูทยพฺพยํฯ

๓๒๗. โยคิเสฺสวํ สมารทฺธอุทยพฺพยทสฺสิโน;
ปาตุโภนฺติ อุปเกฺลสา, สภาวา เหตุโตปิ จฯ

๓๒๘. เต โอภาสมตุสฺสาหปสฺสทฺธิสุขุเปกฺขนา;
สติ ปีตาธิโมโกฺข จ, นิกนฺติ จ ทสีริตาฯ

๓๒๙. ตณฺหาทิฏฺฐุนฺนติคฺคาหวตฺถุโต ติํสธา เต จ;
ตทุปฺปเนฺน จเล พาโล, อมเคฺค มคฺคทสฺสโกฯ

๓๓๐. วิปสฺสนา ปโถกฺกนฺตา, ตทาสิ มติมาธุนา;
น มโคฺค คาหวตฺถุตฺตา, เตสํ อิติ วิปสฺสติฯ

๓๓๑. อุปเกฺลเส อนิจฺจาทิ-วสเค โสทยพฺพเย;
ปสฺสโต วีถิโนกฺกนฺตทสฺสนํ วุจฺจเต ปโถฯ

๓๓๒. มคฺคามเคฺค ววเตฺถตฺวา, ยา ปญฺญา เอวมุฏฺฐิตา;
มคฺคามคฺคิกฺขสงฺขาตา, สุทฺธิ สา ปญฺจมี ภเวฯ

๓๓๓ปหานวฺหปริญฺญาย, อาทิโต สุทฺธิสิทฺธิยา;
ตีรณวฺหปริญฺญาย, อนฺตโค ยตเตธุนาฯ

๓๓๔ชายเต นวญาณี สา, วิสุทฺธิ กมโตทย-
พฺพยาที ฆฏมานสฺส, นว โหนฺติ ปเนตฺถ หิฯ

๓๓๕สนฺตตีริยโต เจว, ฆเนนาปิ จ ฉนฺนโต;
ลกฺขณานิ น ขายเนฺต, สํกิลิฏฺฐา วิปสฺสนาฯ

๓๓๖ตฺโตตฺร **สมฺมเส** ภิโยฺย, ปุนเทวฺ**ทยพฺพยํ**;
เตนานิจฺจาทิสมฺปสฺสํ, ปฏุตํ ปรมํ วเชฯ

๓๓๗ภาวเฏฺฐตฺวา ยทุปฺปาทฏฺฐิติอาทีหิ ปสฺสโต;
ภเงฺคว ติฏฺฐเต ญาณํ, ตทา **ภงฺคมตี** สิยาฯ

๓๓๘เอวํ ปสฺสยโต ภงฺคํ, ติภโว ขายเต ยทา;
สีหาทิว ภยํ หุตฺวา, สิยา ลทฺธา **ภยิกฺขณา**ฯ

๓๓๙สาทีนวา ปติฏฺฐเนฺต, ขนฺธาทิตฺตฆรํ วิย;
ยทา ตทา สิยา ลทฺธา, **อาทีนวา**นุปสฺสนาฯ

๓๔๐สงฺขาราทีนวํ ทิสฺวา, รมเต น ภวาทิสุ;
มติ ยทา ตทา ลทฺธา, สิยา **นิพฺพิท**ปสฺสนาฯ

๓๔๑ญาณํ มุจฺจิตุกามํ เต, สพฺพภูสงฺขเต ยทา;
ชาลาทีหิ จ มจฺฉาที, ตทา ลทฺธา **จชฺชมติ**ฯ

๓๔๒สงฺขาเร อสุภานิจฺจทุกฺขโตนตฺตโต มติ;
ปสฺสนฺตี จตฺตุมุสฺสุกฺกา, **ปฏิสงฺขา**นุปสฺสนาฯ

๓๔๓วุตฺตาตฺร ปฏุภาวาย, สพฺพญาณปวตฺติยา;
มีนสญฺญาย สปฺปสฺส, คาหลุทฺทสโมปมาฯ

๓๔๔อตฺตตฺตนิยโต สุญฺญํ, ทฺวิธา ‘‘นาหํ กฺวจา’’ทินา;
จตุธา ฉพฺพิธา จาปิ, พหุธา ปสฺสโต ภุสํฯ

๓๔๕ยาวฏฺฐฏฺติคฺคิมาสชฺช,
นฺหารูว มติ สงฺขตํ;
จตฺตภริโย ยถา โทเส,
ตถา ตํ สมุเปกฺขเตฯ

๓๔๖ตาว สาทีนวานมฺปิ, ลกฺขเณ ติฏฺฐเต มติ;
น ปเสฺส ยาว สา ตีรํ, สามุทฺทสกุณี ยถาฯ

๓๔๗**สงฺขารุเปกฺขาญาณา**ยํ, สิขาปตฺตา วิปสฺสนา;
วุฏฺฐานคามินีติ จ, **สานุโลมา**ติ วุจฺจติฯ

๓๔๘. ปตฺวา โมกฺขมุขํ สตฺต, สาเธติริยปุคฺคเล;
ฌานงฺคาทิปฺปเภเท จ, ปาทกาทิวเสน สาฯ

๓๔๙. อนิจฺจโต หิ วุฎฺฐานํ, ยทิ ยสฺสาสิ โยคิโน;
โสธิโมกฺขสฺส พาหุลฺลา, ติกฺขสทฺธินฺทฺริโย ภเวฯ

๓๕๐. ทุกฺขโตนตฺตโต ตเญฺจ, สิยา โหนฺติ กเมน เต;
ปสฺสทฺธิเวทพาหุลฺลา, ติเกฺขกคฺคมตินฺทฺริยาฯ

๓๕๑. ปญฺญาธุรตฺตมุทฺทิฎฺฐํ, วุฎฺฐานํ ยทินตฺตโต;
สทฺธาธุรตฺตํ เสเสหิ, ตํ วิยาภินิเวสโตฯ

๓๕๒. เทฺว ติกฺขสทฺธสมถา, สิยุํ สทฺธานุสาริโน;
อาโท มเชฺฌสุ ฐาเนสุ, ฉสุ สทฺธาวิมุตฺตกาฯ

๓๕๓. อิตโร ธมฺมานุสารีโท, ทิฎฺฐิปฺปโตฺต อนนฺตเก;
ปญฺญามุโตฺตภยตฺถเนฺต, อฌานิฌานิกา จ เตฯ

๓๕๔. ติกฺขสทฺธสฺส จเนฺตปิ, สทฺธามุตฺตตฺตมีริตํ;
วิสุทฺธิมเคฺค มชฺฌสฺส, กายสกฺขิตฺตมฎฺฐสุฯ

๓๕๕. วุตฺตํ โมกฺขกถายํ ยํ, ติกฺขปญฺญารหสฺส ตุ;
ทิฎฺฐิปตฺตตฺตํ เหตญฺจ, ตญฺจ นตฺถาภิธมฺมิเกฯ

๓๕๖. เต สเพฺพ อฎฺฐโมกฺขานํ, ลาภี เจ ฉสุ มชฺฌสุ;
กายสกฺขี สิยุํ อเนฺต, อุภโตภาคมุตฺตกาฯ

๓๕๗. อนุโลมานิ จตฺตาริ, ตีณิ เทฺว วา ภวนฺติ หิ;
มคฺคสฺส วีถิยํ มนฺทมชฺฌติกฺขมติพฺพสาฯ

๓๕๘. **วิสุทฺธิมเคฺค** จตฺตาริ, ปฎิสิทฺธานิ สพฺพถา;
เอวม**ฎฺฐสาลินิยา,** วุตฺตตฺตา เอวมีริตํฯ

๓๕๙. ภวงฺคาสนฺนโทโสปิ, นปฺปนาย ถิรตฺตโต;
สุทฺธิํ **ปฎิปทาญาณทสฺสเน**วํ ลเภ ยติฯ

๓๖๐. อาวชฺชํ วิย มคฺคสฺส, ฉฎฺฐสตฺตมสุทฺธินํ;
อนฺตรา สนฺติมารพฺภ, เตหิ โคตฺรภุ ชายเตฯ

๓๖๑. สํโยชนตฺตยเจฺฉที, **มโคฺค** อุปฺปชฺชเต ตโต;
ผลานิ เอกํ เทฺว ตีณิ, ตโต วุตฺตมติกฺกมาฯ

๓๖๒. ตถา ภาวยโต โหติ, ราคโทสตนูกรํ;
ทุติโย ตปฺผลํ ตมฺหา, **สกทาคามิ** ตปฺผลีฯ

๓๖๓. เอวํ ภาวยโต ราคโทสนาสกรุพฺภเว;
ตติโย ตปฺผลํ ตมฺหา, ตปฺผลโฎฺฐ**นาคามิโก**ฯ

๓๖๔. เอวํ ภาวยโต เสสโทสนาสกรุพฺภเว;
จตุโตฺถ ตปฺผลํ ตมฺหา, **อรหา** ตปฺผลฏฺฐโกฯ

๓๖๕. กตกิโจฺจ ภวเจฺฉโท, ทกฺขิเณยฺยปธิกฺขยา;
นิพฺพุตึ ยาติ ทีโปว, สพฺพทุกฺขนฺตสญฺญิตํฯ

๓๖๖. เอวํ สิทฺธา สิยา **สุทฺธิ, ญาณทสฺสน**สญฺญิตา;
วุตฺตํ เอตฺตาวตา สจฺจํ, ปรมตฺถํ สมาสโตฯ

๓๖๗. สจฺจํ สมฺมุติ สตฺตาทิอวตฺถุ วุจฺจเต ยโต;
น ลพฺภาลาตจกฺกํว, ตํ หิ รูปาทโย วินาฯ

๓๖๘. เตน เตน ปการเรน, รูปาทึ น วิหาย ตุ;
ตถา ตถาภิธานญฺจ, คาหญฺจ วตฺตเต ตโตฯ

๓๖๙. ลพฺภเต ปริกเปฺปน, ยโต ตํ น มุสา ตโต;
อวุตฺตาลมฺพมิจฺจาหุ, ปริตฺตาทีสฺววาจโตฯ

๓๗๐. ปาปกลฺยาณมิโตฺตยํ, สโตฺตติ ขนฺธสนฺตติ;
เอกเตฺตน คเหตฺวาน, โวหรนฺตีธ ปณฺฑิตาฯ

๓๗๑. ปถวาทิ วิเยโกปิ, ปุคฺคโล น ยโต ตโต;
กฺทิฏฺฐิวตฺถุภาเวน, ปุคฺคลคฺคหณํ ภเวฯ

๓๗๒. เอตํ วิสยโต กตฺวา, สงฺขาทีหิ ปเทหิ ตุ;
อวิชฺชมานปญฺญตฺติ, อิติ ตญฺญูหิ ภาสิตาฯ

๓๗๓. ปญฺญตฺติ วิชฺชมานสฺส, รูปาทิวิสยตฺตโต;
กายํ ปญฺญตฺติ เจ สุฏฺฐุ, วทโต สุณ สจฺจโตฯ

๓๗๔. สวิญฺญตฺติวิกาโร หิ, สโทฺท สจฺจทฺวยสฺส ตุ;
ปญฺญาปนตฺตา ปญฺญตฺติ, อิติ ตญฺญูหิ ภาสิตาฯ

๓๗๕. ปจฺจุปฺปนฺนาทิอาลมฺพํ, นิรุตฺติปฏิสมฺภิทา-
ญาณสฺสาติ อิทเญฺจวํ, สติ ยุชฺชติ นาญฺญถาฯ

๓๗๖. สทฺทาภิเธยฺยสงฺขาทิ, อิติ เจ สพฺพวตฺถุนํ;
ปญฺญาเปตพฺพโต โหติ, **ปญฺญตฺติ**ปทสงฺคโหฯ

๓๗๗. ‘‘สเพฺพ ปญฺญตฺติธมฺมา’’ติ, เทเสตพฺพํ ตถา สติ;
อถ ปญฺญาปนสฺสาปิ, ปญฺญาเปตพฺพวตฺถุนํฯ

๓๗๘. วิภาคํ ญาปนตฺถํ หิ, ตถุเทฺทโส กโตติ เจ;
น กตฺตพฺพํ วิสุํ เตน, ปญฺญตฺติปถสงฺคหํฯ

๓๗๙. ปญฺญาปิยตฺตา จตูหิ, ปญฺญตฺตาทิปเทหิ สา;
ปเรหิ ปญฺญาปนตฺตา, อิติ อาจริยาพฺรวุํฯ

๓๘๐. รูปาทโย อุปาทาย, ปญฺญาเปตพฺพโต กิร;
อวิชฺชมาโนปาทายปญฺญตฺติ ปฐมา ตโตฯ

๓๘๑. โสตวิญฺญาณสนฺตานานนฺตรํ ปตฺตชาตินา;
คหิตปุพฺพสงฺเกตมโนทฺวาริกเจตสาฯ

๓๘๒. ปญฺญาเปนฺติ คหิตาย, ยาย สตฺตรถาทโย;
อิติ สา นามปญฺญตฺติ, ทุติยาติ จ กิตฺติตาฯ

๓๘๓. สทฺทโต อญฺญนามาวโพเธนตฺถาวโพธนํ;
กิจฺฉสาธนโต ปุพฺพนโย เอว ปสํสิโยฯ

๓๘๔. สา วิชฺชมานปญฺญตฺติ, ตถา อวิชฺชมานตา;
วิชฺชมาเนน จาวิชฺชมานา ตพฺพิปรีตกาฯ

๓๘๕. อวิชฺชมาเนน วิชฺชมานตพฺพิปรีตกา;
อิเจฺจตา ฉพฺพิธา ตาสุ, ปฐมา มติอาทิกาฯ

๓๘๖. สโตฺต สโทฺธ นรุสฺสาโห,
เสนิโย มนเจตนา;
อิเจฺจวเมตา วิเญฺญยฺยา,
กมโต ทุติยาทิกาฯ

๓๘๗. เอวํ ลกฺขณโต ญตฺวา,
สจฺจทฺวยมสงฺกรํ;
กาตโพฺพ ปน โวหาโร,
วิญฺญูหิ น ยถา ตถาติฯ

อิติ สจฺจสเงฺขเป นิพฺพานปญฺญตฺติปริทีปโน นาม

ปญฺจโม ปริเจฺฉโทฯ

สจฺจสเงฺขโป นิฎฺฐิโตฯ